

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü
Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Küreselleşme ve Eleştirileri

Hakan Önalın

Prof. Dr. Hüsniye CANBAY TATAR

Yüksek Lisans

Malatya 2014

Küreselleşme ve Eleştirileri

Hakan ÖNALAN

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Prof.Dr. Hüsniye CANBAY TATAR

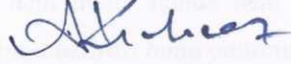
Yüksek Lisans Tezi

Malatya 2014

KABUL ve ONAY

Hakan ÖNALAN tarafından hazırlanan "Küreselleşme ve Eleştirileri" başlıklı bu çalışma, 26/06/20014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Abdullah KORKMAZ (Başkan)

Prof. Dr. Hüsniye CANBAY TATAR (Danışman)

Doç. Dr. Taner TATAR

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Onur Sözü

Prof. Dr. Hüsniye CANBAY TATAR danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım **KÜRESELLEŞME VE ELEŞTİRİLERİ** başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Hakan ÖNALAN

Önsöz

“Küreselleşme ve Eleştirileri” konulu tez çalışması; küreselleşmenin yarattığı ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel sorunlara çeşitli düşünce grupları ve sosyal hareketler tarafından yapılan eleştirileri ve buna yönelik çözüm önerilerini içermektedir.

Birbirine benzer eleştiriler ortaya konulmuş olsa da küreselleşmenin yarattığı sorunlara yönelik çözüm önerileri farklılaşmaktadır. Dolayısıyla tez, farklı düşünce gruplarının ve çeşitli sosyal hareketlerin küreselleşme üzerine yaptıkları eleştirel değerlendirmelerini de tartışmayı amaçlamaktadır.

Çalışmada öncelikle; küreselleşme kavramı, küreselleşmenin faileri, küreselleşmenin gerçekliği ve tarihsel arka planı detaylandırılarak ele alınmıştır. İkinci olarak; küreselleşmenin eleştirel kısmının sağlıklı anlaşılması için küreselleşmeyi savunanların bunu neye dayanarak yaptıkları yakından incelenmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölüm; farklı sosyal hareketler ve düşünce gruplarının küreselleşmeye yönelik eleştirilerini konu edinmektedir.

Çalışmanın ortaya çıkmasında, tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Hüsniye CANBAY TATAR ve İnönü Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi Sayın Doç. Dr. Taner TATAR hocama; düşünsel önerileri ile tezin şekillenmesine katkı sunan Muş Alparslan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Görevlisi Sayın Mustafa GÜNERİGÖK hocama; metnin tashih edilmesinde büyük bir özveriyle çalışan Sayın Mahmut TOKUŞ, Sayın Sedat ERDOĞAN ve Sayın Zülfü TAŞKESEN’e ve emeği geçen bütün bölüm hocalarıma teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Özet:

Sosyoloji ve ekonomi literatürünün son yıllardaki önemli kavramlarından biri küreselleşme kavramıdır. Bu literatür içerisinde küreselleşmenin ne olduğu, tarihsel arka planında neler olduğu, günümüzde nasıl bir seyir izlediği, gelinen noktanın hangi yönlerden olumlu, hangi yönlerden olumsuz değerlendirildiği farklı düşünce grupları tarafından ele alınmaktadır. Bu minvalde “Küreselleşme ve Eleştirileri” başlıklı tez çalışması; küreselleşmenin yarattığı ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel sorunların çeşitli düşünce grupları ve sosyal hareketler tarafından aldığı eleştirileri ve buna yönelik çözüm önerilerini içermektedir. Birbirine benzer eleştiriler ortaya konulmuş olsa da küreselleşmenin yarattığı sorunlara yönelik çözüm önerileri farklılaşmaktadır. Dolayısıyla tez, farklı düşünce grupları ve çeşitli sosyal hareketlerin küreselleşme üzerine yaptıkları eleştirel değerlendirmeleri ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, kapitalizm, küreselleşme savunusu, küreselleşme eleştirisi.

Abstract:

The concept of globalization is one of the important concepts of sociology and economics literature in recent years. In this literature, the meaning of globalization, the things that are in its historical background, how it takes its course at the present time, in what ways its current situation is reviewed as positive or negative; are dialed by different thoughts groups. In this regard " Globalization and Its Critics" contains which is caused by globalization the economic, social, political and cultural issues by a variety of groups thought and social acts (movements) criticisms and suggestions for a solution that. Although similar criticisms put forward, proposals to tackle the problem caused by globalization differentiate. Hence, the thesis undertakes critical evaluation on globalization made by different thought groups and various social movements.

Key words: Globalization, capitalism, defense of globalisation, critique of globalization.

Küreselleşme ve Eleştirileri

Hakan Önalın

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	V
Özet.....	VI
Abstract.....	VII
İçindekiler.....	VIII
Kısaltmalar.....	XI
Giriş.....	1
Araştırmanın Önemi.....	4
Araştırmanın Konusu ve Amacı.....	5
Araştırmanın Hipotezi.....	5
Araştırmanın Yöntemi.....	6

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME KAVRAMININ SOSYOLOJİK VE TARİHSEL ARKA PLANI

1 Küreselleşmenin İçeriği	7
2 Öznesiz Bir Süreç Olarak Küreselleşme	30
3 Öznesine Göre Küreselleşme	32
3.1 Küreselleşmenin Öznesi Olarak Batı	33
3.2 Küreselleşmenin Öznesi Olarak İngiliz-Yahudi Medeniyeti	35
3.3 Küreselleşmenin Öznesi Olarak Amerika.....	39
4 Küreselleşmenin Gerçekliği Hakkında	47
4.1 Küreselciler.....	47
4.2 Şüpheli Yaklaşım	46
5. Küreselleşme ve Kapitalizm İlişkisi	49

5.1 Coğrafi Keşifler Ve Sömürgecilik	66
5.2 İngiltere Ve Endüstri Devrimi	72
5.3 Liberalizm.....	76
5.4 İlk Büyük Küreselleşme Dalgası	85
5.5 İkinci Küreselleşme Dalgası.....	86
5.5.1 Neoliberalizm.....	94
5.5.2 Küreselleşmenin Refleksleri: Postfordizm ve Postmodernizm.....	104

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞMENİN SAVUNUSU VE ELEŞTİRİSİ

2.1 Küreselleşme Savunusu.....	117
2.1.1 Çatışmaları Önleyici Altın Kemerler Teorisi.....	117
2.1.2 Küreselleşme ve Tarihin Sonu	121
2.1.3 Yatay Toplum	126
2.1.4 Küreselleşme ve ABD	129
2.1.5 Küreselleşme ve Beşeri Refahın Yükselişi	132
2.1.6 Altın Deli Gömleği Teorisi	135
2.1.7 Küreselleşme ve Ulus Devlet	149
2.1.8 Yerelin Evrenselleşmesinin İmkânı Olarak Küreselleşme.....	154
2.2 Küreselleşme Eleştirileri.....	156
2.2.1 Aşağıdan Küreselleşme Hareketi	156
2.2.2 Neo Aydınlatma Düşün.....	167
2.2.3 Radikal Sağcılar	188
2.2.4 İslamcılık	192
2.2.5 Ekolojik Hareket.....	197
2.2.6 Feminizm	204
2.2.7 Kısmi Küreselleşmeciler.....	209
2.2.8 Toplumcu-Paylaşmacı-Dayanışmacı Adil Düzen	226
2.2.9 Çokluk.....	229

2.2.10 Bağımlılık Ekolü.....	237
2.2.11 Reformist Yaklaşım	242
Sonuç	251
Kaynakça	280

Kısaltmalar

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
APEC	: Asya Pasifik Ekonomik İş Birliği
AR-GE	: Araştırma ve Geliştirme Çalışmaları
ASEAN	: Güneydoğu Asya Ulusları Birliği
AWHRCI	: Asyalı Kadınların İnsan Hakları Çalışmaları
BM	: Birleşmiş Milletler
ÇUŞ	: Çok Uluslu Şirket
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
DB	: Dünya Bankası
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırım
ECLA	: Latin Amerika için Ekonomi Komisyonu
G7	: Gelişmiş Yediler (Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, ABD ve İngiltere)
GATT	: Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması
GSMH	: Gayrisafi Millî Hasıla
GSYİH	: Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
MAI	: Çok Taraflı Yatırım Anlaşması
MERCOSUR	: Güney Ortak Pazarı (Arjantin, Brezilya, Paraguay ve Uruguay)
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilâtı
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
YDD	: Yeni Dünya Düzeni

Giriş

Sosyoloji literatürünün son yıllardaki önemli kavramlarından biri küreselleşmedir. Bu literatür içerisinde küreselleşmenin ne olduğu, tarihsel arka planında neler olduğu, günümüzde nasıl bir seyir izlediği, gelinek noktanın hangi yönlerden olumlu, hangi yönlerden olumsuz değerlendirildiği farklı düşünce grupları tarafından ele alınmıştır. Bu düşünce gruplarının küreselleşme sürecinin bazı noktalarında uzlaştıklarını söylemek mümkünse de bunu genellemek mümkün değildir.

Günlük hayatımızın bir parçası olan, dış siyasetin analiz birimi olarak ortaya konulan ve her şeyden önemlisi sosyolojik düşünmenin merkezine yerleşen küreselleşmenin bu kadar yoğun işlenmesi aynı zamanda küreselleşmeye dair teorik düzeydeki tartışmaları da derinleştirmiştir. Mali anlamda malların, hizmetlerin ve sermayenin akışkanlığı olarak anlaşılan küreselleşme, siyasal anlamda, bu akışkanlık sayesinde ulus devletin egemenlik vasıflarını daha bölgesel örgütlenmelere bırakması, küresel sorunların belirli ulus üstü sivil örgütlenmeler yoluyla dünya kamuoyuna sunulması şeklinde tezahür etmektedir. Kültürel anlamda küreselleşme ise kültürlerin kapitalist sermaye doğrultusunda tüketimin nesnesine dönüşmesi olarak görülmüştür.

Küreselleşme bu çağda yaşamakta olduğumuz hızlı teknolojik, ekonomik, kültürel dönüşümler sayesinde somutlaşmaktadır. Algımızı da bir belirsizlik çemberi içine alan bu değişimin hızı kendisiyle birlikte toplumsal bir insanın imkânını ve bu insanın merkezine konan insani değerleri ortadan kaldırma endişesini beraberinde getirmekte, haliyle böyle bir durum insanı, geleceğin tam olarak ne olacağıyla ilgili bir belirsizliğe sevk etmektedir. Bu endişenin yaratmış olduğu en tehlikeli taraf insanoğlunu kötümser bir nihilizme teslim etmesidir.

Sanayileşmenin ve yüksek teknolojinin hızla geliştiği günümüz toplumunda toplumsalı üretmeye dönük her çabayı “toplumsal mühendislik” nitelendirilmesiyle değersizleştirmeye çalışan yaklaşımlar, günün ruhuna uygun düşünsel bir atmosferi sağlama çabasındadırlar. Bu çabanın nihaî noktası aydınlanmanın mottosu olan düzen içinde ilerleme değil düzen içinde kaostur. Kitle iletişim araçlarının renklendirilmiş ve umut aşıl原因 dünyasının aksine, bulunduğumuz durum insanlığın encamını hayra tebdil edebilecek gibi görünmemektedir. Bunu ifade eden toplumsal çöküş teorileri 20. yüzyılın başından beri Batıda sıklıkla dile getirilmektedir. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren küreselleşmenin ilk kapitalist görünümünün sahneye çıktığı yerin aynı zamanda bu teorilere

başlangıç noktası olması bir tesadüf olmasa gerek. Oswald Spengler'in "Batı'nın Çöküşü" ve "Pitirim Sorokin'in Bir Bunalımlar Çağında Toplum Felsefeleri" adlı eserleri bu durumu destekleyen çabalar olarak görülebilir. Bu çağların içinde bulunduğu toplumsalın yaşadığı anlamsızlık ve değer yitimi, ahlaki değerleri ortadan kaldırarak küresel bir özellik kazanmıştır.

Fetişleştirilen aklın ışığında geliştirilen makinelerin gücüyle Hristiyanlıktan devşirilen ilerleme uğruna doğayı ve insanı bütünlüğünden koparan kapitalist gücün ortaya koyduğu zihinsel dönüşümler 19. yüzyıldan beri soykırımların, sömürünün, savaşların, ekonomik buhranların, sefaletin, nükleer felaketlerin nedeni olarak görülür. Denebilir ki; kas gücünün yerine makineyi koyarak insanlığa refah, özgürlük ve mutluluk vaad eden kapitalist modernite insanlığa daha fazla özgürlükten ziyade içselleştirilmiş bir kölelik düzeni sunmuştur. İddia edildiği üzere insanı nesneleştirerek soysuzlaştıran kapitalist modernitenin ortaya çıkardığı kurumsal, düşünsel, siyasal, ekonomik atmosfer ortaya çıktığı andan itibaren yarattığı tehlikelerle beraber düşünülmüş ve eleştiri konusu edilmiştir. Asli niteliğiyle kabına sığ(dırıl)mayan kapitalist modernite pandoranın kutusu gibi açılmıyarak küreselleşmiş, böylece insanlığın felaketini ifade eden bu kutunun tekrardan kapanması sosyolojik çözümlerinin ortak görevi olmuştur.

İçinde bulunduğumuz toplumsal düzende kapitalist modernite sistemi insanlığa umut verebilecek ahlaki bir meşruiyetten yoksun olduğu için insanın nefsanî yanını ayartmaya çalışmaktadır. Büyük bir doyumsuzlukla ve tamahkârlıkla arzuları, istekleri ve bencilliği harlanan insanoğlunun tevân ve tesanüd duyguları yok edilmektedir. Özellikle piyasa ekonomisinin hızlanmasıyla bireyci konformist insan tipi ön plana çıkarılmıştır. Liberal politikaların eşlik ettiği bu düzende kısa yoldan zengin olma kaygısı kültürel ve ideolojik anlamda değerler sisteminin aşınmasına neden olmaktadır. Günümüzde yaşanan sosyo-kültürel sıkıntılar, kimlik bunalımları ve buna bağlı olarak kültürel değerlerin aşındırılması sürgit devam etmektedir. Küreselleşmenin yoğunluğuyla her tarafımıza sirayet eden kapitalizmin tüketimi tahrik eden postmodern ahlakı ise öğrenilmiş çaresizliğimizin en büyük nedeni olmaktadır.

Toplumsal yaşamın her yanına büyük bir hızla giren enformasyon teknolojileri her türden yerel ve ulusal sınırları bertaraf ederek insanları tüketimin cazibesıyla baştan çıkarmaktadırlar. Küreselleşmeyle beraber maddî ve kültürel metaların tüketimin nesnesi haline getirilmekte, ihtiyaçların giderilmesi üzerine kurulu geleneksel ekonomik sistem yerine arzular ve istekler üzerine kurulan ve sürekli kendini yaratan bir ekonomik düzen

ikâme edilmiştir. Baudrillard'ın deyimiyle bu yapıyla “olağanüstü uyum” sağlamış özne-bireylerin duyguları da sanal alemin gereklerine göre biçimlenmektedir. Dünya gündeminin her geçen gün insanlık dışı olaylarla değiştiği günümüzde insanlar televizyon ekranları başında yaşananlara sadece ucundan bir merhamet göstererek Stjepan G. Mestrovic'in Duyguötesi Toplum'unda olduğumuzu kanıtlamaktadırlar.

Küreselleşme 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın son çeyreğinde insanlığa büyük vaatler ve umutlar enjekte etmişti. İnsanlığa vaatlerde bulunmakla kalmayan küreselleşme tartışmaları aynı zamanda bu sürecin karşı konulamaz, geri döndürülemez doğal bir süreç olarak göstermeye çaba göstermişti. Her şeyin eskisinden daha iyi olacağı umudu üzerinden işletilen bu sürecin geldiği nokta her geçen gün farklı ideolojik ve toplumsal cenahlarda eleştiri konusu edilmektedir.

1. Araştırmanın Önemi

21. yüzyılın son çeyreğinde insan, toplum ve devletlerin hayatlarında bir dizi değişimleri ve dönüşümleri içeren gelişmeler genelde küreselleme olgusu ile açıklanmaktadır. İçinde birçok yöne hareket eden süreci ve olguyu içeren böyle bir olgu beri taraftan yaşadığımız dünyanın sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel sorunların birçoğuyla yakından ilgilidir. Bugün küreselleşme olgusuna atıf yapmadan birçok sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel gelişmeleri konuşmamız mümkün görünmemektedir. Bu minvalde, çalışmamızın ortaya çıkış sebeplerinden birini C. Wright Mills'in "sosyolojik tasavvur" kavramsallaştırması ile ifade etmemiz mümkündür. Mills, bu kavramla insanın kendi biyografisiyle toplumsal sorunlar arasında kuracağı bağı sosyolojik düşünce açısından önemine değinmektedir. Bu minvalde hayatımızın her alanına sirayet eden böyle bir olgunun varlığına karşı bir duyarlılık geliştirme düşüncemiz konuyu ele almamızın çıkış noktalarından birini teşkil etmektedir.

Günümüzde David Held'in tanımlamasıyla toplumsal, siyasal, kültürel ve ekonomik gelişmeleri sınırların ötesine taşıyan; ticaret, yatırım, göç, finans ve kültürel akışları hızlandıran; ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelere bağlı olarak uzak mesafelerdeki olaylara duyarlı hale gelmemizin belirleyici nedenlerinden olan küreselleşme olgusunun yoğunluğu, hacmi, hızı ve etkisi bizleri onunla sürekli yüzyüze getirmektedir. Bu karşılaşmaların varlığı farklı düşünce, sosyal hareket ve anlayışlarca ele alınmaktadır. Kimileri bu olgunun kendisini nimetlerinden yararlanması gereken bir süreç olarak görmekteyken kimileri de onu sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel sıkıntıların nedeni olarak görmektedir. Çalışmamız ise, küreselleşmeye yönelik eleştirileri tek bakış açısından ziyade farklı anlayış, düşünce ve sosyal hareket açısından ele almaya çalışarak ortaya koydukları çözüm önerilerinin sosyolojik olarak tartışılmasına karınca kararınca katkı sunma çabası olarak görülebilir.

2. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Küreselleşme sosyoloji literatürünün son yıllarda üzerinde en çok durduğu kavramlardan biridir. Gündelik hayatımızın bir parçası olan ve üzerinde en çok tartıştığımız olgulardan olan küreselleşme 21. yüzyıl dünyasının geçirdiği büyük dönüşümlerin önemli mihenk taşı olarak görülmektedir. Bu yönüyle küreselleşme son yıllardaki ekonomik, siyasal, kültürel değişimlerin tanımlayıcı ifadesi olarak ele alınmaktadır.

Küreselleşme, böyle büyük dönüşümlerle ilgili olduğundan üzerinde ittifak edilmesi zor bir kavram olmakla birlikte birçok yeni tartışmanın da tetikleyicisidir. En genel anlamıyla yerkürenin farklı yerlerinde yaşayan insan, toplum, ve devletler arasındaki etkileşim derecesinin artması olarak tanımlanan küreselleşme olgusu esas itibariyle içerisinde Giddens'in dediği gibi çok değişik yöne hareket küresel akıntılardan müteşekkil olduğundan George Ritzer'in ifadesiyle bir süreçler seti olarak görülebilir. Tezimiz; mevcut küreselleşme sürecini olumlu yönleriyle öne çıkartıp destekleyenlerin düşüncelerini ele aldıktan sonra küreselleşmenin yarattığı ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel sorunların çeşitli düşünce grupları ve sosyal hareketler tarafından aldığı eleştirileri ve buna yönelik çözüm önerilerini içermektedir.

3. Araştırmanın Hipotezi

Hipotez, iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişki hakkında doğrulanabilecek yada yanlışlanabilecek ifadedir. Hipotez test edilmek için düzenlenen genellemelerdir. Hipotezler araştırması öncesi araştırmanın sağlıklı bir şekilde organize edilmesine yardımcı olmaktadır. Araştırmacıya, belirli değişkenler arasında kuracağı ilişkinin saptanması noktasında yol gösterici olur. Çünkü bilimsel araştırmalar eldeki mevcut hipotezlere göre yürütülür. Eğer bilimsel bir çalışmada kılavuz olabilecek bir hipotezin varlığı söz konusu değilse araştırma sistemsiz ve gelişigüzel olmaktan öteye gitmesi mümkün görünmemektedir (Arslanoğlu, 2014: 7-8). Bu tanımlama ışığında çalışmamız şu hipotez üzerinde temellendirilmektedir:

- Küreselleşmenin yarattığı ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel sorunlara yönelik farklı düşünsel yaklaşım ve sosyal hareketlerin genel anlamıyla benzer eleştirileri olsa da bunların çözüm önerileri birbirinden farklı olabilmektedir.

4. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmamızda literatür taraması kullanılmıştır. Literatür tarama araştırılacak konuya ilişkin belgeleri, kaynakları ve verileri toplamaktır. Literatür taraması sayesinde konuyla ilgili önceden yapılmış çalışmalar incelenir, konuyla ilgili geniş çaplı bir bilgi edinilmiş olur ve konunun anlaşılması noktasında bilgiler netleşir. Literatür çalışmalarını araştırma için gerekli olan temeli sağlam bir şekilde inşa etmemize yardımcı olduğu gibi elde edilen bulguların yorumlanmasında araştırmacıya yardımcı olur ve araştırmacıyı güçlü kılar. Bu anlamıyla W. Lawrence Neuman literatür taramasının hedeflerini bir bilgi topluluğuna aşinalığı göstermek ve güvenilirliği sağlamak, önceki araştırmaların izlediği yolu ve mevcut çalışmanın buna nasıl bağlandığını göstermek, bir alanda bilinenleri bütünleştirmek, özetlemek ve son olarak ötekilerden öğrenmek suretiyle yeni fikirlerin uyanmasını sağlamak olarak ifade etmektedir (Neuman, 2007: 165).

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME KAVRAMININ SOSYOLOJİK VE TARİHSEL ARKA PLANI

1.Küreselleşmenin İçeriği

Küreselleşme terimi eski bir kavram olmakla birlikte ilkin uluslararası alandaki ekonomik gelişmeleri betimlemek için 1960'lı yıllarda akademik dünyaya girdi. Kavram 1990'lı yıllardan sonra bir "analiz birimi" olarak kullanıldı (Keyman, 1996: 36). Küreselleşme "yenilerin" belki en tartışılabilir olanıdır (Sennett, 2011: 14). Yaşadığımız dönemde küreselleşmenin içinde olmadığı hiçbir politik ve ekonomik söyleme rastlanmıyor (Giddens, 2000: 40). Bu kadar sık tartışılmış bir kavram olmasına rağmen üzerinde ittifak yapılabilmemiş bir kavram da değildir (Sarıbay, 2004: 81). Küreselleşme kelimesi bölünerek incelendiğinde ise üç aşamalı bir tanımaışaret eder: "Küre" olarak mekâna, "küresel" olarak bağlantılılığa, "-leşme" olarak da mekândaki bağlantılılığın sürecine gönderme yapar (Adadağ, 2011:19-20). Küreselleşme ise bir şeylerin dünya çapında yaygınlaşması anlamına gelir. Dilsel olarak işteş bir yapıya sahip olan küreselleşme sürece katılanların birbirinden etkilenmesini ifade eder (Aydın, 2010: 150).

Küreselleşme üzerine yapılan analiz ve tanımlara bakıldığında ortak bir tanımı bulmak zor olduğu gibi onu kendisiyle ilişkili kavramlardan ayırarak saflaştırma çabası da söz konusudur. Bu saflaştırma çabası, küreselleşmeyle ilgili olan kavramların ondan ayrı tutulması gerektiğine ilişkin bir çabanın ürünüdür. Küreselleşme kendi başına ele alındığında ülkeler arasında karşılıklı etkileşim ve karşılıklı bağımlılığın artışı ifade eder. Modern devletlerin beşyüz yıllık tarihlerinde karşılıklı bağlantılılık var olduğu halde küreselleşme kavramı kullanılmadı. Dolayısıyla sözcük başka birşeyi karşılamaktadır. Küreselleşmenin böylece en tanımlayıcı özelliğini ortaya çıkarmaya dönük ifadesi, "alansızlaştırma" ile özdeş tutulanıdır. Bu şekilde ülkelerüstü (süperterritoral) ilişkilerin büyümesi ile toplumsal sınırların ülke sınırlarıyla sınırlandırılması sona ermektedir. Örneğin bugün bir bankaya yatırılan para, artık bankada somut bir madde olarak durmaktansa siber mekânda, işlem gören saniyelik işlemlere çevrilmektedir. Küresel işlemlerin böylece her türlü boyutsal ve alansal olarak sabitlik çerçevesini kırmaktadır. Ortaya dünya ötesi bir mekan çıkmaktadır. Küresellik ile uluslararasılık arasındaki fark da buradan neşet etmektedir. Uluslararası

ilişkiler belli alana gönderme yaparken küresel ilişkiler alanlarüstü, mesafesiz, nakli mübadelelere işaret eder (Scholte, 2008: 108-110). Bu yanıyla küreselleşme günümüzde daha çok zamanın ve mekanın dönüşümüyle ilgili bir kavrama gönderme yapar (Giddens, 2000: 42).

Küreselleşme zamanında adı konmamışsa da tarihte aldığı tikel biçimlerin birbirinden farklılığını ortaya koymaya dönük analitik bir çerçevesi çizilmesi küreselleşmenin zaman içindeki sistematik karşılaştırmalı çözümlenmesi için gereklidir. Bu açıdan küreselleşmenin tarihsel biçimleri zamansal ve mekânsal boyutolarak dört açıdan değerlendirilmektedir. Bunlar: Küresel şebekelerin yoğunluğu, küresel karşılıklı bağlantıların yoğunluğu, küresel akışların süratı ve küresel karşılıklı bağlantılılığın etkide bulunma temayülüdür. Bu anahtar faktörler, tarihte küreselleşmenin aldığı biçimlerin hem nicel hem de nitel yönlerini ayırtmamıza yardımcı olacak niteliktedir. Bu çevre aynı zamanda küreselleşmenin yeni bir şey olduğu anlayışını ortadan kaldırdığı gibi son beş yüzyıldır içinde bulunduğumuz küreselleşme halinin aldığı tikel biçimlerin nicel ve niteliğinin farklı olduğuna da gösterir. Bu dört boyut, “farklı dönemlerde küreselleşmenin değişik biçimlerinin anahtar nitelikleri ve aralarındaki büyük kopuklukları daha keskin bir şekilde belirleme ve karşılaştırma imkanı sağlar.” Örneğin ortaçağdaki iletişim ve ulaşım biçimlerinin yapısı ile günümüze göre daha kısıtlı bir küreselleşmeye imkan tanımıştı. Yine 19. Yüzyılda küreselleşme süreci içindeki batı yayılması sırasında askeri güç ve kontrol ilişkisi daha hakimken günümüzde ekonomik aygıtlar, rekabet ve eşgüdüm askeri güce karşı daha öncelikli olmaktadır (Held vd., 2008: 90-94). Kabul etmek gerekir ki, küresel etkileşimin yoğunluğunda ve süratindeki artış, zaman ve mekânın katedilmesindeki devingenliği artıran iletişim ve ulaşım teknolojileriyle irtibatlıdır. Dolayısıyla her dönemde insanların birbirileriyle temasa geçme yoğunlukları aynı olmadığı gibi herhangi bir mekanın dünyanın başka bir yerinde gelişmeye açık olması ise zayıftı. Beri taraftan şunu söylemekte mümkündür: İletişim ve ulaşım teknolojileri küreselleşmenin niceliğinde bir değişikliğe yol açmışsa da küreselleşme olarak ifade edilen “yeni” dönemin askeri güçten çok, rekabet gücünü ön plana çıkardığını söylemek tartışmalıdır. Dolayısıyla küreselleşme olarak ifade edilen süreç, küresel güçlerin askeri gücünün etkisinden hiçbir zaman bağımsız olmamasıyla niteliksel bir devamlılığa işaret eder.

Bu bakımdan küreselleşmeyi “tekil” bir olgu olarak algılanmaktansa “bir süreç” veya “süreçler seti” olarak algılanması daha doğru görünmektedir. Çünkü içerisinde birçok kültürel, ekonomik, siyasal, dinsel ve bilimsel gelişmeyi barındırmaktadır. Her ne kadar küreselleşme olarak ifade ettiğimiz süreç, küresel güçlerin ekonomi endeksli bir dayatması

olarak görülse bile bu sürecin içerisinde birçok küresel gelişme de hayatiyet kazanmaktadır. Küreselleşme bu bakımdan şu dört farklı değişim tipini içermektedir: Birincisi, küreselleşme toplumsal, siyasal ve ekonomik gelişmeleri siyasal sınırların ötesine taşır. İkincisi, ticaret, yatırım, göç, finans ve kültürel akışları hızlandırarak birbirimize olan bağımlılığımızı güçlendirir. Üçüncüsü, ulaşım ve iletişim teknolojideki gelişmelere bağlı olarak yeniliklere, düşüncelere, mallara ve sermayeye ve insanlara hareket kabiliyeti kazandırarak dünyayı hızlandırır. Dördüncüsü, uzak mesafelerdeki olaylara duyarlı hale geliriz. Bundan kaynaklı olarak toplumsal hayatın birçok yönünü etkileyen küreselleşmeden kaçınılmasının da zor olduğu belirtilmektedir (Held vd., 2010: 71-72). Bu gelişmeler ise her zaman farklı tepkilerle karşılanmaktadır. Örneğin, küreselleşme kimilerince nimetlerinden yararlanılması gereken olumlu bir süreç olarak görülürken, kimilerince de kaçınılması gereken olumsuz bir süreç olarak görülmektedir. Kimileri de bu süreci geri dönüşü olmayan bir kader olarak görmektedir (Bauman, 2010: 7). Bu açıdan bakıldığında küreselleşme sürecinin niteliğine ilişkin bakış açıları farklı olabilmektedir.

Küreselleşmeye artan “akışkanlıklar” ve büyüyen çok yönlü “akıntılar” ile bunların karşılaştığı ve yarattığı “yapıları” içeren değişimler olarak bakıldığında, bu yapıların kimi zaman bu akışları hızlandırdığı kimi zaman da engellediğini görmek mümkündür. Küreselleşme geldiği nokta itibarıyla bir sıvılaşma ya da akışkanlıkla ifade edilmektedir. Durum buysa şimdiki küreselleşmeden önceki dönemi zorunlu olarak “katı” metaforuyla ifade etmek zorundayız. Katılık herhangi bir mekanda sabit kalmayı ve yahut sınırlı bir hareketi imler. Örneğin günümüz küreselleşmesinden önce insanlar doğdukları yerlerde yaşamış, ürünler ise üretildikleri yerde tüketilmişti. İnsanlar çok uzak mesafeleri kat etmedikleri için bilgileri de belirli bir alanla sınırlı kalmıştı. Ne var ki son birkaç yüzyıldır artan oranda iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmelere bağlı olarak insanlar, ürünler, bilgiler daha kolay hareket edebiliyorlar. Kendimiz dahil hemen hemen herşey sıvılaşmakta ve akışkanlık kazanmaktadır. Dolayısıyla içinde yaşadığımız dönemi akışkanlıkla ifade etmemiz mümkündür. Akışkanlık metaforunu da malların, bilgilerin ve insanların hareket olanaklarının artmasını ifade etmek için kullanabiliriz. Marx’ın deyimiyle “katı olan herşey buharlaşmaktadır.” Bu minvalde Ritzer küreselleşmeyi bir kelimeyle ifade edeceksek en tepe kavramın “akışkanlık” olması gerektiğini belirtir (Ritzer, 2011: 23-25).

Her ne kadar küreselleşme akışkanlıkla bağlantılı ise “katılık” metaforunu canlı tutan yapılar da vardır. Bunlar akıntılarının önünde ciddi engelleri hem de birçok şeyin hareket etmesine kısmi olarak izin verirler. Katı yapıların en önemlisi ulus devletlerdir. Ulus devletlerin

göçmen politikaları, gümrük tarifeleri ile ilgili aldığı kararlar, sınırları tahkim etmeye dönük güvenlik önlemleri, pasaport ve vize işlemlerini sıkı bir işleme tabi tutması gibi uygulamaları, ulus devletin akışkanlığı önleme çabaları olarak değerlendirilebilir. Ulus devletin bu uygulamalarına rağmen yaşanan aksi gelişmeler, günümüz dünyasının akışkanlık sıfatıyla nitelendirilmesi gerektiğini düşündürse de aslında ortaya çıkan sonuç, akışkanlık ile katılışmanın gerilimli ilişkisidir. Çünkü içinde bulunduğumuz dünyanın en temel özelliğini akışkanlık olarak değerlendirebilsek dahi, katı yapıların varlığı hala kendini göstermektedir. Özellikle küreselleşme sürecini teknolojik, ekonomik, kültürel ve askeri bakımdan yönlendirebilen ülkelerin geneline baktığımızda en çok katı yapıları ayakta tutmaya çalışan ülkelerin yine bunlar olduğunu görmemiz mümkündür. Avrupa ve Amerika’da özellikle çıkarılan göçmen yasaları, yabancılar arasındaki işsizlik oranları, pasaport ve vize uygulamaları, gümrük tarifeleri, ulusal sınırları tahkim etmeye yönelik örülen duvarlar bunun en somut görüntüsüdür. 11 Eylül saldırısından sonra Amerika’da çıkarılan “yurtseverlik” ve “yeni göçmen” gibi yasaların küreselleşmeyi yeri geldiğinde en çok teşvik eden yerlerde görülmesi, küreselleşmenin ilginç bir paradoksunu yansıtır.

Küreselleşme hem bir yapı hem de bir süreç olarak değerlendirildiğinde süreç ve yapılardan hangisinin baskın geldiği siyasi ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak değişebilmektedir. Hareketlilik, hız, akışkanlık, zaman ve mekânın yoğunlaşması küreselleşmenin öne çıkan ve onu tanımlayan ifadeleri olarak görülse de yapıların varlığı çoğu zaman göz ardı edilmektedir. Oysa yapılar küreselleşme sürecinin en önemli dinamiklerinden biri olmaktadır. Yapıların önemi şu hallerde kendini göstermektedir: Birincisi, küreselleşme sürecini yaratan yapılardır. Bugün gelişmiş ülkeler arge çalışmaları, bilişim ve ulaşım teknolojilerine dayalı altyapıları ve askeri güçleri ile küreselleşmeye görece olarak öncülük edebilmektedirler. Bazen yeni yapılar sürecin işleyişini garanti altına almak için de ortaya çıkabilmektedir. Bu katı yapılar hangi ağların nerede, nasıl ve kim tarafından örüldüğüne dikkat ederler. Örneğin IMF, DTÖ ve Dünya Bankası gibi kuruluşların ortaya çıkma nedeni küresel işleyişin sağlanması içindir. Yapılar yeri geldiğinde küreselleşme sürecinin kendisini hızlandırabilmektedir. Küreselleşme sürecini destekleyen bu yapıların başında gelen ÇUŞ’lar bu işlevi yerine getirdikleri gibi kimi zaman yer değiştirerek kimi zamanda kendisini fes ederek tamamıyla akışı durdurabilirler.

Küreselleşmenin “akışkanlıkla” ifade edildiği bölgeler olduğu gibi bazı bölgeleri teğet geçtiği de görülmektedir. Bu bölgelerin küreselleşme sürecinin dışında bırakılma nedenlerinin ele alınması, sürecin sağlıklı değerlendirilmesinin önemli bir koşuludur. Burada

küreselleşmenin çoğu zaman bazı bölgelerde olumlu etkisi üzerinde durulmaktadır. (Ritzer, 2011: 29). Küreselleşmenin zıpladığı yerler dünyadaki adaletsizliğin ve eşitsizliğin kurbanı olan yerler olması bir tesadüf değildir. Küresel akıntılara zamanında epey açık olmuş bu yerler, mali konuların konusu olmaktan çıktıktan sonra unutulmaya yüz tutmuştur. Örneğin bir ilaç endüstrisi bu bölgelerle bir bağlantı kuramıyorsa, muhtemelen ilacını satabileceği bir piyasa bulamadığı içindir. Akışkanlığa konu olan bir yer varsa mutlaka orada mali işlemlere konu olabilecek ucuz iş gücü, ham madde ve pazar gibi unsurlar bulunmaktadır. Bütün bu metaforik tanımlamalar, küresel kapitalizmin zorunlu olarak değişim değerini, kullanım değerinin önüne geçirerek karın maksimizasyonunu ve birikim ilkesini harekete geçirmesiyle yakından ilgilidir. Her ne kadar küreselleşmenin kendisi bu ilkeleri harekete geçirici bir güç olarak işlev görse de bunların nedeni olmaktan çok sonucu olmaktadır (Wood, 2003: 26).

Küreselleşme üzerine düşünürken akışkanlıkla ilgili ve onun bütünleyici bir parçası “akıntı” fikridir. Buna göre akıntılar; birbiriyle bağlantılı akıntılar, çok yönlü akıntılar, çatışan akıntılar ve tersine akıntılar olmak üzere dört gruba ayrılmaktadır. “Bağlantılı akıntılar”, çeşitli noktalarda ve zamanlarda birbiriyle bağlantılı olan akıntılardır. Bu akıntılara para, seksendüstrisi, uyuşturucu trafiği örnek gösterilmektedir. “Çok yönlü akıntılarda” mal ve hizmet trafiğinin hem Batıdan Doğuya hem de Doğudan Batıya olmasıdır. Bu tanımlama küreselleşmeyi Amerikanlaşma ve batılılaşma bir tutan anlayışı dışlamaya dönüktür. Böyle düşünülse de doğudan Batıya yapılan transferler ise Batının kapitalist ekonomi modeli içinde yeniden batılılaş(tırıl)maktadır. Örneğin Japonya’nın iş organizasyonu olan “toyotizm” her ne kadar Doğu kökenli bir iş organizasyonu olsa da kapitalist işletme mantığının kâr edinme çarkı içinde erimektedir. “Çatışan akıntılar” ise akıntılarının ortaya çıkardığı karşılaşmaların çatışmalara dönüşmesidir. İngiltere ve Amerika’nın El Kaide ile olan mücadelesi buna örnek olarak gösterilebilir. Son olarak ise “tersine akıntılardır.” Tersine akıntılara örnek, Ulrich Beck’in risk toplumu ifade ederken kullandığı bumerang etkisidir. Bu durum sanayileşme sürecinin yarattığı çevresel kirlenmenin zamanla sebep olanları da etkilemesini ifade eder. Sonuç olarak akıntılar okyanuslar, dağlar ve ulus devlet gibi mekan temelli engeller tarafından daha az engellenirler (Ritzer, 2011: 27-28).

Küreselleşme üzerine metaforik düşünmeye devam edildiğinde “ağırdan hafife” ve “hafiften hafifsizliğe” doğru bir hareketlenme olduğu da görülecektir. Bu olgu “maddenin en küçük birimlerinin kullanıldığı teknoloji ve hatta maddi varlığı olmayan yeni haberleşme ve iletişim teknolojileri bilginin paylaşım hızının arttığı, bilgi ve bilgi üretebilmenin temel

değer küreselleşme dayanağıdır.” (Serdaroğlu, 2005: 211). Dünya ticaret tarihine bakıldığında, küresel hareketlenmelere konu olan malların, ulaşım ve iletişim teknolojisindeki gelişmelerle beraber nakliyesi daha hafif ve daha kolay olmaktadır. Özellikle gelişmiş birçok ülkenin ana üretim alanının bilgi olması bunu kanıtlamaktadır. İletişim ve ulaşım teknolojisindeki bu gelişmeler malları, insanları, mekânları daha hafif ve kolay hareket ettirebilir bir hale getirmiştir. Mesela küreselleşme sürecinin “bumerang etkisi” olan El Kaide örgütü, ABD silahlı kuvvetlerinin ağır bürokratik yapısından uzak, hareket kabiliyeti yüksek, merkezi hiyerarşinin esnetildiği örgütsel yapısıyla daha hafif kalarak, ABD Silahlı kuvvetleri için daha zorlu bir rakibe dönüşebilmektedir. Bu yapıyla ABD’nin mücadelesi başarısız olmaktadır. Yine mal nakliyesinde iki yüz yıl boyunca ağır yapılardan hafif yapılara geçilmekteyse de özellikle son yirmi otuz yıldır, ağırlıksız ürünlerin transferine tanık olmaktadır. Bilişim teknolojileri, fiber optik altyapıları, uydu sistemleri, kablosuz TV gibi gelişmeler ile sanal bir dünyanın gerçekliğine ve etkisine şahit olunmaktadır (Ritzer, 2011: 30). Örneğin; merkezden uzakta, fabrikanın bir parçasında çıkan arızanın tamiri için merkezden parça göndermeye gerek kalmadan, iletişim teknolojisi üzerinden parçanın nasıl yapılacağı gösterilerek zaman ve mekândan tasarruf sağlanabilmektedir.

Bu şekliyle küreselleşmeyi sadece bir metaforla özdeşleştirmek doğru değildir. Küreselleşmeyi iyi ifade eden metaforlardan biri de “ağ” metaforudur. Küreselleşmenin mimarisi olan bilişim ağları üzerinden insanlar, birbirleriyle çeşitli yollardan iletişime geçebilmektedir. Bu ağlar büyük oranda bilginin küresel akıntısına hem ortam hazırlamakta hem de ona akışkanlık kazandırmaktadır. Denilebilirki iletişim devrimi küreselleşmenin anahtarıdır. Tarihin olmazsa bile coğrafyanın sonunu getirmektedir. İnsanlar arasındaki her türlü ilişkiyi yoğunlaştırmakta; bu sayede dünya McLuhan’ın dediği gibi küresel bir köye dönüşmektedir (Öke, 2001: 2-3). Manuel Castells, enformasyon teknolojilerinin ve kapitalizmin yeniden yapılanmasının “ağ toplumu” denilen yeni bir toplum biçimini yarattığını ifade eder. Bu küreselleşme sürecinin damgasını vurduğu toplumdur. Castells, “ağ toplumunu” çalışma esnekliğinden emeğin bireyselleşmesine, kimlik ve kültür dönüşümlerinin yoğunlaşmasından medya eliyle sanal kültürün hız kazandığı bir toplum olarak tanımlar. Kapitalizmin kendini yeniden var etmesinin imkanı olarak görülen ağların varlığı küreselleşme sürecinin can damarı olarak okunmaktadır (Castells, 2008: 3-5). David Harvey benzer yönde içinde yaşadığımız küreselleşme dönemini kapitalist dinamiğin mekan zaman yoluyla şiddetli bir şekilde yok ettiği bir evre olarak tanımlamaktadır. Savunma kaygılı teknolojik gelişmelerin üretim tarzına uygulanmasıyla ortaya çıkan postfordist üretim

tarzının mekan üstünde hakim bir konuma gelmesinin kapitalist birikim açısından önemini ifade etmektedir. Kapitalist üretim tarzının devrimci yanına vurgusu söz konusu edilmişse de bizim için aydınlatıcı olan önemli bir husus, niceliği ve niteliği farklı olsa da böyle bir zaman ve mekan yoğunlaşmasına her toplumun üretim tarzı ve sosyal formasyonunda rastlayabileceğimize dair görüştür (Harvey, 2010: 230; Harvey, 2007: 103-104). Çünkü bu, küreselleşmeyi günümüzdeki gibi makro ve yahut sınırlı bir coğrafya üzerinde mikro ölçekteki bir süreç olarak tanımlayan izaha da açıklık kazandırabilir.

Küreselleşme kavramsal düzeyde politik bir işlev de görmektedir. Küreselleşme, ortaya çıkan politik, siyasal ve kültürel kazanımların bütün toplumların lehine olduğu anlayışını vaat ederek, bunun daha ziyade gelişmiş ülkeler lehine olduğu gerçeğini mistifiye etmektedir. Bu sebeple küreselleşme kavramının kendisi yüklendiği misyon itibariyle politik bir araçtır. Aracın asıl işlevini anlamak için ona yüklenen ima ve anlam dünyasını açığa çıkarmaktır. Küreselleşme kavramı içerisindeki “leşme” bir sürece işaret eder. Süreç ise kendiliğinden, döndürülemez, doğal bir duruma gönderme yapar. Bu süreçte toplumların ekonomik olarak eşitleneceğine dair bir vaadi ortaya koyar (Somel, 2011: 95). Zaten küreselleşmenin gelişmiş ülkeler lehinde bir fırsatı işaret ediyor olması onun nötr bir kavram olmadığını göstermektedir. Bu yüzden küreselleşme, toplumsal dinamiklerin hem bir açıklayıcısı hem de şekil vericisi olarak işlevsel bir araç olmaktadır. Akademik dünyada sık kullanılan bu kavramın politik yönünün göz önüne alınması elzemdir. Çünkü tanımlamanın yanlış ya da eksik yapılması onun anlaşılmasını güçleştirmekte ve küreselleşme sürecinden mağdur olanları savunmasız bırakmaktadır (Yıldızcan, 2011: 91).

Küreselleşme ile ilişkilendirilen unsurlardan biri de modernitedir. Modernite yerinden çıkarıcı mekânizmaları ortaya çıkarmasıyla küreselleşmenin olanaklılığına zemin hazırlamaktadır. Özü itibariyle modernitenin kendisi yerinden çıkarıcı mekânizmaları bünyesinde barındırdığı için küreselleştiricidir. Yaşadığımız modern çağ, zaman-mekânın uzaklaşması hızına şahit olmaktadır. Yerinden çıkarıcı bir mekânizma olan para, zaman ve mekân arasındaki bağı kopararak yereli kendinden uzak başka bir bölgedeki gelişmelerin etkisine açık hale getirmektedir. Bu modernliğin radikalleşmesidir (Giddens, 2005: 60-61) Peter Berger de kimi söylemlerde duygusal bir yük taşıyıcı duruma gelmesinden dolayı küreselleşmenin abartılarak savunulmasını ve yahut eleştirilerek tehditkar bir unsur olarak görülmesini eleştirmektedir. O, küreselleşmeyi bitmez tükenmez modernleşme sınavının bir devamı olarak görmektedir (Berger, 2003: 26). Giddens’tan mülhemle zaman-mekân uzaklaşmasına bağlı olarak toplumsal ilişkilerin, yerel etkileşim bağlarından koparılıp yeni

bir bağlamda yeniden yapılandırılması küresel modernlik yaklaşımıdır. Modernliğin küresel alanda yayılımı tek taraflı bir süreç değildir. Modernliğin sonucu olan küreselleşme ile yerel güçler arasında dinamik ve diyalektik bir ilişkinin ortaya çıktığı belirtilir (Kömeçoğlu, 2012: 46-47).

Küreselleşmenin modernite ile olan ilişkisi şu kavramlarla yakından bağlantılıdır: Hacim, yoğunluk, hız ve etki. Bu dört öğre aynı zamanda küreselleşmenin zamansal ve mekansal boyutlarıdır (Held vd., 2008: 147). Küreselleşmenin bu unsurlarla ilişkilendirilmesi toplumsal, siyasal ve ekonomik faaliyetlerin dünya çapında genişlemesini ve yoğunlaşmasını ima eder. Bu yoğunluğun ve genişliğin şiddeti, yerelin uzak bölgelerdeki herhangi bir gelişmeye duyarlı olması demektir. Dünyanın herhangi bir yerinde bir olayın kısa sürede bulunduğunuz yeri etkileyebilmesi, bağlantılılığın aslında düzeyini göstermektedir. Teknolojideki ilerlemeler, finanstaki hızlı dalgalanmalar, ticarete serbestleşme gibi faktörler bu bağlantılılığın işaretleri olarak değerlendirilmektedir (Türkbağ, 2011: 275). Bundan sebep küreselleşme, hemen hemen her alanda ekonomiden sanata, bilimden iletişime, herhangi bir çalışmada, üretimde ve yapımda dünya çağında geçerliliği olan bütün norm ve ölçütlerin yerelliğin ve ulusallığın reddedilmeksizin benimsenmesi, dünyaya yayılarak evrenselleşme olarak okunmaktadır (Güvenç, 1998: 139). Aslında küreselleşmeyi bağımlılığın artmasına bağlı olarak evrenselleştirici bir süreç olarak değerlendirilmek eksik ve yanlış bir okuma olur. Çünkü modernitenin küreselleşmesi olarak ifade edilen düşünceler, normlar ve ölçütler modernliği evrenselleşmeyle eşitleyen klasik yaklaşımın ötesine geçememektedir. Bu durumda modernliğin evrenselleşme eğilimleri adı altında sunulması aslında küresel kapitalizmin yayılmasını gizlemeye çalışmaktır (Tural, 2005: 75).

Küreselleşmeyi bütünsel tekil bir süreç olarak mı yoksa birbiri ile çatışan süreçler olarak mı tartışmak daha doğru olur? Buna göre bir tavır geliştirmek bu sürecin doğru anlaşılmasıyla yakından alakalıdır (Bülbül, 2009: 18). Çoğu zaman küreselleşme çok sayıda değişik yöne hareket eden küresel akıntılardan ötürü çok yönlüdür. Bundan dolayı küreselleşme coğrafi bakımdan tek ve tanımlanabilir bir nokta ile ilişkilendirilemez. Dolayısıyla emperyalizm, gelişmiş dünya, Batılaşma, Amerikanlaştırma, Doğulaşma ile özdeş tutulmaz. Başka bir şekilde küreselleşme merkezlessiz bir süreç olarak değerlendirilir (Ritzer, 2011: 99). Oysa küreselleşmeyle özdeş tutulan kavramların her biri bir merkezden referansla yayılma güç ve etkilerini yaygınlaştırma peşindedir. Çünkü bunların herbiri bir ulus devletle ilişkilidir. Dolayısıyla küreselleşme bunların hepsini kapsamına alan daha genel

bir kavram olarak görülebilir. Bu, küreselleşmenin merkezsiz bir süreç olarak ifade edilmesini gerektirmez. Çünkü küreselleşme söylenenin aksine küreselleşme sürecine yön veren birçok merkezin diğer bütün ülkeler üzerindeki hâkimiyetini içerir. Bu güç ve kontrol gibi unsurların işleyişi kimi zaman doğrudan, kimi zaman da dolaylı yollardan işler. Örneğin, günümüz dünyasında ortaya çıkan Asean, Nafta, AB, Şanghay, Mercasur gibi bölgeselleşme çabaları siyasal ve ekonomik yönden küreselleşmenin ifade ettiği ekonomik entegrasyonla çatışmalı bir sürece doğru evrilirken beri taraftan dünya çapında gelişen birçok siyasal, kültürel, çevresel, ekonomik gelişme gündelik hayatımızı etkilemesi açısından bizleri küreselleşme denilen daha bütünlüklü bir yapının da olabileceği konusunda ikna edebilmektedir.

Küreselleşme kavramının içeriğine bakıldığında en çok göze çarpan unsur ekonomidir. Ekonominin öncelik kazanması küreselleşmenin diğer boyutlarını perdelesede küreselleşmenin ekonomik gelişmelerle birlikte daha çok düşünülmesi gerekmektedir. Küreselleşmenin en önemli dinamiklerinden olan ekonominin belirleyici etkisi, kendisini teknoloji-üretim ve pazar üçgeninde göstermektedir. 20. yüzyılın ilk yarısında meydana gelen iki büyük dünya savaşı arasında yaşanan gelişmeler, ülkeleri kendi içine kısmi olarak kapatmış olsa da savaştan sonra kurulan Bretton Woods kurumları küreselleşmenin ekonomik boyutunu canlandırmaya dönüktü. 1980’li yıllarda benzer bir çaba bu defa Neoliberal politikaların birçok ülkeye dayatılmasında ortaya çıkmıştır. Bu dönemde mal ve hizmet küreselleşmesinden finansal küreselleşmeye geçildiği görülmüştür. Ulusal sınırları kolayca geçebilen finansal sermaye, reel mal ve hizmet ticaretinin yüzlerce kat üstüne çıkmıştır. Finansal sermaye, sınırları geçebilme kabiliyeti bakımından en güçlü küreselleşme unsurudur. Sermaye sahipleri, riski en aza indirmek suretiyle yüksek bir kazanç elde etmek için 1973 yılında sabit kur sisteminden dalgalı kur sistemine geçilmesi için çaba sarfetti. Bunun sonucunda finansal akış her yıl hızlanarak artmaya başladı. Finansal alandaki bu akım mal ve ticaret yönündeki akımın önüne geçmektedir. Ekonomik boyutun diğer önemli sacayağı üretimin küreselleşmesidir. Ülkeler arasında ham madde, ara girdiler ve işgücü maliyetlerinin farklı olması “avantaj” olarak kabul edilir. Mal veya hizmet üretimin belirli aşamaları belirli ülkelerde yapılmaktadır. Bir ülkede tasarımı yapılan bir malın parçaları farklı ülkelerde üretilir, farklı ülkelerde montajlanır ve dünyanın farklı ülkelerine satışı yapılır. Bu tür ‘karşılıklı bağımlılık’ ve işbirliği sürecinin sonunda ortaya çıkan iktisadi büyüklüğünün ne kadarının hangi ülkeye aktarılacağı ‘güç’ bir sorun olmaktadır (Acar, 2009: 29-34).

Küreselleşme terimi bu sebepten ötürü son çeyrek yüzyıldır pazar alanının hem nüfus hem de toprak sınırlarına kadar dayanmış olmasına gönderme yapar. Son dört yüzyıldır dünya pazarının genişlediği göz önüne alınmalıdır. Bu pazarın Afrika, Okyanusya, Asya ve Güney Amerika kıyılarından daha içeriye doğru genişlemesi ise 2000'lerin başına rast gelmektedir (Gallino, 2012: 23). Son yıllarda uluslararası ticaretin niceliğinde ve niteliğinde bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Milli sınırların su sızdıran bir kap misali her türlü akışa açık olmaya başlaması ve bunun hızlanarak devam etmesi sonucu ticarete konu olan nesnelere niteliğinde ciddi değişiklikler meydana getirmektedir. Önceleri ticarete konu olan nesnelere egzotik ürünler ve ham maddeler iken bugün ticarete konu olan nesnelere insan aklına gelebilecek her şeyi içermektedir. Bu durumun sonucunda küresel ekonominin işleyişi geçmişe nazaran daha kapsayıcı olmaktadır (Dicken, 2009: 55).

Küreselleşmeyi uluslararası alandaki gelişmeleri anlatan bir paradigma olarak ele alınması gerektiğini düşünenler bunu ticaretin bu kadar kapsamlı genişlemesine bağlamaktadırlar. Ülkelerin iç ve dış siyasetlerini belirlerken bu olguya göre hareket etmesi gerektiğini düşünmektedirler. Küreselleşme bundan dolayı 21. yüzyılın başlarında dünya düzeninin hem anlaşılmasında hem de dönüşümünün belirlenmesinde kullanılan bir kavram olarak görülmektedir (Karadeli, 2005: 3). Ulaşım ve iletişim teknolojilerinin ülkeleri ve şirketleri her zamankinden daha hızlı ve daha kolay bir şekilde geliştirdiği küreselleşme çağı, bölünme, paktlar ve duvarlar ile özdeşleşen soğuk savaş döneminden farklı olarak ekonomik işbirliği; küresel Pazar, bütünleşme, iş sözleşmeleri ve hız olarak tanımlanması onu tek hakim paradigma haline getirmek içindir. Küreselleşmenin gerekleri doğrultusunda hareket etmenin tek çıkar yolu olduğu vurgulanır (Friedman, 2010: 30-32). Oysa serbest piyasa ekonomisinin öncülleri olan kapitalist gelişmiş ülkeler periferideki pazarları küresel pazar ekonomisinin gereklerine göre açmaya zorlamakta ve onlara özelleştirmeye dönük uyum programlarını dayatmaktadır.

Belli niyetlerle yeni ekonomik fırsatlar arayan, hasımlarına karşı yeni kurumların yaratılmasına öncülük edenler de bu tek çıkar yolu olarak gördükleri küreselleşmenin şu veçhelerini somutlaştırmaktadır (Brecher, Castello, Smith, 2002: 20-22).

1-Üretim: 1970'lerden sonra çok uluslu şirketler fabrikalarını ucuz işgücüne çevresel maliyetlerin az olduğu, ham maddenin ucuz elde edilebileceği ülkelere kaydırmışlardır. Bir mal üretilirken farklı parçaların farklı bölgelerde üretimi yapıldıktan sonra montajlanarak pazarlanmaya sunulması, bu şirketlerin farklı bölgelerde etkin olmasını sağlamaktadır.

ABDgüvencesindeki bu şirketlerin yaptığı üretim, sattığı mal ve hizmetlerin değeri Amerika ihracatının toplam üç katı olmaktadır.

2- Pazar: Şirketler tüm dünyayı, ürettikleri malların satımı için tek bir pazar olarak görme eğilimindedirler. Şirketlerin yaptıkları ticaretlerden maksimum kârı elde etmek için küresel bir pazarın varlığına ihtiyaç duymaktadırlar.

3-Finans:Sabit kur sisteminden dalgalı kur sistemine geçişle birlikte euro-dolar piyasasının yükselmesi,uluslararası sermaye piyasalarını hızlandırmıştır. Böylece finansal sermaye riskin en düşük, kârın en yüksek derecede elde edilmesinin imkânı olmaktadır.

4-Teknoloji: Küreselleşme sürecinden en yüksek derecede faydalanmak isteyenler enformasyon, bilişim, ulaşım teknolojilerinin gelişmesi için çaba sarf etmektedirler.

5-Küresel Kurumlar: Küresel pazarın gelişmiş kapitalist ülkeler lehine oluşturulması için kurulan DTÖ, IMF, Dünya Bankası gibi ulusüstü örgütlenmeler çok büyük güçlere kavuşmakla kalmadılar; aynı zamanda küreselleşme sürecini de hızlandırdılar.

6-Şirketlerin yeniden yapılanması: Şirketler uzun zamanlardan beri uluslararası düzeyde iş yapmakta olup kendilerini 1980’li yıllardan sonra mevcut şartlara göre yeniden yapılandırdılar. Bu şirketler stratejik ittifaklar, kaynak temini, ulusötesi şirketlere bağımlı yan sanayiler, tedarik zincirleri oluşturmakla gelişmelerine süreklilik kazandırdılar.

7-İşgücünün değişen yapısı: Küreselleşme, esnek üretim adı altında yürütülen politikalarla işçilerin iş güvencesini elinde almakla kalmadı, diğer mesleki dallardaki çalışanların garantili maaş ve sürekli çalışma güvencesinden de mahrum bıraktı. Hemen hemen her işyerinde işten çıkarmaların yoğunlaştığı, sürekli işçilerin yerini geçici işçilerin aldığıve sosyal güvenlik hakların çalışanın elinden alındığı göze çarpmaktadır.

8-Neo-liberal ideoloji ve politikalar: 1970’li yıllardan sonra etkili olmaya başlayan küresel ekonomik krize “çözüm” üretme adına öne sürülen “Washington Konsensüsü” küreselleşmenin etki alanını genişletti. İçerik olarak özelleştirme, deregülasyon, açık pazarlar, denk bütçe, deflasyonist kemer sıkma politikaları ve sosyal devletin ortadan kaldırılmasına yönelik ekonomik politikalar, yapısal uyum adı altında hükümetlere kabul ettirilmeye çalışıldı.

9-Devletin değişen rolü: Bazı ülkeler bu neoliberal politikaları desteklerken bazılarında ise uyum programları adı altında zorla kabul ettirildi. Bu uygulamaları hayata geçiren

devletler zamanla sermaye hareketliliği, vergi politikaları, özelleştirmeler, şirketlerin denetimi gibi hususlarda etkisiz kalmaya başladı. Kendisine sunulanı yapmaya zorlanan bu devletler, egemenlik vasıflarını da kaybetmeye başladılar. Devletlerin dış ticareti koruma politikalarını bir kenara bırakmaları, egemenlik kaybının en ciddi nedenlerinden biri oldu.

10-Neo-emperyalizm: Küresel kapitalizme öncülük eden ülkelerin, başta finans hareketliliğini sağlamak üzere, dünyanın değişik bölgelerini klasik emperyalizmin araçlarından farklı olarak sömürgeleştirmeleri küreselleşme metodu ile daha incelikli yollardan yapılmaktadır.

11-İnsanların hareketi: Tarihsel bir karakter taşımasına rağmen uluslararası göçler, küreselleşmeyle birlikte yaşanan ekonomik çöküntülerden kurtulmak isteyen insanların doğudan Batıya, güneyden kuzeye doğru hareket etmeye başlamasına neden oldu.

12-Kültürel homojenleşme: Medya ve şirketler, kültürel çeşitliliğin altını oyarak tektipleşen bir kültür havzasının oluşmasına neden olmaktadır. Kültürel homojenleşme, küresel pazarın nimetlerinden faydalanmak isteyen gelişmiş kapitalist ülkelerin ekonomik güçlerinin ön koşulu olmaktadır.

Bu unsurları bünyesinde taşıyan küreselleşme hakkında üretilen bir dizi yanlışlar ise onun doğru anlaşılmasını güçleştirmektedir. En başta küreselleşmenin kapitalist sermaye birikimi ile ilişkilendirilmesi gerekmektedir. Bu sürecin kapitalist sermaye birikiminden bağımsız, teknolojik gelişmelerin masumane bir sonucu olarak görmek ciddi yanlışlara neden olur. Küreselleşme sürecini teknolojinin kendiliğinden oluşmuş zorunlu bir sonucu olarak değil de katılımcıların içinde yer aldığı, oluşturulmuş ya da yaratılmış bir süreç olarak görmek gerekmektedir. Küreselleşmenin teknolojik gelişmelerin geri döndürülemez ve doğal sonucu olduğunun vurgulanması aynı zamanda ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel sorunların gözden uzak tutulmaya çalışılmasına da neden olmaktadır. Küreselleşmenin yarattığı bu yapısal sonuçlara birbiriyle bağlantılı sorunlar dizisi olarak değil de tek tek teknik bir mesele haline getirilerek çözümler önerilmesi kısır bir döngüden ibaret olmaktadır (Erbaş, 2009: 40-41). Paralel yönde bir diğer düşünce de teknik ve teknolojik yeniliklerin tarafsız olduğu anlayışıdır. Bu bakış açısı yüksek maliyetli teknolojileri, kullananların niyetlerinden bağımsız olarak ele alır. Oysa bununla arzulanan, küreselleşmenin kaçınılmaz ve sorgulanamaz bir süreç olduğuna dair kanıyı güçlendirmektir. Dolayısıyla teknolojik merkezli bakış küreselleşmeyi meşrulaştırmaya dönük bir ideoloji olmaktadır (Tutal, 2005: 72). İkinci yanlış ise; küreselleşmenin tarihsel bağlamından koparılmasıdır. Çünkü

küreselleşme, kapitalizmin kendini yeniden var etme çabasıdır. Kapitalizmin kendini ürettiği krizlerle var etmektedir. İşte küreselleşme bu krizlere verilen içerden bir cevaptır. Üçüncü yanılğı, küreselleşmenin tüm toplumlara fayda sağladığı düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Dördüncü yanılğı üçüncü yanılğıyla bağlantılıdır. Bu da sürecin her ülkede benzer bir şekilde yaşandığı ile ilgilidir. Beşinci yanılğı, küreselleşmenin sürece katılan her ülkeyi benzer bir şekilde etkilediği algısından türemektedir. Bu düşüncede doğruyu yansıtmamaktadır. Çünkü küreselleşmenin her ülkede benzer yaşanması mümkün olmadığı gibi aynı ülkedeki farklı yerler bile süreci farklı yaşayıp süreçten farklı etkilenmektedir. Küreselleşme ile ilgili yanılğılardan bir diğeri de küresel süreçlere katılan yerelin evrenselleşerek gelişeceği düşüncesidir. Oysa evrensellik adına üretilen değerlerin bazı güçlü ülkelerin kendi değerlerini yaymasıdır. Tüm bu yanılğılar bir araya getirildiğinde yaşanan durum modernleşme kuramının yeni bir versiyonundan öteye gidememektedir (Erbaş, 2009: 40-45). Özellikle küreselleşmeyle beraber anılmış evrensellik, karşılıklı bağımlılık ve birleşme gibi kavramların da titizlikle düşünülmesi gerekmektedir. Örneğin, karşılıklı bağımlılık; simetrik bir gücü varsayarken, birleşme; küreselleşmenin her yerde aynı yaşandığına, evrenselcilikse; küreselleşme sürecinin benzer yaşandığına dair bir izlenim uyandırmaktadır. Küreselleşmenin bu kavram dizileriyle açıklanması karışıklığa yol açmakla kalmaz, aynı zamanda süreci olduğundan farklı sunarak çıkacak sorunları da görünmez kılar (Held vd., 2008: 150). Benzer şekilde küreselleşmenin dünya toplumlarına yeni fırsatlarla sunduğunu ve yine aynı sürecin yeni tehlikeler üretebileceği de ince bir telkin içermektedir. Bu telkin, suçu küreselleşmenin kendisinden ziyade onun nimetlerinden yararlanmayı bilmeyen ülkelerin basiretsizliğinde bulmaktadır (Somel, 2011: 95).

Küreselleşmenin tersine çevrilebilir bir süreç olup olmadığıyla ilgili olarak iki farklı düşünceden birincisi de sürecin gerisin geriye çevrilemez bir süreç olduğunu söyleyerek onu kaçınılmaz kılmaktadır. Küreselleşmenin daha iyi bir yaşam standardının varlık nedeni olarak görülmesiyle birlikte teknolojinin her alandaki gücü bu düşünceye kanıt oluşturmamın hareket noktasıdır (Friedman, 2010: 410). Küreselleşmeyi tersine çevrilemez kılan diğeri unsurların ise şunlar olduğu varsayılmaktadır: Küresel finans piyasasının ağlar yoluyla yayılımı, çok uluslu şirketlerin yaygınlaşması, iletişim ve ulaşım teknolojilerinde devam eden gelişmeler, özgürlük, eşitlik, insan hakları gibi evrensel taleplerin artışı, kültür dünyasındaki imaj akışı, ulus ötesi aktörlerin varlığı, dünya yoksulluk sorunu, çevresel tahribat sorunu, kültürler arası çatışmaların varlığı gibi küresel talepler ve sorunların varlığı gösterilir. Bu gelişmelerin ve sorunların varlığı küreselleşmeyi geri döndürülemez bir süreç olarak gösterme çabası olmaktadır. Bu aynı zamanda eskisi gibi hiçbir şeyin yerel

kalamaması gibi bir duruma da gönderme yapar (Beck, 2009:41). İkinci bir görüş, küreselleşmenin tersine çevrilebilir bir süreç olduğuyla ilgilidir. Küreselleşmenin kaçınılmazlığına ve geri döndürülemez olduğuna dair oluşturulan algıya itiraz edenler de vardır. Bu düşünürler küreselleşmeyi bir kader, mutlak ve kaçınılmaz bir olay olarak görmemektedir. Küreselleşmeyi kaçınılmaz bir son olarak görmek isteyenler ise bunu batının egemenliğini pekiştirme adına yapmaktadırlar (Tuna, 2002: 265). Küreselleşmeyi mutlak bir kader olarak görenlere karşı yapılan itirazlar için açıklayıcı üç hususun altı çizilmektedir: İlki küreselleşmenin doğasıdır. Bu küreselleşmenin bir yapı olarak değil de bir süreç olarak anlaşılmasına dönüktür. İkincisi insanın doğasıdır. İnsanoğlu kendisini ilgilendiren sorunlara kayıtsız kalamayacağıyla ilgilidir. Bu, insanın eylemleriyle yeni bir sosyal gerçeklik yaratabileceği inancından kaynaklanmaktadır. Daha açık bir ifadeyle insanlar küreselleşmenin kendilerine maddi ve manevi bir refah getirmediğini gördüğünde onu dönüştürebilirler. Üçüncüsü ise tarihteki gelişmelerle ifade edilmektedir. Tarihte benzer bir küreselleşme dönemi yaşandığını o dönemin de tersine çevrilebildiğini tarih kanıtlamıştır. Çünkü küreselleşmenin ilk dönemi olarak ifade edilen dönem 1.Dünya Savaşı ile sonlanmıştı (Tözüm, 2011: 160-161).

Küreselleşme her ne kadar tutarlı bir süreç olarak gösterilse de realitede ortaya çıkanlar küreselleşmenin ontolojik varlığının zıtlıklarla bir arada olduğunu gösteren görüşlerin çokluğu göze çarpmaktadır. Çünkü küreselleşme, ikircikli ve çelişkili etkileşimleri içeren bir durumdur (Öke, 2001: 2). Böylece küreselleşme bir dikotomiler süreci olarak da okunabilir. Mesela bir yandan sınırların anlamını yitirdiğini, dünyanın küresel köy olduğunu söylerken ulus devletler sınırlarını korumaya dönük çalışmalara hız vermektedir. Bunu simgeleyen en önemli şey inşa edilen yeni duvarlardır. Bir yandan kimi ulus devletler sermayenin muhafızları olmaktayken, kimileri serbest piyasa ekonomisinin yaygınlaşmasıyla gücünü yitirmişlerdir. Çokkültürlülük, global kültür, evrenselliğin yerelleşmesi, yerelleşmenin evrenselleşmesi gibi fikirlerle jeopolitik arzularını devlet adamlarının kulaklarına fısıldayan “medeniyetler çatışması” fikri yine bu sürecin sonunda ortaya çıkmaktadır. Küreselleşmeyi gerçek ve belirli bir tarihsel gelişme olarak niteleyenler ile onu ideolojik ve toplumsal bir kurgu olarak görenler de aynı süreci farklı şekillerde değerlendirmektedirler. Küreselleşmeyi Amerikan değerlerinin yaygınlaşması olarak kültürel emperyalizm olarak görenler ile kültürlerin iletişim ve ulaşım teknolojileri sayesinde kendi varlıklarını sürdürmelerini aynı sürece bağlamışlardır. Yine küreselleşmeyi beşeri refahın yükselişi olarak okuyanlar ile onu insanlığın gördüğü en büyük eşitsizliğin nedeni olarak

okuyan düşünürlerin bir arada olmaktadır. Bu düşüncelerin her birini destekleyen akademik bir dünya ile karşı karşıyayız.

Belki küreselleşmenin ikilikler üreten doğasını en iyi açığa çıkaran metafor ulus devletlerin günümüz dünyasında ördüğü duvarlardır. Duvar örmenin psikolojik, felsefik ve sosyolojik analizine bakıldığında “küresel dünya” diye adlandırılan bu dünya, set çekme ile açma, kaynaşma ile ayrışma, silme ile yeniden yazma arasında esaslı gerilimlere sahne olmaktadır. Bu gerilim kendini küresel ağ- yerel milliyetçilik, sanal güç-fiziksel güç, özel mülkiyet-açık kaynak, gizlilik-şeffaflık, yurtlaştırma-yurtsuzlaşma arasında da göstermektedir. Yine ulusal çıkarlar ile küresel piyasaya uyum, tebaanın güvenliği ile sermaye hareketleri arasındaki gerilimler küreselleşmenin belirleyici özelliği olmaktadır. Küreselleşme bu gerilimleri kendi içinde barındırmaktadır (Brown, 2011: 12).

Küreselleşme zaman ve mesafenin yok oluşu olarak ifade edildiğinde, iletişim ve ulaşım teknolojilerinin tarihsel varlıkları önemli hale gelmektedir. Özellikle küreselleşmenin yakın tarihli başlangıç noktalarını tespit etmeye çalışınlara baktığımızda teknolojinin varlığı önemli görünmektedir. Örnek olarak 1956 yılında ilk transatlantik telefon kablosunun döşenmesi, 1958 yılında Pan-Am transatlantik yolcu uçağının New York’tan Londra’ya direk uçması, 1962 yılında Telstar uydusunun fırlatılması, 1966 uydu fotoğraflarının yayınlanması, 1970 yılında bankalar arasında takas sisteminin mümkün hale gelmesi, 1977 SWIFT uygulamasıyla fonların küresel düzlemde bireylere transfer edilebilmesi, 1988 modern internetin kurulması gibi gelişmeler küreselleşmeye imkân tanıyan teknolojik gelişmeler olarak değerlendirilmektedir (Ritzer, 2011: 59-61). Bu gelişmeler hem küreselleşmenin varlık nedeni olarak okunmakta hem de onun kazanımları olarak görülmektedir. Yine Soğuk savaş dönemi ile yapılan kıyaslamalar da teknolojiye yapılan vurgu ön plana çıkmaktadır. Soğuk savaş dönemi tel örgüler, duvarlar, hendekler olarak tasvir edilirken; küreselleşme çağı ise, bu duvarları yıkan iletişim ve haber alma teknolojilerindeki ilerlemelerle ifade edilir (Friedman, 2010: 70-71).

Küreselleşmenin alt yapısı olan teknolojiler sayesinde sermaye ve enformasyon mekân dışılaşarak herhangi bir sınırın kendisi için anlamsız olduğunu somutlaştırmaktadır. Yerelin bir zamanlar etkin olduğu tutma gücü şimdi elinden alınarak istismâl edilmektedir. Çünkü sermaye ve enformasyon hareketlerinin hızı elektronik sinyalin hızıyla eşit olduğundan mekân maddiliğini, yavaşlatma, durdurma gücünü yitirir. Sermaye de bilgi de bu sayede yerel sınırlardan kurtulmuş görünmektedir. Servet üretici mali değer üreten çoğu meta halinden siber ortamın içinde akan sanal bir değere dönüşmektedir. Dolayısıyla bu imkânlar

bilginin ve sermayenin sahipleri için mesafe ve zamanı anlamsızlaştırmaktadır. Bu anlamıyla son otuz yıl, tarihe mekâna karşı verilen bağımsızlık savaşı olarak geçecektir. Şirketler, yatırım yapan insanlar mekânla yaptıkları savaşı kazandıkları ölçüde ganimetin kendisini almaktadırlar. Mekâna karşı verilen savaşın sonucunda elde edilen hareketlilik yeni tabakalaştırmayı belirleyen unsur haline de gelmektedir. Bu savaş hiyerarşinin altında olanları sömürmektedir. Onların zenginlikleri ellerinden alınmaktadır. Hareketlilik hali ile elde edilen güç, sorumluluk ile arasındaki bağı da koparmaktadır. Kendi ekonomik kazançlarının derdinde olan sermaye sahibi için verimlilik asılsa, gerisi teferruata dönüşmektedir (Bauman, 2010: 18; Bauman, 2012: 130).

Teknolojik gelişmelerin ortaya koyduğu bu sonuçlar küreselleşmenin en yaygın formlarını oluşturmaktadır. Küreselleşmenin teknolojik altyapısı olan veri tabanları politik işlevlerde görmektedir. Veri tabanı doğası gereği ayıklama, ayırma ve dışlama mekanizması üzerinden işlemektedir. Seçkinlerin hizmetinde olan veri tabanları küreselleri eleğin üstünde tutarken, yerelleri eleğin altına doğru dışlar. Kimi insanlar siber mekânda kendini evinde hissederken kimileri bu güvenceden ve hareketlilikten mahrum kalır. Küreseller ise bu hareketlilikten yararlanarak kendilerini emniyet altına almaktadırlar. Diyebiliriz ki siber mekân seçkinlerin ekonomik zenginliklerini saklayabildikleri depolar olmaktadır. Bu bağlamda derebeyinin tahıl ambarı, burjuvanın banka hesabı ve küresel seçkinin siber mekânı aynı işlevi görmektedir (Bauman, 2010: 61).

Kenneth Jowitt'in kitabının başlığında ifade edilen durum, küreselleşmenin siber mekan üzerinden yarattığı belirsizlik, endişe yaratan bu niteliği hakkında bilgi vermektedir: *The New World Disorder (Yeni Dünya Düzensizliği)*. Modern çağ boyunca gücün bizim elimizde olduğuna ilişkin bir inanç söz konusuydu. Kontrol artık kimsenin elinde değil gibi görünmektedir. Büyük bölünmeden sonra dünya artık bütünlük arz etmemektedir. Dünya şimdi her yerde neşet etmesi muhtemel ve kimsenin de nasıl durdurulacağını bilemediği dağınık ve oransız bir arena olarak tasvir edilmektedir. Küreselleşme fikrinin taşıdığı en derinlikli anlam dünya meselelerin ele avuca sığmaz ve kendi başına doğasıdır ki bunun merkezi bir kontrol masasından çözülmesi ve ele alınması zor görünmektedir (Bauman, 2010: 69). Bunun tersine küreselleşmenin ideologları dünyanın kontrolünün bizim elimizde olduğu zannını sürekli deklare ederek umut vaat etmektedirler.

Küreselleşmeyle ilgili ele alınacak her akademik çalışmanın ilişkili olduğu en önemli unsurlardan biri de kültürdür. Tüm toplumlarda, ister basit düzeyde olsun ister gelişmiş düzeyde olsun, kültür denilen unsura rastlamak mümkündür. Kültürel unsurların kimi somut

olarak insan ile doğa arasında kurulacak ilişkinin teknik düzeyiyle ilgiliyken, kimi de aynı toplumda yaşayan insanlar arası ilişkilerin sonucu oluşan örfler, adetler, gelenekler, görenekler ve bunlara ilişkin normlara dair unsurlardır. Unsurların bazıları daha köklü olup değişimi ve dönüşümü zor olurken, bazıları da tarihsel, ekonomik, siyasal ve sosyal değişimlere bağlı olarak daha kolay olmaktadır. İşte değişimin kolay yada zor olması küreselleşme sürecine dâhil olmanın ölçüsüne göre değişebilmektedir.

Günümüzdeki küreselleşmenin kültür ile olan etkileşiminde en çok ortaya çıkan unsur homojenleşme ve heterojenleşme arasındaki gerilimdir. Gerilimin bu iki boyutu tartışmaların esas noktasını teşkil eder. Kültürel homojenleşmenin artması kültürel çeşitliliklerin müphemleşip tek renk altında tekilleşmesini ifade ederken, heterojenleşme ise iletişim ve teknolojik imkânların kültürlere kendilerini zenginleştirecek yeni olanaklar tanıdığını varsayar. Bu, bir kültürün başka bir kültürlerden kendine yakın hissettiği unsurları kendi toplumsal değer fizibilitesinden geçirerek özümseyebileceğini içerir. Bu argüman 1990'lı yıllardan sonra kültürel çözümlerinin ana noktalarından biri haline gelmiştir. Küresel gelişmelerin hız kazanmasıyla başlayan karşılaşmaların yoğunluğundaki artış “karamsar” düşüncelerden ziyade “iyimser” düşünceleri öne çıkarmaktadır. Kültürel homojenlik bu tartışmanın “karamsarlık” boyutunu ifade ederken, kültürel heterojenleşme “iyimserlik” boyutunu ifade etmektedir.

Küreselleşmeyi tek yönlü bir okuma olarak okuyan yaklaşımlar literatüre uzun süre hâkim olmuştur. Ancak 1980'lerin sonunda itibaren söz konusu yaklaşımların eksik veya yanlış bir değerlendirmenin sonucunda ortaya çıktığına ilişkin görüşler ortaya çıkmaktaydı. Tek yönlü bu yaklaşımların aksine “alınmayıcı”lığa vurgu yapan ikinci yaklaşım farklı kültürlerin etki, tepki, ya da direniş biçimlerini sorunlaştırmaktadır. Özellikle 1980'lerin ikinci yarısından sonra sosyolojik ve antropolojik çalışmalar küreselleşmiş mal, hizmet, medyada yayılan iletilerin farklı toplumlar tarafından alınarak kültürel perspektifin içinde yeniden yorumlanmasını ön plana çıkarmaktadır (Üstel, 2011: 92-99). Tek tipliliğin sebebi olarak görülen tüketim olgusu “yaratıcı tüketim paradigması” ile ele alınmaya başlanmaktaydı. Bununla farklı tarih, kültür, ihtiyaç ve deneyimlere sahip toplumların dünya piyasalarının sunduğu ürün ve fırsatları kendilerine ait ifade biçimlerine göre kullanarak kendi kültürel geleneklerini zenginleştirdikleri anlatılmaktadır (Kalb-Vand, 2007: 42). Yerel kültürlerin bu sayede kendini yeniden var etme çabası, kültürel homojenleşmenin karamsar bakışını ters yüz ettiği düşünülmektedir. Bu durumla ortak renk taşıyan melezleşme ifadesi yerli kültürlerin bilinçli bir sentezleşme yoluyla kendi alınmayıcı güçlerinin başarısı

olarak okunmaktadır. Alternatif küreselleşmeler de batı dışında kaynaklanan ve hatta onu etkileyen küresel uzantılı hareketlere gönderme yapmaktadır. Bu noktada batı yada Amerikalı olmayan kültürlerin modernleşmeye sadece tepki göstermeyip onu kendi dünyalarında yeniden şekillendirerek çok yollu bir modernleşme sürecine girdikleri ifade edilir (Göle, 2008: 162-163; Berger, 2003: 20-21). Kültürel Emperyalizm eserinde medya emperyalizm bağlamında dünyanın farklı yerlerinde yapılan alan çalışmalarından hareketle John Tomlinson farklı bölgelerde Amerika’da yayınlanan dizilerin farkı toplumlarda farklı bir şekilde algılandığını belirterek modernliğin yarattığı küreselleşmenin tek tipleştirici yönünün olamadığını belirterek kültürel emperyalizmin 1970 ile 1980 yıllarında kalan eski bir söylem olduğunu belirtir (Tomlinson, 1999: 104). Paralel başka bir düşüncede Appadura’nin manzaralar kavramıdır. Dünyanın farklı bölgelerine yapılan göçler sonucunda başka bir bölgeye göç edenlerin kendi kökenleriyle bağlantılı ürünleri kullanarak oluşturdukları kültürü anlatmak üzere kullanılmaktadır (Mazrui, 2007: 265). Bu anlatılan olgular küyerelleşme kavramı ile izah edilmektedir. Küresel ve yerel olanın farklı coğrafyalarda karşılaşmaları sonucunda ortaya çıkan benzersiz sonuçları ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Böylece yerel grupların kültürel dünyaları homojenleşmeyle yok olmamakta aksine yerel gruplar bu halde hem dünyanın çoğul bir hale gelmesine katkı sağlamak hem de yeni uyum sağlama güçleriyle kendilerini sürekli yeniyebilme gücü kazandığı anlatılmaktadır. (Şen, 2014: 13-15).

“Karamsar” değerlendirmeler, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmelerle beraber artan etkileşimin sonucunda ulus devletlerin çözülmeye başladığını, bunu fırsat bilen çok uluslu şirketler ile ortak menfaat paydasında buluşan medya güçlerinin kültürel unsurları ticari bir meta haline getirdiği üzerinedir. Özellikle başta Amerika olmak üzere Batı’nın, tüketimciliği özendirerek kültürel çözümleri hızlandırmak suretiyle kültürlere kendi rengini vermesi kültürel bir tektipleşmenin ana nedenidir. Medya şirketlerinin tüketimcilik ideolojisini benimsetme çabaları sonucunda, birçok ülkenin kültürleri turistik veya folklorik bir hale gelmektedir (Yılmaz, 2007: 62). Özellikle Amerika günümüzde popüler kültürün hayata geçirilmesi noktasında belirleyici bir konumdadır (Tural, 2005: 36). Popüler kültürün kodlarını taşıyan bütün markaların sahibi durumunda olan Amerika şirketleri, bu kültürün taşıyıcılığını yaparak ekonomik kazancını güvenceye almaktadır. Bu durum çok uluslu şirketlerin ve benzeri örgütlenmelerin, kâr hırsı ile kendilerini dünyanın çeşitli yerlerine dayatmasını anlaşılır kılmaktadır. Aslında kültür sosyolojisinde sıkça dile getirilen küreyelleşme kavramı bunu ifade etmektedir. Kavram büyük şirketlerin ve örgütlenmelerin dünya çapındaki emperyalist hırslarını ve bu yöndeki dayatmalarını içerir. Bu da içerik

olarak çeşitli alt süreçleri içerir. Bu alt süreçler Mcdonaldlaştırma, Amerikanlaştırma ve kapitalistleşme olarak değerlendirilebilir (Ritzer, 2011: 285).

Kültürel küreselleşme ilgili literatürün bu ayağında dolaşımda olan mal, hizmet, imaj gibi unsurların ABD/Batı kökenli olması aynı zamanda küreselleşmenin de bir Amerikalaşma yada batılılaşma olarak ifade edilmesine haklılık kazandırmaktadır. 19.yüzyılda kitle tüketimi kavramıyla gündeme gelen kültürel homojenleşme tek yönlü bir aktarımın hamleleridir. Bu hamleler merkez ülkelerden çevre ülkelere doğru gerçekleşmektedir. Böyle bakıldığında kültürel homojenleşme dünyanın bir örneği olmaktadır (Üstel, 2011: 88-92). Bunu ifade eden “globalizm” kavramı günümüz dünyasının hayat tarzından, tüketime, davranış biçimlerinden, kültürel sembollerine kadar birçok alanda benzeştiğini ifade eder. Bu, belirli tikel kültürün kod yada sembollerinin küresel bir hale geldiğini ifade eder. Denilebilir ki egemen tikelin kendisini kimi zaman tahakküm kimi zaman hegemonya yoluyla temsil etmesi ve meşrulaştırmasıdır. Dolayısıyla küresel olma hali temelde yerel bir kökene sahiplikle açıklanabilir. Egemen tikelin kendisini dünya ölçeğinde konumlandırmasıdır (Çoştı, 2014: 1-2). Wallerstein’in dediği gibi -küreselleşme sürecine yön verme bakımından- kültür daima güçlünün silahı olmuştur (Wallerstein, 1998: 131). Bu minvalde Stuart Hall yeni tür küreselleşmenin Amerika olduğunu belirtir. (Hall, 1998: 49). Bu durum küreselleşmenin adaletsizlik üzerine inşa edildiğini ifade eden başka bir alan olmaktadır. Küreselleşme, insanı belirleyen, ona anlam ve kimlik veren bir olgu olması açısından önemli olan kültürü, Anglo-Amerikan pop kültürü vasıtasıyla parçalamaktadır. Tarihin her döneminde güçlerin eşitsizliğine bağlı olarak belli kültürler daha etkin olmuşlarsa da günümüzde bu durum tek yönlü bir dayatma süreci içerisinde gerçekleşmektedir. Bu ise, bariz bir şekilde küreselleşmeye olan tepkilerin odağını oluşturmaktadır (Türkbağ, 2011: 279). Bu tepkiler, küreselleşme yoluyla toplumların evrimleşeceği bu suretle birbirine benzeyeceği yönündeki tezlere bir karşılıktır (Kömeçoğlu, 2012: 9).

Kültür ve küreselleşme ilişkisinden hareketle tartışılan kavram dizisinden global kültür ve küyerelleşme (glokalleşme) ciddi eleştirilere uğramaktadır. Küreselleşme sonucunda herkesin kendini bulabileceği global bir kültürün doğacağı ve bununla bağlantılı küyerelleşme fikri tartışmalıdır. Global kültür kavramıyla ilgili ana sorun, terimin içerdiği anlamla ilgili olmaktadır. Global bir kültür tekil bir olguyu ifade etmesi açısından problemleri görünmektedir. Çünkü global kültür derken içerisinde çoğul hayat tarzları, üslupları, inançları ve değerleri gibi kültür setleri bulunur. Global kültürün doğru tanımlanması buysa

o zaman kültürden değil kültürlerden bahsedebilmemiz gerekir. Farklı hayat tarzları üzerine kurulu olan kültür, global kültür kavramını geliştirmemize izin vermeyecek durumdadır. Bu nedenle mevcut dünyamız için global kültür tanımlanması doğru görünmemektedir. Global kültür kavramsallaştırılması ne kadar eklektik bir durumu ifade etmeye çalışsa da yekpare bir niteliğe sahiptir. Bu ticari kaygıların sonucunda piyasada bir değişim değerine indirgenen milli ve folklorik unsurlar anlamlarından koparılıp hissizleştirilmektedir. Ticaretin metası haline gelen kültürel unsurlar standartlaşmanın ve kitlesel üretimin soğuk dünyasında anlamsızlaşmaktadır. Böylece global kültür milli kimlikten soyutlanan yamalı bir bohça olmaktadır (Smith, 2007: 75-77). Küyerelleşme de yerelin kendini global dünya içerisinde varlık göstermesinin imkânı olarak göstermektedir. Bu durum global olanın kendini yerel üstünden meşrulaştırmasından başka bir şey değildir. Her cemaatin kendini global kapitalizmin varlık alanı içerisinde var etmeye ve o dünyanın kendisi tarafından kabul ettirmeye çalışması, her ne kadar onur verici bir şey olarak görülse de aslında var olan globalleşmenin kendisinden başka bir şey değildir (Sarıbay, 2004: 85). Farklı kültürlerin global kültür adı altında Batının tüketim hegemonyasının etki alanına sokulması kültürel unsurların canlılığını kaybedip anlamsız, hissiz, ruhsuz bir unsura dönüşmesine neden olmaktadır. Kültürel unsurların bu global kültür vasıtasıyla metalaşması, onu tüketimin anlık arzusuna teslim edilmesi demek olacaktır. Örneğin, semah gösterileri beş yıldızlı otellerin localarında metalaşmaya yüz tutmuşken içerdiği uhrevi anlamın derinliği buralarda sığlaşmaya başlamaktadır. Mevlana'nın Mesnevisinin alternatif tıbbın konusu haline getirilmesi içeriğindeki derinlik ve verdiği his insan huzurundan insanın mutluluğuna indirgenmektedir. Uzak doğu insanların ruh dinginliklerini sağlamak için yaptığı ritüeller, yüksek fiyatlarda terapik bir meta haline gelmektedir. Bu örnekler kültürel unsurların sığlaşmasına ve zamanla anlamsızlaşmasına sebep olmaktadır.

Küreselleşmenin en girift, karmaşık ve tartışmalı noktası küreselleşmenin ulus-devletle olan ilişkisidir. Konuyla ilgili çok farklı tartışmalara tanık olmaktadır. Hiper-küreselleşmecî yaklaşım küreselleşme süreciyle ulus devletlerin varlıklarını ve egemen güçlerini kaybettikleri anlayışına sahiptirler. Marksist ve neo Marksist perspektifin iki zıt yönde biri ulus devletlerin güçlerini koruduklarını diğeri de ulus devletlerin merkezi konumlarını küresel imparatorluğa bıraktığını düşünmektedirler. Küreselleşmeyle birlikte etnik grupların devlet kurma arzularının kanser hücreleri gibi çoğal(tıl)dığını düşünenler de bulunmaktadır. Kimi düşünürler ulus devletleri, toplumlar için -küreselleşmenin belirsizliğinde- hala sığınılacak bir liman olarak görürler. Ulus devletlerin yaşanan küresel gelişmeler sonucunda kendi iradelerini -sözleşmecî teorilerdeki gibi- küresel yönetimlere

bırakması gerektiğidüşünenler de bulunmaktadır. Bu düşüncelerin açılımlarına değinmek küreselleşme ile ulus devlet arasında meydana gelen ilişkiyi anlamamızı olanaklı kılar.

Radikal küreselleşmeciler olarak da adlandırılan hiper küreselleşmeciler, özellikle 1970'lerden sonra liberal ekonominin yeni türevlerinin hâkim olmaya başladığını, yeni bir döneme geçildiğini, neoliberal politikaların uyum programları adı altında benimsendiğini ve bundan dolayı piyasaların ulus devletlere baskın gelmeye başladığını ifade etmektedirler. Ayrıca modern dönemin ürünü olan ulus devletlerin yerini küresel piyasalara bıraktığını ve ulus devletlerin bu piyasalar karşısında güç kaybettiğini belirtirler. Böylece ulus devletlerin yerlerini bu süre zarfında ulus devlet üstü yeni yapılanmalara bırakması gerektiğini belirtmektedirler (Kaya, 2013: 4-5).

Marksist geleneğin hâkimolduğu düşünceye göre, ulus devletler küresel sermayenin hareket etmesinde düzenleyici ve koruyucu bir misyon üstlendiğinden ulus devletlerin varlığı hala çok önemlidir. Kapitalist ekonomik sistemde devletler, girişimcileri ilgilendiren bir dizi kuralların hayata geçirilmesinde aktif rol alırlar. Bu faktörler şunlar olmaktadır: Birincisi, devletler malların ve emeğin hareket etmesinde kontrol sahipleridir. İkincisi, kendi ülkelerinde mülkiyet haklarının korunması ile ilgili ciddi düzenlemeleri yaparlar. Üçüncüsü, istihdam ve çalışanların ücret politikalarını belirlerler. Dördüncüsü, firmaların hangi maliyetleri içselleştirip hangilerini dışsallaştırabileceğini yani bunu toplumlara nasıl mal edileceğini belirler. Beşincisi, ne tür iktisadi süreçlerin işleyeceğine ve bu süreçte yer alan firmaların ne derecede tekelleşebileceğine karar verirler. Altıncısı, vergi düzenlemeleriyle girişimcilerin hareket alanını genişletecek altyapı çalışmalarını yaparlar. Yedincisi, kendi ülkeleri içerisinde bulunan firmaların dış ülkelerde yaşadığı sorunları çözmeye gayret sarf ederler (Wallerstein, 2009: 76). Ekonomi ve siyasal olanın birbirinden “ayrılması” sermayenin ekonomik genişleme alanını genişletmişse de kapitalist düzen her zaman için politik gücün kendisine ihtiyaç duymaktadır. Kapitalist düzenin ve kapitalist mülk edinme ortamının düzenlenmesinde hala devletlere ihtiyaç duyulmaktadır. Devlet küresel sermayenin hala tam kalbinde yaşamaktadır. Küresel sermayenin dünyada rahatça yaşamasına imkân tanıyan devlettir. Devletin sermaye için vazgeçilmez olan tek ekonomi dışı unsur olduğunu söylemek abartı değildir (Wood, 2003: 157). Devletlerin Chomsky'in tabiriyle bir rıza üretim aracı olarak küreselleşmesi de söz konusu olmaktadır (Radice, 2007: 165). Klasik Marksist geleneğin devamcısı olan bu düşünce, burjuva sınıfının koruyucusu olarak devletlerin oluşturulduğu düşüncesinin tekrarıdır. Bir marksist olmasa da Braudel'in “kapitalizm ancak devlet ile özdeş hale geldiği zaman, kendisi devlet olduğu zaman muzaffer

olur” ifadesi bu paraleldedir (Braudel, 1996: 63). Giderek artan oranda devletsiz bir düzende yaşayacağımız sadece geleneksel küreselleşme teorilerinin mitolojilerine ait değildir. “İmparatorluk” gibi neo Marksist tezler de devletlerin yerini merkezsiz ve her yerde işleyen bir egemenlik sisteminin alacağını ifade ederler (Hardt-Negri, 2012: 15-16). Bu post Marksist düşünce en güçlü ülkelerin bile kendi sınırları içerisindeki mal, hizmet, teknoloji ve para akışını kontrol etmekte güçlük çektiği anlayışı üzerine kuruludur. Bu şekilde ulus devlet hâkimiyetinin gerileyişi imparatorluğun ilk belirtisi olarak okunmaktadır.

Küreselleşme ile aciz ve cılız devletçiklerin oluşturulması arasında ciddi bir bağ bulunduğuna ilişkin görüşlerde bulunmaktadır. “Hep daha zayıf ve yoksul, ‘politik olarak bağımsız’, ‘yurt temelli kendilikler oluşturmak” küreselleşmenin ekonomik tabiatına uygun olduğundan, politik parçalanma küresel sermayenin sahipleri tarafından desteklenmektedir. Küresel finans, ticaret ve enformasyon endüstrisinin hareket özgürlüğü dünya düzenin politik olarak parçalanmasına bağlı görünmektedir. Zayıflatılan bu devletler yeni dünya düzensizliği olarak ifade edilen dünyanın varlık koşulu olmaktadır. Bu zayıf devletler, güçlü küresel şirketlerin sermaye hareketliliği, mal ve hizmet akışının güven içinde akmasını sağlamak amacıyla devreye sokulan karakollar konumundadır (Bauman, 2010: 78-79). Bu indirgemeci tavra direnen ulus devletler ekonomik yönden küreselleşmenin en özel vasatları olan özelleştirme, serbest piyasa ideolojisi ile çökertilmeye çalışılmaktadır. Bu tür araçların bir zorunluluk olarak dayatılması çağın sanal gerçeklik anlayışına uygun düşmektedir. Küreselleşmenin ulus devlet için önemli sonuçlarından biri de ulus devletin perçinletici gücü olan gelir dağılımını bozmasıdır. Bu dengenin bozulması sonucunda ortaya çıkan sonuç, ulus devletleri zayıflatmaktadır. (Kazgan, 2009: 285).

Küreselleşme sürecinde ulus üstü kurumlar dünyanın düzleşmesi noktasında ulus devletlere baskı yapmışsa da ulus devletler görevini tamamlayıp bir kenara çekilmemektedir. Çünkü ulus devlet her ne kadar baskı altına alınsa da topluluklar kendi aidiyetlerini yitirme korkusundan, küreselleşmenin sebep olduğu belirsizlikten, endişelerden ulus devletin kendisine sığınmaktadırlar. Her ne kadar savaş teknolojisi, nükleer sorunlar, finans piyasasının dizginsiz genişlemesi, küresel kültürün yaygınlığı, küresel çevre sorunları, ulus devletlerin gücünü zayıflatan riskler olsa da küreselleşmenin yarattığı anlamsızlık, belirsizlik, adeletsizlik, eşitsizlik, istikrarsızlık toplumları tekrar ulus devlete yönlendirmektedir (Yılmaz, 2007: 219). Ulus devlet hala varlığını sürdürmektedir. Hatta ulus devlet yönetimin etki sahası küreselleşmeye koşut azalmamakta aksine artmaktadır. Uluslar

kalıcı görünmektedirler. Onlar yönetsel, sosyal, ekonomik ve kültürel güç noktasında vatandaşları üzerinde etkinliklerini koruyacak gibi görünmektedir (Giddens, 2000: 44).

Modern ulus devletlerin güvenlik ve özgürlük ikileminden güvenlik lehine bir tutum içerisinde olmuşlardır. Küreselleşmenin yol açtığı eşitsizliğin sonucunda artan yoksul sayıları toplumun olağan şüphelileri haline geldi. Küreselleşme sürecinde ulus devletin perçinleyici gücü olan gelir dağılımının sarsılması sonucunda yoksulluk, güvenlik meselesi olarak ele alınmaya başlandı (Hablemitoğlu, 2005: 95). Küreselleşme sürecine alan açmak için özellikle 1970’li yıllardan başlamak üzere devletlerin insan özgürlüğünün baş düşmanı olarak algılanmasına çalışıldı. Oysa günümüz küresel gelişmelerine bakıldığında bu algının ters yönde işlediği görülmektedir. Çünkü ulus devletin zayıflaması, hem refah uygulamalarının ortadan kalkması hem de artan suç oranları demektir. Liberal felsefedeki politik duruş, özgürlüğü zayıflayan devlet egemenliğine bağlasa da mevcut durumun bize gösterdiği bunun tersidir. Bugün insan haklarına en büyük tehdit güçlenen ve egemen olan ulus devletten değil zayıflayan ulus devlettengelmektedir. Yaşadığımız dünyada bize kılavuz olacak düşünce Locke, Kant, Mills değil Thomas Hobbes’tur. Küreselleşmiş -herkesin birbirinin kurdu kesildiği- dünyada özgürlüğü garantiye alan faktör emniyettir. Bu emniyeti sağlayabilecek güç, ulus devletin kendisi olmaktadır (Gray, 2006: 109-114). Özellikle Ulus devletin bölüştürücü işlevi zayıflatılınca toplumsal gerilimlerde bir artış olmaktadır. Bu gerilimlerin yol açtığı huzursuzluklar, güvenlik önlemlerine yönelik kaynak aktarımında ciddi bir artışı gerekli kılmaktadır. Beklenin aksine serbest piyasaya uyum, barış ve özgürlük getirmemekte, fakat güvensizliğe dair kaygıları getirmektedir (Şaylan, 2003: 1099). Bu yönlü düşünceler, ulus devletin hala vazgeçilemez bir yapı olduğunu ifade etmeye dönüktür.

Küreselleşmeye bağlı olarak son on yıllarda popülerlik kazanan düşüncelerden biri “küresel yönetişimdir.” Yönetim kavramından farklı olarak merkezi ve hiyerarşik olmayan yapılandırmayı ifade eden yönetişim ifadesi, karşılıklı ve ilgili olan tarafların katılımını esas alan yatay bir ilişkiler setine dayalı demokratik kurallar bütünü olarak ifade edilmektedir (Peker, 2013: 1). Küresel yönetişim uluslararası göç, çevre, mülteci, nükleer kriz gibi sorunların birlikte çözüleceğini ifade etmektedir. Küresel yönetişim fikrinin yaygınlık kazanmasında bir dizi faktörlerin etkili olduğu ifade edilmektedir. Bunlardan birincisi ulus devletin siyaset zemininde egemenliğinin zayıflamasıdır. Devletler kendilerine ait sorumluluk alanlarını boşalttıkları anda, bu boşalan yeri yeni yapılar doldurmaya çalışmaktadır. İkinci önemli faktör, ulus devletlerin göç başta olmak üzere birçok akıntıyı önleyebilme gücündeki düşüştür. Üçüncü faktör, devletlerin kendi iç çatışmalarını dahi

önleyebilme kabiliyetlerini yitirmeleridir. Dördüncüsü, mali konularda ulus devletlerin etkisiz kalmalarıdır. Küresel yönetim fikri, küreselleşmenin ortaya çıkardığı ekonomik sorunlara çözüm bulmak amacıyla da ortaya atılmaktadır. Büyüme, iş ve verimliliğin küreselleşmeyi savunanlarca artacağı farz edilmişti. Örneğin, 1980'lerden sonra hızlanan küreselleşmeyle büyümenin gerçekleşeceği, işsizliğin en aza ineceği ve verimliliğin artması beklenmekteydi. Oysa istatikler, bu beklentileri doğrulamadı. Ülkelerin iç piyasalarını serbest piyasa ekonomisine açması bu beklentileri suya düşürdü. Örneğin gelirin geniş ölçüde adil dağıtılmaya çalışıldığı 1946 ile 1973 arasında çalışanların reel ücretlerinde %80 oranında bir düzelleme olmuşken, 1973 ile 1990 arasında bu oran azalmaya başladı. Yine aynı dönemlerde küreselleşmeye öncülük eden ABD gibi bir ülkede yoksulluk ve işsizlikte artış olmuştur. Bu örnekler göstermiştir ki küreselleşme, yaşam koşullarının kutuplaşmasının en önemli nedenidir. İşte küreselleşmenin bu sapkın etkileri karşısında çözüm bulmak amacıyla ortaya atılmış önemli tekliflerden biri “küresel yönetiştir.” Yönetişim yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde imzalanan anlaşmaların hayata geçirerek ekonomik akışları denetlemeyi hedeflemektedir. Oysa mevcut durum bunun gerçekleşmediğini göstermektedir. Küresel yönetişimin etkili olabilmesi için şu somut hedefleri gerçekleştirmesi gerekmektedir: Finans ekonomisiyle reel ekonomi arasındaki güncel ilişkilerdeki dengesizliği en aza indirmek, uluslararası eşitsizlikleri azaltmak, ekonominin nitel içeriklerini iyileştirmek ve yerel gelişmeleri desteklemektir. Bu hedeflerin gerçekleşmesi sadece ulus devletleri değil kendisinin ötesindeki güçleri de gündeme getirmektedir (Gallino, 2009: 79-93).

2. Öznesiz bir süreç olarak küreselleşme

Küreselleşme sürecine öncülük eden faktörün ne olduğu sorusu tartışılan konuların başında gelmektedir. Küreselleşmenin insan doğasının sonucunda gerçekleşen kadim bir süreç olduğu verilen cevapların başında gelmektedir. Bu düşünce küreselleşmeyi öznesiz kılmaktadır. Öznesiz bir süreç olarak küreselleşme tarihten beri insanların başka insanlarla, topluluklarla veya toplumlarla farklı şekillerde ilişki kurmak zorunda kalmalarının doğal bir sonucudur. İnsanoğlunun doğasından kaynaklanan bu ilişki tarzları, tarihten beri insanoğlunun küresel gelişmelere katıldığına ifadesidir. Küreselleşme bu anlamıyla ve yönüyle yeni bir olgu olarak değil de daha önce benzeri görülmüş bir süreç olarak görülür. Geniş anlamda yapılan bu değerlendirmeye göre farklı kültürlerin birbirleriyle ilişki kurmaları, küreselleşmenin başlangıcı olarak yorumlanmaktadır (Acar, 2009: 26). Bu düşünce, küreselleşme sürecinden hiçbir devleti veya topluluğu sorumlu tutmaz. Çünkü

tarihten beri insanoğlunu birbirleriyle ilişkiye zorlayan itici faktörleri karşılıklı bağımlılık olarak görmektedir (Chanda, 2009: 307). Bu, küreselleşme sürecinin bin yıllardır devam ettiğini gösterir. Bu süreç çeşitli gelişmelerin sonucunda yavaşlatılmışsa da sürekliliğini korumaktadır.

Küreselleşme binlerce yıl önce başlayan ve bugünde giderek artan bir hırsla devam eden bir çeşit bağımlılık ve bağılılığın ifadesidir. Küreselleşme yeni ticaret yolları arayan maceraperestlerin, imparatorluğunu genişletmeye çalışan savaşçıların, dinlerini yaymaya çalışan misyonerlerin, daha iyi bir hayatı yaşamak isteyen göçmenlerin başlattığı bir süreçtir. İnsanların en temel istek, beklenti, arzularının sonucudur. Olumlu yada olumsuz, iyi ya da kötü olarak değerlendirilse de herbirimiz küreselleşmenin bir parçasıyız. Küreselleşme daha güvenilir yaşam, kâr edinme hırsı, iyi geçinme, sevdiklerini ve toplumunu koruma arzu ve isteğinin sonucunda cereyan eden olan süreksiz bir süreçtir. İşte küreselleşmenin faili insanın doğasıdır (Chanda, 2009: 263)

Küreselleşme ve insanoğlunun tarihi eşanlıdır. Homo sapienler -ilk anatomik insanlar- dünyanın farklı yerlerine dağılarak küreselleşmeyi başlatan ilk memeli türdür (Chanda, 2009: 2-3). Günümüzde küreselleşme, Afrika'dan elli bin yıl önce ayrılan bu insanların tekrar kuzenleriyle bağlantı kurma çabasıdır (Acar, 2009: 9-10). Avcılık-toplayıcılıkla başlayan bu süreç büyük ticaret yollarının bulunması ve imparatorlukların kurulması ile devam etmiştir. Bu süreç, sanayileşme ve enformasyon teknolojileriyle devam etmektedir. Aslında küreselleşmenin kendisine belirli bir tarih belirlemek zordur. Çünkü küreselleşme ekonomik anlamda dünyanın bir pazar olarak bütünleşmesidir. Bunun da tarihsel kökleri daha eski zamanlardaki ticaret olgusunun varlığına bağlıdır. Dolayısıyla küreselleşme dünyanın bir pazar olarak oluşmasını ifade ediyorsa, bunun kökleri insanlığın en kadim ilişki biçimi olan ticarete aranmalıdır (Türkbağ, 2011: 276).

Tarihin derinliklerinden günümüze kadar devam eden küreselleşmeyi ancak niceliğine göre tartışabiliriz. Onun inceliği, kalınlığı veya yoğunluğu değişebilse de küreselleşme nitelik olarak hep var olan bir süreçtir. Örneğin İpek Yolu üzerinde yapılan ticaret seçkinleri ilgilendiren bir tüketimle sınırlı kalması onun inceliği, küresel çapta artan ilişkilerin hem yoğun hem de hacimli olması ise onun kalınlığını gösterir. Günümüz finans piyasalarındaki dalgalanmalar birçok bölgeyi etkileyebildiği için hem yoğun hem hacimli bir olgudur (Keohane, 2008: 100). Çeşitli dönemler arasında küreselleşmenin aldığı biçim küresel gelişmelerin niceliğine göre değişmektedir. Ürünlerin ve düşüncelerin aktarım hızı, tüketicilerin talepleri, ticarete konu olan nesnelere artışı ve pazarın boyutundaki hacim ve

yoğunluk küreselleşmenin aldığı biçimi somutlaştırmaktadır. Örneğin geçmişte deveyle ile yapılan ticaret iletişim teknolojileriyle yapılan e-ticarete; takas, deniz kabuğu,kâğıt para ile yapılan ticari ödemeler daha esnek olan online işlemlere; İngiliz Doğu Şirketleri de yerini çok uluslu şirketlere bırakmıştır (Chanda, 2009: 41). Küreselleşmeyi kadim bir süreç olarak değerlendiren bu görüş, onu hep daha ileri, daha genişleyici, daha kapsayıcı bir süreç olarak görmez. Onlar için küreselleşme “daha” ile ifade edilesi bir fenomen değildir. Çünkü tarih içinde bazı kırılmalar küreselleşmenin bazı boyutlarını sekteye uğratmıştır (Adadağ-Yıldızcan, 2011: 27-29).

Küreselleşme, küresel bağımlılık ve uzun mesafeler arasındaki değişimin artan hızını ifade eden süreç olarak tanımlanırsa böyle bir gelişim yüzyıllar öncesinden başlamıştır. Bu değişimin ardındaki dört temel itici güç küreselleşmenin asıl tetikleyicileridir. Hristiyanlığın Roma eliyle genişletilmesi, 15. yüzyıldan başlayan coğrafi keşifler, 18. yüzyıl ve sonrasındaki endüstriyel devrim ve onun enformasyon devrimi ile olan ilişkisinden doğan sinerjinin ortaya çıkardığı küresel gelişmelerdir (Mazrui, 2007: 257-258). Bu gelişmeler küreselleşmeyi doğal bir sonuç olarak göstermektedir. Küreselleşmeyi boyutuna göre tasnif eden yaklaşımlarda da benzer düşüncelerin izine rastlamak mümkündür. Örneğin küreselleşmeyi boyutuna göre makro ve mikro küreselleşme olarak tasnif eden kavram ikilisi de küreselleşmenin tarihsel sürekliliğine gönderme yapar. Mezopotamya, Çin, Mısır veya Kolombus öncesi dönemlerdeki ilk imparatorluk tecrübeleri, Yunan dilinin Ortodoks Hristiyan eliyle yayılması, Hristiyanlığın ve İslamiyet’in derin ve yoğun kültürlenme süreci ile etkinlik alanlarını genişletmesi mikro globalitenin örnekleridir. Makro globalite ise kapitalist ekonominin bütün dünyayı tek bir pazar etrafında toplayan gücünün etkinliği ile açıklanır (Kılıçbay, 2011: 116-117).

3.Öznesine göre Küreselleşme

Küreselleşmenin varlığını belirli özneye bağlayan yaklaşımların tümü, küreselleşmeyi doğal, kendiliğinden, içgüdüsel bir süreç olarak görmez. Küreselleşmenin doğal bir sonuç olarak algılanması demek onun ilerlemeyici ve evrimsel bir süreç olarak görülmesi demektir. Böyle anlaşıldığında küreselleşmenin ardındaki zorlayıcı güç mistifiye edilecektir. Bu durum da küreselleşme eksik veya yanlış tanımlanmış olacaktır. Dolayısıyla küreselleşmeyi doğru tanımlarken hesaba katılması gereken unsur, onu ardındaki özneyle birlikte düşündür.

Çünkü küreselleşme öyle her toplumun bir araya gelerek verdiği kararların sonucunda oluşmamaktadır. Küreselleşmeyi birileri tarafından yönlendiren bir süreç olarak algılamak daha doğru görünmektedir. Küreselleşme öznesiz bir süreç değilse bu süreci yönlendiren güç kimdir? Bu sorunun cevabı birbirileriyle ilişkili şu üç farklı özneyi gündeme taşımaktadır: Batı, İngiliz-Yahudi Medeniyeti ve Amerika.

3.1 Küreselleşmenin Öznesi Olarak Batı:

Küreselleşme üzerinde yapılan değerlendirmelerdeki eksikliklerin başında küreselleşmenin öznesiz bir süreç olarak görülmesi gelir. Çünkü küreselleşme failsiz düşünülmeyecek bir sürece işaret eder. Çünkü küreselleşme bir olgu olarak gizli olarak küreselleştiren öznelerle gönderme yapar. Böyle bir öznenin açığa çıkartılması küreselleşmenin tarihsel ve düşünsel temellerini sorgulamaktan geçer. Doğrusu küreselleşme, küreselleştirmeyi harekete geçiren onu düşünsel, kültürel ve ekonomik bir proje olarak hayata geçirenlerin eseridir. İşte küreselleşmeyi ekonomik, düşünsel ve sosyal yönden şekillendiren, yönlendiren ona ivme kazandıran Batıdır. Batının küreselleşme ile olan tarihsel ilişkisini 15. Yüzyıldan başlayan coğrafi hareketlerle başlatmak akademi dünyasında sık rastlanan bir düşüncedir. Oysa Batı ile küreselleşme ilişkisi yeni değildir. Bu ilişkinin kökeninde batının küreselleşmeye dair ciddi bir yatkınlığı bulunmaktadır. Batının özündeki evrenselci düşünce ile küreselleşme potansiyelini kendi içinde kadim bir gelenek olarak taşımıştır. Bu bakımdan Batının küreselleştirici doğası Antik Yunan'a kadar götürülebilir. Küreselleşmenin ekonomik boyutuyla birlikte asıl dinamiğini düşünsel bir kaynak oluşturmaktadır. Bu kaynak, felsefenin başlangıcı ile noetik öznenin tarihsel olarak bulunduğu yerde yani Antik Yunan'da ortaya çıkmıştır. Sokrates'in ve Platon'un düşüncelerinde gelen evrensellik, küreselleşmenin düşünsel temeli olmaktadır (Erkızan, 2011: 61-63).

Batı felsefe tarihi noetik öznenin tarih sahnesine çıktığı yerdir. Sokrates'in evrensel ve zaman üstü bilgi, doğru, ahlak anlayışı hem bir evrensel özneyi hem de onunla irtibatlı bir yaşamı kurmayı ifade eder. Platon'un oluş dünyasına karşı aldığı tavır da Sokrates'in evrensel zaman üstü olana ilgisinin uzantısıdır. Yeni Platoncu felsefede mistisizmin doxa (sanı) ile değil de akıl (nous) ile temellenmesi, Aristoteles'in özneyi aktif ve etkin bir varlık olarak değerlendirmesi, Kant'ın evrensel ahlak ve sanat felsefesi, Berkeley'in varlığı insan

algısına bağlayan idealizmi aktif özneye gönderme yapar. Akla dayalı bu evrenselcilik ile Batı, küreselleşmenin merkezi konumunda yer alır. Batının özne üzerindeki bu ısrarı küreselleşmenin az gelişmiş ülkelere dayatılmasının da ardındaki nedendir. Bu gelişmekte olan ve üçüncü dünya ülkelerinin küreselleşme karşısındaki durumlarını anlamak açısından önemlidir (Erkızan, 2011: 65). Küreselleşme sürecinde aktif olan Batı bu özne anlayışı ile, gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkeleri kendi nesnesi konumuna indirgemektedir. Çünkü IMF, BM, NATO ve Dünya Bankası gibi Ulus üstü kurumları kuran Batı, özne konumunu pekiştirmekte iken kendi dışındakileri nesne olarak görmeye devam etmektedir.

Küreselleşme, Batı merkezli insan ve evren anlayışının uzantısı niteliğindedir. Küreselleşmenin Batı merkezli insanüstünde kurulması, Batıyı onun öznesi konumuna getirmektedir. Diğer bir deyişle Batı özne anlayışına bağlı üst bir söylem konumuna getirilmektedir. Böylece bu öznenin kendi kültürel ve düşünsel temellerinden ürettiği kavramlar doğrunun ölçütü olur. Bunlara duyulan sarsılmaz inanç ise epistemik egemenliğin doğrudan kabulü anlamına gelir ki bu da Doğu toplumlarının oto-oryantalizasyon sürecine girmesinin nedenidir (Arlı, 2009: 10-11). Geri bırakılmış ülkelerin bu kavramları kendi sosyolojik, ekonomik, siyasal ve toplumsal çözümlemelerinde kullanmaları ise onları Batının nesnesi konumuna indirgemektedir. Yani özne burada yüklemi belirleyerek etkin ve faal olmaktadır (Erkızan, 2011: 66). Bu minvalde küreselleşme Batı dünya egemenliğinin sürdürülmesi ve mutlaklaştırılması çabasıdır (Tuna, 2002: 255).

Kapitalizmin barındırdığı çelişkilere rağmen nasıl oluyor da varlığını devam ettirdiğini Antonio Gramsci -sömürülen sınıfların var olana düzene razı oluşlarını- “hegemonya” kuramıyla ifade etmiştir. Ona göre egemen sınıfların kurdukları düzen sadece baskıyı ifade eden tahakküm yoluyla devam ettirilemez. Bundan kaynaklı egemen sınıf sivil toplum yoluyla oluşturacağı rıza ve onay üzerinden düzene meşruiyet ve devamlılık kazandırmaktadırlar (Ulaş, 2006: 620-621). Günümüz dünyasında da Batı bu konumuyla küreselleşmenin ekonomik, kültürel, sosyal ve askeri ayaklarının hepsinde aynı tutumu sergilemektedir. Bugün küreselleşme hegemonyasını rıza üreterek sağlamaktadır. Bu rızanın kaynağında yine bu öznenin kendisi vardır. Kimi zaman küresel hegemonyanın araçları konumunda olan insan hakları, çocuk hakları, kadın hakları ve demokrasi yine bu öznenin ürettiği değerlerdir (Erkızan, 2011: 66). Özellikle küresel güçlerin istemleri doğrultusunda politika üretmeyen ülkelerin değişimleri içerden mümkün olmadığında bu değerlere yaslanarak müdahale edilir. Yine Siyasal ya da hukuksal kurumların yayılmasıyla değişimin gerçekleşeceği düşünceleri küresel çapta “insan haklar emperyalizmine” yol açmaktadır.

Geçmişte İngiltere gücüne meşruiyet kazandırmak için köle ticaretini kaldırılmaya çalışması ile bugün ABD'nin askeri müdahaleleri için insan haklarına başvurması arasında bir fark yoktur (Hobshawn, 2008: 171).

Küreselleşme, dünyanın Batılılaşması olarak tanımlanan süreçlerden biridir. Küresel köyün oluşturulmasında Batının ulaşım ve iletişim araçlarının yardımı söz konusudur. Batı medeniyeti ekonomik, askeri, bilimsel ve teknolojik gücü ile en küreselleşmiş güç olmaktadır. Tarihte hiçbir toplum dünya ölçeğinde bu kadar yayılmamaktaydı. Küreselleşme insanlığı bu gücün etkisi altında türdeşleştiren bir sürecin adı olmaktadır. Türdeşleştirmenin artmasıyla batının elde ettiği güç artmaktadır. Küreselleşme gücü Batı lehine artırırken bağımlılık süreci de artmaya devam etmektedir. Bu gücün yarattığı bağımlılık küresel etkilenmelere açık hale gelmemizin nedenidir (Hobshawn, 2008: 171).

Küreselleşmenin bir söylemi olan postmodernizm her ne kadar evrenselliğin kendisine açılmış bir savaş olsa da Batının öznesiyle ilişkilendirildiğinde aynı mantığın devam ettiricisidir. Postmodernizm, modern dönemin aynılaştırıcı süreçlerini evrensel kılan moderniteden farklı olarak, farklılığı evrensel kılan Batı merkezli bir düşüncedir. Bu şekilde postmodern söylem, modernitenin devamı olarak ona hayatıyet kazandırıp küreselleşmenin unsurlarını evrensel kılar. Yani farklılık ve çoğulculuk postmodern söylemde evrensel kılınarak, küreselleşmenin düşünsel mantığı olmaktadır. Bu düşünsel ve kültürel zemin Batının küreselleştiren gücüne güç katmaktadır (Erkızan, 2011: 71-72).

3.2 Küreselleşmenin Öznesi Olarak İngiliz-Yahudi Medeniyeti:

Küreselleşmenin belirleyici güçlerinden bir diğeri İngiliz-Yahudi Medeniyetidir. Tarihsel bir ortaklığı ifade eden İngiliz ve Yahudi işbirliği küreselleşmenin taşıyıcı gücüdür. Bu medeniyetin kaynağında yeniçağ din dışı Batı felsefesi, sömürgecilik, emperyalizm, liberalizm, neoliberalizm ve kapitalizm bulunmaktadır. Küreselleşme sürecine hayat veren bu ittifak, özellikle 17. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte kurumsallaşmaya başlamıştır.

Küreselleştirme, kazanç hırsının neden olduğu ekonomik ve siyasal zorlaştırmaların adıdır. Tarihte ilk defa yeryüzünün tüm taraflarını etkileyen bir medeniyet olayıyla karşı karşıyayız. Bu medeniyet olayının kendisi, etkisinde olduğumuz küreselleşme sürecinin adıdır. Bunun failleri olan İngiliz-Yahudi Medeniyeti, yeryüzünün bütün toplumlarını etkisi

altına bir güç olmaktadır. 1990'lardan sonra adına küreselleşme verilen bu süreç 20.yüzyılın ikinci yarısından sonra etkinliğini artırdı. Çağdaş İngiliz- Yahudi Medeniyeti'nin ittifak halinde olduğu üç ana bölge İngiltere, yavru vatan ABD ve İslam aleminin her yüzeyine saplanan Siyonist İsrail'dir (Duralı, 2010: 189).

İngiliz-Yahudi cemiyeti kurumsal yapısına 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yeniçağ din dışı Batı Avrupa medeniyetinin sonucunda kavuştu. Yeniçağda baş göstermiş olan ıslahat, insancılık ve aydınlanma devrimcilikleri İngiliz-Yahudi Medeniyeti çerçevesinde hayat buldu. İngiliz-Yahudi Medeniyeti'nin iktisadi ve siyasi kurumsallaşmaları felsefeden türetilerek ideolojik bir pozisyona kavuştu. İngiliz-Yahudi cemiyetinin devrim olarak ortaya çıkardığı ideoloji ise bilinenden farklı bir iktisatla sentezlendi. Alışlagelinmiş iktisatta esas alınan insanın asli ihtiyaçlarıken, yeni iktisadın devrimci yönü tüketim ideolojisidir. Bu ideolojinin asıl hedeflediği de yeni ihtiyaçlar üretmektir. Tüketimi esas alan bu iktisat içerisinde, üretim, tüketim taleplerine göre şekillenmektedir. Bu şekillenmiş ürünlerin hem niteliğinde hem de niceliğinde sürekli bir devinimi gerektirir. Üretim ve tüketim dünyasındaki hızlı bir hareketin yaratacağı istikrarsızlığı önlemek için düşünülen tedbir de para olmaktadır. Kurmaca bir değer olan paranın ortaya çıkardığı sermaye gücü, yeni ekonomik düzende hem üretimin kaynağı olarak işlev görmekte hem de tekelleşmeye imkân tanımaktadır. İşte kâr hadlerini artırmanın ideolojisi, bu tüketimcilik ve para ilişkisinden doğan sermayecilik olmaktadır (Duralı, 2010: 19-20).

İngiliz-Yahudi Medeniyeti'nin tarihine bakıldığında elde ettiği mali zenginliğin kökeninde keşifler bulunmaktadır. 15. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle Akdeniz havzası ile Batı Asya'nın önemli kısmına hâkim olan dayanışmacı ve toplumcu merkezi devlet olan Osmanlı Türklerinden dolayı İtalyanlar, İspanyollar ve Portekizliler Asya'nın zenginliklerine ulaştırmak isteyen yeni yolların arayışı içerisinde oldular. Bu yeni yollar üzerinde yapılan keşifler sonucunda elde edilen zenginliği-İspanyol ve Portekizliler çarçur ederken-Felemenkler ve İngilizler yatırıma dönüştürmenin farklı araçlarını geliştirdiler (Duralı, 2010: 77-78). İlk zamanlar İspanya'ya gelen bu zenginlik Sevilla'da 1600'a yakın dokuma tezgahının kurulmasını, 130 bin işçinin istihdam edilmesini, Toledo'da kurulan dokuma tezgahları ise bine yakın işçinin istihdamını sağlamıştı. 17. Yüzyıla gelindiğinde İber Yarımadası'nda aniden bir durgunluk başlamıştı. Girişimcilik ve iş dünyasına duyulan bu ilginin azalmasında etkili olan unsurlar kilise, şövalyelik, sarayla ilgili aristokratik geleneğin tekrar canlanmasıydı. Ticaretin iyi aileden gelen bir erkek için uygun bir meslek olmadığına

ve başkalarının zararına neden olabilecek paranın kazanılmasının anlamsız bir şey olduğuna dair geleneksel anlayışın tekrar canlanması bu ilginin düşmesini açıklayan nedenler arasındadır. İspanya'daki feodal döneme ait bu düşünceler Fransızlar, Hollandalılar, İngilizler tarafından İspanyol tembelliği olarak ifadelendirilmişti (Sombart, 2005: 144-145).

15. ile 17. yüzyıl arası Batı, dünya hakkında merak duyan, şüphe eden, otoriteyi sorgulayan, kendi eylem ve düşüncelerinden sorumlu, yüzü daha çok geleceğe dönük, doğayı denetim alma konusunda kendinden emin ve Kadir-i Mutlak Tanrıya daha az bağımlı yeni ben bilincine kavuşan özerk insan tekinin doğuşunu hazırladı. Rönesans, Reform ve Bilimsel Devrimin birbiriyle girdiği diyalektik ilişkinin sonucunda Katolik Avrupa Kilisesi'nin hakimiyetine son vererek daha bireyselci, daha şüpheci olan modern çağın seküler ruhunu ortaya çıkardı (Tarnas, 2012: 89). İşte bugün küreselleşmeye hayat veren iktisadi sistemin felsefi temelleri, bu anlayışın temsilcisi olan yeniçağ Batı felsefesinin uzvi bir uzantısıydı. Bu medeniyet 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Yahudi sermayesini dahi yedeğine alarak kapitalist bir medeniyet özelliği kazanmaya başladı. İnsancılık ve ıslahatçılığın etkisinde kalan bu medeniyet kendi bünyesinden hür sermayeciliği doğurdu. İngiliz-Yahudi Medeniyeti ontolojik varlığında olan hür sermayecilik ile Sanayi Devrimi şartlarına ayak uydurmada zorluk çekmedi. Bu medeniyetin tanrısal esaslardan koparılmış ideolojisi maddeci-mekânîkçi-din dışı ve pozitivist hür sermayecilikti. İşte bu ideolojinin hayat vericileri İngiliz ve onun maddi ve iktisadi serüvendeki ortağı İsrail'di (Duralı, 2010: 39).

Yeniçağ din dışı Batı felsefesi, Batı Avrupa'da dinin toplumsal hayattan çıkartılıp paranteze alınması ile varlık kazanmaktaydı. Buna ön ayak oluşumlardan biri olan reform hareketiyle Tanrı fikri tartışılır olmuş; sonrasında ise filozofların eliyle soyutlanıp dağılmıştı (Beaud, 2003: 96). Dini kamusal alandan çıkartan İngiliz-Yahudi düşüncesi ve sermayesi, sermayeciliği devreye sokarak dünyanın her bir tarafını emperyalist çıkarları uğruna sömürmeye başladı. İngiliz-Yahudi medeniyeti bu tarihi ideolojisini küreselleştirilmiş dünyada da devam ettirmektedir (Duralı, 2010: 21-22).

15. ve 16. yüzyıllarda zanaat ve ticaret vasıtasıyla zenginleşen ve Hollanda ve İngiltere'ye göç etmeye başlayan İspanya ve Portekiz Yahudileri, burada mali yatırımlarda bulunma fırsatı kazanmıştı. İngiltere, tarihteki serüvenin başlangıcı olacak bir ortaklığın yeri olmaktaydı. Ortaklığın bir tarafında tapınakçılar diğer tarafından daha 13. yüzyıldan başlayarak soylulara karşı iktisadi ve siyasi mücadele veren toprak zadedânlarıydı. Bu ortaklığın bir tarafında olan olan tapınakçılar kadar hiçbir Ortaçağ kurumu kapitalizmin yerleşmesine katkı sunmamıştır. Çünkü bankacılık, tefecilik, faizle borç para verme,

spekölasyonlarla toprak kazanma işlemlerinin temelinde bunlar bulunmaktaydı (Adalı, 2010: 223). İşte bu üçlü birliğin kurduğu menfaat izdivacı, ileride sanayi devriminin olmasına yol açacaktı (Duralı, 2010: 84).

İngiliz-Yahudi Medeniyeti'nin üçayağından biri olan zadegânlar İngiltere iç savaşında kraliyete yakın olan asilzadelere karşı iktisadi ve siyasi mücadele vermeye başlamışlardı. Bu mücadelede baskın bir gücün netleşmemesi sonucunda asilzadeler, toprak zadegânlarının denetimi altında ülkeyi yönetirken ikinciler soylu olmayanlarla birlikte ticari faaliyetlere yönelmeye başlamaktaydılar. Dinsel sınıfın devre dışı bırakılmasıyla sağlanan uzlaşının da sonucunda ticaret yoluyla zenginleşmeye başlayan kent soylu yeni orta sınıf bir yapılanma meydana geldi. Bu yapılanmanın temsilcileri üretimin yegâne sermayesi para olan bir ekonomik düzeni kurmaya başladılar. Bu düzen, sermaye ile İslam coğrafyasından alınan bilginin etkileşiminden sanayi devrimini ortaya çıkardı. İşte bu gelişmeler hem din dışı bir anlayışa kapı araladı hem de sermayeciliğin iş hacmini yoğunlaştırdı. İngiliz-Yahudi medeniyetinin teşkilatı olarak ortaya çıkan farmasonluk, bu güç birleşiminin kurumsallaşmış ifadesidir. 1789 Fransız Devrimi ile başlayan ve sonrasında dünyanın her yerine sömürgecilik yoluyla yayılan farmasonluk güçlendikçe Rotary, Lions gibi çeşitli kuruluşlar hür sermayeciliğin yaygınlaşmasında aktif rol oynamışlardır. 1300'lü yıllardan başlayarak 1790'larda olgunlaşmaya başlayan hür sermayeciliklesonlanan kentsoylu yaşam ve düşünme tarzının hayata geçirildiği yerler ise İngiltere ve Amerika oldu (Özkul, 2008: 125-125).

İngiliz-YahudiMedeniyeti'ni etkileyen yeni dindışı Batı Avrupa Medeniyeti dini kamu alanının dışına doğru iterken güvenilir yeni kaynağı akıl olarak gördü. Aklın yüceltilmesi ise insancılıktır. Bu insancılık iki şekilde görülmektedir: 1700'lerin ikinci yarısına kadar aklın tüm insanlık için aynı derecede işlediği vurgulanmaktaydı. Aklın bu şekilde değerlendirilmesi, akıl ile doğa kanunların benzer yasalara tabi olduğu inancından kaynaklanmaktaydı. Eğer bu ikisi arasında benzerlik söz konusuysa doğa matematiksel ve mekânîk bir tarzda ele alınmalıydı. Bu mantık işleyişinin vardığı yer maddecilik-mekânîkçilikti. 1800'lerin sonu itibariyle de "içerisinde bulunduğu durum ile şartlara göre ve kendi çıkar ilişkileri uyarınca, herkes, aklını farklı bir biçimlerde işletip kullanıp" görüşü hâkim olmaya başladı. Göreceliğin arz-ı endam ettiği bu dönem İngiliz-Yahudi medeniyetinin kendini göstermeye başladığı döneme tekabül etmekteydi. İlk akıl matematik-maddeci-mekânîkçilik olarak işlerken ikincisi kâr hırsı üzerinde işlemekteydi. Aklın bu göreceli tanımı kâr edilecek hususların bulunmasında akli önemli bir aktör olarak devreye sokmaktaydı. "Özerk akıl" zemininde ilkin liberalizm; ikinci akıl tanımından ise kâr edilecek

hususların saptanmasını ifade eden neoliberalizm neşet etmekteydi. Yeni hürriyetçilik ile onun tamamlayıcısı olan sermayeciliğin kaynaşmasından İngiliz-Yahudi Medeniyeti'nin ideolojisi meydana gelmekteydi. Yüksek verim sağlamaya dönük üretim araçlarını özel mülkiyet üzerinden meşrulaştırarak yaygınlık kazanmaktaydı. Kâr hadlerini artırmanın yolu olan bu ideoloji, tekelleşmeyi doğurmaktaydı (Duralı, 2010: 109, 57-58). Bu ise, bireysel özgürlükten yararlanabilen ama emeğinden başka satacak birşeyi olmayan insan kitlesi ile para ve üretim araçlarına sahip olan kapitalist girişimcinin elinde toplanmasının sonucudur (Aktaran Kızılçelik, 2011: 75).

Bu tarihsel sürecin bütün parçaları anlamlı bir bütün olarak birbirini tamamlamaktadır. Fikirselsel, politik ve iktisadi birlikteliklerin oluşturduğu izdivaç, İngiliz-Yahudi ittifakı olarak ifadelendirilmektedir. İttifakın belirli bir teşkilatın içinden oluştuğu pek göze çarpmaz. Sözü ettiğimiz, bildiğimiz manada bir teşkilat değildir. Teşkilatın mantığıyla iş gören ve gözlerden uzak bir çekirdek topluluktur. İngiliz-Yahudi dünyasının içinde İngiltere ve Amerika merkez eksenlerini her boyutuyla ellerinde tutan hanedan boyutundaki Mellon, Carnegy, Rothschild, Rockefeller, Guggenheim, Van Duyn, Duke, Mcdonal, Disney gibi kent soylu ailerin oluşturduğu bir teşkilat vardır. Bu çekirdek grup dünyadaki bütün kararları verecek düzeyde iş görmektedir. Bu çekirdek grubun etkilerini Davos ve Bilderberg gibi toplantılarda, Dünya Bankası, IMF, NATO ve UNESCO gibi örgütlenmelerde görmek mümkündür. Dünyanın tümüne dönük hâkimiyetinin şu anki bayraktarlığını bu medeniyetin öncüsü ABD yapmaktadır. Washington bu hâkimiyetini yüksek oranlarda askeri üstünlük ve çeşitli ulus üstü örgütlenmeleri arkasına alarak sağlamaktadır. İnsanlık şimdi bu gücün hâkimiyeti altında türdeşleşmeye başlamaktadır. İngiliz ve onun devamcısı olan Amerikan hayat tarzı “tek örnek-kültür” oluşturmaktadır. Çünkü çağdaş küreselleşen İngiliz-Yahudi medeniyetinin bu kadar cazip gelişi insanın hayvanî yönüne hitap etmesindedir (Duralı, 2010: 85,173-175). İşte bu medeniyetin ideolojisi ve çıkarları mevcut küreselleşmeye yön vermektedir.

3.3 Küreselleşmenin Öznesi Olarak Amerika:

Küreselleşmenin belirli dönemlerine farklı devletler ve medeniyetler öncülük etmişlerdir. Burada küreselleşmenin sil baştan ABD öncülüğünde başladığını söylemek mümkün değildir. Kastedilen ABD'nin bu sürece kendi çıkarları doğrultusunda yön verdiğidir. Özellikle küreselleşme savunucuları başta olmak üzere birçok düşünür küreselleşmeyle birlikte ulus devletlerin ortadan kalkacağını varsaymaktadır. Oysa tarihsel

gerçekler bu varsayımı yalanlamaktadır. Çünkü küreselleşmeyi kendi çıkarları lehine hızlandıranlar teritoryal devletlerdir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan ikinci küreselleşme dalgasına da her yönüyle damgasını vuran teritoryal güç ise ABD'dir (Hobshawn, 2008: 11).

Amerika'nın küreselleşmeyle olan ilişkisini değerlendiren birçok düşünür ABD'nin küresel bir güç olarak sürece kendi rengini verdiği kanaatindedirler. ABD'nin siyasal, ekonomik, kültürel ve jeopolitik menfaatleri doğrultusunda bu süreci yönlendirdiği ise aşikârdır. Özellikle sömürgecilik sonrası dönemde tasfiye edilen sömürge devletlerinin yerini sömürgeci olmadan -doğrudan işgale gerek kalmadan- emperyalist bir güç olarak Amerika'nın doldurduğu görülmektedir. ABD, Sovyet sisteminin çökmesiyle birlikte küreselleşme denilen teşebbüsün emperyalist ayağı oldu (Başkaya, 2010: 256-257). Avrupa merkezli sömürgecilikten Atlantik merkezli Pax-Amerika'ya geçişle birlikte yeni bir uluslararası hukuk ve uluslararası olmaya başladı. ABD bu yeni sürecin yeni düzenleyicisi olarak kendini göstermeye başlamıştı. Bu sürecin yeni örgütleri de ABD güdümlüydü. Sömürgecilik dönemin ekonomik gücünü temsil eden frank ve sterlin yerine doların dünya piyasalarında hâkim olmasında bu örgütler etkili oldu. Bu örgütler vasıtasıyla güç kazanan ABD sömürgecilik dönemlerinden kalma duvarları yıkarak liberal politikalarını yine bu örgütler eliyle dayattı (Davutoğlu, 2011: 8-18). İki kutuplu dünyanın yıkılması, ulus devletlerin eski güçlerini kaybetmesinden sonra tek süper güç olarak Amerika'nın ayakta kalması bu örgütler sayesinde oldu (Yılmaz, 2007: 196).

Büyük ölçüde II. Dünya Savaşı sonrasında köklerini bulan küreselleşme Amerikan ekonomik gücünün temelleri üzerinde şekillenen Amerika patentli bir olgudur (Hoffman, 2008: 135-136). Bu sürecin soğuk savaş döneminden sonraki adı kullanılan "yenidünya düzeni" oldu. YDD olarak ortaya çıkan bu düzensizliğin ifadesi olan küreselleşme Amerika'nın eseridir. Aslında küreselleşme, 20. yüzyıl boyunca Amerika tarafından uygulanan sömürgeci uygulamaların bir sonucudur (Kızılcılık, 2002: 251). Batının Doğu üzerinde kurmasını sağlayan küreselleşmenin başlatıcısı ve sürdürücüsü bir bakıma Amerika'dır. Küreselleşmeyle özdeşleşen Amerika'nın küreselleşmeyi teşvik etmeye çabalaması egemen ve otoriter bir konuma gelme isteğinin ifadesidir (Eğribel, 2011: 15-17).

1850- 1914 arasındaki ilk büyük küreselleşme sürecine İngiltere, 1914-1950 arasında kesintiye uğrasa da 1970'lerde sonra ivme kazanan ikinci büyük küreselleşme dalgasına ABD damgasını vurmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra etkisini göstermeye başlayan ikinci küreselleşme dalgasının sürdürücüsü ABD'dir. Sömürgeciliğin baskın olduğu

modern dönemin küreselleşen öznesi İngiltere iken sömürgecilik sonrası postmodern dönemin küreselleşen öznesi ABD'dir. Modernitenin Avrupa'ya özgü klasik sömürgecilik metodu yerini 1980'lerden sonra Amerika'nın daha incelikli metoduna bıraktı. Bu yönüyle modernleşme Avrupalılaştırmakta iken küreselleşme de Amerikalılaştırmaktaydı (Tatar, 2008: 221). Birinci dalga küreselleşmenin daha az, ikinci dönem küreselleşmenin de daha fazla iktisadi olması bu inceliğin en önemli göstergesidir. Çünkü bu dönemde küreselleşme finans hareketleri üzerinden şekillenmektedir (Dowd, 2006: 123). Finans üzerinden sömürünün şiddeti, boyutu ve etkisi hem daha sinsi hem daha tehlikelidir. Bu sebepten ötürü ABD'nin İngiltere ile karşılaştığında küreselleşmeyi yönlendirmesi daha incelikli ve dolaylı yollardan olmaktadır.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan birinci dalga küreselleşmeyi sekteye uğratan faktörlerin başında I.Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı gelir. Bu iki büyük savaştan güçlü devletlerin birçoğu ağır hasar gördü. Avrupa kökenli bu iki savaşı en hasarsız bir şekilde atlatan ABD, ekonomik gücünü görece olarak en çok bu dönemlerde artırdı. Bu durum ABD'yi ikinci dalga küreselleşmenin öznesi kıldı. Özellikle I.Dünya Savaşı'na katılmayışına ek olarak bu dönemlerde Nazilerden kaçan Eistein, Oppenheimer, Van Braun gibi Alman bilim adamlarını kendi ülkesine alması, Amerika'yı atom ve gıda teknolojisinde güçlü kıldı (Kazgan, 2009: 45-46). Bu bilimsel güce eklenen sömürgecilik tecrübesi ABD'yi yeni bir emperyalist güç yaptı. Bu güçle ile emperyalist politikalarını gerçekleştiren ABD Avrupalıların yerine geçmeye başladı (Foster, 2006: 25-26). Bu politikaların uygulanması gerektiği Woodroe Wilson'un bir demecinde büyük bir hırs ve aç gözlülükle şu şekilde dile gelmişti: "Ticaret, ulusal sınırları, yok saydığı ve imalatçıda dünyayı bir pazar olarak gördüğü için ulusun bayrağı da onu takip etmek ve ülkelerin kapalı duran kapıları açılmak zorundadır. Ulusal egemenliğe tecavüz etse bile finansörlerin elde ettiği imtiyazlar devlet yöneticileri tarafından korunmalıdır. Sömürgeler kesinlikle elde tutulmalı ve yerleşime açılmalıdır. Dünyanın hiçbir köşesi gözden kaçırılmamalıdır." (Aktaran Chomsky, 2010: 14).

Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı ekonomik yıkım hemen hemen her devleti yüksek bir enflasyonla yüz yüze getirdi. İlk küreselleşme dalgasına öncülük eden Britanya'da fiyatlar %50 oranında artmış, ekonomisi çöküşe geçmişti. Beri taraftan bu savaşlar ABD için bir fırsata dönüşmüştü. Çünkü ABD savaşın diğer ülkelere getirdiği yıkımdan uzak kalarak ayakta kalabilmişti (Dowd, 2006: 132). Aynı durum II. Dünya Savaşı ve sonrası için de geçerlidir. Savaştan sonra Batı Avrupa bir harabeye dönüşmüş, dünya ekonomisi ise 1913'ten bu yana en düşük seviyeler düzeyindeydi. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ayakta

kalan tek ülke olan ABD ileri teknolojisi ve istikrarlı siyasal yapısıyla sömürgelerden çekilen ülkelerin boşluğunu doldurmaya çalıştı. ABD ekonomik ve siyasal kaygılarını önceleyerek Bretton Woods konferanslarını hazırlamaya öncülük etti. Bu konferanslar sonucunda oluşturulan IMF ve Dünya Bankası onlarca ülkeyi ABD'nin pazarı haline getirdi. IMF, üye olan ülkeleri paralarını ABD dolarına ya da ABD'de bulunan altın rezervlerine göre konvertilite etmeye mecbur bıraktı. Çünkü ABD 1948 yılı itibariyle Amerika dünya altın rezervinin ortalama 4/3'üne sahipti. Böylece IMF bütün ticari işlemleri doların gücüne endeksleyerek ABD için hareket alanı açmaktaydı. Yine ABD İç pazarda artan mal stoğuna pazar bulmak için ticari ağları canlandırmak istedi. Bu amaç için görevlendirilen Dünya Bankası da savaş sonrasında yıkıma uğrayan ülkelere borçlar vermeye başladı. Bu sisteme üçüncü bir örgütlenme olan GATT'da eklendikten sonra ABD küresel sisteme tam hakim oldu. Bu yapılar vasıtasıyla zayıf ülkelerin pazarlarını serbest ticarete zorla açan ABD kendi ayakları üstünde durma güçlerini ellerinden aldı. Bu zorlamanın en somut ifadesi 1907 yılında ABD başkanı Wilson'un ağzından şu şekilde dökülmekteydi: "ticaret sınır tanımaz ve sanayiciler tüm dünyayı pazar olarak görmekte ısrarlıdırlar. Ulusların bayrakları onları izlemelidir ve kapıları kapalı olan ulusların kapıları zorla açılmalıdır. İş adamlarının kazandığı imtiyazlar gönülsüz halkların ezilmesini gerektirse bile dış işleri bakanlığı tarafından korunmalıdır." (Aktaran Başkaya, 2010: 268-269). Birinci ve İkinci Dünya Savaşı bittiğinde ekonomik tablo netleşmişti. Amerika, ilk savaştan sonra dünyanın birinci gücüydü. 1945 yılı itibariyle sanayi üretimini 1939'a oranla iki kat artmış, dünya kömürünün yarısına petrol rezervlerinin de yarısından fazla sahip bir ülke olmuştu (Beaud, 2003: 234). Sonuç olarak ABD Dünya Bankası, GATT ve devamında kurulan DTÖ'yü aynı paydada bir araya getirmekteydi. Böylece bu üç sistem ABD'nin küresel sistemin imparatoru olmasında etkili oldular. Bunlara rağmen ABD, İngiltere'nin birinci küreselleşme çağındaki gücü kadar bir güce sahip olmuş olsa da serbest piyasa ekonomisini tam anlamıyla faaliyete geçiremedi. Dünyanın siyasal olarak iki kutuplu bir güçle ayrışması, sosyal devlet uygulamalarının revaçta olması, devlet planlamacılığına dayalı kalkınma programlarının yürürlükte olması bu engelin önündeki ciddi faktörlerdendi (Kazgan, 2009: 14).

20. yüzyılın ilk elli yılı insanlık tarihinin görebileceği en büyük yıkıma sahne olmaktaydı. Tarihin görebileceği en büyük savaşlardan olan I. Dünya Savaşı'nın sebebi modern dünyaya dinamizm veren iktisadi, politik ihtilaf ve gerginliklerdi. II. Dünya Savaşı ise I. Dünya Savaşı'ndan sonra baş gösteren sorunları çözememekten kaynaklanmıştı. Bu savaşı ABD'yi küresel bir güç olmaya teşvik etmişse de var olan durum kapitalist ekonomiyi zamanla ortadan kaldıracabilecek düzeydeydi. Bunun sinyallerini alan ABD, İki

savaş döneminde yara alan kapitalizme kan vermeye çalıştı. Zaten ABD dışında yeni ekonomiyi küresel ölçekte tekrar canlandıracak başka bir ülke de bulunmamaktaydı. II. Dünya Savaşı'ndan güçlü olarak çıkan ABD Batı tarihinde temel bir ilke olan “güçlüysen serbet piyasa ekonomisine geç” formülünü hayata geçirerek kapitalizmi hayata döndürdü. Gücü ölçüsünde serbest piyasa ekonomisini pratize eden Amerika 1950'lerden başlamak üzere küreselleşmeye öncülük etti. Bu dönemde zayıf ülkeler ciddi bir bağımlılaştırıldı (Dowd, 2006: 28). Küreselleşmeye öncülük eden ABD'nin politikalarına 1950 ile 1970'ler arasında Modernleşirmeci, 1980'lerden sonraki dönemine de neoliberal politikalar ve tezler damgasını vurmaktaydı.

Neoliberal küreselleşme sürecinde ABD'nin merkezi ele geçirmesi kapitalist-liberal enternasyonalizmin ABD öncülüğünde oluşturulmasıyla mümkün olmaktadır (Kızılcılık, 2002: 255). En genel ifadesiyle küreselleşme sürecine Amerika'nın katkısı daha fazla görünmektedir. ABD'nin çağdaş küreselleşmenin tüm boyutlarında oynadığı merkezi rol, küreselleşmenin Amerika tarafından kontrol edilmesine neden olmaktadır. Amerika'nın ünlü politikacılarından George Kennan'ın 1948'de dile getirdiği şu ifadeler küreselleşmenin neden Amerika'nın gözetiminde olması gerektiğini izah etmektedir. Kennan, küresel refahın çoğunluğun aleyhine rağmen sahip olmaya ve bunu sürdürmeye imkân tanıyacak yeni bir paradigmaya ihtiyaç duyulduğunu belirtmekteydi. İşte bu paradigmanın hazırlayıcısı Amerika'dır. (Falk, 2011: 18). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu paradigmanın kim tarafından hayata geçirildiğine küreselleşmenin askeri, ekonomik, çevresel, siyasal ayaklarının merkezi noktasına bakılarak anlaşılabilir (JR. Nye, 2008: 140). Bu merkezi noktanın etkili güçlerinden birini finansal bir diğerini askeri güç oluşturmaktaydı. Özellikle askeri güç, küreselleşme hâkimiyetinin tek tarafı olarak sürdürülmesine engel olabilecek başka bir devletin ya da bölgenin ortadan kaldırılmasına dönük kullanılmaktaydı. 1992 yılında New York Times'de gazetesine çıkan bir haberde yer alan Pentagon kaynaklı gizli bir belge, ABD'nin Ortadoğu'da olmasının nedeni açıklamıştı. Buna göre, soğuk savaşının hemen ardından doğan boşluğu ABD'nin doldurması istenmekteydi. Bu suretle muhtemel rakipler saf dışı bırakılacaktı (Wood, 2003: 179).

ABD sömürgecilik tacını bu anlayışla başına geçirdiği soğuk savaş süresince eski emperyalist güçleri kendi rejimine tabi kıldı. Sosyalist düşmanı yok etmek üzere kurulu olan soğuk savaş döneminde Amerika'nın Sovyetleri ortadan kaldırma düşüncesi hiçbir zaman öncelikli bir amaç da olmadı. Bir düşman algısı üzerinden yaratılan korku ABD'nin en büyük emperyalist silahı oldu (Hardt-Negri, 2012: 189). Yine de SSCB'nin dağılmasından

sonra Amerika'nın küresel hâkimiyeti pekişmiş oldu. SSCB'nin bir tehlike olmaktan çıkmasının ardından ABD "Savunma Planlama Klavuzu" hazırladı. Bu rapor Birleşik Devletlerin en önemli ulusal güvenlik hedefini ortaya koymuştu. Buna göre hedef muhtemel bir küresel rakibi önlemektir. Özellikle SSCB'nin dağılmasının hemen ardından Ortadoğu'yu yeniden şekillendirme çabasını ifade eden Körfez işgalleri bu raporun gerekleri arasındaydı. Bu işgaller beri taraftan Vietnam Savaşı'nda kaybedilen prestijini telafisiydi (Foster, 2006: 15-17).

Küreselleşmenin varlığı gücün ulusal hükümetlerden alınarak mali kuruluşlara geçmesini gerektirmektedir. Ulus üstü bu yapılanmalar Amerika şirketlerinin menfaatleri doğrultusunda kullanıldığı gizlenmeye çalışılmaktadır. Oysa IMF, Dünya Ticaret Örgütü ve Dünya Bankası gibi örgütler, Amerika şirketlerinin çıkarları doğrultusunda çalıştığı aşikârdır. Örneğin, bu örgütlerin ülkelere dayattığı yapısal uyum programları, Amerikan kökenli şirketlerini kollamaya dönüktür. Bu durum da zayıf devletlerin ekonomik bağımsızlıkları ellerinden alınmaktadır. Amerika'nın eski Dışişleri Bakanı Henry Kissenger'in ifadesi bunu açığa çıkarmaktadır. Bakan, Amerika'nın istekleri doğrultusunda küresel yapıların şekillenmesini istemekte ve böylece yerel ekonomilerin küresel çekim alanına çekilmesi gerektiğini belirtmektedir. Amerika'nın güçlendiği bu alanın dirençsiz ve korunaksız olmasının da önemine değinmektedir (Yılmaz, 2004: 33-35). Bu durumda küreselleşme, Amerika'nın egemenliğini güçlendirme ve onun kendi dışındaki ülkelerin dirençlerini kırma projesinin adıdır. Bu doğrultuda adı Amerika olan küreselleşme projesinin önemli bir amacı da ulus devletlerin gücünü kırmaktır. Bunun için Öznesi Amerika olan küreselleşme, şimdilerde ise post modernizm söylemini yedeğine alarak ulus devletlerin altını oymakta ve Batı-dışı toplumları parçalamaktadır. Ulus devlet gücünü kırmaya çalışan küresel ölçekteki böyle bir güç, beri taraftan kapitalist dünyanın gereklerine göre devleti yeniden dizayn ederek istemleri doğrultusunda bir "ulus inşa" etmeye çalışmaktadır. Bu, aslında varılmak istenen işgalin yeni bir boyutudur (Foster, 2006: 33; Kızılcılık, 2002: 269-272).

Küreselleşme=Amerikanlaşma şeklindeki özdeşlik mevcut durumu doğrulayacak niteliktedir. Çok uluslu şirketleri dünyaya hâkim kılmak amacıyla ulus devletlerin altlarını oymaya çalışan ABD bu sayede onlara bir imkân sağlamaktadır. Böylece Amerikan'ın büyük şirketleri dünyadaki yerel piyasaları kendi çekim alanına almakla yetinmemiş bunu dolarizasyon süreciyle tahkim etmeye de çalışmıştır (Kızılcılık, 2002: 269). Özellikle altına (madene) dayalı sabit kur sisteminden kâğıt paranın gücüne dayalı dalgalı kur sistemine

geçilmesiyle birlikte bu güç pekişmiş oldu. Çünkü birçok ülkenin parası dolarla konvertilebilir bir hale geldikçe güç pekişmiş oldu (Kazgan, 2009: 52). Bu süreç ile birlikte Amerika şirketleri, hâkimiyet alanlarını genişletmekle kalmamış Amerika'nın kendisini de bir şirketler devleti haline gelmiştir (Kızılcılık, 2002: 250).

Küreselleşme kendini mal ve hizmet üretimine dayalı ekonomide gösterse de sürecin devamlılığı açısından önem verilen unsur, enformasyona dayalı yeni bir küresel ekonomidir. Bu yeni ekonomi bilişim ekonomisidir. Bilgi ekonomisi, küreselleşmenin ekonomik ayağını oluşturan ekonomidir (Kevük, 2014: 8-9). Bu yeni ekonomi gücü, Amerika enformasyon teknolojisi ile finans sektörünün birleşmesinde ortaya çıkan enerjinin zamanla kendini bütün sektörlerde göstermesiyle ortaya çıktı. Geçmiş devrimlerden farklı olan enformasyon devrimi toplumsal alanın tüm dokusuna yayıldı. Bu teknolojik devrim yeni ekonominin önemli yapı taşı niteliğindedir. Çünkü enformasyon teknolojisinin yokluğunda finansal küreselleşmeyi düşünmek mümkün görünmemektedir. Finansal küreselleşmenin ABD'nin güdümünde nasıl olduğu şu şekilde izah edilmektedir:

“Bunun, hepsi de birbirini güçlendiren teknolojik, ekonomik, kültürel ve kurumsal etkenlerin bir bileşkesinin sonucu olduğu söylenebilir. ABD, özellikle California, enformasyon teknolojisinde en devrimci atılımların doğum yeri, bu yeniliklere dayalı sektörlerin kurulduğu yer oldu. Ekonomik bakımdan Amerika piyasasının çapı, tüm dünyada küresel sermaye ve emtia piyasalarındaki egemen konumu teknolojik yeniliklere dayalı sektörlerle nefes aldırdı, onların kolayca piyasada fırsat bulmasını, sermaye yatırımlarını çekmesini ve dünyanın dört bir yanından yetenekleri işe almasını sağladı. Kültürel bakımdan girişimcilik, bireycilik, esneklik ve çok etnili bir yapıda olmak hem bu yeni sektörlerin hem de ABD'nin kilit bileşeni haline geldi. Kurumsal bakımdan, ekonomik faaliyetlere ilişkin yasal düzenlemelerin gevşetilmesi, bu faaliyetlerin serbestleştirilmesi biçimindeki kapitalist yeniden yapılanma, sermaye hareketliliğini kolaylaştırarak, kamu araştırma kesimindeki yeniliklerin yayılmasını sağlayarak, kilit tekelleri yıkarak ABD'de dünyanın geri kalan kısmından çok daha önce gerçekleşmişti.” (Castells, 2005: 186).

Bugün ileri teknolojiye dayalı bu yeni ekonominin sağlanması için önem Ar-Ge çalışmalarına hız verilmektedir. Küreselleşme sürecinin öznesi olarak Amerika bu süreci yönlendirmek için Ar-Ge çalışmalarına ciddi kaynaklar aktarmaktadır. Sadece 2002 yılında aktarılan kaynak 276 milyar dolardır. Yine ABD teknik bilgi ve becerilerin (know-how) yabancılara lisanslanmasından 49 milyar dolar kazanç elde ettiği görülmektedir (Yılmaz,

2007: 213). Finans, teknoloji ve diğer iktisadi gelişmelerin oluşturduğu yeni yapılanmanın yer aldığı günümüz emperyal sisteminde ABD'nin ne kadar merkezi bir yeri olmadığı ifade edilse de küresel piramidin ayrıcalıklı yerini yine ABD çekmektedir (Hardt-Negri, 2012: 17). Çünkü dünyanın en azından büyük bir kısmı yine Amerikan veri tabanları üzerinden iş görmektedir. Bütün ülkeler bu veri tabanları üzerinden küresel finans sistemine dâhil olmaktadır. Diğer ülkelerin ABD'nin üstün olduğu bir alanda yarışa girmeleri ise Amerika'nın lehine olmaktadır (Ritzer, 2011: 115). Çünkü bu yarışın kazananı daha yarış başlamadan belli olmaktadır.

Küreselleşme adı altında toplananlara bakıldığında bunun çok büyük bir bölümü yadsınamaz biçimde Amerika'yı işaret etmektedir. Bundan dolayı küreselleşmenin Amerika ile özdeş kılınması tesadüf değildir. Çünkü küreselleşme Amerikanlaştırma sürecinin adıdır (Hablemitoğlu, 2005: 57). Özellikle bu Amerikanlaştırma sürecinde öne çıkan hususların başında kültür ve kimlik gelmektedir. Amerika çıkarına göre işleyen küreselleşme sistemini ayakta tutmak için ulus devletlerin altını kimliksizleştirmeyle oymaktadır (Kızılcıkelik, 2002: 280). Bundan dolayı küreselleşmenin Amerikanlaşma olarak ifade edilmesini sadece ekonomik ve politik öğelerle açıklamak yeterli görünmemektedir.

Amerikan şirketlerinin inşa ettiği tüketim kültürü Amerikanlaşmayı dünya ölçeğinde yayarak dünyayı homojenleştirmektedir. Amerika'nın dünyaya ekonomik olarak hükmetmeye başladığı soğuk savaş döneminde dünya kültürel bakımdan daha bir çeşitlilik arz etmekteydi. Soğuk savaş döneminde Amerika sert güç politikalarını uygularken yumuşak gücü çok daha dağınık ve cılızdı. McWorld'den önceki dünyada her ülke kendi ürettiği ürünleri tüketiyor ve kullanıyordu. ABD artık bir zamanlar olduğu gibi imalat üreticisi olan bir güç olmaksızın bilişim ve enformasyon teknolojilerini hayata geçirerek, daha yumuşak bir güç politikası sergilemeye başladı. Yumuşak gücün etkileyici silahı olan tüketimcilik, kültürel değerlerin içini boşaltarak onları ekonomik kazancın kapısı haline getirdi. Yükselen bu kültürün en görünür biçimi popüler kültürdür. Bu kültürün içeriğini ise Adidas, McDonalds, Disney, Mtv gibi küresel markalar oluşturmaktadır. Küresel markaların sahibi olan şirketlerin denetimi ne kadar elit bir kesimin elinde olsa da bunların yaydığı popüler kültürün etkileri geniş kesimleri etkilemektedir. Küreselleşen bu kültürü yaşamak ve bu kültürün imajları, kodlarıyla yeni hayat stilleri oluşturmak isteyenler, bu şirketlerin ürettiklerini alarak hem bu kültürel güce dâhil olmakta hem de buna maruz kalmaktadır (Barber, 2003: 59-60). Küreselleşmenin ifadesi olan McWorld'un dünyaya yayılması, bu şirketlerin ürettiği ticari ürünlerle oluşan popüler kültür ile mümkün olmaktadır. Mcworld'un

bu şekline ve tarzına hâkim olan güç Amerika olmaktadır. Ürettiği mal, ürün, hizmet, estetik, giyim tarzı ve imajların ise ideolojik işlevlerinin olduğu akılda tutulmalıdır. Müzik, tiyatro, kitaplar, lunaparklar ve ihraç edilmek istenen imajlarla ortak bir zevkler dünyası inşa edilmektedir. İşte bu ses, görüntü, imaj ve estetik ile duyguların şekillendirilmesi videoloji ile olmaktadır. Videoloji, İdeoloji ile karşılaştığında insan ruhunu ele geçirme konusunda daha incelikli ve etkileyici bir yöntem olmaktadır (Barber, 2007: 146). Bunu ürettiği mallar, imaj ve kodlar yoluyla yaparken en çok yararlandığı unsur dil olmaktadır. Bir dilin yaygınlaşmasının masumane bir çaba olarak görülmemesi gerektiğini ifade edenler, o dilin bir zihniyet dünyasını da içerdiğini düşünmektedirler. Dilin içindeki zihniyet dünyası, zamanla ithal edilen toplumların kültürel yapılarını da derinden etkileyen bir güce dönüşmektedir. Bu bakımdan İngilizce'nin yayılımı ABD'nin küresel güç olma rolünü pekiştiren siyasal bir unsurdur (Kellner, 2003: 50).

4.Küreselleşmenin gerçekliği hakkında

Küreselleşme üzerine yapılan tartışmalar çeşitlilik arz etmektedir. Küreselleşmeye yönelik yaklaşımları belli sınırlarla çizmek her zaman için zor bir çaba olsa da Held ve McGrew, küreselleşmenin gerçekliği hakkında belli bir sınıflandırma yapmaktadırlar. Bu tasnifin bir yanını küreselleşmenin bir gerçeklik olduğunu belirten küreselciler, diğer yanını onu bir kurgu ve ideoloji olarak gören şüpheciler oluşturmaktadır.

4.1 Küreselciler:

Küreselleşmenin varlığını mevcut gelişmelerden yola çıkarak kanıtlamaya çalışan radikal küreselleşmeciler, küreselleşme diye bir şeyin olduğunu ve dünyanın her yerini etkilediğini ifade ederler. Küreselcilerin küreselleşmenin yaygınlığı ve kapsamı hakkındaki düşünceleri onun varlığını ispata dönüktür. Küreselciler, küreselleşmenin dolaylı yada dolaysız etkisi altına girmeyen bir yer kalmadığını düşünmektedirler (Ritzer, 2011: 54). Bir sistem olarak görülen küreselleşme çeşitli biçimlerde tüm toplumları giderek etkisi altına alan bir sürecin kendisi olmaktadır (Friedman, 2010: 49). Etkinin kapsamını ifade eden en önemli metafor 'ağ' olmaktadır. Küresel ekonomik ağların ülkeler arasında yarattığı bağlantılığın her geçen gün arttığı bir dünyada yaşıyoruz. Bilgi, mal, hizmet ve ürünler - herhangi bir sınırın etkisi altında kalmadan- bir devinim halindedir. Buna imkân tanıyan

teknolojinin yaygınlaşması dünyayı birbirine bağlamaktadır. Dolayısıyla yirmi yıl öncesine kadar kurgusal bir terim olarak düşünülen küreselleşme şu an bir gerçeklik kazanmıştır (Ohmae, 2008: 18-20). Bu gerçekliğin farkında olanlar dünyadaki mevcut politik, ekonomik, sosyal gelişmeleri küreselleşmeci bir bakış tarzıyla ele almaları onların menfaatindedir (Friedman, 2010:45).

Küreselciler küreselleşmeyi, ulus devletin küresel ekonomide etkisizleşmeye başladığı insanlık tarihinin yeni bir dönemi olarak görmektedirler (Held vd., 2008: 134). Globalleşme, globalizasyon olarak tanımlanan bu süreç ulaşım, iletişim ve bilişim teknolojilerindeki yüksek hız ve gelişmelerle ülkeler arasındaki ekonomik ve siyasal ilişkileri artırarak sınırları kaldırması veya anlamsız hale getirmesi şu olgularla da bağlantırlmaktadır: Ulusal kültürlerin sınırlarının dışına taşması, ulus devletin önemini kaybetmesi, ekonomilerin iç içe geçmesi, soğuk savaş döneminin atıkları olan ideolojilerin anlamsızlaşması ve liberal-demokrat eğilimlerin güçlenmesi olmaktadır (Acar, 2009:173).

Radikal küreselleşmeciler genel anlamıyla neoliberal tezleri savunan ve destekleyenlerden oluşmaktadır. Küreselleşmeyi herhangi bir sürecin devamı olarak görmek eğiliminde değildirlir. Onlar için küreselleşme son yıllarda dünyadaki ekonomik, siyasal ve kültürel sınırları silen bir gerçekliktir. Dolayısıyla küreselciler dünya ölçeğinde meydana gelen ekonomik, sosyal, kültürel ve teknolojik gelişmelerin modern devletleri etkisiz kıldığı için hükümetleri yeni alternatifler aramaları noktasında uyarırlar. Hükümetlerin bir an önce ulus üstü kurumların yönetimlerine göre uyarlamalarını önemsemektedirler (Karadeli, 2005: 7-8). Küreselciler, ulus devletlerin etkin olduğu uluslararası organizasyonlardan farklı çok katmanlı bir küresel yönetimin varlığını ihtiyaç duymaktadırlar. Bu yeni sistemde hükümet dışı ve uluslararası hükümet dışı örgütlenmelerin ulus devletin alacağı her türlü politik kararda söz sahibi olmaları gerektiğini ifade ederler (Ritzer, 2011: 56).

Küreselcileri en çok ilgilendikleri konuların başında küreselleşme-ulus devlet ilişkisi gelir. Onlar, küreselleşme ile birlikte ulus devletlerin önemini kaybedeceklerini düşünmektedirler. Endüstri uygarlığının sonucu olan ulus devletin piyasanın baskın gücüne paralel egemenlik vasıflarını yitirdiğini belirtmektedirler. Hatta piyasanın toplum içinde sağladığı rasyonelite sonucunda politikacıların inandırıcılığının kalmadığı düşünürler. Böylece ekonomiyi yönlendirmeye çalışan siyasetin anlamsızlığı özellikle vurgulanmaya çalışılır (Hablemitoğlu, 2005: 19).

Küreselciler, küreselleşme sürecini çok uluslu şirketlerin artık kısmî olarak kendi ülkelerine bağlı oldukları bir süreç olarak da tanımlamaktadır. Dünyanın neoliberal ilkeler etrafında işleyen tek bir Pazar olmasından dolayı bir şirketin kendisine kolaylık sağlanmadığında kendi ülkesiyle bile bağlarını koparıp başka bir bölgeye gidebileceğini belirtmektedirler (Ritzer, 2011: 55). Onlara göre Ekonomik küreselleşmenin standart bir pazar ağını oluşturması ile ulus devletlerin bağımsız ekonomik politika uygulayabilme gücü de zayıflamaktadır (Held vd., 2008: 135). Günümüzdeki mevcut ekonomik işleyişin yirmi yıl öncesinden çok farklı olduğunu savunan küreselciler dünyayı yeni paradigmadan okumaktadırlar. Bu paradigma belli sınırlar içerisinde kalmayı ifade eden durgunlukla değil dünyadaki diğer insanlarla iş yapmayı gerektiren açılımla tanımlanır (Ohmae, 2008: 11). Küreselciler yaşadığımız dünyanın artık kapalı sınırlar içerisinde yaşanamayacak kadar küreselleşmiş olduğunu ifade ederler (Beck, 2009: 172). Bunun sonucunda ortaya çıkan iletişimin artarak küresel işbirliğini güçlendirdiğini bunun da ortak çıkarlar konusunda bir farkındalık yaratarak küresel bir uygarlığın doğuşunu hızlandırdığını savunmaktadırlar. Burada küreselleşme herkesin kazanç sağladığı bir süreç olarak görülür. Dolayısıyla küreselleşme sıfır toplamlı bir oyun olarak görülmez. (Hablemitoğlu, 2005: 19-21).

4.2 Şüpheli Yaklaşım:

Küreselleşme karşısında yer alan şüpheci, kapitalizmin kendisine karşı gelen sol gruplar ile ulus devlete, ulusal egemenliğe özel bir ilgi gösteren milliyetçi sağ eğilimlerden oluşmaktadır (Hablemitoğlu, 2005: 22). Küreselciler küreselleşmenin yeryüzünün her yerini dolaylı yada dolaysız etkilediğini ifade ederken şüpheci küreselleşme denilen bir olgunun olmadığını, çünkü dünyanın geniş bir bölümünün küreselleşmeyle bağlantılı süreçlerin dışında kaldığını belirtirler (Ritzer, 2011: 54). Şüpheli yaklaşım hem küreselleşmenin yeni olduğu fikrini hem de onun gücünü küçümsemektedir (Gallino, 2012: 97). Küreselcilerin, küreselleşmenin varlığına ilişkin yaklaşımlarını bir kurgu ve bir mite ibaret gören şüpheci, küreselleşmenin iddia edildiği gibi yeni bir şey olmadığını ifade ederler. 1860 ile 1914 arasındaki dönemin günümüz dünyası ile karşılaştığında daha bütünlüklü bir yapıda olduğunu belirtmektedirler. Küreselciler, piyasalar tarafından sağlanan bağlantılılığı görmek istiyorlarsa 1970 yılına ve sonrasına değil, 1870 yılına bakmaları gerekmektedir (Hirst-Thompson, 2009: 43-47). Buradan hareketle dünya ekonomisinin tarihsel analizini

yapan şüpheciler, günümüz ekonomisinin klasik altın çağına göre daha az entegre olduğu fikrindedirler (Held-McGrew, 2008: 136). Çünkü onlar, radikal küreselcilerin ileri sürdüğü gibi sınırların kalkmadığı, aksine her geçen gün tahkim edilerek güçlendirildiği bir dönemde olduğumuz kanaatindedirler (Hablemitoğlu, 2005: 21). Bundan dolayı günümüz küreselleşmesini “küreselleşme maskesi” takan bir olgu olarak görmektedirler (Kazgan, 2009: 256).

Şüpheciler, küreselleşme denilen bir sürecin belli bir zamanda ortaya çıktığını ama artık bunun sonunun geldiği kanaatindedirler. Merkezi gücünü tekrar ele geçiren ulus devletlerin varolması bunu kanıtlamaktadır. Son yıllarda ABD ile Meksika arasında inşa edilen duvarlar, ulus devletlerin korumacı politikaları bunun en somut ifadesi olarak görülmektedir (Ritzer, 2011: 559). Buna göre, dünya ekonomisinin küresel olduğu fikri bir mittir. Dünya ekonomisinin üç bölge-Kuzey Amerika, Japonya ve Avrupa- arasında gerçekleştiğini ve bu üç bölge arasında belirleyici olan unsurun da ulus devlet olduğunu düşünürler. Dünyanın neoliberal ilkelere göre işleyen standard bir pazar olmadığını aksine belirleyici gücün bu üç bölgenin ekonomik politikaları olduğu fikrindedirler (Hirst-Thompson, 2009: 44). Bu üç bölge arasında yapılan ticareti küreselleşme olarak göstermek onlar için kabul edilemez bir fikirdir. Bu bakımdan şüpheciler bölgeselleşmeyi küreselleşmenin ara bir istasyonu olarak değil tam aksine alternatifi olarak görürler (Hablemitoğlu, 2005: 22). Dolayısıyla içinde bulunduğumuz sürecini küreselleşmeden ziyade uluslararasılaşma olarak okumak daha doğrudur (Jessop, 2005: 269).

Küreselciler, küreselleşmeyi daha çok dışa açılma ile tanımlarken şüpheciler ulusal tabanlı ekonomiyi ön plana çıkarırlar. Onlara göre ulusal tabanlı ekonomi dışa kapanmayı da ifade etmez. Yine de ulusal tabanlı ekonomik faaliyetleri gerçekleştiren ulusların kendi aralarında yaptıkları ticaretin sınırlı bir açık dünya piyasası içinde gerçekleştiğini düşünürler. Şüpheciler, böyle bir ekonomik sistemin 1870’lerden beri zaten var olduğunu söylemektedirler. Burada önemli olan bunun bütünleşmeyi ifade eden küresel ekonomiden farklılığıdır (Hirst-Thompson, 2009: 52). Bu sebeple şüpheciler, küreselcilerin ulus devletin rolü noktasında düşündüklerini naif bulmaktadırlar. Çünkü uluslararası ticari işlemlerde eğer regüle edici bir güç varsa bunun da ulus devlet olduğunu belirtirler. Uluslararası güçler işlemlerini yaparken hâlâ ulus devletlerin düzenleyici rolüne bakmaktadırlar. Ulus devletler küreselcilerin dediği gibi pasif ve edilgen değil aksine uluslararası ilişkilerin etkin faileri olarak görülürler. Bundan dolayı şüpheciler ulus devletlerin daha az merkezde olduğu düşüncesine katılmamaktadırlar (Held vd., 2008: 136).

Şüpheciler, çok uluslu şirketlerin varlıklarını hala kendi buldukları ülkeye borçlu oldukları iddiasındadırlar. Bunlar arasındaki geçen ticari faaliyetlerin niteliği bunu doğrulamaktadır. Çünkü bu şirketler küresel değil bölgesel düzeyde faaliyet gösterirler. Küresel özellikte var olan şirket sayısının nadir olduğunu düşünen şüpheciler bunların çoğunun ulusal tabanlı olduğunu ve üçlü bölgede ticaret yaptıklarını düşünürler. (Jessop, 2005: 269). 19. Yüzyılın son çeyreğindeki dünya ekonomisi, günümüze nazaran daha uluslararasıdır. Çünkü şu an mevcut dünya ticaretinin %85'i Kuzey Amerika, Avrupa ve Japonya arasında gerçekleşmektedir (Gallino, 2012: 63). Hegemonik küreselleşme söylemine rağmen sermaye daha çok gelişmiş ülkeler arasında hareket eden bir olgudur. 1990'lı yılların ikinci yarısı itibariyle doğrudan yatırımların %1.4 Afrika'ya, %11 Latin Amerika'ya, %13'ü Asya'ya, geri kalan kısmı gelişmiş ülkelere yapılmaktadır (Şaylan, 2003: 263). Her ne kadar tek dünya pazarından söz edilse de aslında "küreselleşme" denilen süreç belirli kapitalist bölgeler arasındaki ilişkilerin yoğunlaşmasıdır (Tatal, 2005: 23). Dünyanın her tarafında ulusal bağlarından kopmuş şirketlerin olduğu iddiasının doğruyu yansıtmadığını düşünen şüpheciler, gerçek anlamda ulus üstü şirket sayısının sanıldığı kadar çok değil az olduğunu, çok uluslu şirketlerin ticari tesislerini ulusal mahalli bölgede kurduğunu, ticari faaliyetlerini de bu alan içerisinde yaptıklarını belirtirler. Doğrudan dış yatırım, sermayenin küresel düzeyde hareketliliği ve istihdamın kitlesel bir şekilde gelişmiş ülkelere kaydığı da gerçeği yansıtmamaktadır. Dünya Bankası'nın ekonomi verileri üçüncü dünya ülkelerinin marjinal kaldığını göstermektedir (Hirst-Thompson, 2009: 44). Küresel düzeyde iş ticaret yapan şirketler ana faaliyetlerinin %70'ini bağlı oldukları ülkede, geriye kalana kısmında bağlı oldukları ülke dışında yapmaktadırlar (Özdemir, 2011: 207). Bundan dolayı şüpheciler, çok uluslu şirketlerin bağlı oldukları ülkelerin yarattıkları kurumlar oldukları düşüncesindedirler. Bu sebeple küresel şirket gibi bir adlandırmanın doğru olmadığını kanaatindedirler. Merkez ülkeleri kendilerine üs yapan bu şirketler kapitalizmin savaştı mantığını içselleştirdikleri için sosyal tabanlı ekonomi politikalarını reddederler. Bunun sonucunda gelir dağılımı sıfır toplamlı bir oyuna dönüşür. Dolayısıyla küreselcilerin iddia ettiklerinin aksine küreselleşme denilen süreç eşitsizlikleri derinleştiren bir olgu olmaktadır. (Hablemitoğlu, 2005: 22).

Küreselciler, küreselleşmeyle birlikte ulusal, dini ve etnik kimliklerin grup içi aidiyet güçlendirme, toplumsal birlik ve beraberliği sağlama işlevinin ortadan kalktığı iddiasındadırlar. Bunların aksine şüpheciler, yeni etnik ve dini milliyetçiliklerin yükseldiğini belirtirler. Küreselciler yerküre üstünde global bir kültürün ortaya çıktığını ifade ederlerken, şüpheciler küresel kültür denilen şeyin varlığından şüphe ederler (Ritzer, 2011: 56).

Şüpheler, küresel bir uygarlığın doğuşundan ziyade dünyanın yeni anlayışlar çerçevesinde bir bölünmeye doğru gittiğini düşünürler (Hablemitoğlu, 2005: 22). Çünkü küreselleşmeyle birlikte artan yoksullaşma cemaatsel duyguları güçlendirerek alt kimlikleri daha fazla görünür kılmaktadır. Bu da daha çok ulus devletinin eski işlevlerini yerine getirememesine bağlanmaktadır (Kazgan, 2009: 319).

5. Küreselleşme ve kapitalizm ilişkisi

Küreselleşmeyi yönlendiren ana itki nedir? Sorusuna verilen cevaplar genelde iki yönlü bir değerlendirmeye tabidir. Sosyal bilimlerde bu değerlendirme klasik bölünmenin sonucudur. Buna göre küreselleşmenin ardındaki asıl güç ya maddi ya da ideal unsurlar olmaktadır. Maddi ya da materyalist açıklamalar altyapıya kapitalizmi ve çok uluslu şirketleri koyarken, idealistler sürecin temeline bilgi ve düşüncedeki gelişmeleri koyar (Ritzer, 2011: 67). Oysa küreselleşme sürecini anlamak, toplumsal dünyanın hem maddi hem manevi unsurlarının göz önüne bulunduran bütünsel bir açıklamayı gerekli kılmaktadır. Maddi ve manevi unsurların birbirini karşılıklı olarak etkilediği ve dönüşüme uğrattığını esas alan bir yaklaşımın tercih edilmesi daha doğru görünmektedir. Dolayısıyla küreselleşmenin en çok ilişkili olduğu kapitalizm ile arasındaki ilişkinin sağlıklı değerlendirilmesi böyle bir yaklaşıma bağlıdır.

Kapitalizm, üreticilerin doğrudan ihtiyaçlarını karşılamaktan ziyade, satış, mübadele ve kar amacı ile hareket eden bir ücretli emek ve meta sistemidir (Marshall, 1999: 382). Kapitalizmi işleyişinde önemli hususların başında “sermaye” gelmektedir. Bu kavram, İngilizce ve diğer Avrupa dillerinde evvelden kullanıldıysa da kavramın servet biriktirme anlamında kullanılması 18. Yüzyıla yani kapitalist ilişkilerin boy vermeye başladığı zamanlara rast gelmektedir. Bununla bağlantılı kapitalizm ise 18. yüzyılın sonlarında az sayıda vergi verenler için kullanıldığını görmekteyiz. Bütün bir sistemi ifade eden bir kavram olarak kullanılması da ilk kez Thackeray’in *The Newcomen* (1854) başlıklı romanında kullanılmış, aynı tarihlerde kavram Marx tarafından incelenmişti (Goody, 2008: 146).

Avrupa’da kapitalizm, sanayileşme ve modernite arasındaki ilişkinin ortaya çıkardığı enerjinin bir üstünlüğün işareti olarak algılanmasının ana sebebi olarak çok farklı sebepler gösterilmektedir. Bu sebepler içinde en çok gösterilenleri ise şunlar olmaktadır: Kimileri

askeri, eğitim ve ekonomik üstünlüğün 1000 yıldan başlamak üzere rüşeym halinde kendini göstermesine, bu gelişmeleri Hıristiyanlık dininin getirdiği asketik yaşam biçiminin yarattığı son derece dakik, disiplinli ve metodik bir hayat tarzına, Avrupa üstünlüğünü ortaçağdaki ziraat ve teknolojik alandaki gelişmelere, Avrupa yayılcılığın hızlanarak devam etmesi yolu ile getirilen altın ve gümüş gibi değerli madenlerin artmasına, büyük payı aydınlanmaya ve sanayileşmeye, Reformasyon ile gelen tasarruf ve yatırıma ilişkin davranış kalıplarının yerleşmesine, Rönesans ile Rönesantaki bilim ve düşünce alanındaki gelişmelerin yoğunlaşmasına, çoğunluk ise sanayi devriminin 1780'den itibaren büyük bir hızla üretime geçmesine ve bu üretime kaynaklık edecek yakıtların kullanılmasına bağlamaktadır (Goddy, 2008: 25-27). Batı Avrupa'da kapitalizm, sanayileşme ve modernite arasındaki ilişkinin burada ortaya çıkmasında bu faktörlerin yalnızca birinin alınması doğru görünmemektedir. küreselleşme bağlamında ele almakta elzem olan bu üçlünün varlık kazanmasının dinsel, düşünsel, ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel bir çok etkisi bulunmaktadır.

Kapitalist toplumsal formasyonun oluşmasında dinlerin etkisi kuşkusuz birçok sosyal bilimcinin ilgi alanlarından biri olmaktadır. Bunlar içerisinde kapitalizmin örgütlü bir hale gelmesinde Yahudi ve Protestanların önemi büyüktür. Bunlar içerisinde daha kadim olan Yahudi inancının bazı temel öğretileri kapitalist usulde servet edinmeye icazet vermektedir. Burjuva sınıfının ruhunu temsil eden Yahudilerin ekonomik ilişkilerdeki önemi iki yönlü olmaktadır. Bir yandan kapitalizmin dışa dönük biçimine diğer yandan iç ruhuna belli bir anlam kazandırdılar. Dolayısıyla Kapitalizmin örgütlü bir formasyona sahip olmasında önemleri herkesten daha büyüktür. Çünkü icat ettikleri mekânizmalarla kapitalizme modern bir ruh vermiş oldular. Kapitalizmi gelişkin bir sistem haline getirdiler. Bunun etkilerini ilk kapitalistleşme eğilimlerinin olduğu Hollanda, Hamburg ve İngiltere gibi yerlerde görmek mümkündür (Sombart, 2005: 65). Burjuvazi ruhunun bir diğer tetikleyicisi protestanlardı. Çünkü protestanlığın doğduğu yerlerin aynı zamanda kapitalizmin doğduğu yerler olması tesadüf olarak görülmemelidir. Protestan müridinin kazandığını ussal şekilde muhasebe etmesi, düzenlemesi ve yaptığı işe uygun araçları rasyonel bir şekilde belirlemesi burjuvanın tipik özellikleriydi. Bunlar modern kapitalizme hayat veren unsurlardı. Kapitalizmi farklı kılan ve kurumsallaştıran unsur asıl işletme örgütlenmesiydi. Çünkü ev ile işin birbirinden ayrılmasını gerekli kılan kapitalizme uygun işletme örgütlenmesinde ussal defter tutma, kapanış hesabı, sonuç bilançosu gibi iş örgütlenmesinin gereklilikleri vardı. (Weber, 2009: 16-19). Kapitalizmin ekonomik model hale gelmesinde bu iki dinin etkileri yadsınamaz.

Kapitalizm aristokrat yaşamın temel unsuru olan hazzın reddedilmesi, elde edilen kazancın tekrar yatırıma dönüştürülmesinden doğdu. Bunun kaynağında dini motivasyonlar da bulunmaktaydı. Özellikle Protestanlık mezhebinin kapitalist zihniyetle ilişkisine temel olan düşünce onların Tanrı inayeti inancıydı. Protestanlar için tanrının inayeti içi çaba sarf etmek bu belirsizlikten kaynaklı endişe ve tedirginliğin sonucuydu. Tanrı karşısında yerini güvenceye almak isteyen Protestan dindarın bu belirsizlikten kurtulması onun mesleki çabasına bağlıydı. Bu uğraş, kişinin kendisini hem dini şüphelerden uzaklaştırması hem de ona kutsanmış biri duygusu vermesi ölçüsünde değerli görünmekteydi. İşte bu anlayışın dolaylı yansımaları kapitalist zihniyeti şekillendirmişti. Tanrının, seçilmişliğin işareti olarak, işlerindeki başarıya göre kişiyi kutsayacağı anlayışı kapitalizmin ruhuna kaynaklık eden ana düşünceydi (Weber, 2009: 105). Bu kapitalist ruha kaynaklık eden dinsel öğretilerde para kazanmak, kapitalist ruhun bir biçimi değildi. Kapitalist ruh, ahlakî ve dinsel bir yaşam biçimiydi. Sınırsız kazanma açlığını kapitalist ruhla özdeş kılmak doğru değildir. Ussallıkla denetlenen sınırsız kazanma hırısının servet birikimine yol açacağı da bir gerçektir. Çünkü bu yaşam biçimi durmaksızın bir yatırım yapmanın olanağı haline gelir. İşte bu bir kazanç uğraşısı olarak görülebilir (Weber, 2009: 15). Bir yandan servet edinme ve sıkı çalışma alışkanlığının temel bir koşul olduğu dönemde çalışmayı, tasarrufu, kazancı, biriktirmeyi esas alan dinsel bir motivasyonun varlığı önemliydi. Dolayısıyla değişen toplum yapısına uygun yeni bir dinsel formasyon öne çıkmıştı. Kapitalist ekonomi sistemi ile protestanlığın dağılan bölümleri arasında diyalektik bir ilişkinin varlığı söz konusuydu. (Huberman, 2005: 190-192). Weber tezi olarak ifade edilen bu tez bir yandan en çok tartışılan tez iken bir yandan da en çok reddedilen tez olmaktadır. Bu tez Avrupa'nın ekonomik tarihine ilişkin birçok tartışmayı etkilemektedir. Weber'in tezi saf idealist bir tez olmadığı gibi monist bir tezde değildi. Çünkü Weber kapitalist gelişmeyi sadece Protestanlığa bağlamadı aynı zamanda endüstriyel ekonominin yükseldiği yerlerde kapitalist gelişmeyi profesyonel bir bürokrasi, ulus devletinin desteği ve bilimde ilerleme gibi faktörlere de bağlamaktaydı (Landes, 1998: 12-13). Zaten Weber, tek faktörlü toplumsal gelişme izahlarını reddederek, çoğulcu bir perspektifi daha doğru bir metodoloji olarak görmüştür. Onun anlayışında nedensel zincir, tek boyutlu olmayıp teknik olandan ekonomik olana başka zamanlarda da politik olandan dinsel olana gidebilmektedir (Swingewood, 1998: 190).

Kapitalizm zamanla yatırımların artırılmasına dönük ek sabit sermaye ihtiyacını arttırdığından hırsızlığa ve talana dönüşür. Bu aynı zamanda 19. Yüzyılın sonuyla birlikte Weber'in ifadesiyle "kapitalizmin ruhunu" kaybettiği dönem olarak da ifade edilmektedir. Ek sabit sermaye ihtiyacını karşılamaya çalışan kapitalist üstlenici bunu elde etmek için

hayatın tüm unsurlarını kendi bünyesi içine alarak dönüştürür. Bu dönüşümün gerçekleşmesiyle sermaye birikimi daha fazla artmaya başlar. Kapitalizm sermayenin birikimini sağlamak için sürekli kan ihtiyacında olmasında onun doğasındandır (Hardt-Negri, 2012: 235). Bundan dolayı kapitalizm kar ve iflah olmaz bir sermaye birikim mantığıdır (Beaud, 2003: 147). Kapitalizm sınırlı bir alan içinde kalıp varlığını kaybetmekten endişe duyar. Kapitalizm insan ihtiyaçlarını karşılamaya dönük eski tarz bir faaliyetin adı değildir. Kapitalizm sermayenin tekrar elde edilip çoğaltılmasına dönük gayretin adıdır. Üreticinin pazarda sattığı maldan elde edeceği kâr, değişim değerinin elde edilmesinden fazlasını içerir. Bu durum yapılan hep daha fazlasını elde etme arzusundan kaynaklandığı için insanı insan yapan değerleri ortadan kaldırır.

Kapitalizmin toplumsal bir formasyon haline gelmesinde ise feodalizme ve onun kurumsal yapısına yönelik bir mücadelede önemlidir. Bu mücadelenin bir tarafında ticaret yoluyla yükselen orta sınıf olan burjuvazi ile bunun karşısında kimi zaman krallıkla birlikte hareket eden soylular ve din adamları vardı. Bu durum her toplumda farklı şekillerde tezahür etmekteydi. İngiltere’de burjuvazinin temsilinde varlık kazanan iş ile aristokrasinin temsilinde varlık kazanan soy birbiriyle daha uyumlu görünmekteydi. İngiltere’de toprak sahibi olan burjuvazi aristokrasinin işine karıştığı gibi aristokraside çalışmayı küçümsemeden iş hayatına girmeyi başarmıştı. İngiltere bu uyumu Fransız Devrimi’nden bir yüzyıl önce sağlayabilmişken Fransa’da durum daha sancılıydı. 18.yüzyıl Fransasında nüfusun büyük bir kısmı, yaklaşık olarak %95’i ağır vergiler altında ezilmekteydi. Fransız hükümetinin zengini az olan kısımdan almadığı vergi yükü daha çok köylü nüfus üzerine yüklenmekteydi. Soyluların ve rahip kesimin büyük bir avantajla korunduğu bu dönemlerde burjuvazi mevcut gidişattan memnun değildi. Burjuva hükümet kazançlarının müsrifçe çarçur edilmesinden, soylular ve rahipler için kullanılmasından, düzenleme adı altında ticaretlerinin kısıtlanmasından, krala verdikleri borçların alınmamasından yakınırken beri taraftan aylak bir sınıf olan soyluların ve rahiplerin varlık içinde oluşlarından şikayetçilerdi. Onlar ticarete laissez faire, din ve bilimde de aklın yönetimini istediler. Burjuvazi ekonomiye katkıları ölçüsünde yönetimde söz sahibi olmak istemekteydi. Burjuvazi kültürlü, zengin, yetenekli olmasına rağmen soylular kadar itibar görmedikleri gibi onlar tarafından hor görülmekteydiler (Huberman, 2005: 169-170). Özellikle bunların sözcüsü durumunda olan aydınlar toplum içinde belli kendilerine belli bir derecede yer edinmişse de bir papaz kadar etkin değildiler (Mardin, 2002: 23). Bu şekilde dışlanan ve bundan sebep politik güç özleminde olan burjuva halkın memnuniyetsizlikten faydalanarak bir kargaşa çıkartıp devrim yapmak istedi ve bunu başardı. Bunun adı Fransız devrimi oldu. Devrimin öncüsü her ne

kadar burjuvazi olmuşsa da bunun canlarıyla ödeyenler halktı. Devrimin politik gücünü lehine çeviren de burjuvazi oldu. Burjuvazi iktidara gelir gelmez lonca sistemini ve soy ayrıcalığını kaldırdı ama yerine iş ayrıcalığını getirdi (Huberman, 2005: 172). Özgürlük, kardeşlik ve eşitlik şiarıyla aydınlanmış aklın ve felsefenin ışığında daha iyi bir dünya umutları yeni çıkartılan yasalar ve jakoben devletin şiddet eliyle yerle bir oldu (Özipek, 2011: 18). Çünkü yeni çıkartılan Napolyon yasalarının büyük çoğunluğu mülkiyet ile ilgiliydi. Yasalar daha çok işverenin haklarını gözetmek üzerine çıkartılmıştı. Burjuvazinin zaferi Fransız devrimiyle taçlandı. Feodalizm reform, İngiliz Devrimi ve son olarak Fransız Devrimi ile yıkılmış yerine malların serbest mübadelesine dayalı bir toplumsal formasyonu doğurdu. Bunun adı ise Kapitalizmdi (Huberman, 2005: 174).

Kapitalizmin toplumsal bir formasyon haline gelmesini anlamak açısından onun teorik bir analizine de ihtiyaç vardır. Örneğin, kapitalizm mal-mal değiş tokuşunun yerini mal-para değişimine bırakması, zamanla para-para mübadelesine dayanan sermayeciliğin gelişmesiyle varlık kazandı. Çünkü meta dolaşımının maddi içeriğini, yani kullanım değerlerinin birbiriyle mübadelesinden öte bir kenara bırakıp sadece bu sürecin sonunda ortaya çıkan iktisadi biçimlere bakılırsa bunun son ürünü paradır. Para sermayenin ilk görünüm biçimidir (Marx, 2013: 151). Böylelikle ticaretin gün geçtikçe soyutlaşmaya başlaması, ticari faaliyetin karşılıklı gayrişahsileştirilmesi ve farklı kazanç usüllerine zemin hazırladı. Bunun sonucunda tefecilik, aracılık, sigortacılık, bankacılık artmaya başladı. Kapitalist ekonomi modelinde bu tür faaliyetler içerisinde bulunanlar 13. yüzyıldan beri burglarda yaşayan Yahudilerdi. Hayatın birçok alanında dini-ırkı sebeplerden dışlanan Yahudiler, zadedân kesimin ticareti ve çalışmayı küçümseyişinden faydalanarak ileride etkisi artacak olan yeni sınıf içerisinde en çok yer alan kişiler olacaklardı. İşte, başta Karl Marx olmak üzere 19. yüzyılın birçok düşünürü, bahse konu olan bu sınıfa Almanca'da Burgta oturan anlamına gelen bürgerin Fransızlaştırılmış şekli olan bourgeoisen müteşekkil burjuva adını vermişlerdi. Bu kesim daha sonraki yıllarda toplumsal alanda daha aktif olmaya başlayacaktı (Duralı, 2010: 70-71).

Bir malın başka bir mal üzerinden değişime konu olması için o mallarda “değer” denilen ortak bir unsurun olması gerekir. Değer ise bir malın bir ihtiyacı karşılamaından doğar. Kapitalizm öncesinde bir malın değerini belirleyen asıl unsur onun “kullanım değeri”ydi. Kapitalist ekonomi modelinde ise, bir malın üretimi “değişim değeri” yaratmak üzere gerçekleşir. Değişim değerini esas alan üretim ise meta üretimdir. Mal-para-mal döngüsünde bir mal satılırken gözetilen husus yeni bir kullanım değerine sahip bir malı elde etmektir. Kapitalizmle beraber ağır basmaya başlayan para-mal-para döngüsünde ise

gözetilen husus değişim değerini elde etmektir. Böylece ticaretin adı satmak için satın al'a dönüşmektedir. Bu faaliyetin sonunda elde edilen ise sermaye olmaktadır. Mal-para-mal döngüsünde asıl amaç ihtiyaçların karşılanmasıdır. Bu ihtiyaçlarda karşılandığında yani istenilen amaca ulaşıldığında süreç tamamlanmış olmaktadır. Para-mal-para döngüsü ise tamamlanabilir bir süreç değildir. Bu döngünün doyumsuzlukla sürekli canlandırılması belirsizliğin nedenidir. Para-Mal-Para döngüsü paranın başladığı uçtan başlar ve yine paranın olduğu bir uça sona erer. Bu sebepten ötürü bu döngüyü harekete geçiren itki mübadele değeridir (Marx, 2013: 155). Kapitalizm üretilen malın ve hizmetin giderek daha büyük pazarda dönüşüme uğratan bir model olması yine bu döngüyle mümkündür.

İktisat da kapitalizmle ilişkilendirilmiş ve onunla hayat bulan kavramlardan olmuştur. Faaliyet olarak iktisat, kapitalizmden önceden var olsa da kapitalist iktisat, toplumsal yapının tüm unsurlarını kendi çekim alanına çekmesi noktasında ondan farklılaşmaktadır (Dowd, 2006: 30). Kapitalizm öncesi sosyal formasyonlarda aktif olmayan paranın bütün sistemi kendi etki alanına çekmesinde etkili olan ikinci dalga uygarlıkları dünya çapında bütünleştirilmiş bir piyasanın yaratılmasına öncülük ettiler (Toffler, 1981: 141). Çünkü ürünleri için sürekli büyüyen pazar gereksinimi kapitalist girişimciyi dünyanın her yerinde bağlantılar kurmak zorunda bırakmaktadır. Kapitalist iktisat modelinin tüm ülkelerin üretim ve tüketim anlayışına kozmopolit bir biçim kazandırdı (Marx, 2005: 14). Kapitalist iktisat, toplumları geçimlik ekonomisinden çıkartıp ekonomik yapıyı piyasa düzeni içine çekmesiyle hayatın bütün alanlarına sirayet etmektedir. Bahse konu olan “piyasa düzeni” ise tüketimin doğal seyrinden kopartılarak “ihtiyaçlar” alanının genişletilmesi ile gerçekleşmektedir. Tüketim ideolojisinin etkin olması piyasa düzenin hâkimiyeti anlamına gelmektedir.

Kapitalizme gelinceye kadar iktisadi faaliyetler toplumdan ekonomiye doğruyken, kapitalizmle beraber yön tersine dönmeye başladı. Kapitalizm öncesi sosyal formasyonlarda insanların şeylerle ilişkisi insan dolayımında gerçekleştiğinden toplumsal ve ekonomik faaliyetlerin unsuru olan değişim ve üretim doğrudan topluma tabi bir konumdaydı. Kapitalist üretim tarzında ise üretilen metallerin değişim değeri gayrişahsilemiş ve soyutlaşmıştır. Böylece toplumsal alan ekonomik alana tabi olmaya başlamıştır (Başkaya, 2010: 106). Kapitalizm varlık alanını genişletmek amacıyla yönünü toplumsal değer sistemlerinden kopararak kendi değer sistemini toplumsal değer sistemi haline getirmektedir. Modern çağın başlangıcında hatta kapitalizmin hızla ivme kazandığı 18. yüzyılın ortalarında bile kapitalist kazanç usulleri günah görülmüştü (Sombart, 2005: 84). Zamanla kapitalist değer ve usullerin toplumsal dokuya zarar vereceğini sezmişlerdi.

Kapitalist kazanç usullerinin ortaya çıkardığı sermayecilik, ideolojik olarak sadece özel mülkiyetin savunulmasından ibaret değildir. Özel mülkiyet çok tartışmalı bir kavram olarak görülse de insanlığın avcı ve toplayıcılık dönemlerinden beri var olmaktadır. Oysa sermayecilik hem yüksek verim getiren üretim araçlarını ve insan emeğini tekeline alma gayretinin neticesidir. Sermaye birikimi bu iki unsurun özel mülkiyet dâhiline alınmasıyla alakalıdır (Duralı, 2010: 69-71). Burada paranın sermaye olarak edinilmesi başlı başına bir amaçtır. Paranın sınırsız hareketi için emek ve üretim araçlarının tekelleştirilmesi söz konusudur. Dolaşımın nesnel içeriği (değer büyümesi) artı-değerin elde edilmesiyle ilgilidir. Sermayecilik için kullanım değerine kapitalist için asla dolaysız bir amaç gözüyle bakılamaz. Çünkü onun için önemli olan birikimi sağlayan artı-değerdir. Bu ise bir malın tekabül ettiği değer in fazlasına satılması ile elde edilir (Marx, 2010: 158-159). Braudel'in dediği gibi kapitalizm fasilasız üretim sürecine sermaye ekleme faaliyetidir (Braudel, 1996:51).

Bağımsız üretim yapmaktan yoksun olan nüfusun büyük bir kısmı, maişetini karşılamak için çalışma gücünü büyük ölçekli üretim araçlarına sahip olanlara satmak zorunda kalmaktadır. Sermayenin gücünü elinde bulunduranlar, çalışanların emeğini satın almak yolu ile onların ihtiyaçlarından ziyade kendi sermaye birikimlerini düşünmektedirler. Böylece çalışanın ekstra gücü sermayenin temeli olmaktadır. Bu zihniyet çoğunluğun geçim derdinde olduğu ve kutuplaşmış bir toplumsal yapının en önemli sebebidir (Clarke, 2007: 95-96). Özel mülkiyet anlayışı günümüze gelinceye kadar insanoğlunun aklına gelebilecek her şeyi kendi içine almaya başladı (Yılmaz, 2007: 205).

Kapitalizm düzenli olarak işleyen toplumsal bir grubun birlikteliğinden doğan bir örgütlenmedir. Bu grup, kapitalizmin tanımlayıcı özelliklerinden biri olan sermaye birikimini sağlayan üretim araçlarına (bina, makine, ham madde, alet ve edevat) sahiptir (J.Byres, 2007: 143). Kapitalist girişimci bu imkânlar ölçüsünde -geleneğin tersine- hareketi teşvik eden ve bundan da hayat bulan bir örgütlenmeye hayatiyet kazandırır. Bu örgütlenme ekonominin rasyonalize edilmesiyle mümkün olur. Ekonominin rasyonalizmi ise her şeyin hatasız olarak planlanması, bütün üretim araçlarının verimlilik üzerinden seçimi ve artık değer in gözetilmesine bağlıdır. Bunun esas amacı kârı maksimize etmektir. Bu kâr hırsını tetikleyen de kapitalist üstlenicinin üstlendiği roldür. Kapitalist üstlenici kimi zaman üretim ve pazarlama stratejisini gerçekleştiren bir organizatör, kimi zaman da ürettiği malına sürekli pazar arayan bir kâşif olmaktadır (Sombart, 2008: 161).

İnsanın kendi ürettiğiyle yaşamsal ihtiyacını karşıladığı sistemden, insanın istek ve arzularını ihtiyaca çeviren bir sisteme maruz kalması kapitalizmin sonuçlarındandır. Üretim

ile tüketime birbirine bağlandığı geleneksel toplumdan üretimin tüketimden ayrıldığı modern topluma geçildikçe tüketim üzerinden insanların kapitalist sisteme bağımlı kılınması yoğunlaşmaktadır. Tüketmek ve tüketicilik aynı sürecin iki yönlü bir formudur. Tüketim bir ihtiyacın karşılanmasına dönük iken tüketicilik düzenli olarak tıkanmaktır. Tüketmek içgüdüsel bir edim iken tüketicilik patolojik bir sorundur. İnsanların zihin, beden ve duyu dünyalarını dönüştürmenin belki en incelikli yöntemi olan tüketicilik kitle iletişim araçları vasıtasıyla teşvik edilmektedir. Bir zihin yönetimi aracı olarak kullanılan reklamcılık insanları tüketimciliğe koşullandırır. Halkın büyük çoğunluğu ise tüketiciliğe dayalı hayat konforunu ya korumak ya da gerilemesini yavaşlatmak için sürekli borçlanmaktadır (Dowd, 2006: 206-207). Çünkü kapitalist üretimin amacı insan ihtiyaçlarından ziyade kârın ençoklaştırılmasına çalışmaktadır (Clarke, 2007: 98). Bu kârın sağlanması da nesnelere ritmine göre bir yaşam sürülmesi ile mümkün olmaktadır. Nesnelere evvelen kuşaklarca insandan daha uzun yaşıyorken, şimdi onların doğmasını, büyümesini ve ölmesini izlemekteyiz (Baurillard, 2001: 18). Tüketerek var olan insan kendisini de nesneleştirmektedir. Bunun koşullarını hazırlayan hür duyguya ve insanoğlunun “belden aşağısına” hitap ettiğinden kısa sürede tüm coğrafyaya yayılmaktadır (Duralı, 2010: 105). Küreselleşmenin tüketim ideolojisi üzerinden işleme kapitalist yayılmanın en önemli ayaklarından biridir. Toplumun tüm dokusu üzerinde etki bırakan kapitalist sistemin revaçta ve karşı konulamaz oluşu iletişim teknolojileri ile mümkün olmaktadır. Bu olanak sistemi insanların hem duyu hem ruh dünyalarına kazımaktadır. Kapitalizmin ideologları da kapitalizmin insan doğasının sonucu olduğunu ve bundan dolayı kendisinden kaçınılamayacağını ifade etmesi bu düşünceyi pekiştirmeye dönüktür.

Kapitalizmin kendisiyle hem tartışmalı ve hem de ilişkili kavramlarından biri de piyasa ve rekettir. Piyasa ekonomisiyle kapitalist ekonominin özdeş kılınması kapitalist eleştiriyi zaafa uğratmaktadır. Çünkü doğası gereği rekabetle ilişkilendirilen piyasa kapitalizm değildir (Amin, 2004: 15). Serbest piyasa toplam arz ve talebin içinde belirlendiği, saydam ve küçük karların bulunduğu bir yer iken kapitalizm spekülasyon dünyasıdır (Aktaran Yılmaz, 2001: 185). Piyasa düzenine hayat veren rekabet olgusu kapitalist mantıkla ters orantılıdır. Çünkü kapitalist zihniyet her zaman için rakiplerini ortadan kaldırmaya dönük çaba içerisindedir (Wood, 2003: 34). Doğal olarak rekabet manasını çağrıştıran pazar, kapitalizm demek değildir. Kapitalizmin içeriğini belirleyen asıl unsur, zımnen var olan rekabetin oligopol tarzda kısıtlanmasıdır (Amin, 2005: 23). Bu bakımdan kapitalizm için karşı-piyasa gerçek yurttur (Braudel, 1996: 133). Kapitalist zihniyet tam serbest piyasalardan ziyade kısmî serbest piyasaya ihtiyaç duymaktadır. Tam

serbest bir pazar, kârın en aşağı düzeye çekilme potansiyelini taşıdığı için kapitalist sistem için bir tehdit olarak algılanmaktadır. Bundan dolayı satıcılar, kârlarını maksimize edebilecekleri ve üretim maliyetlerini aşağıya çekebilecekleri bir sisteme ihtiyaç duyarlar. Eğer tam serbest piyasa olmuş olsaydı sonsuz bir birikim de olamazdı. Tam serbest bir piyasa kapitalist ekonomi model için bir mittir (Wallerstein, 2004: 49). Kapitalist batılı ekonomistlerin yanılgılarının bir sebebi de piyasayı sadece kapitalizmin sonucunda ortaya çıkan bir olgu olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. Tarih de bunu doğrulamaktadır ki malların ve hizmetlerin bir yerden bir yere iletilmesi anlamında piyasa kapitalizme özgü bir olgu değildir (Toffler, 1981: 66). Zanaatkârların el emeği göz nuru ile ürettiği malların satıldığı pazarlar, bugün bildiğimiz kapitalist mantığın yerine geleneğin belirlediği kurallar üzerinden işlemekteydi. Söz konusu olan bu pazarda kazanç zanaatkârın yeteneği ve uzun insanî ilişkilerine göre belirlenmekteydi (Wood, 2003: 67). Hatta 18. Yüzyılın ortalarında dahi üreticilerin kendi ürünlerinin cazibesini artırmak amacıyla reklam kampanyaları yapması, vitrinlerini süslemesi, başkalarının müşterilerini ayartması veya bir malın fiyatını düşürmesi hem ayıpsanmış hem de yasaklanmıştı (Sombart, 2005: 145).

Küreselleşmenin, kapitalist sermayenin yoğunlaşması ile ilişkilendirilmesi küreselleşme literatüründe sık rastlanan bir konudur. Bunun sebebi küreselleşmenin temelinde kapitalist sermaye olmasındandır. Küreselleşme kapitalist liberalleşmenin yaygınlaşması ve enternasyonalizmidir (Sombart, 2005: 15). Sermaye birikimi iktisadi büyümenin coğrafî yayılımıyla ilişkilidir. Bunun en yoğunluklu ifadesi de küreselleşmedir (Dowd, 2006: 22). Küreselleşme kapitalizm, neoliberalizm ve postmodernizmi yedeğine alarak ilerleyen bir süreç olduğu için bunlardan soyutlanarak ele alınamaz. Küreselleşme dünyayı yönlendiren güçlerin “yeni” diyerek oynadıkları eski bir kapitalist oyundur (Kızılcıçelik, 2004: 35-38). Küreselleşmeyi olmuş bitmiş sonul bir durum olarak değil de kapitalizmin ivme kazandığı eğilim halindeki bir süreç olarak ele aldığımızda 19. yüzyıldaki imparatorluk döneminin devamı olan yeni olmayan ama yenilenmiş olan bir olgudur (Colas, 2007: 128). Kapitalist süreç doğumundan itibaren küresel bir nitelikte hemhaldir (Dowd, 2006: 237). Küreselleşen kapitalizm ilk önce dünyanın bir kısmını daha sonra doğası gereği yerkürenin tümünü kapitalistleştiren Batı Avrupa kaynaklı bir olaydır. Küreselleşmeyi başlatan da Batı Avrupa kaynaklı bu olaydır. Küreselleşemeyen bir kapitalizm kendini var kılamaz. Bu sebeple de küreselleşme bütün dünyayı kapitalistleştirmekle meşguldür (Kılıçbay, 2011: 120). Küreselleşme kapitalist dünya sisteminin merkezinde yer alanların, dünyayı kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmesidir (Somel, 2011: 204). Sonuç olarak

19. yüzyıldaki piyasa toplumunu inşa eden kapitalizm küreselleşmenin yürütücüsüdür diyebiliriz (Kızılcılık, 2002: 217).

Küreselleşmeyi toplumsal bir değişim olarak ifade edersek, küreselleşmeyi dünyanın geldiği kaçınılmaz ve öznesiz bir süreç olarak algılarız. Oysa küreselleşmenin öznesi kapitalizmdir (Sarıbay, 2004: 5). Küreselleşme kapitalizmin sınırsız canlılığını harekete geçiren bir süreçtir (Colas, 2007: 128). Küreselleşme, postmodern kapitalizmin kültürel kodlarıyla Batı dışı toplumlara dayatılmasıdır. (Sarıbay, 2004: 102-103). Küreselleşmenin postmodernist düşünce üzerinden hayatiyet bulmasında etkin olan güç tüketim olduğu için beden merkeze alınmaktadır. Bedenin postmodernizmin özgürlük vaatlerinden biri haline gelmesi ile kimliksizleş(tiril)en insanlar küreselleşmenin kapitalist eğilimlerine daha açık bir hale gelmektedir (Kızılcılık, 2004: 54). Böylece kapitalist küreselleşme beden üzerinde işleyen bir iktidarın da adı olmaktadır.

Kapitalizm kendini her dönemde başka bir örgüt, düşünce, aktör veya süreç ile var kılmaya çalışır. Örneğin kapitalizmin yeşermeye başladığı 18.yüzyıl aynı zamanda sermayedar kesimin yeni örgütlenmelere muhtaç olduğu dönemlerdir. Bu örgütlenmelerin başında ulus devlet gelmektedir. Ulus devletin örgütlenmesi içinde güvenceye kavuşan kapitalist sistem toprağı ve emeğı metalaştırdı. Bu süreç 1945 yılına kadar devam etti. 1945 ile 1975 dönem arası dönem ise örgütlü kapitalizm, ileri kapitalizm, geç kapitalizm ve organize kapitalizm olarak nitelendirildi. Ulus devletin egemen bir güç olarak baskın geldiği bu döneme Fordist iş organizasyonu ile onun ruhuna uygun Keynesçi ekonomik model damgasını vurdu. Dönemin ana özellikleri ise şunlardı: Ulus devletlerin ekonomiyi inşa etmesi, standartlaşmış kitlesel üretim, devletin ekonomiyi kontrol etmesi ve emek, ücret ve pazar sistemi arasındaki sorunların refah sistemi çerçevesinde düzenlenmesidir. 1970'lere geldiğimizde kapitalizm girdiği krizden kendini yeniden yapılandırmaya çalıştı. Bu dönem, fordist iş örgütlenmesinden postfordist iş örgütlenmesine geçildiği örgütsüz kapitalizm dönemidir. Tüketicinin merkeze alındığı bu dönem her türlü çeşitliliğin teşvik edildiği bir dönemin de ifadesi olmaktadır. Kapitalist yapıların üçüncü dünya ülkelerine ihraç edildiği bir dönemdir. Finansal yeniden yapılanma, deregülasyon, ulus üstü şirketler, refah devletinin son bulması, istikrarlı kitlesel üretim yerine küçük ve değişebilen taleplerin etkinleşmesi, kitlesel üretim yerine stoksuz üretim, spekülasyon yatırımlar, iş örgütlenmesinin esnekleşmesi, iletişim ve bilişim teknolojileri yoluyla iş bölümünün coğrafyalaşması, imge imaj üretimin yaygınlaşması ve toplumsal çeşitliliğin artması bu dönemle birlikte devam eden sürecin öne çıkan eğilimleridir (Erbaş, 2009: 35). Bu sürecin adı olan küreselleşme

kapitalizme yeniden hayat verdi. Yer kürenin bütünleşmesine yataklık eden ağlar üzerinden işleyen kapitalizm yeni bir uzamda hareketini arttırdı. Bu ağlar vasıtasıyla dünya kültürel olarak dönüştürülmeye daha açık hale geldi (Tutal, 2005: 44-45).

Küresel sermaye piyasasının genişletilmesi ve büyümesi, küreselleşme olarak veya piyasanın ulus aşırılışması olarak ifade edilir (Aktaran Tutal, 2005: 33). Kapitalist sermayenin küresel boyut kazanmasının ilk ayağı, Amerika'nın keşfi olmaktadır. Amerika'nın keşfi küreselleşme mantığının numunesi durumundaki tarihsel bir olgudur (Kızılcılık, 2004: 35). Kapitalist sermayenin küreselleşmesinin diğer ayakları 19. yüzyılın son çeyreğinde Afrika'nın paylaşılması, Batı'da devlet düzenlemelerinin geriye çekilmesi ve sınır tanımayan finans piyasalarıdır. 1980'lerin son yıllarından başlamak üzere Doğu Avrupa'daki komünist yapılanmaların bir bir çökmeye başlaması da kapitalizme ideolojik can suyu oldu. Bu süreçten sonra dünya tek kutuplu olmaya başladı. Artık dünyanın her bir bölgesi küresel kapitalizmin dünyası haline geldi (Kumar, 2004: 229).

Küreselleşmeyi kapitalizmle ilişkilendiren Modern Dünya Sistemi Teorisi de, küreselleşme sürecini 16.yüzyıldan itibaren devam eden kapitalist gelişmelerle açıklamaktadır. Kapitalist ekonomi gelişmenin yarattığı kompleks bir ağla ile bağlı olan tek bir dünya olan dünya-ekonomi, belirtilen yüzyıl içinde belli bir bölgeyle sınırlı kalmışken şimdi tanımlandığı gibi tek dünyadır. Kapitalist bir sistem de olduğumuz göz önüne alınırsa bunun her hangi bir bölge ile sınırlı kalması düşünülemez. İşte bu, 16. yüzyıldan başlayarak ivme kazanan sistem olan tek-dünya sistemidir (Wallerstein, 2004: 46). Bu dünya-ekonomisinin kökleri 16. yüzyıl Avrupa ve Amerika tarihine uzanır (Wallerstein, 2004: 145). 16. yüzyıldan beri, bu tarihsel ve toplumsal sistem merkez-çevre ilişkisi üzerinden işlemektedir. Çevreden elde edilen zenginliklerin askeri, siyasal ve ekonomi baskı yoluyla merkeze aktarılmasının sonucunda meydana gelen sosyo-ekonomik gelişmeler o gün bugün ortaya çıkan eşitsizliklerin nedenidir. Çünkü merkez-çevre ilişkisinde sermaye birikimi, çevreden elde edilen ham maddenin merkezdeki işletmelerde mamul maddeye dönüştürülüp yüksek fiyattan çevreye satılması sonucunda elde edildi (Hopkins-Wallerstein, 2000: 13). Bunun kök bulduğu 1500 ile 1800 arası merkantilist dönem, yeni ticaret yollarının bulunduğu, ipek yolunun tasfiye edildiği ve Batı'nın kendi ekonomik politikasını belirlediği dönemdir. Bu dönemlerde merkantalizm üzerinden işleyen modern dünya sistemi, 19. yüzyılda tekellerin ulusal liberalizmi olarak adlandırılır. Ulusçu liberal sistemin yerini 1945'ten sonra yeni bir kapitalist dönem aldı. Bu dönem de varlığını 1980'lere kadar devam ettirdi. Bu dönem arasında dünyada meydana gelen gelişmeler sosyal politikalara dayalı

ulusal bir düzeni gerekli kılmaktaydı. Sömürgelerin bağımsızlığı, Batı Avrupa'da işçi hareketlerinin artması, sosyalist ekonomilerin ortaya çıkması, komünizm tehdidi refah politikaları uygulamalarının ve ulusal düzenlere dayalı kontrollü küreselleşme döneminin nedenleri oldu (Amin, 2004: 107-108). Özellikle komünizm tehdidi piyasaların sosyalleşmesini ve insanî boyutunu öne çıkarmaktaydı. Hatta bu dönemler korumacı politikaların eleştirisi konusu olmadığı, GOÜ'e ekonomik taviz ve yardımların verildiği dönemler olmuştur (Kazgan, 2009: 94). İkinci Dünya Savaşı sırasında da kapitalizm devlet denetimindeydi. 1970'li yıllara geldiğimizde durum değişmeye başladı. Bu yıllarda ortaya çıkan kâr baskısı refah dönemi uygulamalarını ortadan kaldırarak denetimli olmayan küreselleşme dönemini başlatmıştı (Tutal, 2005: 27).

Tarihte hâkimiyetleri için rıza üreten güçler, hegemonyalarını askeri güçten ziyade kültürel dili düzenleyebilme yetenekleriyle sağlamaktadırlar. Kapitalist sermayenin küreselleşmesi bu düzenleyici güçlerin varlığına bağlıdır. Mevcut durumun insanlığın yararına olduğu anlayışını benimsetmek suretiyle yapının sistemin meşruiyetini sağlama alırlar. Bunu gerçekleşmesiyle de hegemonya sağlanmaktadır. Egemen sınıfların kurdukları ideolojik ve kültürel hegemonya aracılığıyla oluşturulan sivil toplumun elde ettiği rıza ve onayın toplumun tümüne benimsetilmesinden elde edilir (Ulaş, 2006: 620-621). Yeni emperyalizmi klasik emperyalizmden farklı kılan en önemli unsur onun rıza üretimini gerçekleştirmede gösterdiği başarıdır. Klasik emperyalizm döneminde uygulanan askeri güç ile sağlanan hâkimiyet yeni emperyalizmde hegemonya ile sağlanmaktadır. Küreselleşen kapitalist gücü elinde bulunduranlar hâkimiyetlerini modern dönemlerde olduğu gibi askeri gücünü bir yere konuşlandırmakla yapmamaktadır. Çünkü sınırsız bir askeri güç ile bütün ekonomi üzerinde hâkimiyetin sağlanması emperyal yayılımın bedelini ağırlaştıracağından maliyetsiz bir yöntem gereklidir. Bir bakıma askeri harcamalar şirketler için ağır vergiler demektir. İşte kapitalist sermayenin küreselleşmesi, askerî ve siyasî gücü görünmez kılan, maliyeti düşük yöntemlerin devreye sokulmasıyla gerçekleşmektedir. Kapitalist sermayenin rahat ve güven içinde hareket etmesini bir diğer koşulu -dışardan askeri bir güce gerek kalmadan- yeni devletlerin varolmasına bağlıdır. Küreselleşmenin kapitalist yaygınlığı ile güçsüz ve görece bağımsız devletlerin çoğalması arasındaki ilişki doğru orantılı olmaktadır (Wood, 2003- 162-176).

Küreselleşen kapitalizm emperyalizm gibi pervasız, kararsız ve eşitsizlik üreten bir sistemin adıdır. Küreselleşme bu süreçten kaybedenle kazanan arasındaki farkın bir daha kapanmaması için çaba sarf eden bir olgunun adıdır (Dowd, 2006: 260). Çünkü

küreselleşme, zengin ülkelerin sermaye birikimleri için zayıf ülkelerin ucuz işgücüne ve zengin kaynaklarına el koyulması demektir. Bununla bağlantılı toplumsal alanının sermaye egemenliği altına girmesi insanlık tarihinin dört yüz yıllık bir dönemini içerse de bunun dünyanın dört bir tarafını etki altına alması son on yılların yeni emperyalist teknikleriyle mümkün olmaktadır (Clarke, 2007: 103). Buna imkân tanıyan incelekli emperyalist tekniklerin amacı hegemonyanın kendiliğinden üretimini sağlamaktır. Bunun maliyeti ise düşük olmaktadır. Çünkü bu teknikler vasıtasıyla insanlar mevcut sistemin kabullerini içselleştirerek kendilerini denetim altına almışlardır (Tuğal, 2010: 37). Böylece Batı pazarının bütün gezegeni kuşatan sömürgeciliği onun kurbanları tarafından içselleştirilmiş olacak bu da sömürgeciliği daha meşru bir hale getirecektir (Hablemitoğlu, 2005: 56).

Küreselleşmenin içinde var olan eğilimler yakın zamanlı eğilimlerin ürünü değildir. Küreselleşmenin eğilimleri eskiden beri sürmektedir. Eskiden beri devam eden bir süreç söz konusu ise küreselleşme gibi bir kavrama neden ihtiyaç duyulmaktadır? Bu ihtiyacı ortaya çıkma sebeplerden birincisi küreselleşmedeki “-leşme” ekinin yarattığı ima ve çağrışımdır. Burada küreselleşme teknolojinin gücüyle ortaya çıkan zorunlu ve kaçınılmaz bir süreçmiş gibi gösterilmektedir. Bu aynı zamanda insanlığı eşitleyen ve ondan herkesin bir şekilde faydalandığı bir anlamı da içinde taşır. Bu süreçten faydalanılmıyorsa bunun sorumlusu küreselleşme süreci değil devletlerin kendi iç sorunlarına bağlı sebeplerdir. Sonuç olarak üretilen bu ima ve çağrışımlar sistem için rıza üretmektir. Küreselleşmeyi sürükleyen eğilimler en belirleyicisi kâr güdüsüdür. Kapitalist kâr hırsı ile hareket eden şirketler, kârlarını maksimum seviyeye çıkarmak için ticari faaliyet ve yatırımlarının önündeki bütün engelleri (kalkınmacı ve sosyal politikalar, iktisadî milliyetçilik, korumacılık) kaldırmaya çalışmaktadırlar. İşte küreselleşme içinde taşıdığı bu eğilim, ima ve çağrışımla yaygınlık kazanan küreselleşen kapitalizm kendini alternatifsiz kılmaya çalışmaktadır (Somel, 2011: 195-197). Yeni kapitalizmin bu telkinlerine eskiden beri tanık olmaktadır. Örneğin, 18. ve 19. yüzyıllarda kapitalistleşen sanayileşmenin insan özgürlüğü için vazgeçilmez kılınmaya çalışılmıştı. Oysa ne eski nede yeni kapitalizm insanları özgürlüğe kavuşturmamıştır (Sennett, 2011: 16).

Küreselleşmeyle birlikte devletlerin eşitleneceği veya birbirine benzeyeceği yolundaki ima ve çağrışımın yersiz olduğu, az gelişmiş ülkelerin geldiği yere bakılarak anlaşılabilir. Çünkü küreselleşmeaz gelişmişliği yeniden üretecek bir dizi etkenlerin nedenidir. Refahın koşulu,yapılan tasarruftan fert başına sabit sermaye stok oluşturmaktır. Sabit sermaye stoklardan olan altyapı, ulaştırma ağları, enerji şebekeleri gibi unsurlar küresel kapitalizmin

yaygınlaştırdığı tüketim ideolojisinden dolayı oluşmamaktadır. Tüketimi teşvik eden finansal politikalar ve lüks tüketim mallarını teşvik eden ticaret politikaları sabit sermaye stoklarının önünde bir engel olmaktadır. Yine küreselleşme politikaları, yatırımların kalkınma hamlesini gerçekleştirecek seviyelere ulaşmasını finansal sermayenin serbestleştirilmesi ve devletin ekonomiyi düzenleme gücünü düşürmesi yoluyla engellemektedir. Küreselleşme mantık, bir ülkede neyin üretileceğine oraya yerleşen ÇUŞ'un inisiyatifine bıraktığı için ülkeler kendi ihtiyaçları olan malları üretememektedir. Serbest yatırımların böyle yönlendirilmesi az gelişmiş ülke insanlarını hem vasıflandırmakta hem de ticaretin fason işlerini yapan pasif üreticileri haline getirmektedir. Yine aynı doğrultuda para politikaları da AGÜ'lerin rekabet güçlerini sonlandırır. Örneğin finans piyasalarının tam serbestleşmesine zemin hazırlayan dalgalı kur sisteminden dolayı üretilen malların değerleri güçlü paralar karşısında ucuzlamaya başladığından, ülkelerin rekabet etme gücü düşmektedir. Bunu aynı yarışa katılmaya zorlanan kaplumbağa ile Aşil örneğine benzetebiliriz (Somel, 2011: 199-202).

Küreselleşen kapitalizm insanlığın yaşadığı büyük sefaletten sorumludur. Kapitalizm hayatın her alanında insanlığa faydalı bir unsur olarak gösterilmeye çalışılır. Eğitimde, sağlıkta, gelir düzeyinde konforda geldiğimiz noktanın daha iyi bir yer olduğunu göstermek için bize “ilkel” dönemleri örnek göstermektedir. Kendisinin ne kadar istenilir ve vazgeçilemez olduğunu zihnimize, duygularımıza ve bilinçaltımıza kazımak için iletişim ve bilişim teknolojilerinin bütün araçları kullanılır. Bunlara rağmen varabileceğimiz gerçek şu ki; ne olursa olsun ilkel toplumların hayat şartları, kapitalizmin geleneksel yaşam alanlarından koparttığı insanların hayat şartlarından daha iyi ve daha güvenliydi (Dowd, 2006: 16).

Küreselleşme ile kapitalizm arasındaki ilişki çok farklı siyasal düşüncelere sahip düşünürler tarafından dile getirilmektedir. Kapitalizm günümüz küreselleşmenin ilişkide önemli olduğu önemli bir içiçelik olarak görülebilir. Mevcut küreselleşme literatürünün birçoğuna bu düşüncenin hâkim olduğu görülebilir. Küreselleşmenin kapitalizm ile olan ilişkisi aynı zamanda tarihsel dönemlere göndermeler yapılarak da ifade edilebilir. Genel olarak kapitalizmin başlangıcı ile küreselleşmenin başlangıcının eşanlı görülmesi uzun bir tarihsel değerlendirmeyi de gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla Coğrafi Keşifler, Sömürgecilik, Yahudilerin İngiltere ve Hollanda başta olmak üzere Avrupa'nın kuzeyine doğru hareketleri, yeni dini mezheplerin ortaya çıkması, klasik liberalizm, sanayi devrimi, İngiltere ve Batı Avrupa ülkelerinin pazar arayışları, soğuk savaş, refah dönemi, büyük ekonomik krizler,

neoliberal düşüncelerin yaygınlaş(tırıl)ması gibi siyasal, sosyal ve ekonomik gelişmelerin ele alınmasını gereklidir.

5.1 Coğrafi Keşifler ve Sömürgecilik:

“Sömürü (exploitation) ister toprak, İster emek, isterse piyasa konumu olsun, iktisadi bir kaynağın kabul edilemez amaçlarla kullanılmasını anlatan bir terim. Bir tekelinin pazardaki denetim gücünü kullanarak tüketicilere fahiş fiyatlar dayatması, ya da bir arazi sahibinin toprağı doğal kaynaklara zarar verecek şekilde kullanması sömürü kapsamındaki eylemler olarak görülebilir” (Marshall, 1999: 692). “Sömürgecilik ise, bir devletin ilhak ettiği bölgelerin bağımlı bir statüyle tanımladığı, emperyalizmin özgül bir biçimidir.” (Emiroğlu-Aydın, 742). Başka bir deyişle daha güçlü milletlerin hakimiyetleri altında yer alan topluluklara uyguladıkları uluslararası iktisadi bir sistemdir. Bu iktisadi sistem ise askeri, ürün ve pazar kontrolü gibi yollarla güvenceye alınır (Tatar, 2014: 7). Bunun en sistemli başlangıç noktasını ise Batı Avrupa kaynaklı Coğrafi Keşifler oluşturmaktadır. Özellikle “Büyük Coğrafi Keşifler” olarak adlandırılan bu seferlerin en temelinde Baharat yollarının 13. Yüzyıldan itibaren Arapların eline geçmiş olması ve Osmanlı İmparatorluğu’nun İstanbul’un fethinden sonra Bizans’ın Avrupalı tacirlere sağladığı olanakları kesmesi vardır (Emiroğlu-Aydın, 742). Bunun sonucunda gerçekleşen sömürgecilik küreselleşmenin başlangıç noktası olarak değerlendirilebilir.

Küreselleşme ve kapitalizm küreselleşme sürecinin özeti şeklinde olan Amerika’nın keşfi, dünya pazarı fenomeninin inşa edilmesine kaynaklık etmiştir (Kızılcılık, 2002: 221). Küreselleşme sözcüğünün günümüzdeki anlamına en yakın gelişme Amerika’nın Avrupalılar tarafından keşfiydi (Kazgan, 2013: 1). Küreselleşme 1492 yılında Amerika’nın keşfiyle başlayan eski bir olgudur. Bir dünya pazarının yaratılması noktasında küreselleşmeye öncülük eden Amerika’nın “keşfi”dir. Amerika’nın keşfiyle bağlayan süreç tarih sahnesinde kapitalizmin ortaya çıkmasında başat rol oynamaktadır (Kızılcılık, 2002: 250-252).Aslında bu keşif diye yutturulmaya çalışılan bir işgaldir (Chomsky, 2010:18). Amerika’da altın ve gümüşün keşfi, yerli halkların kökünün kazanması, köleleştirilmesi, madenlere gömülmesi, Hindistan’ın fethi, yağmalanması, Afrika’nın sömürülmesi kapitalist üretimin şafağıdır. Bu süreçte olan biten militarizm, ırkçılık ve emperyalizmdir (Foster, 2006: 126).

Sömürgecilik ve coğrafi keşiflerin tarihi küreselleşmeyle çakışmaktadır. Çünkü sömürgecilik tecrübesi küreselleşmenin alt yapısı ve örnek modelidir. Örneğin Amerika

kıtası, hem bir ihtişamın uzamı, insanlığın gelmesi gereken yer, medeniyetleştirme misyonun laboratuvarı olarak Batı tarafından konumlandırıldı hem de yerli kültürlerin nasıl homojenize edilerek saf dışı bırakılacağını gösterdi (Tutal, 2005: 83). Küreselleşme sürecinde yaşananlar da bu sürecin yerküre üzerinde yeniden yaşanması anlamına gelmektedir.

Mamul madde üretimi için gerekli olan ham maddenin elde edildiği siyasi bölgeye sömürge, bu kaynaktan elde edilen ham maddenin işlenerek mamul bir mal hale getirilip satıldığı yere de pazar adı verilir. Kuzey Batı bu iki olguyu kendi küresel gelişmesinde bir araya getirdi. Bunu da, uzak bölgelerden temin ettikleri hammaddelerle yapmışlardı. Sömürgeci ucuza elde ettiği ham maddeyi pahalıya satarak sömürüsüne işlerlik kazandırdı. Sömürgecilik bunun için ya kaba kuvvete başvurdu ya da sömürdüğü bölgenin kültürünü yıkarak kendi sömürüsüne açık hale getirdi. Kültürü ortadan kaldırılan bölgenin bütün direnci ortadan kalktığından bölge emperyalizmin ana vatani haline gelmeye başladı (Duralı, 2010: 79-80). İşte sömürgecilik, 15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar devam eden yabancı bir toprağın işgali, oraya yerleşilmesinin ve oranın halklarının baskı altına alınmasının adıdır. Emperyalizm ise uygarlaştırmak, sömürgeleştirmek ve egemen kültür lehine yerli toplumsal yapının parçalanması demektir (Ferro, 2002: 36).

Sömürgecilik tarihi genelde deniz aşırı büyük keşiflerle başlatılsa da sömürgecilik ve emperyalizmin ilk ifadesi tarihi Haçlı Seferleri'dir (Ferro, 2002: 24). Haçlı Seferleri iki yüz yıllık bir barbarlık, sömürünün, yağmalama ve talanın tarihidir. Sömürgeciliğin batıya, doğuya, güneye doğru yayılmasını asıl hızlandıran unsur ise deniz aşırı büyük "keşif"lerdir (Chomsky, 2010: 18). Osmanlı İmparatorluğu'nun 1453 yılında İstanbul'u fethi ve Moğol imparatorluğu'nun dağılması sonrasında Hint Okyanusu'nun ticareti Osmanlıların eline geçti. Osmanlı imparatorluğu'nun varlığı, ticari bir engel olarak görüldü. Bunun için Venedik, Ceneviz, Floransa ve Livona'daki tüccarlar ipek, baharat ve elmas elde etmek için başka arayışlar içerisinde oldular. Bu sebeple dönemin şehir devletleri Vespucci gibi kaptanları hem destekledi hem de coğrafyaya ve haritacılığa ilgi göstermeye başladılar (Chanda, 2009: 174). Bu seferleri destekleyenler sadece bu şehir devletleri değildi. Örneğin 1497 yılında İngilizler adına çalışan Giovanni Caboto Kanada sahillerine ulaşmış, Venerezzo ise 1524 Terre Neuve'ye ulaşmıştı. Böylece kısa zamanda içinde Atlantik, Avrupalı güçlerin hâkimiyeti altına girmişti (Adadağ, 2011: 63). Atlantik'e keşif seyahatleri altın ve gümüş başta olmak üzere çeşitli zenginliklerin ele geçirilmek istenmesi içindi. 17. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle, Atlantik yoluyla Güney Amerika'ya geçen İspanyollar ve Portekizliler Avrupa'ya yaklaşık her yıl iki yüz seksen sekiz ton gümüş göndermiş daha

sonra bu zenginlik çeşitli malların alınması için Baltık, Asya'ya ve Doğu Akdeniz'e nakledilmişti. Bu nakiller sonucunda küresel ticaret muazzam boyutlara ulaşmıştı (Beaud, 2003: 19). Bir asır sonra bu miktar yaklaşık olarak iki katına çıkarak ithal edilen malların çeşitliliğinde de (baharat, ipek, porselenin) bir artışa neden oldu. Örneğin, Baharat adalarına ulaşan bu yabancılar yerlilerin gümüşten ziyade pamuklu kumaşla ilgilendiklerini fark ettiklerinden Doğu Asya ticaretini pamuklu kumaşların takası üzerinden yaptılar (Chanda, 2009: 64).

Bir kere küreselleşen kapitalizm sermayenin kaynağı olan dış ticaret fazlası ve dolaşımdaki paranın kaynağı olan altın birikimi bu keşiflerin sonucudur. Batı Avrupa'da yeşeren küreselleşme dalgalarına yataklık eden ticari kapitalizmin öğretisi ve temeli olan merkantalizm coğrafi keşifler sonucunda elde edilen bu altın ve gümüş birikimiyle yakından irtibatlıdır. Bu birikim tacir için para darlığının aşılması demek olduğu gibi dönemin devletleri içinde desteklenmesi gereken ekonomik bir modeldi. Çünkü bunların zenginleşmesi demek devletin zenginleşmesi demektir. Sanayi devrimi öncesinde elde edilen zenginleşmenin kaynağında bu ticaret politikası söz konusuydu. (Kazgan, 2013: 1-2). Bu politika içinde her çareye başvurarak sömürge edinmek, ihracat için yani pazar aramak ve iç pazarın yabancı mallara karşı korumak vardı (Güvenç, 1998: 18). Bu dönemler krallığın zenginliği tacirlerin, imalatçıların zenginliğine dayandığı görüşü hakim iktisadi felsefi görüş olmuştu (Beaud, 2003: 23; Rodrik, 2011: 7). Denilebilir ki merkantalizm kapitalizmin çekirdeğidir (Beaud, 2003: 27).

16. yüzyıldan itibaren yerküre, üzerinde yaşayan insanlar tarafından bir bütün olarak küre şeklinde düşünülmesi küreselleşme algısına yol açtı. Antikçağlarda, Perioiko, Oikoumene, Antipades ve Antoiko olmak üzere dört ana yaşam bölgesi olduğu düşünülmekteydi. Bu düşünce ekumende yani Asya, Avrupa ve Amerika dışında yaşanacak bir yer olamayacağını göstermekteydi. Antik dönemde ekümen (Asya, Afrika ve Avrupa) eşit enlem ve boylamlarla parçalanarak gösterilmekteydi. Bu veriler ışığında eğer maddi ve teknik imkânlar doğru bir şekilde kullanılarak Batıya doğru gitmek istenilirse ekümenin doğusunda bir noktaya varacağı belirtilmişse de bu hayati planın gerçek olmasını görmek için 15. yüzyıla kadar beklemek gerekecekti. Çünkü antik dönemden keşifler çağına kadar yerküre ağırlıklı olarak Kutsal Kitaba dayalıydı. Hristiyan anlayışına göre dünyanın haritalandırılması Nuh'un üç oğluna göre yapılmaktaydı. Sam Asya, Yafet Avrupa, Ham Afrika, merkez ise Kudüs olarak gösterilmekteydi. T-O haritaları olarak ifade edilen bu

haritalarda Âdem'in çocukları bu ekümenlik içerisinde yaşamaktaydı. Bunun aksini iddia etmek -başka yerlerde insanların olabileceği anlayışını savunmak- Kutsal Kitaba aykırı davranmak demektir. İnsan tekliği üzerine kurulan bu anlayışta başka topraklarda yaşam olabileceği fikri kabul görmemekteydi. Bir diğer düşüncede insanoğlunun okyanusları aşmış başka topraklar üzerinde çoğalmasının mümkün olamayacağına dair mistik inançlardı. Antik dönemde temellenen ve Hristiyan anlayışta devam eden bu algıya göre ekümenlik etrafi aşılmaz okyanuslarla çevriliydi. Okyanusun başladığı ve bilinen dünyanın bittiği yer ise Herkül Sütunları'ydı. 15. Yüzyılın son çeyreğinde bu algının kırılmaya başladığını söylemek mümkündür. Örneğin bu yüzyılın son çeyreğinde Strobon ile Ptolemais'in coğrafya eserlerinin Latinceye çevrilmesiyle bilinen dünyanın sınırları gizemli havasını kaybetmeye başlamıştı. Bu veriler ışığında harekete geçen Kolomb, Magellan, Bartolomeu Diaz öncülüğünde gerçekleşen seferler Herkül Sütunları'nın bilinen dünyanın sınırları olduğu anlayışını yerle bir etti. Dönemin yeni sloganı artık "plus ultra" (daha ötelere) olmaktaydı. Dünya artık gerçekliği içinde bir küre olarak algılanmaktaydı (Adadağ, 2011: 38-56). Metafiziğin konusu olan gök kubbe artık coğrafya ve haritacılığın konusu olmaya başlamıştı. Çünkü bu iki bilim yeni yerlerin zenginliklerine giden yolun öncüsüydü. Aristocu ve Katolik yuvar tasarımı gök kubbenin en uzağında tutulmuş ve hakir görülmüş olan "yer" in artık her bir noktası teknik olarak sermayenin adresi konumuna getirilmişti. Bu aynı zamanda homojen dışarıya karşı yapılan bir mekân devriminin ardındaki itici güçtür. Yeniçağda dünya imgesini yeniden şekillendiren coğrafyacılar ve haritacılar için bu "yer" yuvarlığı artık sömürünün konusudur (Sloterdijk, 2008: 45-54). Coğrafi keşifler sonucunda yerlilerle kurulan ilişkinin boyutuda buna göre şekillenmekteydi. Burada ilişkiye konu olan şey talan, hırsızlık ve barbarlıktır. Bunun da iktisadî olarak ticaret diye ifade edilmesi doğru değildir. Çünkü ticaret diye yutturulanlar, kaba kuvvete dayalı zorbalıklardır. Sömürgeci güçlerin niyetleri ticaret olmuş olsaydı bu kadar ağır askerî teçhizatlara ihtiyaç duymazlardı (Toffler, 1981: 133).

Hali hazırda kendilerine yeterli bir olan bu sömürge toplumlarının Avrupa'dan gelen mallara da çok ihtiyaçları yoktu. Bunun farkında olan sömürgeci güçler, kendilerine yeterli olan bu toplumları pazar ekonomisinin içine çekmeye çalıştılar. Toplumsal örgütlenmeler bu alana çekilince bu toplumların kültürleri küçük görülmeye, kimlikleri ve dilleri yok sayılmaya başladı. Üstelik sömürgeciler bu insanlara kendi gelişmelerine engel olabilecek bir aşağılık duygusu da verdiler. Bunun sonucunda bu toplumlar bağımlı kılındılar (Toffler, 1981: 133). İşte bu yöntemlerle başlayan sömürgecilik, zor ve şiddet yoluyla Amerika, Asya ve Afrika kıtalarına doğru hızla yayıldı. Yağmacılık, kölelik ve plantasyonlardaki eziyet bu

sömürünün ifade biçimleridir. Sömürgecinin bu yollarla elde ettiği zenginliklerde metropoldeki iktisadî ve siyasî menfaat peşinde olan sınıfların çıkarları için kullanıldı (J.Byres, 2007: 145).

Sömürgecilik en çok liberalizme de konu olan taraftan mülkiyet hakları üzerinden meşrulaştırılmaktaydı. Sömürgecilik sürecinde elde edilen toprakların alınması *res nullise* (kullanılmayan ve sahipsiz toprakların daha verimli hale getirecekler tarafından haklı olarak kullanılması ve mülk haline getirilmesi) benzeri düşüncelerle haklılaştırılmaktaydı. Bu ilke, 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra Emeric de Vattel'in *Doğal Mülkiyetin Haklarının Doğası Hakkında* adlı eserinde şöyle ifade edilmektedir: "Peru ve Meksika topraklarının fethi çok meşhur bir gasp olsa da Kuzey Amerika kıtasında değişik sömürgelerin kurulması adil sınırlar içerisinde yapılmış olması kaydıyla tamamen yasaldir. Bu geniş toprakların hakları bu topraklar üzerinde yerleşmekten çok amaçsızca bırakılmıştır." (Wood- Wood, 2008: 110).

Bu ilke John Locke tarafından sistemik ve teorik hale getirilmişti. John Locke Doğal Mülkiyet Teorisini emek üzerinde işlemekteydi. John Locke bu teorisiyle hem Amerika hem de İngiltere'deki toprak sahiplerinin yaptıkları gaspı meşru kılmaya çalışmıştı. Bunun en belirgin delili Locke'un hamisi olan büyük toprak sahibi Shaftesbury kontunun kişiliğinde somutlaşmıştı. J. Locke tarafından sistemleştirilen Emek Teorisi'ne göre toprağa sahip olma, zirai faaliyet gösterenlerin toprak israfını önlemesine bağlanmaktaydı. İngiltere'de köylüler, Amerika'da yerliler tarafından kullanılmayan toprakların atıl bir halde bırakılması, onu kullanabilecek ve işletebilecekler tarafından mülk edinmesine yasal ve meşru bir zemin hazırlamaktaydı. Locke'un Adil Savaş Teorisi de benzer bir amaca hizmet etmekteydi. Savaşlar sonucunda esir edilen insanların köle edilebileceğini ifade ederek köleliği yasal bir kurum haline getirmeye çalıştı. Her iki teori İngiltere'nin imparatorluk pratiğinde etkin olarak kullanıldı (Wood-Wood, 2008: 113-117). İngiltere'nin yasalarına da yansıyan bu teorilere ek olarak sömürgeciliğe başka gerekçelerde bulunmuştu. Örneğin, bu topraklarda yaşayanların avcı ve toplayıcı toplumlar olduğu düşüncesi bunlardan biridir (Chomsky, 2010: 19). Avcılık ve toplayıcılık düşüncesi uzamın nasıl algılanması gerektiğini göstermekteydi. Kuzey Amerika topraklarının gasbı için uzamın algıda boşaltılması öncelikliydi. Bunun için sömürge topraklarının boş bir alan haline getirilmesi gerekliydi. İlk 'sömürge insanı doğanın bir parçasıdır' anlayışı egemen kılınmaya çalışıldı. Yerli Amerikalılar'ın doğanın bir parçası olarak görülmesi onlarla sürekli bir savaş halinin olması demektir. Bu yolla uzamı algıda boşaltan sömürgeci güçler nasıl toprak yabancı otlar ve molozlardan temizleniyorsa bu topraklarında yerlilerden temizlenmesi gerektiği düşüncesini

pratiğe dökmeye başladılar. Eğer uzam, yerlilerin mülkiyeti olarak algılanmış olsaydı kıta üzerinde herhangi bir boşluk kalmayacaktı (Hardt-Negri, 2012: 181). Dolayısıyla yaratılan boşluk imgesi sömürgecinin işgaline hizmet etmekteydi. Yerlilerin topraklarının işgali bu argümanların kullanılmasıyla desteklenmekteydi.

Batı Avrupa’da kapitalizmin boy vermesi, küreselleşmesinin çakışması 16. ve 17. yüzyıllar arasında birbirinden güç alan bir dizi gelişmenin iç içe geçmesiyle yakından ilgilidir. Deniz ticaretine askeri desteklerin devlet tarafından sağlandığı dönemlerdir. Birçok devlet, tacirlere askeri destek sağlanmamış olsaydı bırakın ticaret yapmayı hayatta kalmaları bile zordu. 1500’ler boyunca bu seferlere eşlik eden iki unsur haç ve bayraktı. İspanyol ve Portekizlilerin başlattığı bu seferlere sırasıyla diğer Avrupa ülkeleri de katıldı. Kazançlı “ticarete” konu alan ürünlerin başında baharat, tütün, keten ve giderek önemli bir yer işgal eden kölelerdi. Devir sömürme dönemi idi. Zenginliğe giden yolda yer kaplamalar kanlı mücadelelere sahne oluyordu (Dowd, 2006: 25-26). Küreselleşmeye başlayan kapitalist pazar içerisinde sokulmasıyla binlerce yıldır kendine yeten toplumlar ya ticarete zorlanmışlar ya da yok olmaya bırakılmışlardır. Dünyanın uzak bölgeleri birden bire sanayileşmiş ekonomilerin standardı içine çekildiler (Toffler, 1981: 132). Günümüzün gelişmekte olan bölgeleri geçmişteki gibi sömürgeleştirilmişlerdir. Sömürgecilik, “beyaz adamın yükü” ve “medeniyetleştirme misyonu” içerisinde devam etmektedir. Yüzyıllardır sürmekte olan bu mantıkla hayatları dağıtılmış insanlar, zorla küresel sisteme dâhil edilmektedir (Dowd, 2006: 288-293).

Sömürgeciliğin ortaya çıkardığı en büyük kurumlardan biri köleliktir. Sömürgecilik sonucunda nüfusunun büyük çoğunluğun köle haline getirildi. Buna ilk öncelik eden Portekizliler ve İspanyollar yerlileri köleleştirdiler. Bunlar ise zengin maden yataklarının çıkarılmasında kullanıldı. Yerleşimler daha sistemli hale gelince kölelerin kullandığı alanlar değişmeye başlayacaktı. Mesala izleyen yıllarda kahve, kakao ve tütün ekimi için daha fazla köleye ihtiyaç duyulmuştu. Bu ihtiyaç köle ticaretlerinin sürekli artmasına neden oluyordu. Kimi yerlerde bu ihtiyaç büyük oranda çocuk işgücü üzerinden sağlanmaktaydı (Chanda, 2009: 97-98). İlk plantasyonların kurulması köle ihtiyacını artırmıştı. 17. yüzyılın ortalarında Avrupalıların silah ve hastalıklarıyla birçok yerli hayatını kaybettiği için bu ihtiyaç, Afrika’dan getirilen kölelerle giderilmeye çalışıldı. Kölelerin emeğiyle yapılan üretim sömürgecilerin zenginleşmesinde önemliydi. Köle emeğiyle yapılan üretim, Kuzey ve Güney Amerika arasında yapılan ticaretin 3/1’ini oluşturmaktaydı. Kölelik kurumu üzerinden sağlanan sermaye, küreselleşen kapitalizminin önemli unsurudur. Hiçbir güç bu emeği

sermayeye dönüştürmede İngiltere kadar etki olamadı. Sadece 1662 ile 1807 yılları arasında taşınan köle sayıları dört milyon seviyesindeydi. Bu işten en kazançlı çıkanlar İngiliz şirketleriydi. Bu güç İngilizleri küresel bir güç haline getirmekteydi (Chanda, 2010: 244).

İlk başta Amerika'daki iş gücünün yaklaşık %70 ile %80'lik oranını İngiliz mülksüzleri ile işsizleri teşkil etmekteydi. İş gücünün pahalılaşması ve İngiltere'deki sanayi devriminden dolayı Amerika'da insan gücüne olan ihtiyaç arttı. Bunu karşılamak isteyen sömürgeciler, Afrika'dan ve Karayipler'den köleler getirdi. Britanya'nın sömürgeci vasıtasıyla yaptığı ekonomik girdinin önemli ayağını bu köleler oluşturmaktaydı (Wood-Wood, 2008: 121-123). Sömürgecilikten elde edilen kârlar, bazen iki yüz ve üç yüz katına çıkmaktaydı. Küreselleşen kapitalist sistemin temelinde bu kârlar vardır. Deniz seferlerinin sonucunda kurulan şirketlerin faaliyetleri ve onların devamı olan ÇUŞ'lar bu sisteme sürekli hayat verdiler (See, 2001: 56) Birinci dalga sömürgecilik Avrupa toplumlarının ekonomik ve toplumsal değişiminde ve dönüşümünde önemlidir (Landes, 1998: 10-11). Modern toplumların inşasında sömürgeciliğin rolü hakkında ne söylene azdır (Toffler, 1981:141).

5.2 İngiltere Ve Endüstri Devrimi:

Coğrafi keşifler ve akabinde sistemleşen sömürgecilik emperyalizmle yakından bağlantılıdır. Bu iki olgunun tanımlanması konumuz açısından önemlidir. En uç noktasında emperyalizm, sömürgelerin oluşumu olmaksızın bir kontrolü içerir. Sömürgecilik, emperyalizme oranla, daha fazla politik bir kontrolü içerir. Emperyalizm, bir bölgenin merkezden idaresini sağlayan pratik bir tutum iken sömürgecilik aynı bölgeye yerleşmek suretiyle oranın idari denetiminin sağlanmasıdır (Aktaran Ritzer, 2011: 89). Emperyalizmin tanımı ne kadar daraltılsa da sadece ekonomi gibi bir kavramla ifade edilmesi mümkün değildir. Bunun eğitim, din, bilim, siyaset vb. birçok ayağı bulunmaktadır. Emperyalizm bu alanlar üzerinden işleyen birtakım davranışları içerir (Toffler, 1981: 141).

İlk dönem sömürgeciliği askeri güce dayalıyken daha sonraki sömürgecilik sanayiciliğe dayalıydı. Bu zamandaki sömürgecilik plantasyonlardan elde edilen zenginlikler ve hammaddelerin merkez ülkelere akıtılması üzerinedir (Yılmaz, 2007: 172). İlk dönemlerde sömürgeciliğe konu olan zenginlik kaynakları altın ve gümüş iken sonraki yıllarda ise köle, şeker ve tütün gibi unsurlar olmaktadır (Landes, 1998: 15). İlk sömürgeciliğin genel itibarıyla sürdürücüleri Katolik-Batı-Beyaz adam iken İkinci aşama sömürgeciliğin öncüleri Protestan KuzeyBatı Avrupa olmuştur. Hollanda ve İngiltere ile

başlayan İkinci aşama sömürgecilik, 1650 yılından başlayarak 20. yüzyılın ortalarına kadar devam etti (Başkaya, 2010: 52).

İkinci dalga emperyalizmden önce Avrupa'daki krallıklar, sömürge imparatorlukları kurarak hem ciddi katliamlara neden olmuşlar hem de buradan elde edilen zenginlikleri “vergi” adı altında toplayarak krallığa yollamışlardır. İkinci dalga sömürgeciliği birinciye göre daha sistemliydi. Artık birinci dalga sömürgeciliğindeki gibi artık amaç birkaç sandık altın, gümüş veya yiyecek getirmek değildi. İkinci dalga emperyalizmi, yeni ham madde kaynaklarının merkeze taşınması, işlenmesi, mamul hale getirilmesi ve sonrasında fahiş fiyatlardan sömürge insanına satılmasını içerir. Bu ikinci dalga emperyalizmi sadece belli insanları değil dünyadaki milyonlarca insanı etkileyecek ve onunla bütünleşecek bir emperyalizmdi. Çünkü Avrupa, fabrikalarına hayat vermek ve yine bu fabrikalarda çalışmak üzere kente gelenlerin ihtiyaçlarını karşılamak için daha fazla yiyeceğe ihtiyaç duymaktaydı. Bu sebepten ötürü, politikacılar ve ticaret adamları için sömürgeciliğin bitmesi demek merkez ülkelerde kargaşanın çıkması demekti (Toffler, 1981: 125-139).

Bu gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan kapitalizm kimilerince, İngiltere'den önce 17. yüzyılda Hollanda ve İtalyan şehir devletlerinde ortaya çıktığı söylene de kâr amaçlı ticaretin ve üretimin gerisinde var olan toplumsal süreçlerin bir araya gelip kapitalizmi doğurduğu yer İngiltere olmuştur. Kapitalizmin embriyo halinde var olması 1750 yılından önceydi. Bu tarihten sonra özellikle Britanya eliyle bu süreç hızlanarak gelişmeye başlamıştı. Kapitalizmin yükseldiği yıllar sanayi devriminin ve klasik ekonomi politik düşüncelerin olduğu zamanlardı. Bu devrimin ve kapitalizmin köklü bir şekilde İngiltere'de doğduğunu söylemek mümkündür. Bunun birçok sebebi vardır. 18. ve 19. yüzyılda artarak devam eden İngiliz etkinliğinin ardındaki nedenler arasında başlıcaları şunlardır: İngiltere'nin bir ada ülkesi olması hasebiyle kıtadaki devrim ve iç savaşların etkisinden kısmen de olsa yalıtık olması ve kıta Avrupa'sına göre kapitalizme daha kolay uyum sağlayabilecek siyasi yapısının -siyasi ve iktisadi merkezleşmesinin daha güçlü- olması. Bunlara ek olarak başka belirleyici nedenler de gösterilebilir. Sömürgecilikten elde edilen zenginlik, sanayileşmeye uygun kaynakların varlığı ve toplumsal dönüşümlere hareketlilik kazandıran bir dizi gelişmelerdir (Dowd, 2006: 37; Braudel, 1996: 89-90). Yine, 15. yüzyıldan beri kıymetli madenlerin Avrupa'ya akması, menkul sermayenin çoğalmasına, bu da sanayileşmenin yaratılmasına neden oldu (See, 2001: 64).

Bunun yanında sanayileşme ve kapitalizmin gelişmesinde etkili olan başka faktörlerde söz konusudur. İngiltere'nin 1651 yılında çıkardığı “seyrüsefer kanunları” ile kendi gemi

ticaretini başka ülkelere karşı korumayı yasalaştırması; gemi ve silah sanayisine sağlanan sübvansiyonlar; yakın rakip olan Hollanda'nın sınaî ürünlerden yoksun olması; Britanya'nın kömür, demir, yün ve tarım ürünleri açısından daha zengin olması; kanal, demiryolu ve gemi ulaşım ağlarına sahip olması önemli faktörler arasında gösterilebilir (Dowd, 2006: 72-73). İngiltere'nin sanayi devrimiyle başlayan kapitalist gelişmesinin başka nedenleri de vardır. İngiltere'ye göç eden Fransızların getirmiş oldukları servetler; Portekiz ve Hollanda'dan gelen Yahudiler ve dış ticareten elde edilen gelir ki bunların kârı 18. yüzyılın ilk yıllarında 3 milyon sterlindi (Sombart, 2008: 319). Bu faktörlerde sanayi devriminin neden İngiltere'de ortaya çıktığını açıklar. 17. yüzyılın ikinci yarısından sonra İngiltere ve sonrasında Fransa'da yeni yeni görülmeye başlanan sanayileşme hareketlerinin arkasında büyük deniz ticaretiyle sağlanan ham maddeler yatmaktadır. Örneğin, sanayileşmenin tarihsel müzesi olan Manchester kentinde ilk pamuk fabrikalarının kurulması ithal edilen pamuklar sayesinde mümkün olmuştu. Deniz ticaretiyle endüstrileşme o kadar birbiriyle ilişki olmuş ki *commerce* kelimesi hem ticaretin hem de sanayileşmenin adı olmuştu (See, 2001: 130-133).

Küreselleşen dünyanın farklı yerleriyle yapılan ticareti güçlendirme çabalarının en önemli unsurlardan biri şirketlerdi. Bunlar İngiltere, Hollanda ve Fransa başta olmak üzere Danimarka, İsveç gibi diğer Avrupa ülkelerinin kurdukları East India Company'lerdir. Farklı ülkelerin benzer isimlerle kurdukları bu şirketler içerisinde en etkili olanı 1600 yılında kraliyet kararı ile Londra tüccarlarının birleşmesiyle kurulan İngiliz Doğu Hint Kumpanyası'dır (Adadağ- Yıldızcan, 2011: 67). 16. yüzyıl ve 17. Yüzyıl İngiltere'sinin mali kapitalizmin varlığı bu tür çok ortaklı şirketlere borçludur. Bu şirketlerin hisseleri artık stock (mal) değil, capitaux (mali) bir değeri çağrıştırmaktaydı. Hollanda şirketleri gibi İngiliz kökenli Doğu Hint şirketlerinin hisseleri de hem artmaktaydı hem de spekülasyonlara konu olmaktaydı. Mali kazancı fazla olan bu şirketlerin sayıları 1600'lerin sonu itibarıyla artmaya başladı. Bu dönemlerde toplam sermayesi 4 milyon 250 bin sterlin olan kırka yakın şirketin kurulduğu görülür. Bu meblağın büyük kısmına Doğu Hint Adaları Şirketi, Afrika Hudson Şirketi, New River Şirketi sahipti (See, 2001: 81-82). Yine bu şirketlerin düzenli orduları, mahkemeleri ve para basma haklarının yanında yerlilerle savaş ve barış kararı alma hakları vardı (Beaud, 2003: 29; Rodrik, 2011: 7). Dönemin sömürgeci devletleri ulusal ve iktisadi varlıklarını bu şirketler üzerinde kazanmaktaydılar (Dowd, 2006: 50). Örneğin, 1600 yılında I.Elizabeth'in bir yasasına dayanarak imtiyaz eden Doğu Hindistan Kumpanyası sonucunda devletin ticaret hacmi 1640 yılı itibarıyla on kat artmıştı. Dış ticarete amaç değerli maden elde etmenin ötesinde biriktirerek bir fazla oluşturup onu dolaşıma sokmaktı. (Beaud, 2003: 31-33).

Küreselleşen kapitalizmin her döneminde bilimsel ve teknolojik alt yapının varlığı önemli olmuştur. Teknolojideki gelişmeler endüstri devrimi ve onunla yaygınlaşan kapitalizmin tetikleyicilerinden biri oldu. İlk sanayi devrimine yataklık eden asıl gelişmelerden biri James Watt'ın buharlı makineyi icat etmesidir. Bu sayede kas gücüne dayalı üretim yerini makine gücüne dayalı üretime bırakmıştır (Yılmaz, 2007: 161). 18. yüzyılın başında yün işletme teknolojisi olan el çıkırığı ve el tezgâhı genelde köylerde ev tezgâhlarında kullanılmaktaydı. James Watt'ın icat ettiği buharlı makinenin 1815 yılında iplik bükme makinesiyle birleştirilmesi ve pamuklu dokumacılıkta buharla çalışan makinelerin kullanılması ilk fabrikaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu fabrikaların artışı ve çalışma şekli pamuğa olan ihtiyacı artırdı. Bunun için tonlarca pamuk, Batı Hint Adaları ve Kuzey Amerika plantasyonlarından getirildi (Dowd, 2006: 43). Bu sömürünün toplamı, İngiltere'nin 1913 yılındaki dünya yatırımlarından dört milyar sterlin daha fazlaydı (Dowd, 2006: 76).

Buharlı makinenin bulunması, özellikle sanayileşmeye hız kazandıracak ulaşım teknolojilerinin gelişimini sağlayarak birinci dalga küreselleşmenin nedeni oldu. Varolan buhar makinesinin çalıştırılmasında kömürün kullanılması, zamanla demiryollarının kurulmasına da zemin olacaktı. Demiryolu, İngiltere'de iç ulaşım ağını sağlarken buharlı gemi kıtaları birbirine yaklaştırmaktaydı. Demiryolları ve hızla gelişen gemi teknolojisi daha ucuza girdi sağlayarak devasa şirketlerin güçlenmesine imkân tanıdı. Bu durum daha entegre bir ekonomik sistemin oluşmasının etkin sebebiydi (Dowd, 2006: 46). İngiltere'de sanayi devrimi başta olmak üzere daha sonraki yıllarda gelişen teknolojik gelişmeler İngiltere sanayisinin yapısında yeni gelişmelere öncülük edecekti.

İngiltere, sömürgecilikteki asıl rolünü ikinci dalga emperyalizmde daha fazla göstermekteydi. Coğrafi keşifleri izleyen zamanlardaki ilk sömürgecilik, fethedilmiş toprakların hâkimiyetine dayalı zayıf bir egemenlik iken ikinci dalga sömürgeciliğinde yerli toplumlar derin yapısal dönüşümlere uğratıldı. İngiltere bunu gerçekleştirmek için öncelikle yerli toplulukların endüstrilerini parçaladı. Örneğin, Hindistan ekonomisinde dokuma sanayisine dayalı ürünlerin ihracat payı %60 ile %70 arasındaydı. İngiltere fabrikalarının Hindistan tezgâhlardan yüzlerce kat hızlı çalışması sonucu elde ettiği ürünler bu ihracat oranını ihracat oranı sıfırladı (Ferro, 2002: 46). Endüstri devrimi makineye dayalı bir doğa ve kültür çıkararak hem kültürleri hem de insanların kadim geçim kaynaklarını ellerinden almaktaydı (Negri- Hardt: 2012: 278). Emperyalist hevesler ve arzular bu teknolojik gelişmelerin karanlık yüzüdür (Castells, 2005: 48). Kendi sanayi gücünün ürünlerini bu

pazarlara sokan İngiltere gibi emperyalist ülkeler, el emeği göz nuru ürünlerin oranını düşürdü.

Sanayileşme, teknolojik gelişme ve küreselleşen kapitalizm üçlüsünün biraradalığı eşitsizliklerin nedeni oldu. 18. yüzyıla kadar bölgeler arasında eşitsizlik fazla değilken bu zamandan sonra artmaya başlamıştır (Yılmaz, 2007: 166). Bu eşitsizlik yalnız bölgeler arasında değil, yurt içinde de bazı kesimleri dezavantajlı duruma getirmişti. 18. yüzyılın ortasından 19. yüzyılın ilk çeyreğine kadar tarımsal kapitalizmden dolayı topraklarından sürülen köylülerin kentlerde sefalet içinde yaşamaları fabrikatörlere ucuz iş gücü sağlamaktaydı. Bu ucuz işgücünün varlığı yüksek kârlı işlerin yapılmasını kolaylaştırmıştır. Her bir kişininünde on iki ya da on dört çalıştırılması ile düşük maliyetli işgücünün kaynağı oldu. Bu bakımdan sanayileşme devrimi insan emeğinin sömürülmesidir. Özellikle emeği sömürülenler kadın ve çocuklardı. Fabrika sahipleri hem daha ucuz hem daha kullanışlı oldukları için çocuk ve kadın emeğini kullanmak istediler. Özellikle dört ya da on beş yaş arası çocuklar, pamuklu dokuma fabrikalarında ipliği ve çıkırtığı yetişkinlerden daha ustaca kullanabilme yeteneğine sahip oldukları için kullanılmıştı. Hatta bunun için Londra'nın çeşitli mahallerinde çocuk emek pazarları kurulurdu. (Marx, 2010: 378-381). Hatta bundan ötürü, 19. yüzyılın başında ince işlerde çocukların çalıştırılması için bir yasa teklifi hazırlandı. Kimi zamanda makinelerin yarattığı işsizlik ve sömürü düzeni makinelerin kırılmasına yol açacak isyanlara yol açmaktaydı (See, 2001: 171). Sonuç olarak İngiltere'nin elde ettiği sanayileşme gücü onu ilk küreselleşmenin ana faili haline getiren en önemli sebeplerdendir.

5.4 Liberalizm:

Sosyolojik olarak ifade edilmesi doğru kabul edilen kanılardan biri, toplumsal yapı ile o toplumun egemen söylemi veya ideolojisi birbirine uygunsuzsa hem toplumsal yapının hem de onunla ilişkili olan ideolojinin uzun süreceğidir. Örneğin, feodal yapı ile Katolik Hristiyanlık arasındaki örtüşme bunun bir göstergesidir. Hristiyanlıkta Tanrı ile senyör algısındaki benzerlik bunun tipik bir ifadesidir. Hristiyanlık, feodal yapının sürekliliğini garanti altına almaktaydı. Bu ikisi arasındaki sıkı uyum ve birlik, radikal yönde bir değişimi de zorlamaktaydı. Orta Çağ'da homojen bir bütünlük bu yapının değişimini önlemekteydi. Çatışmaların yokluğu ve çelişkilerin azlığı toplumsal değişimi ve dönüşümü yavaşlatmaktaydı. Feodal yapının Katolik dinindeki argümanlarla örtüşmesi söz konusu iken

toplumsal yapının kapitalizm lehine değişmesi mümkün değildi. Kapitalizm, varlık alanına uygun Protestanlıkla daha uygun bir uyum içerisinde olmaktadır. Dolayısıyla yeni toplumsal yapının gerektirdiği bir inanç ve düşünce sistemi doğmaktadır. Yapının ile ideoloji birbirini beslemekte, karşılıklı bir dönüşlülük içerisinde dir. Buna ‘ex nihilo’ bir nokta bulmak zor gibi görünmektedir (Yavuz, 2012: 149-151). İşte liberalizm ideolojisiyle onun yeşerdiği toplumsal yapı uyum içinde gelişen bazı gelişmelerle yakından bağlantılıdır.

Liberalizm, ekonomiden siyaset felsefesine uzanan bir çizgide birey ve toplum ilişkilerinde bireyin haklarını ve düşüncelerini önceleyen ekonomi ve siyasi öğretilerdir. Bu yönüyle devletin ekonomiyi düzenleme vasfını asgari düzeye çekmeye çalışır. Devletin ideal düzeyde ekonomik ilişkilere mümkün mertebe karışmamasını salık verir. Ekonomi felsefesinde “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” sözünde hayat bulan liberalizm devlet yetkilerini her alanda kısıtlama çabası içindedir (Ulaş, 2002: 890-891). Toplumsal bağlamından kopuk idealize edilerek ifade edilen liberalizm tanımı ise ona öncülük edenler nezdinde şu şekilde ifade edilmektedir: Özellikle 18. yüzyıl sonlarında ve 19. yüzyıl başlarında liberalizm adı altında gelişen entellektüel akım asıl amacın özgürlük, asıl varlığın birey olduğundan hareketle “bırakınız yapsınlar” ilkesini devletin ekonomik gücünü zayıflatmak ve bu sayede bireysel girişimciliğin önünü açmayı hedef edinmişlerdir. Uluslararası alanda ise dünya uluslarını birbirileriyle barışçı ve demokratik yollardan ilişkiye geçirmek adına serbet ticareti savunmuşlardır. Siyasi konularda ise temsili hükümeti ve parlamenter demokrasiyi en iyi yönetim şekli olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla liberalizm “özgür insana özgü bir öğreti” olarak okunur. (Friedman, 2008: 6).

Bu kavramlaştırmaların temelinde mülkiyet ve onun etrafında geliştirilen anlayış onun can damarıdır. Örneğin liberal düşüncenin önde gelenlerinden biri olan Locke’un felsefesinde düşünce özgürlüğü de mülkiyet kavramı içerisinde değerlendirilmektedir. Bu çok geniş mülkiyet kavramı, daha çok ekonomik anlamdaki mülkiyet kavramının bir türevidir. Mülkiyet, ontolojik olarak insanın içinde bulunduğu evrende kendisini özne olarak konumlandırmasıyla ortaya çıkan sürecin ifadesidir. Benliğin sınırları içerisinde belirlenmiş bir ‘ben’ anlayışı ile ‘ben olmayan’ arasındaki anlayış mülkiyetin hem ortaya çıkmasına imkân tanımış hem de bununla ilgili hukuki yapıların düzenleyici bir kurum olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır (Duralı, 2010: 42). Liberalizm felsefesinin temel altyapısını belirginleştiren hususlardan biri bu olmaktadır. Bu, insanın doğanın bir parçası değil de onun üzerinde, çok özel yönleriyle ondan farklı olduğu anlayışıyla da ilişkiliydi. Bu düşünce, insanı özne olarak konumlandıran Descartes’in ‘düşünüyorum o halde varım’ fikri, doğanın

kurallarını bilebilecek bir potansiyelde olan ve bundan dolayı güvenebileceğimiz yegâne kaynağın akıl olduğu anlayışı liberal felsefenin çıkış noktalarından biriydi. Bu felsefe zamanla kendi ile Tanrı arasında bütün aracı kurumların kaldırılması gerektiği inancını ifade eden reformasyon hareketiyle daha da pekişmekteydi. Kollektiviteden bireyselliğe giden süreçteki bütün yol işaretleri birbiriyle uyumlu bir haldeydi.

Tarihsel olarak liberalizm, ilk defa 16. yüzyılda Paris-Londra-Amsterdam arasında arzıendam etmekteydi (Amin, 2004: 7). Liberalizmin fikri anlamda en çok itibar gördüğü yer ise İngiltere'ydı (Beriş, 2009: 155). Bu hattın özellikle İngiltere'nin kapitalizme giden yolda ana bir uğrak olmasında çeşitli sosyo-ekonomik gelişmeler olsa da bununla ilgili fikri altyapıyı da gözardı etmemek gerekir. Yeni filizlenen kapitalist toplum modelinin kendisi onu besleyen düşüncelerin varlığından bağımsız değildir. Dolayısıyla liberalizm gibi bireyselliğe, özel mülkiyete, ıslah diline, servet edinmenin yollarına önem veren bir düşüncenin mevcut toplumsal yapıyla ilişkisi önemlidir. Daha 16.yüzyılın ilk yarısından başlayarak ortaya atılan fikirlerde bu düşüncelerin izini bulmak mümkündür. İlk libarellerin insana ilişkin söylediklerinden yola çıkarak hem ülke içinde hem de ülkeler arasında karşılıklı bağımlılığa dayalı bir bütünlüğün ortaya çıkacağını belirtmekteydi. Onlara göre; İnsanların kendi hazları peşinde koşarken acılarını azaltmaya dönük hedonist anlayış, bireyleri toplum içerisinde nasıl birbirine bağlıyorsa devletleri de birbirine bağlayan bir güçolarak görülebilirdi. Bu ilk liberallerden biri olan Locke'un mülkiyete ilişkin fikirleri tarım kapitalizminin ilk günlerindeki uygulamalarla gayet uyumlu görünmektedir. Locke'un fikirleri, Shaftesburg kontunun uygulamaları ve Royal Society'in bilimsel literatürü aynı noktada birleşmekteydi. 'Islah dili' olarak ifade edilen bu düşünceye göre toprağın kıraç bir halde bırakılması durumunda o toprağın üstünde yaşayan insanlar olsa bile artık o toprak, onların sahip olduğu bir şey olarak görülemezdi. Kıraç halde bırakılan toprağın sahiplenilmesi için Locke, iki şart öne sürmektedir. Birincisi ona bir emek verilerek ıslah edilmesi fikri -M. Beaud'un tabiriyle emek teorisi emeği ile kazanmayan aristokrasiye karşı kullanılan ilk silahtır- ki bu o toprağı sahiplenmek için yeterli gelmediğinden bunun bir de değişim değerine çevrilmesi gerekir. Yerliler kendi topraklarını ıslah etmiş olsalar bile onu bir değişime çevirmediğinden dolayı onların sahibi olarak nitelendirilemezler. Halk tabakasının örfi haklarının ortadan kaldırılmasında, ortaklaşa kullandıkları topraklardan dışlanmasında, elde edilen toprakların özel mülkiyete dönüştürülmesinde bu 'ıslah dili' meşru bir dil olarak kullanılmaktaydı. Çitleme ve dışlamanın toplumsal refahı arttırdığına ilişkin ifadeler, seçkinlerin özel mülkiyetini pekiştirmeye dönük ifadeler olmaktadır. Çitleme ve dışlamaya dönük daha sonraki yıllarda çıkartılan kanunlarda Locke'un fikirlerinin izini

bulmak mümkündür. Locke'un ıslah dili sadece kendisine hami olan senyörlerin menfaatlerini gözetmemekteydi. Aynı zamanda kazanılan savaşlarda elde edilen kölelerin kullanılmasını meşru gösterdiği gibi sömürgeci yayılmacılığı da meşru göstermekteydi. Radikal Whiglerin başını çeken Shaftesbury Kontu ve Locke'un işvereni olan Anthony Ashley Cooper, 1641 yılında parlamentoda büyük toprak sahipleriyle aynı çıkarları savunmaktaydı. Locke'un liberalizmi ile kapitalizme açılan başka bir ana bağda 'biriktirme' üzerinedir. Biriktirme üzerine doğa tarafından konulmuş sınırlamalar olduğunu, fazlaca biriktirilen malların çürüyeceğinden toplumsal refaha zarar vereceğini belirtmektedir. Bu düşünce kapitalizmin ilklerine başta ters gibi gelse de devamında Locke'un başka bir yere gelmeye çalıştığı görülür. Malın çürümesine atfen biriktirmeyi doğru bulmayan Locke, bu malın doğa yasasına aykırı olmayan bir şekilde biriktirilmesine imkân tanıyan paranın keşfine varır. Para biriktirilmesi düşüncesi kârı artırmaya dayalı mübadeleye izin verir. Böylece para bütün insanların kendisi üzerinde ittifak ettiği bir değere dönüşür (Wood-Wood: 2008: 195-207).

Avrupanın sömürgeciliği sonucunda elde edilen zenginlikler sanayi devrimini hazırlayan temel koşullardandı. Kapitalizm, sanayileşme ve modern toplum üçlemesinin uyumlu bir şekilde, uzun süre birlikte yaşamaları, insanlığı hâlâ etkilemeye devam etmektedir. Kapitalizm ile liberalizm, ideolojiler dizisinin ilkleri olarak bu süreçte şekillenmekteydiler (Duralı, 2010: 103). Liberalizmin temel önemdeki ana fikirleri modern devletin ekonomideki yeriyle ilgili gelişmelerle yakından bağlantılıdır. Modern dönemin başlarında devletler siyasal genişleme için ekonomik gelişmeyi kullanmaktaydı. Ancak 18.yüzyılla birlikte, özellikle İngiltere menşeli şirketlerin sömürgelerde güçlenmeye başlamasıyla, birçok bağımsız girişimci de peyda olmaya başladı. Bağımsız girişimcilerin sayısının artmasıyla birlikte devletin ekonomik süreçleri yönlendirme gücünü ifade eden merkantalizm, eleştirilmeye başlandı. Merkantalist anlayışın zamanla verimli olamadığına, bağımsız girişimcilerin yönlendirdiği ekonomik faaliyetlerin daha doğru olduğuna dair düşünceler ve düşünürler ortaya çıkmaktaydı. Bu tür düşünür ve düşüncelerin en çok İngiltere'de çıkması da bir tesadüf değildi. Özellikle girişim özgürlüğünü ifade eden ve Fransızca bir kavram olan "laissez faire" düşüncesinin en çok İngiliz düşünürler tarafından sıklıkla kullanılması sömürgecilik tecrübesiyle yakından ilgilidir. Bunun fikir babası da sömürgeci şirketlerde görev almış bir isim olan Adam Smith'ti (Landes, 1998: 104). Bu ifade edilenlerin sözcüsü durumunda olan Adam Smith, merkantalizmin yarattığı tekelleşimden ziyade rekabete vurgu yapmaktaydı. Devlet-piyasa ilişkileri açısından devletin varlığını milli savunma, mülkiyet haklarının korunmasından ibaret görmekteydi (Rodrik,

2011: 8-9). Onun için toplum ihtiyaçlarımızın devlet ise zaaflarımızın ürünüdür (Aktaran Beaud, 2003: 85).

Soyluluk, karşı yükselmekte olan sınıf olan banka ve ticaret burjuvazisi genel anlamda hükümdar ile aynı işbirliği stratejisini izlediği “merkantalist uzlaşma” sonucunda ortaya çıkan “hükümdarın zenginliği” anlayışı zamanla kendini burjuvanın zenginliğine bırakmaktaydı. Burjuvazi dünyaya egemen olacak gücü elde ettiğinde bu uzlaşmayı bir kenarı bırakmaya karar vermişti. Bu zenginlik ile eşgüdümlü olan mutlakiyetçiliğe karşı çıkışı demokrasiyi, özgürlük gibi fikirleri desteklemesinin nedeniydi. Bu fikirlerin mutlakiyet aleyhine kullanılmasında halkı yanında görmek istediği için onların hoşnutsuzluklarından da faydalandı. Oysa zanaatkar, tüccar ve imalatta çalışanların derdi özgürlük ve demokrasi değildi. Onların talepleri daha çok maaşların artırılması, iş saatlerinin düşürülmesi ve dış rekabete karşı korumaydı. Denilebilirki özgürlük, demokrasi gibi liberal fikirler ticaret ve banka burjuvazisi, hukukçular, kanun adamları, tacir ve zengin çiftçilerin isteği idi (Beaud, 2003: 50-51).

Yaygın olarak klasik iktisatçılar tarafından kullanılan bu doktriner inanç, kar peşinde koşan bir girişimciye ya da piyasaya müdahale edilmediğinde uyumlu birlikteliğin ortaya çıkacağını, bu uyumun da hem bireysel hem toplumsal refahı doğuracağını varsaymaktadır (Özel, 2013: 1). Liberal düşünürler, kendilerinin devlet görevlerinde oldukları zamanlarda da bu düşünce kaynaklı liberal uygulamaları desteklemekteydiler. Fransa’da Turgot 1774-1776 arasındaki kısa bakanlık döneminde krallık angaryalarının kaldırılması, tahıl ticaretinin serbest bırakılması, loncaların kapatılması gibi liberal uygulamaları faaliyete geçirmişti. Onun için “bırakınız yapsınlar” şiarı özgürlüğü salık veren en büyük ilkeydi. (Vergara, 2006: 8; Beaud, 2003: 77). Bu anlamıyla liberalizm, ticari kapitalizmin ekonomik politikası olan merkantalist sisteme tepkinin de adı olmaktadır (Şaylan, 2003: 4).

Klasik iktisatçıların siyasi görüşlerindeki keskin liberalist bir eğilimine veya ekonomiyi müdahale edilmediğinde uyumlu çalışan doğal bir düzen olarak değerlendirmelerine karşın bu doktrin tam olarak taraftar bulamaz (Özel, 2013: 1). Bir yandan serbest girişim özgürlüğünü savunan düşünceler gündemdeyken diğer taraftan korumacılığı savunan düşünceler söz konusuydu. Çünkü İngilizler müdahale edilmeyen piyasanın kendi zararlarına olacağına kanaat getirilmiş olmalı ki kendi endüstriyel mallarının tekeli Amerika gibi yerlerde muhafaza etmek için kolonilerde giyim, çuha ve çelik gibi imalathanelerin kurulmasını önlemeye çalıştılar; yine kendi sınırları dışına makinelerin çıkarılmasını yasaklayan kanunlar çıkarmakla beraber, aceleyle bunu sağlamaya

dönük patent uygulamalarını da devreye soktular (See, 2001: 121). Serbest girişim ve ticaret erdemleri ile ilgili atılan nutuklara rağmen asıl faydayı her zaman için yetersiz rekabetten faydalananlar sağlamaktaydı (Toffler, 1981: 131). Uyumculuğun reklamı olan bu görünmez el mottosunun kendisini alternatifsiz bir düşünce olarak sunmaya çabalaması bu uygulamalarla suya düşmekteydi (Bauman, 2012: 12).

Liberalizmin dönem içerisinde önemli düşüncelerinden biri de daha sonraki yıllarda, özellikle 1960'lardan sonra, çokça tartışılan ve eleştirilen, Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'ydi. Ricardo, hayatının önemli bir kısmını finans dünyasında geçirmiş bir kişi olarak İngiltere menfaatine teoriler geliştirmiştir. Küresel serbest ticaretin önemli fikirlerinden Ricarda'ya ait olan bu teori, ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasıyla mümkün olan en iyi üretimin ortaya çıkacağı ve bunun da herkese en iyi yaşam düzeyi getireceği üzerine inşa edilmektedir. Tez tek yanlı ihracatı değil, karşılaştırmalı maliyet üstünlüğüne dayalı dış ticaretin daha verimli olacağı üzerinedir. Buna göre bazı malları içerde üretmektense dışardan satın almak daha akılcıydı. Böylece karşılıklı yarar sağlanmış olacaktı. Ricardo, bu teorisini, iyi şarap üreten Portekiz ile iyi kumaş üreten İngiltere'yi örnek göstererek somutlaştırmak istemişti. Britanya'nın kumaş üretiminde, Portekiz'inde şarap üretiminde uzmanlaşması denklemin iki yanını temsil etmekteydi. Zamanla Portekiz şarap dışında bir şey üretemeyerek İngiltere'ye bağımlı kalmakta iken İngiltere bütün sanayisini geliştirmekteydi. Böylece Portekiz, onun sömürgesi haline gelmeye başlayacaktı. Bunun farkında olan bazı ülkeler, İngiltere'yle aşık olacak duruma gelemedikleri için korumacı politikalar izlemek zorunda kaldılar (Dowd, 2006: 54-55; Güvenç, 1998: 18). Özellikle sanayileşmeye geç başlayan Almanya ve Avusturya gibi ülkeler 18. ve 19. yüzyıllarda liberal felsefenin temel ölçütü olan serbest pazar kavramına sıcak bakmadılar. Serbest ticaret düşüncesine karşı çıkan bu ülkeler, hızlı sanayileşebilmek için devletin müdahalesine ihtiyaç olduğunu ifade ettiler (Güvenç, 1998: 19).

Serbest girişimcilerin ekonomik hareketlerine meşru bir gerekçe olarak sunulan 'görünmez el' metaforu liberalizmin en temel düsturuydu. Smith, piyasanın işleyişi ve ahlakla ilgili konular başta olmak üzere insanın faaliyetlerini toplumsal uyum yoluna koyacak bir mekânizmadan bahsetmektedir. Bu mekanizma 'kendiliğinden düzen' ile özdeş olan 'görünmez el'di. "Görünmez el" metaforu ilahi takdirin herkesi gözetmesinin bir ifadesidir. Dünyanın birkaç kişinin değil de herkesin refah görebileceği bir yer olabilmesi için ilahi takdirin bu eline ihtiyaç duyulmaktadır. İyi işleyen rekabetçi bir pazarda herhangi bir müdahaleye gerek olmadığında bu doğal düzende işleyen elin herkese faydası olacağı

umulmaktadır (Başdemir, 2009: 37-38). İnsanların kendi hallerine bırakılması yani kendilerine müdahale edilmemesi halinde Tanrının istediği -mükemmel olmasa da- mümkün en iyi sosyal düzenin meydana getirileceğine inanılmaktaydı. Bu, bireysel çıkarı peşinde koşanın farkına varmadan gizil bir gücün eliyle topluma da fayda getireceği varsayımına dayanmaktaydı. Bu varsayım kendisini, yüzyıllar sonra Thatcher'ın 'toplum yoktur, bireyler olarak kadınlar ve erkekler vardır' sözünde somutlaşacak olan politikalarda kendini gösterecekti (Clarke, 2007: 92).

Klasik liberalizmde müdahaleciliğin azaltılmasına dönük söylemlerde tartışmalı olsa da ifade edilen husus, devlet rolünün 'gece bekçiliğine' indirgenmesidir (Erbaş, 2009: 54). Devlet rolünün azaltılmasına dönük anlayışların hiçbir zaman gerçekte bir karşılığı olmadığına dair uygulamalar söz konusudur. Çünkü özellikle Kuzeybatı Avrupa devletleri başta olmak üzere gelişmiş kapitalist devletler her zaman için girişimcilerden birileri lehine karar alacağından, devletin kendini tarafsız kılması mümkün değildir (Wallerstein, 2004: 77). Burjuva düzeninin meşrulaştırıcı gücü olan klasik liberaller devletin müdahalesine -kategorik olarak- karşı olmadıkları görülür. Bundan dolayı neoliberalizmin klasik liberalizmin bir devamı değildir. Klasik liberallerin eserlerinde devletin asgari düzeye çekilmesini yada devre dışı bırakılmasını salık veren bir ifade bulmak zordur (Vergara, 2006: 13-16).

Ekonomik müdahaleciliğin olumsuzlandığı 'görünmez elin' işleyişi dönemin hâkim düşüncelerinden olan evrimcilikle de yakından bağlantılıdır. Tanrıyı dünyadan emekli ederek gökyüzüne çıkartan materyalist Yeni Çağ Batı düşüncesi ve onun türevi olan liberal düşünce, evrenin hiçbir müdahaleye gerek kalmadan güzel bir şekilde işleyeceğini düşünmekteydi. Bu anlayışın ekonomidüşüncelere yansımaları da evrimcilerdir. Piyasanın doğa gibi hiçbir şeye gerek kalmadan işleyebileceği fikri, neoliberal düşüncenin fikir babası olan Frederick Hayek'in 'toplum kendi kendini düzenleyebiliyorsa yine ekonomi gibi bu kurumların sayesinde' ifadesinde açığa çıkmaktadır. Bu düşünceye göre kurumlardan herhangi biri toplumsal yetersizlik göstermişse bu kurumlar ve düzenlemeler kendiliğinden ayıklanacaktır (Vergara, 2006: 84). Ekonomideki krizler ve iflaslarda böyle değerlendirilmekteydi. Bunlar evrimsel sürecin parçasıydılar. Evrimsel süreçte başarılı olanlar bu tür zorlukları aşarak mesafe kat ederken başarısız olanlar cezalandırılacaktı (Clarke, 2007: 93). Bu anlayışı savunanlar, serbest piyasa ekonomisinde sınırsız ihtiyaçlar ile sınırlı kaynaklar arasında en iyi tercihi yapabilenlerin kendi refahlarını artıracaklarını ifade etmektedirler. Bu düşünce içerisinde yoksulluk ise bireysel bir başarısızlık olarak ifade edilmektedir (Erbaş, 2009: 72).

Yoksulluğun sebebinin bireylerin kendi başarısızlıklarına bağlanması doğal bir durumdur. Herbert Spencer gibi ultra liberaller, devletin hastalara, yoksullara ve güçsüzlere yardım etmesi durumunda en yeteneksizlerin elenmesinin zorlaşacağını ve bu durumda en iyi bireylerin ortaya çıkmasının da önlenmiş olacağını düşünmektedir (Vergara, 2006:179). Bu düşüncelerin aksine ekonominin kendi kendisini ayarlayıcı bir mekânizma olarak düşünülmesi her zaman için güçlünün sermaye kazancını artıran bir düşünce olmaktan öteye gidememektedir (Kazgan, 2009: 5).

Yararcı öğretinin ideologları olan Adam Smith, J.S.Mill gibi düşünürler, çıkarlar çatıştığı zaman önceliğin 'kamu faydası'na verilmesi gerektiğini belirtmekteydiler (Vergara, 2006: 23). Çünkü klasik liberalizmde özgürlükler alanının genişletilmesi ve özgürlüklerin sağlanmasında gözetilen husus toplumsal yarar anlayışıydı. Uygulamalar, kanunlar ve faaliyetler kamu yararını gözettikleri müddetçe doğru ve olumlu davranmış olacaktı. Bu fayda anlayışı başka toplumların hakları ve hukukları söz konusu olduğunda ise bir kenara bırakılmaktaydı. Klasik liberallerin kendileri için en üstün/iyi anlayışları sömürgecilik sırasında başka toplumlar için en olumsuz durumu ifade etmekteydi. Örneğin, klasik liberal akımın içinde olan Turgot, Fransa sömürgelerinde köleliğin devamını imparatorluğun faydasına olduğu için olumlu karşılamaktaydı (Başkaya, 2010: 117-118).

Liberlizmin önemli unsurlarından biri de pazarın demokrasi ile olan ilişkisine verdiği önemdir. Pazar kurumlarının farklı çıkarlara ve bağdaşmaz amaçlara sahip insanlar arasında, karşılıklı faydayı maksimize edecek bir potansiyele sahip olduğu düşünülür. Bu olanağın, çatışma ve şiddetin yerine topluma faydası olabilecek düzenlemelerin hâkim kılınmasını sağlayarak toplumsal çoğulculuğu ve kişisel özerkliği sağlayacağı varsayılmaktadır (Gray, 2003: 22). Liberalizmin özgürlüğü temel alan yaklaşımını, eşitlik talebinde bulunan kesimlerin haklarını siyasi bir manevrayla alt etmenin yolu olarak da görmek mümkündür. Amerika'ya büyük bir umut ve coşku ile gelen yoksul göçmenlerin sayısında artış olmaya başlayınca tedirginlik de artmaya başlamıştı. Liberalizmin seçme ve seçilme ilkesine dayalı bir siyasal sistemi tasarlaması bu manevranın önemli bir ayağıdır. Federallerin Amerikan anayasasına getirdiği denge ve fren sistemine dayalı güçler ayrılığı ilkesi, çoğunluğu oluşturan yoksullardan çekinildiği için siyasal sisteme dâhil edildi. Bu kurucu atalar için en büyük korku gelir dağılımından memnun olmayan yoksul kesimlerin bölüşüm sistemine müdâhil olma istemleridir. Bunu önlemek için kurucu atalar, yasama ve yürütme sistemini radikal bir güçler ayrılığına tabi tutarak dengelemeye çalışmışlardır. Oy hakkına kimlerin sahip olabileceği yönündeki düşüncelerde bu kaygının sonucudur. Seçme yada seçilme yani

siyasal sisteme dâhil olma hakkının yalnızca toprak sahiplerine yada zenginlere verilmesi bununla ilgiliydi. Örneğin liberalizmin kuruculuğunu yapan İngiltere’de uzun yıllar parlamento sadece toprak sahiplerine ev sahipliği yapmıştır. Liberalizmin önemli temsilcilerinden olan J.S. Mill, yoksulların tepkilerinden çekindiği için devletin özgürlükleri istediğinde kısıtlayabileceğini söylemiş ve kısıtlı oyu savunmuştur (Şaylan, 2003: 51-53). Yine bu düşüncenin uzantısı olan neoliberal düşüncenin önemli düşünürlerinden olan Hayek, yaşanan ekonomik krizden kurtulmanın yolunu refah devletinde eşitliği sağlayan “demos”tan kurtulmakta bulmuştur. Hayek’in modern refah devleti ile totalitarizm arasında bir bağ kurması da bununla ilgiliydi (Fukuyama, 2005: 16). Bunun için Hayek, seçilme yaşının kırkbeşe, yasama organının değişimini de on beş yıla çıkarma talebinde bulunmuştu. Hayek’in amacı, yasama organını ekonomik yaşama müdâhil olamaz duruma getirmektir. Yine aynı doğrultuda Micheal Crozier, S. Huntington ve J.Watanaki gibi siyaset bilimcilerin hazırladığı “The Crisis of Democracy” adlı ortak çalışmada demokrasinin çok ileri giderek ülkeyi ekonomik darboğaza soktuğunu belirttiler. Bu darboğazın da en çok ABD’ye zarar verdiği ifade edilmektedir (Şaylan, 2003: 142, 268).

Toplumsal kurumlardan olan ekonomi kurumu insan için elzem olan kurumlardandır. Ekonomi kurumunun kaçınılmazlığına vurgu yapmak onun tek/temel belirleyici olduğu ya da olacağı anlamına gelmez. Tarihte ekonomi kurumunun kendisi ne zaman ağır basmışsa siyaset de onun yörüngesine girmiştir. Hal böyle olmuşsa hukuk onun üzerine bina edilmiş ve ahlakta ona göre şekillenmiştir. Ekonominin siyaseti, hukuku ve ahlakı belirlemeye başladığı bu zamanlar ise insanı tüketmiştir (Davutoğlu, 2011: 39) Tüm bağlardan böyle kurtulan hür sermayecilik, zamanla bütün alanları kendisi belirlemekte, inşa ettiği bireye “istediğini yapabilirsin” anlayışını dikte ettirmektedir (Duralı, 2010: 144). Böylece liberalizm salgın bir hastalığa neden olan virüs gibi toplumsal ve bireysel şizofreniye neden olmaktadır. Geleneksel toplumlarda insanlar, kendi ihtiyaçlarına yetecek kadar ürettikleri ürünleri tüketmekte (ekonomik yaşam) ve buna uygun toplumsal kural ve kurumları oluşturarak (siyasi yaşam) yaşamaktaydılar. Bu iki alanın birbirinden ayıramayacağı üzerine bir anlayış söz konusuydu. Liberalizmle birlikte ya ekonomik yaşam, kendiliğinden düzenli bir şekilde işlediği varsayılan piyasanın kendisine havale edilerek, insanlar homo economicus olarak yaşamaya teşvik edilmekte ya da insanlar, oy sandıklarına attıkları oyların sonucunda ortaya çıkan oyunun kurallarını seçkinlere bırakarak yurttaş olarak yaşamaya çalışmaktalar. Liberal fikirler ölçüsünde kapitalist sistem artık siyaseti belirleyen bir güç haline gelmektedir (Amin, 2004: 7-9). Ekonominin siyasetten kopuşu küreselleşen

kapitalizmin en büyük arzusudur. Liberalizm ve onun çağdaş yorumu olan neoliberalizm hür sermayeciliği her türlü denetimden azade kılma çabasıdır.

5.5 İlk Büyük Küreselleşme Dalgası:

Küreselleşmenin tarihine ilişkin birçok tasnif yapılmışsa da konumuz açısından en önemlisi onu iki büyük döneme ayıran tasniftir. Kapitalizmin gelişme sürecini de anlatan bu tasnifte öne çıkan husus küreselleşmenin niteliğinden ziyade niceliğidir. 1500'lerden başlayarak küresel bir nitelik kazanan kapitalist gelişmenin değişmeyen niteliği - küreselleşmenin her ne kadar karşılıklı bağlantılılık ve ticari ilişkiler üzerine kurulu simetrik güçlerin ilişkisi olarak gösterilse de - reelde olan asimetrik güç ilişkisidir (Adadağ, 2011: 77). Küreselleşmenin niteliği olan pazar, sermaye, hammadde arayışları devamlılığını korurken niceliğindeki değişiklik bunun ölçüsü ve yoğunluğudur. Küreselleşmenin dalgaları ara ara kesintiye uğrasa da devamlılığını sürekli korumaktadır. Bu devamlılığın zirveye çıktığı zaman, dalganın en yüksek boyutlara vardığı zamandır. En güçlü dalgalar, etrafını kasıp kavurma gücüne kavuşup büyük bir etki bıraktığı dönemlerdir. Bu dalgaların en güçlü olduğu zamanlar, özellikle 19. yüzyılın ortasından, ağırlıklı olarak I. Dünya Savaşı ve kısmende olsa II. Dünya Savaşı'na kadar, İngiltere öncülüğünde gelişen ve devam eden birinci dalga, diğeri ise II. Dünya Savaşı'ndan güçlenerek çıkan Amerika öncülüğündeki uluslararası kurumlarla gelişen ve etkisini 1970'lerin sonu itibariyle gösterip günümüze kadar devam eden ikinci küreselleşme dalgasıdır. Her iki dalganın ana motoru kapitalizmin sermayeyi ihraç ettiği dönemler olmaktadır. Kapitalizmin mal ihracını izleyen sermaye ihracı aşamasının birinci dalga için dönemleri 1860 ile 1914 arasındadır. Sermayenin kar hadlerinin düşmesine mali piyasaları serbestleştirerek tepki verdiği 1980'lerden başlayıp günümüze kadar uzanan dönem de ikinci dalga küreselleşme dönemidir (Şaylan, 2003: 201-202).

İlk dönem dalganın ardındaki ekonomik, siyasal, sosyo-kültürel etkenlerin arkasında coğrafi keşifler ile başlayan sömürgecilik, çok uluslu şirketlerin ortaya çıkması, dinsel grupların hareketleri ve fikirleri, liberalizmin yaygınlaşması, sanayi devrimi, ulus devletin ortaya çıkması, teknolojik imkânların artması gibi ana olgular bulunmaktadır. Bu süreçlerin aktığı ana bir ülke varsa o da İngiltere'dir. İngiltere, bu süreçlerin hepsini kendi rahminde sentezleyerek ilk dalganın kapitalist gücü olmaktadır. Dolayısıyla ilk dalganın ana taşıyıcısı İngiltere olmakla beraber bunların içinde İspanya, Portekiz, Hollanda, Fransa, İsviçre, Danimarka da bulunmaktaydı.

Küreselleşmenin günümüze özgü bir unsur olmadığı aksine 19. yüzyılda ortaya çıkan gelişmelerle ortaya çıkan bir olgudur. Bu yüzyılın ilk yarısından sonra güçlenen İngiltere teknik, mali, askeri ve siyasal gücünü kullanarak bütün piyasalara zorla girmişti (Kazgan, 2009: 18; Foster, 2006: 57; Kaçmazoğlu, 2010: 87, Beriş, 2009: 141-144). İlk küreselleşmenin ana yürütücüsü olan İngiltere sanayi devrimiyle büyük oranda sömürgelerden elde ettiği ham maddeyi seri bir şekilde üretime çevirerek küresel piyasayı ele geçirmek için her yolu denedi. İlk sanayi devrimini başlatan İngiltere, ilk dönemin imparatorluğu konumundaydı. Bu dönemde yapılandırılan teknolojik altyapı bu pazarların inşa edilmesine dönüktü. Ulaşım, iletişim alanındaki hızlı gelişmeler, ticaret hacmini ciddi oranda artırdı. Artan mal ve hizmet ticareti sonrasında güçlenen ve rakipsiz kalan İngiltere gücüne güç katmak için sermaye ihraç etmeye başladı. Sermayenin uluslararası arenada hareket kazandığı bu dönemler dev boyutlu ekonomik dalgalanmaların olduğu dönemlerdi. Bu dalgalanmalar küresel bir güç olmaya çalışan ülkeler tarafından da tepkiyle karşılandı. Diyebiliriz ki, 1914 öncesi küreselleşme çağındaki süreç, en güçlü ülkelerin diğer ülkelerin ekonomik zenginliklerini kendilerine bağlamaktaki yeteneklerinden doğmuştu. Bu sürecin kendisiyle başlayan gelişmeler siyasal, ekonomik, toplumsal çöküntülere neden olmaktaydı. Sermaye ihracının en yoğunlaştığı bu zaman aralığı ciddi tekelleşmelerin de başladığı zamanlardı. Küresel piyasanın yarattığı bu etki aynı zamanda birinci dalga küreselleşmesinde sonu oldu (Dowd, 2006: 145). Çünkü 20. yüzyılın başlarında İngiliz hegemonyasının zayıflaması ve kapitalist devletlerarasındakirekabet hem ilk büyük dünya savaşına hem de içe kapanmaya neden oldu (Foster, 2006: 28). Özellikle de 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başları Almanya, Fransa, Japonya ve ABD gibi ülkelerin güçlendiği zamanlar olmuştur. Her biri aşağı yukarı aynı güce sahip olan bu ülkelerin dünyaya egemenlik kurma yolları serbest piyasa ekonomisinden otoriterleşme ve faşizm olmuştur (Kazgan, 2009: 11). Bu gelişmeler ve ardından baş gösteren savaşlar birinci dalga küreselleşmenin sonunu getirmiş oldu.

5.6 İkinci Küreselleşme Dalgası:

Birinci küreselleşme dalgası Birinci Dünya Savaşı ve akabinde bütün dünyayı etkisi altına alan 1929 dünya ekonomik bunalımıyla kesintiye uğradı. İlk Amerika ve Avrupa'da etkisini gösteren buhran zamanla küresel bir karakter kazanmış oldu. Özellikle büyük sanayi kentlerinde başlayan kriz birçok insanı sefaletle yüzyüze bırakmıştı. Artan üretime karşılık ortaya çıkan talep yetersizlikleri krizin belirleyici nedenlerindendi. Savaşların ve krizlerin

etkisinin yarattığı ekonomik problemlere Taylor'un Bilimsel Yönetimin ilkeleri, Henry Ford'un montaj hattı ve kapitalizmi rasyonelize etmeye çalışan Keynesyen ekonomik modeliyle cevap verildi.

Sanayileşme, İngiltere'de başladıktan sonra kendisiyle birlikte modernliğin ilkelerini belirleyerek küreselleşen kapitalist güçlere yeni imkânlar sağlamaktaydı. Sanayileşmeye geçen ülkelerde belirginleşen ilkelerden en önemlisi standartlaşmaydı. Merkezi hükümetler ticarete konu olabilecek bütün araçları sistemli bir şekilde standardize etti. Sanayi toplumlarında birbirinin eşi olan milyonlarca ürün üretildi. Böyle bir üretimin gerçekleşmesine dönük önemli unsurlardan biri, işçinin attığı her adıma kadar denetlenmesi ve işini daha iyi yapması için sürekli disipline edilmesiydi. Bu çalışma ilkelerini bilimsel bir teori haline getiren de eski bir Marksist olan Taylor'du (Toffler, 1981: 77). Endüstri toplumunda üretimin aileden alınıp fabrikalara aktarılmasıyla birlikte önemli disiplin kurumları oluşturuldu. Bu kurumlar içerisinde en önemlisi çocukları fabrikalara hazırlamak isteyen okullardı. Fabrikanın iş ahlakını öğrenmesi için ailelerden koparılan çocukların eğitim kurumlarına yerleştirilmesi iş disiplinin başlangıcıydı. Bu sürecin fabrika ortamında devam edildi. Taylor 'un "bilimsel yönetimin ilkeleri" teorisi böyle bir iş disiplini için biçilmiş kaftandı (Bozkurt, 2005: 17-18). Artizan tipi üretim modeli yerini kâr ve pazara yönelik manüfaktür tipi üretim modeline bırakınca insan emeğinin verimliliği ön plana çıktı. Emek önem kazandığı için emeğin yönetilmesi "bilimselleştirilmek" istendi (Şaylan, 2002: 142). Taylor, aylaklığı Amerika ve İngiltere ekonomisi için en büyük tehlike olarak görüyordu (Beaud, 2003: 164). Frederick W. Taylor'un tüm çabası da bu konu üzerineydi. Onun temel tutkusu ister spor alanında ister iş ve mekânik alanında olsun örgütsel verimlilikti. Bilimsel yönetim, kitlesel üretim ve tüketimin Amerika'nın endüstri alanında kendini gösterdiği özel bir zamanda neşunema bulmuştu. Endüstrileşmenin yoğunlaşmasına bağlı olarak artan kitlesel üretimin devamlılığını sağlama adına çalışanların davranışlarını disipline etmek için bilimsel yönetim ilkeri harekete geçirildi. Bu yönetim ilkeleri çerçevesinde, işçilerin plansız, düzensiz, aylak hareketlerine ve stratejik kararların ustabaşlarına bırakılmasına -iş verimliliğini düşürmesinden- rasyonel bulunmamaktaydı. Bunu önlemek amacıyla işin rutin küçük parçalara bölünmesi, boşa geçen zamanı önlemek için işin standardize edilmesi, kronometre ile işin zamanının belirlenmesi, uyumsuzluğu önlemek için işçi ve yönetici işbirliği, işçi motivasyonunu artırmak için parça başı ücretlerin verilmesi gibi iş verimliliğini artırıcı önlemler geliştirildi. Bu kuramda emeğin motivasyonu "sekiz saat iş gücü, beş dolar" ilkesi ile sağlama alınmaya çalışıldı. Taylor'un bu ilkeleri zamanın bütün endüstriyel organizasyonlarının vazgeçilmezi oldu. Bu düşünceler,

endüstriyel zenginliği bu yöntemle arttırmak isteyen Lenin gibi kişileri ve Henry Ford'un montaj hattı üzerinden kitlesel üretimi gerçekleştirme planını da etkiledi (Slattery, 210: 170-173). Taylorizm ile geleneksel yönetim yerine bilimsel yönetim, çatışma yerine uyum, bireysellik yerine işbirliği, sınırlı üretim yerine maksimum üretim ve bunların sonucu olarak refahın artırılması amaçlanmaktaydı (Bozkurt, 2005: 115). Oysa ki ortaya çıkan sonucu şu cümle iyi özetlemekteydi: “zeka, fabrikalardan ve atölyelerden kovuldu. Geriye beyinsiz kollar ve çelikten otomata tabi birer otomat haline getirilen bedenler kaldı.” (Aktaran Beaud, 2003: 191).

Taylorizmin hayata geçirildiği yerlerden biri Henry Ford'un kitlesel üretime dönük montaj hatları üstünden iş yapan fabrikalarıydı. Sosyolojik olarak Fordizm olarak bilinen bu iş organizasyonu -20. yüzyılın ilk yarısında Henry Ford'un montaj hattı planlaması- dünyada her tür endüstriyel uygulamaları etkiledi. Fordizm, kitlesel üretime ve rutin işlere dayalı fabrikaları, maliyetleri azaltıcı standartlaşmış üretim yöntemleri, yönetim ve işçiler arasında katı işbölümüne dayalı bürokratik örgütlenmeleri gerekli kıldı (Slattery, 2010: 441). 1945'lerden 1970'lere kadar ABD hegemonyasında gelişen kitlesel üretime dayalı Fordizm, Henry Ford'un Taylor'a ait bilimsel yönetim ilkelerini uygulamaya koymuştu (Yetim, 2011: 132). Fordizm yeni kapitalist bir üretim modelinin hayata geçirilmesidir. Her işçi bir aletin başında kendisine verilen tanımlanmış standart bir işi belirlenmiş bir süre içinde yapılması gerekiyordu. Çalışma bandı yapılan işi mümkün mertebe parçalayıp her işçiyi çalışma temposuna zorlamak suretiyle verimliliği en yükseğe çıkarmayı hedef edinmişti (Beaud, 2003: 202). Henry Ford, bu yöntemden yararlanarak kitlesel bir üretime geçti. Kitlesel üretim, gümrük duvarlarının kapandığı bir dönemde büyük bir mal stoğunu meydana getirmişti (Bozkurt, 2005: 121). 1921-1929 arasında sanayideki üretim %90, saat başına verimde %47 artmıştı (Beaud, 2003: 206). Kitlesel üretim sonucunda elde edilen bu büyük stoklar Ekim Devrimi'nden sonra yaygınlaşan Sovyet tehlikesine karşı kullanıldı. Kitlesel üretim beri taraftan hâkim kapitalist ülkelerde eksik tüketiminden kaynaklanan ekonomik bir krizde neden oldu (Hardt-Negri, 2012: 249).

Henry Ford, efektif talep yetersizliğine dayalı sorunların ekonomik bir krizin nedeni olabileceğini düşündüğünden toplumun büyük şirketlerin gücüne bırakılması gerektiğine inanmaktaydı. Bu inançtan kaynaklı, işçilerin hem saatlerini aşağıya çeken hem de parça başı ücretlerini arttıran “sekiz saat/beş dolar” ilkeli yeni çalışma düzenini uygulamaya soktu. Bu yeni çalışma düzeniyle amaçlanan sadece işçinin disiplini değildi. Henry Ford bu düzenlemeyle işçilere, üreticilerin ürettiği malları satın almalarını sağlayabilecek ahlakî bir

tutumu da kazandırmak istemişti. Ford'un büyük şirketlerin toplumu düzenleme gücüne olan inancı, onu 1929 ekonomi krizi başlar başlamaz işçilerin ücretlerini arttırmaya da sevk etmişti (Harvey, 2010: 148-151). Henry Ford'un işçilerin ücretlerini arttırarak artan üretimin iç pazarını genişletme ve aynı zamanda kazanılan paranın doğru bir biçimde harcanması gerektirdiği için ailevi değerlerin ön plana alınmasını, işçilerin boş zamanlarında meyhanelerden, kumarhanelerden uzak tutulmasını zorunlu kılmıştı. Henry Ford, böyle müreffeh ve ileri bir toplumsal düzene ancak toplumsal yaşamı düzenleyen büyük korporasyonların önderliğinde kavuşulacağına inanmaktaydı (Şaylan, 2003: 90).

Birinci küreselleşme dalgasını sekteye uğratan, New York Borsa'sında hisse senetlerinin değer kaybetmesiyle başlamış olan 24 Ekim 1929 krizine ilk önce tedbir olarak ortodoks ekonominin çözümleri sunuldu. Denk bütçe, pazarın önündeki engellerin kaldırılması uygulamalar mevcut krizi daha bir derinleştirdi. Bu derinleşme Almanya, Fransa, İtalya, Kanada, Amerika ve Avusturya gibi ülkeleri korumacı politikalara yöneltti. Çünkü parçalanmalar, savaşlar ve dengesizliklerin yoğunlaştığı yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde patlayan ekonomik kriz, neo-iktisadın faktör fiyatlarının esnekliğine dayalı piyasaların kendiliğinden tam bir istihdama geçeceği, işsizlik ve diğer ekonomik olumsuzlukları ortadan kaldıracağı anlayışını yanlışlamıştı. Bunun farkında olan Keynesyen politikalar, içsel dengenin kendiliğinden değil müdahale edilerek oluşabileceğini ifade etmekteydi (Tözüm, 2011: 144). Kendi haline bırakılan piyasanın hâlihazırda tekelliliğe yol açarak krizin nedenlerinden biri olduğu ortaya çıkmıştı. Çünkü tekelleşen dev şirketlerin yarattığı eşitsiz gelir dağılımı ücret temelli eksik tüketime yol açmış, bunun sonucunda ortaya çıkan efektif talep yetersizliği durgunluğun temel nedenlerinden biri olmuştu (Foster, 2006: 176). Çünkü daha fazla mal üretmek için artan potansiyel çelişkilerin başında gelmekteydi. Üretim kapasitesinin muazzam ve kontrolsüz büyümesi fiyatların düşmesine ve getiri oranlarını aşağı çekmekteydi. İşte bu fazla kapasite sorunu firmalar arasında rekabet yol açarak yeni pazar savaşlarına (Birinci Dünya Savaşı'na) yol açmıştı. (Greider, 2003: 58).

Müdahale edilmeyen bir piyasanın bireysel ve toplumsal çıkarları eşgüdümleyip toplumsal uyumu ortaya çıkaracağı anlayışı tepkiyle karşılanmaya başlanmıştı. Bu düşüncenin temsilcilerinden olan liberal iktisatçı Adam Smith'in teorisinin hasta olduğunu düşünenlerden biri de John Maynard Keynes'ti. Onun Genel İktisat Teorisi bu düşüncelerin eleştirisi üzerine şekillenmişti. Özellikle teorisi, 1920'lerin başında kendini gösteren fakat patlama noktası 1929 olan borsanın çökmesi sonucunda Amerika'dan başlayıp bütün dünyayı etkisi altına alan büyük krize çözüm bulmak amacıyla ortaya çıkmıştı (Şaylan, 2003:

90-91). Bunalım, kendini yüksek işsizlik ve ekonomik darboğaz olarak göstermekteydi. Keynes, emek ve istihdamın kendisine önem veren dışa kapalı bir ekonomik model öngörmekteydi. Keynes'in söyledikleri ciddi işsizlik ve enflasyonun yaşandığı dönemde politikacılara cazip gelmekteydi. Çünkü bu dönemler yüksek işsizlik, aşırı üretim ve az tüketimin olduğu dönemlerdi. Keynes'e göre piyasanın kendini dengeye getireceği varsayımı doğru değildi. Tüketim probleminin çözümü için beklenen çözüm hükümetin halka talep enjekte etmesiydi. Böylece talep arzı artıracak arz da iş alanlarını açacak ve işsizlik sorunu da çözülmüş olacaktı. Faiz oranları düşürülerek iş yapma olasılığı olanlar düşük faizlerle kredi bulmaya yönelecekti. Buna merkez bankası tarafından basılan paralarla da destek verilecekti. Merkez bankası hem para arzını hem de düşük faiz oranlarını devreye sokarak yatırımların cesurca yapılmasına yol açacaktı. Böylece hem talep artacak hem de iş imkânlarıyla işsizlik kaldırılmış olacaktı. 20. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle ulus devletin ekonomik modeli olarak tasvip edilen Keynes'in bu makro ekonomik politikasıyla hükümetler yaşamın eğitim, sağlık, sosyal güvencelerine kadar her şeyinden kendini sorumlu buldular (Ohmae, 2008: 85- 93). Toplamda bu yaklaşımlar Keynes'in "serbest dış ticaret" ile "içe kapalı ekonomi" arasında bir "üçüncü yol" bulma çabasıydı. (Güvenç, 1998: 33). Sonuç olarak rayından çıkan kapitalizm rasyonalize edilmeye çalışıldı (Foster, 2006: 208-209).

Yaşanan iktisadi, toplumsal ve siyasi felaketler sonucunda liberal kapitalizm gözden düşmekteydi (Radice, 2007: 157). Keynes, ekonomik etkinliğin bireysel kararlara bırakılmaması gerektiğini düşünmekteydi. Keynes, toplam yatırım düzeyinin girişimcilerin tercihlerinden ziyade toplum tarafından belirlenmesini daha doğru bulmaktaydı (Vergara, 2006: 200). Keynesçi teori devletin ekonomik politikalara müdahale etmesi üzerine kurulu bir iktisadi anlayışı yansıtır. Kapitalizmin tekrar büyümesi için merkezi hükümetlerin tam istihdamı sağlaması gerektiğini düşünür (Erbaş, 2009: 56). Keynes'in amacı, yeni oluşturacağı makro politika ile toplam talebi arttıracak, işsizliği azaltacak ve kamu harcamalarını arttıracak bir politikayı hayata geçirmektir. Bunların hayata geçirilmesi sonucunda -II. Dünya savaşı sonrasında- kapitalist ülkelerde hükümet harcamaları arttı, başta hizmet kuruluşları olmak üzere bütün üretken mekânizmalar kamu mülkiyeti haline geldi. Dahası sağlık, eğitim, işsizlik ve konut yardımları ile ilgili kapsamlı refah politikaları uygulandı. Devlet müdahalesi kapitalizmin sınırsızlığını dizginlemiş, herkese sosyal güvence vermişti (Lapavitsas, 2007: 63-64). Devlet enerji, ulaşım, haberleşme gibi temel sektörleri elinde tutarak diğer sektörlerin mal ve hizmet üretimi için gerekli olan girdileri sağlamaya çalıştı. Bu ana sektörleri elinde tutan devlet, bu sayede talep yönetimi ve gerektiği zaman

özel kesimi canlandırabilecek kaynak aktarımını yapabilecekti. Bu sebepten ötürü bütün sanayileşmiş ülkeler 1950 ile 1980 yılları arasında temel sanayi sektörlerini millileştirdiler (Şaylan, 2003: 116). Denilebilir ki kapitalizm planlama ve devlet zoruna dayalı yeni bir birikim stratejisinin varlığını kabullenmek zorunda kaldı (Beaud, 2003: 235).

Bu politikaların siyasal işlevleri de vardı. Makro ekonomi politikaların devlet eliyle hayata geçirilmesi suretiyle işçi ayaklanmalarına neden olan çelişkiler ortadan kaldırılacak ve toplumsal uyum projesi gerçekleşmiş olacaktı (Hardt-Negri, 2004: 194). Sosyolojik olarak bunu Amerika toplumuna uygulanmasını teorize eden de Talcott Parsons'un Genel Sistem Kuramı'dır. Amerika toplumunun yaşadığı ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlarına çözüm bulma anlamında kapsayıcı ve bütüncül yapı olan toplum için, kalıp korunması, bütünlüğe, amaca ulaşma ve uyumun ifade ettiği işlevsellik ile kurulacak dengenin gerekliliği üzerine durmaktaydı (Poloma, 1993: 156-157). Dolayısıyla bu teori içinde aile, kilise, okul, ticari kuruluşlar gibi önemli kurumlar işlevine göre bu dört yapıdan birinin içine yerleştirilerek bireyleri kültürel değerleri özümsemiş ve kendisinden beklenen görevleri en iyi şekilde yapması sağlanmaktaydı. Böylece Amerika toplumu için arzulanan denge sağlanmış olacaktı (Ekinci, 2014: 2-3). Bu yönde, Amerika'da radikal işçi sendikası olan CIO ile AFL birleştirilerek ehlileştirilmiş ve kurulu düzenin temel kuruluşları haline getirilmişti (Şaylan, 2002: 145). Örgütlü işçi hareketlerinin iktidarın tabanı haline getirilmesi bu dönemin önemli kaygılarından biriydi. İş tarifi, çalışma güvencesi, asgari ücret, sosyal hizmet gibi konularda aldığı kazanımlara karşılık işçiler, Fordist iş örgütlenmesinin kendisine razı oldular (Harvey, 2010: 155). Bu büyük anlaşmanın tarafları çalışanlar, iş dünyası ve devlet oldu (Şaylan, 2003: 93).

Keynesçi ekonomik modelde bürokrasiler, hizmet sunduğu vatandaşların hayatlarının her alanını kontrol etmekteydi. Keynesyen ekonominin Taylorist ve Fordist üretim yöntemleriyle bir araya gelen sentezi kitle kültürünü de şekillendirmekteydi (Erbaş, 2009: 131). Sosyal devlet uygulamalarının arttığı bu dönemler devlet eliyle örgütlü bir kapitalizm uygulaması yoluyla refah devletinin hayata geçirildiği dönemler olmaktadır. Refah devletinin bileşenleri yeterli sağlık hizmetleri, kamu sağlığını koruma çabaları, modern tıptaki gelişmeler, yeterli gelir eksikliği çeken yaşlılara ve işsizlere bağlanan aylıklar, eğitim olanaklarının artırılması, barınma ve beslenme imkânlarını içermekteydi (Pellizon-Casparis, 2007: 149-151). Bu aslında tüm yurttaşların salt yurttaş oldukları için mal ve hizmetlerden görece olarak eşit yararlanmasının devlet tarafından garantiye alınmasını ifade eder. Refah

devleti uygulamaları ile insan haklarının ve özgürlüğün pozitif tanımını referans alan ikinci kuşak hak ve özgürlüklerin sağlanması mümkün olmuşsa da neoliberalleşmeyle birlikte “kamu” kavramının ifade ettiği bu anlayış, yerini “müşteri” kavramının ifade ettiği anlayışa terk etti. Böylelikle kamu hizmeti olarak görülen faaliyetler artık pazar mekânizmasının insafına bırakılmış oldu (Şaylan, 2002: 19-20).

Refah devleti yoluyla içerde büyük bir mal ve hizmet stoğu oluşturan ABD, kapitalizme yeni bir soluk getirmek amacıyla özellikle II. Dünya savaşıdan sonra küreselleşme sürecini hızlandıracak yeni uluslararası kurumları ortaya çıkardı. Küreselleşme sürecinin iki büyük öncüsü olan İngiltere ve ABD ulusaşırı şirketler ve uluslararası finans piyasasını kendi menfaatleri doğrultusunda şekillendirmek amacıyla çeşitli uluslararası kurumları kurma yoluna girdiler. Bilindiği üzere her ülkenin kendi içine kapalı ulusalcı ekonomilerini izleyerek bunalımdan çıkmaya çalıştığı bir zamanda kapitalizmin sıkıntı yaşaması bu kurumların varlık sebebi oldu (Şaylan, 2003: 90). Birde buna savaş sırasında alınan borçlar eklendi. Uluslararası artan borçların ödenebilmesi için çok büyük bir üretim ve ticaretle fazlalık yaratılması gerekiyordu (Beaud, 2003: 196). Daha İkinci Dünya Savaşı sürerken böyle bir planlamayı yapmaktaydılar. İki ülke, savaştan önce bile serbest piyasa ve ticaret akışının önündeki engellerin ortaya çıkaracağı sonuçlardan tedirgindiler. İki ülkenin amacı da burada netleşmekteydi. İkisi de finansal sermayenin serbest dolaşmasını amaçlamaktaydı. Yalnız diğer ülkelerin yaşadığı ekonomik darboğazın finans ve ticaret hareketlerini önlemeye dönük potansiyeli endişenin asıl kaynaklarından biriydi (Ritzer, 2011: 193-194). İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ekonomik serbestleşmenin önündeki engellerden biri de gelişmiş ülkelerin ortaya çıkardığı arz fazlasıdır. Bu arz fazlasının elden çıkarılmaması halinde işsizlik ve büyük buhranların ortaya çıkacağı düşünülmekteydi. Ülkeler arasındaki ticari engellerin sistematik bir biçimde ortadan kaldırılmak istenmesi bu arz fazlasının küresel piyasaya sürülmesi içindi (Sabır, 2010: 220). İşte bu amaç için IMF, 1944 yılında ABD’nin New Hampshire bölgesinde küçük bir kasaba olan Bretton-Woods’ta Mount Washington Oteli’nde toplanan konferansta kuruldu. Üç gün boyunca süren toplantılar sonucunda ortaya çıkan kurumsal yapının adına Bretton Woods sistemi adı verildi. Aynı gün kurulan diğer kurumsal yapı da Dünya Bankası olduğu için bunlara ikiz kurumlar ya da Bretton Woods kurumları adı verilmektedir. Bu örgütlerin kurulmasında Keynes’in payı bulunmaktaydı. Amaçlanan husus ise sabit kur sistemini koruyup finans piyasalarına çeki düzen vermektir. Daha ileri bir zamanda bu kurumlardan olan GATT’ın feshedilmesiyle yerine 1 Ocak 1995’te DTÖ kuruldu (Güvenç, 1998: 31).

1929 yılında ortaya çıkan küresel bunalımdan ABD yeni dersler çıkarmaktaydı. Bunalımın ardındaki nedenler aynı zamanda küreselleşmeye hız veren bu kurumların kurulmasını gerektirecek nedenlerdi. Dünyayı sefaletin eşiğine getiren bu krizin ardında ulus devletler arasında iş birliğinin olmaması, yüksek gümrük tarifeleri, küresel piyasada köşe kapmak isteyen ülkelerin para birimlerini istedikleri gibi alçaltıp yükseltmeleriyle ortaya çıkan dalganın yarattığı belirsizlikler vardı. Özellikle az ithalata karşılık fazlaca ihracat yapmak adına karşılıklı para devalüasyonları kısa zaman içine yıkıcı sonuçlara yol açmıştı. İşte yaşanan bu döviz savaşını önlemek amacıyla çeşitli tedbirler alındı. Bunun için her katılımcı devletten kendi para birimini sabit bir kura bağlaması istendi. Bu düzenlemeye öncülük eden ABD'nin bunda ciddi bir çıkarı bulunmaktaydı. Büyük altın rezervlerine sahip olan ABD, kendi para birimi olan doları altın üzerinden yapılandırdı. 1944 yılında her paranın altına göre tanımlandığı sabit bir kur sistemi olan "altın para standardı" (Gold Exchange Standart) devreye sokuldu. Zamanla ABD doları, standartlaşan para biriminin zirvesi oldu. Her ülkeden kendi parasını yeni kurulan kur üzerinden konvertibilite etmesi ve kendi altın rezervlerini IMF'ye yatırması istendi. Çünkü ABD dünya altın rezervlerinin %80'ine gibi bir kısmına sahipti. Bu çabalar sonucunda IMF'ye, kurulmasından iki yıl gibi kısa bir sonra kırk devlet üye kazandırıldı. Altın stoğu üzerinden doları güçlendiren ABD, uluslararası ticarete sınırların kaldırılmasını dikte ettirdi. Zamanla dolar küresel bir para birimi haline geldi. IMF, sabit kur sistemini sağladıktan sonra ülkelerin kendi paralarıyla manipülasyonda bulunmasını önlemeye çalıştı. IMF içerisinde baskın ülke hep Amerika olduğu için ikinci küreselleşme dalgasından faydalanan da o oldu.

IMF gibi aktif rol oynayan kurumlar dışında fazla bir hayatiyet kazanmayan kurumlarda bulunmaktaydı. Örneğin ITO (Uluslararası Ticaret Örgütü) bunlardan biridir. Bretton Woods'te kurulan bu örgüt faaliyete geçirilmedi. Yerini daha sonraki yıllarda DTÖ'ye bırakacak olan GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşmaları) kuruldu. 1947 yılında ilk kurulduğunda sınırlı bir amaç için kurulmuştu: Sınai mamul ürünlerde korumacılığı azaltmak, dış ticarete en fazla kayırılan ülke ilkesini geçerli kılmak ve ticaretinin önündeki gümrük engellerini aşmak. Üye sayısı az olan bu örgüt asıl olarak merkezdeki dengeyi sağlamaya dönük çalışmaktaydı. GOÜ ne zaman mamul ihracatçı konumuna gelip merkeze rakip olurlarsa çeşitli düzenlemelerle önleri bu örgüt tarafından kesilmektedir. Örneğin bunların ihraç kalemleri arasında yer alan giyim-dokuma sanayisi gelişince 1974 yılında Çok-Elyaflılar Anlaşması (MNF) yoluyla merkez kendini tarife dışı engellerle korumaya çalıştı. (Kazgan, 2009: 135-140).

Sürecin önemli kurumlarından bir diğeri de Dünya Bankası'ydı. 1944 yılında kurulmasına rağmen faaliyete 1946 yılında geçti. Dünya Bankası'nın da kurulma amacı az gelişmiş ülkelerin üretim imkânlarını ve kaynaklarını teşvik etmek, üretken amaçlar için para aktarmak, uluslararası yatırımı teşvik etmektir (Ritzer, 2011: 203). Dünya Bankası bunun yanında imar ve kalkınma bankası olarak savaş sonrası ülkelere yaralarını sarmaları için de ödenekler ayırmaktaydı (Yılmaz, 2004: 133). Her ne kadar Dünya Bankası bu niyetlerle de kurulmuşsa da yürürlüğe sokmaya çalıştığı yasalar yine merkezdeki ülkelerin menfaatineydi. Örneğin, Dünya Bankası'nın teşvikiyle 1988 yılında yürütülen MIGA (Mutual Investment Guarantee Agreement) Anlaşması bunun somut ifadesidir. Bununla G-7 ülkelere bağlı şirketlerin ulus-devlet, devlet bürokrasisi, yerel hukuk ve STÖ'ler karşısında üstünlüğünün kabulü sağlanmak istenmişti. ABD'nin kendi üstünlüğünü sağlamaya dönük bu platformun devamı niteliğinde olan ve yine ABD tarafından OECD ülkelere kabul ettirilmek istenen bir diğeri anlaşma MAI (Multilateral Agreement on Investment) Anlaşması'ydı. MAI, MIGA'nın ötesinde olup ulus devletleri şirketler karşısında tamamiyle silikleştirme çabasıydı. Kamoyundan gizlenerek hazırlanan bu anlaşmanın taslağı ortaya çıkınca Kanada ve Fransa'nın OECD toplantısına katılmayacaklarını bildirmeleri bu anlaşmayı akim bırakmış oldu (Kazgan, 2009: 143).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan bu kurumlar, büyük bunalımın yarattığı dengesizlikleri ortadan kaldırmak, küreselleşmeyi hızlandırmak ve teşvik etmek amacıyla siyasi baskılar kullanmaktaydı. İşte GATT, IMF, DB gibi örgütler, ikinci dalganın güçlü ülkeleri lehine işlevselleşmekteydi. Ulusüstü bu kurumlar küresel bir piyasanın oluşturulmasının gayreti içindeydiler (Hardt-Negri, 2004: 191). 1945'lerden sonra bu kurumlar aracılığıyla başlatılan bu ikinci küreselleşme süreci, bir önceki gibi sömürücüydü. İkinci Dünya Savaşı sonrasında sömürgeciliğin tasfiye edildiği ne kadar söylene de söz konusu olan doğrudan olmayan sömürgeleşmeyi (Toffler, 1981: 386). İkinci küreselleşme dalgasına asıl ivme kazandıran ana unsur ise bu süreçlerin sonunda ortaya çıkan neoliberalizmdir.

5.6.1 Neoliberalizm:

Küreselleşme sürecine hız kazandıran iktisadi düşünceler, söz konusu kapitalizmin yükselişe geçtiği 1945-1970 yılları arasından sonra duraklamaya geçen sürece yeniden bir ivme kazandırmak amacıyla üretilmekteydi. Günümüz küreselleşmesinin

şekillendirilmesinde en çok etkili olan düşüncelerden biri olan neoliberalizm, bu sürece ivme kazandırmak amacıyla geliştirilmiş düşüncelerdendir. Neoliberalizm, görece uzun bir refah döneminin ardından yaşanan iktisadi sorunlara piyasa dostu bir tepkiydi (Filho-Jonston, 2007: 19). Neoliberalizm başta İngiltere ve Amerika olmak üzere 19. yüzyılın egemen düşüncesi olan liberal iktisadi düşüncenin yeniden yapılanmasıdır. Neoliberalizmin köklerine bakıldığında karşımıza çıkan husus Adam Smith'in iktisadi düşünceleridir. Önerdiği temel varsayımlar neoliberalizme referans olmaktadır. Temel varsayım, müdahala edilmeyen, özgür işleyen piyasanın hem bireyin hem toplumun faydasına olacağıydı. Böylece genişleyen piyasanın işbölümünü artıracığı ve uzun vadede ulusu zenginleştireceği düşünülmekteydi (Clarke, 2007: 91-92).

Neoliberalizm anlaşılardan küreselleşmenin anlaşılmayacağı söylenebilir. Küresel piyasanın ortaya çıkmasında önemli bir unsurdur. Böyle bir piyasanın bu sürece önderlik edenlerin faydasına olacağı bellidir. Özellikle neoliberal politikaların akademik olarak üretildiği yerin küreselleşme sürecine kendi çıkarları doğrultusunda yönveren ABD olması bir tesadüf değildir. 1946 gibi erken bir dönemde Keynesyen ekonominin tartışılmazlığı ve kaçınılmazlığı üzerinde yoğun bir görüş birliğinin olduğu halde Milton Friedman'in Chicago Üniversitesinde verdiği ekonomi dersleri ilgi uyandırmaya başlamıştı. 1950'li yıllarda üniversite, neoliberalizmin merkez üssü haline geldi. Chicago Üniversitesi, bu düşüncüyü benimsemiş birçok öğrenci yetiştirmişti. Mezun edilen öğrenciler başka ülkelerin ekonomilerini yapılandırmak için gönderildiler. Örneğin, "Chicago Çocukları" olarak bilinen bu kişiler Amerikan istihbarat örgütleri vasıtasıyla iktidara getirilen Pinochet'e danışmanlık yaptılar. Şili denilebilir ki, küreselleşme araçlarının kullanıldığı bir laboratuvar olarak işlev görmüştü. Burada ilkin hayata geçirilen neoliberal ilkeler şunlardı: Genel anlamıyla endüstri dalları ve ekonominin özelleştirilmesi, sosyal devlet harcamalarının düşürülmesi, kamu sektörü yerine özel sektörün büyümenin ana dinamiği haline getirilmesi, enflasyon oranının düşük tutulması, fiyat istikrarının sağlanması, bürokraside küçülmeye gidilmesi, dengeli bütçenin sağlanması, ithalatın önündeki tarifelerin kaldırılması ya da düşürülmesi, kotaların kaldırılması, devlete ait kamu teşekküllerinin özelleştirilmesi, para biriminin konvertibl hale getirilmesi, serbest piyasa önündeki engellerin kaldırılması, yabancı ülkelerin sektörlerinin tahvil ve hisse senedi yoluyla yatırımlara açılması, rekabeti artırmak için kamusal düzenlemelerin azaltılmasıydı. Bu neoliberal ilkeler 1980'lerden sonra yapısal uyum programları adı altında dünya çapında uygulamaya kondu (Tözüm, 2011: 148). Devlet yapılanmasını da küresel düzene göre dönüştürmek isteyen bu hususlar, uluslararası ilişkilerde devleti zamanla hakem rolünden çıkartıp piyasanın bir oyuncusu haline getirdi.

Toplum, piyasa modeline göre dönüştürülmeye çalışılırken devletin kendisi piyasalaşmaktaydı. Tüm düzenlemeler kamu refahı adına değil küreselleşme projesi adına işlevselleşmekteydi (Munck, 2007: 112).

Neoliberalizm genelde muhafazakâr partilerin iktidar oldukları dönemde pratize edilmişse de teori haline getiren Chicago İktisat Okulu'dur. Neoliberalizmin öncü fikir babalarının düşünceleri gelir bölüşümü ve istihdamın belirlenmesiyle ilişkilidir. Koruyucu kurumların piyasalara müdahale etmemesi gerektiği öncelikli çıkış noktalarıdır. Özellikle tam istihdamı artırmaya dönük devlet politikalarının toplumsal refahı düşüreceğini, işsizliğe ve enflasyona yol açacağını düşünmektedirler. Bundan sebep, Keynesvari makro iktisat politikalarının bir kenara bırakılmasını vaaz ederler. Müdahale edilmeyen bir piyasanın zamanla tam istihdamı sağlayacağını ilke olarak benimserler (Palley, 2007: 38-42). Müdahale edilmeyen piyasa tam istihdamın yanında işbölümünün de garantisi olarak kabul edilir. Neoliberalizme göre, modern dünyada bir kriz, işsizlik, yoksulluk varsa piyasanın işleyişine müdahale edildiği içindir. İnsanlığa faydası olduğu düşünülen bu ilkelerle piyasa küreselleş(tiril)ir (Shaikh, 2007: 77). Neoliberalerin açıklığa, piyasaya, serbestliğe yaptığı bu vurgu daha birçok siyasi ve felsefi gerekçelerle izah edilir (Dereniyagala, 2007: 177).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra katı devlet müdahalesi ve aşırı para emisyonunun enflasyonunun nedeni olduğunu öne süren neoliberal düşünürler, 1970'li yıllarda sahneye çıkarak devlet müdahalesini eleştirdiler. Devletin ekonomiden elini çekmesini ve yüksek gelir gruplarından alınan vergilerin düşürülmesini istediler. Çünkü vergi yolu ile elde edilen kaynakların bölüştürülmesi ve verimsiz kullanılmasından dolayı yatırıma dönüştürülememesinden şikâyet ettiler. Liberaller yeniden dağıtımcı adaleti ifade eden refah devletini, bireysel özgürlüğün ve mülkiyet hakkının ihlali temelinde piyasanın etkinliğini bozarak verimliliği düşürdüğünü ileri sürdüler (Özipek, 2011: 192). Bu sebeple neoliberalizm, 1945-1970 dönemi arasında kar hadleri düşen sermayeder sınıfın çıkarlarına dönük bir düşünce sistemi oldu. İlkesel olarak özelleştirme, iktisadi engellerin minimize edilmesi, sosyal politikalardan dönüş, kamusal nitelikli mallara yapılan harcamaların düşürülmesi, mali disiplin, teşkilatlı iş gücü üzerinde ciddi bir disiplin ve denetim, vergi indirimleri ile para hareketliliği gibi bir dizi düzenlemeler baskılanan sermayeye alan açmak için hayata geçirildi (Falk, 2001: 2). Neoliberalizmin merkez ve çevreyi ilgilendiren bir dizi faktörü içinde barındırmaktadır. Refah uygulamalarını azaltması, finans kurumlarını büyütmesi, birleşme ve satın almalar üzerine yeni hukuksal düzenlemeleri teşvik etmesi gibi yapısal istemler çevre kaynaklarının merkeze aktarılması içindi. Neoliberal ilkeler üzerinden

şekillenen küresel piyasa rakipsiz ve güçlü olan merkez ülkelerin çıkarlarını da temin etmişti (Dumenil-Levy, 2007: 27). Neoliberal politikalarla bütünleşen finans piyasaların varlığı Amerika'nın çıkarına olmuştur. Yüklü miktarda mali kaynak bu sayede Amerika'ya aktı. Neoliberalizm, ABD ve onunla işbirliği içerisinde olan IMF gibi uluslararası kurumlar, kaynak aktarımının faileri oldular (Ritzer, 2011: 143). Diyebilirizki küreselleşme denilen süreç, neoliberalizmin hem bir yüzü olmakta hem de kökünü Amerikan yönetici sınıfıyla egemen sermaye sınıfına bağlayan dünya çapında bir birikim stratejisinin adıdır (Filho-Jonston, 2007: 15-19).

Neoliberalizm, sermayenin hareket alanını daraltan bütün engellerin kaldırılmasını talep eden küresel kapitalizmin evrimci bir düşüncesidir. Neoliberalizm, küresel sermayenin çıkarlarını evrensel bir çıkar gibi gösteren ve bunu korumayı amaçlayan bir ideolojidir. Piyasanın herhangi bir düzenlemeye gerek kalmadan işleyebilmesi özelleştirmeler yapılması, sosyal devlet uygulamalarının daraltılması, sosyal güvenlik uygulamalarının kaldırılması, eğitim, sağlık gibi hizmetlerin paralı hale getirilmesi, dış borçların ödenmesi için ülkeleri dışarıya yönlendiren yapısal uyum programlarına bağlıdır (Şansever, 2003: 17). Doğrusu neoliberalizm her ne kadar müdahalesiz bir piyasayı arzulasa da küresel sermayenin hiçbir düzenlemeye tabi olmamasını ifade eden bir rejim değildir; aksine onun hareketini kolaylaştıran devlet düzenlemelerine ihtiyaç duyan düşüncedir (Hardt-Negri, 2004: 269). Bundan sebep kendine başına, hiçbir müdahaleye gerek kalmadan işleyen bir piyasanın olduğunu söylemek doğru görünmemektedir. Piyasaların serbest bir şekilde işlediği düşüncesi ideolojik bir tutumdur. Çünkü piyasa, sürekli bir hükümet düzenlenmesine ihtiyaç duyar (Campbell, 2007: 309).

Neoliberalist kalkınma strateji, olarak kendisini Washington Uzlaşması'nda göstermektedir (Munck, 2007: 107). Washington Uzlaşması, ABD ve diğer gelişmiş kapitalist ülkeler tarafından kabul edilen; merkezi Washington'da bulunan Dünya Bankası, IMF, ABD Hazine Bakanlığı tarafından dayatılan neoliberal politikaları içerir. Uzlaşmanın ana hedefi kar hadlerini düşüren makro ekonomi politikalarını tekrardan gözden geçirmektir. Örneğin, Keynes modeli ekonominin gereği ve sonuçları olan iş gücü piyasasının yeterince esnek olamaması, artan oranlı vergiler, yüksek oranlı ithalat vergileri, kamu iktisadi teşebbüslerinin verdiği açıklar, devletin piyasaya ve ekonomiye aşırı müdahalesi gibi unsurlar saf dışı bırakılarak şu maddeler üstünde mutabakata varıldı: Özelleştirme programlarını kolaylaştıran yasaların çıkartılması, devletin artan vergi oranlarından vazgeçmesi, eğitim, sağlık gibi altyapı çalışmalarıyla kendini sınırlaması ve doğrudan iktisat

alana müdahale etmemesi, finans hareketlerini serbestleştirmesi ve faiz oranlarının piyasa tarafından belirlenmesi, gümrük tarifelerinin kaldırılması, yabancı sermayenin özendirilmesi, kamu iktisadi teşekküllerinin özelleştirilmesi, piyasa üzerinde engellerin kaldırılması, mülkiyet haklarının güvenceye alınmasıdır. Dünya Bankası lideri Fischer bu maddelerden hareketle memnuniyetini -Keynesyen makro ekonomik politikaların iflas ettiğini ve dünyada tek bir iktisadi paradigma olduğunu ifade ederek- bildirdi (Yıldırım, 2013: 1-6).

Merkez ve çevre ilişkisi açısından neoliberal politikaların önemi büyüktür. Merkezin çevre karşısında kaybettiği egemenliği tekrardan sağlamasında bu politikaların varlığı yadsınamaz. Çevre ülkelerinin borçlandırma ve özelleştirme yoluyla boyunduruluk altına alınması için neoliberal politikalara ihtiyaç duyuldu. Merkez ile çevre arasındaki ilişkinin görece olarak demokratik havasını kaybetmesinin altında borçlandırma ve özelleştirme vardır. Çünkü 1960 ile 1970 arasında zamanla sömürgeci kurtulan GOÜ'ler, BM çerçevesinden ortak hareket etme ve merkez karşısında güç kazanma yoluna girmişlerdi. Dünya siyaset sahnesinin bir kutbunda yer alan ABD destekli NATO ile SSCB destekli Varşova Bloku dışında yer alan "bağılantısızlar" hareketi yetmiş yedi ülkenin katılımıyla başlamış, sonradan bu sayı yüze ulaşarak güç birliği yapmışlardı. Dönemin GOÜ'leri bir arada olmanın verdiği güç ve imtiyazlarla merkezden çeşitli taleplerde bulunmuşlardı. Hiçbir ülkenin diğer ülkenin işlerine karışmaması, gelişmiş ülkelerin GSMH'sinin %1'lik kısmının bu ülkelere verilmesi, merkezden çevre ülkelere bir dizi teknoloji transferleri ile sanayilerinin desteklenmesine kadar bir dizi talepler merkez tarafında karşılık bulmuştu. Merkez ya gümrük tavizleriyle ya da IMF'nin yardımıyla çevrenin taleplerine cevap verdi. Bu görece demokratik eşitliğin ardında mevcut savaşlar ve akabinde ortaya çıkan petrol krizleri de vardı. Özellikle Amerika'nın ve Fransa'nın yaşadığı sendrom bunun önemli göstergeleriydi. Yine aynı dönemlerde OPEC altında kartelleşen çevre ülkelerin petrol fiyatlarını yükseltmesi merkezin tedirginliğini arttırdı. Egemenliğini kaybeden merkez, çevreyi borçlandırarak ilk tepkisini ortaya koydu. Buna sermaye hareketleri ile ciddi krizlerde eklenince çevrenin IMF'ye olan borcu katlanarak arttı. Borçlarını zamanında ödemekte zorlanan çevre ülkeleri bu defa merkezin taleplerini kabul etmek zorunda kaldı (Kazgan, 2009: 74-75). Bu dış borçların özelleştirme adı altında çevreye ödetilmesinin sonuçları da ağır oldu. Çünkü özelleştirme, bir ülkenin sosyal devlet yapılanmasına en çok destek sunabilen kamu iktisadi teşekküllerini ortadan kaldırarak eşitsizliğin derinleşmesine neden oldu.

Kapitalist sisteme işleyiş kazandıran neoliberal küreselleşme, 1973'te meydana gelen bir dizi gelişmelere bir tepkiydi (Colas, 2007: 132). Refah devleti uygulamalarından

kaynaklanan talep şişmesi, artan enflasyon oranları, artan oranlı vergiler, üretimde emeğin payının artmış olması ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra gelişmiş ülkelerin otomobil, elektrikli ürünler, transistör, hazır giyim mallarına dayalı pazarları belli bir noktadan sonra daralmaya başlaması kar hadlerini düşürmüştü (Şaylan, 2003: 183; Tözüm, 2011: 144). Kamu harcamalarında yapılan artışlar fiyat dengelerini sarsarak ekonomik krizi tetiklemişti (Lapavitsas, 2007: 64-65). Buna ek olarak Vietnam savaşının sürmesi, OPEC petrol fiyatlarının artması, soğuk savaş döneminde verilen hibe, borç ve dış yardım gibi destekler dış açıkları artırarak krizi tetiklemişti (Palley, 2007: 44). Örneğin, 1960'lı yıllarda hükümet ve askeri harcamaların giderleri artmıştı. Vietnam savaş giderleri 1961-1970 yılları arasında 35 milyar, ABD'nin desteklediği rejim ve hükümetlere ayırdığı bütçede 1957-1967 arasında 56 milyar doları bulmuştu. Bunlar, Amerika'nın 1935'ten beri ilk defa 1971 ve 1972 yılları arasında 9,6 milyar dolar dış ticaret açığı vermesine neden oldu. Amerikan dolar varlıklarının bu yollarla dışarıda şişmesi ticari rakiplerde ciddi dolar miktarını artırmakla birlikte altın stoğunu tükettirmişti. 1960'tan itibaren Amerika'nın dolar varlıkları altın stoğunu aşmaya başlamıştı. Bu sayede birçok Avrupa bankası çok miktarda dolara sahip olmuştu. 1971'in sonunda bunun miktarı yaklaşık olarak yüz milyar doları bulmuştu. Amerika'nın altın stoklarını eriten bu gelişmelere karşılık verdiği ilk tepki altını dolara endeksleyen Bretton Woods sistemine son vererek dalgalı kur sistemine geçmesi oldu. Amerika dalgalı kur sayesinde parasını devüle ederek Avrupa ve Japonya'daki rakiplerine karşı rahatlamaya çalıştı. Petrol çıkaran ülkeler ise doların düşüşünden endişe etmeye başlamışlardı. Çünkü dolar artık altın kadar iyi değildi. Dolayısıyla 1960'ta kurulan petrol satan ülkelerin kurduğu OPEC petrol fiyatlarını varil başına yukarı çekti (Beaud, 2003: 256-257). Petrol fiyatlarının artması, ihraççı konumunda olan OPEC ülkelerine fazla sermaye girdisi sağladı. Petrol ithal eden ülkelere durgunluğa fiyat artışları eklenince de krizin etkisi katlanarak büyüdü. GOÜ'lerde dış borç patlaması bu dönemde ortaya çıktı. Çünkü petrol ihracatçısı olan ülkelere biriken fonlar merkezin durgunluğu nedeniyle uluslararası bankaların kasalarına akıtıldı. Merkez ülkelerin bankalarında biriken fonların dolaşıma sokulmak istenmesi, gelişmekte olan ülkelerin zararına oldu. Çünkü düşük faiz oranlarıyla GOÜ'lere aktarılan bu fonların zamanında ödenmemesi GOÜ'leri ağır borçlar altında bıraktı (Kazgan, 2009: 95). Gelişmekte olan ülkelerin borçlandırılması ile merkez ülkeler bir taşla iki kuş vurmuş oldu. Biriken fonların kısa vadeli krediler şeklinde çevreye akıtılması sonucunda çevre ithalatını merkez de ihracatını artırmış oldu. Bu merkezin kâr hadlerini de artırmanın bir yolu oldu (Palley, 2007: 144).

ABD, Avrupa ve Japonya gibi ülkeler, büyüme oranları, teknolojik gelişmişlik, başta sağlık ve emeklilik olmak üzere sosyal güvenlik politikalarının damgasını vurduğu refah programları ile sürekli göz önünde idiler. Ancak kâr oranlarının düşmesiyle başlayan yapısal kriz, özellikle sosyal güvenlik politikalarını sekteye uğrattı (Dumenil, 2007: 25). Bu yapısal kriz merkezi devletin güttüğü görece eşitlik durumunu da zayıflatmaktaydı (Kahraman, 2007: 102). Güvenlik hizmeti sağlamanın, altyapı inşa etmenin ve eğitim, sağlık ve ömür boyu gelirin garantisi ile hizmet sunmanın toplam maliyeti vergi oranlarının artırılmasını gerektirmekteydi (Wallerstein, 2004: 127). Sermayeder sınıftan sosyal devlet uygulamaları için alınan vergilerin yeni ekonomi düzende alınmaması için yine bu sınıftan kişilerin yaptığı baskı sosyal devlet harcamalarını kesintiye uğrattı. Küreselleşen yeni ekonomi düzende sermayenin serbestleşen finans piyasasının ilk kurbanı yine sosyal devlet uygulamaları oldu. Finansal sermayenin temel bir aktör olduğu dünyada sermayenin bir ülkeden diğerine rahatça geçmesine imkân tanıyan neoliberal politikalar sosyal amaçlı vergilerin alınmasını zorlaştırdı. Yeterli miktarda ödenemeyen primler ve alınamayan vergiler sosyal devletin işlerliğini kaybetmesinin nedeniydi (Yılmaz, 2004: 24). Neoliberalizm, Batı Avrupa ve Amerika’da Taylorizm ve Fordizm temelinde gelişen sanayi kapitalizminin ve onunla bağlantılı sosyal demokrat kompriminin sonunu getirdi (Beaud, 2003: 293). Böylece kapitalizmin aşırılıklarını törpüleyen ulus devletin “sosyalleşme” işlevi zamanla askıya alındı (Kazgan, 2009: 17). Çünkü siyaset mekanizmasına tabi olan ekonomi gelir dağılımını nispeten eşitleyen bir kurumdu. Bu durum küreselleşmeyle birlikte tersine döndü. Özellikle 1980’lerden sonra güç kazanan yeni sağ için artık ekonomi, siyasetten arındırılması gereken bir kurum oldu (Şaylan, 2003: 19).

1970’lerde dünyada yaşanan iktisadi, siyasal ve sosyal problemler gelişmiş ülkelerin hükümetlerini aynı düşünceler üzerinde bir araya getirdi. Yeni sağ olarak da bilinen bu hükümetler, bu dönemlerde Batı siyaset sahnesinin merkezine yerleştirdi. Özellikle yeni sağ, yapısal krizin nedeni olarak gördüğü refah devleti politikalarına saldırmakla kendisini siyaset sahnesinde gösterdi. Yeni sağ içerisindeki politikacılar, akademisyenler, gazeteciler ulusal gelişmişliği ve rekabet edebilirlik yeteneğini önleyen faktörün refah devleti olduğunu vurguladılar. Aynı refah devleti insanların bağımlı olarak yetiştirilmesinden ve böylece ahlakî bir zaafa uğramasından da sorumluydu. Yeni sağ, yeni ekonomik düzene uygun ahlakî değerleri teşvik etti. Bu amaçla birey özgürlüğünün teminatının devlet değil piyasa olduğunu ısrarlar vurguladılar. Örneğin Yeni sağın İngiltere’deki lideri Margaret Thatcher, rastgele yapılan sosyal yardımların, aileleri parçaladığı, tembelliği özendirmediği, insanların kendi ayakları üstünde durma yeteneklerini önlediği, hırsızlığı ve ahlaksızlığı cesaretlendirdiğini

ifade etti (Hoffman, 2008: 248-250). Liberal ve muhafazakar değerlerin iç içe geçtiği bu dönemlerde refah devleti sosyal bir patoloji olarak görülmekteydi. Özellikle refah devletçığının bağımlılık, sefalet, evlilik dışı çocuk edinme, işsizlik, kürtaj ve şiddetin baş sorumlusu olarak gösterilmekteydi (Aktaran Özipek, 2011: 192-193).

Küreselleşmeye hız kazandıran neoliberal ilkeleri uygulamaya sokan asıl yapılardan biri de çok uluslu şirketlerdir. 16. ve 17. yüzyıllarından beri varolan bu şirketler, neoliberal politikalarla birlikte hareket alanlarını genişletmiş oldular. Özellikle dolar-altın kovertibl sistemine dayanan sabit kur sisteminden dalgalı kur sistemine geçilmesi bu büyük kapitalist teşebbüslerin kâzançlarını artırdı. Çünkü dalgalı kur sistemi spekülasyon yapabilme imkânını artırarak kapitalist teşebbüslere büyük imkânlar tanımış oldu (Ikeda, 2000: 88-91). Şirketler sömürünün bu yeni kazançlı yolunu yasal bir zemine oturtmak için çaba harcadılar. Böylece şirketler neoliberal politikaların kendilerine tanıdığı hareket imkânlarını kullanarak sömürgeciliğin devam etmesinde aktif bir rol oynadılar. Bu yolla güçlenen şirketler güçlerine güç katmak için çoğu zaman birleşerek bütünleştirilmiş piyasaya hâkim olmaya çalıştılar; 1990'larla birlikte de dünyayı yönetir hale geldiler (Dowd, 2006: 203). Diyebilirizki tarih tekrür etmişti. Mal ve hizmet ticaretine dayalı ekonomi düzenden finansal ekonomi düzene geçildiği 19. Yüzyılın ikinci yarısından sonra nasıl tekelleşmeler artmışsa yine aynı tekelci eğilimler canlanmış oldu. Bu büyük kapitalist teşebbüslerde ölçek ekonomileri söz konusudur. Çünkü bunlar üretimlerini piyasalarını genişleterek yaptıklarından maliyetlerini sürekli düşürebilmektedir. Bu da onları daha yayılmacı bir karaktere büründürdü (Özdemir, 2011: 208).

Küreselleşmenin hızlandırılmasında aktif bir rol oynayan neoliberal politikalar, yaşanan birçok sorunun sebebi de olmaktadır. Neo liberal politikalar üçüncü dünya ekonomilerinin sömürülmesinden, siyasetin gerileyişinden ve demokrasinin yozlaşmasından, ülkeler arasında gelir dağılımındaki ciddi dengesizliklerden, zengin fakir arasındaki gelir uçurumundan, sosyal devletin gerileyişinden, iş gücünün sömürülmesinden, ulus devletin işlevsizleşmesinden, kültürel değerlerin yozlaşmasından, insan hakları ihlallerinden v.b. sorumlu tutulmaktadır.

Batı dışı toplumlara dayatılan neoliberal ilkeler onların kendi ayakları üstünde durma güçlerini ciddi oranda ellerinden almaktadır. Bu, neoliberalizmin kendisini bilimsel bir teori olarak ortaya koymaya çalışması ve gerçek dünyayı kendi bakış açısına göre düzenlemesinin bir sonucudur. Dünya kaynaklarının güçlü olanlar lehine talan edilmesiyle bu düzenlemeler görünür olmaktadır (Clarke, 2007: 105). Neoliberalizm, piyasa güdümlü siyaset ile insanlığa

huzur ve mutluluk bahşedeceğini söylemesine rağmen insanlığı uçurumun kenarına getirdiğini umursamayan, bundan ahlakî bir kaygı gözetmeyen bir tüketim kültürünü enjekte etmektedir. Hâlihazırda bu sistemin ahlakî bir tutum göstermesi de zor görünmektedir. Bu durum, Batı'nın liberal ilkelerine dayalı insan haklarına vurgusunda sürekli bir ikiyüzlülüğü açığa çıkartmaktadır. Çünkü Batı, kendisini mevcut ihlallerin bir sebebi olarak görmekten sürekli kaçınmaktadır (Falk, 2011: 141-142). Kimi zamanda insan hakları gibi evrensel değerleri kendisine rakip olması muhtemel ülkelerin aleyhine kullanmaktan geri durmamaktadır.

Otoriter rejimlere eşitlik ve özgürlük şiarıyla karşı çıkan neoliberalizm, piyasa merkezli bir ideoloji yoluyla yükselen seçkin bir sınıfı destekler. Neoliberalizm, piyasa ideolojisiyle eşitlik ve adalet değerlerini değil küresel hegemonyanın sözcülüğünü yapmaktadır (Özkazanç, 2011: 14-15). Uluslararası şantaj, askeri, iktisadi ve medya kaynaklı baskı aygıtlarını kullanarak kendisine yeni egemenlik alanları yaratmaktadır (Filho-Jonston, 2007: 14). Gerçek bir rekabet ortamı olduğu yalanı üzerine kurulan neoliberalizm, aynı zamanda rekabetçi piyasanın bütün ülkelere fayda sağlayacağını düşünmektedir. Oysa durum böyle değildir. Genel olarak serbest ticaretin havariliğini yapan ülkelerin geçmişine bakıldığında onların kalkınma merdivenlerini tırmanırken hep bir ticari korumacılığa başvurdukları ve devlet müdahalesini teşvik ettikleri görülür. Aynı yolu kullanarak kalkınmaya çalışan merkez dışındaki ülkeler çeşitli baskılara maruz kalmaktadırlar (Shaikh, 2007: 78). Neoliberalizmin gelişmiş kapitalist ülkelerin faydasına işleyen bir ideolojidir. Neoliberal politikalar yoluyla Batı, gelişmiş ülkelerin doğal kaynaklarını ve zor işlerde çalışabilen çalışanların emeğini ucuza elde etmektedir. Yine çok uluslu şirketlere borçlu ülkelerin verdiği aşırı faiz oranları veya bu borçların karşılığı olarak ucuza kapatılan kamu kuruluşları, küresel hegemonyanın nedenlerini oluşturmaktadır. Bundan da yine bu ülkeler yarar sağlamaktadır (Dumenil, 2007: 40). Örneğin ABD sermayesi, NAFTA adı altında kurduğu bölgesel birliklerle küresel gücünü pekiştirmektedir. Meksika'nın bu birlik içerisinde alınması ucuz iş gücü yuvası, çevresel düzenleme yasalarının eksikliği, çalışma koşullarının işletmeci lehine olduğu bir yer olmasındandır (Dowd, 2006: 262). Bunun gibi pek çok yer bu sömürünün nesnesi konumuna getirilmektedir. Özellikle 1980'lerin sonunda başlayan finansal küreselleşmenin yarattığı tahribatlar da bu gibi büyük problemlerin nedenini oluşturmaktadır. Rahat bir şekilde ülkelerin sınırlarından girip çıkan sermaye finansal hareketlilikten istifade ederek spekülasyon atakları eşliğinde büyük krizleri tetiklemektedir (Tözüm, 2011: 114).

Küresel ekonominin çok büyük bir bölümü ÇUŞ'lar tarafından yönetiliyor olsa bile bunların çoğu kendi ülkelerine bağımlı durumdadır. Yakından bakıldığında dünyanın ileri gelen yüz şirketin yirmisi tamamen çökmekte iken devlet müdahalesiyle kurtuldular. Şirketlerin yaptıkları yatırımların bütün ülkelerin faydasına olacağı söylene de yapılan yatırımların mali getirisi belli yerlerle sınırlı kalmaktadır. ABD, şirketlerinin Meksika'yla yaptığı ticareti Meksika'nın ithalatı ve ihracatı olarak göstermektedir. Oysa olup biten bir dış ticaret değildir. Örneğin, Ford şirketi bir malı Michingan'dan Kuzey Meksika'daki montaj fabrikalarına gönderiyor oradan da tekrar Michingan'a gönderiyor. Amerika bunun adına ihracat ve ithalat adı vermektedir. Arada karşılıklı yapılmış bir ticaret varmış gibi görünse de olan biten şirket içi bir ticaretten öte bir şey değildir (Chomsky, 2010: 113). Küreselleşme sonucunda oluşan bütünleşmiş piyasalar sayesinde her ülkenin ticaret hacminin artmış olduğu iddiası da doğruyu yansıtmamaktadır. Bugün dünya ticaretinin yarısından fazlasının sadece Amerika, Japonya ve Batı Avrupa arasında kalması bu şüpheyi kanıtlar niteliktedir. Neoliberalizmin, çelişkiler yumağı olduğunu gösteren daha birçok kanıt öne sürülebilir. Bireysel özgürlüğü öne çıkarırken otoriter olması, istikrar diye yakınırken spekülasyonları teşvik etmesi, rekabeti şiar edinirken tekelleşmeye yol açması, herkesin yararına olduğunu söylerken gerçekte seçkinlere çalışması gibi. Bunlar bir dizi çelişiklerden sadece bir kesittir (Ritzer, 2011: 227).

Ekonomik eşitsizliklere neden olması de neoliberal politikaların en çok eleştiri aldığı noktaların başında gelmektedir. İngiltere gibi gelişmiş kapitalist bir ülkede bile 1970'lerin sonunda hane halkının en üstünde olanlarının aldıkları pay neoliberal politikaların uygulanmasıyla sürekli artarken hane halkının altındaki kesimlerin aldıkları pay, bu politikaların uygulanmaya başlamasıyla birlikte düşmeye başlamıştı. Küreselleşmeyle birlikte verimlilik artmış olsa bile gelir dağılımı olumsuz etkilenmişti (Arestis-Sawyer, 2007: 336). Küresel olarak dünyayı sarmalayan finansman için uygun yer dengeli bütçenin uygulandığı yerlerdi. Dengeli bütçe talebi kamu hizmetlerinin artarak fiyatlandırılmasına, istihdam, üretim ve ücretler üzerinde baskının artırılmasına gerekli kılmaktaydı. Fiyatlarla doğru orantılı faiz hadlerinin artırılması, gelir bölüşümünü olumsuz yönde etkiledi. Böylelikle artan işsizlik, düşen ücretler sefaleti artırmış oldu (Şaylan, 2003:14-15). İşte bu neoliberal politikalar doğrultusunda çevreye dayatılan ilkeler, çoğunluğun giderek daha fazla sömürüldüğü bir sistem açığa çıkarmaktadır. Piyasayı yücelten neoliberalizmin ekonomik sonuçları kazanımı ilahlaştırmakta, etik kinizmi öne çıkarmakta ve bu yolla da egemenlik kurmaktadır (Bauman, 2012: 136).

5.6.2 Küreselleşmenin Refleksleri: PostFordizm ve Postmodernizm:

Neoliberal ilkeler doğrultusunda işleyen küreselleşme iş örgütlenmelerinde de yeni değişiklikleri zorunlu kılmaktaydı. 1945 ile 1970 arasında sanayi üretimi “kitlesel üretim, kitlesel tüketim” üzerine kuruluydu. Fordist dönemde imalat sanayileri arzını artırmış eş zamanlı olarak artan haberleşme ve ulaşım teknolojileri sayesinde üretilen mallar daha uzun mesafelere taşınma imkânına kavuşmuştu. 1970'lere gelindiğinde Fordizm ve onun iktisat politikası olan Keynesyen düşünce sistemi krize girmişti. Yatırımcılar artık daha fazla kâr elde etmek için maliyet düşüklüğünü gözeten politikaları uygulayan ve ucuz iş gücü sağlayan yerlere kaymaktaydı. Şirketlerin öne çıktığı bu zaman diliminde kapitalizm neoliberal politikalar doğrultusunda daha esnek ve coğrafi olarak daha akışkan bir hale gelmişti (Aksoy-Danış, 2011: 136). Bu değişimi ifade eden postfordist kuram, *katı* olan eskinin yerine yeni olan *esnek* metaforu ile anlatılır. Esnek birim kavramı yeni teknolojik gelişmeler ve bunla bağlantılı yeni örgütsel formlarla ilişkilidir. Fordizmin ortaya çıkardığı problemlere cevap veren esnek birim üretimde stok malları ve tam zamanında üretim gibi devir zamanı azaltan unsurları öne çıkarmaktaydı. Üretimdeki bu hızlanma tüketici taleplerindeki hızlı değişimlere ayak uydurma üzerine kuruludur (Harvey, 2010: 92). Postfordist üretim mantığı Fordist üretim tüketici eğilimlerini sürekli takip ettiğinden iletişimin yönünü de değiştirdi. Üretim kararı yeni örgütsel modelde piyasalardan sonra verilmeye başlandı. Böylece, üretici tüketiciden önce bir malın üretimine karar veremez oldu (Hardt-Negri, 2012: 295). Çünkü küresel piyasanın canlılığı ile tüketicinin merkeze alınması arasında doğrudan bir ilişki vardır.

Postfordizm, 1870'li yıllardan 1960'lara kadar devam eden emek örgütlenmeleri ve ekonomik girişimciliğin ulus devletin merkezi yapısı içerisinde icra edildiği “örgütlü kapitalizm” döneminde yaşanan kitlesel üretim krizine verilen cevaptır (Kumar, 2004: 65). Bu organize kapitalizmde devletin artan rolü, emeğin kolektif örgütlenmesi, bölgesel ve ulusal işçi örgütlenmeleri yer alır. Örgütlü kapitalizm 1960'lı yıllardan sonra işlememeye başladı. Bunda imalat sanayisinin gerileyişi, sendikaların etkisiz kalmaya başlaması, kimlik siyasetinin öne çıkması, yeni sosyal hareketlerin varlığı, beyaz yakalı çalışanların artması, hizmet sektörünün öne çıkmaya başlaması, mikro elektronik devrim ve kar hadlerinin düşmesi gibi birbirleriyle ilişkili faktörler etkili oldu. Özellikle postendüstriyel dönüşümle

birlikte işin yapısındaki değişimler bu gelişmelerin sonucunda ortaya çıktı. İmalat sanayisinde kitlesel üretime dayalı iş organizasyonları yerini sıfır stok, sıfır hatayla iş yapan iş organizasyonuna bıraktı. Böylece işçileri aynı çatı altında toplayan büyük fabrikalar yerlerini farklı meslek türleri ve iş alanlarına bırakmış oldu. Yeni ekonomi düzende öne çıkan hizmet sektörü bireysel iş olanaklarını teşvik ederek örgütlenmenin önüne geçti. Örgütlenmenin küçük ve daha parçalı iş alanları üzerinden tasfiye edilmesi kâr hadlerini düşüren sendikacılığın da tasfiye edilmesi demektir. Bireyselliğin güçlendiği bu dönemlerde dayanışma, ortak hareket etme, birlik ve sosyal haklar noktasında bir araya gelme duyguları zayıflamaya başladı (Bozkurt, 2005: 196).

1970'li yıllara kadar kitlesel üretiminin gerekli olan istikrarlı pazarların varlığı ve standart tüketim kalıpları yatırımcılar açısından elverişli koşulları oluşturmuştu (Aktaran Bozkurt, 2005: 124). Bu yapıyı 1970'lerden başlamak üzere bir dizi gelişmeler sarsmaya başladı. Bunların başında içerde artan likitidenin yatırıma dönüşmemesinden kaynaklı büyük çaplı enflasyonlar vardı. Buna, OPEC'in Arap-İsrail savaşından kaynaklı petrol fiyatlarını yükseltme kararı da eklenince başlayan kriz atakları genel bir dengesizlik hali yarattı. Bu koşullar içinde varolma savaşı veren şirketler enerji tasarrufu sağlama adına çeşitli teknolojik gelişmelere öncelik vermeye başladı. Bu teknolojik gelişmelerden istifade eden yatırımcıların otomasyon çalışmaları ve işçi sayılarını azaltma, çeşitlendirilmiş yeni ürünler, yeni piyasa arayışları öne çıkan kar stratejileri oldu (Harvey, 2010: 168). Teknolojilerdeki hızlı değişimlerden faydalanan küçük ölçekli işletmeler bu sayede büyük firmalara kafa tutma şansına kavuştu. Küçük ve orta ölçekli firmaların kendilerini göstermeleri, piyasa ortamında rekabetin kızışmasına neden oldu. Piyasalarda rekabetin kızışması tüketici talepleri çeşitlendirdi. Tüketim seçeneklerinin artması tüketiciyi daha nazlanır bir hale getirdi. Tüketici taleplerinin çeşitlenmesi ise büyük stoklarla iş yapan dev şirketlerin hareket alanı daralttı. Bu şirketler zamanla kendilerini yeni şartlara göre esnetmek zorunda kaldılar. Kitlesel üretim yapan dev firmalar kendilerini küçük ve orta ölçekli firmalar karşısında aciz hissetmeye başlaması Taylorist ve Fordist üretim yöntemlerinin tasfiyesini zorunlu kılmış oldu. Böylece stokların artırılmasına yönelik üretim modeli yerini tam zamanlı üretim modeline bırakmış oldu. Bu esnekleşme süreci şirketlerin değişen tüketim eğilimlerine cevap vermeye dönüktü. Postendüstriyel toplumun standartlaşmanın sonu olarak ifade edilmesi de bundandır (Bozkurt, 2005: 124-127).

Postendüstriyel toplumun bireyselleşme eğilimi ve katı bürokrasinin hantal yapısından kurtulmak istemesi postfordizmin iş örgütlenmesinde ifade ettikleriyle kesişir. Bunun önemli

göstergelerinden biri malların kullanım zamanlarına ilişkin ortaya konulan verilerdir. Tipik Fordist üretim tarzında üretilen bir malın kullanım zamanı beş ile yedi yıl arasındayken esnek birimde bu zaman yarıya düşmüştür. Esnek birim insanların değişen tüketim anlayışını modaya uyarlama yolunda medyanın göz boyama oyunlarını yedeğine de alarak daha büyük bir kültürel dönüşümle iç içe olmuştur. Fordist modernizmin görece olan standart estetiği yerini farklılığı, gelip geçiciliği ve kültürel biçimlerin metalaşmasını yücelten postmodernliğin estetiğine bırakır. Tüketimde devir hızını artırma hızı, bir malın kullanım zamanını asgari bir düzeye çekmekle ters orantılıdır (Harvey, 2010: 180).

Fordist dönemde yukardan aşağıya belirlenen tüketim nesnelere üretilen tüketimin hayat stiline ziyade tek elden çıkan bir zihniyetin ürünüydü. Tüketicinin hayat stili ve tercihleri öne çıkmaya başlayınca kitlesel üretim için sabit bir programa göre ayarlanmış montaj bantları yerini tüketicinin taleplerini öne alan esnek ve değişebilen bantlara bıraktı. Şirketler, hızla değişebilen bir ekonomide hem daha rahat hareket etmek hem de muhtemel belirsizliklere uyum gösterebilmek için örgütsel modellerini yataylaştırarak bu sürece uyum sağlama yoluna girdiler. Bu daha evvelden küresel piyasaya sıfır stok, makinelerin işleyişinde sıfır hata, parçalarda sıfır hata, sıfır gecikme, sıfır bürokrasi şiarıyla giren Japon üretim organizasyonlarının ifadesi olan toyotizmin bir türevi niteliğindedir (Castells, 2005: 211-216).

İşte bu yeni iş organizasyonu yöntemini ifade eden Postfordist kuram fordizm sonrası kapitalist yeniden örgütlenmenin paradigması oldu (Yetim, 2011: 133). Bu iş organizasyonunun en iyi ifade eden metafor da esnekliktir. Fordist iş organizasyonunda kitlesel üretim standart montaj hattı üzerinde seri katı iş bölümüne dayalıydı. İşçiler montaj hattı içinde yer alıp üretim bandı üzerinde akan ürünleri hep aynı noktada aynı şekilde üretmekteydi. Çünkü kitlesel üretimde küçük parçalara bölünen işin sonucunda sürekli ve seri şekilde üretime malların satımına uygun bir model vardı. Böyle bir iş organizasyonunun da malın üretimi için işçilerin fazlalığı piyasanın canlandırılması için uygundu. Yatırımcı açısından bu durum, zamanla karlı olmaktan çıkınca, işçi sayısını en aza indirmenin yolları arandı (Bauman, 2010: 26). Çünkü mevcut bilişim ve enformasyon teknolojilerinde yaşanan gelişmeler iş dünyasında yatırımcıların daha fazla kazanmasına olanak tanıırken refah devletinin hayat boyu istihdam olanağını ortadan kaldırdı. Çalışan kesim yatırımcı için maliyet kalemlerinden bir düşüşü ifade eder hale gelmişti. Bundan kaynaklı ömür boyu istihdam yerini zamanla part time istihdama bıraktı. Küreselleşmeyle beraber daha uzaklara işlerini taşıma imkânına kavuşan hissedarlar bu sayede işçi fazlalığı olanağına kavuştular.

Böylece yatırımcılar, işçi ücretlerini aşağıya doğru çekebilecekleri bir imkâna, onları birbirine karşı koz olarak kullanma şansını yakaladılar (Grefe-Greffrath, 2003: 82-83). Devletler de uluslararası rekabet koşullarına kendilerini uyarlamak amacıyla çalışma düzeyindeki esnekliği teşvik etmekteydiler. Esneklik de geçici çalışma, yarı zamanlı çalışma, süreli sınırlı sözleşme demektir. Örneğin, yeni çalışma şekillerinden olan part time zamanlı çalışma modeli 7/24 zaman süresine, farklı birçok işin bir arada yapılmasına imkân tanıdığı için yatırımcılara ucuz ve esnek iş gücü sağladı. Özellikle kadınlar iş piyasasına bu yolla dâhil edildi (Galino, 2010: 32).

Standartlaşmış malları ucuza ve kitlesel ölçekte sağlamanın imkânı olan fordist örgütsel modelle uyumlu tam istihdam ve işsizliği en aza indirme çabası içinde olan Keynesyen ekonomi içinde işçi ücretlerinin yarattığı kâr düşüklüğü yatırımcıyı postfordist örgütlenme modelini benimsemeye itti. Bu model, belirli çalışma yasalarının çıkarılmasıyla sağlama alınmaya çalışıldı. Örneğin 1970'li yıllarda, İşçi ücretleri ile ilgili yasa değişiklikleri yatırımcıları en az işçi çalıştırma konusunda teşvik etmekteydi. Yirmiden az işçi çalıştıran yerler katma değer vergisi ve sosyal sigorta ödemelerinden muaf tutulmuştu. Bu durum, küçük firmaların sayısını arttırdı. Böylece yatırımcı en az işçi çalıştırarak daha fazla kâr elde edebilirken aynı zamanda sendikaların hışmına uğrama riskini de bertaraf etmekteydi (Kumar, 2004: 57). Bu gelişmeler sonucunda sendikal örgütlenmeleri azaltma çabaları hız kazandı. 1990'lardan sonra hemen hemen her ülkede sendikal çalışan sayısı %20'nin altına düştü (Kazgan, 2009: 268). Sendikalaşma hareketleri azaltılmaya dönük başka bir çabada işin feminize edilmesiydi. Kadınların üretim ve işgücü piyasalarındaki değişen rolü bunu aşikâr kılar. Örneğin kadın emeğinin kapitalist ülkelerde işgücü piyasasının % 40'ları aşması devrim niteliğindeki değişimi ifade etmekteydi (Harvey, 2010: 168). Bugün Avrupa Birliği ülkelerinde part time çalışanların %80'ini kadınlar oluşturmaktadır (Hablemitoğlu, 2005: 157). İşgücü piyasasında emek yoğun işlerde etnik azınlıkların yoğun olarak yer edinmeye başlaması da bu sürecin bir parçasıydı. Örneğin ABD'nin geleneksel sanayi bölgesi olan Göller Bölgesi ve kuzeybatı sahilleri yerini daha az ücretle çalışabilen etnik azınlıkların olduğu orta batıya ve güneye bıraktı. Güney kuşağı, yeni bir emek pazarına bağlı olarak toplumsal kompozisyonun nasıl bir değişim geçirdiğinin de ifadesiydi. Buralar ülkeye yasa dışı yollardan gelmiş göçmenler, üçüncü dünyada gelen işçiler, etnik azınlıklar ve kadınların yoğun çalıştığı yerler olmuştu. (Şaylan, 2003: 196).

Yeni ekonomik düzenin ardındaki teknolojik gelişmeler iş sürecinin yapısal değişimi gündeme gelmektedir. Özellikle emek-yoğun mal üretimden maliyeti yüksek teknoloji

kaynaklı üretime geçildikçe iş alanlarının büyük kısmını hizmet sektörü oluşturmaya başladı (Yetim, 2011: 133). Bunun sonucunda her şarta ve çalışma şekline uygun bir vasıflı uzmanlaşmanın doğması ise vasıfsız için olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Sonuç olarak, sermaye hareketliliğini kolaylaştıran esnek uzmanlaşma azınlık için mutluluğu ifade ederken çoğunluk için endişe kaynağı oldu (Erbaş, 2011: 184). Böylelikle iş bulma olasılığı düşen vasıfsız işçiler daha zor, güvencesiz işlerde çalışmak zorunda kaldılar. Özellikle 1970’li ve 1980’li yıllarda çeşitli adlarla “enformel” “marjinal” “kayıtdışı” yada “yer altı” anılan ekonomilerin gelişmiş kapitalist ülkelerde hız kazandığına ilişkin verilere daha fazla rastlanır oldu. Çalışma koşullarındaki kötü gidişat kapitalist ülkeler ile üçüncü dünya ülkelerini bu dönemlerde birbirine benzeştirdi (Harvey, 2010: 176). Esnek üretime imkân tanıyan teknolojik gelişmeler işgücü sayısında artışı düşürmekteydi. Tarım ve imalat sektörlerindeki teknolojik gelişmeler her iki alanda da işgücünü aşağıya doğru çekerken hizmet sektörünü öne çıkarmaktaydı.

Postfordizmin ifade ettiği gelişmeler her alanda birbirini destekler nitelikteydi. 1970’lerden sonra hızlanan teknolojik gelişmelerle yaygınlık kazanan küresel hareketlilikle birlikte ekonomiyi düzenleme gücünü kaybeden ulus devletler yerlerini ağırlıklı olarak şirketlere, kitlesel pazarlama ve kitlesel üretimin yerini esnek uzmanlaşma, üretimin dağılarak merkezsizleşmesine ve taşeronluğa bıraktı. Politik olarak da sınıf siyaseti yerini etnik kimlik, çevre, feminizm gibi kimlik siyasetine bırakmakta, kitlesel sendikalar çözülmekte, bireyi merkeze alan tüketim anlayışı öne çıkmaktaydı. Kültür ve ideolojide ise bireyci düşünce, girişimcilik kültürü, yapılandırıcı ve dinamik eğitim, ebeveyn ve çocuğa göre ayarlanabilen esnek üretim, ev içi hayatın boş zaman etkinlikleri çerçevesinde yeniden şekillendiği bir manzara öne çıkmaktaydı. Postfordist kuram, postmodernizm ile işbirliği içinde, kapitalizmin küresel pazar arayışlarındaki sömürü alanlarını genişletmek için etnik kimliklerin yeniden canlanışını, yerel tarzların öne çıkarılmasını, çok çeşitli egzotik kültür ürünlerini gün yüzüne çıkarılmasını ve genel anlamıyla yerelciliği selamladı (Kumar, 2004: 69-75). Tüketim toplumunda yerelin taleplerini hem daha kolay yanıtlamak hem de onların kültürel unsurlarını nesnelleştirmek “küreselleşmenin yerelleşmesi yerelin küreselleşmesi” gibi sosyolojik tartışmaları da tırmandırmaktaydı (Yetim, 2011: 136).

Gelişmiş devletler, bu süreçte küresel rekabet güçlerini artırmak amacıyla yaptığı araştırma geliştirme faaliyetlerine ciddi paralar ödemeye devam etmektedirler. ABD, Ar-Ge için harcadığı para 287 milyon euro iken Avrupa’nın harcadığı para 121 milyon euro’dur (Bozkurt, 2005: 251). Serbest piyasa ekonomisinin erdemlerini vaaz eden devletler

enformasyon teknolojilerinin geliştirilmesinde şirketlerinin en önemli destekçileri olmaktadır. Çünkü günümüz bilgi toplumunda en çok öne çıkan yapı ağıdır. Oluşturulan ağlar ile yeni iş olanakları artırmak temel strateji oldu. Bunu gözardı etmeyen devletler ulusal çıkarlarını bu ağlar üzerinden sağlamaya önem verdiler (Kumar, 2004: 42). Ticari ve mali işlerinin ağlar üzerinden gerçekleşmesi ise artan bilgisayar kullanımı demektir. Bu amaçla teknolojik ilerlemelerde en çok üzerinde durulanı da bilgisayar teknolojileriydi. Dolayısıyla enformasyon toplumu ve onun ana gücü olan bilgi önemli olmaya başlamaktaydı.

Her kalkınma biçimi üretim süreci bir unsurla tanımlanır. Tarımsal üretimde artı değerın kaynağı toprak ve zirai faaliyetler iken endüstriyel toplumda artıdeğerın kaynağı enerji ve ham madde olmaktadır. Yeni enformasyonel üretim sürecinde temel değer bilginin üretilmesi ve işletilmesidir. Şüphesiz bütün kalkınma biçimleri bilgi ve bilginin işlenmesinden bağımsız düşünülmezse de bilgi toplumunda farklı olan unsur döngüsel bir bilgi üretimidir. Bilgi hem üretilmekte hem de onunla kalkınma sağlanmaktadır. Bilgi işlem teknolojilerinin geliştirilmesinde bilginin bu rolü enformasyon teknolojisine dayalı yeni bir kalkınma biçiminin adı olmaktadır (Castells, 2005: 20).

Enformasyon toplumunda ise birçok iş artık otomasyona dayanmaya başlamıştı. Otomatik vevneler, kredi kartları, nakit ve çekin kalkması, online rezervasyonlar, uydu yayınları bunun tipik göstergeleriydi. Gelişmiş ülkelerin bunlara ayırdığı kaynaklar bunun ispatı niteliğindedir. Japonya’da 1970’li sınıfa faaliyetlerine ayrılan bütçe %80 iken bu oran 1980’li yıllardan sonra %27’e düştü. Bunun gibi şirketler de kaynaklarını yazılım hizmetlerine, planlama ve Ar-Ge gibi maddi olmayan girdilere harcamaya başlamaktaydı (Kumar, 2004: 31). 1974 krizinden sonra Japonya’da üretim üç misli arttığı halde ham madde kullanımı artmaması bunu doğrulamaktadır. Çünkü geleneksel demir çelik, kömür gibi ağır ham madde gerektiren imalat sektörleri yerini Japonya’da mikro elektronik işlemlere dayalı sektörlerle bıraktı (Bozkurt, 2005: 153).

Postendüstriyel toplumunun belirleyicisi olan yeni enformasyonel teknolojilerinin gelişmesi çalışmaya verilen önemi yeniden değişime uğrattı. Bu dönemle eski erdemlerden olan çok çalışma yerini yaratıcılığa bırakırken tembellik olarak ifade edilen boş zamanda yüceltmeye başlandı. Bütün işlerin artık bilgisayar ve onun varlık kazandığı ağlar üzerinde olması entelektüel sermayeyi güçlendirdi (Bozkurt, 2005: 315). Bu gücün herkes tarafından elde edilebileceği vaaz edilse de durum böyle değildir. Politik terimlerle ifade edilirse ağlar demokratik ve oligopolist bir yapılanmanın melez halidir. Askeri amaçla oluşturulmasına

rağmen internet ortamı herkesin katılımına açık olmasıyla demokratikken, haberleşme ağlarının merkezi ağlar üzerinden işlemesiyle de oligopolisttir. Enformasyon teknolojisi içinde iş yapan Hollywood, Microsoft, IBM, AT&T yeni iletişim teknolojileri dünyanın geri kalanını da eşitsizlik ve dışlama mekânizmaları yaratmaktadır (Hardt-Negri, 2012: 303).

Enformasyona dayalı üretimde ham maddenin bilgi olması, yeni teknolojik etkilerin varlığı hayatın bütün dokularını etkilemesi açısından önemlidir. Yeni enformasyon teknolojilerinin ağlar üzerinden işlemesi iş organizasyonların yapısını etkileyerek küreselleşme ve enformasyon teknolojileri arasındaki ilişkiyi somutlaştırmaktadır. Bir sistem olarak enformasyon teknolojileri kararlı bir ağ örgütlenmesine doğru evrilerek gücünü dayatma özelliğine sahiptir (Castells, 2005: 91). Çünkü zamanın sıkıştırılmasına ve mekânın homojenize edilmesini sağlayan enformasyon teknolojileri bu yolla hayatın her yerine nüfuz etmektedir (Kovel, 2005: 91). Yerinden çıkarma düzenekleri olan bu enformasyon teknolojileri ne kadar küreselleşirse o kadar etkin olurlar (Giddens, 2005: 182).

1970’li yıllarda başlayan yeni enformasyon teknolojileri sayesinde kapitalizm yeniden kapsamlı ve sistemli bir yapılanma sürecine girdi. Kapitalizmin bu yıllardaki krizi ile teknolojik atılımlar eş zamanlıdır (Şaylan, 2002: 148). Yeni iletişim ağları finans ve ticaret piyasalarını bütünleştirdi. 1970’lerdeki baş gösteren enformasyon teknolojilerindeki devrimin etkisi ile yeniden yapılandırılan kapitalizmin etkisi 1990’larda belirginleşmeye başladı (Castells, 2005: 72). Savaş sonrası dönemin Keynesçi ekonomik politikasında küreselleşme süreci mal üretimi üzerinde işlerken bilişim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla süreç bilgi, enformasyon ve finans aktarımı üzerinden işlemekteydi. Kapitalizm bu dönemde mallar üzerinden çalışmamaktaydı. Daha çok bir kumarı andıran küresel finans piyasaları üzerinden işlemekteydi. Yeni ekonomik modelin altyapısı olan ağlar vasıtasıyla küresel şirketlerin işlem hacimleri artmaya başlamaktaydı. Bu teknolojilerin imkânlarından yararlanan yeni kapitalizm aynı zamanda kendisini zaman, mekân ve kontrolden bağımsız kılarak her türlü müdahaleden uzak kaldılar (Slattery, 2010: 401-402). Kontrol dışı kalan kapitalist güç, 20. yüzyılın son çeyreğinde dünya çapında meydana gelen yeni bir ekonomi ortaya çıkardı. Bu ekonomi küresel ağlar ve bilgi üzerinden işlediğinden işlemler küresel çapta seyretmekteydi (Castells, 2005: 102).

Enformasyon teknolojileri yoluyla kapitalizm, iş ve sanayi örgütlenmesini yeniden yapılandırarak toplumsal alanın her yanına sirayet etmektedir. Kapitalizmin bilişim teknolojileri sonucunda işlerlik kazandığı yerlerden en önemlisi “ev” olmaktadır. Ev merkezli bir toplum kapitalizm için hayati bir önemdedir. Bütün iş dünyası için tasarlanan

teknolojiler dünyayı evin içine taşımaktadır. Eğlenceden, finansa, sağlıktan eğitime her şeyin evin için taşınması bu teknolojilerle mümkün oldu. Her şeyin parmak tuşları üzerinden yapılabildiği self servis toplumunda insanlar Toffler'in hem üretici hem de tüketici olduğunu ifade eden “promuser” tipine dönüşmektedir. Sanayileşme, üretim ve tüketim bir arada yapıldığı toplumun üretim yapısını parçalaması sonucunda aile fertlerini geleneksel üretimden kopartarak fabrikalara çekmişti. Günümüzde hem üretimin hem de tüketimin failinin aynı kişi olduğu topluma doğru yeniden yön almaktadır. Enformasyon teknolojisinin kapitalist ekonomi mantığını devam ettirebilmesi için hedefine boş zamanı, eğlenceyi ve evi aldı. Enformasyon teknolojisi büro ve evi, iş ile boş zaman arasındaki ayrımları belirsizleştirerek kapitalizm için genişlemenin ve kârın yeni alanlarını oluşturmaktadır. Ev bireysel tercihlerin yaşandığı bir yer haline gelmekte ama hiçbir kolektif hayat tarzını destekleyecek hayat duygusu yaratmamaktadır. Ev birbirinden yalıtık bir şekilde yaşayan insanların ücretlerini ödeyip kaldıkları otele dönüşmektedir (Kumar, 2004: 187-191). Küreselleşme sürecinde enformasyon teknolojilerinin hayatı kişiselleştirip özelleştirmesine imkân tanıyan bu yönü kapitalist sermayenin can damarı olmaktadır.

Sermayenin gücünü artıracak şekilde piyasaları küresel bir ağ içerisinde bütünleştirmek kapitalist yayılımın en temel gereksinimidir. Şirketler hareket kabiliyetlerini artırmak ve ulaşmak istedikleri sermayeyi elde etmek için enformasyon teknolojilerine sürekli ihtiyaç duyarlar. Neoliberal politikaların serbest piyasayı teşvik etmesiyle bu teknolojilerin yaygınlık kazanması arasında bir paralellik vardır. Yeni iletişim teknolojileri vasıtasıyla üretimde ve finans alanında yer alan şirketlerin çabalarıyla bütünleştirilen piyasalar ulusal ekonomilerden bağımsız çalışma fırsatı elde ettiler. Bu sayede çok uluslu şirketlerin bütünleştirilen küresel piyasa üzerinden kazançları 1990'lar itibarıyla hız kazandı (Castells, 2005: 122). Büyük hükümetlerin dahi vergi ve hukuk sisteminden bağımsız hareket etme imkânına kavuşan bu şirketler ulusal ekonomileri dahi denetleyecek güce kavuşmuş oldular (Hobshawn, 2008: 27).

Toplumsal uzamanın bilgi teknolojileriyle düzleşmesi demek toplumsal eşitsizliklerin ve ayrımların olamayacağı anlamına gelmez. Kuzey ile Güney, Doğu ile Batı birbirine eşit olamadan yakınlaşmaları kontrolün sıklaşması anlamına gelmektedir. Örneğin, enformasyon teknolojileri vasıtasıyla akışkanlık kazanan spekülâtif sermaye iş gücü ücretlerinin düşük olduğu ve yönetim gücünün nerede sömürüyü daha fazla garanti ediyorsa oraya yönelmesine neden olmaktadır. Castells'e göre yeni küresel ekonominin bu şekilde ağ üzerinden işlemesi

hiç kimsenin, hiçbir hükümetin ve hiçbir şirketin kontrol edemediği acımasız bir güce dönüşmektedir (Slattery, 210: 402-404).

1970'li yıllardan sonra yeni bir yapılanma dönemine enformasyon teknolojileri ile giren kapitalizmin hedefindeki temel unsurlardan biri de her bir bireyi kapitalist düzene çekerek sermayenin küreselleşmesini sağlamaktır. Kapitalizm bunu sağlamak için bireysel hayatın tüm alanlarını bir şekilde işgal etmeye çalışmaktaydı. Kapitalizm hayatımızın her alanındaki isteklerimizi hayati bir gereklilik olarak yaşam alanımıza sokmaya gayret göstermekteydi. Yaşamın her alanı tüketimi teşvik etmek suretiyle metalaştırmaktaydı. Bu nedenle birçok kişinin değişimin altında kapitalizmi görmesi bundandı. Değişimlerin içsel mantığını teşkil eden kapitalizmin ideolojik reflekslerinden en önemlisi postmodernizmdir. Postmodernizm tüketimciliğin önünde engel olan bütün hiyerarşileri ortan kaldırarak kitle kültürünü, popüler kültürü, ticari kültürü teşvik eder. Tüketerek varlık kazanan insan gruplarına kendilerini iyi hissetmelerini sağlayan felsefi çabanın kendisi postmodernizmdir. (Kumar, 2004: 226-227). Kültür tarihçisi B. Rosenberg de bu minvalde postmodernizmi, bütün dünyayı bütünleştiren kapitalizmin ortaya çıkardığı kitle kültürünün sonucu olarak görmektedir (Şaylan, 2002: 31).

Postfordizmin belirsiz ve istikrarsız bir ekonomik işleyişine uygun yeni orta ve küçük boy işletmelerini öne çıkarmasıyla postmodernitenin her şeyin önceden bilinebileceği ve kontrol altına alınabileceği mekânîk doğa anlayışını reddetmesi arasındaki ilişki, küreselleşmenin hız kazanmasının ardındaki mantığı anlamamızı kolaylaştırır. 1970'li yıllardan sonra enformasyon teknolojilerinin yarattığı siber uzamın üzerinde işleyen finans piyasasının belirsizliği ile atom altı parçacıkların kestirilemez hareketlerine uygun küçük ve orta boy işletmelerin öne çıkarılması postfordizmi ve postmoderniteyi küreselleşme sürecinde bir araya getiren sembolik bir ortaklığın göstergesidir diyebiliriz.

Postmodernizmin gözde kavramları ile mevcut küresel sermayenin kavramları arasında yakın bir bağlantı olması tesadüf değildir. Çünkü küreselleşmeye dair tartışmalar postmodernizmle yakından ilişkilidir (Smith, 2005: 289). Dolaşım, çoğulluk, akışkanlık, hareketlilik, çeşitlilik ve melezlik küreselleşmenin mantığıyla postmodernizmin mantığının kesişim noktasındadır. Küreselleşmenin pazarlama stratejilerinde bu kavramların önemli bir yeri bulunmaktadır. Yeryüzünün her yerine yayılmak isteyen kapitalist küreselleşmenin işleyişini sağlamak için bu kavramların ardındaki tüketimi teşvik eden zihniyeti görmek mümkündür. Dolayısıyla kapitalist pazarlama postmodernist mantıkla iç içedir (Hardt-Negri, 2012: 163). Postmodernizm böylece küreselleşmenin ardındaki kapitalizmi meşrulaştırır.

Enformasyon teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla boş zamanlar önemszenmeye başladı. Postmodernizm boş zamanların varlığıyla hayat bulur. Çünkü tüketilebilir yaşam alanların genişliğine ihtiyaç vardır. İnsanların hayalleri, imajları, kimlikleri ve değerleri tüketilebilir bir meta haline gelmektedir. Metalaşma eğiliminde hiçbir gecikmeye yer yoktur. Tüketim metaları uzun bir çalışmanın sonunda elde edilmediğinden geciktirilmeden tüketilmesi gerekmektedir. Tatmin ise tüketimin gerçekleşmesiyle sönmeye yüz tutar (Bozkurt, 2005: 76). Bireyler sürekli atılabilirlikle, yenilikle ve eskime olasılıklarıyla uğraşmaya başlar. Reklamlar tüketimin çeşitlilik, akışkanlık, çoğulculuk kavramları içerisinde işleyebilmesi için kullanılır. Reklam geleneksel anlamıyla bir bilgilendirme aracı değildir. O satılan ürünle bağlantılı olan olmayan imaj ve kodların nesne içerisine konmasının yoludur (Harvey, 2010: 94).

Kültürün postmodernleşmesi ile ilgili tüm süreçler küreselleşmeyle bağlantılıdır. Küreselleşmenin aktif güçleri olan medya, turizm, tüketimcilik ve ÇUŞ'lar postmoderniteyle küreselleşmeyi aynı noktada bir araya getirmektedir (Smith, 2005: 208). Bu bağlantıları sağlayan ana unsur ise postfordizmdir. Çünkü nesnelere kod ve imaj aktarımı yoluyla küreselleşen kapitalizme ideolojik yataklık etmesi tüketiciyi merkeze alan postfordizmle bağlantılıdır. Postfordizmin ekonomik projesi bireyin farklılıklarıyla kabul edilmesini gerektirir. Çoğulluk, farklılık, çeşitlilik ve melezlik gibi postmodern felsefenin önemli kavramları postfordizmin tüketiciyi merkeze alan mantığıyla işbirliği yaparak küreselleşmeye hız vermektedir. Postmodern kuramcılarının modern egemenliğe karşı ortaya koydukları düşünceler, 1960'ların sonları itibarıyla baş gösteren sosyal hareketlerin mirası üzerinden şekillendi. Çoğulluk, farklılık ve tanınma siyaseti bu yıllardan sonra revaçta olmaya başladı. Bu durum küreselleşen kapitalizmin yaygınlaşmasına imkân tanıdı. Postmodernist kuramcılarının saldırdıkları kalelerden çoktan kaçan iktidarın, postmodernist kuramcılarının melezlik, akışkanlık ve çoğulluk kavramlarını desteklemesi tesadüf değildir (Hardt-Negri, 2012: 152-156).

Özellikle 1970'li yılların sonu itibarıyla iktidara gelen yeni sağ partiler ve postmodernizmin bireycilik vurgusu çakışmaktadır. Aynı dönemler içerisinde kesişmeye başlayan bu düşüncelerde birey, tüketime hazır bir insan haline getirilmeye çalışılmaktadır (Kumar, 2004: 159). Bunun için kimliklerin esnetilerek her şeye açık hale getirilmesi gerekli görüldü. Sermayenin küreselleşmesi ile postmodernizmin melezlik vurgusu bundan sebep kesişmektedir. Bunu sağlayabilecek asıl güçte enformasyon teknolojileridir. İmaj ve kodların rahat iletilmesi için insanların her kimliği taşıyabilecek bir çoğulluğun içine çekilmesi

gerekli olduğundan enformasyon teknolojileri buna uygun ortamlar tedarik eder. Bunun ortaya çıkardığı sanal kültür bir arada yaşanması mümkün olamayan kimlikleri bir arada yaşatmanın yolu olur. Bu doğrultuda bir birey birçok kimliğe sahip olur. Bir bireyin kimliği ise birçok çeşit elbiseyi içinde taşıyan bir valizi andırmaya başlar.

Günümüz toplumlarının tüketim yoluyla kapitalist sisteme bağımlı kılınması süreci neoliberalizmin bireyselliğe verdiği önemle de yakından bağlantılıdır. Tüketim toplumu tercihleri öne alması bireyin özgürlüğüne yönelik bir durumun olduğu yanılısamasını yaratır. Aslında bu bireyin tüketerek özgürleşeceği yerde tüketerek sisteme bağımlı kalmasına neden olmaktadır. Bu amaçla, sistem bireyin sürekli değişebilen kimlik algısına yönelik farklı meta üretimi yaparak tüketicileri kitle olarak değil birey olarak öne çıkarır. Denilebilirki yeni tüketim anlayışı bireyin taleplerinden hem etkilenir hem de onu şekillendirir (Erbaş, 2009: 150-158). Modernitenin evrenselliği ile standartlaşma arasındaki ilişkinin postmodern dönemle birlikte yapı bozumuna uğratarak tikelleşmenin, bireyselleşmenin öne çıkarılması ile ürünlerin çeşitlendirilmesi arasında bir çakışma bulunmaktadır (Erbaş, 2009: 224). Post modern felsefenin farklılık, çeşitlilik, melezlik; neoliberal politikaların bireysellik ve postfordizmin esnek üretimi arasında ciddi bir yakınlık vardır.

Modernite bir iktidar kurulumunun ifadesiydi. Bilgi/iktidar ilişkisi içinde kurumların kontrol ve denetim üzerinde kurdu. Merkezi iktidarını güvence altına almak için oluşturduğu yeni yöntem ve mekanizmalar postmodern dönemde bireyi olabildiğince özgürleştirmek adına ortadan kaldırılmaya çalışılan unsurlar olarak görüldü. Ulus devletin yaşadığı bu sarsıntı kimlik, beden ve özne üzerinde yeni yorumların ortaya çıkmasına imkan tanıyan sivil alanın genişlemesiyle paralel bir durum arz etti. Bilimsel bilginin mutlakliyetçi yaklaşımı modernitenin nesnellğine dönüşmekle kalmamakta devlet bu nesnellğin meşruiyetinden faydalanarak oluşturduğu hapishane, okul, eğitim gibi kurumlarla özne aleyhine iktidarını sağlama almaktaydı. Postmodern itiraz, modernitenin bilgi/iktidar ilişkisinin ortaya koyduğu iktidara karşı öznenin keşfine yönelmekti. Postmodernite tanımlanmış ve sonul bir kimlik arayışından ziyade kimliğin oluşumunu kimliğin kendisinden daha fazla önemsemi. (Kahraman,2007: 16-17). İnsanlar artık her şeyden bağımsız bir şekilde öne çık(arıl)maktaydı. Özne merkezli bu anlayış insanın üstündeki her türlü ipoteğin kaldırılmasını ifade etmekteydi. İnsanların cinselliklerine, cinsiyetlerine, ırklarına kısaca her türlü bireysel kimliklerine yönelik felsefi, bilimsel, siyasal her türlü baskıyı geriletmeye yönelik bir çaba söz konusuydu. Kimlik postmodern döneme kadar hep kısıtlayıcı bir unsur olarak görüldüğünden önem kazanmaya devam etmektedir (Kahraman,2007:91). Bu

minvalde postmodern dönemin kimlik sorunsalını devrimsel bir yönelimle ele almasındaki nedenlerden biri de tüketim olgusudur. Modern kapitalizmin alt yapısını oluşturan Protestan mezhebinin ahlakının boş zamana yönelik olumsuz tavrı postmodern dönemin kapitalizminde kutsanmaya başlanması kimlik algısındaki yeni değişimlerle paraleldir. Tüketim olgusu etrafında şekillenen kimlik sabit ve değişmeyen bir unsur değil de değişebilir, tüketilebilir, kullanılabilir ve atılabilir konuma gelmekteydi (Karaduman, 2012: 12). Kimliğin esnetilmesi tüketimin kamçılanması için gerekli olmaktadır.

Postmodernizm geleneğin reddi üzerine kurulu olsaydı birçok geleneği anlam dünyalarından kopararak aynı düzlemde bir araya getirebilen eklektik bir felsefedir. Yüksek ile aşağı kültür, seçkin kültür ile kitle kültürü arasındaki mistik ayrımları belirsizleştirmeye çalışır. Modernitenin tek düze üslubunu, tarzını dayatmak yerine beğeni kültürünün çoğulluğunu ve çeşitliliğini kutsar. Sadece farklı insan gruplarının farklı şeyler isteyebileceklerini değil, aynı insanların farklı şeyler isteyebileceklerini de hesaba katarak işler. Bu kültürün postmodernizmin ilgi alanında olması ekonomik kaygılardan ayrı bir şey de değildir. Kültür ile ekonomi arasındaki yakınlık birbirini besleyerek kapitalist gelişmeye imkân tanır. Sanayi sonrası ekonominin işleyişinde kültürel unsurların ağırlık kazanması bundandır. Kültürün metalaştırılmasıyla yetinilmemekte aynı zamanda kültür sömürgeleştirilmektedir (Kumar, 2004: 130-144). Özellikle küresel konumunu muhafaza etme adına sermaye çalıştığı farklılıklarla müzakere etmek, onları içine almak ve yansıtmak suretiyle onları denetim altına almakta ve nötr hale getirmektedir. Farklılıkların öneminin olmadığı farklılıklar dolu bir dünyada geline bu nokta batının zaferini göstermektedir. Bu ideolojik postmodernizmdir (Hall, 1998: 55). Robertson da kapitalizmin farklılığı kutsayarak ve yeniden inşa ederek güçlendiği konusunda Hall ile aynı fikirdedir. Güçlü olan, kültürel direnişi önleme adına ya metalaştırarak ve yahut yozlaştırarak kontrol etmektedir (King, 1998: 33).

Postmodernizm, YDD'nin gereği olan ideolojinin kendisi olmaktadır. Postmodernizm metafizik bir inançla bağlandığı serbest piyasa ekonomisinin işleyişini garantiye almak için siyasetin ekonomiye müdahil olmasını ana düşünce haline getiren bütün ideolojileri otoriterizm ile ilişkilendirerek gözden düşürmeye çalışır. Postmodernistlerin doğa bilimine paralel bir toplum bilimi kurulamayacağı fikri, müdahilliği gerekli gören bütün ideoloji ve sistemleri devre dışı bırakmak içindir. Postmodernistler "toplum mühendisliği" düşüncesini gözden düşürmeye çalışırlar. Çünkü onlar bu düşüncüyü, ekonomiye müdahil olan bütün büyük meta anlatıların parçası olarak görürler (Şaylan, 2003: 314-315). Postmodernite bu

tür meşrulaştırıcı, yön verici, düzenleyici anlatıların sonunu işaret eder; ve onları bir dil oyunu olarak görür (Lyotard, 2000: 11-14). Postmodern söylem bu müdahaleyi önlemek için “iyi” ve “adil” kavramlarını bir kenarı bırakarak, tanımlanamayacağımızı söylemektedir. Hakikat ve doğruluğun temsili söz konusu edilmediğinde çok sayıda ve birbirine karşıt söylem bir arada eşit bir şekilde var kılınır. Dolayısıyla söylem düzeyinde birçok olumlu kavram ve onların pratiği saf dışı bırakılmış olur. Bu durumda bireylere mevcut piyasa mekânizmasının ortaya koyduğu eşitsizlik ve adeletsizliğe göz yummaktan başka bir seçenek bırakmamaktadır. Böyle bir ahlakî sorunun kaynağında yer alan postmodern söylem ise kurulu düzeni meşrulaştırmaktadır. Postmodern söylem bu meşrulaştırmayı negatif özgürlük ve hakikatin göreceliği üzerinden gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bu anlayış, bireye ya da piyasaya hiçbir şekilde müdahale edilmemesini ifade eder; her türlü pozitif özgürlüğü de tiranlık olarak görür. Sonuç olarak, toplumun kendini adalet ve eşitlik yönünde yeniden üretmesi mümkün olamayacağı için mevcut düzen içselleştirilmiş olacaktır (Şaylan, 2002: 41-47).

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞMENİN SAVUNUSU VE ELEŞTİRİSİ

2.1 Küreselleşme Savunusu

Küreselleşme üzerine yapılan tartışmalarda en çok hedefte olanlar küreselleşme savunucularıdır. Küreselleşme sürecinin 1970'lerin sonu itibariyle ortaya çıkan yeni bir süreç olduğunu düşünen küreselleşme savunucuları bu sürecin insanlığa getirdiği faydalar üzerinde durmaktadırlar. Küreselleşmenin kaçınılmaz ve geri dönüşsüz bir süreç olduğunu düşünen savunucular küreselleşmeye uygun kurumsal yapılanmalarla ve reformlarla onun nimetlerinden daha fazla yararlanılabileceğini ifade ederler. Bu yönde düşünen savunucular devlet ve şirket yöneticilerine çeşitli önerilerde bulunmaktadırlar. Devlet ve şirket yöneticilerine sundukları bu öneriler dışında ayrıca küresel ölçekte sivil toplum örgütlerini harekete geçirerek küreselleşmenin demokrasi ve insan haklarını yaygınlaştırmaya katkı sunduğunu da belirtmektedirler. Özellikle küresel entegrasyon artışı ile dünya barışının sağlam bir zemin üzerinden inşa edileceğini düşünmektedirler. Küreselleşme sağlık, eğitim, çalışma, beslenme gibi insanlığın birçok sorununu çözerek beşeri yaşamı olumlu yönde belli bir seviyeye getirmesi açısından da savunulduğu görülmektedir. Küreselleşme üzerine yapılan eleştirel değerlendirmelerin daha net anlaşılması ve ortaya atılan tezlerin anlaşılması konumuz açısından önemli görüldüğünden hangi noktalarda küreselleşmenin savunulduğunu bilmek önemlidir.

2.1.1 Çatışmaları Önleyici Altın Kemerler Teorisi:

Çatışmaları Önleyici Altın Kemerler Teorisi, küreselleşme süreciyle birlikte orta sınıflı güçlenen iki ülkenin dünya barışına doğrudan bir etki yaparak küresel huzuru sağladığı üzerine bina edilmektedir. Küresel ekonomik gelişmenin hız kazanmasıyla birlikte birçok

insanın yoksulluk sınırından çıkıp orta sınıf düzeyine yükseleceği beklentisi bu iyimserliği artırmaktadır (Kent, 2013: 2-3). Altın Kemerler Teorisi'nin devreye girmesinden sonra bu yönde gelişme gösteren iki ülkenin savaşmayacağı öne sürülür. Teoriye göre mesela McDonalds işletmesini kuracak kadar gelişkin bir orta sınıfa sahip olan bir yerde gelişmişliğin göstergesi McDonalds üzerinden ifade edilir. Dolayısıyla burada yaşayan insanların daha rahat bir yaşam üzerine kurdukları iyimser bakış açısı bunları başka ülkelerle yapılacak muhtemel bir savaştan alıkoyarak barış ortamının sağlanmasına ciddi katkı sağlayacağı düşünülür. Böylece McDonalds'ın simgelediği yüksek hayat standardı jeopolitik maceracılığı önleyen bir güce dönüşür. McDonalds daha büyük, istikrarlı bir orta sınıfın varlığını simgeleyerek bu teorinin merkezinde yer alan bir metafordur. Burada ifade edilen orta sınıf ise bir gelir durumundan ziyade geleceğe dair bir algıyı ifade eder. Eğer bir insan potansiyel istidadını kinetik kabiliyeti ile birleştirerek yükseleceğine inanıyorsa bu onun orta sınıftan biri olduğu anlamına gelir (Friedman, 2012: 365-408).

Küreselleşme sürecinin yarattığı uluslararası bütünlüğün ilerlemesiyle birbirine daha bağımlı hale gelen ülkelerin birbiriyle savaşmaları halinde hem kazanan tarafın hem de yenilen tarafın ağır bedeller ödeyeceği belirtilir. Bugün küreselleşme sistemi içerisindeki ülkelerin çıkar sağlamak üzere savaşı bir yöntem olarak seçmesinin o ülke için ağır sonuçlar doğuracağı uyarısında bulunulur. Altın deli gömleğini giyen ülkelerin küresel sistemle bütünlüşmesini sağlayan elektronik sürünün (bireysel ve kurumsal yatırımcılar) varlığı ülkelerin politik davranışlarına yön verdiği düşünülür. Dolayısıyla ülkeler politik stratejilerini belirlerken elektronik sürünün ekonomik eğilimlerini göz önüne almak mecburiyetinde olmakta, böylece herhangi bir ülke savaşa karar verince bir değil birkaç defa düşünmek zorunda kalmaktadır (Friedman, 2010: 253-254).

Küreselleşme ile birlikte artan entegrasyonun dünya barışına katkısı teorinin önemli çıkış noktalarından biridir. Çünkü küreselleşmenin en büyük değerlerinden biri onun içinde barındırdığı dünya barışını sağlayabilme potansiyelidir. Ekonomik büyümenin kendisi gruplar, kabileler ve uluslararası muhtemel çatışmalardan dönüşün imkânı olarak görülmektedir. Ülkeler arasında yapılan yatırımların işbirliği olanaklarını artırarak dünya barışının ortaya çıkmasını desteklediği düşünülmektedir (J. Marquardt, 2013: 2-4). Bu yönüyle küreselleşme, barışı iki kanal üzerinden sürdürmektedir. Biri ticari işbirliklerin artması, diğeri de küresel pazarda ticari partnerliğin her şeye rağmen tercih ediliyor olmasıdır. Son çeyrek yüzyıldır artan küresel işbirliklerin dünya barışına zarar verdiği düşünülen muhtemel çatışmaları azalttığı belirtilmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra

dünya ticaretinin artması savaş çıkma olasılığı ile ters orantılı bir seyir izlemiştir. Dolayısıyla küreselleşmenin bu yönü ülkeler için sadece ekonomik kazanç değil aynı zamanda politik bir kazanç da getirmektedir (Lee, 2013: 2-4).

Küreselleşmenin, savaşı bir sonuç alma aracı olarak gören mantığı saf dışı bırakan bir süreç olarak görülmesi onun jeopolitiği ile soğuk savaş jeopolitiğinin karşılaştırılması yoluyla kanıtlanmaya çalışılmaktadır. Soğuk savaş döneminde küresel hâkimiyeti kaybetme endişe içerisinde olan ABD ve SSCB tek bir tahta üzerinde satranç oynamaktaydılar. Bu dönemde iki ülke de kendi yayılmacılığını diğerinin aleyhine genişletmek üzerine kurup kendilerine yakın gördükleri ülkelere rasyonel olmayan ekonomik politikalar mukabele etmekteydiler. Mesela ABD, bu dönem içerisinde müttefik kazanma amacıyla Tokyo'nun korumacılığına katlanmak zorunda kalmıştı. Yine aynı niyetlerin farkında olan gelişmekte olan ülkeler kendi ekonomik gelişmişliğini sağlamak için çaba sarfetmek yerine kendilerine verilen dış yardımlarla yetinmişlerdi. Soğuk savaş döneminde ülkelerin ekonomi konusunda ne yaptıkları önemli değildi. Bu yüzden gelişmekte olan ülkeler bu dönemde kendilerine ciddi yardımlar koparmanın telaşı içindeydiler. Sovyetler kendi müttefiklerinin ürettiği döküntüleri bile almak zorunda kalmıştı. Karşılığında ise bu ülkelere para ve silah aktarmaktaydı. Bu dönemin hal-i pür melali böyle ifade edilip olumsuzlanırken tam tersi küreselleşme süreci bu duruma benzer siyah-beyaz çizgilerin olmadığı olumlu bir süreç olarak görülür. Küreselleşme sisteminde eskinin çek yazan ne ABD'si ne de SSCB'si bulunmaktadır. Küreselleşme sisteminde sıcak parası olanlar artık elektronik sürülerdir; bunlar ülkelerin kendilerini bağımlı hissettikleri kişilerdir (Friedman, 2010: 261).

Altın Kemerler Teorisi küresel sisteme dâhil olanların yazdığı bir teoridir. Dolayısıyla küresel sisteme dâhil olmayan Afganistan, Irak, Sudan gibi ülkeler için geçerli bir teori olarak görülmez. Bu gibi ülkelerin küresel barışa engel teşkil etmesi küresel tedarik zincirinin dışında olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden Altın Kemerler Teorisi'ne uygun kurumsal yapılara sahip olmayan ülkelerin küreselleşmeyi yavaşlatma tehlikesini barındırdığı düşünülse de; teori küresel barışın mutlak garantisi olarak görülmez (Friedman, 2012: 412-414). Küreselleşme savunucularına göre, bu ülkelerin yabancı sermaye ile ilişkisinin olmaması ya da düşük olması küresel bütünlüğe katkı sağlayamamaktadır. Yine bu ülkelerde politik ve ekonomik hareket alanını sınırlayan elektronik bir sürünün olmayışı da uluslararası ilişkilerde başına buyruk hareket etmelerinin önünü açmakta, böylece dünya barışı tehlikeye düşmektedir. Kimi zaman bölgeselleşme bile küreselleşmenin tamamlayıcı

bir unsur olarak görülmektedir. Coğrafi olarak birbirine yakın ülkelerin ekonomik entegrasyonu barış ve uyumun imkanı olarak görülmektedir (Şanlı, 2014: 4).

Küreselleşme sürecinde dünya barışı için en büyük tehditlerden biri de Ortadoğu ülkelerinin petrol rezervleridir. Bu tehlikenin boyutu içerde ve dışarıda olmak üzere iki boyutludur. Küreselleşmenin dışı açılmayı teşvik eden tarafına mukavemet eden ve küresel barış ortamının tesis edilmesine engel olan faktörlerin başında gelen petrol gelirleri küresel huzuru teminat altına alan dışı açılmayı önleyerek içe kapanmaya neden olmaktadır. Örneğin İran'daki rejim ekonomisindeki kötü gidişi hep petrol gelirleriyle telafi etme çabasıdır. İran'daki mollaların gizli silahı dini fanatizmden ziyade petroldür. Petrolün varlığı bu gibi ülkelere yeterlilik duygusu vererek dışı açılmalarına engel olmaktadır. Eğer İran'ın petrol gelirleri olmasaydı o da diğerleri gibi altın deli gömleğini giymek zorunda kalacaktı (Friedman, 2010: 269). Petrol rezervleri, ülke pazarlarının birbirlerine karşılıklı olarak açılmasını ifade eden, ekonomik büyüme ve demokrasinin gelişmesine katkı sağlayan açıklık ilkesine de mukavemet ettiği için bu yönüyle de küreselleşmeye tehdit olarak algılanır. Küresel açıklığın getirdiği yüksek gelir seviyesinin ve eğitim olanaklarının artması bilgi akışına, mesleki hareketliliğe ve yeni iş organizasyonlarına izin vererek insanlar arasında uyum, uzlaşma, ılımlılık, ölçülülük gibi değerleri yerleşmesine, demokrasinin ve dünya barışının sağlanmasına zemin hazırladığı öne sürülür (Hegre-Gleditsch, 2013: 5).

Petrol bağımlılığının aynı zamanda 11 Eylül saldırılarının altında yatan faktörlerin başında geldiği vurgulanmaktadır. Ortadoğu petrollerine bağımlılığın küreselleşmenin getirebileceği kazanımlara olumsuz yönde etkisi şu dört nedenle izah edilmektedir: Buralardan enerji kaynaklarının satın alınması kendi kendine yetme durumunu doğurduğu için söz gelimi petrol ülkelerinin dini olan İslam'ın hoşgörüyü, kadın haklarına, Batıya ve çoğulculuğa karşı en fanatik karşıtlığının doğmasına neden olduğu ileri sürülür. Bunun en önemli temsilcisi olduğu düşünülen Suudi Arabistan bu fanatik yorumun simgesi olarak öne çıkarılır. İkinci faktör petrol fiyatlarının arttığı dönemlerde Rusya, Latin Amerika ve Ortadoğu ülkelerinin petrol ihraç etmesinin bu ülkelerin demokrasi ve özgürlük trendini düşürmesidir. Üçüncüsü petrol bağımlılığının özellikle Suudi Arabistan gibi ülkelerde dini özgürlükler alanında yaşanan baskılara farkında olmadan neden olduğudur. Dördüncüsü, Amerika bu enerji bağımlılığı ile 11 Eylül'e neden olan bir dizi olayın başlatıcısı konumundadır. Amerika'nın petrol ithal etmesi buralarda bulunan marjinal örgütlerin zenginleşmesine dolayısıyla küresel ölçekte dünya barışını olumsuz yönde etkilemesine sebep olmuştur. Altın Kemerler Teorisi'ni zedeleyen petrodiktatörlüklerin küresel barışın

önünde ciddi bir engel olması, onların küresel ısınma, yoksulluk, demokrasiyi zayıflatma nedeni ve radikal teröristlerin destekleyicisi olma durumuyla ilgilidir. Petrolün fiyatıyla özgürlük trendi arasındaki ilişkinin ters bir orantı izlediği savunulmaktadır. Petrol fiyatları yükseldikçe açık bir toplum olmanın gerekleri olan toplantı ve yürüyüş hakkı, örgütlenme hakkı, basın özgürlüğü gibi temel hakların çiğnenmeye başlar. Fiyatlar düşünce de ters yönde bir gelişmenin olduğu sonucuna varılır. Buna göre fiyatların düşmesi demek dış ticarete, etkileşime, işbirliğine açık yönetimlerin oluşması anlamına gelir. Küresel barışın varıl başına petrolün fiyatlarıyla yakından ilgisi vardır. Örneğin 1997 yılında petrolün yirmi dolar seviyelerine gelmesinin Hatemi gibi reformist kişileri iktidara getirdiğini, fiyatın varıl başına altmış yetmiş dolar seviyelerine çıkmasının da Ahmedi Nejad gibi radikalleri iktidara getirdiği görülür. İran, Venezuela, Rusya ve Nijerya gibi ülkelerde 1990'lı yılların başında petrol fiyatları düşünce rekabetin, şeffaflığın, siyasi katılımın arttığı görülmekte iken 2000'li yıllarda fiyatlar yükselince antidemokratik uygulamalarda artış olmaktadır. Bu ekonomi dilinde Hollanda hastalığı olarak ifade edilir. Bu hastalık, doğal kaynaklardan elde edilen zenginliğin ihracatı düşürmesi ve ithalatı artırarak üretimi öldürmesidir. Bu duruma özellikle petrol zengini ülkelerde rastlanır. Bu gibi ülkelerde doğal kaynaklardan elde edilen gelirler verimsiz yatırımlar ve rekabeti düşüren sübvansiyonların nedenidir. Ülkeler petrol kuyuları açıp gelir elde ettikçe halktan vergi almalarına da lüzum görülmez. Halktan vergi alınmaması onların istek ve taleplerinin iktidara yansımaları mümkün kılan temsil mekânizmasının işlememesi demektir. Bu durumun da demokrasiyi olumsuz yönde etkilediği açıktır. O halde Altın Kemerler Teorisi'nin işlerliğini artırmanın çözümü yenilenebilir enerji çeşitliliğinde saklıdır. Enerji bağımlılığın hem ülke içi barışa hem de küresel barışa karşı tehditkâr görüntüsü ve sonuçları üzerinden hareket edilerek küreselleşmenin dünya barışı ve insanlık için daha hayırlı sonuçlar ortaya çıkaracağı tezine ulaşılır (Friedman, 2009: 190-111).

2.1.2 Küreselleşme ve Tarihin Sonu:

Soğuk savaşın bitimiyle birlikte ortaya çıkan yeni dünya düzeni tezlerinden biri de Huntington'un makalesini anımsatan Francis Fukuyama'nın 1989 yılında "The National Interest" dergisinde yazdığı Tarihin Sonu Mu? adlı makalesidir (Karabulut,2005:69). Batı üstünlüğünün kalın çizgilerle vurgulandığı makale, hem var olan soğuk savaş sonrası yeni düzenin anlamlandırılmasına, hem de ABD öncülüğünde işleyen küreselleşmenin meşrulaştırılmasına dönüktü. Bunun ifadesi de makalesinde şu şekilde dile gelmektedir:

“Demokrasilerin kesin zaferiyle başlayan 20.yüzyılın, çemberin ilk noktasına doğru yeniden gelmekte olduğu; ‘ideolojinin sonu’nun ya da daha önceleri tahmin edildiğinin aksine kapitalizmle sosyalizmin yakınlaşmasına değil, yüzüstü ve amansız bir ekonomik ve siyasal liberalizmin zaferini ilan ettiğine tanık olduğu görülmekteydi. Batının ya da Batı düşüncesinin zaferi, her şeyden önce Batı liberalizmine alternatif olduğu varsayılan sistemlerin büsbütün tükenmesi olayında kendisini göstermektedir.” (Fukuyama, 2003: 263).

Tarihin Sonu makalesi Medeniyetler Çatışması makalesinden önce yayımlanmış olmasına rağmen sanki aynı kişi tarafından yazılmış gibi görünmektedir. Bu benzerlik yazıların belli bir egemen düzenin temsilcilerinin desteğiyle yazılmış olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Yani egemenin dilidir. Makale tarih felsefesi tarzında ele alınmaktadır. Bu yönüyle ele alındığında Batı evrenselliğinin her dönem farklı şekillerde “bilimselleştirilmeye” çalışıldığına şahit olmaktadır.

Tarihin Sonu düşüncesinin küreselleşme sürecini nasıl teşvik ettiğinin anlaşılması için düşüncenin tarihsel arka planına bakmak gerekir. 1806 yılında Napolyon’un Prusya’yı yenmesi bu düşüncenin fikir babası sayılan Hegel’i büyülemiştir. Meydanda kazanılan bu savaş düşünsel anlamda Fransız devriminin ortaya çıkardığı “evrensel” fikirlerin de zaferi olarak algılanmıştır. İlerlemenin dünya çapında somut halini ifade eden Fransız devriminin çıkardığı fikirlerin son halkasını temsil eden Amerikan idealleri tarihin sonu demektir (Fukuyama, 2003: 30). Bu idealler zamanla küreselleşmenin insanlığın faydasına bir süreç olduğunu meşrulaştırmak için de kullanılacaktır. Bu tez ve buna kaynak olan Hegelyan düşünce tarzı teleolojik bir tarih anlayışıdır. Bu düşünce içerisinde tarihin temelinde yatan kanunlar ve yönelimler olduğunu, tarihsel öngörünün ise mümkün olabildiği anlayışı vardır. Bu anlayışı tarihsici olarak eleştiren Karl Popper, bunu bireysel özgürlüğün hayat bulduğu “Açık Toplum” için bir tehdit olarak görmektedir. (Aktaran Taslamam, 2011: 130). Burada "merkezi" temsil eden Batı; diğer tarafta ise tarihsel çizginin gerisinde yer alan ve batının tarihsel gelişimini takip etmeye zorlanan ve yahut ayartılan batı dışı toplumlar bulunmaktadır (Arslan, 2004: 117-118). Tarihsici yaklaşımlar Açık Toplum ve bireysel özgürlük için olduğu kadar batı dışı toplumlar içinde bir tehdittir.

Fransız devrimi sonucu meydana gelen modern liberal demokratik devletin zorunlu olarak rasyonel ve evrensel olması onun insanlık için kaçınılmaz olduğunu ifade eder. Bu devlet modelindeki anayasal yurttaşlık ve piyasa ilkeleri insanlığın kabul görme ve öz bilinçlenme halinin bir tecellisidir. Tarihin sonunda ortaya çıkan evrensel, çelişiksiz homojen devlet anlayışının bir ayağında ekonomi diğer ayağında ise kabul görme (ruhun thymotik yanından kaynaklanmış) arzusu bulunur. Ekonomik gelişmişliğin kaynağında yer alan eğitim ve teknolojik altyapı liberal

demokrasinin temel taşıdır. Bu durum da efendi-köle diyalektiğinde uşağa, kendi onurunu kabul ettirme imkânı vermektedir. O halde serbest piyasa ekonomisi ile liberal politikaların birbirinden bağımsız düşünülmemeyeceği tebellür eder (Fukuyama, 1999: 263-267).

Tarih yada ideolojilerin sonuna varıldığına dair düşüncelerin hepsi Hristiyan düşüncesindeki kurtuluş imgelerinin seküler bir ifadesi konumundadır. Bu düşüncelerin kökeni ise şu şekilde ifade edilir: “Modernliğin en önemli iddialarından biri, Hristiyanlık ve Yahudiliğin temel varsayımlarından biri olan ‘insanın bir tür cennete doğru ilerlediği’ şeklindeki zaman görünüşünün biraz sekülerize edilerek, ‘insanlığın bir kurtuluşa doğru ilerlediği’ şeklinde karşımıza çıkar.” (Atasoy, 2005: 352). Sosyoloji tarihinde bu düşünme tarzına sadece Hegel’de değil Comte, Spencer, Marx, Durkheim, Saint Simon’da da rastlanır. Mutlak ruhun bizzat liberal demokratik devletin kendisinde tecelli ettiği üzerine inşa edilen tarihin sonu düşüncesi, tahakküm ve emperyalizmin meşru gerekçesi olarak son kaç yüz yıldır işlevselliğini sürdürmektedir. Tarihin sonunda teşekkül edecek düzenin bütün insanlık için hayırlı olacağını varsayan Fukuyama bunun dışında kalanların tarihin çöp sepetine atılacağını dikte etmektedir. Bu iddianın bize empoze etmek istediği, tarihin sonuna geldiğimizdir. O halde bu yüzyılda ya Batının evrenselliğini kabul edip bunun nimetlerinden yararlanmalı, ya da bunun dışında kalarak tarihin çöp sepetine atılmaya müstehak olacağımızı kabul etmeliyiz diyerek bizleri ikisi arasında bir seçim yapmaya davet etmektedir.

Tez, Marx’ın komünizmle ortadan kalkacağını iddia ettiği çelişkilerin aslında liberal demokrasiler sayesinde kalkacağını iddia eder. Fukuyama tüketim düzeninin toplumları kısa bir vadede olmasa da uzun vadede liberal demokrasiye yaklaştıracığını düşünmektedir. Japon faşizmi ve komünist ideolojilerin varlığını ise liberal demokrasi için tehlike olarak görmektedir. Bu tehlikelerden faşizm Japonya’nın kendi eli ile ortadan kaldırılmıştır. Fukuyama, Karl Marx’ın Hegelyen felsefe üzerine kurulmuş kominizm fikrini de en büyük tehlikelerden biri olarak görmektedir. Bu fikrin siyaset alanındaki temsilcisi olan SSCB’nin yıkılması ise Fukuyama’nın tezine bir kanıt teşkil etmektedir.

1990’lardan itibaren yeni bir dünya düzeninden bahsedilmiş dolayısıyla varsayılan bu yeni düzenin devamı için komünizm ve faşizm dışında yeni bir ötekiye ihtiyaç duyulmuştu. Bu boşluğu doldurabilecek öteki de İslam’ın kendisi görülmüştü. Bunu tezinde işlemeye çalışan Fukuyama, çağdaş dünyada demokratik siyasal liberalizme tehdit olabilecek tek düşünce sistemi olarak İslam’ı görmektedir. İslam’ın modernliği toptan reddeden bir din olmakla kalmadığını aynı zamanda kendi bünyesinden kendisiyle özdeş olan Taliban ve Usame gibi kişilikleri çıkardığını düşünmektedir. İslam, militan, dinsel hoşgöründen uzak Batının başarısını kıskanan ve varlığını

çatışmalarla orta koyan bir nefret argümanı olarak sunulmaktadır. İslam ülkelerinde modernliğin reddinin çoğunluk tarafından zaten kabul edildiğini düşünerek söz konusu düşüncesine kanıt bulmaktadır. İslam gibi bir tehdidin ortadan kaldırılması için umut bağladığı unsur ise tüketim kültürüdür. Özellikle genç kesimlerin Batı tüketimine merak salmalarını olumlu bulan Fukuyama İran gibi radikal İslam'ı temsil eden bir ülkenin yakın zamanda tüketim yörüngesine girmekle dönüşeceğini düşünmektedir. Zaten küreselleşme sürecine can suyu olan Batı merkezli tüketim kültürünün yaygınlaştırılması için çaba sarf edilmesi bu tezin içeriğiyle kesişmektedir.

Fikrin kendisi siyasal ve ekonomik hayatın Amerika lehine tanzim edilmesine dönük olupküreselleşmenin kendisine tehdit olan din ve milliyetçiliği alt etmek için çözümler üreten bir hüviyetindedir. Tüketim kültürü sayesinde iki anlam dünyasını yani din ve milliyetçilikleri tahrip etmeye dönük bir hareket olarak ortaya çıkan tez, siyasal ve ekonomik liberalizme giden yolu açma teşebbüsüdür. Bu teşebbüsün varmak istediği nokta Batının egemen gücünün alternatifsiz olduğunu kanıtlamaktır. Sonuç itibariye fikir, 1989 sonrası ortaya çıkan çok kutupluluğu siyasal ve ekonomik liberalizm ekseninde tek kutuplu hale getirmeye çalışan Amerika menşeli bir fikirdir.

Her ne kadar Fukuyama tezinde tarihin sonu itibariyle ideoloji ve fikirlerin de sonunu ilan etmişse de birçok düşünür insanoğlu var olduğu müddetçe fikirlerin ve ideolojilerin var olacağını ve tarihin sona eremeyeceğini vurgulamaktadırlar. Örneğin Graham Fuller, tarihin hiçbir şekilde son bulmadığını, Hegel diyalektiğinin iddia ettiği gibi tarihin doğrusal olmayıp geometrik ifadelerle dairesel olduğunu ifade etmektedir. Bundan sebep de tarihi bir son ile ilişkilendirmenin doğru olmadığı kanaatindedir (Barkut, 2009: 215). Mesiyaniğin olan tarih görüşünün sekülerleştirilmiş biçimi olan Tarihin Sonu tezi batının kendi kültürünü bütün dünyanın legal ve kabul edilebilir tek kültür haline getirip kendi dışındaki tüm kültür, fikir ve ideolojileri marjinal kılmaktır. Bu aslında ilerlemeci ve egoist bir kültürün bir başka biçimidir (Bulaç, 2003: 99-100).

Küreselleşme ile tarihinin sonunun birbirinden ayrılması güçtür (Kızılcılık, 2002: 214). Bu anlamıyla tez, dolaylı yönden küreselleşmeyi kaçınılmaz tarihi bir kader olarak görür (Hocaoğlu, 2013: 2-3). 1989'dan sonra hız kazanan küreselleşme sürecinin meşrulaştırılmasına yönelik Tarihin Sonu tezi, küreselleşmenin ekonomik ve siyasal mantığı olan neoliberal ilkelerin müreffeh bir yaşamın en temel ilkeleri olduğunu vazetmektedir. Fukuyama bu ilkelerden hareketle modernliğin tamamen haklı çıktığını düşünmektedir. Çünkü insanlığın refahına katkı sunan ve bundan kaynaklı alternatifsiz olan serbest piyasa ekonomisinin zaferi modernitenin zaferi niteliğindedir (Kumar, 2004: 231). Özellikle yer kürenin dört bir yanında hâkimiyetini kuran liberal Pazar ve liberal demokratik modelin bütün çelişkileri ortadan kaldırarak

küreselleşmesi gerektiği inancı ortaya konulur. Küreselleşme bağlamında Fukuyama'nın tezi neoliberal ideolojinin küresel egemenliğini ilan eder. Teknoloji tarafından belirlenen ekonomik büyümenin ayakta kalmasına dönük kapitalist sosyal ilişkilerin yaygınlaştığı bir dünya kültürüne doğru evrildiğimizi düşünüyorsak bu dünyaya açılmanın bir sonucudur. Bu, tarihin sonundaki liberal demokratik devletin tüketim kültürünün ötekilerle birleşmemiş yanının kalmadığıyla kanıtlanır (Fukuyama, 1999:149-173). Küreselleşmenin resmi ideolojilerinden olan bu tez, tarihin akış yönünün küresel bir Amerikan yaşam tarzına ve hâkimiyetine doğru ilerlediğini ifade etmekle kalmaz bu konuda gayret de sarf eder (Topçuoğlu-Aktay, 1999: 11).

Fukuyama, liberal piyasa ilkeleri doğrultusunda ekonomi politikalarını uygulamaya sokan ülkelerin Batılı ülkeler gibi gelişeceğini düşünür. Modernleştirme teorisinin de savunucularından olan Fukuyama, kendisi gibi düşünenleri eleştiren bağımlılık ekolünün temsilcilerinin Tayvan, Singapur, Hong Kong, Malezya gibi yerlerde ortaya çıkan ekonomik gelişmişliği açıklamada yetersiz kaldığını düşünmektedir. Ona göre bağımlılık ekolünün öne sürdüğü gibi gelişmemişlikten kapitalizm sorumluyduysa neden bu tür ülkeler gelişmiştiler? Fukuyama, bu ülkelerin ithal ikameci ekonomi politikalarını izlemektense neoliberal politikalar doğrultusunda ihracata yönelik bir strateji izleyerek geliştiklerini belirtir. Buna, piyasa ekonomisi çerçevesinde hareket eden Tayvan'ın GSMH'sinin yılda %8,7 oranında artmasını ve yine aynı ülkede kişi başına yıllık gelirin 1989'da yedi bin beş yüz dolara ulaşmasını kanıt gösterir. Bu kanıtlar kapitalist modelin açık bir ekonomik gelişme modeli olduğunu gösterir. Çünkü Fukuyama, devlet düzenlemeciliği ve bürokratik eski yapıların ortadan kaldırılmasını uygun bir yapılanma olarak görür. Bu reformlar sayesinde bu tür devletlerin uluslararası rekabete açılarak eski ayrıcalıkları sonlandırdığını ve bu sayede sivil toplumun yaratıcılığını ortaya çıkardığını düşünmektedir. Neoliberal ilkelerin mottosu olan devlet düzenlemeciliğinin reddi gelişmişliğin ön şartıdır. Devlet müdahaleciliği, rüşvet ve yolsuzluğun artması verimsiz bir ekonominin nedeni konumundadır. Bu tür olumsuzlukların vurgulanması kapitalist ekonomik modelin meşruiyetini sağlama alma çabasıdır. Buradaki asıl vurgu, klasik liberal düşüncenin pragmatist anlayışını olumlamaktır. Rekabet ortamında bireylerin kendi öz çıkarları için çabalaması sonuç olarak topluma fayda sağlayan bir hal aldığı için bu pragmatist anlayışın olumlanmasına çıkış noktası teşkil edecektir. Neoliberal ilkeler doğrultusunda yapılandırılan ekonominin evrensel tüketim mekânizmasının bütünlleştirici gücünü ortaya çıkarır. Dünyadaki tüm toplumların böyle bir bütünlük etrafında birleşerek gelişmeleri sonuç olarak ekonomik liberalizme bağlanmaktadır (Fukuyama, 1999: 142-151). Bu sayede karşılanan ihtiyaç ve beklentiler, toplumsal uyum ve düzenin temelidir. Bu şiarla yola çıkan komünist düzenler bunu sağlamakta başarısız oldukları için meşruluk krizi yaşadılar. Herhangi bir ülkede yaşanacak ekonomik kötüleşmelerin düzeni sarsacağını belirten Fukuyama,

çözüm olarak ekonomide neoliberal modeli önermektedir. Bu modelin işleyebilmesinin koşulu özel sektörün güçlü bir şekilde dünya piyasasına açılmayla açıklanır (Fukuyama, 1999: 44-49).

Fukuyama, 20.Yüzyılın son çeyreğinde diktatörlüklerin zamanla zayıflayarak ortadan kalkması sonucunda liberal demokratik devletin dünyanın geri kalanı tarafından göz önüne alınması gereken tek politik sistem olduğunu ifade eder. Bu politik ve ekonomik modelin yapı taşı olan serbest piyasa ekonomisinin üçüncü dünya ülkeleri için maddi refahın yegâne imkânı olarak düşünür. Serbest piyasa ekonomisi üzerinde uzlaşan ülkelerin küresel tedarik zincirine katılarak dünya barışına da katkı sunacağını belirtir (Fukuyama, 1999: 23). Tarihin sonunda ancak bu modelle refah içerisinde yaşayacağını düşünenlerin hayatlarını herhangi bir din veya ideoloji uğruna tehlikeye atmayacağını belirtir. Çünkü ona göre, bu insanlar konfor içinde yaşamayı daha önemser (Fukuyama, 1999: 358-359). Sonuç olarak, ortaya atılan düşünce modernleşme teorisinin tekrarı niteliğindedir. Düşünsel evrimin sonucunda ortaya çıkan kaçınılmaz bu son kapitalizmin zaferi olarak görülür (Yılmaz, 2004: 277). Bu tez, Eisenstad'ın “modernleşme endüstriyel toplumun son ve en mükemmelidir” ifadesinde hayat bulan düşüncenin liberal demokrasi için söylenmiş halidir (Şener, 2006: 510).

90'lı yıllardan sonra küreselleşmeye ivme kazandırmaya çalışan ve onun ideolojik alt yapısı olan Tarihin Sonu tezi bu sürece uygun devletlerin ekonomik ve politik yönden nasıl olması gerektiği fikrini ortaya koymaya çalışır. Küreselleşen dünyaya uyum sağlamak isteyen devletlerin ağırlıklı olarak yenilik arayışı içerisinde olan, her türlü rekabete açık, dünya pazarlarına kendisini açan, iç ve dış ticaret açıkları olan, ağır teknolojiler kullanan ülkeler olması gerektiğini düşünür. Bu yapılanmaya giden devletleri dört yüz yıl önce başlayan burjuva devriminin devamı olarak görür. Bu geleneği canlandırmayanlar ise tehdit unsurudur. Bundan dolayı Fukuyama küreselleşme sürecine adapte olamayan devletlerin ya dışarıdan müdahale yoluyla ya da içeriden muhalefet yoluyla sistemsal bir değişime uğratılması gerektiğini düşünür (Örmeci, 2013: 2-5). Bu devletlerin neoliberal ilkeler doğrultusunda değiştirilmesi küresel piyasa ekonomisini güvenceye almak demektir. Küreselleşme sürecine bu ülkelerin liberal Pazar ekonomisi ve liberal demokrasi üzerinden dâhil edilmesi bu güvencenin en önemli yolu olur (Fukuyama, 1999: 160).

2.1.3 Yatay Toplum:

Geleneksel toplumdan modern topluma geçişi ifade eden yatay toplum, küreselleşme sürecinin geldiği noktayı kimlik, otorite ve kültür üzerinden değerlendirirken; modernliğin Batı

ile sınırlı kalmadığını, küreselleşmeyle tüm dünyaya yayıldığı olumlu bir iç içelik olarak ele alır. Yatay toplumda, modernliğin küreselleşme süreciyle yaygınlaşması, dünya çapında insan haklarının gelişimi, bireysel tercihlerin öne çıkması, bireylerin otoritelere bağlanmaması gibi kazanımlarla olumlanır.

Modern toplumla birlikte en çok tartışılan hususlardan biri kimliktir. Geleneksel toplumların aksine modern toplumlar bireylere daha büyük gruplara bağlanmama özgürlüğü verdiğinden bu toplumlar yatay toplum olarak nitelendirilir. Modernleşme süreci, insanların özne-birey olarak büyük gruplara bireylerin tercihleri dışında bağlanma sürecini zayıflatmaktadır. Küreselleşme süreci de modernleşmenin içinde barındırdığı bu potansiyeli küresel çapta yaygınlaştırmaktadır. Küreselleşme süreci, insanlara kendi kişisel tercihlerini geliştirmelerine olanak tanımakta, bilişim ve iletişim teknolojileriyle yalıtılmışlığı azaltmakta, böylece küresel bir kültürün oluşumuna öncülük etmektedir. İzolasyonu azaltan bilişim ve iletişim teknolojileri bireyi güçlendirdiği için kimlik bir tercih sorunu haline gelmektedir (Friedman, 2012: 16-17).

Modern toplumun aksine geleneksel toplum, tarımsal ekonominin başat olduğu, dinsel kurumların hayatın her alanına nüfuz ettiği, ailenin üretim mekânizması olduğu, merkezi hükümetler ve onların temel unsuru olan bürokrasinin olmadığı, kişisel ilişkilerin yüz yüze ve yoğun olduğu, kapalı ekonomi anlayışının olduğu, pazar ve ticaret ekonomisinin yetersiz olduğu, sosyal mobilitenin dikey yönde hareketliliğe izin vermediği, zaman ve mekân yoğunluğunun bağımsızlaşmadığı, okuma ve yazma oranının düşük olduğu bir toplum olarak tanımlanır. Bu sayılan “olumsuz” özellikler modern toplumla giderilmeye çalışılmıştır (Akdoğan, 2012: 6-7). Küreselleşme geleneksel toplumun değerler sistemini modern toplumun değerler sistemi lehine azalttığından olumlanmaktadır.

Yatay toplum küreselleşmeyle birlikte ortak bir kültürün yaygınlaşmasıdır. Köklerini Batıdan ve aydınlanmadan alan insan haklarının dünyada mabes bulması yatay toplumun birey algısının küreselleşme süreciyle mümkündür. Yatay toplum, sanayi devriminin yaratıcısı olan faktörlerin sonucunda meydana gelerek insanlığı cehalet kafeslerinden kurtaran özgürleştirici bir süreç olarak görülür. Modern dünyanın teknoloji eliyle toptan dönüşümünü ifade eden küreselleşme süreci bu potansiyeli kullanarak toplumları katı ve mesafeli otoritelerden uzaklaştırır. Dünya ekonomilerinin küreselleşme sonucunda birbirine bağlanması, sadece hizmet ve malların değil aynı zamanda kültürel unsurların da hareketlenmesine vesile olmaktadır. Dünya ölçeğinde ekonomi ve teknoloji eliyle toplumların bağlantılı hale gelmesi, küresel (popüler) bir kültürü ortaya çıkarmıştır. Modern topluma geçişin bir göstergesi olan bu kültürün sebebini sadece Amerika olarak değerlendirmemek gerekir. Dolayısıyla, küreselleşmenin sonucu olan

küresel kültürün emperyalist bir gelişmeyle ilişkilendirilmesi doğru değildir. Bu kültürün varlığı sadece Amerika'nın dünyayı iyi tanımasının sonucunda ortaya çıkan rıza ve kabulle ilgilidir. Küresel kültürün yaygınlaşmasına engel olabilecek duvarlar inşa etmenin artık mümkün olmadığı bu dünyada yaygınlaşan ve kapsam alanı genişleyen kültür modernliğin kendisidir (Friedman, 2012: 25-55). Burada, Amerika'nın kendi rengini verdiği emperyalizmin ince bir biçimi olan küreselleşme ince bir şekilde cilalanarak yataylaşma lehine olumlanmaktadır.

1989 yılında soğuk savaşın bitiminin ilanı niteliğinde görülen Berlin duvarının yıkılması milyonlarca insanın özgürlük özlemini kışkırttı. Modern toplumda mündemiç insan hakları olgusu küreselleşme eğilimiyle birlikte yaygınlaşmaya başlamaktadır. Modernite Batı kökenli olsa da içeriğindeki değerler onun evrensel karakterini gösterir. Tarihsel olarak Batıda ortaya çıksa da modernite herkesin savunması gereken değerleri içinde barındırdığı için yatay toplumun gereğidir. Çünkü Batılı haklar ve demokratik kurumlar aynen küresel kültürün diğer unsurları gibi paylaşılabilir ve içselleştirilebilir bir niteliktedir. Hiçbir toplumun modernitenin hukuksal ya da siyasal unsurlarından kaçamayacağı üzerine kurulu olan yatay toplum, küreselleşme üzerinden yayılarak bireysel hakları, özgürlükleri, temel hakları genel-geçer kılar. Bu hususa örnek olan durumlar bir paradoksu içermektedir. Mesela bilişim ve iletişim teknolojilerinden en iyi şekilde istifade eden köktenci hareketler bile farkında olmadan modernitenin değer sistemini kullanırlar. Düşmanın araçlarını kullanan köktenciler onun düşünsel araçlarını da zamanla özümserler. Sonuç olarak küreselleşmenin hız kazanmasıyla birlikte Doğu ve Batı ayrımı söz konusu olmaktan çıkar. Asıl öne çıkan husus, modernitenin az ya da çok olması ölçüsünde farklı diyalektiklerdir. Küreselleşme süreci modernitenin yataylaşma eğilimine destek vererek küresel kültürü bu diyalektikler üzerinden yaygınlaştırmaktadır (Friedman, 2012: 61-64).

Yatay toplum eşitliğin, bireyselliğin, insan haklarının adıdır. Yatay toplumun hak bilinci modern küresel kültürün önemli veçhesidir (Friedman, 2012: 309). Bireyci bir toplum olan yatay toplum insanlara kendi tercihlerini yaşatabilme olanağı sunduğundan demokratiktir. Küreselleşme, yatay toplumun kimlik algısını yaygınlaştırdığından demokrasinin taşıyıcısıdır. Küreselleşmeyle birlikte kimliklerin çoğalması ve farkındalık kazanmaya başlaması ulus devlet kimliğinin birleştirici ve bütünleştirici niteliğini zayıflatarak insanlara etnik, dini ve kültürel değerler etrafında bir araya gelerek kendilerini ifade etme olanağı verir. Bu bağlamda kültürel farklılıklar hem kültürel zenginliğin kaynağı hem de özgürleşmenin imkânıdır (Karadağ-Sabancılar, 2013: 7-8). Modern dönemden postmodern döneme geçerken dünya ölçeğinde hız kazanan küreselleşme, ulus ve sınıf gibi holistik kavramları yerlerinden ederek daha mikro, tikel kimliklerin önünü açmıştır. Parçalanmışlık, akışkanlık, bölünmüşlük, çoğulculuk ve farklılık

yüceltilen değerler olmaya başlamıştır. Ayrıca kimlik, tüketim alışkanlıklarına da bağlı olarak daha devingen bir hal almıştır. Dolayısıyla postmodern dönemde kimlikler daha çabuk değiştirilen, hemen içselleştirilip ve kolayca terk edilebilen bir unsura dönüşmüştür (Karaduman, 2012: 5-6).

Yatay toplumun yaygınlaştığı çağdaş dünyada eskiye dönüşü ifade eden gelişmeler yaşansa da mülteci ve sığınma politikaları liberalleşmektedir. Küreselleşme sürecinde liberal eğilimler siyasal konularla sınır kalmamakta ekonomiyi de içine alan evrensel bir değer olmaktadır. Serbest piyasa ekonomisinin mal ve hizmet üretiminde ortaya koyduğu harika erdemler, hem verimliliği artırmakta hem de herkesi zenginleştirmektedir. Siyasal, ekonomik ve kültürel yönden çoğul eşitliğe yatkın olan yatay toplumun yaygınlaşma eğilimi üstü kapalı bir değerler asimilasyonunun ilanıdır(Friedman, 2012: 195). Küreselleşme savunucularının doğrudan ya da dolaylı olarak önemstedikleri serbest piyasa ekonomisinin bolluk ve refah getireceği varsayımı burada da öne çıkmaktadır.

2.1.4 Küreselleşme ve ABD :

Küreselleşme ile Amerika ilişkisi genelde eleştirel değerlendirmelerin konusu olsa da küreselleşmenin olumlu yönde seyretmesi ve yönlendirilmesi Amerika'nın varlığıyla mümkün olup küreselleşmenin savunusu bunun üzerinden yapılmaktadır. Burada hem Amerika'nın varlığı öne çıkarılır hem de küreselleşme savunulur. Amerika bir model olarak küreselleşmeyi en iyi yansıtan ülke olarak gösterilmekle birlikte bu sürecin garantörü olarak da görülür. Dolayısıyla küreselleşme savunusunun Amerikan çıkarları doğrultusunda yol alması süreci anlamamız açısından önemlidir.

Amerika'nın küreselleşme sürecinin garantörü olması gerektiği ulusal çıkarlarla meşrulaştırılır. Küreselleşmenin Amerika tarafından kolanması aynı zamanda Amerikan çıkarının küresel pazarlarla bütünleştirilmesi ve elden geldiğince daha fazla insanın bu sürece dâhil edilmesi demektir. Son iki yüz yıldır küreselleşmeyi kendi çıkarları doğrultusunda sürdüren Amerika devlet geleneği bu duruma uygun çeşitli mekânizmalar geliştirdiği onu kollama görevinden kaçmaması gerektiği belirtilir. Küreselleşme sistemini hem güvenceye almak hem de bu sürece birçok ülkenin katılmasını sağlamak ulusal çıkarlarla ifade edilir (Friedman, 2010: 433).

‘Sürdürülebilir bir küreselleşme için Amerika vazgeçilmezdir’ vurgusu ulusal çıkarın gereğidir. Amerika patentli enferyasyon teknolojilerinin sağladığı bütünlüşmeden küresel bir fayda elde etmek küreselleşmenin Washington gibi iyicil bir güç kaynağı tarafından korunmasını gerektirmektedir. Silikon vadisi ile Washington bu amaç doğrultusunda eş güdümlüdür. Küreselleşme sağlıklı bir şekilde yoluna devam edebiliyorsa bunun nedeni orta sınıf algısını yansıtan McDonaldslar ve Amerika’nın askeri gücüdür. Amerika kendi çıkarlarına uygun olan serbest piyasa ekonomisinin teminatı demektir. Böylece Amerikan dış politikasının üzerinde şekillendiği küreselleşme süreci bir yandan cömert öbür yandan militan politikalarla güvenceye alınmaktadır (Friedman, 2010: 459-462). Zaten piyasanın görünmez eli ile görünmez bir yumruğun işbirliği olmaksızın sürecin işleyemeceği ortadadır. McDonalds’ın varlığının F-15’lerin mimarı olan McDouglas’a ve Amerikan silahlı kuvvetlerine borçlu olduğu Amerika’daki küreselleşme savunucuları tarafından kabul edilir (Aktaran Foster, 2006: 16). Şirket ve ülke menfaatlerini aynı paydada toplayan bu anlayış 1950’li yıllarda ‘‘Ülke için iyi olan General Motors için de iyidir’’ şeklinde sloganlaştırılmıştı (Hobsbawn, 2008: 68-69).

Amerika küreselleşme sürecinin örnek modeli olmasından ötürü başarılı yatırımcıları ve bireysel yetenekleri güvenceye almaktadır. Amerika’nın küreselleşme sürecinin cazibesini artırması için kendi ekonomik ve hukuksal zeminini yaygınlaştırması gerekmektedir. Küreselleşmenin talep edilir bir duruma gelmesi için teşvik edici rol oyanayan Amerika bu yüzden iyi bir model olarak sunulmaktadır. Çünkü Amerika mevcut küreselleşmenin laboratuvarını kendi ülkesinde kurmuştur ve küreselleşmeyi iyimser bir bakışla yönlendirebilme gücüne sahiptir. Amerika’nın bu yönlendirmede en önemli avantajı birçok dile, etnik kimliğe ve dine ev sahipliği yapması ve bunları barışçıl bir şekilde bir arada tutmasıdır. Küreselleşmenin bir modeli olarak Amerika’nın idari ve hukuki alt yapısı da onu avantajlı kılmaktadır. Amerika’da doğru işleyen bir hukuki ve idari yapının olması yolsuzluğu önlemekte, herhangi bir yabancı şirketin yatırımdan vazgeçmek istediğinde parasını güvenceye almasını, patent yasalarıyla icatların teşvik edilmesini gözetmektedir. Hukukun üstünlüğü ile oyun sahasını güvenceye alan Amerika, bu tecrübesi ile küreselleşmeyi sürdürmesi gerekmektedir. Yine iflas eden firmaların dışlanmaması, göçmenleri kabul etmeye dönük sağlam bir göç donanımının olması, demokratik ve esnek bir federal yönetimin olması da onun avantajları arasındadır. Küreselleşme süreci esnekleşmeyle ifade edilecekse bunun alt yapısını Amerika’da bulmak mümkündür. Amerikan iş yasaları küreselleşmeyi teşvik etmesi açısından yatırımcılara kolaylık sağlamaktadır. Yatırımcının işçileri istediği zaman işten çıkarabiliyor olması buranın olumlu yönlerinden biridir. Amerika’yı bu süreçte belki üstün kılan husus, onun herkese istediğini verebilme gücünde olduğunu hissettirmesidir (Friedman, 2010: 369-375).

Yine Amerika açıklık kültürünün temsilcisi olması onu küresel sistemde elini güçlü kılan başka bir özelliğidir. Yatırımcıya kârını cebinde tutma fırsatı veren, bireye zengin olma güdüsü aşıl原因 bir ülke niteliğindedir. Enferyasyon teknolojilerinin işlerliğı için cazip bir ortama sahip olan ABD aynı zamanda bilgi teknolojisi, yapay zekâ, gen teknolojisi, e-bankacılık, ticari bankacılık gibi alanlarda da başarılıdır. Tüm bu olanaklar küreselleşmeden istifade etmenin yolları olarak vurgulanmaktadır. Dolayısıyla Amerika bu özellikleriyle ne kadar başarılı olursa o kadar iyi bir örnek olmaktadır (Friedman, 2010: 376-378). Binaenaleyh küreselleşme sürecinden bu araçlarla kazançlı çıkılıyorsa küreselleşmenin bu araçlarla nitelendirilmesi de normal görülmelidir.

Amerika hızla ilerleyen küreselleşmenin eğiticisi konumundadır. Amerika'nın bir kaplan gibi hızlanan küreselleşmenin sırtında hızlıca ilerlemeyi başarabilmesi daha yavru haldeyken onu iyi eğitmesinden kaynaklanır. Amerika küreselleşme sürecini yönlendirebilme gücünü, siyasal, ekonomik, hukuki olanaklarını kullanarak ona deli gömleğini giydirebilmesi, Wall Street gibi bir oluşuma sahip olması ve pazarları kendi lehine açma becerisinden alır. Amerika, hızlı dünyanın havarileri olarak küreselleşmenin en büyük savunucusu konumundadır. Bu yönüyle Amerika bu süreçte ortaya çıkan çeşitli olumsuzlukların nedeni olduğu yönündeki çeşitli tepkileri an aza indirmekle mükelleftir. Bunu da, küreselleşmenin dışında olanları bu sürece katmasıyla mümkün kılar (Friedman, 2010: 385-407).

Giderek sıcaklaşan (küresel ısınma), düzleşen ve kalabalıklaşan (nüfus artışı) dünyada küreselleşme sürecinin aksatılmaması için yapılması gerekenlerin Amerika'nın sorumluluğuna bırakılması ulusal çıkarların sağlanmasına yöneliktir. Amerika'nın bu süreçte, çevre ve nüfusla ilgili sorunları çözebilme kapasitesi onun için bir fırsattır. Bu fırsatın iyi değerlendirilmesi başarı demektir. Küresel sistemi ayakta tutmanın öncelikli koşulu “kod adı yeşil” olan projenin gereklerini yapmaktır. “Kod adı yeşil” hem çevresel kaygıların giderilmesine hem de enerji bağımlılıklarının sonlanmasına dönük bir projedir (Friedman, 2009: 16-17). Küreselleşme sürecini baltalama potansiyeline sahip olanların petrol çıkaran ülkeler olması bu projenin itici gücünü oluşturmaktadır.

Amerika, kendi şirketleri eliyle ulusal çıkarını korumak istiyorsa küreselleşmenin olmazsa olmazı niteliğinde görülen serbest piyasayı da desteklemesi gerekmektedir. Bu bağlamda offshore, taşeronluk gibi sistemlerin olumlu karşılanması Amerikan yatırımcıların lehine olmasındandır. Amerika sadece imalat değil aynı zamanda bilgi teknolojileri alanında da eğitimli bir sınıfa sahip olduğu için küreselleşmenin imkânlarından yararlanma potansiyeline sahiptir. Bu yüzden küreselleşme sürecini istediği çizgide şekillendirmek

istiyorsa fen ve mühendislik alanlarındaki araştırmaları desteklemeli, beyin göçünün çekim merkezi olmalıdır ki Amerikan ulusal çıkarları sağlama alınsın. Amerika hem enformasyon teknolojilerine uygun bilgi işçilerini yetiştirebilmek hem de bunların ürettiği teknolojileri farklı bölgelere taşıyarak onları küresel piyasa çekmek zorundadır (Friedman, 2012: 225-228). Küresel sisteme dâhil olan ülkelerin sayısının artması demek, donanımı güçlü olan Amerika'nın güçlü olması demektir. Çünkü Amerika mevcut avantajlarıyla bu sürecin en büyük kazananı olacaktır. Kimi düşünürler bu nedenle küreselleşmeyi Amerika'nın güdümünde koşullandırılan bir süreç olarak görür. Bu düşünceye göre küreselleşme sürecinde, ekonomik ve toplumsal güçlü olan Amerika'nın ayrıcalıklı bir hegamonik üstünlüğü olduğu belirtilir (Moon, 2014: 5).

Amerika'nın küresel sistemin kavşak noktası olması model bir yer olmasıyla ilgilidir. Tüm ülkelerin ürettiği malı burada test etmesinin altındaki neden budur. Çünkü Amerika bir malın satımı için gerekli olan kriteri verebilen sosyolojik bir yapıya sahiptir. Dünyanın en büyük buluşma yeri olan Amerika'nın bu yapısı küreselleşmenin savunusu bakımından elzemdir (Friedman, 2012: 246).

Tarihsel olarak umut ihraç eden bir misyona ve konuma sahip olan Amerika'nın 11 Eylül saldırılarından sonra bu imajı ters bir istikamette seyretti. Bu olaydan sonra Amerika korku ihraç etmeye başladı. Eğer bir zamanlar olduğu gibi Amerika umut veren bir yer olarak kendisini küresel arenada üretemezse hem kendisini hem de dünyayı karanlıklara götüreceği iddiası güçlenir. Hatıralarda kalan hayallerle anılan böyle bir yerin küreselleşme sürecini yönlendirmesi de mümkün değildir. Bu yüzden Amerika'nın küreselleşme sürecini hızlandırması gerekmektedir (Friedman, 2012: 437). Bunun ise korumacılıkla değil küresel sahada rekabet yeteneklerinin geliştirilmesiyle mümkün olacağı ifade edilir.

2.1.5 Küreselleşme Ve Beşeri Refahın Yükselişi:

Küreselleşme süreci eleştirilirken üzerinde en çok durulan hususlardan biri bu sürecin sıfır toplamlı bir oyun olduğudur. Küreselleşmeyi sıfır toplamlı bir oyun görenler küreselleşme süreci ile birlikte zenginin daha zengin fakirin daha fakir olduğu dile getirirler. Yapılan bu eleştirilere küreselleşme savunucuları tarafından birbiri ile sebep-sonuç ilişkisi içinde olan iki cevap verilir. Küreselleşme sıfır toplamlı bir oyun olmaktan ziyade zenginleşme yönünde eşitsiz bir süreç ise, bunun anlamı küreselleşme süreci ile birlikte beşeri refahın artacağıdır. Bu savunmaya göre beşeri

refahın yükselişi küreselleşmeyle ilişkili ise bu durum küreselleşmenin hanesine yazılması gereken artı bir puan olarak görülmelidir.

Küreselleşme finansal, teknolojik ve ekonomik gelişmelerin sonucunda meydana gelen bir süreç olarak görülmekle beraber, bu sürecin önemli tetikleyicilerden biri de insanların daha rahat yaşamak istediklerine dair temel insanî özlemdir. Dolayısıyla küreselleşme, herhangi birilerinin yukarıdan aşağıya başlattığı bir süreç olmayıp doğal bir süreçtir. Yani her birimizin özlemleri ve umutları ile aşağıdan yukarıya doğru şekillendirdiği bir süreçtir. Küreselleşme sürecinin ana motoru olan kapitalizm tarihte ilk defa bu kadar insanın beşerî refahına katkı sağlamaktadır. Zengin fakir arasındaki eşitsizlikler büyüyor görünse de dikkat edilmesi gereken husus, insanların temel yaşama gereksinimlerinin hep yukarıya doğru seyrettiğidir. Küreselleşmeyle birlikte mutlak yoksullukta bir düşme eğilimi, bebek ölümlerinde azalma, beslenme imkânlarında artma, okuma yazma oranlarında yükselme, temiz suya erişim oranlarında artış söz konusu olmuştur. Olumlu yönde seyreden bu gelişmeler “dipten gelen dalga” olarak nitelendirilir (Friedman, 2010: 355-359).

Küreselleşmeyi savunanlar küresel piyasada zenginliğin sürekli fakirliğin aleyhine geliştiği anlayışını mutlak bir ölçü olarak değerlendirmemektedirler. Dolayısıyla bu durum küreselleşmeye karşı kullanılacak bir argüman değildir. Küreselleşme vasıtasıyla birçok teknolojik araç, mal ve hizmetler fakir insanların hizmetine sunulmaktadır. Küresel rekabetin teşvik ettiği tıp alanındaki çalışmalar, sadece buldukları ülkenin insanlarına değil az gelişmiş ülkelerin insanlarına da ulaşmaktadır. Bundan dolayı küreselleşmeyi, kişi başına düşen gelirle değerlendirmemek gerekir. Eğer küreselleşmeyi değerlendiren bir ölçüt seçilecekse bunun için başka göstergelerin seçilmesi gerekmektedir. Beşeri refah ve gelişme arasındaki ilişki, ortalama yaşam süresinin artışı, okuryazarlık oranının yükselişi, eğitim, sağlık alanındaki iyileşmeler, çocuk ölümlerinin ve işçiliğinin azalması gibi göstergelere bakılarak değerlendirilmelidir. Küreselleşmenin bu göstergelerle savunusu Freedom House, Coto Institu, Fraser Institu, Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası gibi kuruluşların yaptığı araştırmalarla ortaya konulan verilerle kanıtlanır. Örneğin buralardan alınan ve son kırk yıllık süreci içeren beşeri gelişme endekslerine bakıldığında zengin-fakir arasındaki mevcut uçurumun azaldığı göze çarpmaktadır (Acar, 2009: 96-97).

Küreselleşmenin sonuçları ile ilgili değerlendirme yapılırken önemli olan nokta gelir farklılıklarının artıp artmadığına bakmak değil, küreselleşmenin beşeri refahı büyütüp büyütmediğine bakmaktır. Dolayısıyla beşeri refah ölçekleri kişi başına düşen gelire göre daha sağlıklı bir değerlendirme imkânı vermektedir. Daha sağlıklı bir değerlendirme aracı olarak

görülen beşeri refah endeksine bakıldığında açlık tehlikesinin olup olmaması, çocuk ölüm oranlarının düşüp düşmediği, eğitim olanaklarının artıp artmadığı, temiz suya erişim olanaklarının bulunup bulunmamasını ve yaşam ümidinin artıp artmadığı gibi verilerden hareketle küreselleşmenin sonuçları üzerinde daha net bilgiler elde edilebilir (Goklany, 2009: 83).

Küreselleşme sürecine ivme kazandıran ekonomik gelişmeler dünya nüfusunun ezici bir çoğunluğunun -gelir eşitsizliği konusunda trendler ne olursa olsun- hayat standartlarını olumlu yönde etkilemektedir. Eğer son zamanlarda beşeri refahı olumsuz yönde etkileyen bazı gelişmeler olmuşsa da bu, küreselleşmeden değil yetersiz küreselleşmeden kaynaklanmaktadır. Küreselleşmenin zenginlerin fakirlerden çalarak zenginleşmesine imkân tanıyan bir süreç olarak görülmesi, ona yapılan en büyük haksızlıktır. Aksine fakirler, zenginlerin katkısıyla ortaya konan teknolojik gelişmelerden yararlanarak hayat standartlarını yükseltme olanağına kavuşmuşlardır. Yoksul olan ülkeler, küreselleşmenin getirdiği teknolojik imkânlardan yararlanmak suretiyle beşeri refahlarını artırmaktadırlar. Küreselleşme bu gereçlerle güvenceye alınması gereken bir süreçtir. Beşeri refah ile zenginlik arasındaki ilişki doğru orantılıdır. Bu doğru orantıdan yola çıkan küreselleşme savunucuları, serbest ticaretin güvenceye alınması, mali açıdan hesap verebilir hükümetlerin olması, patent yasalarının uygulanması ve mülkiyet haklarının anayasal teminat alınmasını gerekli görmektedirler (Goklany, 2009: 84-92).

Beşeri refah ve gelişme göstergelerinin başında “açlık ve yetersiz beslenme” ile ilgili iyileşmeler söz konusudur. Küreselleşmeyle artan ticaret yoksulluğa bağlı beslenme sorunlarını gidermektedir. Özellikle 1960’lı yıllardan başlayarak artan ticari alandaki gelişmeler, 20. Yüzyılda beklenen açlık tehlikesini önlemiştir. Gelişmekte olan ülkelerin küresel piyasaya katılmasıyla açlık bir sorun olmaktan çıkmıştır. Beşeri refahın göstergelerinden biri olan “bebek ölüm oranları”, tarımsal, tıbbi ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak dünya genelinde bir düşme eğilimi göstermiştir. Özellikle çocuk ölüm oranlarının düşmesi teknolojik transferler gibi küresel gelişmelere bağlanmaktadır. Yine beşerî refahın olumlu yönde seyir izlediğinin göstergelerinden biri de “yaşam ümididir.” Kişi başına düşen gıda arzındaki yükseliş, mikropla mücadele tekniklerinin artması, temiz suya erişim olanaklarının artması, tıbbi önlemler, aşılama ve bulaşıcı hastalıklarla mücadele tekniklerinin yaygınlaşması yaşam ümidini artırmıştır. Küreselleşme sürecinde malların, bilgilerin, ticaretin ve hizmetlerin dolaşımı insanlığın yaşam ümidini artıran gelişmelere imkân tanımaktadır. Beşeri refahın başka bir göstergesi de “çocuk iş gücündeki düşüştür.” Küresel dünyada artan gelir oranları çocuk iş gücü oranını düşürmektedir. “Beşeri gelişme endeksi” de küreselleşmenin savunulması gereken göstergelerden biri olmaktadır. Yaşam

ümidi, okuma yazma oranı ve ekonomik büyümedeki gelişmeler beşeri gelişme endeksinin olumlu göstergeleridir (Goklany, 2009: 94-105).

Küreselleşme sürecinde ortaya çıkan eşitsizlikler bu olumlu göstergelerin nedenidir. Mevcut eşitsizlikler, beşeri refahın varlık sebebi olan teknolojilerin elde edilmesini sağlar. Yüksek teknolojinin yüksek maliyet gerektirmesi bu düşüncenin gerekçesini oluşturmaktadır. Teknolojilerin sürekli geliştirilmesiyle maliyetlerin düşürülmesi beşeri refahın artışına olumlu yönde bir katkı sağlamaktadır. Bundan dolayı gelir eşitsizliğinin erdemleri sermaye yoğunluklu ürünlerin elde edilmesi açısından göz önüne alınması gereken bir husustur (Goklany, 2009: 106). Dolayısıyla anti-küreselleşme karşıtı hareketlerin küreselleşme hakkında dile doladıkları zengin ve fakir uçurumunu artırması, fakir kesimi olumsuz yönde etkilemesi gibi düşünceleri kabul edilemez. Özellikle 1970'lerin ortasından itibaren küresel çapta meydana gelen ekonomik gelişmeler iki yüz yıldır devam eden fakirlik oranını sabitleştirerek düşürmüştür. Bu tarihten itibaren Çin ve Hindistan gibi ülkeler, gelişme yolunda hızla ilerlemektedir. Bu ülkeleri gelişme yoluna sokan küreselleşme, önemli bir sorun olan yoksulluğu da düşürmüştür. Sonuç olarak küreselleşmenin yarattığı entegrasyon süreci, yoksulluğu azaltarak insanlığın refahını artırmaktadır (Kollar-Kraay, 2013: 4-7).

2.1.6Altın Deli Gömleği Teorisi:

Berlin Duvarı'nın yıkılması küreselleşme tarihinin dönüm noktalarından biridir. Bu yıkım komünizmin çöküşü anlamına geliyordu. Küreselleşme savunucuları bu çöküşü serbest piyasa ekonomisine dayalı kapitalizm lehine olumlu bir gelişme olarak okuyup kapitalizmi vazgeçilmez ve alternatif olmayan tek sistem olarak gördüler. Küreselleşmenin başlangıç tarihi olarak da nitelendirilebilecek 1989'un Kasım ayında yaşanan bu gelişmeler, aslında liberal piyasa ekonomisinin vazgeçilmez tek seçenek olduğunu kanıtlamaktaydı. Bu nedenle küreselleşme ideologları, devletlerden alternatif olmayan serbest piyasa ekonomisine uygun bir tavır geliştirmelerini istedi. Küreselleşme savunucuları, sürece uygun bu düzenlemeleri "Altın Deli Gömleği Teorisi" üzerinden izah etmektedirler. Özellikle onlar dünya ticaret ve finans sisteminde meydana gelen bir dizi gelişmelerin hem bu teorinin gereklerini zorunlu kıldığını hem de yeni imkanlar sunduğunu belirttiler. Beri taraftan bu gömleği sırtına geçiren ülkelerin gelişmekle kalmadığını demokrasi yönünde de önemli adımlar atacağı varsayılmaktadır.Öncelikle bu teori, çeşitli iletişim, ticari, finanssal gelişmelerle düzleşen dünyanın yarattığı entegrasyonla ilgili

olduğundan ekonomik gelişmişlik adına yeni fırsatlar sunan bu gelişmelerin ne olduğuna bakmayı gerektirir.

Küreselleşmenin düzleyici ve engellerden arındırıcı yönü üzerinde durulması sürecin olumlu değerlendirilmesine dönüktür. Küreselleşme sürecinin hem olumlu bir özelliği hem de alt yapısı niteliğinde olan düzleşme sürecinin sadece gelişmiş ülkelere değil diğer ülkelere de fayda sağlayacağı varsayılır. İktisadi faaliyetlerin çukurlardan, engellerden ve tümseklerden arındırılması aynı zamanda işlem maliyetlerini yükselten faktörlerin de standart hale gelmesini ifade eder. Bu halin sağlayacağı eşitlik durumu herkes için aynı kuralların geçerli olmasının sonucu anlamına gelir. Duvarların olmadığı bir dünyada ülkelerin birbirine yaklaşması standartlaşmanın ve eşitlenmenin göstergesidir. Ülkeler ticaret ağlarını genişletebilme fırsatını duvarların yıkılmasıyla mal ve hizmetlerin serbest bir akıma kavuşması sonucu elde ederler. Bunun sonucunda ortaya çıkan bu serbest ticaret ortamının da herkese fayda getireceği varsayılır. Ticaret alanlarındaki oyun sahasının düzleşmesi ise DTÖ şemsiyesi altında yapılacak küresel entegrasyon çalışmalarıyla mümkündür. Bunun için ilk yapılması gerekenler gümrük tarifeleri ve kotaların kaldırılmasıdır. Çeşitli nedenlerle ortaya çıkan korumacılığın iç piyasada yarattığı tekelleşme nedeniyle kendilerini geliştirme fırsatı bulamayan birçok firma dünyanın düzleşmesi sayesinde serbest ticaret denizine akma fırsatı yakalayacak ve böylece gelişebilecektir (Acar, 2009: 139-140).

Altın Kemerler Teorisi'nin küreselleşme sürecinin hem olmazsa olmazı olan hem de bu sürecin olumlu sonucu olarak görülen düzleşmenin varlığıyla anlam bulmaktadır. Bunun da önemli sacayaklarından biri bütün küresel şebekelerin bağlı olduğu bir internet bağlantısının varlığıdır. İnternet üzerinden birbirileri ile iletişime geçen siberlilerin benzer düşünmeye, hareket etmeye ve bu doğrultuda eyleme geçmeye çalışmaları bireylerde küresel davranma eğilimini artırmaktadır. Bunun sayesinde insanlar küresel çapta akan mal ve hizmetlerin hem ucuzuna ve hem de kalitelisine sahip olacaklardır (Ohmae, 2008: 261-262). Politikanın ve terörizmin engel olmaması halinde dünyanın düzleşmesinin bir yönü olan siber ortam insanlık için refah getirecektir (Friedman, 2012: 18). 2000'li yıllarla birlikte dünyayı orta boydan küçük boya indiren yeni dönemin anahtar iki unsuru süper güçlenmiş bireyler ve buna imkân tanıyan siber ortamlardır. Dünyanın küçük boydan mini boya indirildiği bu dönemin en önemli özelliği bireylerin kendilerini geliştirme imkânına kavuşturan teknolojik alt yapının sağlanmış olmasıdır (Acar, 2009: 18). Küresel düzleşmenin hız kazandığı bu dönemler bireylere bütün hiyerarşileri kırarak kendi mesleki statülerini artırmalarına olanak tanımaktadır. Küreselleşmenin on ana

faktörü dünyanın düzleşmesinin de nedeni olarak görülür. Düzleştirici on faktöre yakından bakıldığında ifade edilenler küreselleşmenin savunusu niteliğindedir. Bu faktörler sırasıyla:

Düzleştirici-1 olarak ifade edilen durum “duvarlar aşağı pencereler yukarı” olarak sloganlaştırılır. 9/11/1989 tarihinde gerçekleşen Berlin Duvarı’nın yıkımı fakirlikte eşitliğin adı olan komünizmin temsilcisi Sovyetlerin yıkıldığının ifadesiydi. Sovyetler Birliği içinde yaşayan halkların özgürleşmesi, dünyadaki güç dengesinin serbest piyasa ve demokratik anayasalar yönünde gelişme göstermesi siyasal ve ekonomik gelişmelerin sonucuydu. Duvarların çöküşünden sonra alternatifsiz kalan küresel serbest piyasa ekonomisinin eşitsizlikte zenginleştiren kapitalist mantığı ortaya çıkarması ile ülkeler kendilerini bu sisteme göre ayarlamak zorunda kaldı. Bu sistemin gereklerine göre yapılanan ülkelerin insanları, kendi talep ve isteklerini aşağıdan yukarıya doğru yönlendirebilme gücüne kavuştular. Duvarların yıkılışı neredeyse özgürlüğün, açıklığın, dış ticaretin, rekabetin, şeffaflığın, demokrasinin kendisi demektir. Böyle bir sisteme ayak uydurmak isteyen ülkeler ekonomi işletmeciliği, muhasebe teknikleri, bankacılık gibi ortak standartlara uyum sağlamak zorundadır. Bu uygulamalar neticesinde sağlanan gelişmeler serbest piyasa ekonomisini güçlendirerek dünyanın hem düzleşmesine hem de ülkelerin küresel piyasa etrafında bütünleşerek atılım yapmasına imkân tanımış olmaktadır.

Korumacılığın, içe kapanmanın, tarifeciliğin, kotacılığın simgesi olan duvarların yerine dışa açılma, açıklık, küresel işbirliği getiren bu durumun sembolik ifadesi Windows işletim sistemidir. Böylece bu yeni hal komünizm tabutuna son çiviye çakmıştır. Duvarların yıkılmasını sağlayan enformasyon teknolojileri sayesinde yükselen pencereler dünyayı artık daha düz ve daha özgür bir hale getirmektedir. Bu sayede ülkeler artık pencerelerin içeriye aldığı kapitalist mantığın ışığıyla aydınlanmaktadır.

Düzleştirici-2: “Netscape’nin halka arzı” olarak ifade edilen durum düzleşmenin imkânlarından olan ticari işlemlere küresel çapta hız kazandıran internetin herkese açık hale gelmesidir. Küreselleşmenin taşıyıcı güçlerinden olan internet alanındaki yeni internet uzantılarının, işletim ve tarayıcı sistemlerinin ortaya çıkmasıyla hem fiber optik alt yapı çalışmaları hızlandı hem de dijitalleşme yönünde bir hareketlilik oldu. Bu süreç 1990’ların sonları itibarıyla neredeyse sınırsız bir hale gelerek küreselleşmeye hız kazandırdı

Düzleştirici-3: “İş akışı yazılımı” olarak ifade edilen durum bilgisayarlar arası iletişimi sağlayan standart ve ortak bir bilgisayar dilinin geliştirilmesidir. Tüm departmanların karşılıklı işbirliği içerisinde işlemlerini sağlayan yazılımların ve bant genişliğinin fiber optik ağlarla

sağlanması ortak bir piyasanın oluşmasının imkânıdır. Yazılımların ortak kodlar üzerinden uyumlaştırılması ticari ağları genişleterek daha fazla insanı piyasa ekonomisine katmıştır. Bu da çoklu iş yapma imkânını sağlayan platformların oluşmasına ortam hazırlamıştır ki, bu durum düzleştirmenin esaslarından

Düzleştirici-4: “Açık kaynak hareketi” olarak nitelenen durum dünyanın dört bir tarafından insanların online platformlarda kendilerine ait yazılımları, işletim sistemlerini, sözlükleri v.b. gibi verileri paylaşma ortamına açmayı ifade eder. Bu ortamlarda bir araya gelenler kendilerine ait verileri işbirliği içerisinde paylaşarak küreselleşmeye katkı sunmaktadırlar. Herkesin kullanımına açılan bu platformlar bireylere hem kendi yeteneklerini geliştirme fırsatı sunmakta hem de bu sayede onlara ekonomik bir kazanç sağlamaktadır. Açık kaynak hareketi milyonlarca insana çeşitli programları ücretsiz elde etme imkânı tanımakta ve bu ortak paylaşım ortamları sayesinde bireysel girişimciler dünyanın düzleşmesine katkı sunmaktadır.

Düzleştirici-5: “Taşeronluk” olarak ifade edilen durum küresel çapta iş yapabilme sistemlerinden biridir. Bu sistem iş alanlarının daha az maliyetle başka yan firmalara verilmesidir. Örneğin Amerika’da ya da Avrupa’daki şirketlerin iş hacimlerini artırmak amacıyla Hindistan gibi yerlerde kurduğu çağrı merkezleri bu şirketlerin kar oranlarını artırmakla kalmayıp buralarda bulunan gençlere iş imkânı sunarak küresel oyun sahasını düzleştirmektedir.

Düzleştirici-6: “Offshore” dünyadaki tüm devletlerin ithalat, ihracat ve yatırım kurallarını benimsemesiyle ilgili ekonomik bir kavramdır. 2001 yılında offshore sistemiyle Çin’in DTÖ’ye katılması küresel oyun sahasının düzleşmesine ciddi bir katkı sunmuştur. Taşeronluk sistemi, belirli ve sınırlı bir işin başka bir yan firmaya yaptırılarak ana şirkete bağlanması iken offshore bir şirketin kendi iş alanını bir yerden başka bir yere götürmesidir. Şirket fabrikasını başka bir yere taşıırken göz önüne aldıkları durumlar ucuz iş gücü, vergi kolaylığı, hammaddeye yakınlık, sigorta düşüklüğü gibi maliyeti düşürücü hususlardır. Mesela Çin bu sistemle kendi ekonomik büyümesini sağlamaktadır. Offshore sistemiyle zenginleşen küresel piyasa herkese fayda sağlamaktadır (Friedman, 2012: 117-125). “Business Process Outsourcing” olarak ifade edilen bu işletme mantığı yüksek maliyetli ortamlardan daha az maliyetli ortamlara geçebilmeyi ifade eder (Ohmae, 2008: 219-256).

Düzleştirici-7: “Tedarik zinciri” girişimciliğin önemli unsurlarından biridir. Tedarikçiden müşteriye giden üretim sürecinde planlama, karar alma, montajlama, paketleme gibi bütün işlemlerde maliyeti en aza indirmeye dönük bir çabayı ifade eder. Hammadde halindeki malın mamul hale getirilip tüketiciye sunulmasına kadar olan süreçte yapılan işlemlerin döngüsellığı

demektir. Wal-mart bu sistemin en açık örneğidir. Yatay işbirliği örgütlenmeleri ile mallarını stoklamadan dağıtmak için tüketici eğilimlerini tedarik zincirinin içerisine katmaktadır. Bu tedarik zincirini kullanan şirketler maliyetlerini düşürmek suretiyle iş hacimlerini genişletmektedir. Bu işletme sistemi küresel refahın imkânlarından biri olmaktadır.

Düzleştirici-8: “Insourcing” sistemi ile şirketler mallarını tedarik etmeyi kargo firmalarına bırakarak asıl işlerine odaklanırlar. United Parcel Service bu sistem ile Amerika’dan başlamak üzere küresel tedarik zincirlerini eş güdümlü hale getirmektedir. UPS yeni bir işbirliği yönteminin sembolüdür. Örneğin NIKE, paketleme ve teslimat gibi işlemleri başka şirketlere yaptırıp kendi iş alanına odaklanmaktadır. Böylece müşteri ile üretim yapan şirket arasındaki iletişim hem hızlanmakta hem de artmaktadır. UPS yurt içi çalışmakla beraber düzleştirici fonksiyonunu uluslararası alanda da göstermektedir. Uluslararası çalışan UPS, gümrük tarifelerinin düşürülmesini ve ticari uygulamaların standart hale gelmesini sağlamaktadır. Lojistik hizmetler şirketlerin küresel piyasada daha rahat hareket etmesine olanak sağlayarak küreselleşme sürecini hızlandırmaktadır.

Düzleştirici-9: “informing” MSN, Yahoo, Google gibi arama motorları insanların bilgi aktarımına imkân tanıyan ortamları hazırlayan düzleştiricilerden biridir. İnsanların başkalarının doğrudan yardımına ihtiyaç duymadan bilgi edinmesini sağlayan sanal ortamlar kişilerin kendi tedarik zincirlerini kurmasını sağlamaktadır.

Düzleştirici-10: “Steroidler” geniş bant ağlarına sahip fiber optik ağlar üzerinden hızlı ve kolayca iletişime geçen özellikleri sayesinde her türlü bilginin paylaşılmasını sağlarlar. Her geçen gün kişiselleşen dijital makinelerin artmasına paralel olarak genişleyen bağlantı olanaklarının da artması küreselleşme sürecine katkı sunmaktadır (Friedman, 2012: 147-168).

Bu gelişmelerin sonucunda zaman, mekân ve dil ayrımı gözetilmeksizin ortaya çıkan oyun sahası ile tüm insanlar birbirlerini kimi zaman işbirliği kimi zaman da rekabet içinde bulmaktadırlar. Oyun sahasının değişmesi ile şirketler ve bireyler buna uygun yeni araçlar, yeni teknikler bulmaya başlamaktadırlar. Bu oyun sahasına uygun iş yapabilecek işletmecilere, müdürlere, danışmanlara, organizatörlere ihtiyaç olmaktadır. Bağlantı düzeyinin yükselmesi, küresel sisteme katılan insan sayısının fazlaşması ve bireylerin kendilerini geliştirme imkânı bulması ile işletmelerdeki kararların alınma şekli değişmeye başlamıştır. Karar alma mekanizması dikey olmaktan çıkmış yatay bir konuma geçmiştir. Her insanın kendi keşfini ve icadını yaparak öne çıkma imkânına kavuştuğu bu dönemde Amerika, Batı Avrupa, Doğu Asya gibi belli bölgelerle sınırlı kalan iş hacmi, bu yeni olanaklar sayesinde dışarıya taşmaktadır.

Küreselleşmenin hız kazandığı bu dönemde, bireyler IMF gibi kuruluşlardan emir almadan küresel süreci yönlendirme imkânına kavuşmaktadır. Bu olanaklar sayesinde küreselleşmeyi evvelden yönlendiren IMF, DTÖ, Dünya Bankası gibi örgütler giderek etkinlik alanını kaybetmektedir. 1990'lardan başlayarak hızlanan küreselleşme süreci sıradan bireylere kendi şirketlerini kurma imkânı tanımaktadır. Bu durum yatay iş birliği metotlarının gelişimine katkı sunmaktadır. Oyun sahasının düzleşmesiyle ülkeler, şirketler ve bireyler daha rasyonel kararlar alabilme durumuna gelmişlerdir (Friedman, 2012: 183-219).

Dünyanın düzleşmesi insanlığa yeni fırsatlar, yeni kazançlar sağlamaktadır. Bunun yanı sıra başına buyruk bir kapitalizme ve korumacılığa dönüşmemesi için merhametli bir düzleşme önermektedir. Merhametli küreselleşme süreci beş büyük eylem kategorisinden ibaret politik bir bileşimdir: Liderlik, kas geliştirme, koruma, sosyal eylemcilik ve ana-babalık. Hükümet ve şirketler insanları eskisi gibi ömür boyu istihdam etmediği için politikacıların insanlara kendilerini geliştirme fırsatını sağlamada liderlik etmesi gerekmektedir. Politikacılar bireylere düzleşen küreselleşme sürecinde kendi ayakları üstünde durma şansı tanıyacak eğitim, alt yapı imkânları sunmalıdır. Küreselleşme çağında ömür boyu istihdam düz dünyanın taşıyamayacağı bir yağ tipidir. Bireylerin ömür boyu istihdamı önlemek için yağların kaslarla değişmesi gerekir. Bununla kastedilen bireylerin kendi sosyal güvencelerini ve istihdam olanaklarını oluşturması gerektiğidir. Ekonomik yasaların esnekleştirilmesi sonucunda bireyler daha fazla hareket ederek kendilerini sürekli yenileme şansını yakalamaktadır. Şirketler ve hükümetler küresel rekabette hareket ederken bazı yağlarını kaybetmeleri ama bazı faydalı olanları da arttırmaları gerekmektedir. Mesela ücret sigortası düz dünyanın ihtiyaç duyduğu bir yağdır. Ücret sigortası bireylere kendilerini geliştirme fırsatı sunduğu için önemlidir. Bu sigortanın amacı küreselleşen dünyanın hızına yetişemeyenlere el uzatmak ve özen göstermektir. İşlerini kaybedenlere yeni vasıflar kazandırılması için en iyi yol devletin sunacağı eğitim programlarıdır. Sosyal eylemcilik, sosyal ve çevreci sivil toplum örgütleriyle şirketlerin yaşanabilir bir dünyaya katkı sunmak için işbirliği yapmasıdır. Bununla biyolojik çeşitliliğin korunması, rüşvetin ve çocuk işçiliğinin önlenmesi, hava ve suyun kirletilmemesi amaçlanır. Şirketlerin düz bir dünyada daha sorumlu bir hale gelmesi için tüketicilerle işbirliğini arttırmalıdır. Ana babalık, ebeveynlerin çocuklarını düzleşen dünyaya göre eğitmesi ve onlara bu yönde beceriler kazandırmasıyla ilgili tavsiyeleri içerir. Şayet küresel düzleşmeye vicdanlı politikalar eşlik etmezse sürecin yabancılaşmaya neden olacağı kaçınılmazdır. Böyle bir yabancılaşmanın yaşanmaması için de bireylere kendilerini geliştirme imkânlarının sunulması gerekmektedir (Friedman, 2010: 364).

1970'lerin sonundan başlayarak kendini göstermeye başlayan ticaret, finans, teknoloji ve enferyasyon alanındaki bu gelişmelerin de katkısıyla İngiltere ve Amerika'da yönetime geçen Thatcher ve Reagan "altın deli gömleği" modasını başlattılar. Bu iki ülkenin ezici bir çoğunluğu bu gömleğin gereklerine uygun düzenlemelerin yapılmasını talep etti (Güvenç, 1998: 68). Altın deli gömleğinin ölçüleri neoliberal politikaların ilkelerine göre şekillenmiştir. Küreselleşme savunucularının ortak bir anlayışla benimsediği bu düzenlemeler yani altın deli gömleğinin gerekleri şunlardır: Özel sektörü ekonomik büyümenin motoru haline getirmek, enflasyon oranını düşük tutmak, fiyat istikrarını sağlamak, devlet bürokrasini küçültmek, bütçe fazlası sağlanmazsa bile bütçenin dengede durmasını sağlamak, ithal ürünler üzerinden gümrük tarifelerini kaldırmak, ihracat oranlarını artırmak, devlete ait kamu iktisadi teşekküllerini özelleştirmek, para birimini dalgalı kura göre konvertible hale getirmek, rekabetin artırılması için devletin geri plana çekilmesini sağlamak, kamusal yolsuzlukları, sübvansiyonları ve rüşveti ortadan kaldırarak rekabet piyasasını güvenceye almak, bankacılık ve telekomünikasyon işletmelerini özelleştirmek, vatandaşlara yerel ve yabancı piyasalarda yatırım yapma olanağı sunmak, endüstri ve borsanın yabancı yatırımcıya açılmasını sağlamak, kötü işleyen firmaların daha rahat kapanmasını sağlamak, kredi bulma imkânını artırmak, işe alma ve işten çıkarmanın kolaylaşmasını sağlamak, iş imkânlarının esnekleşmesini sağlamak.

İşte bu düzenlemelerin her biri altın deli gömleğinin gereğidir. Duvarların çökmesiyle Çin, Hindistan, Brezilya Rusya ve Meksika gibi ülkeler, yukarıda tavsiye edilen önerilerin birçoğunu uygulayarak kalkınma yoluna girmişlerdir. Gelişmekte olan ülkelerden perakende reformlar yaparak ülkelerini kültürel, eğitim, alt yapı ve kurumlar düzeyinde bu sürece uyarlamaları istendi. Böylelikle bu ülkeler, vatandaşlarına küreselleşme sürecine uygun girişimci ve yatırımcı olabilme imkânı sunabildiler(Friedman, 2010: 125-140; Yılmaz, 2007: 264; Ohmae, 2008: 303-305;Friedman, 2012: 309-312).

Küresel piyasa ekonomisiyle bütünleşen ve ortak hale gelen pazarlar bir ülkenin altın deli gömleği giymesini gerektirmektedir. Buna uygun davranan devletler, dış ticaret hacmini, yabancı yatırım olanağını artırarak ekonomisini güçlendirmektedir. Ekonomik etkinliğin politika aleyhine genişlediği bu dönemlerde bu gömleği çıkarmak büyük bir risktir. Altın deli gömleğini giyen ülkeler yabancı yatırımcılara her zaman cazip gelmişlerdir. Herhangi bir ülkenin yabancı yatırımcıya cazip gelen bu düzenlemelerden vazgeçmesi onu büyük ekonomik krizlerin eşiğine getirir (Friedman, 2010: 130). Bu tehdit ile kaygılandırılan ülkelerin nazarında kalkınmayı sağlayabilecek alternatif ekonomik politikalar böylece gözden düşürölmeye çalışılır.

Altın deli gömleğini giyen ülkeler, eski devlet vasıflarından sıyrılıp etraflarında dönen şirketlerin yönetim ve işletim mantığıyla hareket etmeye başladılar. Bir ülkenin bir şirket gibi başarılı olması, küreselleşme sürecine uygun yeni alışkanlıklar edinmesiyle mümkündür. Altın deli gömleğine uygun alışkanlıkları edinen bir ülke, şu temel sekiz özelliği ihtiva etmek zorundadır: Birincisi; bir ülkenin hane başına düşen bilgisayar sayısının ve fiber optik bant genişliğinin artması yeni küresel düzene uyum göstermenin ölçüsüdür. Çünkü ekonomik gelişmişliğin alt yapısı olan bu ağların varlığı ülkenin yatırım çekme cazibesinin imkânıdır. İkincisi, bir ülkenin bürokraside küçülmesi ona hızlı karar verme ve hareket etme şansı verir. Bir ülke ne kadar hızlı hareket etme ve karar alma becerisi kazanmışsa o kadar başarılı olur. Büyük balığın küçük balığı yuttuğu dönemlerin geride kaldığı, hızlı hareket edenlerin kazandığı bir dünyada küçülme artık en iyi yoldur. Üçüncüsü, enformasyon üretimini alışkanlık edinen bir ülkenin sermaye edinmesi kolaylaşır. Toprağın zenginlik kaynağı olduğu toplumsal modelin yerini alan bilgi toplumunda zenginlik kaynağı bilgi ve onun üretimidir. Dördüncü gösterge, bilgi ve enformasyonun zamanla imalat ürünlerinin yerini alması ihraç edilenlerin niteliğini değiştirmektedir. Bir ülke ne kadar bilgi, imaj, yazılım ve enformasyon ihraç ederse o kadar başarılı olur. Enformasyon teknolojileri ile üretilen şeylerin ağır taşımacılığı gerektirmediği daha hafif ve kârlı ürünlerin yapılması ekonomik gelişmişliğin belirleyicisidir. Beşincisi, bir dönemler güçlü olmanın belirtisi sayılan kendini dünyadan izole etme anlayışı yerini dünyaya açmaya bıraktı. Günümüz dünyasında zenginliğin ve gücün ifadesi olan dışa açıklık yabancı yatırımcıları çeken bir ilkedir. Bir ülke piyasasını yabancı yatırımcıya ne kadar açarsa o kadar gelişir. Altıncısı, bir ülkenin başka ülkelerle ittifak kurabilme yeteneğidir. Çünkü bazı mal ve hizmetlerin üretiminin kompleks yapısı ittifakları gerektirdiği için ekonomik işbirliğinin yapılması ülkeler için zorunlu bir şarttır. Yedincisi, ülkeye liderlik edenlerin küresel bir paradigmayla dünyayı okuması gerekmektedir. Sekizincisi, bir ülkenin ya kendisi ya da şirketlerinin yabancı yatırımcıyı çekecek markalar üretebilme kabiliyetidir. Güçlü marka üretebilen ülkeler, uluslararası arenada güçlü bir konum edinebilirler (Friedman, 2010: 233-250).

Günümüz dünyasında küreselleşmenin imkânları gelişmekte olan ülkelerin büyümeleri için bir fırsat olarak görülür. İç kaynakları kendilerine yeterli gelmeyenlerin bu durumu dış kaynaklarla telafi edebilmesi bu fırsatlardan biridir. Sermayenin hareket kazandığı günümüzde yatırımcılar maliyetlerini düşürebilecekleri ve kendi iş imkânlarını güvenceye alabilecekleri ülkelere yönelirler. Bu nedenle altın deli gömleğini giyen ülkeler daha fazla dış yatırım çekerler (Acar, 2009: 105). Böylece, ticaret yolu ile artan bağımlılık ekonomik büyümeyi getirir (Chanda, 2009: 328).

Küreselleşmeye uyum sağlayan ülkelerin yapması gerekenler dışında bir de kaçınması gereken davranışlar vardır. Örneğin, altın deli gömleğini giyen bir ülkenin gümrük tarife uygulamaları onun ticaret hacmini düşürmekte ve ekonomik büyümesini önlemektedir. Korumacılık yanlıları, ithal ürünlere artan talebin yerli üretimi düşüreceğini ve bu nedenle istihdam alanlarının daralacağını böylece işsizliğin artacağını iddia ederek korumacılığı meşrulaştırırlar. Bu vehmin yersiz olduğunu düşünen küreselleşme savunucuları ise ithalat yasaklarının ihracat oranlarını düşürerek ekonomik büyümeyi yavaşlatacağı düşüncesindedirler. Gümrük tarifelerini yükselterek ithalatı azaltmanın başka bir dezavantajı da daha ucuz ve daha kaliteli mala ulaşabilme şansının yerli ürün adına heba edilmesidir. İthalat yasakları, mal arzını düşürerek daha kaliteli malın üretimini hem önler hem de bu malı tüketici için daha pahalı kılar. Bu durum da tüketiciyi olumsuz etkiler. Kimi bölgelerde yerli sanayiciler rekabeti göze alamadıkları için korumacılığa sığınır. Böylece bu ülkeler hem kendi teknoloji kapasitelerini artırmayı düşünmezler hem de ürün kalitesini yükseltme adına bir şey yapmazlar. Bebek endüstrilerinin korunması gerektiği fikri bu bakımdan anlamsızdır. Devletler kendi yerli yatırımcılarını çeşitli koruyucu politikalarla muhafaza ederlerse firmalar kendilerini geliştirme fırsatı bulamazlar. Böylece yerli sanayici, rekabet eksikliğinden dolayı kendini geliştirme imkânından mahrum kalır. Bu mahrumiyet kalitesiz mal üretimine neden olacağı için tüketiciyi de etkiler. Korumacılık yanlıları, yabancı firmaların dumping yapmak suretiyle malı normal fiyatının altında satmalarına bağlı olarak iç üretimin olumsuz yönde etkilenmesini gerekçe göstererek ithalatın yasaklanması gerektiğini düşünürler. Serbest ticaret savunucuları bu gerekçeyi ithalatı önlemeye ve ithalat yasaklarını meşru göstermeye dönük bir kurgu olarak görürler. Korumacılık taraftarlarını endişeye sevk eden unsurlardan biri de ulusal güvenlikle ilgilidir. Bu endişe, başka ülkelere bağımlılığın savaş zamanlarında ülkeyi zor durumda bırakacağı düşüncesi üzerinden somutlaşır. Küreselleşme savunucuları, bu düşüncüyü günümüz koşullarına uygun olmayan, soğuk savaş dönemine ait bir yaklaşım olarak görürler. Çünkü dış ticaretteki karşılıklı ilişkiler, muhtemel savaşların önleyicisi ve barışın garantörü olarak görülür (Acar, 2009: 131-133). Küreselleşme yanlıları, altın deli gömleğinin gereklerini ekonomik büyümenin ön şartı olarak görmekte ısrarcıdır.

Küreselleşmenin yarattığı ortak pazarları firmalar için büyük bir fırsat olarak gören küreselleşme savunucuları, günümüzün küreselleşen dünyasında Ricardo'nun "Karşılaştırmalı Mukayeseler Üstünlüğü" teorisini hayata geçirmek arzusundadırlar. Onlar, karşılaştırmalı uzmanlıklara dayalı ekonomik modeli kalkınmanın motoru olarak görürler. Bu model sayesinde bir ülke, üretiminde uzmanlaştığı herhangi bir malı kaliteli üretmek daha ucuza satma fırsatı

yakalayacaktır. Buna mukabil başka bir ülkeden aynı standartta mal ve hizmetleri satın alabilecekler (Acar, 2009: 129).

Küreselleşmeye yönelik tepkileri önlemeleri için altın deli gömleğini giyen bölgelere bazı tavsiylerde bulunulur. Sürdürülebilir bir küreselleşmenin hayata geçirilmesi suretiyle tepkilerin azaltılması için “bütünleşmeci sosyal güvenlik tez” önerilir. Bu tez, küreselleşmenin olmasından yana tavır koyanlar (bütünleşmeciler) ile bu süreçte geride kalanlara rekabet edebilecek çeşitli donanımlar kazandırmak isteyenlerin (sosyal güvenlikçilerin) aynı ilke üzerinden bir araya gelerek küreselleşmenin devamlılığını sağlamalarına yöneliktir. Bunun işlerlik kazanması için de “Hızlı Değişim Fırsatı” adıyla bir yasanın çıkarılması gerekmektedir. Yasa, işini kaybedenlere kıdem tazminatı verilmesi, vergi indirimleri yapılması, eğitim olanaklarının sağlanması, ücretsiz danışmanlık yapılması, sağlık poliçelerinin sürelerinin uzatılması gibi hususların yanında gençlere yönelik eğitim programlarının hazırlanması, gelişmekte olan ülkelerde kadınlara yönelik mesleki eğitim olanaklarının tanınması, küçük işletmelere ve meslek edinen kadınlara küçük çaplı kredilerin verilmesi gibi sosyal yanı olan hususları da içerir. Bunun yanısıra gelişmekte olan ülkelerin demokratikleşme çabalarına katkı sunması da beklenilir. Bu beklenti “demokratikleşme olmadan küreselleşmenin sürdürülemez” inancından kaynaklanmaktadır (Friedman, 2010: 435-443).

Küreselleşme savunucuları düzleşen dünyanın sunduğu imkanlar vasıtasıyla bireysel ve kurumsal düzeyde ortaya çıkan yeni yatırımcıların bir ülkenin gelişmesi açısından önemine değinmektedirler. Dolayısıyla onlar, geldiği nokta itibarıyla küreselleşmeyi bir tercih meselesi olarak görmez. Onlara göre gelişmek isteyen ülkelerin bu sürece katılması zorunludur. Devletler kendi vatandaşlarının refahını sağlamak istiyorlarsa küreselleşme dışında başka bir seçenek yoktur. Bu zorunluluk sebebiyle devletler vatandaşlarını ve şirketlerini bu tek ve ortak pazara dâhil edecek imkânlardan sorumludur. Kaçınılmaz ve doğrudan hiçbir failin olmadığı bu süreçten faydalanmanın yolu ise küresel piyasalardır (Friedman, 2010: 133). Küresel pazarın çayırlarında dolaşan yatırımcıların yapmaları gerekenler küreselleşmenin faydaları üzerinden dile getirilir. Küreselleşmenin faydaları bu kısımda iki tip yatırımcı üzerinden anlatılır. Bunlar küçük ve büyük yatırımcılar yani Friedman’ın tabiriyle kısa boylu ve uzun boylu sığırlar olarak metaforize edilir.

a-Kısa boylu sığırlar: Ağ mimarisinin siber uzamında finans hareketliliğinin artması ile bu durumdan birçok insanın fayda sağlayacağı varsayımı küreselleşmenin savunusunun nedenidir. Küreselleşmeyle birlikte artan finansal çeşitliliğin varlığı birçok insanın zenginleşme nedenidir. Bireylerin tahvil, bono, hisse senedi, tahvil gibi işlemler üzerinden zenginleşmesi küreselleşmeye bağlanmaktadır. Finans piyasalarının herkese açık olması, her şeyin

tahvileştirilmesi sayesinde bugün birçok insan yatırımcı olmaktadır. Tarihte ilk defa birçok insanın yatırımlara ortak olma imkânına kavuşması küreselleşmenin savunusuna gerekeç oluşturmuştur (Friedman, 2010: 139).

b-Uzun boylu sığırlar: Küçük boylu sığırlara göre yatırımları daha geniş çaplı alanları kapsar. Bunlar doğrudan yabancı yatırım yapabilen çok uluslu şirketlerdir. Bu şirketler gelişmekte olan ülkelerin sadece tahvillerine, hisse senetlerine değil aynı zamanda o ülkenin fabrikalarına, kamu iktisadi teşekküllerine, enerji santrallerine yatırım yapmaktadırlar. Bu şirketler yaptıkları küçük ve büyük ölçekli yatırımlarla gittikleri ülkeri kalkındırmaktadırlar. Küreselleşmenin sunduğu olanaklar sayesinde yatırım hacimlerini artıran bu çok uluslu şirketler, özellikle küresel pazarların standart duruma gelmesinden azami derecede istifade etmektedirler. Maliyetlerini düşürmek amacıyla çok uluslu şirketlerin sürekli yer değiştirmeleri ve ürettikleri malların her bir parçasını daha ucuza temin etmek için çeşitli tedarik zincirlerinden yararlanmaları küreselleşmenin savunulmasının sebebidir. Bu şirketlerin daha etkin olmak için küresel pazar üzerinden yaptıkları şirket evlilikleri küreselleşmenin olumlu olanaklarından birini teşkil eder. ÇUŞ'ların çeşitli ülkelerde bulunan yerel şirketlerle yaptığı ittifaklar küresel pazarı canlandıran ve kaliteli mal üretiminde rekabeti teşvik eden bir durumdur. Dolayısıyla ülke liderlerinin eyalet valileri gibi davranarak bu tür yatırımcıları kendi ülkelerine çekmekle meşgul olmaları ve bu amaca uygun düzenlemeler yapmaları gerekmektedir (Friedman, 2010: 154-161).

ÇUŞ'lar küreselleşmenin olanaklarından yararlanıp işlerini büyütmek istiyorlarsa öncelikle yapmaları gereken şey içe kapanma eğiliminden sıyrılıp dışa açılmalarıdır. Enformasyon teknolojileri, dijitalleşme, sanallaşma ve mobilleşme ile küreselleşen dünyaya sırtını dönmek doğru değildir. Şirketler tüketici eğilimlerinin izlenmesi ve yönlendirilmesi noktasında bu sürecin gereklerini yapmak zorundadırlar. Tüketici eğilimlerinin takip edilerek üretim sürecine dâhil edilmesi bu zorunluluğun önemli bir parçasıdır. Küreselleşme sürecinde şirketlerin küçülme için küçülmeleri değil daha hızlı koşabilmek için hantallıktan kurtulmaları gerekir. Bu yüzden şirketler, mal ve hizmet üretimine yeterli zaman ayırmak için işlerinin bir kısmını taşeron firmalara vermek zorundadırlar. Bu durum onları zaman ve maliyet kaybından kurtarmaktadır. İnsourching, taşeronlaşma, offshore, tedarik zincirleri gibi işletme sistemleriyle dünyanın düzleşmesine etki eden şirketler, maliyetlerini düşürüp kar paylarını artırma imkânına kavuşmakta, bu sayede yatırım alanlarını genişleterek küresel refahın ön koşulu olmaktadır (Friedman, 2010: 354).

Küresel entegrasyonun ifadesi olan Altın Deli Gömleği Teorisi aynı zamanda demokrasinin yerleşiklik kazanmasında itici kaynaklarından biridir. Bu bağlamda küreselleşme aynı zamanda

demokratik değerlerin yerleşmesine katkı sunan bir unsur olarak görülür. Çünkü ticari bağlantıların yükselişe geçtiği günümüz dünyasında bütün şirketler, firmalar, bireysel yatırımcılar hem işlem maliyetlerini düşürmek hem de ticaretlerini güvenceye almak istemeleri basın özgürlüğü, şeffaflık, açıklık, hesap verebilirlik gibi demokratik mekanizmalara işlerlik kazandırmaktadır (Rodrik, 2011: XVIII)

Küreselleşme ile demokrasi arasında kurulan bu pozitif korelasyonunun nedeni liberalizmin faydacı felsefesine dayanmaktadır. Pazar ortamında kendi menfaatleri doğrultusunda hareket edenin farkında olmadan toplumun iyiliğine de çalışmış olacağı anlayışı bu düşüncenin uzantısıdır. Neo-liberalizmin ana özelliği olan ve klasik liberalizmin toplumcu olmayan, negatif özgürlük anlayışına dayalı yaklaşımında adalet, piyasa ekonomisi içerisinde gerçekleşir (Yayla, 2013: 4). Bu düşünceyi merkezine alan küreselleşme savunucuları, küresel pazarın varlığını demokrasi lehine olumlu bir gelişme olarak görmüşlerdir.

Küreselleşmenin daha büyük bir ekonomik büyüme sağlayarak ulus devleti geri plana itmesi ve ulus devletten bağımsız hareket edebilme olanağı sağlaması demokrasinin vazgeçilmez koşuludur. Özellikle ABD'nin küresel hegemonyasını sağlayan bu yaklaşımın politik taşıyıcıları olan yeni sağ hükümetler sermayenin yayılması ile demokrasinin yayılması arasında doğru bir orantı kurmaktadır. Yine bu minvalde küreselleşmenin laboratuvarı konumundaki Amerika'nın sahip olduğu yaşam tarzının demokrasiyle aynı anlama geldiğini düşünen savunucular Amerikan yaşam tarzı ile demokrasi arasında bir paralellik görürler (Hardt-Negri, 2004: 251).

Özgürlük ve demokrasi kavramları günümüz küreselleşmesinin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilir. Bunun altında yatan sebeplerden biri demokrasinin güvenlik ve barış ile ilişkili görülmesinden kaynaklanmaktadır. Özellikle uluslararası arenada küresel bütünleşmenin yarattığı bağlantılılık sayesinde insan hakları uluslararası ilişkilerde ahlaki, siyasi ve hukuki bir nitelik kazanmıştır (Şahin, 2013: 2-3). Yine küreselleşme sürecinde etkin olma kabiliyeti kazanan sivil toplum örgütlerinin kozmopolit demokrasinin inşa edilmesinde etkin bir güç olarak ortaya çıkması küreselleşmeyle ilişkilendirilmektedir.

Küreselleşmenin demokrasi ile olan ilişkisi iki yönlüdür. Bir yönü küreselleşmeye zemin hazırlayan teknolojiye, finansa ve enformasyon araçlarına ulaşabilme imkânına bakarken diğer yönüyle bu araçlar sayesinde hız kazanan küreselleşme demokrasi bilincini küreselleştirmektedir. Küreselleşmenin demokrasi ile olan bu iki yönlü ilişkisinde küreselleşmeyi hızlandıran süreçlerin vurgusu daha ağır basar. Artık teknoloji, enformasyon ve finans gelişimlerinin sonucunda düzleşen bir dünyada birinci, ikinci ve üçüncü dünya gibi tanımlamalar yetersiz kalmaktadır.

Küreselleşmenin hızlanmasına ortam hazırlayan “teknolojik demokratikleşme” insanların her geçen gün bilgisayar, uydu yayınları, tv gibi araçlara kavuşmasını ifade eder. Bu sayede her bir ev, bankaya, okula, yatırım şirketine dönüşmektedir. Teknolojinin minyatürleşmesi ve dijitalleşmesi ile birlikte insanların dünyayı yakından tanıma şansına sahip olması onların demokrasi algısını olumlu yönde şekillendirmektedirler. “Finansal demokratikleşme”, teknolojinin demokratikleşmesine bağlı olarak küresel çapta finansal faaliyetlere katılabilme imkânı vermektedir. Bu sayede birçok insan mali kaynaklara sahip olabilmektedir. Teknolojideki demokratikleşmenin yatırım yapma imkânımıza yaptığı katkı özellikle 1960’lardan sonra şirket tahvillerinin satımıyla varlık kazanan ticari kâğıt piyasasının gelişmesiyle başladı. Tahvillerin piyasaya sürülmesiyle bankacılığın tekeli kırıldı böylece mali kaynaklara sahip olma imkânı çoğullaştı. Yine Bretton Woods sisteminin çökmesi, finans dünyasının ülkeler arasında açıklığa kavuşması insanların yatırım yapma imkânlarını arttı. Küreselleşmeyi mümkün kılan unsurlardan bir diğeri de enformasyon alanındaki demokratikleşmedir. “Enformasyonel demokratikleşme” insanların dünyada meydana gelen gelişmelerden haberdar olması, şirketleri yakından tanıma fırsatı yakalaması, başka ülkelerin hayat standardını öğrenmesi ve bu sayede kendi yatırımlarını bir yerden başka bir yere taşıma fırsatı yakalaması demektir (Friedman, 2010: 73-91). Dolayısıyla küreselleşme savunucuları tarafından bu fırsatların devam etmesi için yasal düzenlenmelerin yapılması gerekli görülmektedir (Kuzey, 2013: 2). Özellikle teknoloji, finans ve enformasyon alanındaki gelişmelerin demokrasiye katkısı öne çıkarılarak hem küreselleşme desteklenmekte hem de demokrasi algısının geliştiğini söylenmektedir.

Teknoloji, finans ve enformasyon alanındaki gelişmeler siyasal özgürlükleri destekleyerek demokrasinin gelişimine katkı sunar. Teknoloji, finans ve enformasyon alanındaki demokratik gelişmeler zamanla güven verici düzenlemelerin yapılmasını teşvik ederek demokratik mekânizmaların hayata geçirilmesini gerekli kılar. Bu gelişmeler sonucunda yatırım yapma imkânı bulan elektronik sürü, devletleri şeffaflaşmaya, açıklığa, yolsuzluğu önlemeye, serbest piyasa ilkelerinin oluşmasına, basın özgürlüğünün gelişmesine ve mülkiyet haklarının korunmasına teşvik eder. Şeffaflaşma ve açıklık dönüşümlü olarak yerli ve yabancı yatırımların artışı ve ekonomik büyümeyi kamçulamaktadır (Kuzey, 2013: 2). Böylece elektronik sürü uluslararası arenada demokrasi taşlarını döşeyerek küresel bir devrime imza atmaktadır. Küreselleşme süreci sonucunda etkin olan elektronik sürünün demokrasinin inşasına katkısı insan hakları örgütlerinden daha fazla olmaktadır. Dolayısıyla serbest piyasa üzerinde artan küresel bağlantılılığın sonucunda etkin hale gelen elektronik sürünün demokrasiyi inşa edeceği konusunda iyimser bir duruş sergilenmektedir (Friedman, 2010: 207-211).

Elektronik sürünün baskıcı gücünü demokrasi lehine yoğunlaştırdığı üç alan esneklik, meşruluk ve sürdürülebilirliktir. Toplum ve yönetimin demokratikleşmesinin finans piyasalarına endekslendiği bu düşüncede devletin şeffaf ve hesap verebilirlik ölçüsünün artması finans sistemini sürprizlere karşı güvenceye almaktadır. Bu sebeple kişisel gelişimin mümkün olduğu ülkelerin küreselleşme sürecine aktif katılım sağlayan demokratik ülkeler olması tesadüf değildir. Bireysel yeteneklerin kendilerini geliştirme imkânına kavuşmaları aynı zamanda düzleşen dünyanın sunduğu bir imkândır. Dolayısıyla küreselleşme demokratik mekânizmaların teminatı olarak görülmekle birlikte demokrasi de küreselleşmenin teminatı olmaktadır. Küreselleşme sürecinin doğru işlemesi ekonomik işlemleri şeffaflaştıracak demokratik mekânizmalara endekslenmektedir. Serbest piyasanın varlığı, liderlerin seçimlerle iktidara gelmesini sağlayan demokrasiye bağlanmaktadır. Çünkü demokratik seçimler, keyfi yönetimlerin oluşmasını önleyerek küreselleşmenin işlerliğini sağlamaktadır (Friedman, 2010: 208-213).

Demokratik eğilimlerin arttığı bölgelerde küresel piyasaya katılma isteği daha fazla göze çarpmaktadır. Mesela, Hindistan ve Türkiye gibi yerlerde İslam'ın farklı yorumlara açık olması eşit bir zeminde yönetimlere katılım imkânı sağlamaktadır. Bu tür ülkelerin hoşgörüyeye, çoğulculuğa ve demokrasiye olan kültürel eğilimleri onları küreselleşme sürecinin içine çekmektedir. Bunların aksine, ağırlıklı olarak Venezuela, İran, Suudi Arabistan gibi Ortadoğu ülkelerinden oluşan petrol ülkelerinin kendilerini küresel piyasaya kapatmaları onları demokrasiden uzaklaştırmaktadır. Vatandaşlarından hiçbir zaman vergi alamayan bu bölgelerin yönetimleri onların talep ve isteklerini de anayasal bir ortama taşıyamamaktadır. Bu ülkelerin sahip olduğu yeterlilik duygusu demokrasinin altını oyan en önemli olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu minvalde Arap ülkeleri içerisinde kadın hakları başta olmak üzere birçok demokratik uygulamaları yürürlüğe sokan ilk ülkenin Bahreyn olmasının petrolün tükenmesiyle açıklanması dikkat çekicidir. Petrolü tükendiği için yeterlilik duygusunu kaybeden ve küresel piyasaya katılmak zorunda kalan Bahreyn'in bu yöndeki çabaları demokrasiyi güçlendirmektedir (Friedman,2012: 444-447). Bu örneklerden hareketle küreselleşme savunucuları küresel pazar ekonomisine katılım ile demokratik eğilimler arasında doğru bir orantı kurmaktadır.

Dünyanın finans, teknoloji ve enformasyon üzerinden düzleşmesi, özgürlükleri kısıtlayan rejimlerin ve devletlerin gücünü azaltarak bireysel özgürlükleri arttırmaktadır. Küreselleşme sonucunda düzleşen oyun sahasında devletler daha sınırlı hale gelmekte, daha şeffaf, hesap verebilir ve denetlenebilir olmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte devletler içine kapanık, hesap vermeyen, kapalı kapılar arasında karar alan klasik yönetme anlayışlarını bir kenara bırakarak buyurgan devlet olma anlayışlarını terk etmek zorunda kalacaklardır. Vatandaşlarına hesap veren,

sorumluluk sahibi hizmetkâr bir devlet anlayışı sayesinde demokrasinin yapı taşları olan sivil toplum örgütlenmeleri, hukukun üstünlüğü, insan hakları, siyasi hakların geliştiği bir devlet modeli ortaya çıkacaktır (Acar, 2009: 80-81). Küreselleşme savunucuları, küreselleşen dünyanın düzleştiren ve özgürleştiren fırsatları sayesinde siyasi, ekonomik, kültürel, sosyal ve demokratik hakların gelişeceğinden emin görünmektedirler.

Dünyanın düzleşmesiyle birlikte devletler insanların özgürlüğünü daha fazla dikkate almak zorundadırlar. Dünyanın bütünleşmesi sürecinde insanların kendilerine sunulan fırsatların eşit olmasına dair hassasiyetleri bütünleşme ve düzleşme yönündeki küresel gelişmeleri kışkırtmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte devlet tekelinde olan alanların özelleşmesi bu anlamda olumlu karşılanmaktadır. Bu cümleden olmak üzere devlet tekelinden kurtarılan eğitim sisteminin daha demokratik eğilimleri güçlendirmeye başladığı vurgulanmakta, bu ve yukarıdaki örnekler üzerinden küreselleşmenin demokrasiye olumlu katkısı meşrulaştırılmaktadır (Acar, 2009: 80-81).

2.1.7 Küreselleşme ve Ulus Devlet :

Küreselleşme ulus devlet ilişkisi küreselleşmenin “nimetlerinden” yararlanmanın koşullarıyla ilgili olduğu için önemlidir. Küreselleşme savunucularının ulus devlet mantığının geri çekilmesi gerektiğiyle ilgili düşünceleri küresel pazarın faydalarından maksimum yararlanmak anlamına gelir. Burada öne çıkan husus ulus devletin ekonomiye yön vermesinin ve müdahale etmesinin pazar mantığına aykırı olduğu düşüncesidir. Ulus devletin ekonomik işlevlerinden arındırılması demek, piyasa ekonomisinin kendi kendini ayarlayabilen bir mekânizmaya sahip olması demektir. Bu durum liberal öğretinin gereğidir.

Küresel dünyanın gerçekleri göz önüne alındığında ulus devletlerin eski düzenle işlerini yürütmesi mantıklı görünmemektedir. Özellikle ulus devletin nükleer tehlike, küresel ısınma, göç sorunları gibi konularda içine kapanarak varlığını güvenceye alabilmesi mümkün değildir. Yine küreselleşme ulus devlet ilişkisinin en hassas noktalarından birini de ekonomi teşkil eder. Küreselleşme savunucularının neoliberal ilkeler doğrultusunda yapılmasını istediği düzenlemelerin birçoğu ulus devleti sınırlandırmaya dönüktür. Ulus devletin ekonomiye müdahalesinin önlenmesi ile neoliberal ilkeler uygulama şansı bulur. Çünkü ekonomiye müdahale etmenin kendisi küreselleşme sürecinde elde edilebilecek kazançlar için bir tehdit unsurudur. Bu argümanları öne süren küreselleşme savunucuları, ulus devletin ekonomi başta olmak üzere birçok konuda geri çekilmesi gerektiğini düşünürler.

Küreselleşme savunucuları, küreselleşme sürecinde ulus devletlerin ekonomiyi güç kaybına uğratan yapılarından dolayı onların gereksiz olduğunu iddia ederler. Sınırların aşındığı günümüz küreselleşme dünyasında ulus devlet kontrolü kaybettiği için ana güç uluslararası iş yapan firmalar ve kurumlar olmaktadır (Konak, 2013: 151-152). Dolayısıyla ulus devlet liderleri egemenliklerini kaybedecekleri endişesiyle neoliberal ilkelere mesafeli yaklaşmak zorunda kalmışlardır. Küreselleşme savunucularını kaygılandıran temel noktalardan biri de ulus devletin korumacılığı teşvik etmesidir. Onlar için korkutucu olan ulus devletin iktisadi milliyetçiliğidir. Bu tip ekonomik modeller yüzünden bazı bölgeler küreselleşmenin nimetlerinden mahrum kaldıkları için bu bölgelerin gelişme adına küresel piyasa sistemine entegre edilmesi gerekmektedir (Chanda, 2009: XIX). Küreselleşme savunucularına ait bu düşünceler ulus devletlerin tipik refleksi olan milliyetçi ve korumacı yapılarını önlemeye dönüktür. Küreselleşmeciler, ulus devletlerin rolünü küresel ve güçlü kuruluşlar arasında aracı bir konumla sınırlandırmak isterler. Mevcut piyasaların ulus devletlerden daha etkin bir güç olduğu varsayımından yola çıkan bu anlayış ulus devletlerin etkinliğini kaybettiğini düşünmektedir (Kürkçü, 2013: 5-6). Milton Friedman her ne kadar piyasanın siyasi araçlarıyla karara bağlaması gereken sorunları azaltarak devletin oyuna doğrudan katılmamasını gerekli bulmuşsa da piyasanın kendi başına yapamayacağı rollere de vurgu yapmaktadır. Mutlak özgürlüğün olamayacağı düşüncesi üzerinden devleti öne çıkarttığı durumlar da olmaktadır. Devlet kuralları değiştirebileceğimiz araçları sağlamak, kuralların anlamı konusunda farklılıkları uyumlu hale getirmek, başka türlü oyunu oynayacak olanları oyuna zorla katmaktır. Dolayısıyla devlete şu üç ana görevi vermektedir: Oyunun kurallarını belirleme, hakemlik yapma ve kuralları uygulamaktır (Friedman, 2008: 35-37).

Birçok siyasal ve ekonomik gelişme aşırı küreselleşmecilerin -ulus devlet sisteminin gereksiz olduğu- düşüncesine ilham oldu. Bu gelişmelerden en önemlisi İngiltere ve ABD’de 1970’lerin sonundan başlamak üzere etkinliğini artıran neoliberal yeni sağ partilerin uyguladıkları ekonomi politikalarıdır. Margaret Thatcher’in “toplum yoktur” sloganında somutlaşan politikalar, klasik ulus devlet mantığının devlet ile toplum arasındaki tarihsel birliği sarsmaya dönük bir çabadır. “Toplum yoktur birey vardır” sloganı, bilgi çağına has insan modelinin sloganıdır. Bu düşünce bireyin girişimci olması gerektiğini savunarak onu tembelliğe ve aylaklığa sevk eden sosyal devlet uygulamalarına tavır almaktadır. Ulus devletin varlık nedenlerinden biri olan sosyal devlet anlayışı, küresel pazar ortamında özel girişimciliği ve uluslararası arenada rekabeti sekteye uğrattığı için reddedilmektedir. Yine bu neoliberal yeni sağ, ulus devletin işsizliğe çözüm bulmak amacıyla kendi üreticisini koruma ve sübvans etme anlayışına dayalı ekonomi politikalarını rasyonel bulmamaktadır. Ayrıca neoliberal politikaları uygulamaya sokan bu yeni sağ, devletin

gelir dağılımını düzenleme adına piyasaya yaptığı her müdahaleyi -pazarın kendi doğal işleyişine-zararlı bulmakla kalmaz aynı zamanda devletin küresel pazarda etkin olmasını önlediğini de düşünür (Acar, 2009: 52-53).

Küreselleşme sürecinde ulus devletler hızlanan, sürekli değişen ve belirsizleşen bu küresel dünyaya uyum sağlamada yetersiz ve hantal kalmaktadır. Sınırların belirgin olduğu dönemlerde gücün simgesi olan merkezi devletlerin modası geçmiştir. Sınırların olmadığı bu yeni dünyanın ekonomi sahasında ulus devletlerin esnek ve pragmatik davranabilme becerileri olmadığı için hantal kalmaktadırlar (Ohmae, 2008: 28). Ulus devletler politik organizasyonlar olduğu için ekonomi damarlarında sürekli kolektör biriken bir organizma gibidir. Dünya ekonomisinin bu kadar bağlantılı hale geldiği bir dönemde bu kolektörlerin varlığı ulus devletin hareket etme kabiliyetini düşürmektedir. Bu hastalığın tedavisi de bölge devletlerdir. Sanayi çağından enformasyon çağına geçildiği bu dönemde ulusal hükümlerle dayalı ulus devletin tipik refleksleri olan ekonomiyi yönlendirmesi, yerli sermayeyi tercih etmesi, ihracatını imalat sektörüne dayandırması, önceliği sanayiye vermesi rasyonel değildir. Bunun yerine bölge devlet, özel sermayeyi yönlendirme, yabancı sermayeyi teşvik etme, müşteri eğilimlerini sürekli takip etme ve özel girişimciyi teşvik etme konularında daha başarılıdır. Bu argümanların hepsi, küresel sahnede ulus devletin hantal ve başarısız kalacağı varsayımını desteklemek içindir (Ohmae, 2008: 205-207). Hangi bölge ve ülkeye yatırım yapılacağı, yeni üretim bölgelerinin neresi olacağı ve hangi teknolojilerin transfer edileceğine özel girişimciler karar verir. Bu yüzden ÇUŞ'lar sürdürülebilir kalkınmayı sağlama, rekabet gücü ve yaşam standardının belirleyicisi konumundadır (Aktaran Cebeci, 2013: 1-5). Sonuç olarak küreselleşme savunucuları, bölge devletlerini ve ÇUŞ'ları küresel sahnenin yeni aktörleri olarak görmektedirler.

Küresel sahnenin varlığı sınırların olmadığı bir dünya demektir. Sınırların olmadığı küresel sahnede ulus devletin etkin bir donanıma sahip olmaması bölge devletlerin varlığını gerektirir. Kıyı şeridinde kurulmuş, küresel ekonomiye entegre olmuş Dalian gibi bölgesel oluşumlar, ulus devletin zorunluluğunu savunanlara esaslı bir cevap niteliğindedir (Ohmae, 2008: 24). Ulus devlet modelinin varlığı Dalian gibi bölge devletlerin oluşmasına engeldir. Ulusal sınırlar içinde gelişmenin mümkün olmadığını anlayan Çin'in, 1992 yılında kendi içinde dışa açılabilme kapasitesine sahip on iki adet bölge devletini kurması önemli bir öngörüydü. Bu yapılmaya uygun olarak ulus devletin merkezi eğilimleri aşağı çekildiği için siyasal ve ekonomik konularda kararlar daha hızlı alınmaya başladı. Bürokrasinin asgari seviyeye çekildiği ve KİT'lerin özelleştirildiği bu model küresel gücün itici gücü oldu. Merkezi devletin yönlendiriciliğinde piyasaya müdahale edilmesinin olumsuz sonuçlarını gören Çin yetkilileri zamanla serbest piyasa

ekonomisine geçmeye karar vererek devleti geri plana çekmeye çalıştılar. Bunlar içerisinde en radikal karar, yabancı şirketleri yatırım yapmaları konusunda teşvik eden kurumların oluşturulması ve böylece merkezi bakanlıklardan kurtarılmasıdır (Ohmae, 2008: 74-76). Bu düşüncelerini sıklıkla vurgulayan küreselleşme savunucuları, ulus devletin merkeziliğinden uzaklaşıp özerkleşen bölge devletlerinin küresel yatırımlara daha açık hale geldiğini ifade ederek bölge devletini refah içinde yükselmenin koşulu olarak görürler. Bazı endişelerden hareketle yabancı sermayeyi önlemeye çalışan ulus devletlerin bu kaygılarını yersiz gören küreselleşme ideologları, sermayenin çoğunluğunun yabancılar elinde olmasını kazanç olarak görürler (Ohmae, 2008: 46). Dolayısıyla onlar küresel ekonomiye bu şirketler vasıtasıyla dâhil olmayı hem ekonomik büyümenin hem de yeni gelir ve servet artışlarının gereği olarak sunarlar (Aktaran Tanrıverdi-Germeç, 2008: 112-113).

Küresel ekonominin hız kesmeyen ilerleyişi bölge devletler lehine ulus devletin gerilemesini gerekli kılar. Yeni küresel ekonomik paradigmada ‘Bir şirketin önce kendi ülkesi içinde yatırım yapması gerekir’ anlayışı gibi ulus devlet mantığını anımsatan yaklaşımlar doğru değildir. Bir zamanlar ilerlemenin ve büyümenin motoru olan ulus devletlerin artık bu hedefleri yapabilecek güçleri yoktur. Sınırsız, görünmez ve belirsiz bir piyasaya uyum sağlama kabiliyetini kaybeden ulus devletlerin alternatifleri olan bölgesel devletlerin siyasi organizasyondan ziyade ekonomik bir birim olması onları daha avantajlı kılmaktadır. Bu ekonomik birimde olması gereken özellikler şunlardır: Belli bir iç pazara sahip olabilmesi için en az yarım milyon nüfusunun varlığı, uluslararası nakliyata uygun limanlara ve havaalanlarına yakınlığı, yabancı düşmanlığının olmadığı, kabotajlar ve gümrük tarifelerinin yasaklandığı, turistik mekânlarının canlı olduğu, süpermarket, alışveriş merkezleri ve restoranlarının modern olduğu ideal bir bölge devleti tasarlanır (Ohmae, 2008: 146-148). Küresel ekonominin çekim merkezi olabilecek böyle bir devlet, sermayenin arzularını kısıktırır. Sermayenin talepleri doğrultusunda tasarlanan her bir kent ise tarihsel geçmişi uluslararası piyasada seyirlik bir mekân olarak tüketilmekte ve pazarlanmaktadır (Karpuz-Akgün-Kahraman, 2013: 1-3).

Küreselleşen dünyamızda merkezi hükümet politikaları akıntıya karşı kürek çekmektir. Merkezi hükümetlerin anlamsız ve gereksiz olduğu düşüncesine sınırsızlık, sermayenin hareketliliği, tüketici eğilimlerinin çeşitliliği, şirketlerin yatırım modellerini çeşitlenmesi gibi küresel dünyanın özellikleri üzerinden varılır. İletişim teknolojilerindeki gelişmeler, sermaye piyasalarının birbirine bağlanması, şirketlerin her yere yayılması ve özellikle tüketicilerin küresel piyasaya dâhil olarak daha kaliteli ve daha ucuz mal elde etme isteği bu olguları kamçulamaktadır.

Ulusal sınırları anlamsızlaştıran bu gelişmelerin varlığı bütün ülkeleri birbirine bağımlı hale getirdiği için bir ülkenin kendi içerisine kapanması anlamsızdır (Ohmae, 2008: 49-52).

Rekabetin arttığı küresel sahnede ulus devletin dışarıya kapanma eğilimi anakronik bir tutumdur. Ulus devletin özdeşi olan vatanseverlik adına yürütülen sosyo-ekonomik politikalar küresel rekabeti önleyen bir faktöre dönüşmektedir. Bu duygular üzerinden hareket eden ülkelerin kendi yatırımcılarını koruma arzusu onların kendilerini geliştirme yeteneklerine büyük zarardır. Hükümetlerin dumping ve sübvansiyonlarla kendi ulusal şirketlerini kayırma çabası vatandaşın kaliteli mal edinmesine de engeldir. Bu duruma en iyi örnek tarıma dayalı ürünlerde görülür. Örneğin, Japonya, Çin gibi yerlerden daha ucuza alınabilecek çeşitli tarım ürünlerini ulusal korumacılık adına kendi üreticisinden almakta, böylece ürünleri daha pahalıya elde etmektedir (Ohmae, 2008: 116). Dolayısıyla küreselleşmenin ideologları ulus devletin yürüttüğü her türlü iktisadi milliyetçilik çalışmalarını bu gibi örnekler üzerinden olumsuzlamaktadırlar.

Küreselleşme çağında yatırımcılar için maliyet düşürücü yerler önemli olduğu için yatırımcı açısından iklimin uygun olması öncelikli bir konudur. Şirketler için yatırım ikliminin iyi olması bir ülkedeki doğrudan iş haklarının ne durumda olduğuyla yakından ilgilidir. Eğer bir ülkede sosyal harcamalar düşük, grevler yasak, sosyal politikalar düşük seviyelerde ise ve hükümet uzun veya orta vadede bunları garanti edebiliyorsa orası şirketler için uygun yerler olmaktadır. Bu kolaylıkların yanında şirketlere yatırım imkânı sunulması, vergi kolaylıklarının ve alt yapı koşullarının sağlanması da gerekli görünmektedir (Gedikli, 2013: 12-13). Küreselciler, bir ülkenin yatırımlar için cazip hale gelmesini ulus devlet sisteminin sosyal devlet uygulamalarından vazgeçmesine bağlamaktadırlar.

Uluslararası sahnenin ekonomik yönden standartlaşmaya başlamasının önemli göstergelerinden birini İngilizce'nin küreselleşmesi oluşturmaktadır. Yabancı bir dilin etkinliğinin ulusun kimliğine zarar vereceği düşüncesine de anlam veremeyen savuncular, ulus devletinin dil ile ilgili kaygılarının yersiz olduğunu düşünürler. Özellikle İngilizce'nin Amerikanlaşmanın bir kılıfı olduğu düşüncesini kabul etmeyen bu anlayış, ortak bir dilin olmasını küresel piyasanın önemli bir platformu olarak görürler. Özellikle de küreselleşme sürecinde bir İngilizce'nin önemi lingua franca'ya olan ihtiyaç üstünden ifade edilmektedir (Aktaran Müjgan, 2014: 4). Mesela Finlandiya'nın İngilizce'yi kendileri için bir fırsat olarak görmesi ve yine tarihteki hatıraları hiç de olumlu hatırlanmayan Japonya'nın Dalian bölgesindeki etkinliğini artırması ve bu bölge devletinin Japonya ile ticareti hızlandırmak adına Japonca kurslarını açması bu durumu destekler mahiyettedir (Ohmae, 2008: 33).

2.1.8 Yerelin Evrenselleşmesinin İmkânı Olarak Küreselleşme:

Küreselleşme sürecinde yerel kültürlerin durumuyla ilgili fikirler genelde üç ana boyut üzerinden tartışılmaktadır. Bunlar sırasıyla homojenleşme, kutuplaşma ve melezleşme olarak ifade edilmektedir. Kısaca izah edilirse homojenleşme, Batı kültürünün baskın gelmesinin sonucunda kültürlerin tek tipleşmeye başlaması; kutuplaşma, farklı medeniyetlerin bir araya gelmesinin çatışmalarla sonuçlanacağına dair medeniyetler çatışması, melezleşme ise çok kültürlülük, kültürel çoğulculuk, entegrasyon, kozmopolitizm, yerel ve evrenselin bir arada uyum içinde olduğu glokalleşme sürecini ifade etmektedir. Bunlar içerisinde konumuz açısından öne çıkan küreselleşmeyi olumlu yönde ifade eden melezleşmedir (Acar, 2009: 56-57).

Küreselleşmenin savunusu başka bir yönden kültürlerin küreselleşme vasıtasıyla kendilerini geliştirebilme olanağına kavuşması üzerinden yapılmaktadır. Amerikan değerlerinin kültürel zenginliği ortadan kaldırdığını ve kültürel homojenleşmeye yol açtığını söyleyerek küreselleşme ve kültür arasındaki ilişkileri eleştirenlere karşı küreselleşmeyi savunanlar küreselleşmenin kültürleri izole etmekten kurtararak ortaya muazzam zenginlikte kültürel bir çeşitlilik getireceğini iddia etmektedirler. Kültürler, küreselleşmenin imkânlarından yararlanarak yerel adetlerini, yemeklerini, damak tatlarını, gelenek ve göreneklerini küresel dünyaya taşıma fırsatı bulmaktadırlar (Acar, 2009: 129).

Beri yandan kültürel çeşitliliğin artması küreselleşmenin sürdürülmesinin imkânıdır. Küreselleşmenin Amerikanlaşma ile özdeşleştirilmesi tezine karşı yapılan savunmalardan birini küyerelleşme oluşturmaktadır. Kültürlerin küreselleşme sürecine yüzlerini dönmeyerek küyerelleşme yeteneklerini geliştirebilmeleri küreselleşme varlığının garantörü niteliğindedir. Küreselleşme sayesinde kültürler bir araya gelmekte, zayıf olan güçlü olandan kendisine uygun olanları alarak özümsemektedir. Bu durum da küreselleşmenin güvencesi olmaktadır. Kültürlerin buluşmasıyla arzulanan amaç küreselleşmenin meşru bir zeminde ilerlemesine katkı sunabilecek kültürleri küreselleşmenin parçaları haline getirmektir. Kültürler ve küreselleşme arasındaki bu pozitif ilişki, küreselleşmenin yapı taşı olan küresel piyasanın güvenceye alınması için sadece ekonomik gerekliliklerin yeterli gelemeyeceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Başka bir ifadeyle küresel ekonomiye katılım bir ülkenin kültürel unsurları pahasına meydana gelirse küreselleşme sürecinin ters tepeceğinden endişelenmektedir. Bu sebeple, küreselleşme vasıtasıyla çeşitli kültürlerin bir

araya gelebildiği evrensel bir yapının varlığı kültürel çeşitliliği güçlendireceği düşünülerek küreselleşme teminat altına alınmaktadır (Friedman, 2010: 303-311).

Küreselleşme sürecine daha aktif katılımın sağlanması noktasında önemsenen bir başka husus kültürlerin kültürselleşme becerisidir. Bir kültürün yabancı fikirlere açık olması, dışa dönük olması o ülkenin küreselleşmenin nimetlerinden faydalanmasının şartlarından biridir. Müslüman ülkelerden bazıları - Türkiye, Bahreyn, Endonezya, Malezya, Dubai- bu yönleriyle tebarüz etmektedirler (Friedman, 2012: 319-321). Küreselleşme süreci, böyle bir kültürü arzulamakta ve ortaya çıkarmaktadır. Kültürün dışa açılarak zenginleşeceği düşünüldüğü için küreselleşme savunucuları bu düşünceleri desteklemektedir.

Küreselleşmeye eleştirel yaklaşanlar, küreselleşme üzerinden egemenliğini devam ettirmek isteyen ABD'nin yeni araçlar bularak küreselleşmeyi güvence altına aldığını dile getirmektedirler. Onlara göre ABD, küreselleşme sürecinin devamı için kültürleri onurlandırarak küresel piyasaya dâhil etmektedir. Bu, onun sözümona egemenliğinin ilk şartı olarak görülmektedir. Dolayısıyla kültürlerin küreselleşme süreciyle evrenselleşeceği düşüncesi vazgeçilmez bir argüman olarak sunulmaktadır. Onlara göre bu düşüncüyü mümkün kılmak isteyen küreselleşme ideologları ve yürütücüleri Batının ve özellikle de ABD'nin klasik modernleşme araçları olan “evrensel” , “eşsiz”, “biricik”, “rasyonel” ve “özcü” özne üzerine kurulan ahlak, din, siyaset, kültür vb. tasavvurlarını değiştirme gereğini hissettiler. Bu durum aynı zamanda modernite/postmodernite bağlamında modernitenin değerlerinin de sorgulanmasıdır. Postmodernizm arzu odaklı bir merkezden hareketle modernizmin kimlik algısını da yapı bozumuna uğratıp onu parçalı, heterojen, merkezsiz analiz etmeye başlamasıdır (Görmez, 2005: 70).

Küreselleşmeyi eleştirenler küreselleşmenin devamlılığını postmodernizmin bu kimlik algısına borçlu olduğunu söylemektedirler. Çünkü onlara göre Batı, egemenliğini klasik araçları ile devam ettiremeyeceğini anlamıştır. Küresel kapitalizm merkez olma algısını gizlemek için merkezsiz gibi görünerek bugüne kadar olumsuzladığı, küçümsediği yerel üzerinden varlığını devam ettirmeye çalışmıştır. Böylece küresel kapitalizm enformasyon teknolojileri, uydu sistemleri, internet aracılığıyla yerel olanı, mikro olanı, tekil olanı hiç olmadığı kadar öne çıkarmıştır. Durum böyle olunca küresel kapitalizmin varlığını üretmek için kültürleri taltif etmesi ve onu içine almaya çalışması kaçınılmaz olmuştur

2.2 Küreselleşme Eleştirileri

Küreselleşme üzerine yapılan tartışmaların çoğu eleştiriler üzerinden gerçekleşmektedir. Küreselleşmeyi eleştirenlerin ele aldıkları sorunlar birbirinden çok farklı olmasa da ortaya koydukları çözümler kimi noktalarda birbirinden farklı olabilmektedir. Küreselleşmenin ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel sonuçları üstüne çeşitli düşünceler geliştirenlerin küreselleşmeye yaptıkları eleştirileri hangi noktalarda yoğunlaştırdıklarını öne çıkarmak bu anlamda önemli görünmektedir. Belli noktalarda yoğunlaşan eleştirilerin içinde ekonomik eşitsizlik, kültürel homojenlik, ulus devletin gerilemesi, demokrasinin süblimleşmesi, yoksulluğun ve eşitsizliğin artması, sömürgeciliğin devam etmesi, tekelleşmenin artması, adil ticaret mekânizmalarının olmaması, değer yapılarının içinin boşalması, ekolojik dengenin bozulması, emeğin sömürülmesi, yoksullaşmanın kadınlaşmasına kadar daha sayamadığımız nice sorunlar bulunmaktadır. Küreselleşmeye yönelik eleştiriler bu başlıklar altında yapılmakta ve önerilen çözüm metotları düşünce ekollerine göre farklı olabilmektedir. Dolayısıyla küreselleşmeyi eleştiren çeşitli düşünce grupları ve sosyal hareketlerin küreselleşmeyi hangi yönlerden eleştirdikleri ve ne gibi çözüm önerileri sundukları konumuz açısından önemiyet arz etmektedir.

2.2.1 Aşağıdan Küreselleşme Hareketi:

Aşağıdan küreselleşme hareketi kendini yukarıdan küreselleşmeye karşı konumlandığı için öncelikle yukarıdan küreselleşmeyle ifade edilen olguya yakından bakmak gerekir. Tepeden küreselleşme olarak da ifade edilen bu süreç soğuk savaşın bitimiyle birlikte kuzeyin gelişmiş ülkelerinde sona eren Keynesçi politikaların yerine sıkı para politikasına dayalı, özelleştirme kaynaklı, özel şirketlerin öne çıktığı, neoliberal politikaların uluslararası alanda etkin olduğu sosyal uzlaşmaların aşındığı küresel harekettir. Bu yönüyle tepeden küreselleşme sosyal güvenlikçi yaklaşımların sonu, hükümet ve kamu sektörlerine duyulan güvensizlik, imalat sanayisinin küçülmesi, elektronik ve enformasyon teknolojilerinin yükselmesi anlamına gelmektedir (Falk, 2001: 186). Bu özelliklerle açıklanan tepeden küreselleşme süreci yeni sağ siyasetin politikalarıyla yakından ilişkilidir. Tepeden küreselleşme yeni sağ iktidara taşıyan unsurların önemli bir bileşkesi olmaktadır. Yine o küresel güçler lehine dünyanın geri kalanına dayatılan sürecin adıdır (Falk, 2001: 137). Ulus aşırı piyasa güçlerinin politika alanına hükmetmesine dayanan kalkınma

modelinin adına da tepeden küreselleşme denir. Bu süreç sınır ötesi alanlara yerleşerek birçok hükümeti ortak bir düşünce etrafında bir araya getirme çabasıdır (Falk, 2001: 174-175). Ayrıca o özellikle kuzeydeki büyük ölçekli güçlerin güneye dayattıkları sürecin de adıdır (Ritzer, 2011: 69). Küreselleşmenin sermaye disiplini adı altında ortaya koyduğu iktisadi düzenlemelerin siyasi partilere, liderlere, seçkinlere, hükümetlere empoze edilmeye çalışılmasıdır (Falk, 2001: 171). Daha açık bir ifadeyle tepeden küreselleşme gelişmiş ülkelerin küresel hegemonyasının devam etmesine dönük ekonomik ve politik dayatmaları içeren sürecin ifadesi olmaktadır.

Küreselleşmenin insani olmayan tarafları ilk olarak liberalizmin gölgesi altında serpildi. Bu liberal hareket demokratik işleyişe karşıt unsurların içinde olduğu bir düzlemde hareket etmektedir. Vergi vermeye isteksiz bir tüketimci anlayış, sosyal hedeflerin uygulanmaması için gösterilen bir çaba, siyasi partilerin insanların geleceğine dair politikalar geliştirmedeki başarısızlıkları, teşkilatlı iş gücünün zayıflaması, uluslararası sermaye lehine yapılan düzenlemeleri gibi durumlar bu hareketin içinde barındırdığı unsurlardır (Falk, 2001: 173-174). Bu unsurlardan dolayı yukarıdan küreselleşme hareketinin vaat ettikleri yerine gelmemektedir. Yukarıdan küreselleşme süreci, insanlığa -devlet müdahalesinden kurtulmaları halinde- ekonomik olarak daha iyi bir hayatı vaat etse de yukarıdan küreselleşme umudun tablosu değil karamsarlığın kendisidir. Zira o, müdahale edilmeyen bir pazar anlayışının dışlayıcı mekânizmalarına sahip, ekolojik yıkımların ve giderek artan servet eşitsizliklerin müsebbibidir. Ayrıca küresel sermayeye dönük ucuz işgücü, sosyal yaşam ve çevreyle ilgili maliyet düşürücü düzenlemeler yaşam standartları noktasında sıfır noktasına doğru bir yarış başlatmaktadır (Brecher-Castello-Smith: 2002: 23-24). Küresel eşitsizlikler, ekolojik yıkım, sefalet ve sömürgeciliğin sebebi olan tepeden küreselleşme bu yönüyle eleştirilerin hedefi olmaktadır.

İlk kez Richard Falk tarafından dile getirilen ‘aşağıdan küreselleşme hareketi’, tepeden küreselleşmenin ortaya çıkardığı politik, ekonomik, kültürel, demokratik, çevresel vb. olumsuzlukları dünya gündemine taşıyan ve bunlara yönelik çözüm önerileri ortaya koyan, içerisinde yüzlerce sivil girişimi barındıran küresel bir harekettir. Falk, “yurttaş küreselleşmesi” olarak da ifade ettiği aşağıdan küreselleşme tanımlaması küreselleşmenin neden olduğu ekonomik dengesizlikleri ve yoksulluğun artmasını dert edinen ve bununla mücadele eden muhalif direniş hareketlerini kastetmektedir (Falk, 2005: 17-19). Hareketin önemli özelliklerinden biri merkezi bir kurumsal yapısının -çatı niteliğinde bir örgütlenme modelinin- olmamasıdır. Aşağıdan küreselleşme hareketi içindeki aktivistlerin asıl

yöneldikleri nokta ise ÇUŞ'ların mülkiyet ilişkilerine dair uygulamalarıdır (Şansever, 2003: 107-109). Örneğin, DTÖ'nün "Doha-Round" olarak bilinen görüşmelerin protesto nedeni ÇUŞ'ların fakir çiftçileri ve çevreyi sömürünü simgeler hale gelmesi vardı (Rodrik, 2011: XIII).

Yukarıdan küreselleşmeye karşı geliştiren aşağıdan küreselleşme hareketi belli bir merkezi örgütlenme modeline sahip olmadığı gibi belli bir ideolojik rehberi de yoktur. Bir vizyon olarak tanımlanan bu hareketin içinde bir araya gelen farklı fikirlerin kendi aralarında bir hiyerarşi de söz konusu değildir. Aşağıdan küreselleşme hareketinin vizyonu farklı yerel girişimcilerin fikirleri tarafından şekillenir. Dolayısıyla hareketin tek tip bir vizyona sahip olmaması ve gelecek hakkında ortak bir ütopya üzerine kurulmaması bu çeşitlilikten kaynaklanmaktadır. Geniş bir yelpaze içinde bir araya gelen aşağıdan küreselleşme hareketinin üzerinde ittifak ettiği bir programı ve ideolojisi bulunmaz. Aşağıdan küreselleşme hareketi yerel ve küresel düzeyde birçok deneyimin paylaşıldığı zengin bir harekettir. Farklı fikirlere ve çözümlere açık olan bu harekette yer alan sivil girişimlerin ortak bir yönünden bahsedilecekse o da küreselleşmenin yarattığı sorunları gündeme taşımalarıdır (Brecher-Castello-Smith: 2002: 89-92). Burada yer alan sivil girişimciler, bir ağ yapısı içinde hareket etmektedirler. Bundan dolayı bu hareket kendisini hareketlerin hareketi olarak niteler (Hardt-Negri: 2004: 103).

Aşağıdan küreselleşme, küreselleşmeye karşı mücadele eden ve küreselleşmeye dair sorunları gündeme taşıyan çeşitli sivil toplum örgütleri ve grupların bir kolâjı niteliğindedir. Aralarında anarşist gruplar, kapitalizm karşıtı komünist ve sosyalist hareketler, genetiği değiştirilmiş organizmaların yarattığı tehlikeleri gündeme taşıyan gruplar, çevreciler, nükleer karşıtı göstericiler, yerli halkın savunucuları, işçi sendikaları, savaş karşıtları, biyolojik çeşitlilik yanlıları ve ABD karşıtı gibi gruplar bulunmaktadır. Hatta 1999 yılı Kasım ayının sonu ve Aralık ayının başında Seattle'de DTÖ'ye karşı yapılan protestolar ile kendini gösteren bu hareketin içerisinde liberal eğilimli grupların da olduğunu söylemek mümkündür (Klein vd.,2002: 52). Aşağıdan küreselleşme her ne kadar sol zihniyetle ilişkili olsa da sağdan gelen tepkileri de barındırmaktadır (Brecher-Castello-Smith, 2002: 135). Bu grupların dünya gündemine taşıdığı konuların başında ise kapitalizmin yarattığı eşitsizlikler, işten çıkarılma tehlikesi yaşayanların endişeleri, kültürel kimliklerini kaybetme korkusu yaşayanların Batıya olan öfkeleri, insan haklarıyla ilgili duyulan kaygılar, ucuz iş gücüyle çalıştırılanların yaşadığı mahrumiyetler, kozmopolit bir demokrasi talebi, biyolojik

çeşitliliğin azalması, kadın haklarının gözden düşürülmesi gibi konular gelmektedir (Klein vd., 2002: 61; Ritzer, 2011: 297; Falk, 2011: 216-217).

Bu hareket içinde toplumsal reformların yapılması noktasında serdedilen görüşler genel anlamıyla sol eğilimli olmaktadır. Kapitalizmi devirerek yerine komünizmi getirmeyi düşünen köklü bir değişim stratejisi hareketin ana eğilimlerinden birini teşkil eder (Millios, 2007: 349). Bu görüş, kapitalizmle mücadelenin ancak enternasyonel bir beraberlikten geçtiği üzerine inşa edilen Marksist düşüncelerin güncel bir halidir (Radice, 2007: 167). Çünkü bu hareket uzun vadede küreselleşmeyi dönüştürebilmek için uluslar, kimlikler ve onların dar çıkarlarının ötesinde uluslararası işbirliğinin gerektiğini düşünmektedir (Brecher-Castello-Smith, 2002: 11).

Aşağıdan küreselleşme hareketi aslında küreselleşmenin kendisine karşı olmayıp onun yarattığı olumsuzlukları gidermek ve onu daha yaşanılır bir dünya için dönüştürmeye çalışmaktır. Aşağıdan küreselleşme hareketi bu anlamda tarihi rolünü piyasa merkezli görüşlere alternatif düşünceler sergileyerek göstermektedir (Falk, 2001: 185). Doğrusu aşağıdan küreselleşme hareketi küreselleşmeye değil onun özgül biçimlerine yönelik bir tepkidir. Çünkü bu hareketin kendisi küreseldir. Bu yüzden küreselleşmeye karşı olması düşünülemez (Ritzer, 2011: 69). Bu harekete göre mevcut küreselleşmenin devlet ile toplum arasındaki sosyal sözleşmeleri aşındırmasıyla kopan bağların yeniden güçlendirilmesi gerekmekte, bu durumda küreselleşmenin maddi yararlarından faydalanılabileceği düşünülmektedir. Bu haliyle o bir ilgâ hareketi değil, bir ıslah hareketidir. Bu ıslah ise, toplumsal ve siyasal kazanımları sağlayabilecek tabandan bir hareketin varlığıyla mümkündür (Falk, 2011: 3). Küresel düzeyde katılımın olduğu Seattle, Cenova, Köln protestoları bu hareketin küresel bir hareket olduğuna örnektir. Küreselleşmenin yarattığı sorunları dünya gündemine taşımak isteyen bu protestolar zorunlu olarak internet üzerinden organize olmuştur. Dolayısıyla bu hareket var olmak için küresel olmak zorunda kalmıştır (Chanda, 2009: 113). Bu protestolarda yükselen talepler tepeden küreselleşmenin barındırdığı emperyalizme karşı verilmiş tepkilerin toplamıdır. Yine bu protestolar yaşadığımız çağın 'ısyanlar çağı' olduğunun bir göstergesi olarak görülmüştür (Foster, 2006: 51).

Küreselleşmenin ana eleştiri sebebi olan küresel sermayenin ve onun lehine işleyen küresel kurumların halkın denetimine açık hale getirilmesi hareketin öncelikli konuları arasındadır (Brecher-Castello-Smith, 2002: 16). Küresel sermayenin ortadan kaldırılması ancak küresel sermaye ağlarının üretmeye çalıştığı rıza mekânizmalarının çökertilmesiyle

mümkün olabilir. Aşağıdan küreselleşme hareketi içinde olan her bir küresel sivil girişimin taleplerinin oluşması bu rızanın çekilmesine bağlıdır. Bu sayede mevcut küreselleşme insancıl bir hale getirilecektir (Brecher-Castello-Smith, 2002: 147-149).

Aşağıdan küreselleşme hareketi insancı olmayan küreselleşmeyi olumsuzluklarından arındıracak birçok öneri sunmaktadır. Birleşmiş Milletlerin reformize edilmesi bunların başında gelmektedir. Söz konusu BM reformu her ne kadar gelişmiş kapitalist ülkelerin jeopolitik ve jeostratejik çıkarlarından dolayı çok mümkün görünmese de tabandan yapılacak güçlü bir hareketin bunu mümkün kılacağı varsayılmaktadır. Reformun gerçekleşmesini mümkün kılmayan her türlü realist tutum insan haklarının her türlüşünü ikinci plana atmaktadır. Yine baskın devletlerin veto gücünden caymamaları küreselleşmenin insancılaştırılması karşısında en büyük engel olarak görülür. Bu realist tabloya rağmen reform umudunu canlı tutan husus tabandan başlayan hareketlerin küresel çapta bir demokrasiyi inşa edeceklerine dair umuttur. Bu hareketlerin olgunlaştırmaya çalıştıkları demokratik algı BM'nin realist bakış açısını terke zorlayacak nitelikte görülmektedir (Falk, 2001: 152-168). Gerçi normatif demokrasinin yani halkın halk tarafından halk için yönetimin gerekleri yerine getirilseydi bu algının yeşerme imkânı olabilirdi. Fakat mevcut durum böyle olmadığı için küreselleşmenin insan merkezli bir hale getirilmesi gerekmektedir. Onlar normatif demokrasinin küresel çapta mücadele eden sivil toplum güçlerini çeşitli gereklilikleriyle bir arada tutma gücüne sahip olmasını önemsenmektedirler. Özellikle birleştirici normatif demokrasinin vatandaşın rızasını önemsemesi, hukuk devletini öne alması, insan haklarını benimsemesi, katılımcı demokrasinin mekânizmalarını öne çıkarması, hükümetleri hesap verebilir hale getirmesi, kamusal hizmetlerinin öncelik kazanması potansiyelini taşıması nedeniyle küreselleşmenin olumsuzluklarını azaltabilecek nitelikte olması onlar için önemlidir (Falk, 2001: 196-197).

Aşağıdan küreselleşme hareketi bu yönleriyle sermaye güdümlü bir proje olmaktan ziyade insan merkezli bir projenin adı olmaktadır. Demokratik mekânizmaların işlemesi demek, hükümetlerin piyasa güçlerinin direktiflerine göre değil, tüm insanlığın faydasını gözetecek kararlar almasını sağlamaktır. Bu noktada devletlerin uluslararası ilişkilerde ülkelerin toprak bütünlüklerini gözetmeleri ve uluslararası ilişkilerde silahsızlanmaya çalışmaları bu durumun öncelikli şartı niteliğindedir. İnsan güdümlü bir küreselleşmenin oluşmasında devletlerin uluslararası sivil girişimcilere duyarlı hale gelmesi zorunlu görülmektedir (Falk, 2001: 67-68).

Aşağıdan küreselleşmeyi savunanlar mevcut küreselleşmenin toplumlari sifira dogru yariştirarak küresel sermayeye alan açtiğini söylemekte, büyük eşitsizlikler ve ekonomik dalgalanmalar yarattığını ifade etmektedirler. Bu halin de demokrasinin inşasına engel olduğunu belirtmektedirler. Bu halin sebebi, şirket yöneticileri ve politik seçkinlerin küresel düzeydeki işbirliğidir. Bu şekildeki bir küreselleşmenin sonuçlarına maruz kalan insanların kendi çıkarlarını dayatabilecekleri küresel bir iş birliğine ihtiyaçları vardır. Çünkü mevcut küreselleşmenin neoliberal politikaları sadece ulusal hareketlere, ulusal ekonomilere ve komünist hareketlere değil, milliyetçi düşüncelere ve sosyal demokrasiyi önceleyen hareketlere de zarar verdiği belirtilmektedir. Böylece yukarıdan küreselleşme gibi aşağıdan küreselleşmenin de etkin bir rol oynayabilmesi için küresel sivil girişimlerin ortak bir vizyon üzerinde bir araya gelmeleri davetinde bulunmaktadır (Brecher-Castello-Smith, 2002: 26-31). Bu noktada aşağıdan küreselleşme hareketi içinde çok farklı düşünce gruplarını ortak bir vizyon etrafında birleştirmeye çalışan öneriler de sunulmaktadır. Aşağıdan küreselleşmenin olumlu yönde sonuç almasına dönük tavsiye edilen küresel programın taslağı içerisinde sürdürülebilir kalkınma, insan hakları, çevresel sorunlar, insan hakları gibi başlıklar altında çeşitli çözüm önerileri sunulmaktadır. Bu anlamda aşağıdan küreselleşmenin küresel çapta mücadele alanını belirleyecek taslak yedi temel prensipten oluşmaktadır. Bunlar: Emek, çevre, toplum ve insan haklarını iyileştirmek, yerel düzeyden küresel düzeye kadar bütün kurumsal yapıları demokratikleştirmek, alınan kararların etkilenenler lehine alınmasını sağlamak, küresel zenginliği eşit bir düzeye getirmeye çalışmak, küresel kalkınmayı çevrenin hilafına yapmamak, küresel çapta insanlığın genel refahı için çabalamak, küresel ekonomik krizlere karşı korumayı içeren küresel bir programı hayata geçirerek küreselleşmenin olumsuzluklarını gidermek (Brecher-Castello-Smith, 2002: 92-100). Aşağıdan küreselleşme hareketini yönlendirebilecek ortak bir vizyon oluşturma gayretinin pratik bir karşılığının olabilmesi için her bir alt başlığın altında çeşitli çözüm önerileri sunulmaktadır. Bunlar da şu maddeleri içermektedir:

Birinci maddenin içerisinde asgari ücret ödemelerinin yeniden düzenlenmesi, sendikal örgütlenmenin güvenceye alınması, sosyal güvenlik hakkının oluşturulması, geçici işçilerin haklarının güvenceye alınması vardır. Bunların uygulanması için de küresel şirketlere baskı yapılması, iş yasalarının çalışanlar lehine küresel çapta standardize edilmeye çalışılması, ülkelerin ekonomik politikalarına baskı yapan DTÖ, IMF gibi kuruluşların tavan direktiflerinin kaldırılması ve özgür, ekonomik politikaların uygulanmasının BM eliyle güvenceye alınması gerekmektedir.

İkinci maddenin özü demokratikleşmeyi evrensel bir kazanım haline getirmeye çalışmaktır. Bunun için de küresel ekonominin geleceğinin belirlenmesinde herkesin düşüncelerinin alınması, küresel ekonominin geçmişi ile ilgili hakikat komisyonlarının kurulması, IMF, DTÖ, Dünya Bankası gibi uluslara arası örgütlerin denetime açılması ve kurumsal yapılarının demokratikleştirilmesi, ekonomik politikaların uygulanmasında sendika, kadın örgütleri, çevre grupları ve diğer sivil girişimcilerin görüşlerinin alınması, şirketlerin ulus ötesi faaliyetlerinin denetimlere açılması, ahbap çavuş kapitalizmini önlemek ve uluslararası para politikalarının belirlemek için diğer ülkelerin görüşlerinin alınması tavsiye edilmektedir.

Üçüncü madde yerel örgütlerin güçlendirilmesi yoluyla onların katılımını sağlamanın yolları ile ilgilidir. Yerel cemaatlerin küresel ekonominin kaprislerinden korunması, şirketlerin yerel düzeyde hesap vermesi, yerel ve ulusal kalkınma kapasitesinin artırılmaya çalışılması, yağmacılığa karşı bölgesel paktların kurulması zorunlu şartlar olarak ileri sürülmektedir.

Küresel zenginliğin ve gücün eşit hale getirilmesi için de ekonomik davranışların etik ölçüler içerisinde yapılmasını sağlamak, kuzey ve güney diyalogunun artırılması, zayıf ülkenin borçlarından dolayı kalkınmalarından mahrum bırakılmaması, küresel pazarın gelişmekte ve az gelişmiş ülkeler lehine düzenlenmesi, bu ülkelerin teknik donanımlarının artırılması ve sürdürülebilir bir ekonominin sağlanması noktasında tavsiyeler sunulmaktadır.

Küresel ekonominin çevresel sürdürülebilirlikle sağlanmasını içeren beşinci maddenin kapsamında kalkınmış ülkelerin çevreyi kirleten modellerinin dönüştürülmesi, uluslararası çevre sözleşmelerinin uygulamaya sokulması, ticaret anlaşmalarına çevresel korumayı öne alan maddeler konulması, ihracat uğruna doğal kaynakların talan edilmemesi gibi maddeler bulunmaktadır.

İnsani ve çevresel ihtiyaçları karşılayacak refahın yaratılmasını ifade eden altıncı maddenin içeriğinde kalkınmayı teşvik eden ekonomik politikaların uygulanması sırasında küresel sermaye baskısının kaldırılması önerilmektedir. Yerel üretimi ve tüketimi özendirerek politikaların uygulanması yoluyla ulusal ekonomilerin güçlendirilmesi, kalkınma planlarının teşvik edilmesi ve ulusal tam istihdam politikalarının yeniden devreye konulması düşünülmektedir.

Küresel ekonomik krizlerin ardından gelen çökuşlere karşı yapılması gerekenler şöyle sıralanmaktadır: Sermaye kontrollerinin yapılması, sıcak para vergisinin (Tobin Vergisi)

konulması, küresel likitidenin temin edilmesi, döviz kurlarının istikrarlı hale getirilmesi, spekülâtorlerin sebep olduğu zararların onlara ödettilmesi, uluslararası parasal denetimin sağlanması ve borçlu ülkelerin borçlarının insanların sosyal güvencelerinin hilafına alınmamasına dikkat etmektir (Brecher-Castello-Smith, 2002: 110-112).

Küreselleşen dünyada devletler küresel sermayenin veya şirketlerin güdümüne girerek kamu hizmetlerini önemsemediği, sadece güvenlikten sorumlu ibaret kalan bir yapıya dönüştüğü ve tüm belirsizliklerin ve endişelerin kaynağını oluşturduğu için tabandan gelen küresel ve yerel hareketlere büyük bir önem verilmektedir (Falk, 2001: 52-57). Bu sebeple, küreselleşmeyi durduraktan ziyade onu bazı ilkeler çerçevesinde dönüştürmeyi düşünen aşağıdan küreselleşme hareketinin düşünürleri her yerde küresel işbirliği oluşturmak için uluslararası ilişkileri güçlendirmeye dönük küresel yurttaşlık ilkesini öne çıkarmaktadırlar. Yurttaşlığın evrensel sorunlar üzerinden oluşturulduğu bu yapı içinde işsizliği dengeleyen temel gelir politikalarının sağlanması ve yoksullara yardım programlarının devreye sokulması düşünülmektedir. Aşağıdan küreselleşmenin düşünürleri entelektüel mülkiyet hakları ile ilgili yasal sınırların yeniden tespit ve tayin edilmesini talep ederek kalkınmanın önündeki bu tür engellerin oluşmasını önlemeye çalışmaktadırlar. Tarım alanındaki gelişmelerin hızlandırılması suretiyle yerel kalkınmanın sağlanması için hazır yiyeceklerden uzak durularak yerel ürünlerin kullanılmasını tavsiye etmektedirler (Klein vd., 2002: 10-16).

Aşağıdan küreselleşme hareketi kapitalist küreselleşmenin ortaya çıkardığı DTÖ, IMF ve Dünya Bankası gibi örgütlerin yerine alternatif kurumlar önermektedirler. Önerilen kurumlar arasında bunların muadili olan Uluslararası Varlık Kurumu, Küresel Yatırım Yardım Kurumu, Ticaret Kurumu gibi kurumlar bulunmaktadır. Küreselleşen kapitalizme ait kurumların reformasyonu yerine toptan değişimi ön gören bu yaklaşımın kurumlarından beklenen görevler şunlardır: Ticaret ve yatırım faaliyetlerinin daha zayıf olan ülkelere kaydırılması, kültürel kimliğe gereken önemin verilmesi, adil ticaretin önemsenmesi, sosyal güvenlik haklarının yeniden inşa edilmesi, şirket yatırımlarının halkın demokratik taleplerine göre belirlenmesi, küresel ticaretin yerel ekonomiler pahasına yapılmaması, ihracata yönelik ekonomik büyümenin tasarruf yapılmadan sağlanması, gelişmiş sanayi ülkelerinde kurulan fabrikaların özel kârdan ziyade kamu yararına göre çalıştırılması, fakir ülkelerin gelişmişliğine engel olan borçların silinmesi veyahut borçlarını ödeyebilecekleri adil mekânizmaların oluşturulması, insan hakları ihlallerine karşı önlemlerin alınması vs.. Alternatif olarak sunulan bu kurumların aşağıdan yukarıya doğru demokratik

mekânizmalarla oluşturulması gerektiği de özellikle belirtilmektedir (Klein vd., 2002: 64-67).

Alternatif küreselleşme hareketi olarak da ifade edilen aşağıdan küreselleşme hareketi kendisini ilk olarak bir dizi eylemlerle gösterdi. 18 Haziran 1999 yılında Almanya'nın Köln şehrinde toplanan G-8'lerin toplantısını protesto etmek için birçok insanın aynı anda farklı yerlerde yaptığı eylemleri sembolize eden J-18 eylemleri bunların ilkiydi. J-18 eyleminden yaklaşık beş ay sonra Seattle'de DTÖ'nün küresel sermayenin çıkarı adına yaptığı düzenlemeleri gündeme taşımak adına bir eylem daha düzenlendi. Tarihe N-30 eylemi olarak geçen bu eylemde, serbest ticaret ilkelerinden hareketle çok uluslu şirketler tarafından üçüncü dünya ülkelerinin kaynaklarının sömürülmesi protesto edildi. N-30 eyleminden yaklaşık dokuz ay sonra bu defa İtalya'nın Cenova kentinde düzenlenen G-8 toplantısı protesto edildi. Böylece yeni bir küresel sivil girişim başlatıldı (Tuna, 2005: 105-115).

Aşağıdan küreselleşme hareketi içerisinde en çok ses getiren Seattle eylemidir. Dünyanın birçok yerinden ve birçok farklı politik düşünceden gelen kişi ve grupların küreselleşmeye karşı bir tavır geliştirmek adına Seattle'de bir araya gelmesindeki ortak amaç küreselleşmenin olumsuzluklarını küresel gündeme taşımaktır. Bu protestoların merkezinde, gelişmekte olan ülke pazarlarının küresel güçlere baskıyla açılması, bu ülkelerde çalışanların sorunları, daha fazla kâr elde etmek adına yağmur ormanlarının ve her türlü biyolojik çeşitliliğin ortadan kaldırılması gibi konular bulunmaktadır (Chanda, 2009: 77-78). Küreselleşmeyi bütün yönleriyle protestosunun konusu haline getirmesi ve ilk küresel protesto hareketi olma özelliği taşıyan Seattle protestosu küreselleşmeye dair tüm şikâyetlerin bir araya geldiği bir buluşma noktası olarak değerlendirilmiştir. Seattle ve sonraki tüm protesto hareketleri mevcut küreselleşmeden şikâyetçi olan sayısız gruplardan oluşmaktaydı. Bunlar içerisinde büyük tarım şirketlerini hedef alanlar, hapisane sistemine karşı çıkanlar, az gelişmiş ülkeleri zor durumda bırakan borçları hedef alanlar, küresel sermayenin örgütleri olan kurumlara ve savaşa karşı olanlar da bulunmaktaydı. Dayanışma grupları olarak nitelendirilen bu grupların bir araya gelerek hem tekilliklerini koruduklarını hem de ortaklıklarını ifade ettikleri ifade edilmektedir (Hardt-Negri, 2004: 302-304). Aslında bu hareket, birçok farklı düşüncenin içinde olduğu çelişik bir hareket olarak da görülebilir. Sözkonusu bu farklılıklar çeşitliliğin merkezî bir değer olarak görülmesinden dolayı bir sorun olarak görülmemektedir (Brecher-Castello-Smith, 2002: 37-38). Yukarıda ifade edildiği üzere aşağıdan küreselleşme hareketi her ne kadar sol ağırlıklı bir yapı görünümündeyse de içinde sağ kanattan gruplar da bulunmaktadır. Örneğin İskoç Ulusal

Partisi ve Amerika First Partisi gibi küreselleşmeyi kendi özgürlüklerine karşı bir tehdit olarak görenlerden tutun da, küreselleşmeyi kendi dinlerine karşı tehdit olarak gören köktenciler ile aşırı milliyetçi ve neofaşist gruplar bu hareket içerisinde kendi tekilliklerini koruyarak bir araya geldikleri görülmektedir (Ritzer, 2011: 501).

Aşağıdan küreselleşme hareketi birçok sivil girişimden meydana geliyorsa da bunların içinde kurumsal yapısı ve teşkilatlanma becerisiyle en fazla ses getireni Fransa’da başlayan ve birçok Avrupa ülkesinde teşkilatları olan ATTAC olmaktadır. ATTAC tüm dünyada spekülasyon vergisinin uygulamaya konulmasını ve küresel finans kurumlarının yeniden düzenlenmesini yürürlüğe koymak amacıyla başlatılan tartışmaların sonucunda kuruldu. Tam adı “ Association Paur Une Taxation Financies Pour I’aide Aux Citoyens” olan ATTAC 3 Temmuz 1998 yılında Paris’te kuruldu (Grefe-Greffrath-Schumann, 2003: 15). ATTAC küresel sermayenin yarattığı güvensizliğin ve belirsizliğinin devletleri zor durumda bırakmasını, finans sermayesinin uluslararası örgütler vasıtasıyla dikte ettirdiği kuralları, şirketlerin başına buyruk ekonomik eylemlerini ve spekülasyonlarını önlemeye dönük tobin vergisini, işsizliği ve yarattığı sorunları gündeme taşıdı (Grefe-Greffrath-Schumann, 2003: 93). Tobin vergisi, finans sahalarının kurutulması, borç affı, emeklilik fonları ile ilgili konular ise ATTAC’ın asıl gündemleştirmeye çalıştığı konular arasında yer almaktadır (Grefe-Greffrath-Schumann, 2003: 108). Aşağıdan küreselleşme hareketinin önemli gruplarından olan ATTAC ile yakın temas içerisinde bulunan diğer önemli bir teşkilat ise Fransız çiftçi Jose Bove önderliğinde gıda bağımsızlığı mücadelesi veren, Mcdonaldsa karşı verdiği eylemle gündeme gelen, genetiği değiştirilmiş organizmalar üzerine tartışmaları gündeme taşıyan Fransız Köylü Hareketi’dir (Chanda, 2009: 269). Bu hareket, niteliksiz, kalitesiz ve GDO’lu ürünlerin yarattığı tehlikelere karşı sağlıklı, nitelikli ve kaliteli gıdadan yana tavır alarak çok uluslu şirketleri karşılarına aldı (Bove-Dufour, 2001: 66-67). Amerikan kültür (mutfak) emperyalizmine karşı düzenledikleri eylemlerle gündeme geldiler (Chanda, 2009: 305).

Seattle’deki eylemlerle küreselleşmenin yarattığı sorunları dünya gündemine taşımayı başaran aşağıdan küreselleşme girişiminin büyük bir taraftar kitlesi kazanmaya başlaması onları daha büyük ve kapsamlı projelere teşvik etti. Bu projelerin ilki Dünya Ekonomik Formuna alternatif bir nitelik taşıyan Dünya Sosyal Formu olmaktadır. Bu forumların ilkinin “Başka Bir Dünya Mümkün” sloganı ile Ocak 2001 yılında Brezilya’da düzenleme şansı bulan aşağıdan küreselleşme hareketi bunun gibi birçok foruma öncülük etti (Chanda, 2009: 284).

Dünya Sosyal Formu aşağıdan küreselleşme hareketinin dünya gündemine taşımak istediği konuların tartışılmasına imkân tanımaktadır. Birincisi 25 Ocak 2001'de Porto Alegre'da düzenlenen forum, zenginliğin yeniden üretimi ve toplumsal yeniden üretim, kaynaklara erişim ve engeller, sivil toplum ve kamusal alan, siyasal erk ve toplumsal erk gibi ana başlıkları tartışmak üzere bir araya geldi. İlk kongrede forumun katılım şartları ve ilkeleri üzerine bir bildiri de hazırlandı. İkincisi 31 Ocak- 5 Şubat 2002 tarihinde yine Porto Alegre'da düzenlendi. Bu forumda ÇUŞ'ların Latin Amerika'nın zenginliklerini sömürgeleştirmesi, demokrasi, bilgi hakkı, tobin vergisi, kadın hakları, zorunlu askerliğin kaldırılması, Filistin'in kendi kaderini tayin hakkı, çevresel sorunlar, işsizlik, cinsiyetçilik, neoliberal politikalara karşı mücadele, her halkın kendi kaderini belirlemesi ve üçüncü dünya ülkelerinin borçlarının silinmesi gibi konular gündeme alındı. Üçüncü forum üç yüze yakın seminer ve çeşitli atölye çalışmaları şeklinde yine aynı yerde yapıldı. Burada da sürdürülebilir kalkınma, çeşitlilik ve eşitlik, medya, kültür, siyasal erk, sivil toplum ve demokrasi gibi konular ele alındı. Dördüncü forum farklı bir yerde 16-21 Ocak 2004'te Hindistan'da düzenlendi (Şansever, 2003: 124). Genel olarak burada da aynı konular gündeme geldi.

Dünya sosyal formu geniş çaplı katılımların sağlandığı bir yer olmasının yanında bölgesel forumların düzenlenmesine de öncülük etmektedir. Avrupa Sosyal Forumu Fransa'da ve çeşitli Avrupa ülkelerinde düzenlendi. Bu forum, Savaşın reddedildiği, sosyal hakların korunduğu ve geliştirildiği, demokratik iletişim hakkının genişletildiği, yabancı düşmanlığının önlendiği, yabancıların kültürel ve eğitim haklarının garantiye alındığı yeni bir Avrupa'nın inşası için çeşitli kararlar aldı (Şansever, 2003: 7-8). Avrupa Sosyal Formu gibi diğer bölgesel bir forum da Akdeniz Sosyal Forumu'dur. Burada da demokratik yurttaşlık ve insan hakları, sosyal ve ekonomik haklar, göç ve göçmenlerin problemleri, kültürel farklılıklar, kalkınma modelleri gibi konular gündeme alınarak tartışıldı. Yine bir diğer sosyal forum da Asya Sosyal Forumu'dur. Bu forumda gündeme alınan konular toplumdan dışlanmışların hakları, köktenci hareketlerin tehditleri, kadın eşitliği, Filistin mücadelesi gibi konulardı. Diğer sosyal forumlar da şunlardır: Yerel Yönetimler Forumu, Dünya Parlamenterler Forumu, Dünya Eğitim Forumu, Dünya Yargıçlar Forumu, Dünya Sendikalar Forumu, Dünya Çocukları Forumu, Cinsel Farklılıklar Forumu... (Şansever, 2003: 81-85).

2.2.2 Neo-Aydınlanma Düşün:

Aydınlanma değerlerinin yeniden canlandırılmasıyla küreselleşmenin yarattığı sosyal, siyasal ve ekonomik sorunlara çözüm üretilebileceğini düşünenlerin oluşturduğu bu düşünce ekolü küreselleşme eleştirilerinin önemli bir vechesini oluşturmaktadır. Habermas'ın "Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje" tezinden mülhemle Neo-aydınlanmacı düşünürler, küreselleşmenin yarattığı olumsuzluklara yönelik çözüm önerileri içerisinde demokratik siyasetin yeniden canlandırılması, ulus devlet temelinde yer alan cumhuriyet değerleri sayesinde ulus devletin dinamik hale getirilmesini, sivil toplum örgütlerinin etkin kılınmasını, müzakere, uzlaşma ve diyalog gibi demokratik mekanizmaların icra edildiği düşünülen "agora" geleneğinin yeniden işlevselleştirilmesi, araçsal aklın "ben" merkezli bakış açısından iletişimsel eylemin "biz" merkezli bakış açısına geçilmesi, Üçüncü Yol ile sosyal demokrasiyi yeniden işlevselleştirilmesi, bilim ve siyasetin modernite bağlamında düşünümelliği ve sanayileşme yerine daha fazla modernleşme bulunmaktadır.

Neo aydınlanmacıların sunduğu önerilerin anlaşılabilmesi küreselleşmeye yönelik eleştirilere yakından bakmakla mümkündür. Mevcut küreselleşmenin yarattığı olumsuzlukların başında siyasetin sonuna gelinmesi, sivil toplum örgütlerinin önemsizleşmesi, siyasetin ekonomiye bağımlı hale gelmesi, ulus devletin varlık koşulu olan cumhuriyet değerlerinin zayıflaması, çevresel kısımların yaygınlaşması, yeni kabileciklerin doğarak ulus devleti parçalaması, küresel kapitalizmin endişe yaratacak boyutlara varması, bireyselleşmenin yanlış yönde seyretmesi, araçsal aklın yaşamsal alanları tehdit eder hale gelmesi gibi sorunlar gelmektedir.

İktidarın büyük bir kısmının siyaset dışına çıkarıldığı küreselleşme dünyasında yaygın bir güvensizlik, belirsizlik ve endişe hâkim olmuştur. Küreselleşmenin belirsizlik ve endişenin kaynağı olmasının nedeni "şeylerin kontrolden çıktığına" dair verdiği derin histir. Bu, dünya meselelerinin ele alınamaz ve kendi başına buyruk hale gelmesi sorunundan kaynaklanmaktadır (Bauman, 2010: 69). Küreselleşmenin yarattığı belirsizlik, endişe ve güvensizliğin ortadan kaldırılmasını sağlayan kolektif davranabilme yeteneklerimizin kaybedilmesi sorunların artmasını pekiştirmektedir. Bireylerin kendi dertlerini küreselleşmeyle birlikte özelleştirerek toplumsal yapıdan ayrı görmeye başlaması belki de küreselleşmenin problemleri bir süreç hale gelmesinin başında gelmektedir. Dolayısıyla sözkonusu bireylerin hayat biyografileri ile toplumsal yapı arasında kaybettikleri bağ sonucunda "kamusal iyi"

anlayışlarının tükendiği görülmekte ve bu en çok problem edilen sorunların başında gelmektedir. Başka bir ifadeyle ortak davalara hep birlikte çözüm üreten mekânizmalar ortadan kalkmaktadır. Ortak sorunlarla hesaplaşan cemaatvari duyguların yoğunlaştığı yerlerin olmaması “askı tarzı cemaatlerin” oluşmasına neden olmakta ve bunlar sorunlara tatmin sağlayıcı çözümler bulamamaktadır. Bundan dolayı küreselleşen sermayenin yarattığı belirsizliğin kaynağına yönelik sağlam bir dayanağın bulunmaması problemin bir yönü iken, bu sağlam dayanağın olması durumunda belirsizliğe yönelik yapılacak hiçbir şeyin olmadığına dair insanların güvenlerini kaybetmeye başlaması da problemin bir diğer yönüdür (Bauman, 2012: 16-58). Bu yüzden araçsal aklın yol açtığı metalaşma yerine eleştirel aklın devreye girmesi gerekmektedir. O halde özerkliğin ve özgürlüğün kamusal alanda kolektif düzeyde gerçekleşmesi ve siyasetin sağlam bir zemine kavuşturulması belirsizliğin ve endişenin panzehiridir (Boz: 2007: 86). Çünkü kamusal iyiyi temsil edebilecek ortak ütopyaların ortadan kalkmasıyla birlikte insanlar güvenliklerini özgürlüklerine kurban etmektedirler (Boz, 2007: 25-29). Bu dönemler insanlığın ortak davalara ortak çözümler üretebilme gücüne ihtiyaç duyduğu zamanlardır. Tarihin hiçbir döneminde rastlanılmayan birbirinden ruhen bu kadar uzak bulunan insanlığın bir arada yaşamasının yegâne şartı olarak görülür (Boz, 2007: 61).

Küresel sermayenin dizginlenemez gücüne karşı panzehir olabilecek siyasi kurumların -şirketlerin neoliberal ilkeler doğrultusunda yaptığı çok yönlü anlaşmalar sayesinde- elleri ve kollarının bağlanması mevcut belirsizliğin ve bundan kaynaklı endişenin kaynağıdır. Ekonominin politikadan ayrılması ve yahut ekonominin politikanın düzenleyici gücünden muaf tutulması toplumsal gücün dağılmasının önemli nedenidir (Bauman, 2010: 80). Bunun karşısında cumhuriyetçilik bireylerin özgürlüklerini işleyerek toplumu kendi kendini denetleyen bir cemaate dönüştüren ortak iyiyi sağlamaya dönük çabaların imkânı olarak görülür. Cumhuriyetçi değerlerle bağın kopması durumunda ise birey ile toplum, özel çıkar ile kamusal çıkar, eşitlik ile özgürlük arasında çelişkiler baş göstermeye başlar (Bauman, 2012: 175-176). Bu süreç içerisinde sadece ulusal hükümetler değil aynı zamanda aile, sendika, kooperatifler, dernekler de zayıflamaktadır. Böylece ulusal hükümetler başta olmak üzere dayanışma üzerine kurulu bütün toplumsal yapıların güçsüzleşmesiyle motive olan küreselleşen kapitalizm yükselen esnekliğe dayalı hâkimiyetini güçlendirmektedir. İş ve sosyal güvenliğin reddi anlamına gelen esneklik adı altında ise işçiler rahatça işlerinden çıkarılmakta, sözleşmeler geçici olmakta, çalışanların tazminatları ödenmemekte, kolektif tavır geliştirmenin önünü kesmek için çalışanlar ödülleri yoluyla bireyselleştirilmekte ve

ortak tavır geliştirme yetenekleri baltalanmaktadır. Yani aşırı katı görülen emek piyasası başta olmak üzere kollektif tavır sergileme potansiyeli olan bütün yapılar esnetilerek yumuşak, uysal ve hamur gibi çabucak yoğrulabilir bir hale getirilmekte, böylece kendilerine her ne yapılırsa yapılsın kolektif olarak örgütlenemez ve direniş gösteremez olmaktadır. Bu durum sonucunda insanlar bir belirsizliğin içinde yuvarlanmaktadır. Bu aynı zamanda işten çıkarılanların sosyal haklarıyla birlikte onurlarının düşürülmesine neden olan yapısal ve sistematik bir şiddettir. Bu yapısal ve sistematik şiddetin karşısında duran ve insanlara güven ve cesaret veren “dayanışmanın gücü” neoliberal politikaların kurbanı olmaktadır. Sonuç olarak toplumsal meseleleri kolektif eyleme dökmenin giderek zorlaşması ve güçten düşmesi küreselleşmenin bu dünyaya sunduğu en ciddi olumsuzluklardan biri olmaktadır (Bauman, 2010: 80).

Bütün belirsizlik koşullarını ortaya çıkaran mekânizmaların itici gücünü sınırsız piyasa güçleri oluşturmaktadır. Sermaye hareketlerine müdahale edebilmek ise rasyonel tek seçenektir. Belirsizlik ve güvensizlik yaratan güçlerin çoğu küresel kaynaklıdır. Bu noktada halkın yaşadığı belirsizliğe çözüm sunmak için devlet yöneticilerinin tercih ettiği politik vaatler de yangına körükle gitmek gibidir. Belirsizliği ve güvensizliği giderme adına daha fazla esneklik, daha fazla yabancı sermaye çekmeye yönelik adımlar daha fazla belirsizlik üretmektedir. Sınırsız sermaye piyasasının görünmez eli esnekliğin, deregülasyonun ve rekabet ortamının gereklerini dikte ettirerek belirsizliği üretmektedir. Dolayısıyla belirsizlik bu piyasanın felaketi olmaktan ziyade onun varlık koşulu olmaktadır. Piyasanın tüm insanlığa getirdiği ortak sorun bu belirsizliğin kendisinden kaynaklanmaktadır. Yine piyasanın yarattığı bu felaketlerin en tehlikeli yanı ise kendilerini sürekli saklayabilme maharetlerinde yatmaktadır. Sınırsız sermaye piyasası bunları arz talep, rekabet gücü, serbest piyasa ekonomisi, küresel ticaret gibi isimler altında yapmaktadır (Bauman, 2012: 37-64).

Neo-aydınlamacı diye tabir ettiğimiz bu düşünceye göre küreselleşen kapitalist sermayenin güdümünde çalışan şirketlerin yatırım yapması kamusal yararın lehine değildir. Refah devleti döneminde uygulamaya sokulan tam istihdam programları ve güvenceye alınan sosyal güvenlik hakları bu şirketlerin aleyhine olduğu için kaldırılmaya çalışıldı. Bu şirketler esnek iş gücü kılıfı altında hem bu uygulamalara son vermeye çalıştılar hem de kârlarını artırarak çalışanların taleplerini göz ardı etme imkânına kavuştular. Esneklik adına şirketlerin kâr verimliliğini önceleyen ekonomik politikalar içinde sosyal haklar, tam istihdam ve emeklilik paketleri bulunmamaktadır. Dolayısıyla küreselleşen dünyanın iş

dünyası düşük ücretli, sosyal hakları ve iş güvenlikleri olmayan işçiler ortaya çıkarmaktadır (Barber, 2007: 34).

Bu düşünceye göre küreselleşen kapitalizm bu yeni bir evrede eğlence ve enformasyon gücüyle yaşam tarzları üzerinden sermayeyi artırmakta, sonuç olarak insanların akıllarını ve ruhlarını ele geçirmektedir. Bu minvalde yumuşak gücün ideolojisi olan postmodern kapitalizm Amerikan yaşam tarzını insan bedenine ve ruhuna dikte ettirmek için çabalamaktadır. İmaj ve hayat stili üzerinden işleyen postmodern kapitalizmin hedefinde insanların ihtiyaçlarını simgeleyen bedenden çok insanların ruhlarını okşayan yaşam tarzları bulunmaktadır. Örneğin Amerikan kökenli Coca Cola, Nike, KFC, Levi's gibi markaların amaçları bir malın sadece kullanımına dönük üretimini ifade etmemekte, aynı zamanda bireyi sürekli olarak kendisine çeken imajlar yaratmaktadır. Son tahlilde 20. yüzyılın sonlarına doğru meydana gelen enformasyon teknolojilerindeki gelişmelerin ürünü olan McWorld'un dünyasında satılan şey, markanın imajı ve onun etrafında şekillenen hayat tarzları olmaktadır. (Barber, 2007: 67-75). Yani küresel mal akışı üretilen mallara belirli kodların işlenmesiyle gerçekleşmektedir.

Küresel postmodern kapitalizm her zamankinden daha fazla Amerikanvari bir hayat tarzı üzerinden işlemektedir. Farklılık ve çeşitlilik vurgusu altında tektipleşen bir hayatın dayatması olan McWorld'un dünyasında bireyleri kültürel ihtiyaçlarından koparma çabası sergilenmektedir. Bu çabanın ana üssü bireylerin tüketim alışkanlıklarının manipüle edilmesidir. Bu cümleden olmak üzere çay içenleri Coca Cola'nın müşterisi, kamu araçlarını kullananları özel araç kullanıcısı haline, spora ilgisiz olanı küresel spor markalarının bağımlısı ve spor ayakkabı tüketicisi haline getirmek bu manipülasyonun örnekleri konumundadır. O halde denebilir ki, eğlenme postmodern kapitalizmi üreten ideolojik bir elbiseye bürünmektedir (Barber, 2007: 77-80).

Neo-aydınlanmacı düşünceye göre post modern kapitalizmin işlerlik kazandığı McWorld'un dünyasında üretilen her şey tinsel olanı eşitleyen ve tüm ayrımları dümdüz eden videolojinin eseridir. McWorld'un dünyasının önemli yapı taşları olan tv, film, kitaplar ve tema parklar kültürleri hipnotize ederek tek tip kültürü yaymaktadırlar. Amerikan hayat tarzı, tüketicilik, pop kültüre göre yaşamak, çılgınlık seviyesindeki alış veriş alışkanlığı Hollywood'un film endüstrisi üzerinden yayılmaktadır. McWorld'un bu yayılmacı ticareti kültürlerin dönüştürülmesi ve tek tipleşmesi üzerinden gerçekleşmektedir. McWorld'un dünyasında üretilenler Amerikan hayat tarzının şablonuna göre biçimlenmekte, McWorld'un

zincirlerinde dünyanın tüm insanlarını kendi tüketicisi haline getirecek vaatler bulunmaktadır. Küresel piyasanın güçlerinin kendi kârlarını artırmak adına tüm kültürleri yanlış yollara sevk etmesi, bireylerin ve ulusların özerkliğini ortadan kaldıran en önemli faildir. Çünkü McWorld tüketim için insan ruhunu ve aklını ele geçirebilecek yeni ve çeşitli kültürel değerler yaratmaya çalışmaktadır. Yaratılan ve çeşitlendirilen bu kültürel değerlerin kamusal politikalar lehine işlemediğini söylemek mümkündür (Barber, 2007: 126-127).

Tektipleştirme adına McWorld her türlü etnik ve yahut dini cihadı ortadan kaldırmaya çalışırken kendisine yönelen kültürel saldırganlığın ifadesi olan cihadın tetikleyicisi olması onun paradokslarından biri olmaktadır. Hükümet yetkilileri her ne kadar kültürel saldırganlığın kendisine yönelik bir tepki içerisinde olsalar da onun üretimini yapan McWorld dünyasıyla yakın işbirliği yapmaktadır. McWorld dünyası kendisine karşı olan araçları yine kendi lehine kullanarak hayatımızın her alanına sirayet etmektedir. Örneğin her ne kadar Katalonya ve Quebec’ler merkezi hükümet ile özerk bir mücadele içerisinde olsalar da aynı mücadeleyi McWorld’e karşı kaybetmekte olduğu görülmektedir. Yine benzer olarak Japonya’da ayrı bir kimlik için mücadele veren Okivanalılar kendi müziklerini Amerika rock müzikleriyle harmanlayarak aslında McWorld’un dünyasının içine akmaktadırlar. Bu örnekler bu cihadın paradoksları niteliğindedir. Kültürel kimlikleri için mücadele eden gençler bir yandan kimliklerini korumak adına silahlanırken diğer taraftan McWorld’un araçlarıyla onu kendi elleriyle üretmeye devam etmektedirler (Barber, 2007: 205-211)

Neo-aydınlanmacı diye sınıflandırdığımız düşünceye göre çağdaş demokratik devletin olmazsa olmazı niteliğinde olan kamusal yararın bireysel çıkarlara üstün gelen anlayışı bu küresel piyasa ekonomisinin eliyle ortadan kalkmaya yüz tutmaktadır. McWorld’un küresel piyasa ekonomisi herkesin herkese savaş açtığı Hobbes’un doğal durumunu hatırlatmaktadır. Sanal şirketlerin gerçek ulusları yenilgiye uğratan -bırakınız yapsınlar-ı uygulamaları- gizli eli piyasanın hayaletidir. Piyasanın bu gizli eli kendisine yönelik bütün müdahalelerden nefret etmektedir. Küreselleşen sınırsız kapitalizmin müdahale kabul etmeyen yönü kamu yararı, çevrenin korunması, tam istihdam, adalet ve eşitlik hilafına gelişme kaydetmektedir. Bu yüzden adalet, eşitlik, demokrasi ve özgürlüğü hiçe sayan McWorld’un piyasa ekonomisine devletin müdahale etmesi zorunlu görünmektedir (Barber, 2007: 35-38). Özellikle McWorld’un dünyasından çıkan NAFTA gibi bölgesel anlaşmaların ortaya çıkardığı durumlar bu sonucu özetlemektedir. Bu gibi anlaşmalar Amerikan iş dünyasına hizmet eden uygulamaların imzaya çıktığı yerlerdir. Amerika güdümlü bu bölgesel

anlaşmalar tam istihdam, insan onuruna uygun kalkınma modelleri, boş zamanın yaratıcı ve uygarca kullanılması, sosyal güvenlik ve emeklilik haklarının güvenceye alınması gibi esaslara dayanmaktan ziyade sınırsız kapitalizmin kârdan başka bir şey düşünmeyen mantığına dayanmaktadır (Barber, 2007: 110).

Küresel sermaye ve finans dünyasının öncüleri ticaret duvarları, sermaye hareketlerine müdahale edilmesi ve yerli çıkarların savunulmasından nefret etmektedir. Küresel sermaye nefret ettiği bu unsurlara karşı kendini güvene almak için vatandaşları, göçmenleri sınır dışına itmek, yabacıları ürkütmeye çalışmak gibi başka sorunlarla meşgul etmeye çalışmaktadır. Siyasetçiler de küresel belirsizliğin gücünü tespit etmek yerine bu gibi sorunlarla uğraştıklarını göstererek halkının endişelerini kısmen hafifletmeye çalışmaktadırlar. Siyasetçilerin dışa kapanmaya yol açan bu uygulamaları desteklemesi her ne kadar cemaatin savunulması olarak görülse de bu, küreselleşme güçlerinin aradığı serbestliği ve hareketliliği bir o kadar arttırmaktadır. Bu hareketlilik ise her zaman için güvensizliğin üretimiyle at başı gitmektedir (Barber, 2007: 198). Küreselleşme güçleri kendine yöneltilen hedefleri başka bir yöne çevirmek için sadece bu sorunları gündeme taşımamakta aynı zamanda ayrılıkçılarla da zımnî bir anlaşma yapmaktadırlar. Her renkten ve her kesimden ayrılıkçıların farkında olmayarak küreselleşmenin güçleriyle işbirliği yapması ve egemen devlete diz çöktürme isteği, bu görünmez iktidara gücünü daha bir pekiştirme şansı vermektedir. Bu minvalde birçok yerel, küçük ve sözde cumhuriyetin kurulması küresel bir cumhuriyetin kurulmasını zorlaştırmaktadır (Bauman, 2012: 203).

Kaos durumunda olan günümüz dünyasının gerçek aktörleri artık kesinlikle uluslar değil birbirleriyle boy ölçüşen kabilelerdir. Çok kültürlülük adına sınırlarını etnik kimlik temelli çizmeye çalışan bu kabileler, birçok etnik, dinsel, dilsel grubu cumhuriyet değerleri ile bir araya getirmeyi başaran ulus devletin bütünlüğünü parçalamaktadır. Çok kültürlülük ve kendi kaderini tayin hakkı gibi unsurlar etnik nefretlerin sebebi olarak görülmektedir. Küreselleşmeyi eleştiren düşünürlere göre özellikle sömürgecilik ve emperyalizm sonrası yerleşim yerlerinde ortaya çıkan bu hareketlerin temelinde karşısındakini imha etmekten başka bir amaç bulunmaz. Onlara göre bu bölünmeler ve ayrılıkçı hareketler çok kültürlülük kılıfı altında kanser hücreleri gibi çoğalarak ulusal bünyeye zarar vermektedir (Barber, 2007: 16-17). Ulusal bünyeye zarar veren kabilecilik, klancılık ve etnosentrizm'in bu kadar görünür olması küreselleşmenin yarattığı yurtsuzlaşmaya verilen tepkilerdir (Hablemitoğlu,

2005: 58). Özellikle bu tepkiler BM'in üye sayısını artıran fiyasko devletlerin doğmasına neden olmaktadır (Hobsbawn, 2008: 85).

Etnik köken kaynaklı endişenin altındaki saikler, cihat ile kavramsallaştırılmaya çalışılan dinsel köktencilik ile etnik ayrılıkçı bölünmelerdir. Bu endişelerin sebebinin ulus devletin parçalanması sonucunda insanların insanlarla, kültürlerin kültürlerle, kabilelerin kabilelerle boy ölçüştüğü Balkanlaşma tehlikesi oluşturmaktadır. Cihadın dünyası içinde karşılıklı bağımlılığa, yapay işbirliklerine, karşılıklı teknolojiye, pop kültüre ve ortak pazarlara karşı çıkmaktadır. Geleceğin dünyasına makyaj yaparak güzel göstermeye çalışan, iyimser bakış açılı ama sonuçları itibariyle insanlık için kötü sonuçların ortaya çıkmasını ifade eden, tek düzeliliği talep eden ve insanları her yerde hızlı müzik, hızlı iletişim, pop kültür ile hipnotize etmeye çalışan, videolojinin dünyasını simgeleyen McWorld'un tehlikesi bulunmaktadır. Babil ile Disney arasında sıkışan günümüz dünyası bir yandan kabileciliklerle parçalanmaktayken diğer taraftan isteksiz bir şekilde bir araya gelmektedir. Gerilimli bir sürecin baskısı altında kalan dünyanın buradaki en büyük kayıplarından biri kolektif bir tavır geliştirmeye dönük demokratik mekânizmaların ortadan kalkmasıdır. CihatMcWorld'un dünyasına karşı gelirken diğer taraftan onu üretmektedir. Aynı şekilde McWorld cihadı yaratırken bir yandan da onu tehdit etmektedir. Cihat McWorld'un yalnızca hasmı değil aynı zamanda çocuğudur. Söz konusu olan daha çok McWorld vasıtasıyla ortaya çıkan cihattır. Danışıklı bu dövüşün kaybedeni demokrasi, ulus devletin varlık koşulu olan cumhuriyet değerleri ve insan özgürlüğü olmaktadır. Cihat ve McWorld eşit güçte farklı yönlerde hareket etmektedirler. Hareketin cihat tarafı nefret duygularını körüklemekte, etnik sınırlara dayalı yeni oluşumları meydana getirmeye çalışmaktayken McWorld tarafı pazarları evrenselleştirerek sınırları geçiren bir hale getirmektedir. Farklı özellikleri olan bu iki hareketin ortak yönleri şunlardır: Her iki anlayış egemen ulus devletin demokratik kurumlarına zarar vermekte, sivil toplumun gücü ve demokratik yurttaşlığı dışlamakta ve bireysel özgürlüğe karşı kayıtsız kalmaktadır. Cihat kabilecilik duyguları üzerinden bireysel özgürlükleri kısıtlayarak kan bağına dayalı köktenci refleksleri doğurmakta, McWorld ise küresel pazarların tüketim ve kar mantığı üzerinden işleyen mekanizmasını egemen kılarak yurttaşların ortak kamusal iyiyi tesis etmesinin araçları olan demokratik müzakere kanallarını ortadan kaldırmaktadır. Her ikisi de bir araya gelmek ve sorunları ortaklaştırarak çözüm aramanın imkânlarını sunan cumhuriyetin erdemlerini yok etmekte ve yurttaşların bunu sağlayabilecek demokratik araçlarına zarar

vermektedir. Her iki hareketinde gündeminde eşitlik, adalet, özgürlük bulunmamaktadır (Barber, 2007: 11-14).

Son birkaç yüzyıldır çoğunlukla ulus devletlerin demokratik ve eşitlikçi kurumlar olduğu ve bu ulus devletlerin kendi insanlarına yurttaşlık haklarını bahsettiği ve aynı zamanda bu hakların teminatı olduğu belirtilmektedir. Son çeyrek yüzyıl içinde McWorld ve cihat, ulus devletin bütünlüğünü sağlayan demokratik mekanizmaları parçalayarak vatandaşlığın altını oyduğu dile getirilmektedir. Özellikle Mcworld dünyasının görünmez gizli karakteri hiçbir yönlendirmeye ve düzenlemeye fırsat tanımadan kendi aç gözlülüğünde ve başıboşluğunda işlemektedir. McWorld'un alım satım özgürlüğü insanların belirli kamusal sorunları müzakere ederek belirli bir uzlaşmaya varabilme gücünü ortadan kaldırmaktadır. IMF ve Dünya Bankası sayesinde, özelleştirme ve rekabet adına toplumsal eşitlik ve denge ortadan kalkmaktadır. Küreselleşen sınırsız kapitalizmin ilerlemesiyle uzun vadede ulusal egemenliğin geri plana düşme eğilimi artmaktadır (Barber, 2007: 238-239).

Bir zamanlar güven içinde yaşayan vatandaşlar, artık içinde yaşadıkları devletlerin egemenliklerini kaybetmelerinden dolayı kaderleriyle başbaşa bırakılarak terke zorlanmaktadır. Egemenliğin zorunlu araçları olan ekonomik, kültürel, askeri gücün dayanakları sınırsız piyasanın gücü karşısında parçalanarak aciz kalmaktadır. Küresel serbest ticarete giden yolda yurttaşları bir araya getiren milletin cemaatçi işlevi son bulmaktadır. Bu anlam dünyasının parçalanması bireyleri toplumsal, ekonomik ve psikolojik yönden yalnızlaştırmaktadır (Bauman, 2012: 50). Aydınlanmanın doğurduğu modernite idealinin gerçekleştiği modern ulus devlet, çok boyutlu ilişkiler ve akışkan sermayenin gücüyle zayıflamaya başlamıştır. Toplumsal bağları tahkim etme gücünün motoru olan sınıf siyasetinin uygulamaya soktuğu refah devleti uygulamaları da ortadan kalkmıştır. Bu durum vatandaşları baş başa kaldığı yalnızlığın nedenidir. Küreselleşme süreci ile birlikte ekonomiyi düzenleme gücünü kaybeden devletler yeteneklerini artık küresel sermayeyi çekecek politikalar uğruna kullanmaya başlamışlardır. Ulus-devletler, ekonomi düzlemindeki yetkilerini bu sebeple DTÖ, IMF ve Dünya Bankası gibi ülkelere bırakmak zorunda kalmıştır. Bir zamanlar sermayeyi yönlendirebilme gücünü elinde bulunduran ulus devletler şimdi küresel sermayeyi güvence altına bir "ara örgüte" dönüşmüştür. Deyim yerindeyse "Bahçıvan devlet" yerini zamanla "bekçi devlet"e bırakmıştır. Bekçi devlet konumuna indirgenen devlet, tebaasının maruz kaldığı her türlü kolektif tehlikeye karşı siyasal bir güvence verme gücünden mahrum bırakılmıştır. Zaten günümüz sermayesi küresel

sermayeyi çekecek düzeyde çaba sarf eden ve bu sermayeye beklilik eden devletlere ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla “devletsiz ulusların” kimlik eksenli politik çıkışlarına küresel sermayenin ihtiyacı olduğu izahtan vareste olmaktadır (Tüzün, 2013: 73-76).

Küresel kapitalizmin sınırsız dünyasına açılan kapı olan ‘bırakınız yapsınlar’ politikalar’ ulus devlet egemenliğini en çok tehlikeye sokan tehditlerin başında gelmektedir. Ölümcül bir yapıya sahip olan bu politikalar egemenliğin kaybolmasının nedenlerinden biridir. Devlet aslı itibarıyla bu politikalar sonucunda güçlenen vahşi kapitalizmin panzehiri olabileme kapasitesini taşımaktadır. Devlet egemenliğinin dayanaklarından olan biz duygusu ile yurttaşlar sorumluluklarının bilincinden uzaklaşmakta ve küresel kapitalizmden dolayı pazarın sınırsızlığına çözüm bulabilme imkânını kaybetmektedirler. Oysaki yurttaşların demokratik mekânizmalar yoluyla topluluk bağlarını güçlendirmesi ve pazarın tüketici ilkel beninin karşısında durup demokrasiyi işlevsel kılması gerekmektedir. Dolayısıyla demokrasiden beklenen, piyasanın sınır tanımayan gücünü dengelemesi, yurttaşlarını eğitebilmesi, ortak değerler yaratabilmesi, piyasanın anarşik bir yapıya kavuşarak tekelleşmesinin önünü kesmesi, kamusal sorunların ortaklaştırılarak ortak çözümlere ulaşabilmeyi sağlamasıdır (Barber, 2007: 260-264). Siyasetin can damarı olan yurttaşın tüketici olarak görülmeye başlandığı bir dönemde demokrasinin varlığı ve gerekliliği öne çıkmaktadır (Hobsbawn, 2008: 110).

Küreselleşen kapitalist finans piyasası ve sermayesinin gücüyle ortaya çıkan endişelerin ilk kurbanları cumhuriyetçi kurumlar olmaktadır. Cumhuriyetçi kurumları önemli kılan husus, onların ortak iyinin ve hayatın nasıl olması gerektiğiyle ilgili kararların özgür bireyler tarafından verilmesini teminat altına alabilecek potansiyelde olmasıdır. Bireyler özgürlüklerini artıran bir toplum kurmadıkça özgür olmalarının mümkün olamayacağı ifade edilmekte dolayısıyla küreselleşen dünyanın yarattığı belirsizliğin giderilmesi için agora’nın demokratik mantığının yeniden bir kazanım haline getirilmesi gerekmektedir. Agora sadece kamusal olanla özel olanın buluştuğu bir alan değildir. O aynı zamanda kamusal sorunlara çözüm aramanın çeşitli yollarının müzakere edildiği bir yerin temsili niteliğindedir. Mekân dışılaşan ve anarşik bir hal alan piyasa agoranın bu düzlemde işleyen mantığını sürekli tehdit etmektedir. Sorunların her geçen gün kişiselleşerek ve özelleşmeye uğrayarak özel alanlara çekildiği günümüz küreselleşme dünyasında en iyi araç agoradır. Bu anlamıyla neo aydınlamacı düşün özüne dönme gayretidir. (Bauman, 2012: 117, 183). Habermas’ın kamusal alana atfettiği anlam bundan uzak değildir. O’na göre özel şahısların kamusal

topluluk olarak ortaya çıktıkları kamusal alan, insanların bir araya gelerek usa dayalı bir diyalog geliştirebildikleri bir demokratik mekân olarak tasarlanmaktadır. Özel çıkarların önceden giremediği, ortak davaların konu edildiği bu alan zamanla kapitalist pazar ekonomisinin etkisi altına girerek etkinliğini kaybetmiştir (Vergin, 2007: 43). Entelektüelin görevi de burada ortaya çıkmaktadır. Toplumun geniş kesimlerini demokrasi sürecine sevk ederek aydınlanma düşüncesini başlatması görevi aydına verilir. Böylece toplumsal sistemin meşruluğu bir kez daha kamunun tartışma konusu haline gelecek ve toplumsal sistem kendisini metalaşmanın veya endüstrileşmenin başarıları açısından değil kişi yönelimli değerler açısından, araçsal akıl açısından değil pratik aklın gerekleri açısından meşrulaştırmak zorunda hissedecektir. Bunun da modernite projesinin vaat ettiği özgürleşme koşullarını ortaya çıkarması beklenmektedir (Bauman, 2003: 228).

Demokrasi, özgür ve sorumlu yurttaşlık ve sivil toplumun güç bulduğu cumhuriyet yapısı içinde önceden tasarlanmış bir “iyi hayat” modelinin insanlara dayatılamaması küreselleşen kapitalizme set çekilmesi açısından önemli görünmektedir. Cumhuriyet değerlerinin yaygınlaşması yolu ile yurttaşın kendi iyi hayatının nasıl olması gerektiğine ilişkin anlayışını ortaya koyabileceği mekanizmaları bulabilecektir. Özgür ve sorumlu yurttaşın inşa ettiği hayat modeli her zaman için kamusal faydayı gözetir. Cumhuriyet özgürlüğü daraltan değil genişleten yapısıyla küresel kapitalizmin endişelerini, belirsizliklerini ve güvensizliğini giderebilecek güçte bir potansiyel taşıması yönüyle alternatifsiz görünür. Hızla küreselleşen ve gittikçe mekân dışılaşan piyasanın siyasi ve yerel kısıtlamalardan kurtulması, servet ve gelir eşitsizliğinin sebebidir. Yoksulları yoksulluğundan çıkarmak özgür yurttaşlar cumhuriyetinin vazgeçilmez bir koşuludur. Yoksulların, belirsiz ekonomi politiğinin sonucunda ortaya çıkan yoksulluk sorununa çözüm üretmesi ancak yoksulluğu kendi biyografilerinin bir parçası haline getirip kamusal alana taşınmalarıyla mümkün olmaktadır. Mali güçlerin ve meta pazarlarının oluşturduğu piyasa sonucunda ekonomi siyasetten kopmakta dolayısıyla iktidarın siyasetten kopması sermayenin mekân dışılaşma hızının artmasını tetiklemektedir. Bu kopuşlar belirsizlik ve güvensizlik yaratmaktadır. Özgür yurttaşların cumhuriyetinden küreselleşmenin belirsizliğine engel olacak güç ekonominin yeniden siyasete bağlı kılınması olarak görülmektedir. Siyasi olarak denetlenmeyen bir alanda sürekli mekân dışılaşarak her yere yayılan pazar gücüne karşı siyasetin yeni araçlar geliştirmesi zorunlu görünmektedir. Dolayısıyla yeni bir küresel enternasyonalizmin inşa edilmesi vazgeçilmez bir koşul olarak görülmektedir (Bauman, 2012: 186-201).

Küreselleşen kapitalizme panzehir olabilecek demokratik mekânizmaların varlık göstermesi için uluslararası kurumların varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Demokrasinin işlevselliği bir kamunun yaratılmasıyla yakından bağlantılı olduğu için küresel çapta sivil topluma büyük görevler düşmektedir. Ortaklaşmacı duyguların harekete geçmesinin itici gücü olan sivil toplum örgütleri McWorld'un dünyasının baştan çıkarıcılığına karşı tutumların yaratıldığı demokratik bir örgütlenme modeli olmasından önemli görünmektedir (Barber, 2007: 297-298). Bu model içinde öne çıkan güç "kardeşinin de bekçisisin!" emrini harekete geçiren Levinasçı ahlakıdır (Tüzün, 2013: 78). Sivil toplumu bu kadar önemli kılan bir diğer husus da onun demokrasiyi inşa eden bir güç olarak görülmesidir. Devlet ile pazar arasında aracılık görevi üstlenen sivil toplum örgütleri kamusal yararı geliştirebilme kapasitesi taşımaktadır. Sivil toplum beri taraftan uluslararası arenada inşa edilecek küresel demokrasinin de itici güçlerinden biri olmaktadır (Barber, 2007: 307-308). Küreselleşme kardeşinin bekçisi olmayan Kabilleri çoğaltmış, siyaset ile iktidarı ekonomiden ayırmış, siyaseti yerele hapsederek siyaseti güçten düşürmüştür. Küreselleşmenin vahşi kapitalist etiğine karşı siyasete yeniden güç veren Levinasçı ahlakla bezenmiş küresel bir iktidara ihtiyaç vardır (Tüzün, 2013: 78).

Demokratik ulus devletin egemenliğini kaybetmesinin hem nedeni hem de sonucu olan düzenleme basiretini kaybetmesi gerçek rekabete, ürün çeşitliliğine ve yaygın mülkiyete engel olmaktadır. Gerçek rekabetin önlenmesi ve piyasada tekelleşmenin oluşmasına mahal verilmesi devlet düzenlenmesinin olmayışından kaynaklanmaktadır. McWorld'un dünyasında tekelleşmeyi pekiştiren şirket evlilikleri egemenlik, özgürlük ve demokrasi kaybına neden olmaktadır. Bugün birçok ülkede rekabet adına önlenen düzenleme çalışmaları kamu yararını olumsuz yönde etkilemektedir. Hilkat garibesi olarak görülen müdahaleci devlet anlayışının yokluğu McWorld'un dünyasına kan taşımaktadır. Demokrasinin kaybı da burada ortaya çıkmaktadır. Demokrasiyi tehlikeye sokan sınırsız kapitalizm ile mücadelenin yolu demokratik devletin içindeki çok sektörlü sivil toplum anlayışından geçmektedir. Demokrasinin yeniden kurucu bir güç haline getirilmesi sınırsız kapitalizmi dizginleyeceği gibi cihadın, yerini sağlıklı kültür farklılıklarına bırakmasını da sağlayabilir. Demokrasi yoluyla McWorld'un kontrol altına alınması sayesinde ona karşı mücadele eden cihadın da önleneyeceği düşünülmektedir. (Barber, 2007: 320-326).

Son zamanlarda UlrichBeck ve AnthonyGidens ikilisi dünyaya risk toplumu sosyolojisine dikkat çekmeye başladılar. Bu düşünürlere göre küreselleşme modernleşmenin risklerini yerel sınırların ötesine taşıyarak dünya risk toplumu oluşumunu hızlandırmıştır. Küreselleşme ve risk toplumu Weberyen anlamda seçici bir yakınlık içinde kullanılmaktadır. Buna göre küreselleşen dünyada risk, tehlike, istikrarsızlık ve belirsizlik birbirine bağlıdır (Beck, 2011: 9-23). Küreselleşmenin risk kavramıyla ilişkilendirilmesi kayıtsız kalınmayacak sosyolojik bir gerçeğin sonucudur. Geleneksel toplumlarda doğadan veya yabancı insanlardan gelen tehlikeler daha çok olmasına rağmen bu toplumlar bir “risk toplumu” değildi. Çünkü risk gelecekte ortaya çıkması muhtemel tehlikelerin hesabı üzerinden ortaya çıkar. Dolayısıyla risk yüzünü sürekli geleceğe dönmüş modern toplumlarda görülür. Modern toplum elde ettiği bilgi sayesinde her ne kadar doğanın kendisinden gelen tehlikeleri kontrol altına almışsa da aynı bilginin kendisi çevresel sorunların, nükleer silahlanmanın ve belirsiz finans piyasaların da üreticisi olmuştur (Hablemitoğlu, 2005: 50-51). Dolayısıyla “risk toplumu” Beck’in tanımlamasıyla bir *felaket* toplumdur. Bu toplumda olağanüstü halin, normal duruma dönüşme tehlikesi mevcuttur (Beck, 2011: 29).

Modernleşmenin aşırı sanayileşme ve aşırı üretim yapmaya çalışan yanının ilerlemesi, gezegendeki tüm canlıların belli bir riskin altına girmesi anlamına gelmektedir. Bu risklerin ortaya çıkması belli bir yerellikte sınırlı kalmamakta dolaşp dönen bir bumerang gibi riskin faillerini de etkilemektedir. Risklerin bu şekilde belirginleşmeye başlaması onun dağılımının servet üretiminden farklı olduğunu ortaya koymaktadır (Beck, 2011: 14). İnsanlara uzmanlıklarıyla güven telkin eden modernite kendisini güvenlikle, denetimle ve kontrole özdeş kılmıştı. Oysa modernite beklenmeyen sonuçlar yarattı. Şimdi ise modernite kendi içinde herkesi eşitleyen riskler yaratmaktadır (Kentel, 2014: 1-2). Çünkü riskler servet dağılımının neden olduğu yoksulluk sorunu gibi hiyerarşik bir düzeyde işlemektense hava kirliliği gibi herkesi etkileyebilen demokratik bir nitelik üzerinden işler. Dolayısıyla modernleşme risklerinin küreselleşmesi yine modernleşme çerçevesinde eleştiri konusu edilmektedir (Beck, 2011: 47-49).

Küreselleşen risk belirtileri hayatın doğal tahribatına zarar vermeye kalmayıp etkisini hayatımızın her alanında somutlaştırarak görünür kılmaktadır. Risklerin hayatımıza sirayet etmesine karşı yapılan bilimsel çalışmalar, sanayi alanındaki düzenlemeler ve politik söylemler bir makyajdan öteye gidememektedir. Küreselleşen riskler sürekli meşrulaştırılarak yeni bir kılıfın içinde yeniden ortaya çıkmaktadır. Bilimsel, teknik ve

ekonomik kaygıların sonucunda meydana gelen riskleri, bir bakıma ortaçağdaki dinin işlevini görmesinden dolayı yanılmazlık havasına giren bilimler pekiştirmektedirler. Bu nedenle bilimler rasyonel olduklarına ilişkin tarihsel itibarlarını kaybetmeye yüz tutmaktadırlar. Çünkü küreselleşmenin etkisiyle yaygınlaşan bu riskler yeniden bilimselleştirilerek ve kamusal tartışmalara tabi kılınarak gizlilik örtüleri kalkmaktadır (Beck, 2011: 105).

Günümüz dünyasında riskler baştanbaşa yeryüzündeki tüm insanları etkisi altına aldığından dayanıklı ve tutarlı bir siyasal projeye dönüştürülmesi zorunlu görünmektedir (Held vd., 2010: 75). Risk herkesin zorunlu olarak maruz kaldığı tehditleri içerdiğinden kamusal olarak birbirleriyle hiçbir ilişkisi olmayan insanları zorunlu bir iletişime itmekte ve bu projeyi gerekli kılmaktadır. Modernitenin yarattığı krizler “düşünümsellik” denilen olguyu ortaya çıkıttı. Modernitenin yukarıdan aşağıya doğru dayattıklarına toplum aşağıdan yeni tepkiler vermeye başlamaktadır. Dolayısıyla risklerin varlığı ile toplum aşağıdan yukarıya doğru demokratik tepkiler vererek demokratikleşiyor. Bu “modernleşmenin modernleşmesi” olarak tanımlanmaktadır (Kentel, 2014: 2). Bu aynı zamanda siyasetin parlamento dışına çıkarak sivil toplum örgütlenmelerine geçmesini ifade eden Beck’in “ikincil politikalar” kavramıyla dile getirilir (Giddens, 2000: 60). Bu yeni siyasallık ile birbirlerini görmezden gelen ulusların sadece kendileriyle ilgilenmelerini engelleyerek sorunların yerel, kültürel, etnik düzeyde kalmasını önlemektedir. Dolayısıyla riskler çatışma halindeki partileri, ulusları ortak eylemler noktasında işbirliği yapmaları noktasında zorlamaktadır. Risklerin yol açtığı bu ortaklık duyguları sivil toplum dayanışmasını güçlendirerek kozmopolit devlet fikrinin hayal edilmesini sağlar (Beck, 2011: 363). Böylece Kant felsefesindeki kozmopolit devlet fikri küreselleşen risk toplumunun çözüm önerisi haline gelmektedir.

Küreselleşen kapitalizmin ortaya çıkardığı risklere daha çok modernliğin özdeşünümsel potansiyelinin açığa çıkarılması ile cevap verilmektedir. Modernliğin getirisi olan sanayileşme olgusunun küreselleşmeyle birlikte ortaya koyduğu risklerin artmasının nedeni modernleşmenin sadece yarısının gerçekleşmesinden kaynaklanmaktadır. Bu eksik modernleşme, aydınlanma tarafından ortaya konulan modernliğin evrensel ilkelerinin uygulamaya konulması ile tamamlanacaktır. Bunun için olması gereken şey, daha az sanayileşme daha fazla modernleşmedir. Böylece modernlik ilkelerinin küreselleşen kapitalizmin sınırsız yayılımına daha fazla uygulanması mümkün olmaktadır (Kumar, 2004:

168-170). Küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan yeni toplumsal riskler ulus devletin oluşumu ile özdeş olan birinci modernleşme döneminden farklı olarak artık hesaplanabilir ve önceden kestirilebilir bir durumda değildir. Bu hesap edilmeyen riskler mali piyasalar, nükleer tehlikeler, eşitsizliklerin derinleşmesi ve çevresel felaketler gibi riskleri içermektedir. Dünyanın gelişmiş ülkelerini de etkisi altına alabilme kapasitesi taşıyan bu risklerin yarattığı sorunlar sürekli bir endişe kaynağı olarak görülmektedir (Doğan, 2008: 49; Slattey, 2010: 51-52). Bundan dolayı küreselleşme ortamının öngörülemezliğine ve belirsizliğine çözüm umudu taşıyan dönüşümlü modernleşme küreselleşmenin yarattığı sorunlarla yakından bağlantılı terimlerden biridir (Doğan, 2008: 49). Çünkü modernleşmenin kendisi aynı zamanda ortaya çıkardığı sorunların farkına varabilme potansiyeli taşımaktadır. Bu farkındalık ona sorunları çözebilme şansı da vermektedir.

Neo-aydınlamacı düşünce de geleceğe iyimser bir gözle bakmanın imkânı da “düşünümsellik” olarak ifade edilmektedir. Düşünümsellik bireylerin kendi eylemleri üzerine düşünebilmesi ve eylemlerini bu düşünce içinde kontrol edebilmesi olarak ifade edilmektedir. Düşünümsellik küreselleşmenin yarattığı sorunların en aza indirilmesini sağladığı gibi küreselleşmenin yaratabileceği kazanımları elde etme imkânı da sunar. Aydınlanmacı liberal geleneğe sıkıca bağlı olan Giddens bu olguyla insanların çatışma ve kendilerini yok etme eğilimlerine rağmen barış ve uyumun daim kılınacağını düşünmektedir (Slattey, 2010: 422). “Düşünümsel modernite” eylem ile bilgi arasında etkileşimi mümkün kılmaktadır. Diyebiliriz ki artık ikili düşünce kalıpları bir kenarı bırakılmakta ve birçok subjektivitenin devreye girdiği bir zemin ortaya çıkmaktadır (Kentel, 2014: 3). Bu minvalde siyaset kavramı olan “pagan ilkesi” netlik kazanır. Bu sayede iyiye dair bütün arayışlar bir arada, eşit aralıkta yaşama şansı bulur (Şaylan, 2002: 285). Özellikle bizleri yeniden dönüştüren küreselleşme çağında yaşanan güven bunalımlarının önlenmesi bireylerin kendi eylemleri üzerinde düşünerek yaşam politikalarını geliştirmelerine bağlanmaktadır. Daha önceki nesilden farklı olarak oluşturduğumuz yaşam tarzlarımızın yol açtığı sorunlar karşısında aldığımız sorumluluk bu yeni bireyciliğin en temel noktasıdır. Bu yeni bireycilik küreselleşme çağında özgürlük adına “birey” olma ile dayanışma içinde olmayı ifade eden “kollektivite” arasında bir dengeyi ifade eder. İşte bu bireysellik modernitenin düşünümselliğinde önemli bir unsur olmaktadır (Giddens, 2000: 47-49).

Onlara göre küreselleşmeyle birlikte dünya çapında yaşanan risklerin ve belirsizliklerin ortaya çıkma nedeni neo-liberalizmdir. Bu sorunlara karşı ne klasik sosyal

demokrasinin ne de neoliberal muhafazakârlığın bir çözüm üretebileceğini düşünülmektedir. Neoliberal küreselleşme ile birlikte eşitsizliğin artması, uyuşturucu kullanımının yaygınlaşması, çevresel tehditlerin her yerimizi sarması, sağlık problemlerinin yaygınlaşmaya başlaması gibi sorunlara esaslı bir çözüm Üçüncü Yol düşüncesi üzerinden üretilmektedir. Özellikle, Giddens'in "Üçüncü Yolu" hem neoliberalizmin bireyciliğine hem de eski solun devletçiliğine karşı bir duruş olarak tanımlanmaktadır. Üçüncü yol bunların karşısında modernleşmiş bir sosyal demokrasi olarak görülür. Neoliberal küreselleşmenin hız kazandığı günümüzde sağ radikallik etkin bir konuma gelmişken sol düşünce savunmacı bir pozisyonda yer almaktadır. O klasik sosyal demokrasinin şekillendiği refah devleti uygulamaları ve neoliberal muhafazakârlığın temsiliyetini yapan yeni sağ hükümetlerin eşitsizlikleri artırıcı politikalarını eleştirmektedir (Esgin, 2008: 474-483). Üçüncü Yolun en temel hedefi de "vatandaşların zamanımızda yaşanan küreselleşme, kişisel yaşamdaki dönüşümler ve doğayla ilişki bağlamında ortaya çıkan önemli değişimler yoluyla kendi yaşam yollarını çizebilmelerine yardımcı olmaktır." şeklinde ifade edilmektedir (Giddens, 2000: 75). Üçüncü Yol, sivil toplumun erdemlerini canlandırmayı etkili bir demokrasi ve pazar ekonomisinin uyumu için istenmektedir. Giddens tüketicinin yurttaşa indirgenemeyeceğini, pazarın ise etik değerler yaratmazsa bile yeni sözleşmeler bağlamında çeşitli sorumlulukları önceleyerek yurttaşlığa katkı sunacağını belirtir. Yine küresel pazarın yarattığı sorunlara karşı devlete düzenleyici bir rol verir ama devletin daha büyük değilde güçlü ve dinamik olmasını ister. Küreselleşmenin sorunlar kadar olumlu rol oynayabileceğini de ifade eder. Çünkü küreselleşmenin yerel yönetimlere yetki devri ve topluluk siyasetini mümkün kılma gibi yöntemlerle şeffaflığı, açıklığı sağlayarak demokrasinin demokratikleşmesine katkı sunacağını belirtir. (Yılmaz, 2003: 90-91). Giddens'in önerdiği bu liberal demokrasiyi yeniden demokratikleştirmeye çalışmak sağ ve solun ötesinde bir yerde olmakla tanımlanmaktadır (Keyman, 1997: 47). Neoliberal ilkelerin hayata geçirdiği küreselleşmenin yarattığı sorunlara çözüm amacıyla sunulan ve insani yüzlü bir küreselleşme olarak ortaya çıkan Üçüncü Yol piyasanın iktisadi mantığını hayata geçirmekle, neoliberalizmle ortak olmakla eleştirilmektedir. Üçüncü yolun İngiltere'deki partisi olan Yeni İşçi Partisi Thatcher hükümeti gibi özelleştirme yasalarını onaylayarak özel sektörü finansman girişimi altında sürekli meşru hale getirmekteydi (Arestis-Sawyer, 2007: 301-302). Clinton ve Blair yönetimleri neoliberalizm için bir parçalanmayı ya da çöküşü değil yeniden bir canlanmayı ifade eder (Munck, 2007: 111).

Modernleşme bu günlerde kendi karşıtı olan geleneksel toplumların öncüllerini elemine ettikten sonra şimdi de kendisini hedefe koymaktadır. Nasıl ki bir zamanlar modern toplum zümre ve dini ayrıcalıkların büyüsunü bozmuşsa bugün de modernleşmenin yapı taşları olan bilim ve teknik ilerlemenin sonucunda yükselen sanayileşme eleştirel bir konu haline getirilmektedir. Risklerin burada ortaya çıkardığı endişeler dönüşlü modernleşmeyle yakından bağlantılıdır. Bu risklerin somutlaşmaya başlamasıyla birlikte insanların olumlu yönden dönüşümlü bir bireyselleşmeye, dönüşlü bir siyasi dil geliştirmeye ve dönüşlü bir bilimsel çabaya ihtiyacının arttığı vurgulanmaktadır. Risk toplumu özgürlüğü, katılımlı demokrasiyi, insanın kendi kaderini belirlemesini ve daha yaşanılır bir dünya için bilincin varlığı belirleyebileceği tipolojiler geliştirmektedir (Beck, 2011: 25-29). Giddens'in da önerdiği yeni bireycilik bununla aynı doğrultuda yer almaktadır. Yeni bireycilik serbest piyasa ekonomisinin ön gördüğü atomize olmuş bir bireycilikten ziyade kurumsallaşmış bir bireyciliktir. Bu bireycilik, bireylerin kendi yaşamları üstüne bilinçli bir şekilde düşünebilme ve ona yön verebilme yetisi olmaktadır (Esgin, 2008: 485). Giddens'in yapılaşma teorisi de bireylerin bazı koşullarda kendi tercihlerini yapmasalar bile sosyal dünyalarını kendilerinin kurabilecekleri düşüncesi bu kurumsallaşmış bireyselliğin alt yapısı olarak görülebilir (Kivisto, 2008: 204).

Modernleşmenin özdönüşümselliği küreselleşen risk toplumunda katılımcı demokrasi ile mümkün olmaktadır. İnsanlık yaygınlaşan risklerin varlığından dolayı uygarlığın tehlikelerine birlikte çözüm bulmak zorunda kalmaktadır. Devam eden modernleşmenin sanayileşme ile kendisini tehlikeye atması insanlığı bir araya getirebilecek bir dünya toplumu ütopyasının yeşermesine vesile olmaktadır. Zira insanların kendi hatalarından dolayı ortaya çıkardığı sorunlara birlikte cevap üretebilmek zorunda kalmaları insanlar arasında dayanışma duygusunu yaratmaktadır. Çünkü sınıflı toplumun açlık korkusu yerini risklerin endişe verici korkularına bırakmaktadır. Bu da riskler ve onun getirdiği endişeden kaynaklı bir dayanışmayı zorunlu kılmaktadır (Beck, 2011: 67-68). Risk toplumunda endişelerin zorunlu kıldığı dayanışma duygusuna olumlu anlamda bireyselleşmeyle varılmaktadır. Olumlu anlamda bireyselleşme ise insanların kendi hayat hikâyelerini kamusal çıkarlarla birleştirebilme gücünde saklı bulunmaktadır. Bu durum biyografilerin de özdönüşümsel olduğunu göstermektedir. Toplum bireylerin bu özdönüşümselliğine muhtaç görünmektedir. Bireyler özdönüşümsellikleri sayesinde dünyada meydana gelen sorunların kaynağında kendi eylemlerini görebilme imkânına kavuşmaktadırlar. Hayatın geldiği bu noktada her şeyin kaderin bir cilvesi olduğu anlayışı yerini bireylerin daha sorumlu davranma gereğinde

bulunması gerektiği anlayışına bırakmaktadır. Örneğin karşı bakkaldan alınan bir kahvenin plantasyonlarda insanların sömürülmesine neden olabileceği fark edilmektedir. Bireyselleşmenin bu olumlu yönü ulusal sınırları aşarak tüm insanlığı aynı sorunlar etrafında birleştirebileceği düşünülmektedir (Beck, 2011: 206-208). Özellikle bu süreçte siyasallığın başka bir boyutu olan “ikinci politikalar” ile gündeme gelen birçok NGO’ların, toplumsal hareketlerin ve vatandaşların oluşturduğu diğer oluşumlar birçok küresel sorunu yerel platformlardan küresel platforma taşıyacaklardır. Hükümetler başta olmak üzere küresel çapta iş yapan birçok organizasyonun bunların söylediklerini dikkate almaları elzemdir (Giddens, 2000: 64).

Geleneksel toplumların modernleşmesi ile sanayi toplumunun modernleşmesi arasındaki fark bilimin uygulanması ve kamusal alanda ele alınmasıyla ilgilidir. Geleneksel toplumdan modern topluma geçişte bilim verili bir doğaya ve insana uygulanırken dönüşlü evrede bilim artık kendine yönelmiştir. İkinci evrede bilimin hakikat ve aydınlanma iddiası büyü bozumuna uğratarak bilimin kendisi üzerinde bir tartışma başlatılır. Böylece bilimler eskisi gibi sorunların çözümü değil de bizzat sorunların kaynağı olarak görülmeye başlanmıştır. Çünkü bu evrede bilimin eleştirel çözümlemesi onu kamusal bir tartışmaya açmış hatta dönüşlü bilimsel aşamada bilimlerin tabu üreticisi de olabilecekleri ortaya çıkmıştır. Küreselleşen risklerin büyüdüğü günümüz toplumlarında aydınlanma projesi, aklın yeniden canlandırılması yoluyla bilimin edimsel katılıklarının kırılması üzerinden gerçekleştirilmek istenmektedir (Beck, 2011: 233-236). Kısaca bilim ve teknolojinin demokrasinin dışında kalması mümkün değildir. Uzmanlar bizim için neyin iyi olduğuna dair yukarıdan verilmiş kararlara göre hareket edemezler. Onlar kamu güvenliği karşısında vardıkları sonuçları müzakereye açmak zorundadırlar (Giddens, 2000: 70).

Bilimin tartışılmaz ve sorgulanamaz mutlak hakikat içerdiği ilk evrede dünyaya uygulanması ile meydana gelen sanayileşme ve teknik ilerlemenin yarattığı riskler günümüz insanlığını endişelere ve kaygılara sevk etmektedir. Risklerin bilimsel olarak ortaya çıkarılması ve yeniden gözden geçirilmesi bilim, ilerleme, teknoloji ve uzmanlığın eleştirisi ile mümkündür. Dönüşlü modernleşmenin koşulları altında risklerin kamusal tartışmalara açılması bilimin kendisini de sekülerleştirmektedir. Bilimin hakikat iddialarının tartışılması ve modernleşmenin bizzat kendisi üzerine düşünmeyi ifade eden dönüşlü evrede modernleşme yoluyla ilerleme ve sanayileşme çabası kendisini kontrol etmeye ve sınırlamaya dönüşecektir. Bunun gerçekleşmesi aynı zamanda risklerin kamusal alana

aktarılmasını sağlayan siyasetin dönüşlülüğüyle ilgilidir. Dönüşümlü siyaset yoluyla çözümler sadece uzmanların ve yetkili olanların verecekleri dar çözümlerden ibaret olmamakta, aynı zamanda kamunun katılabileceği ve farklı çözümlerin müzakere edilebileceği bir tartışmanın sonucunda siyasetin dönüşlülüğü gerçekleşmektedir. Siyasetin dönüşmesi, siyasetin seçkinlere mahsus bir ayrıcalık olma durumuna son vererek alt siyasetleri görünür kılmaktadır (Beck, 2011: 354). Bu evrede önerilen ise konuşma sanatıdır. İnsanlar kavga etmektense, birbirini yok etmektense kendi geleceğiyle ilgili başkalarını anlamaya çalışmakta, kendi düşüncelerini müzakere etmektedir (Bauman, 2003: 172).

Aydınlanma değerlerini yeniden canlandırmanın düşünürler en etkin haliyle Kant felsefesinde ortaya çıkan özne merkezli araçsal akıl veçheli aydınlanma geleneğinin devam ettirilmesini yaşanan küresel sorunların kaynağı olarak görür. Onlara göre tekil açıdan dünyayı bütünlük içinde kavrayan insanlardan yalıtık, bireysel çıkarlara odaklı özne merkezli aklın eleştirisi zorunlu görülmektedir. Onlar, bu akli toplumsal yaşam alanlarının sömürülmesinin nedeni olarak düşünür. Burada sorun olan aklın kendisi değil, aklın eksik kavramasıdır. Bu eksiklik, modernliğin içinde barındırdığı alternatif akıl geleneklerinin yeniden diriltmesi ve bundan vazgeçilmemesi ile giderilebilir. O modernliğin bundan vazgeçmesi durumunda ise araçsal aklın güçleneceği ve yaşam alanlarını parçalayacağı uyarısında bulunur (Kumar, 2004: 207-208). Çünkü araçsal akıl, modernitenin başlangıçta ön ayak olduğu bireysel özgürleşme ve demokratik hoş görüyü endüstri ve meta üretimine kurban etmiştir (Bauman, 2003: 228). Araçsal akıl modernitenin sıkıntılarından biridir. “Araçsal akıl” belirli amaçlara ulaşmak için araçların en ekonomik olarak seçimini muhasebe ederken kullanılan ölçütü en iyi birim maliyet ve maksimum verimlilik olarak seçtiği için yaşamamızı yönlendirmesi gereken amaçlar fayda lehine terk edilmektedir. Örneğin servet ve gelirin eşitsiz dağılımını haklı göstermek için ekonomik verimliliğin ölçü alınması, doğal çevrenin kalkınma adına yok edilmesi, insan yaşamının parasal değer üzerinden hesap edilmesi gibi... (Taylor, 2011: 13). Bu bağımlılığın kırılması ise iletişimsel eylem teorisiyle mümkündür. Bu teori, öznelarası iletişim anlayışını hâkim kılmaya çalışmaktadır. Bu, ortak sorunlar etrafında bir araya gelen insanların hiç kimsenin baskısı altında kalmadan kendi düşüncelerini ortak çıkarlar lehine pazarlık konusu haline getirebilmesinin imkânını verir. Kendi özel çıkarlarını genelin çıkarı içine kanalize edebilecek özverilerde bulunmak iletişimsel eylemin esasını oluşturmaktadır (Atiker, 1998: 93-94).

Modern toplumlarda herkesin çıkarına işleyen ve ortak iyiyi sağlayacak olan normatif düzenin kurulması “iyi yaşam”a imkân tanır. Bu durumda modernizmin amacı olan aydınlanma projesi tam anlamıyla gerçekleşmiş olacaktır. Ortak iyinin müzakere edilmesi uzmanlığın dışında tüm bireylerin katıldığı kamusal tartışmalar sayesinde mümkündür. Bunun gerçekleştirilmesi ise, araçsal usun ortak iyiyi gücün tarafına çekip özel çıkarları toplumun çıkarıymış gibi gösteren anlayışı deşifre etmekle mümkündür. Araçsal usun dışında ortak iyiyi pratize etmenin sosyolojik olarak tek seçeneği bu durumda iletişimsel ussallık olmaktadır. Kendi çıkarlarının dışında hareket edebilen bireylerin özne-özne iletişimini kurması ortak iyiye giden yolun imkânı olarak görülmektedir (Atiker, 1998: 90-91). Çünkü modern hukuk devletinde hukuk normlarının oluşturulması herhangi bir örfe veya töreye göre olamayacağı için ortaya çıkan tek seçenek müzakere ve tartışma olmaktadır. Onlara göre yasallığın oluşması demek, demokratik mekânizmalar vasıtasıyla tüm bireylerin katıldığı iletişimsel eylemin kamusal alanı genişletebilmesi demektir. Bu katılım meşruiyet krizini önleyecek niteliktedir. Çünkü hukuk sistemi üstten dayatmacı yani yukarıdan aşağıya doğru belirli bir uzmanlığın alanına bırakıldığında ortaya çıkan şey meşruluk krizidir. Dolayısıyla hukuk düzeninin meşruluğu ancak bireylerin hukuk sisteminin oluşmasında söz sahibi olması ve onun kaynağında kendisini görebilmesi gücünde somutlaşmaktadır (Vergin, 2007: 42-43). Bu düşünce aynı zamanda küresel piyasa ekonomisinin hareket alanını daraltmaya dönüktür.

Küreselleşme süreciyle birlikte modernlik aklı sadece araçlar ile amaçlar arasında salt bir işlevselliğe indirgemıştır. Bunun yarattığı yabancılaşma sayesinde ortaya çıkan ahlaksal kriz tüm insanlığı tehdit eder bir duruma gelmiştir. Modernliği araçsal aklın hâkimiyetine indirgeyen yaklaşımla küreselleşme değer, anlam ve ahlaktan yoksun kalacak ve insanlığa özgürlüğün iyice daraldığı bir dünyadan başka bir şey bırakmayacaktır. Küreselleşmenin sadece tek tip bir modernlikle ilişkilendirilmemesi gerekmektedir. Küreselleşme sürecinde modernlik mütakabiliyete dayalı, dinamik ve melezleşmeye dönük bir halde olmalıdır. Çevrede olanların küresel medeniyete kendi renklerini vermelerinin gerekli oluşu ve onların çoğul modernliklerin merkezleri olarak görülmesi gerekmektedir. Dolayısıyla modernleşmenin öznelleşmeye yatkın doğasının canlandırılması küresel bir barışı tesis edebileceğinin imkânıdır (Kömeçoğlu, 2012: 48-49).

Küreselleşmenin ekonomik modeli olan liberalleşmeye bağlı olarak ulus devletin işlevsiz kalacağını düşünen Jurgen Habermas Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti adlı

eserinde küreselleşme politikaları adı altında oluşan pazarların küreselleşmesi ile birlikte iktisadi sistemin milletler arası bir sisteme dönüşeceğini ve bunun da vatandaşların birlikteliğini tehdit edeceğini düşünmektedir. Habermas özellikle üç alanda bunun gerçekleştiğini belirtmektedir. Birincisi devletin milletler arası sitemde egemenlik kabiliyetlerini ve güçlerini kaybetmesi, ikincisi karar mekânizmalarında meydana gelen meşruiyet krizi, üçüncüsü meşruiyeti sağlayabilecek idari alandaki düzenleme hizmetlerinin yetersizliğidir. Dünya piyasalarındaki devlet düzenini sarsan düzenlenmeler devletlerin dış egemenliğini geri plana atan gelişmelerin başında gelmektedir (Habermas, 2002b: 59). Devletin karşı karşıya kaldığı bu sorunlara verdiği tepkiler farklılaşabilmektedir. Devletler ya ucuz bir şekilde içine kapanmakta ya da küreselleşmenin kendisine sorgusuz sualsiz katılmakta ve yahut defansif veya ofansif olmak üzere ikili bir tepki göstermektedir. Küreselleşmeye katılım konusunda istekli görünen yaklaşımda devletin geri plana çekilmesi ve vatandaşların negatif özgürlükler bağlamında kendi başlarına bırakılması istenmektedir. Ona göre böyle bir durumun ortaya çıkması halinde kültürlerin tahribata uğrayacağı, eşitsizliğin artacağı, tabakalaşmanın daha bir sertleşeceğini söylemek mümkündür. Küreselleşmeye karşı içe kapanmayı salık veren aleyhteki görüşün ise etnosentrik bir bakış açısıyla yabancı düşmanlığını körükleyeceği ve demokratik değerlerin altını oyacağı belirtilmektedir. Bu iki görüşün dışındaki üçüncü yol olarak ifade edilen önerinin bir tarafını defansif diğer yanını ofansif nitelikli tepkiler oluşturmaktadır. Defansif yan, küreselleşen kapitalizmin milli devlet içerisinde ancak esnetilebileceğini salık verirken ofansif yan kapitalizmin milletler üstü kurumlarla esnetilebileceğini ifade etmektedir. Müdafaacı yan küreselleşen kapitalizmin talep ettiği düzenlemeleri yapmak yerine kendi vatandaşlarının kalifiye hale getirilmesi ve sosyal güvenlik politikalarının yeniden devreye sokulmasını ifade eder. Ofansif yan ise siyasetin öncelikli olması gerektiği ile ilgilidir. Bu, devletin küresel pazarlardan dolayı kaybettiği gücünün, siyaset kurumunun ve demokratik mekânizmaların doğru bir şekilde işlediği milletler üstü kurumsal yapıların oluşturulması ile telafi edileceğini ifade eder. Habermas'a bunun mevcut en iyi örgütlenmesi Avrupa Birliği'dir. Yani demokratik meşrulaştırmanın görünür kılınması ancak siyasetin pazarların hızına yetişmesiyle mümkündür. Böyle bir demokratik oluşum Avrupa'nın Birliğinde somutlaşmaktadır (Habermas, 2002a: 30-37). Avrupa Birliği'nin fedaratif bir yapıya kavuşturulması ise piyasanın oluşturacağı olumsuzlukları ortadan kaldırmasının gereği olarak sunulmaktadır. Avrupa Birliği'nin pazarlarla entegre olmuş halinin mi çözüm olacağı yoksa demokratik bir yapıya kavuşturulması yoluyla mı çözümün kaynağı olabileceği sorusuna verilen cevapta Avrupa Birliği'nin ancak demokratik meşrulaştırmanın araçlarını

temin edebilecek mekânizmaları üretebilen bir güç olması halinde neoliberal ilkelerin neden olduğu sorunları çözebileceği belirtilmektedir. Böyle bir Avrupa'nın inşa edilmesinin yolu tüm Avrupa'dan geçmektedir. Tüm Avrupa'yı kapsayan ortak siyasi kültürün içinde gelişen siyasi bir kamuoyunun varlığının siyasi nüfuzu etkileyebilecek bir hale getirilmesi önemli görülmektedir (Habermas, 2002b: 62).

Küreselleşmeye karşı takınılan tavırların içinde yer alan açılma ve kapanma tercihleri arasındaki özgün dengenin sağlanması ve küreselleşmenin yarattığı olumsuzluklara uygun çözümler üretmenin imkânı olarak görülen Avrupa'nın modern tarihi bütünlüklü bir yapılanmanın isteği konumundadır. Millet sonrası terkiplerin demokratik yöntemlerle inşa edilmesi gerektiği fikri bu yapılanmanın güçlendirilmesine dönük bir düşüncedir. Bunun mümkün olabilmesinin yolu Avrupa nezdinde kolektif bir kimlik ve tarih şuurundan geçmektedir. Böyle bir kolektif kimliğin kaynağını ise Avrupa modernitesinin ortaya çıkardığı normatif benlik bilinci oluşturmaktadır. Bu bilinç evrenselci ve eşitlikçi değerlerin taşıyıcısı olarak millet üstü demokratik yapılanmanın en önemli temeli olarak sunulmaktadır (Habermas, 2002a: 116-134).

Habermas siyasetin postmodern ve neoliberal düşüncede üretilmesinin imkânsızlığı üzerine düşünceler üretmektedir. Postmodernizm, günümüz dünyasında siyasetin sonunu ifade ederken, beri yandan neoliberalizmin, devletlerin pazar işlerine karıştırılmaması gerektiğini belirten düşüncesiyle postmodernizm ile aynı noktaya geldiğini ifade eder. O, her iki düşünce içinde toplumların gelecek adına ortak bir dünya yaratmasının imkânını olumsuzlamaktadır. Toplumsal sorunları ortaklaştırma adına çeşitli demokratik mekânizmaların ortadan kaldırılması insanları monadlar gibi yalnızlaştırmaktadır. Bunun kaynağında yer alan postmodernite insanların daha fazla seçenekleri müzakare edebilecek güce kavuşmalarını önlemektedir. Böylece birey siyasi yurttaşlıktan çıkarak piyasanın tüketicisi haline gelmektedir (Bauman, 2010: 88). Bunun sonucunda kendi dünyasına çekilen bireylerin oluşturduğu toplumlar siyaset üretemeyerek iktisadi küreselleşmenin etkilerine maruz kalmaktadır (Habermas, 2002a: 113). İktisadi küreselleşme, siyaset mekânizmasının yaşayabileceği en mühim meydan okuma karşısında çaresiz kalmamak için demokratik siyasetin pazarlara müdahale edebilecek gücüne sınır koymaktadır (Habermas, 2002: 59). Bu durumu önleyebilecek şey, kendi sorunlarını kamusal hale getirebilen, siyasi ve özgür yurttaşların oluşturduğu özerk yapılardır (Bauman, 2010: 91).

2.2.3 Radikal Sağcılar:

Küreselleşmeye yönelik tepkilerin bir yanını oluşturan radikal sağ örgütlenmelerin ekonomik ve kültürel sınırların kalkmasını isteyen küreselleşmeci politikalara ve söylemlere karşı olduğu görülmektedir. Küreselleşmenin yaratacağı problemlerin aşılmasında öne çıkardıkları husus genellikle geleneksel temsiliyet olmaktadır. Bu görüş, ırk, din, dil ya da ulusal köken üzerinden farklılıkların belirsizlik ve melezlik aleyhine yeniden belirginleştirilmesi üzerinde ısrar ederken ekonomik korumacılığın işlevselleştirilmesini, göçlerin denetim altına alınmasını gerekli bulmaktadır. Dinsel ve etnik kimliklerin grupsal aidiyetlerini tahrik ederek ulusal kimliği çökertmesine karşı çıkmaktadır (Tutal, 2005: 68). Bu görüşün küreselleşmeye yönelik tepkisinin bir ucunda küreselleşmenin yarattığı ekonomik sorunlar diğer ucunda ise küreselleşmenin yarattığı kültürel saflığın bozulması kaygısı vardır.

Küreselleşmeye sağdan gelen tepkilerin altında ekonomik küreselleşmenin ulusal ekonomileri kötü bir duruma sokması ve ulusal çaptaki girişimleri küresel pazar ekonomisi karşısında aciz bırakması ile ilgili gelişmeler bulunmaktadır. Küreselleşmenin ulusal ekonomiyi çökertmesinin kanıtı olan ulusal zanaatkârlar niteliğindeki meslek grupları, tüccarlar ve tarım çalışanlarının sorunları küreselleşme karşıtlığının önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Fransa'da aşırı sağın yayın kuruluşu olan National Hebdo bu düşüncelerin savunucusu konumundadır. Yine bu düşünce, ekonomik küreselleşmenin ulusal ekonomiye zarar verdiği kadar popüler kültürün de kendi kültürleri için bir tehdit unsuru olmasını mevcut küreselleşmeye bağlamaktadırlar. Bu yüzden onlar kültürel farklılıkların korunması ve hayatiyet kazanması için mücadele vermektedirler. Örneğin Fransa'da FNJ 1998'de "Küreselleşme/Aptal Tuzağı" adlı bir kampanya başlatarak genç üyelerine küreselleşmenin yarattığı sorunları anlatan el kitapçılıkları dağıtmıştır (Boumaza, 2011: 185).

Radikal sağ düşüncede küreselleşmenin ulusal çapta en çok göze batan sonuçları göç ve göçmenler olmaktadır. Küreselleşmenin sonucunda dünyanın her tarafına yayılan göçmenlerin yarattığı olumsuz sonuçlar genel anlamda ekonomi ve kültür ile ilgili olmak üzere iki başlık altında toplanmaktadır. Göçmenlerin işsizliğin nedeni olarak görülmesi ve iş gücü ücretlerinin onların varlığından dolayı düştüğünün ifade edilmesi ekonomi ile ilgili endişelerden kaynaklanmakta iken ulusal bir kültürün kendi saflığını korumasında göçmenlerin engelleyici bir etkisinin olduğunun düşünülmesi ise kültürel endişelerden kaynaklanmaktadır.

Batıda küreselleşmeye karşı muhalefetin ana odağını genelde radikal sağ hareketler oluşturmaktadır. Küreselleşmenin yarattığı pazar ekonomisinin sonucunda ortaya çıkan göçmen sorunu, çalışanların ücretlerinin düşmesi, kamu politikalarının uygulanmasının zorlaşması ve işsizliğin artmasından sorumlu tutulmaktadır. Uzun vadede bu gibi sebeplerin asli vatandaş konumunda olanlara ve onların ailelerine zarar verdiği düşünülmektedir. Bu şikâyetlerin hedefinde ise her zaman göçmenler bulunmaktadır. Küreselleşmeyi göçle eşitleyen bu anlayış neticesinde ise popülist hareketler şovenist, yabancı düşmanlığı şeklinde tezahür etmektedir (Falk, 2001: 214). Özellikle 1970’lerden sonra başlayan sermaye yoğun teknoloji gücüyle iş yapan sektörlerin iş gücünü ikame etmeye başlaması sonucunda Batı ülkelerinde ırkçı-etnik merkezli milliyetçi hareketler türemeye başladı (Kazgan, 2009: 255). Bu aynı zamanda 21.yüzyılın başlarından itibaren artan ahlaki çözümlenme ve toplumsal afetlerin bir sonucu olarak da görülür (Hobsbawn, 2008: 91-92). Küreselleşmenin yarattığı olumsuzlukların sorumlusu olarak görülen yabancıların dışarı atılması gerektiği düşüncesi bu tür radikal sağ örgütlere cazip gelmiştir. Bu minvalde Almanya’da yaklaşık üç ile dört milyon arasında yaşayan Türk vatandaşının kamusal alanlarda dışlanması bunu kanıtlar niteliktedir (Barber, 2003: 98).

Fransa’da ön plana çıkan bu örgütlerin yayınlarında göçmenler ve ekonomik sorunlar başlığı adı altında tartışmaya açılan yazılara sık rastlanmaktadır. “Ülkemizde Yaşamak ve Çalışmak” adlı bir yazıda Afrika asıllı doktorların, Asyalı bilgisayarlıların, Arap öğretmenlerin kendi ülkelerine dönmeleri sağlanarak ulus emekçilerinin toprağa kök salması gerektiği belirtilmiştir (Aktaran Boumaza, 2011: 10-11). Frant National’ın lideri Jean Marie Le Pen’in siyasi temsiliyetini yaptığı radikal sağ örgütlerin düşüncelerinde göçmenler yaşanan bütün sorunların günah keçisi olarak görülmektedir. Küreselleşme faillerinin yanlış yerde aranması göçmenlerin kovuşturulmasının asli nedeni olmaktadır. Hatta küreselleşmenin kaynağına yönelik komplo teorilerinin kurbanları her zaman için göçmenler olduğu görülmektedir (Boumaza, 2011: 195). Denilebilir ki yabancı düşmanlığı en yoğun alt gruplarda destek bulmaktadır. Çünkü alt gruplar yaşadıkları sıkıntılardan göçmenleri sorumlu tutulan “günah keçileri” konumundadırlar (Yılmaz, 2001: 228).

Küreselleşme ile ucuz işgücü başta olmak üzere her türlü maliyeti düşürme maksadıyla pazar arayışlarına giren şirketlerin de ulusal duyguları parçaladığı sonucuna varılmaktadır. Küreselleşmenin muhafazakâr eleştirmeni olan Amerika’nın önde gelen Lou Dobbs gibi düşünürler, çok uluslu şirketlerin yatırımlarını başka yere kaydardıkları ve düşük ücretli göçmen işsizleri çalıştırdıkları için onların sahiplerini Amerikalı olarak görmenin zor

olduğunu belirtmektedir. Bu yönlü düşüncelere destek verenlerin başında sendikalar da bulunmaktadır. Yasa dışı göçmen işçi çalıştıran yerlerin çalışan ücretlerini düşürmesinden endişe duyan sendikalar aynı şekilde başka ülkelerde bu şekilde işçi çalıştıran şirketlerden mal alınmasına da karşı çıkmaktadırlar (Ritzer, 2011: 72). Sendikaların bu yönlü görüşlerinin içerisinde yine popülist yabancı düşmanlığı kendini göstermektedir. Küreselleşmeyle birlikte istihdam ve ticari işlemlerdeki sıkıntıların sebebi olarak görülmeye başlayan bu göçmenler ayrımcılığa maruz kaldılar. Ekonomik ve toplumsal sorunların kaynağı olarak görülen göçmenlerle ilgili yapılan kamuoyu araştırmaları da bunu göstermektedir (Ritzer, 2011: 461). Avrupa'nın ekonomik olarak geldiği yerde büyük payı olan yabancıların emeği şimdi küreselleşmenin ortaya çıkardığı en büyük sorunlardan biri olarak görülmektedir.

Özellikle 20.yüzyılın ikinci yarısından başlamak üzere dinsel anlamda Batı dünyasının demografik yönden İslamlaşmaya başlaması kendini her alanda belli etmekteydi. Batı dünyası içinde müslümanların kamusal alanda görünürlük kazanması yapılan camiler, Kuran kursları ve kamu kuruluşlarında dinsel hayatın parçası olan kıyafetlerin artmasıyla kendini göstermektedir. Bugün Amerika'da yaklaşık olarak altı milyon Müslüman olduğu ve bu sayının Yahudi nüfusunu geçtiği belirtilmektedir. Yine Fransa'da ikinci en büyük din olma kapasitesine kavuşan İslam'ın kamusal alan-özel alan tartışmalarının merkezinde yer almaya başlaması Müslüman nüfusun artışı göstermektedir. Yine, 1970'lerden başlamak üzere Almanya'da sayıları artmaya başlayan Türk nüfusunun şimdilerde üç milyondan fazla olduğu görülmektedir (Mazrui, 2007: 261-264). Buradan hareketle müslümanların bu yaygınlığını küreselleşmenin varlığıyla açıklayan köktenci katolikler de sağ örgütlenmelerin en büyük müttefikleri konumundadır (Boumaza, 2011: 188). Bu yüzden 11 Eylül saldırılarından sonra ortaya çıkan durum, radikal sağ örgütlerin dışlayıcı mekânizmaları devreye sokmaları için iyi bir bahane olmuş, yine Amerika'da uygulamaya sokulan yurtseverlik yasaları sağ örgütlerin göçmenlere karşı olumsuz bir tutum takınmalarında yardımcı ve pekiştirici bir kuvvet haline gelmiştir.

Küreselleşme sonucunda artan göçler, Avrupa'nın her yerinde aşırı sağcı partilerin odaklandığı konuların başında gelmektedir. Az gelişmiş ülkelerde daha genç, hareketli bir genç nüfusla daha gelişmiş kuzey ülkelerinde bulunan yaşlı ve tutucu nüfusun karşılaşması bu tür yerlerde radikal sağ eğilimleri güçlendirmektedir (Hablemitoğlu, 2005: 82). Dolayısıyla aşırı milliyetçi olan radikal sağ parti ve örgütlerin en çok yoğunlaştığı yerler Fransa, Almanya, Hollanda, Avusturya ve İsveç olmaktadır. Örneğin Almanya'da Nazi geleneğini canlı tutan partilerin seçmenlerden ciddi bir oy almaya başlaması bununla

ilgilidir. Alman Ulusal Demokrat Parti, Alman Halk Birliği açıkça çok kültürlülüğü, etnik çoğulculuğu lanetlemektedir. Benzer şekilde Amerika'da son yıllarda islamofobi ciddi bir artış göstermektedir. Fransa'da ise yabancılara yönelik ayrımcılıklar daha net görünmektedir. Örneğin, Fransız emlakçılarının genelde beyaz kiracılarla görüşmesi gerektiği tembih edilmektedir. Yine Fransa'da son yıllarda Le Pen gibi düşünen radikal sağ düşüncedeki felsefecilerin sayısında artış olması küreselleşmeyle yakından ilgilidir (Ritzer, 2011: 68). Kültürel endişelerden kaynaklanan tepkiler sadece göçmenlere yönelmemiştir. Büyük bir Anglo Amerikan ya da Anglo Sakson kaynaklı küreselleşme de Fransız toplumunun kültür ve dil bütünlüğüne karşı tehdit olarak algılanmaktadır (Kömeçoğlu, 2012: 42-43).

Radikal sağın küreselleşmeye bağladığı göçlerin ulusal çapta kültürel homojenliği tehdit ettiği iddiası ise küreselleşme eleştirilerinin merkezinde yer almaktadır. Bu anlayışa göre göç olgusuyla sınırlar çığnenmekte, kültürler karışmaya ve kimlikler belirginliğini kaybetmeye başlamaktadır. Göçlerin bu anlamda kimlik mekânları üzerinde en önemli etkisi göç alan yerin kültürel saflığını zamanla kaybetmesine neden olmasıdır (Özyurt, 2011: 534). Bu sebeple küreselleşmeye karşı mücadele verilmesi gerektiğini belirten radikal sağ örgütler küreselleşmeyi kendi kültürel varlıklarını tehdit eden bir ideoloji olarak görmektedirler. Böylece radikal sağ örgütlerde fizyolojik farklılıkların varlığına dair öne sürülen ırkçı düşünceler yerini kültürel farklılığa dayalı bir ırkçılığa bırakmaktadır. Her ne kadar “biyolojik” ve “bilimsel” ırkçılık varlığını hala sürdürüyorsa da artık din, dil ve ulusal köken gibi kültürel ve toplumsal yapılara dayalı yeni bir ırkçılık türü ortaya çıkmaktadır. Özellikle 20. Yüzyılın ikinci yarısından sonra biyolojik ırkçılık yerini kültürel ırkçılığa bırakmıştır. Irksal üstünlüğün zamanla kültür üzerinden yapılmaya başlanması etnisite kavramında somutluk kazanmaktadır. Irkçılık ve etnisitenin toplumsal ayrımcılık ve yabancı düşmanlığına neden olduğu görülmektedir (Ritzer, 2011: 453). Bunun somut görünümünü ortaya koyan yeni sağın GRECE ve Club de L'Horbge(saat kulübü) çıkışlı organik entelektüelleri küreselleşmenin ari ırkının ya da Avrupa kimliğinin saflığını tehdit ettiğini iddia ederek melezleşmeye, çok kültürlülüğe tepki göstermektedirler. Küreselleşmeyi melezleşmenin bir müttefiki olarak gören bu örgütler tekrar kültürel saflığa kavuşmak için yerelliğe, milliyetçiliğe ve ulusal kimliklere aşırı vurgu da bulunmaktadır (Boumaza, 2011: 189).

Avrupa Birliği'ne katılımın her yıl artmaya başlaması da radikal sağ örgütlerin eleştiri konusu yaptığı unsurların başında gelmektedir. Ulusal egemenliğin kaybı olarak görülen Avrupa Birliği halk meşruiyetinden uzak teknokrat bir yapı olarak görülmektedir (Boumaza,

2011: 191). Avrupa Birliği'nde somutlaşan küreselleşme çalışmalarının radikal sağ örgütlerin eleştirisine uğramaya devam ettiğini özellikle ekonomik kriz dönemlerindeki grevlerde görmek mümkündür.

2.2.4 İslamcılık:

İslami düşüncenin kamusal alanda etkinleştirilmesi esasına dayanan İslamcılık anlayışının modern bir radikalizm örneği olarak sunulmasının altında İslami anlayışın hayatın her alanında etkinleştirilmesi için kurumların yeniden organize edilmesi düşüncesi bulunmaktadır. İslamcılık, bütün formel eğitim kurumlarının Batılı eğitim tarzından uzaklaştırılmasını öngörmekte; ekonomik alanda ise islamî tarzda şekillenecek bir ekonomik sistem ile gelir ve zenginliğin eşit miktarda dağıtımını esas almaktadır. Şeriatın tek yasal zemin haline getirilmesini içeren İslamileştirme hareketi İslamî düzenlemelerin kurumlaştırılması ve seküler Batı formundaki hukuksal örgütlenmelerin saf dışı bırakılmasını istemektedir. İslamileştirme ayrıca ulemanın ve din adamının yeniden kamusal alana müdâhil olmasını içermektedir (Turner, 2003: 138-139). Bu düşünce sistemi üzerine kurulu olan İslamcılık açısından küreselleşme özellikle iki ana unsur üzerinden eleştiri konusu edilmektedir. Bunlardan birini İslami değer yapılarının melezleşmesi ve çok kültürlülük gibi kavramlar üzerinden göreceleştirilmesi teşkil etmektedir. Eleştirinin diğer yönünü ise küreselleşmenin Batı ile ilişkilendirilmesinden kaynaklı emperyalist tarafı oluşturmaktadır.

İslami düşüncenin sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yönden Batı ile karşılaşmasının yoğunluğu 19. yüzyılın başlarından itibaren artmış ve günümüz küreselleşen dünyasında hız kazanmıştır. İslam düşüncesinin Batı ile olan bu yönlü bütün karşılaşmaları genel itibariyle çift yönlüdür. Bunun bir tarafını Batının modernleşmesini kendi bünyesinde yeniden üretmeyi esas alan anlayış, bir tarafını da İslamî değerlerin özüne dönmek ve Batının her türlü sistemsel yaklaşımlarına uzak kalmak gerektiğini düşünen anlayış oluşturmaktadır. İslamcılık olarak öne sürülen düşünce sistemi ise bu ikinci damarı temsil etmekle birlikte küreselleşme sayesinde Batı ile olan yakınlaşmanın değerler üzerinde meydana getireceği tehlikeleri ortaya koymaktadır.

Küreselleşme olarak nitelendirilen süreç Batının tarihsel arka planında somutlaşmaktadır. Batılı öznenin son beş yüz yıldır yaşadığı deneyimin sonucunda ortaya çıkan bu süreç kolonyalizm ve oryantalizm ile kendini Batı dışı toplumlara dayatmaktadır. Batı kökenli ulus devlet anlayışının küresel kapitalizme uzanan yolda bir durak olarak

düşünüldüğü bu anlayışta küreselleşen kapitalizmin kendi dışındaki diğer toplumları da kendisine hem benzeterek hem de onları uluslaşma sürecine zorlayarak bu süreci sağlama almaya çalıştığı belirtilmektedir. Her neresinden bakılırsa bakılsın küreselleşme denilen sürecin Batı ile ilişkili olduğu düşünülmektedir.

İslamcı anlayışa göre Batının tarihi kökenlerinden hâsıl olan küreselleşmenin doğal gelişimine her zaman için bir ötekileştirme mantığı eşlik eder. Batı, tarihinden itibaren kendisine ait olumsuzlukları kendi dışındaki toplumlara atfederek ondan kurtulmaya çalıştığı bir kategori inşası olmaktadır. Bu ötekilik inşası hem Batıya bir rahatlama imkânı vermekte hem de kendisinde bulunan olumsuz özellikleri kendi dışındaki topluluklara atfederek onları asimile etmenin meşru bir nedeni olarak görülmektedir. Batının bu mesiyani yanını günümüz küreselleşme ideolojisinin mantığı içinde de görmek mümkündür (Arslan, 2004: 109-112). Bu mesiyani kavramlardan küreselleşmeyle bağlantılı olanlarının başında “gelişme”, “ilerleme”, “kalkınma” ve “büyüme” gelmektedir. Bu kavramlar tarihin doğrusal bir çizgi içerisinde hareket ettiği varsayımından yola çıkarak sömürmenin aracı olarak kullanılmaktadır (Bulaç, 1988: 14-15). Küreselleşme ideolojisi içinde yer alan bu kavramların içeriğinde Batı dışı toplumları demokratik hale getireceği, geliştireceği ve refah düzeyine kavuşturacağı iddiası var olduğundan bunlar ötekileştirmenin küreselleşme sürecindeki açılımı olmaktadır.

Küreselleşmeye katılım toplumların önüne sunulan bir seçenek olmaktan çok tarihsel hegemonyanın devamı niteliğindeki bir dayatmanın sonucudur. Küreselleşmeye dahil etme incelikli metotlarla yapılmaktadır. Bu tüketim nesnelere kullanılarak toplumların ve kültürlerin Amerikanlaştırılması yoluyla yapılmaktadır. Küreselleşme, öznesi Amerika olan ve Amerikanlaşma eğiliminin dayatılması sonucunda ortaya çıkan bir süreç olarak görülse de tarihsel arka planı aydınlanmaya kadar uzanmaktadır. Çünkü aydınlanma kendi değerlerini zaman ve mekânın üstünde apriori bir gereklilik olarak sunmaktadır. Batının aydınlanma tecrübesi sonucunda elde ettiği doğruları başka toplumlara dayatması küreselleşme ile devam etmektedir. Batı, küreselleşmede olduğu gibi aydınlanma döneminde de kendi hukuk, ticari ve kültürel değerlerini başka toplumlara dayatmaktadır. Küreselleşme diye tabir edilen durum iki kutuplu bir sürecin sonucunda meydana geliyorsa onun bir yanında kendi değer sistemlerini dayatmasına öncülük eden merkezdeki Batı diğer yanında ise buna maruz kalan Batıdışı toplumlar bulunmaktadır (Arslan, 2004: 116-118). Bu düşünce sistemi ulus devlet mantığının yaygınlaştırılmasıyla ümmetin parçalanmasına ve küreselleşmenin sömürücü kuvvetlerinin güçlenmesine sebep olmaktadır.

Küreselleşmenin kaynağı olan bu öznenin gizlenmesi, tarafsız ve değer içeriği olmayan bir süreç olarak algılanmasına sebep olmaktadır. Küreselleşmenin kendisini merkezsiz ve öznesiz bir süreç olarak ortaya koyabilmesi postmodernizm sayesinde olmaktadır. Postmodernitenin imkânlarını kullanan küreselleşme Batının etkinliğini perdeleyerek gizlemekte ve bu yolla her topluma sirayet etmektedir. Daha önce -modern dönemde olduğu gibi- güce ve zora dayanarak sağlanan hegemonya bu defa postmodernizm ile incelenilerek tekrar servis edilmektedir. Bu aynı zamanda neoliberal küreselleşme sürecinin 1970'lerden sonra yeniden şekillendirilmesiyle yakından ilgilidir. Küreselleşmeyi nötr ve masum bir süreç olarak gösteren postmodern mantığın arkasında her zaman somut bir gücün dayatması bulunmaktadır. Batı, modern haliyle küreselleşmenin girmedığı yerlere postmodernitenin araçlarıyla ulaşmaya çalışmaktadır (Arslan, 2004: 116-118). Küreselleşmenin felsefi boyutu olan postmodernizm küresel işleyişin mantığını işlevsel kılmaya çalışırken hayatın her alanına müdahil olma potansiyeli içeren İslam gibi dinleri meta anlatı olarak görerek ona karşı bir meydan okumayı içermektedir. Bu bağlamda değerler sisteminin dönüştürülmesini içeren “değişim” kavramı uluslararası güçlerin ekonomik ve politik çıkarlarına hizmet etmesi ölçüsünde sürekli gündemde tutulan olumlu bir kavram olarak kullanılmaktadır. Bu yolla sömürgecinin devamı sağlanmaya çalışılmaktadır (Bulaç, 1988: 16-17). Bu minvalde küreselleşmenin karşısında dinamik bir güç olarak görülen İslami düşüncenin değerleri postmodernitenin araçlarıyla dirençsiz bir yapıya kavuşturulmaktadır. Direnci kırılan İslami düşüncenin rahatça küreselleşmenin hegemonyacı düzenine boyun eğdirilmesi düşünülmektedir. İslamî değerlerin belirleyici bir durumdan belirlenen bir duruma getirildiğine ilişkin kanaat bundan dolayı güçlenmektedir.

Küreselleşmenin postmodern felsefe üzerinden yaygınlık kazanması endişe ve kaygıların asıl nedenidir. Küreselleşme kültürleri, dilleri, hayat biçimlerini kendi sistemi içine dâhil ederek ortadan kaldırmakta bu suretle genişlemektedir. Aslında küresel kapitalizmin postmodernizmi yedeğine alarak kültürlere ve yaşam biçimlerine asliyet kazandıran anlam bağlarını koparması küreselleşme sürecine hayatiyet kazandırmaktadır. Küreselleşme kendisi için engel gördüğü değerleri pasifize etmekte, onların yeşerdiği anlam dünyalarının içini boşaltmak suretiyle hayati düzeydeki değerlerini ortadan kaldırmaktadır. Melezleşme olarak tarif edilecek bu süreçte İslam böylece hakikatin ekseni olmaktan çıkıp ovalleşmektedir. Küreselleşme bunu post modern mantığın eliyle değerleri kendi içinde yeniden inşa edici bir görev üstlenmesiyle gerçekleştirmektedir. Toplumlar ise aldatici bir şekilde kendi hayat biçimlerinin dünya sahnesine çıkışından memnun görünmektedirler. Hâlbuki yeniden üretime tabi tutulan toplumsal ve kültürel değerler izafileşerek asli

değerlere dayalı bir hayat biçimi sunmaktan uzaklaşmaktadırlar. Farklılık ve çeşitliliğin bir arada temsil edileceği vaadinde bulunan küreselleşme aslında değerleri izafeleştirerek tahakküme dayalı homojenleştiren bir süreç üzerinden işlemektedir. Yerelin evenselleştirildiği inancıyla bir illüzyon yaratan küreselleşme bu gibi karşıtlıkları kendi lehinde ciddi bir şekilde kullanmaktadır (Arslan, 2004: 120-125). Fundemantalist hareketler bundan dolayı küreselleşmeye ve postmodern çoğulluğa karşı gelmektedirler (Turner, 1999:49-51). İslamcı anlayışa göre kapitalizmin yeni sömürgeciliği olan küreselleşmenin bizden talep ettiği en önemli şey hayatımızın kurucu değerlerinin izafeleştirilmesidir. Onlara göre müslümanlar, İslam'ın itiraz potansiyelinin farkında olamadıkları için neden kuşatma altında olduklarını da bilememektedirler. Hatta küresel kapitalist sistemin dışında olan İran İslam devrimine cevap üretmek adına ortaya çıkan küreselleşmenin 1980'lerden sonra hızlandırılması ise bir tesadüf olarak görülmemektedir (Arslan, 2004: 202).

Kültürel postmodernleşmenin ortaya çıkardığı önemli sonuçlardan biri norm bunalımına yol açan çok-kültürlülük ve relativizm iken bir diğeri çeşitliliği ve çoğulluğu teşvik ederek değerleri buharlaştıran tüketim kültürüdür. Kültürel postmodernleşmenin yarattığı bu düşünce İslami normların kurumlaşmasına tehdit olarak algılanmaktadır (Topçuoğlu-Aktay, 1999: 20-22). İslami düşüncenin hakikat ve ahlak anlayışını izafeleştirerek zayıflatan küreselleşme ürettiği asimilasyonu bu sayede pekiştirmektedir. Bu yönüyle melezleşen islam yani yerelin evrenselliği adı altında küreselleşmeye uyum göstermeye başlayan İslami değerler kendisine ait siyasal ve kültürel potansiyeli açığa çıkaramayacaktır. Küreselleşmenin araçsallaştırdığı bir yapıya kavuşturulan İslam'ın kendine has bir hukuk ve hayat tarzıyla itiraz edebilme istidadı yok edilmektedir. Onlara göre küreselleşmenin tüketimcilik üzerine işleyen sistemine karşı durabilecek “sünnet”in hayatın kurucu unsuru haline getirilmesiyle küreselleşme sürecine yeni entelektüel cevaplar üretilebilecektir (Arslan, 2004: 130-131). Çünkü küreselleştirmenin dayattığı tüketimciliğin etkisiyle izafeleştirilen İslam'ın değerlerinin, -İslam'ın sahiciliğini kaybetmemesi için- ön plana çıkartılması gerektiği düşünülür. İslami değerlerin mutlak bir güce dayalı kutsallaştırılması şahsın güvenliği ve toplumun bütünlüğü için olumsuzluk içeren sınırsız uyarılara karşı bir tür fren etkisi göstermektedir (Sarıbay, 1997: 27). Bu yüzden İslami değerlerin direncinin kırılmasına dönük Batı kaynaklı her türlü girişim tehlikeli görüldüğü için çeşitli önlemler alınmaktadır. Söz gelimi İran Kültür ve İslami Rehberlik Bakanlığında üst düzey görevli olan bir yetkilinin uydu yayınları konusunda “Uluslararası emperyalizm tarafından hazırlanan bu programlar, dinimizi ve değerlerimizi silip atmaya yönelik büyük bir tezgâhın parçasıdır.” diyebilmektedir (Aktaran Barber, 2003: 226). Çünkü İslami hayat

anlayışına tehdit başka dinlerden ziyade Batının tüketim anlayışını yaygınlaştıran imajları ve ikonları üzerinden geldiği düşünülmektedir (Turner, 2003: 303).

İslami radikalizm biçimlerinin modernliğe karşı kendini konumlandırması sekülerleşmeye karşı bir direncin ifadesidir. İslamcı köktencilik politik kurumların merkezine din adamlarını ve kutsal metinleri koyarak sekülerleşmeye karşı durmaktadır. Modernizmin sunduğu politik ve kültürel hayat biçimlerine karşı direnç göstermesi hasebiyle köktencilik anti-modernist bir hareket olarak görülmektedir. Tüm bunlara rağmen köktencilik, ya da siyasal islamcılık moderniteyi reddeden ama postmodernite ile yakın ilişki içinde olan bir anlayış olarak da görülmektedir. Çünkü modernitenin Batıya içkin bir düşünce sistemi olduğu varsayıldığından onun reddinin aynı zamanda Batının reddi olduğu anlamına geldiği düşünülmektedir (Hardt-Negri, 2012: 160-162).

Onlara göre islami düşüncenin modernleşmeci değerleri islamileştirmek suretiyle kendi bünyesinde yeniden üretilmesi anlamına gelen modern İslam anlayışından vazgeçilmedir. Bu ilke, İslam'ın özüne uygun bir hayat düzeninin tanzim edilmesinde hayati bir unsur olarak görülür. Özellikle İslamî düşünce küreselleşmenin ideolojisi olan neoliberalizm ile arasına ciddi bir mesafe koymalıdır. Bu, hem teorik hem de pratik düzeyde zorunludur. Neoliberal değerlerin İslamileştirilmesi ile ortaya çıkan düşünce yapısının İslam adına bu dünyaya sunabileceği hiçbir şeyinin olamayacağı düşünülmektedir. Küreselleşmenin değerlerine göre hayatına şekil veren müslümanların darwinci bir mantığa İslami bir giysi giydirmesi onu İslamileştirmez. İslam'ın ön gördüğü insan modelini küreselleşmenin neoliberal değerleri içinden üreten Müslüman aslında muhalefet ettiği anlayışı kendi bünyesinden yeniden üretmekten başka bir şey yapmamıştır. Çünkü modern Batının tecrübesini kendi dünyasında üretmeye çalışan müslüman için asıl belirleyici olan İslam'ın kutsal kaynaklarıdır. Bu kaynakların muhalif düşünce yapısı tarafından belirlenmesi İslam'ın özüne ve değer sistemine zarar vermektedir (Arslan, 2004: 82-86). Bu sebeple küreselleşen bu dünyanın serbest piyasa ekonomisi içinde yer alan müslüman ülkelerin ve örgütsel yapıların makbul olmak için Batının kavramlarını kullanmasına semantik bir müdahale edilmesi zorunlu görünmektedir. İslam'ın bunu gerçekleştirebilme potansiyeline tek başına sahip olduğu şu şekilde dile getirilmektedir: "Çin ve Hind'in dominant özellikleri eskilerde kalmıştır; Mao'nun komünizmi ve Gandhi'nin ulus formu, bu kadim iki havzayı temel iddialarından vazgeçecek hale getirdi. Artık Çin ve Hind ölü kültürler hükmündedirler. Bugün onlar Batı'yı üretim teknolojisi ve kurumsal formlarıyla "başarılı" bir biçimde taklid ederek küresel sürece katılma mücadelesi veriyorlar. İslam ise kendi mihverini oluşturan

hikmet ve irfanının farkında olarak modern Batı kültürüne semantik müdahalede bulunabilecek tek imkân olarak kalmış bulunmaktadır.” (Bulaç, 2013: 1).

2.2.5 Ekolojik Hareket:

Batı Avrupa’da özellikle 1970’li yıllardan itibaren gelişen yeni sosyal hareketler birçok toplumsal, siyasal, kültürel ve ekonomik konuyu gündeme taşıdı. Ekolojik hareket bu yeni sosyal hareketlerin en canlılarından biri olma özelliğini taşımaktadır. Hareketin kavramsal tanımlanması yapılırken kullanılan “çevreci” tabiri hareketin anlaşılmasında çeşitli yanılgılara yol açmaktadır. Çevre, merkezde olamama, öze/esasa içkin olamama anlamına gelebilmektedir. Bu haliyle çevre, nesne konumuna indirgenebilir bir özellik taşıdığından insanın doğal çevresiyle arasındaki bütünlüğe ve organik ilişkiye işaret eden ekoloji kavramının kullanılması doğru görünmektedir (Önder, 2006: 591-592).

Çevrecilik “kirlenme” boyutuyla öne çıkardığı çevre sorunlarını teknik bir seviyede ele alırken ekoloji insanı ve doğayı içine katan ve toplumsal bir alan içerisinde kavramaya çalışan geniş kapsamlı bir yaklaşımı ifade eder. Ekolojik hareket içerisinde doğa, toplumsal, ekonomik ve kültürel boyutların içine dâhiledildiği bir düzlem içerisinde ele alınmaktadır. Kirlenme, küresel ısınma gibi konuların anlaşılması noktasında ekolojik hareket insan ve doğa ilişkisini toplumsal bir ilişki olarak görmektedir. İnsana dışsal olarak görülen doğa, insanın parçasını oluşturan bir bütünlüğe çekilerek doğa-insan ilişkisi insanın özne ve doğanın nesne anlayışından uzaklaştırmakta ve böylece bu ilişkiyi sorumlu ve ahlaki bir ilişkiye dönüştürmektedir (Önder, 2006: 593-594). Küresel düzeyde yaşanan ekolojik krizin asıl sorumlusu böyle bir çevre tanımından kaynaklanmaktadır. Çevre bizim dışımızda ve kendisine ait içsel bir değeri olmayan bir algı oluştururken ekoloji insanlık ile doğa arasındaki toplumsal ilişkinin meselesi haline gelmekte ve yüceltilmektedir. Bu anlayış insanların da doğanın bir parçası olduğunu ve yaşamak ve çoğalmak için diğer canlılar gibi doğanın modeline ihtiyacı olduğunu söylemektedir. Bu modelin de ekolojik sistem olduğu öne sürülmektedir. Çünkü mevcut ekolojik krizin altında insanın kendisini doğanın bir parçası olarak görmemesi düşüncesinin olduğu belirtilmektedir. Moral bozukluğu gibi psikolojik rahatsızlıklardan tutun radyo aktif maddeler gibi fiziksel sorunlara kadar bütün doğa ve insan sağlığının kökeninde bu bütünlüğün reddi düşüncesi vardır (Kovel, 2005: 34-38). Bu bütünlüğün kaybolmasının nedenlerinden birini doğanın mekânikleştirilmesi oluşturmaktadır. Eko sistemin birbiriyle bağlantılı parçalanamaz bütünlüğünün mekânik

zihniyetle parçalanabilir ve ayrılabilir bir halde görülmesi anlayışı bütünlüğün bozulmasındaki belirleyici nedenlerden olmaktadır (Kovel, 2005: 144). Aslında bu anlayış yani evrenin nesnelleştirilmesi ve insanın özne olarak konumlandırılması Batı felsefe geleneğinin tarihsel sürekliliğinin önemli cihetidir.

Evrenin nesnelleştirilerek gözden düşürülmesinin ana sebeplerinden biri olan küreselleşmenin serbest pazar ekonomistleri diğer canlıların da için bir değer taşıdıkları düşüncesini küçümsemektedirler. Doğanın bu şekilde araçsal bir hale getirilmesi aslında dini bir dogmanın sonucu olarak ifade edilmektedir. İnsanın Tanrı suretinde yaratıldığı düşüncesini insana benimseterek onu kibirli bir hale getiren Hristiyanlığın, insanın kendisini doğadan üstün bir varlık olarak görmesine yol açtığı düşünülmektedir. İnsana bütün doğaya istediği gibi davranabilme yetkisini veren bu anlayış doğanın tahrip olmasındaki en büyük neden olarak görülmektedir (Gray, 2006: 40). Çok tanrılı doğasal dinlerin kendilerine için olan doğanın kutsanması anlayışının tek tanrılı dinlerce ortadan kaldırılmasıyla insana verilen bu üstünlük duygusu doğanın tahribinin belirleyici nedeni olarak görülmektedir (Erdoğan-Ejder, 1997: 175). Dünyanın hayatta kalması ve sanayi toplumundan kalma tüketim anlayışının kökten değişebilmesi için insanın doğa üzerine kurduğu egemenlik biçiminin değişmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu anlamda doğayla patolojik bir ilişki içinde olan Hristiyanlık düşüncesi bu egemenliğin kaynağında görülmektedir. Yine insanın doğaya bakışını belirleyen Hristiyan kaynaklı bu düşüncenin içerisinde toplumsal cinsiyetin izini bulmanın mümkün olduğu belirtilmektedir. Doğanın dışlaştırılması ve erkek öznenin hâkimiyetine bırakılmasını en iyi ifade eden etimolojik gösterge İngilizcede madde anlamına gelen “material” ile anne anlamına “mother”in aynı kökten gelmesidir (Kovel, 2005: 156-157).

Küreselleşme ile ifade edilen emperyalist süreçte insanlığın bütün ortak varlık biçimleri serbest ticaret adına ortadan kaldırılmaktadır. Azınlık için zenginlik çoğunluk için sefalet anlamına gelen küreselleşmenin kapitalist eksenli dönemlerinde doğanın tahrip edilmesi daha bir artmaktadır. Küreselleşme sürecinin ana motoru olan sermayenin kaynağında yer alan enerji kaynakları üzerindeki bitmek bilmez mücadele ekolojik krizin en ciddi nedeni olarak görülmektedir (Kovel, 2005: 14). Doğal kaynaklar üzerinde yapılan mücadelelerin yol açtığı savaşların çevreye verdiği zararların yanısıra gelişmekte olan ülkelerin dünya piyasasına yetişme kaygısıyla doğal kaynaklarını küresel piyasanın güçlü şirketlerine açma gayreti kirliliğin başlıca nedenlerinden biri olmaktadır. Özellikle madencilik alanında yapılan çalışmalar doğal dengenin bozulmasında önemli bir neden

olmaktadır. Petrol, altın gibi kaynakların aranması sırasında ortaya çıkan kirlilik yaşam alanlarını tahrip etmektedir (Çelik, 2013: 4-5).

Küreselleşme süreci sermayenin genişlemesi yoluyla zamanın, mekânın ve özel hayatın sömürgeleştirilmesi anlamına gelmektedir. Küreselleşme sisteminin temel görevi piyasa ekonomisi dışında kalan madun bölgelerin sistemli bir şekilde sürece dâhil edilmesidir. Üretim yapmanın yeni doğal kaynaklarını, yeni yollarını en ucuz şekilde bulmaya çalışan sermayedar şirketler bu sürecin en temel özneli niteliğindedir. Küreselleşme süreci içinde birikim mekânizmalarının zamanla yaygınlaşması ekolojik yıkımın ifadesi olmaktadır. Küresel sermayenin dünyanın farklı bölgelerindeki madun ülkeleri borçlandırarak kendisine bağımlı kıldığı her coğrafya ekolojik yıkımın yeri olmaktadır. Borcunu ödemeye zorlanan bu bölgeler üzerinde oluşturulan baskı ekolojik krizin en temel nedenlerinden biri olmaktadır. Para ve sermaye kendini hâkim güç kılmaya çalıştıkça doğa o oranda soyutlaşmaktadır (Kovel, 2005: 108). Borçlanan bu ülkelerin ihracatı fazlaştırarak borçlarından kurtulmaya çalışmaları ormanlarının, balık üretme alanlarının, biyolojik çeşitliliğin ve doğal kaynakların tahribatını artırmaktadır (Erdoğan-Ejder, 1997: 131). Dünya Bankası ve IMF gibi küresel örgütlerin borçlarla ilgili siyasal ve ekonomik baskıları nedeniyle ihracata zorlanan az gelişmiş ülkelerin borçlarını karşılamaya dönük çabaları doğal dengeyi bozmaktadır. İklim değişikliği ya da tropikal orman kaybı gibi ekolojik sorunların bu gibi ekonomik ve siyasal koşullardan bağımsız düşünülmesi mümkün değildir (Duru, 2013: 1-2). Netice itibarıyla para ve sermayeye sürekli yeni alanlar açan küreselleşme ekolojik krizin nedeni olmaktadır.

Küreselleşen sermayenin para-mal-para döngüsü içine aldığı her şeyi metalaştırma potansiyeli mübadele değerinin kullanım değerinden daha fazla önem kazanmasına neden olmaktadır. Doğa ve insanın dâhil olduğu bu metalaştırma süreci ekosistemin özgüllüğünü ve giriftliğini bozmaktadır (Kovel, 2005: 64). Yine küreselleşme dünyasında kapitalist mantığa bağımlı hale getirilen insanların sürekli artan yeni ihtiyaç tanımlamaları doğanın tahribinde en önemli faktör olmaktadır. Sürekli ve sistemli bir şekilde artırılmaya çalışılan ihtiyaçların sonucunda ortaya çıkan satın alma süreçlerinin hızlandırılması sistemik atık üretimine yani “at gitsin toplum”unun ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Kovel, 2005: 90). Çöp sepeti uygarlığındaki bu savurganlık insanlığın rezervlerini tüketen bir çılgınlık boyutuna ulaşmaktadır. Salt bitirmeye ve yok etmeye varan çılgınlık kolektif çevrenin tahrip edilmesine, suyun ve havanın kirlenmesine neden olmaktadır (Baudrillard, 2004: 35-40). Özellikle ileri kapitalist ülkelerdeki bu tüketim oranı az gelişmiş ülkelerin en az dört katı kadar olmaktadır. Küreselleşmiş teknelci sermayenin gösterişe dayalı bu tüketim çılgınlığı

gezegenin biyokimyasal süreçlerini ortadan kaldırmakta (Foster, 2006: 279), tüketimcilik ideolojisi ile tüketim yarışına sokulan insanlar olarak, kullanarak ve tüketerek hem kendilerini hem de çevrelerini tüketmektedir. Bu yüzden tüketim sisteminin bu yapısının kökten değiştirilmesi çevrenin korunmasına yönelik en büyük katkılardan biri olarak düşünülmektedir (Erdoğan-Ejder, 1997: 40-42). Zira her şeyin tüketim nesnesine dönüştürüldüğü küreselleşme dünyasında çevreye atılan atıkların sayısındaki artışın vardığı yer doğanın sistemli bir şekilde ölümü anlamına gelmektedir.

Küreselleşmeyle beraber şirketler maliyetlerini düşürücü önlemler almaktadır. Maliyetlerin bir kalemini oluşturan çevresel atıkların depolanması meselesi şirketlerce çok dikkate alınmamaktadır. Böylece şirketler atıkların yaratacağı masrafları dışsallaştırarak ya topluma ödetmektedirler ya da daha yoksul olanların buldukları yerlere atmaktadırlar. Ekonomistlerin dile getirdikleri maliyetlerin dışsallaştırılması meselesi işte burada kendini göstermektedir. Bunun anlamı maliyetlerin bir bölümünün şirketlere ödetilmesi değil, topluma ödetilmesidir. Firmaların maliyet hesaplarını işgal eden kimyasal atıklar meselesi şirketlerce ya devletin kendisine bırakılarak umursanmamakta ya da böyle bir şey yokmuş gibi davranılmaktadır. Atıkların yarattığı sorunların devlete havale edilmesiyle çözümün bedeli halka ödetilmektedir (Wallerstein, 2004: 79). Bazı firmalar ise atıklarını yoksulların oldukları bölgelere atmaktadırlar. Örneğin Japonya'daki bazı şirketler, yüksek seviyedeki radyoaktif atıkları depolamak için fakirlerin yoğun olarak yaşadıkları Roccasho isimli bir adayı seçmiştir. Yerel idare ve halkın itirazlarına rağmen para karşılığında bu kabul ettirilmiştir (Erdoğan-Ejder, 1997: 56). Merkezdeki ülkelerin zararlı atıkları GOÜ'lere attıklarına dair başka bir örneği, Berlin Duvarı'nın yıkımından önce Federal Almanya'nın şirketlerinin Doğu Almanya'yı çöp yığına dönüştürmesinde görmek mümkündür (Kazgan, 2009: 314). Yine benzer bir durumu gösteren Greenpeac'ın hazırladığı rapor bunu desteklemektedir. Bu rapora göre 1986 ile 1990 arasında Doğu Avrupa ile diğer geri kalmış ülkelere on milyon atık ihraç edilmiştir. Küreselleşmenin pazar ekonomisine güçlenerek dâhil olma kaygısı taşıyan şirketlerin maliyetlerini düşürmek için başvurdukları başka bir yol ise çevre koruma vergilerinin ve işçi ücretlerinin az olduğu bölgelere kayma istekleridir. Örneğin 1989 yılında Tayland tomruk kesimini önleyici yasalar çıkarınca burada iş yapan büyük şirketler hemen gözlerini komşuları Laos ve Myanmar'a dikmişlerdir (Aktaran Erdoğan-Ejder, 1997: 139). İş yapma seçeneklerinin artırılmasına dönük NAFTA gibi bölgesel ticari iş birliği adı altında imzalanan anlaşmalar çevresel ve ekonomik sömürü oranını artırmaktadır. "Serbest bölge" olarak adlandırılan Meksika'da iş yapan bin yedi yüz firma Meksika'nın çevre yasalarından muaf tutulmaktadır (Erdoğan-Ejder, 1997: 140).

Şirketlerin ve onların koruyucusu niteliğindeki ülkelerin çevre ile ilgili aldıkları tutumlarda ve davranışlarda ciddi çelişkiler bulunmaktadır. Zararları kesin olarak tespit edilen ürünlerin üretimini kendi ülkelerinde yasaklayan ülkeler bu ürünlerin üretimini kendi sınırlarının dışında yapmakla kalmayıp aynı zamanda bu ürünleri geri kalmış ülkelere de satmaktadırlar. Amerika, CFC'in sprey kutularında kullanılmasını 1979 yılında yasaklamışken bunların satımını başka ülkelere yapmaktaydı. Yine Amerika gibi gelişmiş ülkelerde kurşunlu benzin kullanılmayan araçlar üretilmesi ve araçlara havayı kirletmeyen mekânizmaların takılması konusunda hassasiyet gösterilirken sıra başka ülkelere yapılacak araçların ihracına gelince aynı hassasiyet gösterilmemektedir (Erdoğan-Ejder, 1997: 63). Kendi ülkelerinde daha temiz bir çevrenin yaratılmasına dönük yeni enerji projelerini devreye sokan gelişmiş ülkeler başka ülkelerin doğal kaynaklarını alarak onların ormanlarına, toprağına, suyuna ve biyolojik çeşitliliğine zarar vermektedirler. Örneğin Hollanda 2005-2006 yılında elektrik santrellerinde biyo-yakıt olarak palmiye kullanmaya başlayınca bunlara daha fazla ihracat yapmaya çalışan Endonezya ve Malezya gibi ülkeler tarım alanlarını palmiye üretimine açarak ormanlarının büyük bir kısmını yok etmiştir (Ritzer, 2011: 375). Dolayısıyla bu ülkeler küresel sermayenin pazarına dönüştürülerek doğanın tahribine neden olmaktadır.

Fakat küreselleşen risklerin temelinde daha fazla sanayileşmenin olduğu görülmektedir. Bu yüzden risk toplumunda risklerin her ya da geç onlardan kâr elde edenleri de etkileyeceği düşünülmektedir. Riskler yayılırken bumerang etkisi gösterirler. Risklerin çevresel kirlenme üzerindeki etkisinin döngüsel genelleştirilebilirliği suçlu ve mağdur dinlemeden herkesi kendi cemaatinin üyesi yapabilmektedir. Aynı çatı altında ve aynı sorunlardan müzdarip olan risk cemaatinin her geçen gün ekolojik bir mülksüzleşmeye uğradığını söylemek mümkündür. Zamanla dünyanın yaşatabilme potansiyelinin kayb olduğu risk toplumlarında riskler bir bölgeyle sınırlı kalmamakta her yeri etkileyebilmektedir. Özellikle küreselleşmeyle birlikte ağır imalat sanayilerine dayalı yapıların üçüncü dünyaya aktarılması risklerin etkisini daha da artırmaktadır (Beck, 2011: 51-55). Hatta iklim değişiklikleri gibi ekolojik sorunların altındaki ana sorun her yeri sanayileştiren emperyalizmdir. Sermayenin amansız büyütülmesi uğruna doğa üzerinde sergilenen bu talan ve tahrip dünyayı sarmalayan bir problemdir (Kovel, 2005: 8).

Küresel düzeyde işleyen kapitalist zihniyetin yarattığı sorunlara önerilen çözümler ekolojik bozulmanın önlenmesine dönük olmamaktadır. Yeni büyüme kaynaklarının yaratılmasıyla beraber ekolojik korumanın mümkün olmadığı düşünülmektedir. Ekolojik

krizin büyümesi hareket halindeki sermayenin yarattığı bir etkinin sonucudur. Sermayenin artırılmasına dönük gayretlerin önlenememesi ekolojik krizlerin devam edeceğinin göstergesidir (Kovel, 2005: 48). Kapitalist paradigmanın içinden üretilen çözüm önerilerinin çoğuna bakıldığında sorunun mekânîk düzeyde ele alındığı görülmektedir. Metan gazı gibi bir patlamanın yarattığı tahribatın sonuçları üzerine sunulan çözüm önerilerinin içinde küresel güç ilişkilerine dair bir şey geçmemektedir. Mülkiyet ilişkileri, teknolojinin kullanım biçimi, kaynakların ve zenginliklerin talan edilmesi gibi sorunun ana kaynağını teşkil eden nedenler gizlenmektedir. Çevre sorunları bu nedenlerden çok halkın cehaletiyle açıklanmaktadır (Erdoğan-Ejder, 1997: 29). Küreselleşen kapitalist sistemin içinde çevresel sorunlara çekilen dikkat bir kandırmacadan öteye gidememektedir. Ortaya koyulan tedbirlerin hemen hemen hiçbiri sorunları çözebilecek nitelikte değildir. Aksine minimum kirlilik ve bozulma standartları getirilerek hem egemen pratikler olduğu gibi devam ettirilmekte hem de bu sayede sermayeye yeni kazanç kapıları açılmaktadır (Erdoğan-Ejder, 1997: IX). Özellikle çevre dostu denilerek piyasaya sunulan teknolojilerin yarattığı iyimserlik bir yalandan ibaret olmaktadır (Erdoğan-Ejder, 1997: 46). Bugün dünyada çevre ve sanayileşmenin bir arada uyum içinde olmasını teşvik etmek amacıyla ortaya konan sürdürülebilir kalkınma gibi fikirlerin insan ve çevre sağlığını hiçe saydığı öne sürülmektedir. Bugün sürdürülebilir kalkınma adı altında bizlere dayatılan düzenlemelerin ardında büyük uluslararası şirketleri destekleyen IMF, DB ve DTÖ gibi kuruluşlar bulunmaktadır. Bu örgütler ve bunların desteklediği ÇUŞ'ların doğa ve insan sağlığından ziyade kendi çıkarlarıyla ilgilenmekte olduğu vurgulanmaktadır (Erdoğan-Ejder, 1997: 127).

Küreselleşmeyle birlikte etkinliğini artıran pazar ekonomisinin güç kazanan yapısı içinde bir yere gelmek isteyen şirketler kırsal alanların doğal zenginliklerini metalaştırmak suretiyle yoksullaştırmaktadırlar. Kırsal alanların doğal kaynakları ve güzellikleri pazar ekonomisinin ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla sorumsuzca sömürülmektedir. Ticari kaygılarla hareket eden firmalar tarafından kırsal alanların sömürülmesi, kent insanlarının rekreasyon ve uluslararası tüketime göre biçimlendirilmesi, kırsal alanların kentlerin atık depoları haline getirilmesi, endüstriyel kalkınma adına kırsal alanların kapitalist pazarın gereğine göre biçimlendirilmesi gibi küreselleşen kapitalizm mantığının uzantısı olan uygulamalar kırsal alanların doğasını tahrip etmektedir (Erdoğan-Ejder, 1997: 22).

Küreselleşme çağında ulusal çıkarların savunulması adına ortaya konan kalkınma çabaları da doğanın tahribine yol açan nedenler arasında gösterilmektedir. Özellikle gelişmiş kapitalist ülkeler, çıkarlarını korumak adına uluslararası arenada doğanın korunması için

imzalanan anlaşmalara ya ciddi çekinceler koymakta ya da bu tür anlaşmaları reddetmektedirler. Örneğin 1997 yılında karbon salınımindan kaynaklanan iklim değişikliğiyle baş etmek için Kyoto Protokol'ü imzalanarak olumlu bir gelişme kaydedilse de protokol çok geçmeden 2001 yılında ABD tarafından reddedildi. Bunun dışında doğa tahribinin bugüne kadar gelişmiş ülkeler tarafından yapıldığını öne süren Çin gibi ülkeler bu tür anlaşmaları kalkınmalarına bir engel olarak görmektedirler (Ritzer, 2011: 371-372). Çevre sorunlarının giderek yaşamı tehdit etmeye başlamasına rağmen neoliberal küreselleşmenin gereklerine uygun politikalar benimseyen devletler çevre ile ilgili herhangi bir standart oluşturamamaktadırlar. Devletler küresel rekabet karşısında firmaları desteklemek suretiyle çevre sorunlarını görmemezlikten gelmekte, şirketleri kontrol edecekleri yerde onların beklediği tavizleri ve teşvikleri vermekte tereddüt etmeyerek doğal dengenin bozulmasına neden olmaktadır (Çelik, 2013: 5).

Sermayenin artırılması adına yürütülen sanayileşme politikaları doğayı sürekli döven bir çekiç konumundadır. Bu yüzden sermayenin doğayı istediği gibi sömürmesinin önüne geçilmesi için doğanın özel mülk halinden çıkartılması, üretim araçlarının dağılımındaki dengesizliklerin giderilmesi, kitlesel üretimin endüstri politikasında değişiklik yapılması, elde edilen zenginliğin yine o bölge için kullanılması, ÇUŞ'ların birikimine kaynak olan sömürünün engellenmesi gibi çözümler önerilmektedir (Erdoğan-Ejder, 1997: 32). Ayrıca ekolojik toplumun oluşmasına yönelik çabaların merkezinde devletin demokratikleşmesi ve hukukun üstünlüğüne atıfta bulunmaktadır (Kovel, 2005: 195-200).

Küreselleşen kapitalizmin kar ve sermaye arayışını önlemeye dönük önerilerden birini demokrasinin rahatça gelişip güçlenme ihtimali bulduğu, üretim mantığının yeniden gözden geçirildiği, üretici ile üretim tarzlarının bir araya getirildiği sosyalist bir toplum düşüncesi oluşturmaktadır. Ekolojik bir toplum olarak sunulan bu toplumda, kullanım değerinin değişim değerine baskın getirilmesi ekolojik krizin panzehiri olarak gösterilmektedir. Kullanım değerinin öne çıkarılması demek doğanın içsel bir değer taşıdığına ifadesi olarak düşünülmelidir (Kovel, 2005: 27-29). Toplumsal üretimin sosyalizm yönünde dönüştürülmesi ekolojik toplumun inşa edilmesinin yoludur (Foster, 2006: 253). Eko-sosyalist bir modelin dünya çapında işlevselleştirilmesi ve küresel ticaretin yeniden gözden geçirilmesi ile mümkündür. Söz konusu küresel ticaretin kökten değişimi "Dünya Halklarının Ticaret Örgütü" gibi örgütlerin kurulmasına bağlanmaktadır (Kovel, 2005: 313).

2.2.6 Feminizm:

Feminizm, başlangıçta kadınların kamusal alanlara girmesini kolaylaştırmaya dönük temel bir takım hakların sağlanması konusunda çaba sarf eden bir sosyal hareketken sonraları kadın ile erkek arasındaki ilişkiyi aile, iş yaşamı, eğitim, kültür ve siyasi hayat üzerinden sorgulamaya açmaktadır (Çaha, 2006: 560-561). Feminist hareketin küreselleşme meselesine yaklaşımı ise bir dizi eleştiriyi içermektedir. Feminizm küreselleşmeyi, kadının hayatını olumsuz yönde etkileyen emek sömürüsü, kadınların turizm adına cinsel bir obje haline getirilmesi, bazı iş yerlerinde kısırlaştırılmaya çalışılması, kadınların şiddet görmesi, taciz edilmesi, yoksullaştırılması ve cinsiyet ayırımına uğraması gibi sorunların oluşmasındaki etkisiyle gündeme taşımaktadır. Küreselleşmenin kadınlar açısından yarattığı sonuçlar küreselleşmenin feminizm tarafından erkek olarak düşünülmesinin gerekçesi olmaktadır (Hablemitoğlu, 2005: 156-157).

Küreselleşme süregelen toplumsal cinsiyet yapılarını, engelleri ve ilişkileri pekiştirmektedir. Dolayısıyla küreselleşme meselesini toplumsal cinsiyet meselesinden ayrı düşünmek doğru görünmemektedir. Küreselleşmenin toplumsal cinsiyet üzerine etkileri neoliberal teorilerde göz ardı edilirken onun yarattığı etkiler feminist hareket içerisinde gündeme taşınmaktadır. Feministler toplumsal cinsiyet meselelerine eğilirken bunu kalkınma, neoliberalizm, uluslararası ekonomik ilişkiler, serbet piyasa ekonomisi gibi mevzular üzerinden tartışarak kendilerini uluslararası platformlara taşımaktadırlar. Bu platformlarda özellikle üçüncü dünya kadınlarının emeklerinin sömürüsü en çok tartışma konusu yapılan sorunlardan biri olmaktadır (Ritzer, 2011: 456-457).

Bu düşünceye göre dünyadaki sosyal, siyasal ve ekonomik sorunların baş sebebi olan küresel kapitalizm yalnızca kültürleri ve uygarlıkları yok etmekle kalmamış giderek daha fazla insanı mülksüzleştirerek kendi çarkları içinde ezmiştir. Doğanın kutsallığını ve kadının değerini düşüren küresel terörizmin en çok mağdur edileni kadındır. Küresel kapitalizm ülkelerin en temel hakkı olan kalkınma hakkının insan merkezli boyutunu göz ardı etmektedir. Kalkınmanın insanı merkeze alan yanı dokunulmadan bir kenara bırakılmıştır. Dünya piyasasının ilkelerine bağlanan kalkınma geri bırakılmış ülkelerde sefalet ve çaresizlik yaratmış, kültürlerin yaşam hakkını elinden alan, doğayı tahrip eden ve kadını aşağılayan bir modele dönüşmüştür (Kumar, 2006: 232-239). Küreselleşme apolojistlerinin, serbest piyasa havarilerinin tumturaklı sözleri ve neoliberal küreselleşme ataerki geleneğin

tarihsel olarak ikincileştirdiği ve zayıf duruma düşürdüğü kadını neoliberal piyasanın vahşeti için bir av konumuna getirmiştir (Özbudun, 2011: 49).

İşgücü maliyetlerini düşürmek amacıyla yerlerini değiştiren ÇUŞ'lar 1970'li yıllarda uluslararası alanda yapılan ticari, hukuki ve mali düzenlemelerle yeniden kendilerini örgütlenme imkânı buldular. Gelişmekte olan ülkelerde ekonomi, ulusal endüstriden ve kamu sektöründen ihracata dayalı üretime geçtikçe bu gibi ülkelerde kayıt dışı çalışan, özlük hakları ve iş güvencesi olmayan işler yaratıldı. Gelişmekte olan ülkelerde kadınların daha az ücretle çalıştırılması daha kolay olduğundan kadınlar işçinin en çok aranan kesimini teşkil etmektedir. Gelişmekte olan ülkelere kaydırılan uluslararası şirketlerin kadını ucuz iş gücü olarak görmesine sebep olan faktörlerin başında dayatılan ekonomik düzenlemeler bulunmaktadır (Ritzer, 2011: 468). Kadın emeğiyle elde edilen toplam üretim 3/2 olmasına rağmen kadınlar toplam gelirin %5'ini aldığı belirtilmektedir. Aynı işi yapan kadınlar erkeklere göre İspanyada %27, İtalya'da %20, Hollanda'da %24 daha az ücret almaktadırlar (Hablemitoğlu, 2005: 156).

1970 ve 1980'li yıllardan başlayarak dünyada meydana gelen ekonomik gelişmelerin izlediği küresel seyre göz atıldığında en çok dikkati çeken hususlardan biri kadın emeğinin birçok sektörde artış göstermesidir. Hem kayıt içi hem kayıt dışı ücretli iş gücünde kadın sayısındaki artışı tanımlamak amacıyla ortaya atılan "emeğin feministleşmesi" kavramı bu sürecin sonucunda gelen iş gücünün niteliği hakkında bilgi vermektedir. Ucuz ücretle çalıştırılma kapasitesi taşıyan kadın emeği geliştirmekte olan ülkelerde %70'lere varırken erkek iş gücünün oranı %60 azalmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde kadın ve erkek iş gücünün ters bir orantı izleyerek artması kadının yoksullaşması veya kadının proleterleşmesi olgusuyla açıklanmaktadır. Bu ekonomilerde kadın emeğinin iş gücüne katılmasındaki ana neden geliştirmekte olan ülkelerin ihracata dayalı üretime geçmeye zorlanmasıdır (Ritzer, 2011: 470-471). Küreselleşmeyi teşvik eden kurumlardan olan DTÖ gibi kurumlar tüm toplumlarda tarım piyasasının serbestleşmesini ve ticari hale getirilmesini zorlayarak toplumsal düzenlemelerin tümünü bozduğu gibi kadın için daha zorlu yaşam koşullarını doğurmaktadırlar (Sarkar, 2013: 5-6).

Emek maliyetlerinin düşürülmesi amacıyla kadın iş gücünün tercih edilmesi, az ücretle daha uzun süren çalışma saatleri, daha tehlikeli ve sağlıksız çalışma şartları demektir. Kadınların küresel çalışma koşulları içinde bu şekilde yer alması daha az ayrıcalıklı bir pozisyona sahip oldukları anlamına gelmektedir (Ritzer, 2011: 470-471). Kadınları bu pozisyona getiren sebeplerden biri onların standardize ve biktirici edici işlerde çalışmaya

daha elverişli olmalarının istismar edilmesidir (Aktaran Ritzer, 2011: 471). Kadın emeğini sömüren ücret azlığının erkeklere nazaran %25-%30 daha az olması cinsiyetçi bir haksızlık olarak görülmektedir. Bu durumun son bulması için kadınlar küresel bir greve davet edilmektedirler. Kadınların iş piyasasından çıkması ile bütün işlerin duracağını ifade eden feminist hareket dünya genelinde küresel bir grevin yapılması çağrısında bulunmaktadır (James, 2010: 337-338).

Genellikle İhraç Ürünleri İşleme Bölgelerinin gelişmekte olan ülkelerde istihdamı artırarak işsizliği azalttığı ve bu durumun ulusal ekonominin kalkınmasına katkı sunacağı ifade edilmektedir. İÜİB'lerdeki işler ağır çalışma koşulları içermekte, burada çalışanların sosyal güvenlik hakları ellerinden alınmakta, hasta olanlara da çalışamadıkları günlerden dolayı ücretleri ödenmemektedir. İÜİB'lerde çalışan kısmın çoğunluğunu oluşturan kadınların bu sorunlara ek olarak yaşadıkları başka sorunlar da bulunmaktadır. Kadın emeğinin yoğun kullanıldığı bu bölgelerde kadınlar tacize uğramakta, bazen onlardan daha iyi verim almak için zorla amfetamin dahi verilmektedir. Bu bölgelerde yer alan şirketler kadın emeğinden daha fazla yararlanmak için onların genç ve bekâr olanlarını tercih etmektedirler. Birçok kez de işe alınanlar zorunlu gebelik testine tabi tutulmaktadırlar. Kadınlardan yaşları yirmi beşi geçenlerin doğum yapma ihtimali bulunduğu için bu yaşta olanlar tercih edilmemektedir (Aktaran Ritzer, 2011: 472).

Kadınlar artan kayıt dışı çalışan nüfusun neredeyse 3/2'sini oluşturmaktadırlar. Bu oranların bölgeden bölgeye artış gösterdiğini de söylemek mümkündür. Bugün bu oran Sahra Altı Afrika'da %84 oranına çıkmaktadır. Kayıt dışında çalışmak demek uzun çalışma saatleri içinde çalışmak ve sosyal korunmalardan mahrum kalmak demektir. Erkekler kayıt dışı gündelikçilik ve tarım alanlarında çalışmaktayken kadınlar genellikle tarım dışı sektörlerde ve ev işlerinde çalışmaktadırlar. Özellikle 1970'li yıllardan başlayarak emeğin esnekleştirilmesi yoluyla yapılan yeni düzenlemeler kayıt dışı çalışmayı artırmaktadır. Güneyden ve Doğudan Batının gelişmiş ülkelerine artan göçlerle birlikte kuzey ülkeleri hem bu emeğin gücüyle zenginleşmekte hem de bu emek ile yaşam standartlarını artırmaktadırlar. Kadın iş gücünün bu yüksek hayat standardına ciddi bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Göçlerle gelenlerin büyük kısmını teşkil eden hem kadınlar kayıt dışı işlerde çalıştırılmakta hem de ayrımcılığın birçok şekline maruz kalmaktadırlar. Sömürünün ve tacizin en şiddetlisine maruz kalan bu kadınlar küresel bakım zincirleri olarak ifade edilen ütücülük, çocuk bakımı, sağlık bakımı ve cinsel bakım gibi işlerde çalıştırılmaktadırlar (Ritzer, 2011: 472-473).

Kadın emeği yüksek hayat standartı ve devletin ekonomik güçlenmesinde bu kadar etkili olmasına rağmen onların hak ettiği sosyal yardımların neoliberal politikalar sonucunda kesintiye uğratılması kadının bağımlılık sürecini daha fazla arttırmaktadır. Bu yönüyle Amerikalı efendilerinin izinden giden Thatcher'in, refah devletinin "hak kültürünü" ortadan kaldırıp yerine "girişimcilik kültürünü" koyması kadınları karşılıksız çalışmaya mahkûm ederek bağımlılıklarını artırmıştır. Küreselleşen kapitalizmin kadına en büyük kötülüklerden biri neoliberal politikaların neden olduğu sosyal hakların geri plana çekilmesidir (James, 2010: 269-270). Ekonomideki liberal ataerki patriarşi anlayışından dolayı kadının aile yaşamını sürdürmek için gerçekleştirdiği ev işleri ve ev üretimi ulusal gelir içinde görmemezlikten gelinmekte ve onun emeği değersizleştirilmektedir (Hablemitoğlu, 2005: 164). Küreselleşme sürecinin teşvik edicisi konumunda olan neoliberal politikaların kadınların statüsünü daha aşağı çektiği, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini biteviye derinleştirip kadını sömürü nesnesi haline getirdiği düşünülmektedir (Ali, 2006: 328-329).

Beri yandan ekonomik yatırımı kendine çekmek adına eğlence sektörü sayesinde kentlerin cazip hale getirilmesi kadınlar üzerinden yürütülmektedir. İnsanların küresel akıntısından istifade eden kadın tacirleri cinsel sömürü amacıyla bu kadınları bar, diskotek ve masaj salonlarında kullanmaktadırlar. Seks turizmi olarak da ifade edilen kadının cinsel sömürüsüne Tayland gibi yerler açık yerler olmaktadır. Küresel bir siyasal ve ekonomik düzenin teşvik ettiği oteller, eğlence yerleri doğrudan doğruya veya dolaylı yönden cinsel ekonomiye dayalıdır. Bu tür yerlerde egzotik yerlilerin vücutları, ırksal ve cinsel olarak metalaştıran bir düzenin parçası olmaktadır. Seks turizmi, ırkçılık, eşitsizlik ve cinsiyetçilik olguları kadın emeğinin sömürüsü üstünden somutlaşmakta ve bunların hepsi kadın bedeninde bir araya gelmektedir (Cabenz, 2006: 287-299). Bırakınız yapımlar felsefesini ve dünya genelinde neoliberalleşmeyi uygulamakla tüketimcilik anlayışını teşvik eden küreselleşmenin tüketimci ideolojiyi yaygınlaştırması kadını birçok eğlence sektöründe metalaştırmaktadır (Sarkar, 2013: 4).

Feminist anlayışa göre küresel kapitalizmin yarattığı sorunların üstesinden gelebilecek yeni insan hakları paradigmasına ihtiyaç vardır. Bu yüzden küreselleşen kapitalizmin mağduriyetini en çok yaşayan kadınların gözüyle oluşturulacak yeni bir insan hakları modeli öne sürülmektedir. Çünkü geleneksel insan hakları söyleminde kadınlara hiçbir zaman yer verilmemiştir. Avrupanın liberal felsefesinin kurucu babaları olarak görülen Hegel ve Rousseau gibi filozoflar kadınların biyolojik yapısını siyasal bir bilinçten uzak, duygusal ve irrasyonel olarak görmüşlerdir. Bu düşünürler kadını vatandaşlığa ve kamusal alana bir

tehdit olarak gördükleri için onu vatandaş olmaktan çok vatandaş büyütücü olarak gördüler (Kumar, 2006: 234). Bugün küreselleşen kapitalizmin ideolojik mantığı olan liberalizmin birey kavramına dayalı insan hakları tanımlaması insanı hem kendisine hem de toplumuna yabancılaştıran bir paradigma inşa etmekten öteye gidememektedir. O yüzden liberalizmin atomcu birey tipine dayalı bir insan hakları modelinden vazgeçmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bugün Dünya Bankası, IMF, DTÖ gibi küresel örgütlenmelerin kadını merkeze alan bir insan hakları modelinden hareketle üçüncü dünya ülkelerinde iş yapan şirketleri desteklememeleri gerekmektedir. Küresel bir yönetim modeli ve piyasa ekonomisinin değer sistemi ile küresel bir köye dönüştürülen dünyanın oluşturduğu bu yapı şiddet üretmektedir. Küresel köyün bu modeli Avrupa ve erkek merkezci olmakla birlikte bütün değer sistemlerini nicelleştirmektedir. Egemen ideolojinin veya küresel egemenliğin ortadan kaldırılması zorunlu görünmekte ve bu yolla kadın özgürlüğünün sağlanması için küresel egemenliğin ideolojik boyutunun yapı sökülmesine uğratılması düşünülmektedir (Kumar, 2006: 254).

Güneyin küreselleşme yoluyla küresel piyasaya birleştirilerek sömürüye açık hale getirilmesi yapısal ve sistematik şiddetin en temel sebeplerden birini oluşturmaktadır. Özellikle Latin Amerika gibi neoliberal uygulamaların ilk laboratuvarı niteliğindeki yerlerde ve küresel kapitalizm tarafından finans, ticaret ve savaş yoluyla mağdur edilen bölgelerde ortaya çıkan sorunların dünya gündemine taşınması amacıyla bir dizi etkinlikler yapılmaktadır. Bunların içinde en ilgi çeken kadın mahkemeleridir. Tiyatral bir platformda hayata geçirilen bu mahkemeler içinde kadınların sorunları dinlenerek onların mağduriyetlerinin altında yatan nedenler gün yüzüne çıkarılmaktadır. Bu gruplardan biri olan Asyalı Kadınların İnsan Hakları Konseyi'nin (AWHRCI) çalışmaları Asya'dan başlayarak çeşitli bölgelerde hayata geçirildi. Kadınların yaşadığı her türlü şiddetin kaynağını tespit etmeye dönük bu mahkemeler farklı yerlerde toplanarak ev içi şiddeti, namus cinayetlerini, genetik mühendisliği, üreme haklarını, çalışma koşullarını, savaşların yarattığı sorunları gündeme taşıdılar. 1995 yılında Hindistan'da kurulan mahkeme küresel piyasa mantığı üzerinde şekillenen kalkınma modelinin kadının çalışma koşulları üzerine etkisini gündeme getirdi. 1996 yılında kurulan mahkemede küresel kapitalizm tarafından eğlence sektörünün nesnesi haline getirilen kadınların durumu tartışıldı. Pasifikte Maori kadın ağıyla birlikte nükleer sorunlar ve toprak hakları ile ilgili bir dizi mahkeme kuruldu. Burada da nükleer atıkların depolanması sonucu meydana gelen yaşam koşullarının etkileri ele alındı. Haziran 1999'da Nairobi'de kurulan mahkeme ise küresel kapitalizmin yarattığı yoksulluk sorununu gündeme getirdi. "Barış için Savaşa Karşı" adı altında toplanan Afrika Kadın Mahkemeleri 8

Mart 2001’de Cape Town’da toplandı. Savaş, sömürgecilik, küreselleşme ve askerlerin yaptığı soykırımlar tartışılan konuların başında gelmekteydi (Kumar, 2006: 259-265).

2.2.7 Kısmi Küreselleşmeciler:

Kısmi küreselleşmeciler olarak tanımladığımız düşünürler küreselleşmenin resmi tarihinde ortaya konulan bilgilerin doğruyu yansıtmadığı kanaatindedirler. Bu düşünürler dünya piyasasıyla koşulsuz bütünleşmeyi en doğru gelişme modeli olarak sunan neoliberalizmin iktisat teorisyenlerini eleştirmişlerdir. Çünkü onların zenginleşme ve gelişmeye katkı sağladığını düşündükleri fikirleri ortaya konan bir dizi kanıtla test edilmiş ve bu fikirlerin zenginleşen ve gelişen ülkelerin tarihiyle pek uyuşmadığı görülmüştür. Neoliberal iktisat modelini eleştiren kısmi küreselleşmeciler sağlıklı büyümenin ancak korumacı politikaların başarılı bir şekilde uygulanması sonucunda elde edileceğini belirtmektedirler. Onlar insanlığı sefalet ve eşitsizliğe mahkûm eden koşulsuz uyum gibi fikirlerin bir kenara bırakılmasını düşünmektedirler. Kısmi küreselleşmeciler küresel ekonomiye dâhil olmanın en önemli koşulunun korumacı politikalar olması gerektiğini ifade ederler. Devletlerin “bebek endüstrileri” çeşitli korumacı politikalarla destekleyerek olgunlaştırmalarının gerekli olduğunu belirtmektedirler. Endüstrilerinin belli bir olgunluğa ve güce kavuştuktan sonra küresel ekonomiye dâhil olması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Şu anda dünya ekonomisini yöneten gelişmiş ve zenginleşmiş ülkeler bu durumu korumacı politikalarına borçludurlar. Gelişmekte olan bir ülkenin doğrudan küresel ekonomiye dâhil olmasını zararlı bulan kısmi küreselleşmeciler korumacılıkla küresel uyumun bir arada dengeli bir şekilde yürütülmesi gerektiğini söylemektedirler.

Kısmi küreselleşme tezini bu yönde savunan düşünürler, küresel ekonomide şu an söz sahibi olan belli başlı ülkelerin ekonomik geçmişleri hakkında bir dizi kanıtları öne sürerek düşüncelerine haklılık kazandırmaktadırlar. Bu örneğin dayandığı iki ülkeden biri Amerika iken diğeri İngiltere’dir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri’nin ilk Maliye Bakanı olan Alexander Hamilton (1757-1804), *Report on Manufactures* (1790) adıyla bilinen raporu nedeniyle, bebek endüstriler argümanının ilk savunucusu olarak tanınır. Onu, yine Kuzey Amerika’da Daniel Raymond (1786-1849) ile Henry Charles Carey (1793-1879) ve Almanya’da da Friedrich List(1789-1846) izlemişlerdir. Bunlar içerisinde en etkili düşünür F. List olmaktadır. Onun düşünceleri birçok gelişmekte olan ülkelerin politikacılarına örnek olmuştur. Özellikle eğitici-gümrük savunusu, ithal ikameci anlayışı ve

dinamik üretken güçler kuramı onun düşünce ekolü içerisinde yer almaktadır (Kibritçioğlu, 2013: 3-4). Bu korumacı usüller List'in şu görüşünde somutluk kazanmaktadır: “Sanayileşmenin başlarındaki bir ülkenin rakipleriyle boy ölçüşebilecek bir düzeye gelinceye dek ulusal sanayiini gümrük duvarlarının ardında koruması gerektiğini; ama yeterince güçlenince de dışa açık, serbest pazar arayışına geçmelidir.” (Aktaran Güvenç, 1998: 19).

Bu minvalde düşünenler 1945 sonrası resmedilen küreselleşmenin tarihinden farklı olarak tersi durumların yaşandığını söylemişlerdir. Küreselleşmenin resmi tarihinin aksine serbest piyasa ekonomisini tehdit eden milliyetçi politikaların devreye sokulduğu yıllar olan 1950 ile 1970’li yıllar arası, gelişmekte olan ülkelerin en çok kalkındıkları dönem olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu dönem küreselleşmenin hız kazandığı 1970 sonrası döneme nazaran daha istikrarlı, dengeli ve eşitlikçi bir büyüme dönemi olarak gösterilmektedir. Küreselleşmenin resmi tarihine göre felaket olan bu yıllar gelişmekte olan ülkeler için parlak dönemler olarak görülmektedir (Chang, 2012: 46-47).

Neoliberalist politikalar yardımı alınan uluslararası örgütler eliyle bugün tüm dünyada Amerika ve onun gibi yüksek oranda gelişmiş ülkeler tarafından uygulanarak gelişmemiş ülkelerin pazarlarına erişmek amacıyla kullanılmaktadır. Büyük bir ideolojik ordu tarafından desteklenen DTÖ ve IMF gibi örgütler kredi verdikleri ülkeleri serbest piyasa ekonomisine girmeye zorlamaktadırlar. Bu minvalde küreselleşmenin resmi ideologları tarafından örnek gösterilen Kore gibi ülkelerin bu yollarla zenginleştiğine dair tasvirler ise gerçeği yansıtmamaktadır. 1960 ile 1980 yılları arasında Kore kendine ait özel şirketleri sübvansiyonlar, gümrük tarifeleri ve diğer türlü devlet destekleri ile koruyarak olgunlaştırdıktan sonra piyasanın gereklerine göre kontrollü bir şekilde serbest bıraktı. Kore bu dönemler arasında bütün bankaların sahibi durumunda olduğu için istediği krediyi verebilmekteydi. Aynı dönemler içerisinde Kore kamu iktisadi teşekküllerini istediği gibi yönlendirebilme gücüne de sahipti. Kıt döviz kaynaklarını tüketmek yerine yatırımlara ayıran Kore ekonomik gelişmişliğini devlet desteği altındaki kontrollü piyasa ekonomisine borçludur (Chang, 2012: 21-23).

1960 ile 1980’li yıllara kadar gelişmekte olan ülkeler Kore gibi ithal ikameci politikaları yürürlüğe sokmuşlardır. İthal ikameci ekonomik politikaların ana araçları olan gümrük tarifeleri ve kotalar sayesinde mal ithalatı tamamıyla önlenmiş olmaktadır. Geliştirilmesi düşünülen sektörler gümrük duvarları ve kotalar yoluyla sağlama alınmaktaydı. Önceden ithal edilen ürünlerin yerine artık yerli üretim yapılması teşvik

edilmekteydi. Zaten sanayileşme hamlesini gerçekleştiren bütün gelişmekte olan ülkeler, ilk önce ithal ikameci politikalarla kendi genç endüstrilerini geliştirmiş sonrasında da dışa doğru kontrollü biçimde açılmışlardır. Zaten uzak doğu ülkelerinde devlet ihracat yapan firmalarını bizzat desteklemektedir (Sabır, 2010: 18).

Bugün Kore gibi gelişmiş bir ülke seviyesinde olan Japonya küreselleşmenin resmi ideologlarının dediklerini yapmış olsaydı büyük markaların yaratıcısı olamazdı. Japon hükümeti bugün dünyada ün yapmış olan Toyota gibi bir markayı 1949 yılında iflastan kurtararak desteklemiş, 1939 yılında hükümet kendi özel sektörlerini koruma adına General Motors gibi yabancı şirketleri kapı dışarı etmekte tereddüt etmemişti. Doğu Asya'nın diğer gelişmiş ülkeleri de küresel ekonomiye kontrollü bir şekilde girmeye özen gösterdiler. Sözgelimi Tayvan kamu iktisadi teşebbüslerini yapmak ve kendi özel şirketlerini desteklemek konusunda Kore'ye göre daha dostça yaklaşımlar içerisinde oldu. Bu örnekler müvacehesinde denebilir ki, bu ülkelerin gelişmiş olmalarının altında yatan nedenler, sübvansiyonlar, gümrük tarifeleri, kamu iktisadi teşekküllerinin devletçe yapılması gibi korumacı politikalarlardır (Chang, 2012: 30-44). Bunun örneklerine yakın zamandaki merkez ülkeler arasında yaşanan rekabette de rastlamamız mümkündür. 1990'lı yıllarda ABD askeri siparişler yoluyla kendi uçak sanayisinde iş yapan şirketlere destek vermesine karşılık bu alanda söz sahibi olmak için Avrupa Birliği'nden dört ülke bir araya gelerek Airbus Havacılık Şirketini kurdu. Bu hamleye karşılık ABD'li Boeing Şirketi McDonell Douglas Şirketi ile birleşme kararı aldı. Dönemin başkanı Clinton AB'nin Airbus'a 45 milyar destek vermesini kendi ülkesine yapılmış bir tehdit olarak algıladığını ifade etti. Benzer durum İngiltere'nin telekom devi Vodafone Ait Touch Şirketi'nin Almanya'nın Mannesmann'ını 125 milyon dolar karşılığında ele geçirmek istemesinde ortaya çıktı. Dönemin Almanya Başbakanı G.Schöreder devreye girerek bunu önlemeye çalışsa da bunu başaramadı (Kazgan, 2009: 63-64).

Serbest finans piyasası ideologlarının öne sürdükleri düzenleme teklifleri de bir o kadar çelişik görünmektedir. Ekonomik büyüme için öne sürülen enflasyon oranlarının düşürülmesi gerektiği fikrinin gerçekte bir karşılığı bulunmamaktadır. Örneğin 1960 ile 1970'ler arasında büyüme oranları hızla yükselen Brezilya gibi bir ülkenin enflasyon oranı %42'leri bulmaktaydı. Brezilya'nın bu dönemlerde yıllık enflasyon oranı %4,5'leri bulurken serbest piyasa ekonomisine göre davrandığı 1996 ile 2005 yılları arasındaki enflasyon oranı %7, yıllık büyüme oranı ise %1,3 civarlarındaydı. Benzer şekilde Kore'nin ekonomik

mucizesini yaşadığı 1960 ve 1970’li yıllarda enflasyon oranı %20 civarlarındayken yıllık büyüme oranı %7 seviyesine varmaktaydı (Chang, 2012: 207).

Küresel finansın henüz tam olarak serbestleşmediği 1945 ile 1971 yılları arasında gelişmekte olan hiçbir ülkede bankacılık krizi yaşanmadı. Buna mukabil dünya ile bütünleşme adına yapılan finansal düzenlemeler sonucunda yaşanan finansal hareketlerde tam yüz yirmidört bankacılık krizi, iki yüz sekiz döviz krizi, altmış üç dış borç krizi gerçekleşti. Neoliberal politikaların neden olduğu bu tür krizlerin yanında başarısız büyüme performansı da utanç vericidir. Neoliberal politikaların tarihinde işsizlik oranlarının yükselmesi, gelir eşitsizliklerin artması ve düşüş büyüme oranları bu utanç verici durumu ortaya koyan kanıtlardır (Rodrik, 2011: 95).

Küreselleşmenin resmi tarihi içinde serbest piyasa ekonomisine entegre olan ülkelerin hızla geliştikleri söylenmektedir. Oysa küreselleşme sürecine dâhil olan ülkelerin büyüme oranlarının düşük olması bu kanıyı zayıflatmaktadır. 1960 ile 1970 yılları arasında zengin ülkelerdeki kişi başına düşen gelir %3,2 iken neoliberal politikalar sonucunda bu oran % 2,1’ye gerilemiştir. Bu yönüyle gelişmekte olan ülkeler için “eski kötü günler” hiç de kötü günler değildi. 1960 ile 1970 yılları arasında gelişmekte olan ülkelerin uyguladıkları korumacı politikalar sonucunda kişi başına düşen gelir oranı %3 seviyelerindeydi. Gelişmekte olan ülkelerin neoliberal politikaları benimsediği dönemlerde ise bu oran %1,7 seviyelerine çekildi. Çin ve Hindistan gibi ülkelerin altın deli gömleğini giymeyi reddedip gümrük tarifelerini %30 seviyelerine çıkarmaları onların büyümesini sağlamıştı (Chang, 2012: 39-41). Yine aynı ülkeler “denetimli ekonomi” modeline göre hareket ettikleri için 1997 ekonomi krizine düşmemişlerdi (Kazgan, 2009: 70).

Kısmi küreselleşmeci diye tabir ettiğimiz düşünürlere göre serbest ticaret ideologlarının yabancı yatırımı çekme konusunda gelişmekte olan ülkelere verdikleri tavsiyelerde de ciddi çelişkiler bulmaktadırlar. Küresel iş ve finans şirketleri uymadıkları kurallara yoksul ülkeleri zorlamaktadırlar (Greider, 2003: 41). Uzun dönemde bu ülkelerin büyüme ve istihdam oranlarını olumsuz yönde etkileyen telkinleri kendileri uygulamamaktadır. Sözelimi bütçe açıklarını problem eden serbest piyasa ideologları, kendi ülkeleri aynı konuma düştüğünde talebi yükseltmek için faiz oranlarının düşürülmesini ve bütçe açıklarının verilmesini problem etmemektedirler (Chang, 2012: 217).

Zengin ulusların desteğini arkasına alan IMF, finansal anlamda desteklediği ülkelere o ülkenin ekonomisini onarmakla pek de ilgisi olmayan bir dizi şartları telkin etmektedir.

Örneğin 1980’lerde Ronald Reagan’ın danışmanı olan Martin Felstein’in Kore’nin 1997 yılında IMF ile imzaladığı anlaşma üzerine söyledikleri aslında ABD ve Japonya’nın bir süredir Kore’ye benimsetmeye çalıştıkları şartlardır. Önerilen şartlar, Kore pazarlarının Japon ürünlerine açılması, sermaye akışlarına ve her türlü finansal harekete açılması, yabancıların mal ve mülk sahibi olmalarını düzenleyen yasaların çıkartılması, doğrudan yabancı yatırımların genişletilmesi gibi hususları içermektedir (Aktaran Chang, 2012: 22). Dolayısıyla DTÖ ve IMF gibi örgütlerin, kendi milli ekonomik programlarıyla büyüyen ülkelerin mali politikalarını ABD ve Japonya lehine değiştirme çabasında bulunduğunu söylemek mümkündür.

1980’lerden sonra neoliberal ilkeler doğrultusunda gelişmekte olan ülkelerin zengin ülkeler lehine serbest ticarete zorlanmaları zayıf olan ülkeler için hüsransız olmaktadır. Serbest piyasa ekonomisinin ideologları tarafından gelişmekte olan ülkelerin uyguladıkları ithal ikameci ve korumacı sanayileşme çabaları “eski kötü günler” olarak adlandırılmaktadır. Oysaki bu dönem içerisinde uygulanan politikaların serbest ticaretin koşulsuz uygulanmasından daha faydalı olduğu görülmektedir (Chang, 2012: 99). Her ne kadar küresel entegrasyonun büyümeyi koşulsuz getirdiği düşüncesi vurgulanmaya çalışılsa da gerçek bundan farklıdır. Küreselleşmenin resmi tarihinden bağımsız yapılan bir okuma korumacı uygulamaların gelişmiş ülkelerin küresel kriz dönemlerinde benimsediği bir tedbir olarak göze çarptığı görülecektir. Denebilir ki, küresel kriz durumları gelişmekte olan ülkeleri daha fazla etkilese de korumacı tedbirleri alanlar genelde gelişmiş ülkeler olmaktadır. Bu ülkeler ikiyüzlü politikalar izleyerek korumacı uygulamalara dayalı ekonomik politikaları benimseyen ülkeleri zorla serbest ticarete zorlamaktadırlar (Ozansoy, 2013: 1-3).

Kısmi küreselleşmeciler bu tür argümanlarını birçok tarihi örneklerle de desteklemişlerdir. Örneğin bunların öncüsü niteliğinde olan Alman iktisatçı Friedrich List bu ülkelerin zenginliği nasıl yakaladığına dair bir dizi çalışmanın öncüsü olmuştur. 1841 yılında İngiltere gibi bir ülkenin korumacılık yoluyla zenginleştikten sonra diğer ülkelere serbest ticareti telkin etmesini eleştirmiştir. Sanayileşmede geç kalan bir ülkenin düşünürü olan List devletin piyasaya müdahil olmaması gerektiği fikrine sıcak bakmamıştı. F. List, Ricardo’nun Mukayeseli Üstünlük Teorisi’nin gelişmiş ülkeye fayda, gelişmekte olan ülkeye ise zarar getirdiğini bildiği için bu teoriyi kuşkuyla karşılamıştı. List’e göre gelişmenin asıl dinamiği yarışma bunun da sağlayıcısı teknolojidir. F. List tıpkı gelişmiş ülkelerin yaptığı gibi öncelikle teknolojiye belirli bir seviyeye gelmesini ardından serbest piyasa ekonomisine

göre davranmayı uygun buluyordu. Bu yönüyle List'in teknolojik gerekliliğe uygun zihinsel sermayenin sağlayıcısı olan eğitim olanaklarının geliştirilmesi fikri önemlidir (Şaylan, 2003: 65-66). F. List İngiltere'yi kendisini zenginliğe kavuşturan merdiveni itmekle suçlamaktaydı. Bugün korumacı politikalarla zenginleştikten sonra serbest ticaretin faydalarını anlatan gelişmiş ülkelerin ideologları kısaca bizlere yaptığımızı yapmayın, yapmadığımızı yapın demektedirler. Küreselleşmenin resmi tarihi bu tür çelişkilerle doludur. Bu cümleden olmak üzere, dünyada uzun bir süre boyunca korumacı politikaların uygulayıcısı olan Amerika ve İngiltere serbest ticareti telkin ederken askeri yöntemler başta olmak üzere çeşitli yöntemleri de kullanmaktadır. Gelişmekte olan ülkeleri serbest piyasa ekonomisiyle bütünleşmeye sokan bu küresel güçler bu ülkelerin ekonomik performanslarını olumsuz yönde etkilemişlerdir. Gerçekte neoliberal serbest ticaretin istediği reformları yapan ülkeler son çeyrek yüzyıldır çok büyük ekonomik sorunlar yaşamaktadırlar (Chang, 2012: 25-26). Zaten gelişmekte olan ülkelerinden azından başarılı olanlarının birçoğu küresel sisteminin uygun gördüğü ilkelere sırtını dönmeleri ironiktir. Bu ülkelerin kendi politikalarını hayata geçirmeleri ve küresel firmalar karşısında pazarlık yapmaları elde edilen başarının sırrıdır (Greider, 2003: 29).

Sanayileşmiş ülkeler tıpkı kendileri gibi geçmişte ulusalcı politikalar izleyerek zenginleşen ülkeleri görmek istemedikleri için bunların yukarıya çıkmalarını sağlayan merdiveni itmektedirler. Ticaretin serbestleşmesi yoluyla zengin olduklarını ifade eden bu ülkelerin tarihleri söylediklerini yalanlamaktadır. Tarihsel olarak bakıldığında serbest ticaret uygulamaları kalkınmanın ve büyümenin nedeni değil sonucudur. Bugünün zenginleşen ülkeleri kendileri gibi diğer ülkelerin zenginleşmelerini istiyorlarsa 1920 ile 1950 arasında kendileri için büyüme ve kalkınmanın yolunu açan ulusalcı politikaları izlemeleri gerektiği tavsiyesinde bulunmaktadır. Eğer küresel ticaretin gelişmekte olan ülkelerin faydasına olacak şekilde işlenmesi isteniyorsa onların sübvansiyonlar, gümrük tarifeleri, kotalar gibi çeşitli korumacı politikalarla bebek endüstrilerini olgunlaştırması gerekmektedir. Serbest ticaretin ekonomik kalkınmaya faydası ancak korumacılık ve serbest ticaret karışımı uygulamaların ortaklığıyla mümkün olabilir (Chang, 2012: 115-116). Hali hazırda sağlıklı bir ekonomi sistemi ulusal hükümet ile piyasalar arasında sağlıklı bir uzlaşmadan geçer (Rodrik, 2011: XV).

Küreselleşme olgusunun gereği olarak sunulan serbest ticaretin koşulsuz olarak uygulanmasını isteyen ideologlar tarihte yaşanan gelişmelerin bir kenara bırakılmasını istemektedirler. Bu ideologlar yeni ve sınırları olmayan küreselleşme çağında firmaların

milliyetsiz ve denetimlerinin imkânsız olduğunu söylemektedirler. Devletlere bu tür firmaların işlerine karışılması durumunda yatırımlarını başka ülkelere kaydırıp ülkenin büyümesine olumsuz yönde etki yapacağını söylemektedirler. Oysa hakikatte bu firmalar kendi ülkelerinin destekleriyle kendi iş hacimlerini artırmışlardır (Chang, 2012: 138). Özellikle Asya kaplanları olarak isimlendirilen ülkelerin başında gelen Güney Kore ve Tayvan'da devlet hangi sektörde hangi firmalara ne türde yardım yapacağı konusunda çeşitli politikalar geliştirdiği için bu ülkeler zenginleştiler (Şaylan, 2003: 208).

Asya'da yükselen Çin, Hindistan, Rusya gibi devletlerin firmalarına verdiği bu desteklerden rahatsız olan ABD ve AB gibi küreselleşmeyi ana politikaları haline getiren ülkeler 2000'lerde küreselleşmeye tepki gösterdiler. Denetimli mali piyasalara dayanarak IMF programlarının dışına çıkan bu ülkelerin en önemli kozlarından biri de eksik değerli yerli para uygulamalarıydı. Bu politika ile rekabet şansı bulan Asya ülkeleri küreselleşmenin ülke yararına nasıl çevrilebileceğini kanıtlamaktadırlar (Kazgan, 2009: 190). Hâlbuki IMF'nin programları kabul edildiğinde aynı küreselleşme bu ülkelere zarar vermektedir. Örneğin finansal sistemi IMF doğrultusunda liberalleştiren G.Kore'nin dış borç stoğu hızla artmış 1997 yılında bu borç 160 milyar dolara varmıştı (Şaylan, 2003: 288).

Tarihte zenginleşmeyi ve gelişmeyi sağlayan korumacılık politikalarının çeşitli şekilleri bulunmaktadır. Yurt içinde yerli üreticiyi teşvik etmek amacıyla yabancı rakipleri karşısında ona ayrımcılık yapmak, yabancı firmaların yurt içi piyasasında yerli üreticiyi olumsuz yönde etkilememesi için gümrük duvarlarını yükseltmek, doğrudan ithal ikamesi yoluyla üretimi yerlileştirmek, yerli üreticiye vergi muafiyetleri getirmek, yerli üreticiyi sübvans etmek gibi korumacı yöntemler bulunmaktadır (Şaylan, 2003: 489). Bugün dünyada ekonomik büyümede belli bir seviyeye gelmiş zengin ülkelerin çoğu bu yöntemleri kullanarak geliştiler. Serbest piyasanın öncülüğünü yapan ülkelere olan Amerika ve İngiltere'nin tarihine bakıldığında neoliberal iktisat politikalarına aykırı birçok ekonomik politika bulunmaktadır. Başka ülkelerin serbest piyasa ekonomisinin ilkelerine göre hareket etmesini isteyen bu ülkeler söz konusu kendileri olduğunda korumacı politikaları uygulamaya sokmakta tereddüt etmemektedirler. Eğer gerçekten zenginleşmenin yolu neoliberal iktisadi politikaların uygulanması ise neden bu ülkeler buna uymadılar? Cevap bellidir. Buna uygun davranıyor olmuş olsalardı bugün elde ettikleri zenginliklerin bu kadarına asla kavuşamazlardı.

Korumacı politikalarla büyüme oranlarını yükseltme çabalarına daha erken zamanlarda rast gelmekteyiz. Bunun ilk örneği, merkantalist doktrinin kendi payına

mübadele tekeli elinde tutmak isteyen ülkelerin azami altın ve gümüş girişini sağlamak için deniz aşırı seferleri desteklemesidir. Merkantalist politikaları güden ülkeler, sömürgeci insanların bir çivi bile üretmesini engelleyerek kendine rakip olabilecek ülkelerin ticari faaliyetlerini önlemeye çalışmışlardır. Merkantalist doktrin korumacılığın yanında sömürgeciliği de öne çıkaran bir sistem olmaktadır (Ferro, 2002: 44). Merkantalist politikalar ağırlıklı olarak sanayi devriminden bu yana işlerliğini korumaktadır (Ritzer, 2011: 489).

Birinci küreselleşme dalgasının baş aktörü olan İngiltere korumacılık yasalarını çok erken zamanlarda uygulamaya sokan ülkelerin başında gelmektedir. İngiltere, I. Elizabeth döneminde hammadde ihracının durdurulması yoluyla ithal ikameci politikaları izlemekteydi. İngiltere’de 1721-1742 yılları döneminde başbakanlık yapan Walpole’un amacı, sinai mal ihracını teşvik etmek, kamu faydasını sağlamak adına hammadde ihracını yasaklamaktı. 1721 yılında çıkarılan kanunlarla imalat sanayileri teşvik edilerek ihracat faaliyetleri desteklendi. Kalitesiz malların cezalandırılması yoluyla kaliteli mal üretimi de aynı dönemler içerisinde desteklendi (Chang, 2012: 60-63).1622 yılında kaleme alınan bir söylevde ekonomik büyüme için, dışarıda üretimi düşürme adına İrlanda, İskoçya ile ihracatın kesilmesi, içerde yapılacak her türlü üretimde kalite kontrolünün yapılması, ihraç dokumalar için Hollanda arşidüşesi ile görüşülüp gümrük vergilerinin düşürülmesi, para darlığının önlenmesi için altın paranın dışarıya çıkarılmasının yasaklanması, ithalatın ihracattan fazla olmamasına dikkat edilmesi gibi hususların önemi vurgulandı (Aktaran Beaud, 2003: 33).

Gümrük tarifeleri, İngiltere’nin korumacılık politikalarıyla ilgili önemli kozlarından biriydi. İngiltere sinai faaliyetler yoluyla kendisine rakip olabilecek sömürgelerin faaliyetlerini kısıtlamaya çalışmaktaydı. Walpole döneminde (1721-1742) İngiltere Amerika’nın yüksek katma değerli çelik üretimi yapmasını yasaklayarak onları daha basit düzeydeki imalat işlerini yapmaya zorladı. İngiltere kendisine rakip olabileceğinden endişe ettiği ürünlerin ihracatını da engelledi. Yine o Hindistan’da daha iyi kalitede yapılmış pamuklu ve yünlü tekstil ürünlerinin İngiltere’ye ithal edilmesini yasakladı. İngiltere bu yol ile dünyada en çok yünlü tekstil üretimi yapan Hindistan’ın ve İrlanda’nın dokumaya dayalı endüstrilerini bu yolla ortadan kaldırdı. Walpole döneminde İngiltere, sömürgelerin sadece mamul maddeleri ithal etmesini destekledi. Fakat Amerika’da üretilen kendir, tahta ve kereste gibi hammaddelere dayalı mamul mal üretimine fırsat vermedi. Bunu önlemek amacıyla sömürgelerde ihracat sübvansiyonlarını ve merkezde de gümrük tarifelerini

düşürerek çeşitli uygulamaları devreye soktu. Sömürgeler bu yollarla İngiltere'ye bağımlı hale getirildi (Chang, 2012: 65). Bu bağımlılıktan kurtulmak için kendi zenginliklerini millileştiren ülkelerdeki yönetimler ise darbeler sonucunda iktidardan düşürülmeye çalışıldı. Örneğin, Şili cumhurbaşkanı Jose Manuel Balmaceda 1888 yılında ulusal işletme sistemi kurarak nitrat sahalarını İngiltere'ye satmaktan vazgeçip kendileri tarafından işletileceği kararını alınca İngiltere basını onu “diktatör” olarak ilan etmeye başladı. Yabancı yatırımcıların desteğiyle İngiltere üç yıl içinde onu iç isyanla iktidardan düşürdü. Aynı şekilde Peru nitrat bölgeleri üzerine devlet tekeli koyunca İngiltere Peru'ya savaş açtı. Peru'nun ve Şili'nin sahip olduğu bu zenginlik lütuf kılığına girmiş bir lanet olup çıkmıştı (Foster, 2006: 311).

İngiltere'nin korumacılık politikalarıyla zenginleşmenin zirvesine çıktığı 1776 yılında Adam Smith'in Ulusların Zenginliği yayınlandı. Adam Smith, Walpole'un uygulamaya soktuğu politikaların belli bir seviyeden sonra ülkeye zarar verdiğini düşünmekteydi. Smith'e göre İngiliz şirketlerinin korumacı politikalarla iyice güçlendikten sonra korunmaları onlara zarar vermekteydi. Korumacı politikaların aşırıya kaçmasının başka ülkelere örneklik teşkil etmesinden çekinen Adam Smith, İngiltere'nin şu an itibariyle faydasına olan şeyin serbest ticaret olduğunu ifade etmekteydi. Ulusların Zenginliği'nin yayımından sonraki seksen dört yıl boyunca İngiltere tam olarak serbest ticaret ülkesi olmadı. Zira İngiltere tarihte serbest ticaret uygulamalarını her zaman en güçlü olduğu dönemlerde hayata geçirmeye çalışmaktaydı (Chang, 2012: 65). Piyasalar, devletlerin en zayıf olduğu dönemler değil, en güçlü olduğu dönemlerde işlevselleştirilir (Rodrik, 2011: XVIII). Tarihin bize öğrettiği gerçeklerden biri şudur: “Kapitalist ülkeler her ne zaman elleri güçlenmeye başlamışsa o zaman serbest ticareti de savunmaya başlamışlardır.” Örneğin, İngiltere 15. yüzyıldan 19. Yüzyılın ortalarına kadar yegâne sanayisi olan pamuk sanayisini koruma altına aldı. Korumacı politikalarla sanayilerini olgunlaştıran İngiltere 1840'lı yıllardan sonra serbest ticareti savunmaya başladı (Başkaya, 2010: 237). Genel olarak bakıldığında kalkınma stratejilerinden olan ithal ikameci kalkınma genel de iktisadi kriz dönemlerinde ön plana çıkarken ihracata dayalı kalkınma genişleme dönemlerinde uygulanmaya sokulmaktadır (Sabır, 2010: 17).

1870'ler civarında İngiltere'nin hegemonyasında sürdürülen liberal piyasa ekonomisi bırakınız yapsınlarca sanayi politikalarına, uluslararası alanda güçlü para sistemine, düşük enflasyon oranına, dengeli bütçe ilkelerine ve düşük engelli gümrük tarifelerine dayalıydı. Bu uygulamalar İngiltere adına güçlü bir ekonomik refah dönemi olarak tarihe geçecekti.

1870 ile 1913 arasında küreselleşmenin ilk perdesi olarak ifade edilen bu dönemde insanların, malların ve paranın dolaşımı piyasanın gücüyle değil askerin gücü ile sürdürülmekteydi. Bu dönemde zorla serbest piyasa ekonomisine yönlendirilen ülkeler kendi ekonomik politikalarını belirlememekte, İngiltere'nin istediği yöndeki anlaşmalara uymak zorunda kalmaktaydılar. Bu minvalde serbest piyasa ekonomisine koşulsuz zorlanan bu ülkeler, gümrük tarifelerini %3 ile %5 seviyesine çekmek zorunda kaldılar. Eşitsiz anlaşmalarla serbest ticarete zorlanan ülkelerin bu dönemdeki ticari büyüme oranları %0,6 civarında seyretmekteydi. Beri tarafta ilginç olan ise bu dönemde kendi ekonomik politikalarını belirleyebilme gücünü elinde tutan Latin Amerika ülkelerinin büyüme oranının Amerika'dan yüksek olmasıydı. Zengin ülkeler, sınai ürünleri üzerinden gümrük tarifelerinin indirilmesini her ne kadar telkin etseler de sıra kendilerine gelince bunu yapmamaktaydılar. "Serbest ticaretin atası" olan İngiltere bu zamana kadar korumacı politikalarla büyüdüktan sonra çok kısa bir süreliğine (1860-1870) gümrük tarifelerini sıfıra kadar indirdi. Bu kısa dönemin ardından Avrupa devletleri 1880'lerden sonra kendi sınai faaliyetlerini yenedünyadan ithal edilen mallardan korumak ve bu sayede çelik, kimya ve makine endüstrisini geliştirmek için gümrük duvarlarını yükseltti. Bu ilk küreselleşme dalgasının mimarlarından olan İngiltere resmi tarihin çarpıtmasının aksine ekonomik olarak düşüşe geçtiğinde tekrar 1932 yılında korumacı politikaları uygulamaya koydu. Çünkü İngiltere rakip ülkelerin faydalandığını gördüğü korumacılık politikalarından etkilenmekteydi (Chang, 2012: 36-39).

Birinci Dünya Savaşı ile birlikte işler ters gitmeye başlayınca ülkeler yavaş yavaş kendi içlerine kapanmaya başladı. Bu arada liberal politikaları bırakan Almanya'da karteller oluşturulurken, Amerika'da Hawley Gümrük Tarifeleri yasalaştırıldı. Dünya serbest ticareti büyük krizle birlikte hızla sona ermeye başlarken İkinci Dünya Savaşı bunun son kalıntılarını ortadan kaldırdı. Zaten İkinci Dünya Savaşı'na kadar Amerika dünyada sanayi malları üzerinde en çok gümrük duvarlarını yükselten ülke konumundaydı (Yılmaz, 2004: 272). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ticareti serbestleştirmeye çalışan ABD, GATT gibi örgütlerin gücünden yararlandı. Ancak 1980'lerden sonra yavaş yavaş tüm dünyada liberal olmayan ticari politikalar terk edilmeye başlandı (Chang, 2012: 32-34). Denilebilir ki 1990'lardan sonra yeni bir küreselleşme başladı: Hiper Küreselleşme (Rodrik, 2011: 67).

Korumacılık politikalarıyla hızla büyüyen ülkelerden biri de Amerika olmaktadır. Amerika, 19. Yüzyıldan başlayarak 1920'lere kadar sürdürdüğü korumacı politikalar sayesinde en hızlı büyüyen ülkelerin başında gelmekteydi. 1791 yılı gibi erken bir dönemde

parlamentoya verdiği raporda Hamilton, Amerika'nın gelişmiş bir ülke olması için bebek endüstrilerin korunması gerektiğini düşünerek bu fikri ilk defa dile getiren kişi olmaktaydı. Hamilton'un raporunda ayrıca sübvansiyonlardan, icatların desteklenmesinden, gümrük tarifelerinden bahsedilmekteydi. Hamilton bir bakıma Amerika'nın İkinci Dünya Savaşı'na kadar sürdüreceği mali politikasının ana taslağını izmekteydi (Chang, 2012: 72-75). Amerikalı Alexander Hamilton (1757-1804), Report on Manufactures adlı raporunda bu politikaların destekleyicisi olduğunu göstermektedir. Bu raporda Hamilton, başka ülkelerin uyguladıkları korumacı politikalar yüzünden kendi ürünlerine alıcı bulmakta zorlanan Amerika'nın kendi içinde talebi artırması gerektiğini belirtmektedir. Bu talepte anlamlı bir artış sağlaması için de sanayilerin korunması gerektiğini söylemektedir (Kibritçioğlu, 2013: 17). 19. Yüzyılın başında sanayileşme alanında İngiltere ve Fransa'nın gerisinde olan ABD'nin zenginleşmesi için bırakınız yapsınlarcı fikrini bir kenara bırakmasını belirten bir rapor da H.C. Carey'den gelmekteydi. H.C. Carey dış ticaret alanında sıkı bir devlet müdahaleciliğinin taraftarı olmuştur. H.C. Carey yavru sanayilerin korunması için ücret ve istihdam artışının gerekliliği üzerinde durmuştu (şaylan, 2003: 68-69). Amerika Başkanı Abraham Lincoln (1861-1865) iktidarı döneminde sanayicinin en büyük koruyucularından biri oldu. Korumacılık yanlısı olan Lincoln, İngiltere modelinin örnek alınması gerektiğini belirtirken 1868-1876 yılları arasında başkanlık yapan Grant ise Amerika'nın korumacılık yoluyla zenginleştikten sonra serbest ticareti benimseyebileceğini belirtmekteydi (Yılmaz, 2004: 272). Korumacılık yanlılarının desteklediği Lincoln, Cumhuriyet Partisi'nin kurulmasıyla daha da güçlendi. Lincoln 19. yüzyılın ortalarında gelişmiş bir ülke seviyesine gelmek için yapılması gerekenin köleliğe dayalı tarımdan ziyade sanayileşmeye dayalı gelişme modeli olduğunu ortaya koyan bir vizyon geliştirmişti. Lincoln, sanayiye dayalı gelişmenin olabilmesi için gümrük tarifelerinin yükseğe çıkarılmasını istemekteydi. En yüksek gümrük tarifesinin uygulandığı bu dönemlerdeki korumacı politikalar iç savaşa bağlanmaktaydı. Amerika'nın Birinci Dünya Savaşı'na kadar sürdürdüğü tarifelerin oranı ortalama olarak %40 ile %50 seviyesindeydi (Chang, 2012: 77-79).

Amerika, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra -endüstri alanında kendisine kafa tutulamaz olduğu bir zamanda- serbest piyasa ekonomisine geçmişti. Benzer şekilde serbest piyasa ekonomisine geçen İngiltere, 1860 ile 1932 yılları arasında serbest ekonomiye bu kadar hızlı geçmemişti. Amerika tarihinde hiçbir zaman sıfır tarife rejimine geçmediği gibi gerektiğinde tarife dış sert politikaların da uygulayıcısı oldu. Yine Amerika, 1950 ile 1990 arasında Ar-Ge çalışmalarının çoğunu finanse etti. Federal hükümet tarafından Ar-Ge finansı yapılmamış

olsaydı bugün Amerika'yı güçlü kılabilen havacılık, enformasyon, uzay teknolojileri gibi birçok sektörü de ayakta kalamayacaktı (Chang, 2012: 82). Bu gibi uygulamalara yakın zamanda da şahit olabilmek mümkündür. 2009 gibi yakın bir zamanda ABD'nin başkanı olan Barack Obama çıkardığı teşvik planıyla Amerikan mallarının alınmasını halkından talep etti. Teşvik planı uygulamalarında kamu yatırımlarında kullanılacak malların Amerika menşeli olmasına dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmaktaydı (Ritzer, 2011: 491).

Korumacı politikaların ana vatani olan Fransa, Almanya ve Japonya, İngiltere ve Amerika'ya nazaran daha düşük gümrük tarifelerini kullanmaktaydılar. Fransa'nın sınıai mallar üzerinde ortalama gümrük tarifeleri hiçbir zaman %30'un altına düşmezken İngiltere ve Amerika'da bu oran bazen %50 ile %55 arasını bulmaktaydı. 1853 yılında sınıai gelişme sürecinin başında olan Japonya eşitsiz anlaşmalar yoluyla gümrük tarifelerini %5 civarında tutmak zorunda kalmıştı. Japonya'nın tarife oranları 1911 yılına kadar bu yüzdeler periyoda yakın rakamlar üzerinde kalmışken zamanla ekonomik otoritesini kazanan Japonya tarifelerini %30 civarına çıkarmayı başarmıştı. Bu durum aynı zamanda Japonya'ya gelişme yolunu açmıştı. Amerika gibi II. Dünya Savaşı'ndan sonra liberal politikaları benimseyen ülkelerde tarife oranları hala %13 civarındaydı. Zengin ülkelerin ticari politikalarında zaman içinde değişiklik olsa da değişmeyen tek şey hepsinin kendi endüstrilerini olgunlaşmıca kadar desteklemeleriydi (Chang, 2012: 83-88). Eğer Amerika serbest ticaret yanlılarının dediklerini yapıp kendi bebek endüstrilerini korumamış olsaydı bugün gelişmekte olan bir ülke konumunda olur muydu? Kısmi küreselleşmecilere göre bunun cevabı hayırdır.

Gelişmiş ve zengin kapitalist devletler kendi şirketlerinin başka ülkelerle yaşadıkları sorunların çözümünde de devreye girmektedir. Bu devletler kendi firmalarının başka ülkelerle yaşadığı problemleri çözmeye adına iki yöntemi devreye sokmaktadırlar. Ya doğrudan rüşvet ya da siyasi baskı yoluyla pazarların kendi firmalarına açılması için başka ülkeleri zorlamaktadırlar. Amerikan otomobil ve çelik şirketleri Batı Avrupa ve Japonya pazarlarının kendilerine açılması için ABD'den gücünü ortaya koymasını istediler (Wallerstein, 2004: 82). Kendi yerli sanayilerini yüksek gümrük duvarlarıyla koruyan gelişmiş ülkeler az gelişmiş ülkelere gümrük tarifelerini düşürmeleri noktasında her türlü dayatmayı yapmaktan kaçınmamaktadırlar. Devlet sübvansiyonlarıyla desteklenen gelişmiş ülkelerin tarım şirketleri kaldırılan bariyerler ile gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerine büyük darbeler vurmaktadır (Doğan, 2011: 154-155). Örneğin Avrupa Birliği, gelişmekte olan ülkelere ithal ettiği şekere %73, mısıra %83 ve buğdaya %65 gümrük vergisi uygulamıştır (Aktaran Doğan, 2011: 82). Aynı zamanda kendi tarım şirketlerine bütçeden

1991’de 140 milyar dolar para ayırmıştır. AT adı altında birlik kuran Avrupa ülkeleri 1977 yılından beri bu tür destekleme çabaları içinde olmuşlardır. Hatta Japonya ve Avrupa Birliği ülkelerinin tarım politikalarını destekleme çabalarının yanında pazarlarını ABD’ye kapatmaları merkez içi sürtüşmelerin önemli kaynaklarından biridir (Kazgan, 2009: 104). Güçlü devletlerin bunu gerçekleştirmek için kimi zaman askeri güçlerini de ortaya koydukları bilinmektedir.

Küreselleşmenin hız kazanmasıyla birlikte firmaların kendi ülkelerine olan bağımlılıklarının düştüğü ve başka ülkelere giderek oralarda faaliyet gösterdikleri söylene de gerçekte durum farklıdır. Uluslararası çalışan güçlü firmaların büyük bir çoğunluğu faaliyetlerinin 3/1’inden azını yurt dışında yapmaktayken diğer kısmını kendilerinin de içinde bulunduğu Batı Avrupa, Japonya, Amerika içinde yapmaktadırlar. Kimileri de bu şirketlerin yaptıkları ithalat ve ihracatın %50’ sini açık piyasalarda değilde firma içi kanallar aracılığıyla yaptığını belirtirler. Örneğin, Amerika’da iş yapan bir Japon firması kullandığı parçaların çoğunu kendi şirketi veya ortağı olduğu firmalardan “ithal” etmekte ve ürettiği ürünü de Japonyadaki firmasına “ihraç” etmektedir (Greider, 2003: 25-26). Neoliberal iktisatçıların, çok uluslu şirketlerin yaptığı doğrudan yatırımları denetleyen ülkelerin yatırım çekemeyeceklerine dair görüş birliği gerçeği de yansıtmamaktadır. Araştırmalar, denetimlerini artıran, mali düzenlemelerini yapan, alt yapı çalışmalarını uygulayan ülkelerin yatırımlara daha açık olduğunu göstermektedir. Hâlbuki kısmi küreselleşmecilere göre ortada bir nedensellik hatası vardır. Küreselleşmenin resmi tarihçileri bir ülkenin yabancı yatırım mevzuatını serbestleştirilmesiyle içeriye daha çok yatırım çekeceğini söylemektedirler. Bu ifadenin gerçek hayatta bir karşılığı yoktur. Çünkü ekonomik büyümeler yabancı yatırımların sonucunda meydana gelmezler aksine yabancı yatırımlar ekonomik büyümenin sonucunda gerçekleşirler. Bununla birlikte doğrudan yabancı yatırımlar, neoliberallerin dediği gibi kayıtsız şartsız kabul edilmesi durumunda uzun sürede fayda değil aksine zarar vermektedir. Örneğin, Kore ve Finlandiya gibi ülkeler denetimli yatırım çalışmalarına öncülük ettikleri için başarılı oldular (Chang, 2012: 139-144).

Ekonomik olarak gelişmiş ülke seviyesine gelen birçok ülkenin tarihinde zenginliğin kaynağı olarak görülen bilgi ve teknolojilerin başka ülkelere korunduğu veya saklandığına ilişkin birçok örnek bulunmaktadır. Örneğin İskoç asıllı Fransa Maliye Bakanı John Low bir teknoloji seferberliği başlatmış, Fransa’nın sahip olduğu teknolojileri geliştirmek amacıyla İngiltere’den yüzlerce kalifiye işçiyi kendi ülkesine transfer etmiştir. Low’un bu çabasının farkında olan İngiltere tedbir olarak kendi ülkesinden başka yerlere gidebilecek kalifiye

işçilerin göçünü yasaklamıştır. 1719 yılında İngiltere, kendi bölgesinden dışarıya çıkma ihtimali olan kalifiye işçilerin göçünü yasaklayan bir kanun çıkarmıştır. Yurtdışına göçleri yasaklayan kanun maddesi içerisinde gidenlerin altı ay gibi bir zamanda dönmeleri halinde topraklarına ve mallarına el konulacağı uyarısı vardı (Chang, 2012: 180). İngiltere stratejik değerdeki sanayi kaynaklarını ve araçlarını sürekli korumaya çaba sarf etmiştir. Devletçi politikaları tavizsiz uygulamaya sokan İngiltere bu imkânlar dâhilinde 1600 yıllarda Hollanda'ya karşı yün üreticilerini korumuştur. 1700-1850 arasında ihracatta sübvansiyon, ithal mallara kotalar uygulanması gibi korumacı politikaları desteklemiştir (Yılmaz, 2004: 271). Aynı İngiltere yakın zamanda küreselleşmeyi ana politika haline getiren Thatcher döneminde bile kendi içine kapanan bir stratejiyi özelleştirme konusunda ortaya koymuştur. Özelleştirmenin iç piyasada yapılmasını zamanın büyüyen gücü Japonya'ya karşı bir tedbir olarak gören Thatcher hükümeti yabancılara satışı % 15-20 ile sınırlandırmıştır (Kazgan, 2009: 296).

İşçi transferleri kadar önemli olan başka bir husus da teknolojilerin korunması meselesiydi. İngiltere 1750 yılında yünlü ve ipekli dokuma endüstrilerinde kullanılabilecek çeşitli alet ve ekipmaların ihracatını yasakladı. "Aletler Kanunu" adı altında teknolojilerin ihracatını yasaklanmasına dair kanun maddesi genişletilerek 1785 yılında güncelleştirildi. İşçilerden ve makinelerden bağımsızlaşan bedensiz bilginin yazı yoluyla aktarılmaması için ciddiyetini daha da artırdı. Teknolojik makinelerin yazıya dökülerek sızdırılmasına dönük tedbirler ağırlaştırıldı. Bu tedbirleri alan İngiltereli olan John Lambe Livourne İtalyan ipek dokuma makinesinin sırrını çalarak bir fabrika kurdu. Kalifiye işçilerin göçüne ve makinelerin ihracatına konan yasaklar 19. Yüzyılın ortalarına yakın kaldırıldı ve onu yerine patent yasaları geliştirildi. İngiltere beri taraftan birçok ülkeden işlerinde yetenek sahibi olan ustaları transfer etmek için de büyük çaba harcamıştı. 19. yüzyılın büyük bir bölümünde fikri mülkiyet hakları ile ilgili düzenlemelerde zengin ülkeler başarılı oldular. Bu ülkelerin başında gelen Amerika gibi ülkeler şimdi her ne kadar patent yasalarını savunuyor olsalar da geçmişte bunları ihlal etmişlerdir. Amerika 1886 yılında imzalanan Bern Konvansiyonu'nu ancak 1891 yılında imzalamıştır. Bu dönemlerde Amerika telif haklarına dayalı malzemelerin ithalatçısı olduğu için bu tür yasaları ya gecikmeli olarak imzalamış ya da ihlal etmiştir (Chang, 2012: 185-187; Beaud, 2003: 84-85).

Kısmi kürselleşmecilere göre patent sistemi ve diğer fikri mülkiyet hakları ile ilgili düzenlemelerdeki amaç zengin ve gelişmiş ülkelerin bilgi akışını geliştirmekte olan ülkelere doğru engellemektir. Fikri mülkiyet sisteminin %97 gibi büyük bir kısmına sahip olan

gelişmiş ülkelerin fiyat sistemi gelişmekte olan ülkelere pahalıya geldiği için gelişmekte olan ülkeler bu araçlar ve ekipmanlardan mahrum kalmaktadır. Onlara göre bu mahrumiyetin ortadan kaldırılması için patent sürelerinin kısaltılması, orijinallik çıtasının yükseltilmesi ve paralel ithalatın zorunlu lisanslama aracılığıyla kolaylaştırılması gerekmektedir. Patent ödemeleri üstüne uluslararası bir vergi koyup buradan elde edilen gelirin gelişmekte olan ülkelerin teknolojik gelişmesine ayrılması zorunludur. Sonuç olarak fikirlerin toplum için faydalı hale getirilmesi için asgari maliyetlerinin aşağıya çekilmesi gerekmektedir (Chang, 2012: 198-200). Fakat küresel gücü elinde bulunduranlar yeni keşif, bilgi ve teknolojileri paylaşmaktan imtina ederek başka ülkelerin hilafına güçlenmeyi sürekli hedeflemektedirler (Yılmaz, 2004: 273) İktisatçılar her ne kadar teknoloji alanında sürekli olarak rekabetin faziletlerini anlatmış olsalar da büyük firmaların bundan hoşnut olmadıkları ortadadır. Bunu sadece teknoloji transferlerinin önlenmesinde değil aynı zamanda büyük firmaların birleşerek rakip firmaları ortadan kaldıran kapitalist uygulamalarda da görmek mümkündür (Kazgan, 2009: 63).

Tarih kendi ekonomilerini koruyan ülkelerin kalkınma başarılarını anlatan ve denetimi öne çıkaran politikaları haklı çıkarmaktadır. Zengin ülkelerin sermaye akışına ev sahipliği yapmasının altındaki neden denetim uygulamalarıdır. Bu denetim uygulamalarının bazıları çok sert olsa da bugün koruma politikaları yoluyla gelişmiş ülke seviyesine gelen birçok ülke bulunmaktadır. Finlandiya, Amerika, Japonya, Kore bunun en iyi örnekleri olarak gösterilmektedir. Doğrudan yabancı yatırımlara açık olan Singapur, İrlanda gibi yerler bile “bırakınız yapınlar” diyenlerin dediklerini harfiyen uygulayan ülkeler olmamışlardır. Bu ülkelerin birçoğunun gelişmişliği yüksek yatırım kapasitesine, çalışma disiplinine, akıllı devlet müdahalesine, büyük devlet kredilerine ve yüksek teknoloji yatırımlarına bağlıdır (Kazgan, 2009: 69). Örneğin, Büyük Britanya’nın eski sömürgesi olan Singapur ne serbest piyasa ne de özgür bir toplum olmasına rağmen herkesi hayretler içinde bırakacak bir ilerleme kaydetmiştir (Greider, 2003: 44).

İngiltere’nin daha 15. yüzyıldan başlayarak bulup uyguladığı çeşitli korumacı politikaları uygulayarak zenginleşen Japonya, Kore, Tayvan gibi Doğu Asya ülkelerinin büyüme politikaları İngiltere’ye benzemektedir. İhraç edilen sınai malların üzerindeki girdi vergilerinin iadesinin yapılması, hükümetçe kalite standartlarının geliştirilmesi gibi buluşlar İngilizlerin eseridir (Chang, 2012: 64). Endonezya Malezya, Tayland, Kore gibi ülkeler Japonya modelini kendilerine örnek almak suretiyle savaş sonrasında devlet desteklerini arkasına alarak ekonomik büyüme oranlarını artırmışlardır. Bu ülkeler dünya piyasasına

yönelik üretim yapsalar da sanayileri yüksek gümrük tarifeleri üzerinden geliştirmiştir. Devlet tarafından sağlanan kredi ve teknolojik alt yapı desteği gelişmiş devletlerin kalkınmasını sağlayan başka bir korumacı yöntemdir. Bu sayede bu ülkeler onlarca yıl mütevazı bir refah içerisinde yaşadılar (Grefe-Greffrath, 2003: 38). Teknolojik alt yapıyı en iyi ve hızlı bir şekilde kendi ülkesine getirip bunu özümseyen ülkelerin refah içinde yaşadıkları gözlenmektedir. Bunun farkında olan Japonya daha Meiji döneminde yaptığı restorasyon çalışmalarında önceliği teknolojik yatırımlara verdi. 1873 yılında ilk defa mühendislik okullarını açması bunun göstergesiydi. Aynı Japonya II. Dünya Savaşı'ndan sonra yatırımlarını savunmadan ziyade sanayileşmeye ayırarak güçlenmesini sürdürdü. Aynı çabayı Tayvan ve Güney Kore'de de görmek mümkündür. 1971 yılında Kore, KAIST'ı (Kore İleri Bilim ve Teknoloji Enstitüsü) kurarak belirli bilim ve teknoloji dallarında doktora ve master öğrencisi yetiştirdi. Tayvan da başkent Taipei yakınlarında teknoloji parkı kurdu. Tayvan'ın bu alandaki çalışmalarını uygulamaya soktuğu Endüstriyel Teknoloji Araştırma Enstitüsü de gelişmesinin ana motoru oldu (Şaylan, 2003: 275-277). Bir şekilde Walpole'un ruhu bu ülkelerde yeniden dirildi.

Küreselleşmenin resmi tarihçilerine göre neoliberal politikaları benimsedikleri için geliştikleri söylenen Çin ve Hindistan'ın başarılı dönemlerine aslında sürekli korumacı uygulamalar damgasını vurmaktadır. Küresel ekonomiye kayıtsız ve şartsız bütünleşme yerine ulusal bir programı izleyen bu iki ülke birçok gelişmiş ülke gibi koruyucu gümrük tarifelerini kullanmıştır. Çin gibi yılda %9 ile %10 arasında büyüyen bir ülke 1990'lara kadar gümrük tarifelerini %30'un altına düşürmemiştir (Chang, 2012: 44). Çin ve Hindistan'ın küreselleşme sürecinde başarılı olmaları küreselleşme oyununu neoliberal ilkeler doğrultusunda ortaya konulan yeni kurallara göre değilde Bretton Woods kurallarına göre oynamayı tercih ettikleri içindir. Bu iki ülke kendilerini hiç koşulsuz uluslararası ticaret ve finansa açmak yerine ekonomilerini canlandırmak için ağır devlet müdahaleleri içinde buldular (Rodrik, 2011: XVI).

Gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin ekonomik seviyelerindeki büyümenin ardındaki itici güç, küresel ekonomiye "koşulsuz bütünleşme" yoluyla olmamakta daha çok "seçici stratejik bütünleşme" yolu ile olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik performanslarındaki iyileşmeler söylenildiği gibi küreselleşmeye koşulsuz uyum sayesinde olmamaktadır. Bu daha çok küreselleşme ideologlarının milli ekonomi politikalarını uyguladıkları için eleştirdikleri ve bundan dolayı başarısız olduklarını söyledikleri ülkelerin o eski kötü günlerdeki gibi kalkınmayı sağlayan korumacı politikaları sayesinde olmaktadır

(Chang, 2012: 56). Dolayısıyla kalkınmasını gerçekleştiren ve küreselleşme ile seçici bir şekilde bütünleşen ülkelerin daha başarılı olduğunu söylemek mümkündür (Kazgan, 2009: 337).

Seçici stratejik bütünleşme yolu ile kendilerini dünya sahnesinde ekonomik ve politik olarak güçlendiren merkez dışındaki ülkelerin başarıları merkezde küreselleşmeye tepki gösterilmesine de neden olmaktadır. Yakın zamanda Fransa başkanı Sarkozy, korumacılık sözcüğünün yasak olmaması gerektiğini ifade etmiştir. Merkez ülkelerinde mevcut şirketlerin işine geldiğinde doğrudan yatırım yaparak Ar-Ge çalışmalarını çevreye aktarmaları bu tepkinin sacayaklarından biridir. Tepkinin asıl boyutunu Rusya ve Çin gibi ülkelerde biriken kamu varlık fonları teşkil etmektedir. ABD'nin dış açık verdiği 2007 yılında Çin 1.2 trilyon dolar, Rusya ise 400 milyar dolar kamu varlık fonu biriktirmiştir. Zamanla artan bu fonlarla yabancı şirketlerin hisseleri satın alınca tepkiler büyümeye başlamıştır. Rusya'nın Airbus'un %5'ini, aynı ülkenin doğalgaz devi Gazprom'un İngiliz enerji şirketi Centrica'yı satın almak istemesi tedirginlik yaratmıştır. Benzer şekilde Almanya'nın Daimler-Chrysler şirketinin %7.5'ini başkası alması diye satın alması, ABD'nin güvenlik meselesini problem etmek suretiyle liman işletmelerini Çin'e satmaması bu tedirginliğin başka örnekleri arasındadır (Kazgan, 2009: 335).

Küresel piyasanın oyun alanı zenginleşen ülkeler lehine kurulduğu ve herkes için eşit bir alan olduğu iddiasının gerçeği yansıtmadığının bilinmesi gerekmektedir. Oyun alanları tüm oyuncuların rahatça katılımlarını sağladıkları bir sahaya dönüştürülmedikçe ortaya çıkacak sonuç adaletsizlikten başka bir şey değildir. Küresel piyasa ekonomisinde adalet sağlanmak isteniyorsa oyun sahası düz değil meyilli olmalıdır. Oyun alanlarının, gelişmekte olan ülkelerin kendi milli ekonomik politikalarını uygulayabilecekleri şekilde meyilleştirilmesi durumunda adil ve başarılı bir kalkınmanın yolu açılmış olacaktır. Meyilli oyun sahası içerisinde zayıf olan ülkelere kendi üreticilerini koruma hakkının tanınması ve yabancı yatırımları daha sıkı denetlemesi gibi imkânlar tanınmalıdır. Bu minvalde katı bir şekilde uygulanan patent yasalarının bunlar için gevşetilmesi gerekmektedir (Chang, 2012: 295). Adil bir ticaretin önemli unsurlarından biri eşit pazarlık gücüdür. Az gelişmiş ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasındaki pazarlık gücünün eşit olmaması ahlaki ve hukuki açıdan gayri meşrudur. Sonuç olarak adil ve eşit bir zeminde yürütülecek olan ticari müzakereleri bu tür yollarla sağlama almak mümkündür (Doğan, 2011: 155).

2.2.8 Toplumcu-Paylaşmacı-Dayanışmacı Adil Düzen:

Çağımızın İngiliz-Yahudi Medeniyeti küreselleşme yolu ile dünyanın dört bir yanına dağılarak irili ufaklı bütün toplumları ve kültürleri etkisi altına almaktadır. Tüketim çılgınlığı yolu ile bütün değer sistemlerini anlamsız hale getirmeye çalışan bu medeniyetin dışında durmak isteyenler çağdışı olarak görülmektedir. Sözü edilen medeniyetin ve onun resmi ideolojisi durumundaki hür sermayeciliğin doğayı ve insan yaşamını durmaksızın tahrip ettiğini söylemek mümkündür. Küreselleşmenin teorik ve pratik yönlendiricisi olan İngiliz - Yahudi Medeniyeti'nin hür sermayeciliğini ortadan kaldırma durumunun elde edilmesi insanı, doğayı şefkatle ve adaletle kucaklayacak bir seçeneğin bulunmasına bağlıdır. İnsanı ve doğayı aşağılık bir konuma düşüren böyle bir anlayışın ortadan kaldırılmasına dönük bu seçeneğin ne olduğu önemlidir (Duralı, 2010: 183-184).

İngiliz-Yahudi Medeniyeti dışındaki üç medeniyetten ikisini teşkil eden Hint ve Çin Medeniyeti tarihte belirli iktisadi seviyeye kavuşmuş toplumların varisi durumundadırlar. Arkalarında Allah tebliği bulunmayan bu iki medeniyetin iktisaden güçlü olarak İngiliz-Yahudi cemiyetine alternatif olabilmesi mümkün görünmemektedir. Bu iki medeniyetin içinde maddi bir gelişme olsa bile bunun İngiliz-Yahudi cemiyetinin paradigmasının dışında kalması muhtemel değildir. Bunların maddi yaşamlarındaki gelişmelerin manevi yönden gerilemesine eşlik edeceğini söylemek mümkündür (Duralı, 2010: 183). Çünkü bu iki medeniyet batının yörüngesine girme eğilimindedirler (Bulaç, 2013: 1). Geriye bilim, fen ve teknoloji alanındaki geleneksel rolünü dumura uğrattığı için Batıya bağımlı kalmış fakat manevi yönden tahrif edilmemiş bir tebliğ anlayışına sahip İslam Medeniyeti bulunmaktadır. Bilim, fen ve teknoloji alanında devam eden bağımlılıktan dolayı İslam Medeniyeti'nin İngiliz Yahudi Medeniyeti ile bu yolla mücadele etmesi zor görünmektedir. Burada makul tek çare İslam Medeniyeti ile İngiliz Yahudi Medeniyeti'nin diyalektik bir ilişkiye girmesidir. İslam'ın adap ve ahlak çerçevelerini İngiliz-Yahudi Medeniyeti'ne kabul ettirilmesi ile bilim, fen ve teknolojinin insanlığın faydasına olacak şekilde yapılandırılması bu diyalektiğin esasıdır. Bu görüşe göre insanlığın kurtuluşu İngiliz-Yahudi Medeniyeti'nin manen İslamlaşması yolu ile mümkündür (Duralı, 2010: 183). Çünkü bilim ve teknolojiye maneviyat çok önemli bir husustur. İslam manevi dünyasıyla mevcut bilim ve teknolojiyi

kendi içinde yeniden başka bir forma tabi tutmak suretiyle insanlığın hizmetine sunabilir (Şen, 2013: 1).

Toplumcu-paylaşımçı-adil düzen düşünürleri, bunu başarabilecek kadronun bundan seksen yıl önce felsefe-bilim sistemini yeniden inşa etmeyi başarmasına ramak kalmış ve yeniçağ din-dışı Batı Avrupa Medeniyeti'ni yakından tanıyan bir kısım Türk düşünürü olduğunu belirtmektedirler (Duralı, 2010: 183-184). Halkıyla bütün bir halde yaşamış onları yakından tanıma şansına sahip olmuş âlimlerin ve ariflerin hayatında ilim adına kazandıklarının yanına bilimin getirilmesi ile mücadelenin sürdürülmesi gerektiği anlaşılmıştı ki bazı eller özellikle 1900'lerden sonra bunu önlemeye çalıştıkları ifade edilmektedir. Bundan dolayı 1930'lardan sonra İslam Medeniyeti ile yoğrulmuş Türk kültürünün geçmişle olan bağlantısının kesildiği belirtilmektedir. Yeniden inşa edilecek kültürel yapılanmayla bu tarihi görev Türk milletine ve onun kültürel, tarihi dinamiklerine verilmektedir. Böyle bir kültürü inşa edecek kadroların insanın beşer yanından ziyade insan yanını öne çıkaran, bilim ile felsefenin kaybolan ve parçalanan birliğini yeniden sağlayan, dini değerlerin ortaya koydukları ahlak ve adap çerçevelerini hayatın anlam yörüngesi haline getiren bir eğitim öğretim sistemi ile yetiştirilen kadrolar olacağı vurgulanmaktadır (Duralı, 2009: 127-128). Böyle kadroların varlığı eğitim sistemimizin bir değişime tabi tutulmasına bağlıdır. Bu değişim öz kaynaklarımızdan ve kültürümüzden ilhamını almış bir eğitimin yer edinmesi için olmalıdır (Şen, 2014: 1).

Bu kadroların yetişmesi için verilen eğitim ile bu dünyada en çok ihtiyaç duyduğumuz irade sağlamlığı ve tutarlı düşünme kabiliyetinin geliştirilmesi düşünülmektedir. Bu minvalde küreselleşen dünyanın tüketim çılgınlığından irade sağlamlığıyla kurtulan insanın kendisini tefekküre vermek suretiyle nefsi terbiye etmesi önemlidir. Tutarlı düşünme yolu ile irfan sahibi olmak insanlara aynı zamanda kendi tutku ve heyecanlarını kontrol altına alabilme basireti kazandırmaktadır. Doğayı ve insanlığı tekrar kucaklayacak olan İslam medeniyetinin adap ve ahlakının içselleştirilmesi ile her geçen gün yitirdiğimiz değerlerin de yeniden inşası mümkündür. İnsanlığın umut kaynağı olan İslam'a yapılabilecek en büyük kötülük onun iktisadi ve siyasi menfaatler adına sui-istimalere uğratılmasıdır. Bu sui-istimallerin açık örneği olan siyasi İslam'ın küreselleşen hür sermayeciliğin ideolojisine alternatif olabileceğini söylemek değildir. Dolayısıyla bu fikri tutumlara karşı çıkmamız istenmektedir. Hayatta atacağımız her adımın ölçüsü olan ahlakın kaynağında bulunan İslam'ın ufkunun doğru anlaşılması bundan dolayı önemsenmektedir. İslam ahlakının temel kaynağı olan Kuran'ın en temel ahlaki ölçülerimizin esası olduğu bildirilmektedir. Bu

anlamda İslam'ın vaaz ettiği ahlaki yaşantının hayata geçirilmesi ve bu doğrultuda gelenek-görenek-hukuk-bilgi-bilim-toplum-siyaset-iktisadi düzen kurmamız gerektiği önemle vurgulanmaktadır. İlhamını Allah'ın kitabından alan böyle bir toplum paylaşımcı-toplumcu-dayanışmacı ve adil bir toplumdur (Duralı, 2010: 188-189).

İnsanı nesne kılan İngiliz-Yahudi Medeniyeti'nin hür sermayeci ideolojisiyle yol alan küreselleşmenin iktisadi çerçevesi üreticinin ürettiğine yabancılaşmasına yol açar. Tekelci ve sömürüye dayalı bu çerçevenin kendisi sefaletin en büyük nedeni durumundadır. Toplumcu dayanışmacı adil düzen, kendi ektiğini kendisi biçen ve kendi ürettiğini kendisi tüketen bir iktisadi modeli öngörmektedir. Böyle bir modelin içinde faaliyet gösteren üretici güvenilir, mütedeyyin, hayırlı ödevler peşinde koşan biri olmaktadır. Böyle bir adil düzende rant, haksız kazanç sağlamanın yolu olan faiz ve tekelleşme söz konusu değildir. İnsanın ahlak ve adap ile iç nizamını dışa yönelterek oluşturduğu bu adil ve toplumcu nizamda insan beşerden insan seviyesine çıkmaktadır. Belden aşağıyı öne çıkaran küreselleşmenin hür sermayecilik mantığına karşı olan toplumcu-dayanışmacı-paylaşımcı adil düzende çelik iradesiyle öne çıkan insan küreselleşmenin korktuğu başkaldıran insan tipidir. İslam ahlakının esasını teşkil eden haksızlığa ve zulme karşı gelme iradesi bu toplum modelinin temeli durumundadır. İşte küreselleşmenin İslam Medeniyeti üzerinde oynadığı en büyük oyun bu başkaldıran insanın mücadelesini ifade eden cihadı ortadan kaldırmaktır. İslam bu yönleriyle bir başkaldırma hareketinin adıdır. Kavmiyetçiliğe, sömürüye, haksızlığa, haksız kazanca ve emperyalizme karşı bir konumda olması sebebiyle İslam, küresel güçlerin korkusu durumundadır (Duralı, 2010: 190). Çünkü mevcut haliyle İslam'ın dünya sistemine alternatif olabilecek yegane güç olması Batı medyasının ve stratejistlerinin en büyük çekincelerindedir (Kıras, 2010: 486).

İslam'ın karşı geldiği İngiliz-Yahudi Medeniyeti'nin oluşturduğu homo economicus beşer modelinden rahmani insan modeline geçiş paylaşımcı-dayanışmacı-toplumcu adil düzen toplumunun oluşmasında öncelikli görülmektedir. İşte böyle bir geçişin en önemli mücahidi yalnızca bir insan değil bir toplum doğuran kadındır. Küreselleşen hür sermayeciliğin insanlık üzerine yarattığı baskının ve zulmün karşısında Allah'ın rabb, rahman ve rahim vasıflarını bahşettiği ilk terbiyecimiz ve ilk öğretmenimiz niteliğinde olan kadın ve onun işgal ettiği konum önemsenmektedir. Bu toplumda maddi şartlarının belirleyicisi erkek, manevi hayatının belirleyicisi de kadındır. Bundan dolayı bu toplum modelinde kadına önemli sorumluluklar yüklenmektedir. Küreselleşen hür sermayenin darwinci mantığı böyle bir insan modelinin belirleyicisi olma konumundaki kadını ortadan

kaldırma çabası içindedir. Bundan dolayı kadının zulme uğraması bütün adaletsizliklerin nedenidir (Duralı, 2010: 190-191). Geleneksel İslam'ı yaşayan kadın daha çok ev ile temsil edilen özel alanla sınırlandırılmış, çoğu zaman eğitimden yoksun bir halde bırakılmış ve erkeğin karşısında ikincil bir konumdadır. (Haspolat, 2007: 11). Burada ise kadına merkezi bir rol verilmektedir.

Maddiyatçı-iktisatçı ve bireyci İngiliz-Yahudi Medeniyeti'nin karşısına çıkabilecek tek alternatif İslam'dan esinlenmiş maneviyatçı-toplumcu-paylaşımçı ve dayanışmacı bir adil düzen toplumdur. Böyle bir toplumu zorunlu kılan nedenler küresel hür sermayeciliğin sonuçlarıdır. Haksız kazanç sağlayan yapıların varlığı, şirketlerin tekelleşmesi, devletlerin küresel güçlerin aleti olması, bilimin ve fennin kazanç uğruna doğayı tahrip etmesi, insan onurunu ve şerefini ayaklar altına yol açan sömürü düzenlerin var olması küreselleşen İngiliz-Yahudi Medeniyeti'nin dünyaya bıraktıklarıdır.

2.2.9 Çokluk:

Küreselleşen kapitalizm eleştirisinin postmodern neo-marksist bir pencereden analiz edildiği İmparatorluk ve onun devamı niteliğinde olan Çokluk küreselleşme olgusu ve eleştirileri üzerine yapılmış değerlendirmeleri içermesi açısından önemlidir. Bu anlayışa göre İmparatorluk Teorisi yeni bir siyaset kuramıyla değişen dünyanın toplumsal ve siyasal argümanlarını sorgulayan muhalif hareketin öncüsü demektir. 'İmparatorluk' adı altında 'merkezsiz ve lidersiz', 'kurumlara ve şirketlere' dayalı yeni bir dünya düzeninin oluştuğu ifade edilmektedir. Bu, bir bakıma küreselleşmenin evrilerek yeni bir boyut kazanmasıdır. İmparatorluk eserinin tamamlayıcısı ve devamı niteliğinde olan Çokluk postmodern komünist manifesto olarak da değerlendirilip; sol politik düşüncenin yeni dünyayı hem bir anlamlandırma çabası hem de onun çıkış arayışı olarak değerlendirilmektedir (Demirdöğen, 2013: 1). Dolayısıyla küreselleşen kapitalizmin egemenlik mantığından kurtulmayı amaçlayan bu iki eser hem bir analiz hem bir çözüm arayışının ifadesi niteliğindedir.

Küreselleşmenin ikinci dalgasının başlangıcı olarak gösterilen 20. yüzyılın son çeyreğinde dünyada bir takım yeni gelişmeler olmaktadır. Küresel piyasa ve küresel üretim çevrimleriyle birlikte bir küresel düzen, yeni bir yönetim mantığı ortaya çıktı. İmparatorluk bu küresel düzenin garantörü ve arkasındaki temel öznedir. İmparatorluğun egemenlik yapısı bir dizi uluslar ve uluslararası kurumlarla oluşmaktadır. Emperyalizmle anlaşılmaya çalışılan

bu imparatorluğun işleyişi ondan farklı bir şekilde olmaktadır. Emperyalizmin aksine imparatorluk herhangi bir toprakla sınırlı kalınmayacak kadar bir yayılmayı ifade eder. Emperyalizmin sonu ile gerileyen ulus devletlerden sonra modern egemenlik paradigmasından emperyal egemenlik paradigmasına geçilmektedir. Merkezsiz ve yersiz, yurtsuzlaşmış bir yönetim aygıtına ve paradigmasına sahip olan imparatorluğun egemenlik yapısı Avrupa ve Amerika kaynaklı olmasına rağmen gücü her yere yayılmaktadır (Hardt-Negri, 2012: 16). İmparatorluk bu haliyle olmasaydı kapitalizmi aşamamış olacaktı ki bu da kapitalizmin sonu anlamına gelecekti. İmparatorluk kapitalizm ile emperyalizm arasında tarihten gelen çatışmanın da aşılması çabasıdır. Dünya piyasası kurulduğu için daha doğrusu dışarı olmadığı için emperyalizm kavramı anlamını yitirmiştir (Yaşlı, 2014: 7). Bunu ifade eden “küreselleşme” ile emperyalizmin sona erdiğini ve imparatorluk olarak yeni bir döneme girildiği belirtilmektedir (Savran, 2014: 4). Çünkü sermayenin ulus ötesi bir konumuna geçmesiyle birlikte imparatorluk daha girift ve karmaşık bir şebeke ağına sahip olmakla tanımlanır (Özmkas, 2012: 2). Bundan sebep artık hiçbir ülkede sökülüp atılacak bir emperyalist güç söz konusu olmadığı gibi ele geçirilecek bir iktidar da söz konusu değildir.

20. yüzyılın son çeyreğinden başlamak üzere teknoloji, para, hizmet ve malların başka uluslarla mübadelelerin akışına konu olmasındaki artış ulusal sınırların ötesine doğru genişlemektedir. Ulus devletlerin egemenlik alanını daraltan bu akışların bizzat egemenliğin kendisini düşürdüğünü söylememiz mümkün görünmemektedir. Temel iddia: “Egemenliğin tek bir yönetim mantığı altında birleşmiş ulusal ve ulus ötesi mekânizmalar silsilesinden oluşan yeni bir biçim almasıdır”. Bu yeni küresel egemenlik biçiminin adı imparatorluk olarak tanımlanmaktadır. Ulus devletin azalan egemenliği ile imparatorluğun gelişinin ilk belirtileri aynı zamanlara denk gelmektedir (Hardt-Negri, 2008: 145-147). Bu emperyal projenin merkezinde sanıldığı gibi Amerika yoktur. Çünkü hiçbir ulus devlet yalnız başına bunu yapacak durumda değildir (Hobsbawn, 2008: 48).

İmparatorluğun gücü ile emperyal egemenliğin mekânizmaları küreselleşme içinde yaratılmaktadır. Dolayısıyla imparatorluk kapitalizmin her yere yayılmak isteyen mantığının bir sonucu olarak görülebilir. Bu sonuç, uluslararası sermaye kurumlarının yarattığı problemlere karşı mücadele veren 19. ve 20. yüzyılın enternasyonel ayaklanmalarının faileri olan proleter birliklere karşı verilen mücadelenin sonucudur. İmparatorluk rejimi bunun ön koşulu olarak klasik emperyalizm ve kolonyalizmin her ne kadar sonunu getirmeye çalışsa da bunlardan daha acımasız bir sömürge rejiminin taşıyıcısıdır. Bugün insanlığın tümü kapitalizmin çarkları arasında ezilmektedir. Bugün artık muazzam ölçüde zenginleşen

azınlık ile aynı ölçüde fakirleşen çokluğun yarattığı kırılmaya tanık olmaktadır. Fakat sömürgeciliğin her yana yayılan mantığı artık eskiye göre daha görünmez ve sinsidir (Hardt-Negri, 2012: 65-73).

Küresel gücün azınlığın zenginleşmesi lehine olabilmesi için hayatın her alanına nüfuz etmesi gereklidir. Bunun sağlanmasının yolu imparatorluk sınırlarının yokluğundan ve yönetimin uçsuz bucaksızlığından geçmektedir. Bundan dolayı imparatorluk uzamsal alanı her yönden kat ederek ilerleyen bir yönetim mantığıdır. İmparatorluk insanlar arasındaki ilişkileri düzenlemekle kalmaz toplumsal hayatın her alanına biyo-iktidarın vasıtasıyla egemen olmaya çalışır (Hardt-Negri, 2012: 18-19). Biyo-iktidar bedenler üzerinde işleyerek toplumsal yaşamın bütün yönlerine işlemektedir. Yeni iktidar teknolojilerinin kılcal damarlı doğası her bir insanın ruhuna işleyerek düzenleyici işlevini yerine getirmektedir (Foucault, 2004: 252-255). Bundan kaynaklı egemenlik mevcut haliyle bir yere sıkıştırılıp hapsedilemez. Denilebilir ki egemenlik hiçbir yerde (yok-yer) olan haliyle tarif edilir. Çünkü belli bir merkezi noktası söz konusu değildir. Bu iktidar mekanizmasından ötürü imparatorluğun belirtileri ve gerçekliği her yerdedir, her yerde hazırdır (Ritzer, 2010: 152).

Küresel ekonominin mantığını keşfeden imparatorluk çalışması, küresel ekonominin her yere sirayet eden mantığını analiz ederken iktidarı yersiz yurtsuz ve merkezsiz bir postmodern düzlemde ele alır. Herhangi bir ülke ya da coğrafya ile sınırlı kalmayan imparatorluğun emperyal gücü hayatın her alanını kuşatmak istediği için klasik emperyalizmden hem daha sinsisi hem daha hırslıdır. İmparatorluk ne kadar merkezsiz bir yapıya sahip olsa da küresel alanda ortaya koyduğu savaflara meşru ve haklı gerekçeler arar. İmparatorluk işlerliğini sağlamak adına bütün kültürel unsurları dışlamak yerine küresel gücün mantığına tabi tutarak onları içine alır. Kültürel farklılıklar, kapitalizmin postmodern mantığına uygun olarak onaylanırken hukuksal olarak bir kenarı bırakılırlar (Ritzer, 2011: 153). Kültürel farklılıkları “dışlayarak” değil olumlayarak içine alan imparatorluk kültürel farklılıkları veri olarak alır ve onun üstünden kendisine hayatiyet kazandırır. İmparatorluk kültürel farklılıkları da içine alırken klasik imparatorluk çağındaki gibi ‘böl ve fethet’ mantığı ile hareket etmez. İmparatorluk daha çok farklılıkları yücelterek genel bir ekonominin nesnesi haline getirir. İmparatorluğun üç buyruğu olan ‘içine al, farklılaştır ve yönet’ eş güdümlü olarak işlevselleşir (Hardt-Negri, 2012: 308).

Küresel kontrolün sağlanması açısından elzem olan faktörlerden biri toplumsal hayatın her yönüyle kontrol altına alınmasına izin veren biyo-iktidarın gerekliliğidir. Modern toplumun disiplinci kurumlarıyla karşılaştırıldığında postmodern egemenliğin iktidar mantığı

biyo-iktidardır. Bu iktidar, hem bedensel hem de ruhsal bütünlüğe daha fazla sirayet etmektedir. İktidar bütünüyle biyo-iktidar haline geldiği zaman imparatorluğun kontrolü de gerçekleşir. Toplumsal hayatın sinir uçlarına kadar yayılma isteği taşıyan imparatorluk biyo-iktidarın alanını fabrikaların, okulların, cezaevlerinin, kliniklerin, askeri teşkilatların ötesine taşımaya çalışmaktadır (Hardt-Negri, 2012: 45). Modern dönemlerin kurumlardan ibaret olan iktidarı imparatorluğun postmodern mantığı içinde hayatın her alanını kuşatmaktadır.

İmparatorluğun iktidar mekânizması üç yönetim şeklinin bir arada eş güdümlü çalışması ile mümkün olmaktadır. İmparatorluk monarşi, oligarşi ve demokrasinin aynı iktidar piramidi içerisindeki hiyerarşik diziminden oluşmaktadır (Hardt-Negri, 2012: 313). İmparatorluğun mantığını ortaya koyan düşünürler imparatorluğun karma yapısını anlatırken IMF, DTÖ gibi uluslararası kuruluşlardan, ulus devletlere ve oradan da yerel ve ulusal nitelikli sivil toplum örgütlerine kadar birçok kurumun nasıl bir arada eşgüdümlü işlev gördüğünü ortaya koymaya çalışırlar (Akdoğan, 2012: 5).

Karma bir kuruluş yapısına sahip olan imparatorluğun her bir yönetim biçiminin işlerliği belirli kurumsal yapılarla sağlanır. Küresel kuruluş piramidinin tepe noktasında yer alan monark süper güç Amerika'dır. Amerika, süper gücünü ortaya koyduğunda bunu tek başına yapmaz. Her zaman için Birleşmiş Milletlerin desteğiyle yapmaktadır. "Haklı ve meşru bir savaş" kavramını kendisine göre meşrulaştırabilen Amerika, Birleşmiş Milletler çatısı altında kendisini garantiye alan süper bir güç konumundadır. Küresel piramidin daralan tepe noktasının hemen altındaki ikinci düzleminde, uluslararası para kontrollerini kurdukları Davos, G7, Paris ve Londra Kulüpleri gibi kurumsal yapılarla denetleyen ulus devletler bulunmaktadır. Piramidin birinci katının üçüncü düzleminde ise küresel düzeyde biyo-politik ve kültürel iktidar kullanabilen çeşitli heterojen birlikler bulunmaktadır (Hardt-Negri, 2012: 313; Foster, 2006: 49-50).

Küresel kuruluş piramidinin ilk ve en üstte yer alan birleşik katmanının bir altındaki katmanda bir birleşmeden çok eklemlenme özelliği gösteren ikinci bir katman vardır. Bu katmanın içinde çok uluslu kapitalist şirketlerin yaydığı ağların içinde akan sermaye, teknoloji ve nüfus akışları bulunmaktadır. Bu ÇUŞ'ların ördüğü ağların üzerinde yaptıkları işlemler birinci katmanın desteği ve güvencesi altındadır. "Küresel dolaşım kanallarının filtreleri ve küresel komuta eklemlenmesinin regülatörleri" olan ulus devletler küresel güçler arasındaki sermaye akışını denetler, bölüştürür ve buna uygun olarak kendi nüfusunu kontrol ederek onu disipline etmeye çalışır (Hardt-Negri, 2012: 314).

Küresel piramidin tabanını teşkil eden üçüncü katmanın içinde küresel güç düzeninde halkın çıkarları lehine çalışan gruplar bulunmaktadır. Üçüncü katmanda küresel gücün emperyal düzeninde mağdur olanların temsiliyet yoluyla elenmesi söz konusudur. Küresel imparatorluğa karşı alternatif bir imparatorluk kurmaya çalışan çokluğun gücü çeşitli temsil araçlarıyla elemine edilmektedir. Burada yine küresel kapitalizmin işleyişine meşruluk kazandıran sivil toplum örgütleri olduğu gibi çoğunluğun çıkarı adına çalışan sivil toplum örgütleri de bulunmaktadır (Hardt-Negri, 2012: 314-317). Çokluğun halk adına temsiline yapılarak nesnelleştirildiği düşünülmektedir. Çokluğun mutlak demokrasiyi inşa etmesi onu tek düzleştiren halk kavramından sıyrılmasına bağlıdır. Siyaset felsefesi içerisinde yeni bir kurucu öznenin varlığı bununla yakından ilişkilidir (Özmağas, 2012: 1).

Emperyal komuta artık devletlerin disiplinci kalıplarıyla değil, imparatorluğun küresel mantığıyla iş görmektedir. İmparatorluğun biyo-politik iktidarının ana hedefi çokluktur. Emperyal kontrolün küresel ve mutlak nitelikli gücü üç araç üzerinden ve üç katmanlı düzlemde işler. Nükleer bomba, para ve ether üzerinden işleyen küresel kontrol sırasıyla monarşi, oligarşi ve demokrasinin bulunduğu katmanları sembolize eder. Küresel piramidin tepe noktasını işgal eden büyük güçlerin sahip olduğu nükleer bomba hayatın tümünü yok edebilme kapasitesine sahip olduğu için modern egemenliğin doğasında bulunan savaşa ve barışa karar verme yetkisini devletlerin elinden alarak piramidin tepe noktasının inisiyatifine bırakır. Bunun metaforik izdüşümü de Washington'dur. Küresel kontrolün ikinci önemli gücü paradır. Dünya piyasasının kurulması yolu ile küresel gücün yaygınlaşan ağı para ile kontrol edilir. Parasal mekânizmalar hakem görevi görerek küresel kontrolün meşru mekânizması olarak işlev görmektedir. Paranın küresel kuruluş piramidindeki metaforik izdüşümü de New York'tur. Ether ise küresel kontrol mekânizmasının üçüncü gücü konumundadır. Küresel kontrolün sağlanması için bugün kültürlerin düzenlenmesine eğitim sistemlerinin kurulmasına ve iletişimin yönetilmesine her zamankinden çok daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. İletişim ve sermayenin gücü, toplumu imparatorluk rejimine bağımlı hale getirmektedir. Bu yol ile emperyal tahakküm yeryüzünün en ücra köşelerine kadar sirayet etmektedir. Bunun küresel piramitteki metaforik izdüşümü ise Los Angeles'tir (Hardt-Negri, 2012: 336-342).

Küreselleşmenin iki yüzü olduğu söylenebilir. Bir yüzünde küreselleşen imparatorluğun küresel kontrol mekânizmaları, sürekli bir savaşın meşruluğu üzerinden kendini var ederek bölünmeler ve hiyerarşiler yaratan gücü, diğer yüzünde ise ülkeler ve toplumlar arasında sınırsız bir etkileşimi olanaklı kılan yeni işbirlikleri ve ortaklıklar vardır.

Küreselleşmenin bu yüzü, farklılıklarımızı koruyarak ortak hareket etmemizi sağlamakta ve ortak paydada bir araya gelmemizi mümkün kılmaktadır. Çokluk bu imkânın yeri olması açısından bir ağ niteliğindedir. Bu ağ tüm farkların eşit ve özgürce ifade edildiği bir ağ olmaktadır (Hardt-Negri, 2004: 12). Küreselleşmenin farklılıkları aynı paydada bir araya getirmesi olumlu bir gücün imkânı olarak görülmektedir.

Çokluk imparatorluk içinde yaratıcı bir güç potansiyeline sahip yegâne kaynaktır. Küreselleşmeye karşı ütöpik bir güç olarak görülen çokluk küreselleşmenin gücüyle birlikte hız kazanan bir oluşumdur. Küresel kapitalizmin her ne kadar egemenliğine bir coğrafya bir veya merkez bulunamıyorsa çokluğun kendisine de bir yer, bir merkez ve bir lider bulunamamaktadır. Marx, nasıl kapitalizmin ilerleyerek kendisini ortadan kaldıran bir gücü yani proletaryayı yarattığını düşündüyse aynı şekilde imparatorluk da her yere yayılarak çokluğun gücünü yaratmaktadır. Dolayısıyla hem kapitalizm hem imparatorluk kendi çelişkilerinin sebepleri konumundadır (Ritzer, 2011: 154).

İmparatorluk karşısında durabilme istidadını gösterebilen çokluk hiçbir üniter ifadenin kendisine sığdırılmayacak tekillikleri kendi içinde barındırmaktadır. İçinde birçok ırk, kültür, cinsiyet, yaşam biçimi, etnik grup içeren çokluk tekil farkların çoğulluğunu ifade eder. Çokluk kavramı bu yönüyle hiçbir üniform kavramın kalıbına sığmayacak niteliktedir. Örneğin çokluk, işçi sınıfına indirgenemez bir özelliكتedir. Çünkü “işçi sınıfı” kendi içinde dışlayıcı bir üniter yapıya sahip olduğundan çokluk kavramını ifade edemez. İşçi sınıfı yerine tüm emek biçimlerini dile getirmek küresel hâkimiyete dönük mücadelenin daha iyi ifadesi olabilmektedir. Çokluk, proletarya kavramını sermayenin altında çalışan ve üreten herkesi dâhil ederek genişletir. Toplumsal üretime katkı yaptığından dolayı işsizler, yoksullar, evsizler de çokluğun içindedir. Küresel kapitalizmin işleyişi, günümüzde enformasyon teknolojileri üzerinden ve duygusal emek üzerinden işlediği için proletarya kavramı modern dönemdeki ifadesinden daha geniş bir manada kullanılmaktadır.

Çokluk içinde tekil farklılıkların ortak bir zeminde bir araya gelmesi, küresel imparatorluğa karşı olan muhalif tavırdan kaynaklanmaktadır. Bunun için mücadele alanının genişletilmesi istenmektedir. Sınırsız bir alanda kendisini gösterdiği ve dışarısının olmadığı küresel emperyal gücün bu iktidar mekânizmasına karşı verilecek mücadele küresel bir yurttaşlık üzerinden olmak zorundadır. Artan küresel göçlerden dolayı mücadelenin ana üssü olan küresel yurttaşlık imkânına daha fazla bel bağlanmaktadır. Çünkü göçmenlerin küresel hareketliliği ile küresel kapitalizmin nesnel uzamının yerle bir olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle “karışım” ve “dolaşım” küresel kurtuluşun imkânlarından biri olan küresel

yurttaşlığın temel yolu olarak değerlendirilmektedir. Küresel yurttaşlık talebini dile getiren çokluğun önemli taleplerinden biri herkes için toplumsal ücret ve garantili bir gelirdir. Yeniden sahiplenme hakkını isteyen çokluğun üçüncü talebi ise bilgi, enformasyon ve iletişim üzerinden yeniden bir kontrol istemidir. Kendini özerk bir yapı içinde üretebilme gücüne bu sayede kavuşan çokluğun küresel emperyal mekânizmayı altından oyabileceği belirtilmektedir (Hardt-Negri, 2004: 397).

Geleneksel siyaset felsefesinde toplum siyasal bir beden içinde tanımlandığı için iktidar, genelde “bir”e teslim olan bir zihniyetle sonuçlanmaktadır. Siyasal beden içinde iktidarın “bir” olarak ifade edilmesi belirli bir hiyerarşi içinde olmaktadır. Toplum üstünde aşkın bir güç tanımlamasının yapıldığı bu siyasal beden içinde çokluğun gücüyle oluşturulacak kozmopolit bir demokrasi anlayışına yer yoktur. Oysa siyasal bedenin içinde her bir tekil unsurun birbirine indirgenemez ilişkisi çokluğu demokratik bir güç olarak öne çıkarmaktadır. Siyasal bedene nüfus eden iktidarın içkin olma hali çoklukta somutlaşmaktadır (Hardt-Negri, 2012: 352).

Bugün dönüşüme ve kurtuluşa giden siyasal eylemin çokluk temelinde somutlaşması çokluğun, halkın çeşitli temsil mekânizmaları yolu ile elemine edilmesini ifade eden halkın farksız birliğine zıt olan doğasında mümkün olmaktadır. Çoğulluğunu ve tekilliğini koruyan çokluk anarşik ve uyumsuzluğu ifade etmez. Bundan dolayı çokluk grup veya kalabalıkla ifade edilemez. Kitle, grup ve kalabalık halkın farksız birliğinde erirken çokluk tekilliğini herhangi bir hiyerarşiye tabi tutmadan ortaya koyarak aktif bir özne olmaktadır. Çokluğun indirgenemez olması geleneksel siyaset yaklaşımlarına yabancı bir unsur olmaktadır. Egemen iktidar yöneten “bir”i (monark, parti, halk ve birey) gerektirir. Egemen iktidarın tasarladığı siyasal bedende her uzuv yöneticiye hizmet ve itaat eden bir yapıdadır. Çokluk her ne kadar uyumsuz ve anarşik bir yapıda görünse de kendisini yönetebilme özelliğine sahip olarak tanımlanmaktadır. Küresel emperyal gücün karşısına çıkan çokluk herkesin herkesi yönetebildiği bir toplumsal özneyi ifade eder (Hardt-Negri, 2004: 113-114).

Küresel çağa uygun yeni bir demokrasi modelinin gerekliliği ifade edilmektedir. Yeniden icat edilen bu demokrasi modelinin bugüne kadar tesis edilmemiş olan evrensel demokrasiyi esas alması gerektiği belirtilir. Çünkü cumhuriyetçilerin temsili demokrasi anlayışının bugüne kadar demokrasiyi ulus devletin bürokratik çarkları arasında parçaladığı düşünülmektedir. Burada özgürlük temsille bağdaştırılamaz. Çünkü temsil iradeyi başkasına havele ederek kişiyi yabancılaştırmış olur (Aktaran Yılmaz, 2003: 248). Yeniden icat edilen demokrasinin ilk ve en önemli görevi egemenliğin demokrasi lehine ortadan kaldırılmasıdır.

Egemenliğin her türlüünün ortadan kaldırılması tam demokrasinin ve özgürlüğün temel koşulu durumundadır. Bunu sağlama potansiyeline sahip yeni hareketler, tekillikleri herhangi bir hiyerarşiye tabi tutmayan ve birbirlerinin farklılıklarına saygı gösteren yeni bir anlayış içerisinde küresel demokrasiyi inşa edebilirler (Hardt-Negri, 2012: 365). Modern direniş hareketlerinin arzularından birini teşkil eden böyle bir demokrasi arayışı, temsili demokrasinin özgürlüğü teminat altına alamamasından kaynaklanmaktadır. Eşitlik ve özgürlük zemininde, herkesin herkesi yönetmesini ifade eden yeni demokrasi anlayışı modern dönemin hayata geçiremediği bir demokrasi anlayışıdır. Bugün çokluğun aradığı demokrasi arayışı artık Seattle’de, Cenova’da, Dünya Sosyal Forumunda, Porto Alegre’da kendi göstermektedir (Hardt-Negri, 2004: 85). Zaten bu tür protestoların örgütlenmesinde merkezi yapıların var olmaması ile popüleritesi artan çokluğun varlığı şebeke tarzı bir örgütlenmenin sonucu olmaktadır (Savran, 2014: 5).

Küresel düzenin meşruluğunu savaş yolu ile sağlamaya çalışan küresel emperyal savaşı etik bir görev olarak düşünmektedir. Biyo-politik üzerinden karşı karşıya gelen imparatorluk ile çokluğun dayandığı zemin bir olmamaktadır. Çünkü gücünü savaş ile ortaya koyan imparatorluğun karşısına çokluğun icat edeceği yeni demokrasi anlayışıyla çıkması gerekmektedir. Savaşa karşı çıkan “mutlak demokrasi” varlığımızın yegâne koşulu olan özgürlüğün güvencesi konumundadır. Bu demokratik hareket emperyal egemen otoritenin altındakilerini kendi rızasına bağlayan bağın çokluk tarafından kırılması ölçüsünde bir çıkış hareketi olarak görülür (Hardt-Negri, 2004: 107). Böylece mutlak demokrasinin Spinoza menşeli tanımına yani insanların başkasının hakimiyeti altında bulunmaksızın onurlu biçimde yaşadığı ve yine insanların kendi güçleri dahilinde olan herşey üzerinde toplu bir egemenlik hakkına sahip olduğu en doğal yönetim biçimine hayat verilmiş olur (Ağaoğulları-Zabcı-Ergün, 2005: 94-96).

Kapitalist sermaye, küresel üretim ve denetim ağlarını her ne kadar genişletiyorsa bunlara karşı çıkan her tekil isyan da bir o kadar güçlü olmaktadır. Şayet imparatorluğun dışarıya yoksa ve o her yerde ise her yönden saldırıya açık olduğu anlamına gelmektedir. Çokluk, imparatorluğun yersiz yurtsuzlaşan gücünün her ne kadar üssü konumundaysa da aynı zamanda onun yıkılışının da imkânıdır. Dünyanın farklı yerlerinde ortaya çıkan her bir tekil isyanın kendilerini ortak bir noktaya getirecek bir iletişim dili oluşturması bu imkânın gerçekleştirilmesi demektir. Ortak bir dilin üzerinden somutlaştırılan ortak düşman tanımı, küresel çapta yapılacak mücadelenin ön koşulu niteliğindedir (Hardt-Negri, 2004: 78-82).

Modern egemenliğin son bulmasının sonucunda ortaya çıkan imparatorluğun ortaya çıkışı, kapitalizmin özgürlük güçlerine yeni imkânlar sunmasına benzetilmektedir. İşlerliğini çokluk üzerinden sağlayan imparatorluğun kendisine karşı bir imparatorluk kurmanın yolu küreselleşmeyi çokluğun gücüyle yeniden düzenlemek ve yeni hedeflere yönlendirmektir. Gerçek, alternatif bir imparatorluk ortaya koymanın gücünü taşıyan çokluğun gücünün ortaya çıkışı yine imparatorluğun emperyal düzeninde olacaktır. Çokluk, emperyal düzende imparatorluğa alternatif bir güç kurabilecekse bunun imkânı yeni demokratik biçimler ve yeni bir kurucu güç yaratmasına bağlıdır. Avrupa ve Amerika'nın tarihi referanslarıyla kurulan imparatorluğun gücü her ne kadar yayılımını her yere yapabilmişse çokluğun direnişi de aynı şekilde her yerdedir (Hardt-Negri, 2012: 19). Her yerde direnişe geçen ezilen ve sömürülen insanlar, bugün bütün yeryüzünü yurt edinip imparatorluğun kalbi niteliğindeki her yere saldırarak insanlığın tümünü kucaklayan enternasyonalizmin temelini atacakları belirtilmektedir (Acar, 2009: 157-158). İmparatorluğun ötesine götüren çokluk yaratıcı güçleri ile aynı zamanda imparatorluk karşıtı, küresel akışların ve mübadelelerin alternatif bir siyasal örgütlenmesini özerk olarak inşa edebilecek bir kabiliyete sahiptir (Hardt-Negri, 2008: 147).

2.2.10 Bağımlılık Ekolü:

Kapitalizme dayalı gelişmenin yarattığı küreselleşmenin insani olmayan doğasının anlaşılması açısından Bağımlılık Ekolü önemli görünmektedir. Bağımlılık ekolü kapitalist Batıyı, Batı dışı toplumların az gelişmesinden sorumlu tutan bir ekoldür. Ekolün içinde yer alan Paul Baran, Andre Gunder Frank, Theotonio das Santos, Giovanni Arrighi, Paul Sweezy, Immanuel Wallerstein ve Samir Amin gibi düşünürler Batı dışı toplumların Batının kapitalist çemberinden kurtulmaları üzerine düşünceler geliştirmişlerdir (Kızılçelik, 2004: 75-84). Üçüncü dünyadaki gelişmeleri “merkez” ve “çevre” çatışması ekseninde analiz eden bağımlılık ekolü içindeki düşünürler, küreselleşmenin eşitsizlik yaratan doğasına karşı radikal eleştirilerde bulunmaktadır. Bu ekolün içindeki düşünürlerin bir kısmı sosyalist-marksist, bir kısmı milliyetçi, bir kısmı ulusalcı ve hatta bir kısmı İslamcı kanattan gelmektedir. Ekol, küreselleşmeyi sömürgeci güçlerin hegemonyalarının başka şekillerde devam etmesinin adı olarak nitelendirmektedir (Acar, 2009: 36).

Edward Shils'in “çevre ve merkez” kavramı anlayışına göre her toplumun baskın, sağlam, değer taşıyıcı ve otorite oluşturucu bir merkezi vardır (Mardin, 2003: 35). Toplumsal

analiz birimi olarak merkez, toplumu yöneten semboller, değerler ve inançların merkezidir. Kurumsal bir yapıyı da ifade eden merkez aynı zamanda değerlerin ve inançların maddileşmiş biçimidir. Shils'e göre toplumun merkezinin kurumsal halini devlet temsil eder. Devlet sahip otoriteyi merkezdeki inanç, sembol ve değerlerin taşıyıcısı olan seçkinler vasıtasıyla çevreye yayar. Özellikle modernleşme bağlamında ekonomide, kentleşmede, eğitimde farklı insanların birbirleriyle daha fazla temasa geçmesi merkezi otoritenin daha fazla yaygınlaşmasına imkan tanır (Aktaran Gülener, 2014: 2-3). Çalışmamızda merkez ve çevre ilişkisi dünya ekonomi sistemi bağlamında ele alınmaktadır. Yani "merkez ve çevre modeli kapitalist toplumlar ile gelişmekte olan toplumlar arasında ilişkiye uygulanan biçimiyle, ileri yada metropol merkez ile daha az gelişmiş periferi arasındaki yapısal ilişkiyi tarif eden ve açıklamaya çalışan mekansal bir metofordur." (Akinhay-Kömürcü, 1999: 489). Merkez, kapitalist gelişmiş, baskın ve otorite sahibi ülkelerdir. Bunlar hammadde ithal edip mamülürün ihraç ederken çevre ise merkezin baskısı altında kalan, geri bırakılmış, merkeze hammadde ihraç ederek onlardan mamül mal ithal eden madun bölgelerdir. Küreselleşme bağlamında bu kavramsallaştırma marksist bir geleneğin izlerini daha fazla taşımaktadır.

Bağımlılık ekolünün ortaya koyduğu düşünceler özellikle 20. Yüzyılın ikinci yarısından sonra az gelişmiş ülkelerin neden gelişemediklerini açıklamaya çalışan bir dizi kuramsal çalışmalara itiraz olarak doğmuştu. Özellikle az gelişmiş ülkelerin kendi içsel dinamiklerinden dolayı gelişemediklerini, gelişmek istiyorlarsa da Batının modernleşme evrelerinden geçmeleri gerektiğini ifade eden modernleşme kuramı bu kuramsal çalışmaların ana çerçevesi konumundaydı. Modernleşme ekolünün 1960'lardan itibaren öne sürdüğü tezler, Raul Prebisch ve Celso Furtado tarafından geliştirilen yapısalılık ve Marksizm'den etkilenen bağımlılık ekolünün eleştirilerine hedef oldu. Ekolün ana damarı Arjantili iktisatçı Raul Prebische'ye kadar uzanır. 1950'li yıllarda ECLA (Latin Amerika için Ekonomik Komisyonu) ve UNCTAD (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı) başkanlığını yapmış olan Prebische, ithalat ve ihracat oranları arasındaki uçurumun az gelişmiş ülkeleri kötüleştirirken merkez ülkeleri de iyileştirmekte olduğu tespitinde bulunmaktaydı. Ona göre bu az gelişmiş ülkelerin gerilemesi kapitalist dünya ekonomisinin sonucuydu (Fukuyama, 1999: 191). Modernleşme teorisi, her ne kadar Batı dışı toplumların az gelişmişliğini bir türlü gelenekten kopamamakla, teknolojik gelişmelere kapalı olmakla ve sosyal yapıların modernleşme değerlerine kapalı olmasıyla açıklamakta, az gelişmişlik problemini Batı dışı toplumların iç dinamikleriyle açıklamaya çalışıp Batının köleleştirme stratejisini bunun dışında tutmaktadır (Kömeçoğlu, 2012: 31-32).

Prebische, Latin Amerika'daki bir dizi araştırmalarının sonucunda, sanayileşmenin kesinlikle piyasaya bırakılmaması gerektiği kanaatine vardı. Yine Prebische'nin planlı sanayileşmenin zorunlu olması gerektiği ve bunun da devletin müdahaleci, planlayıcı gücünün devreye girmesi ile olacağı düşüncesi bu ekolün düşünürlerine ilham kaynağı oldu. Bu ilham ile hareket eden bağımlılık ekolünün temsilcileri az gelişmiş ülkelerin gelişmiş sorununu ele alırken daha çok dış dinamiklerle yaklaşmayı tercih ettiler. Dolayısıyla bağımlılık ekolü, gelişme sorununa az gelişmiş ülkelerin gözünden bakma girişimidir. Onlar az gelişmiş ülkelerin gelişmelerine engel olan faktörün kapitalist merkez ülkelere olan bağımlılık ve kontrol ilişkisi olduğunu belirtirler (Erbaş, 2009: 15-16). Bu bağımlılıktan ve kontrol ilişkisinden dolayı eski sömürge ülkeleri eski hallerini aratacak bir geri kalmışlık ve yolsuzluk sürecinin içine girmektedirler (Ferro, 2002: 49). Aslında bu, beş yüzyıl önce olanların devamı niteliğindedir. Hatta denebilir ki, bugün kuzey ile güney ülkeleri arasındaki mücadelenin nedeni dünyanın Avrupalılarca istilasıdır (Chomsky, 2010: 24).

Üçüncü dünyada esas olarak da Latin Amerika'da geliştirilen bu teori, altmışlı ve yetmişli yıllarda güney ülkelerinin yoksullaşma nedenleri üzerindeki çalışmaların sonuçlarından elde edilen veriler ile merkez ülkelere karşı bir tavır almaya da öncülük etti. Bağımlılık ekolü, Batının milliyetçiliği ile harmanlanınca bu tavrın etki alanı daha fazla genişledi. Bağımlılık ekolü, geriden gelen ülkelerin gelişmiş ülkelerin ekonomiyi sürekli kontrol etmelerinden dolayı gelişmekten mahrum kaldıklarını ifade eder. Çünkü gelişmiş ülkelerin çok uluslu şirketleri üçüncü dünya ülkelerini hammadde ve yarı mamul mal ihracına zorlayarak eşitsiz bir gelişmeye yol açmakta ve bu sayede kontrolü sürekli bir hale getirmektedirler. Bağımlılık ekolü, ithal ikameciliğin uygulanması ve gümrük duvarlarının yükseltilmesi yolu ile kapitalist merkez ülkelerin sömürsünden çıkılabileceğini belirtmektedir. Böyle bir planlı ekonomi modeli için devlet müdahalesinin gerekliliği önemle vurgulanmaktadır (Fukuyama, 1999: 144). Ekolün ve ona öncülük eden ECLA'nın verileri doğrultusunda yayınlanan raporda en uygun kalkınma modelinin ithal ikameciliğe dayalı ekonomik model olduğu ifade edilmektedir. Bu yolla hareket eden Latin Amerika ülkeleri 1970'li yıllarda yılda %6-8'lik bir büyüme kaydederken bu modelin takip edilmediği yıllar olan 1980'lerde büyüme %1'e düşmüştü (Şaylan, 2003: 248).

Bağımlılık ekolünün temel iddiası, Latin Amerika ve diğer üçüncü dünya ülkelerinin yaşadıkları ekonomik sorunların altında yatan nedenler üzerinden şekillenmektedir. Bu iddia az gelişmiş ülkelerin kalkınmama nedenini onların geleneksel yapılarına bağlayan modernleşme kuramının düşüncelerini eleştirmekte ve gelişmemişliği, merkez gelişmiş

ülkelerin buraların kaynaklarını ve zenginliklerini sömürmesi gibi dış kaynaklı nedenlere bağlamaktadır. Bu kaynaklar ve zenginlikler üzerinden zenginleşen merkez ülkelerin az gelişmiş ülke ile girdiği her ilişki bir baskı ve bağımlılık ilişkisine dönüşmektedir (Erbaş, 2009: 17). Az gelişmiş ülkelerin neden yoksullaştığı üzerinde duran ekol düşünürleri bu durumu kapitalist çarkın gelişmiş ve merkez ülkeler lehine işlemesine bağlamaktadırlar. ÇUŞ'lara her türlü kolaylığı sağlayan ve bankacılık, finans sistemini onlar lehine düzenleyen yerli elitlerin varlığı az gelişmişliğin temel nedenlerinden biri olarak gösterilmektedir. Merkez ve çevre ilişkisinin merkez lehine işlemesinin çevreyi daha bir yoksullaştırdığını ifade eden ekol, çevreden merkeze güç ve artı emek giderken karşılığında merkezden çevreye kontrol, ideoloji ve pahalı mamul madde geldiğini ifade ederler. 1960'larda ECLA (Latin Amerika için Ekonomik Komisyonu) çalışmalarının Marksizmle birleşmesi ile ortaya çıkan ve modernleşme teorilerinin eleştirisi ile daha bir görünürlük kazanan ekolün popüler ismi Gunder Frank'tı (Oktik, 2011: 185).

1950 ile 1960'lar arasında Amerika üniversitelerinde çalışan Gunder Frank, 1962 yılında Latin Amerika'ya geçtikten sonra Brezilya, Meksika, Şili üniversitelerinde dersler verdi. Burada verdiği dersler onun gelişme sorununa ilişkin çalışmalarının şekillenmesinde ciddi etkili oldu. Gunder Frank, modernleşme kuramının temel iddiası olan her ülkenin kalkınması yani üçüncü dünyanın yoksulluğundan birinci dünyanın zenginliğine geçmesi için yalnızca teknoloji ve beceri ile değil aynı zamanda o ülkenin girişimci bir kültüre sahip olması ile olacağını ifade eden düşünceye ve az gelişmiş ülkelerin bunların yanında bir de gelişmiş ülkelerden ekonomik yardım alması yönündeki önerisine karşı çıkmaktadır. G. Frank, az gelişmişliğin Batı kaynaklı bilinçli geri bırakma politikalarından kaynaklandığı düşüncesini geliştirerek şu gerçeği dile getirmekteydi: “Merkez ülkelerin çevre ülkeleri sömürgeleştirerek kendilerine bağımlı hale getirmesi bu ülkelerin az gelişmişliklerinin ana nedenidir.” Frank, merkez ülkelerin bu bağımlılığı devam ettirmek için yerli üreticinin geçim kaynaklarını elinden alarak yerel sanayilerini tahrip ettiklerini vurgulamaktadır. Frank bağımlılık ilişkisinin sürdürülmesinde sömürge kurulan kentlerin ve oraya yerleşen yerli elitlerin ciddi payının olduğunu da düşünmektedir. Üçüncü dünyanın yöneticileri ve seçkinleri yerli üretimden elde edilen kaynakları ucuz fiyatlardan merkez ülkelere satarak kendilerini zenginleştirdiler. Batılı merkez ülkeler bu pazarı güvence altına almak için ordularıyla onlara destek verdiler. Bunun sonucunda artı değer merkeze doğru akarken, çevreye baskı, sömürü ve bağımlılık reva görüldü (Slattery, 2010: 154-155). Az gelişmiş ülkelerin bu döngüden kurtulması için ilk yapıları gerekenin kapitalist dünya ekonomisinin

içinden çıkmalarıdır. Bu bağımsızlığın ve özgürlüğün kazanılması halinde o ülkenin gelişme yoluna gireceği belirtilir (Ritzer, 2011: 93).

Günümüzde aynı işlemleri bu defa çok uluslu şirketler yapmaktadır. İnsafsızca kâr peşinden koşan ÇUŞ'lar maliyetlerini düşürmek adına az gelişmiş ülkeleri tercih etmektedirler. Şirketlerin burada yaptığı ticari faaliyetlerin kârları her zaman için Batıya gitmektedir. Kârların Batıya akması ile az gelişmiş ülkeler sürekli onlara borçlanmaktadır. Borçlandırılan bu ülkeler faizlerin yükselmesi ile bağımlılık sürecine daha fazla dâhil edilmektedirler. Borcun ödenmesine yönelik iç pazarda yapılan ekonomik faaliyetlerden elde edilen gelirler bu borçların ödenmesine ayrılınca yoksulluk ve eşitsizlik daha bir artmaktadır. Bu tür baskı durumlarından kurtulmanın yolu ise OPEC'in 1972/1973 yılında yaptığı gibi kapitalist düzende mağdur olan ülkelerin oluşturacakları güç bloklarında görülmektedir. Ekolün düşünürlerine göre "uydu" ülkeler kapitalist zincirin bir halkası olarak yaşamaya devam ettikleri sürece bu bağımlılıktan kurtulamayacaklardır. (Slattery, 2010: 154-155).

Kapitalist gelişmiş merkez ülkeler az gelişmiş ülkelerin kendi ayakları üstünde durma güçlerini sürekli baskı yolu ile ellerinden alarak bunu önlemektedirler. Amerika'nın, Orta Amerika ve Latin Amerika'da girdiği her savaş bunu göstermektedir. Sovyet tehlikesinin buralara yayılacağı korkusu üstünden hammadde çalmayı meşru kılmaya çalışan ABD, küçük halkların kendi ekonomik yeterliliklerini elinden almaya çabalamaktaydı. Örneğin Nikaragua'da Sadinistlerin, gelişmiş kapitalist ülkelerden bağımsız yeterli bir sağlık, eğitim ve ekonomik program oluşturmaları çeşitli vesilelerle önlenmeye çalışıldı. Bunun benzerlerine daha birçok yerde rastlamak mümkündür. 19. Yüzyılın ortalarından itibaren Küba, Panama, Meksika, Haiti, Dominik Cumhuriyeti, Nikaragua ve Guantemalo'nun işgal edilmesinin ardındaki neden bunların küresel sistemin dışına çıkmasını önlemektir (Chomsky, 2010: 50-53). Çünkü çok uluslu şirketlerin sınırsız iştahlarını doyurmak için bu içerde tutma politikası kapitalist sistemin ana özelliğidir.

Bağımlılık sürecinin bertaraf edilmesine yönelik teşebbüslerden biri Bandung Konferansı'na üye olan ülkelerin ulusal merkezli kalkınma programlarıdır. Kapitalizmin bağımlılık yaratan uygulamaları, kalkınmanın ulusal bir program içinden yapılmasına engel olmaktadır. Küreselleşen kapitalizmin bu işleyişi halklar arasındaki eşitsizliği ve kutuplaştırmayı artırarak küresel ölçekte bir Apartheid rejimini yaratmaktadır. Yeni emperyalizm daha sinsi yöntemlerle çevreyi sürekli uydusu haline getirmeye devam ettirerek bu rejimi ayakta tutmaktadır. Bu rejimin merkezindeki üçlü (triad) ittifak olan Amerika, Batı Avrupa ve Japonya uluslararası örgütler vasıtasıyla bunu daim kılmaya çalışmaktadırlar

(Amin, 2005: 15-23). Bu küresel güç merkezlerinin arasındaki işbirliği sonucunda az gelişmiş ülkelerden hammadde ucuza alınmakta karşılığında onlara yüksek fiyattan mamul madde satılmaktadır. Böylece az gelişmiş ülkeler bu güç birliğinin kurbanı olmaktadırlar (Oktik, 2011: 105).

Batı dışı mazlum toplumların bu bağımlılık ve sömürü sürecinden kurtulması için her türlü eşitsizliği ve adaletsizliği önleyecek özgürlük, adalet, eşitlik gibi merkeze insani değerleri alan ulusal hareketlerin referans alınmasının gerekli olduğu vurgulanmaktadır (Kızılcılık, 2004: XI). Yine bu minvalde, mevcut küresel krizin üstesinden gelmenin yolu ulus devlet söyleminin merkeze alınarak her türlü Amerikanlaşmayla bağlantının kesilmesinden geçmektedir (Kızılcılık, 2004: 39).

2.2.11 Reformist Yaklaşım:

Reformcu yaklaşımı benimseyenler, küreselleşmenin serbest ticaret ve ekonomik bütünleşme yoluyla fakirleşen ülkeleri zenginleştirebilecek potansiyelde olmasına rağmen bu süreci yönlendiren kurumların fakir ülkelere dayattığı kurallar sebebiyle bu gücün açığa çıkmadığı kanaatindedirler. Dolayısıyla küreselleşmenin insanlık için faydalı olması özellikle küreselleşmeyi yönlendirebilme gücüne sahip IMF, DTÖ VE Dünya Bankası gibi kurumların bir reform sürecinden geçirilmesine bağlanmaktadır. Bu yaklaşım, gelişmekte olan ülkelere kalkınabilme imkânı sunabilecek bir potansiyele sahip küreselleşme sürecinin olumsuzluk içeren bir sürece dönüştüğüne ilişkin yürütülen çalışmaların sonucudur. Bu yaklaşım küreselleşme vasıtasıyla çok uluslu bir şirketin gelişmekte olan ülkede kurduğu bir fabrikanın insanlara istihdam yaratmasını veya küresel ticarete girmesi engellenenlerin dâhil olmasını, ya da bilgiye ulaşmada insanlara daha fazla imkân tanınmasını ve dış yatırımların birçok ülkede yapılmasını olumlu karşılamaktadır (Stiglitz, 2002: 26-27). Bu anlayışa göre küreselleşmenin faydaları savunucularının abarttıkları kadar değildir. Çünkü bu süreç gelişmekte olan ülkelere ağır bedeller ödetmiştir. Çevre mahvedilmiş, politik yöntemler yozlaşmış, kültürel adaptasyon sorunları artmış, kentsel şiddet tırmanmıştır (Stiglitz, 2002: 3). Sonuç olarak küreselleşmenin ontolojik olarak iyi ya da kötü olabileceğini söylemek mümkün olmamakta, bu iyilik ve kötülük sıfatının onun kullanım şekline göre belirleneceği söylenmektedir (Stiglitz, 2002: 42). Bugün Paul Krugman, Martin Wolf, Paul Samuelson gibi birçok ekonomist küreselleşme karşıtı olmadıkları gibi süreci tersine çevirme gibi bir düşünceleri de yoktur. Bunlar için tek hedef, yurtiçinde ve uluslararası alanda küreselleşmeyi

daha etkin ve adil kılacak yeni kurumların ve telafi edici mekanizmaların oluşturulmasıdır (Rodrik, 2011: XVI).

Reformcular küreselleşme sürecine müdâhil olan kurumların dayandığı çeşitli temel varsayımları eleştiri konusu haline getirmektedirler. Örneğin IMF politikaları, piyasanın kendi işleyişine bırakıldığında toplumsal bir harmoniye ve uyuma yol açacaktır. Bu anlayış içinde devlet müdahaleleri de hoş görülmez. IMF modası geçmiş, yersiz çözümler içeren politikalarını ve reçetelerini geliştirmekte olan ülkelere dayatarak küreselleşme sürecini baltalamaktadır. IMF'in gelişme sürecindeki ülkelere yaptığı haksızlıklar adil ticaret ilkesinin gözetilmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu politikaların sonucunda birçok gelişmiş ülke, geliştirmekte olan ülkelerin mallarını kendi topraklarına sokmazken kendi mallarını geliştirmekte olan ülkelerin topraklarına sokabilme ikiyüzlülüğünü göstermektedir. Bunun en önemli faillerinden biri ABD'dir (Stiglitz, 2002: 14-15).

Küreselleşmenin yanlış yönlendirilmesi neticesinde zengin ve fakir ülkeler arasında sürekli artan bir uçurum oluşmaktadır. Özellikle üçüncü dünya ülkelerinin giderek ciddi yoksullaştığı görülmektedir. Küreselleşme bu yoksulluğu azaltma yönünde kullanılabilecekken ters yönde bir etki yaratarak yoksulluğu artırmaktadır. Finans dünyasında krizlerin etkileri bunu daha fazla tetiklemektedir. Batı, geliştirmekte olan Çin ve Rusya gibi ülkelere vaaz ettiği önerileri yapmaları halinde gelişeceklerini söylemektedir. Oysa bu tavsiyelere uyan ülkelere ortaya çıkan sonuç söylenenlerden farklıdır. Örneğin Rusya, önerilen görüşlere aynen uyararak daha fazla gerilerken Çin kendisine vaaz edilenlerden bağımsız bir şekilde kendi politikalarının gereklerini yerini getirerek geliştirmekteydi (Stiglitz, 2002: 28). Onlara serbest piyasa ekonomisinin gerekleri tavsiye edilmişti. Oysa serbest ticaret ile ekonomik gelişme arasında doğru bir orantının olduğu pratikte her zaman doğru değildir. Birçok ekonomistin ifadeleri bu durumu desteklemektedir (Yılmaz, 2007: 268).

Küreselleşmenin önemli unsurlarından biri olan finans dünyasındaki spekulatif para akışları gelişmiş ülkelerin zenginleşmelerini sağlarken geliştirmekte olan ülkeler için çöküş nedeni olmaktadır (Stiglitz, 2002: 29). Günümüz küresel kapitalizmin en belirgin özelliği olan spekulatif para akışlarının serbest dolaşımı ülkelerin ekonomik krizlere maruz kalmasının en ciddi nedenlerinden birini teşkil etmektedir. Finansal akışlarının ani giriş ve çıkışlarına maruz kalan ülkeler çeşitli krizlerle boğuşmak zorunda kaldıkları gibi birikmiş sermayeleri de gelişmiş ülkelere akmaktadır. Güney Doğu Asya, Arjantin, Türkiye gibi yerlerde yaşanan krizler bunun tipik göstergelerindendir (Yılmaz, 2004: 133).

Reformist yaklaşımın asıl hedefinde IMF, DTÖ ve Dünya Bankası gibi kuruluşların yapılanmaları, uygulamaları ve kuruluş misyonları bulunmaktadır. IMF, küresel ekonomik istikrarı sağlama, küresel bir bunalımın ortaya çıkmasını engelleme, ülkelerin kendi ekonomilerini düzeltme gibi görevleri yerine getirmesi için kurulmuşsa da 1980'lerden itibaren serbest piyasa ekonomisini geliştirmekte olan ülkelere zorla dayatan zararlı bir kuruma dönüşmüştür. Bu örgütlerin uygulamaları zamanla birçok insan için yoksulluk, politik ve ekonomik kaos olmuştur. IMF, kalkınma ve kriz yönetimi adı altında dayattığı kurallar nedeniyle komünizmden kapitalizme geçiş yapan birçok ülke çeşitli mali sıkıntılar yaşamıştır. Bazı ülkelere kemer sıkma politikalarını dayatarak onların gelişmelerini önlemiştir. Bazı ülkelerin ise hazır olmayan sektörlerini rekabete zorlayarak gelişmelerine engel olmuştur (Stiglitz, 2002: 34-39). Borç vererek istediği şartları dayatabilen IMF geliştirmekte olan ülkeleri sürekli bir krizle yüz yüze bırakmıştır (Ritzer, 2011: 209). Yine bu IMF küresel ekonomiye başarıyla katılan birçok ülkenin kendi ekonomik politikalarını reddetmektedir. Başarılı ekonomik politikalar uygulayan ülkelere neoliberal ilkeler doğrultusunda çeşitli beklentilerin dayatılması en temel küresel sıkıntıların başında gelmektedir (Ünay, 2014: 18).

1997 ve 1998 yıllarında bir ülkeden diğerine sirayet eden Doğu Asya krizi IMF'nin anlaşılması en zor politikalarından birini teşkil etmektedir. Zira farklı ülkelere dayattığı politikaların yaratacağı etkiyi fark etmemiş ve mevcut krizin büyümesine neden olmuştur. IMF kemer sıkma politikalarını dayatarak ekonomiyi daraltmakta ve çöküşün bir virüs misali yayılmasına neden olmaktadır. Çünkü bir ülkenin zayıflaması durumunda ithalatı azalmakta ve bu hal kendisiyle birlikte komşusunu da dibe çekmektedir. Yani bir ülkenin ihracatını ve ithalatını kesmesi durumunda ihraç edeceği şey ekonomik çöküş olmaktadır. Bu durum "komşunu fakirleştir" olgusuna neden olmaktadır (Stiglitz, 2002: 129). Özellikle kur savaşlarına dayalı ekonomik politikaların uygulamaya sokulması "komşunu fakirleştir" olgusunun en temel nedenidir. Kur savaşları, en basit haliyle bir ülkenin ekonomik büyümeyi dış ticaret ile gerçekleştirmek için para birimleriyle oynamasıdır (Gür, 2013: 103-104). Bu savaşların sebebi konumunda olan dalgalı kur sistemi uluslararası ekonomide bir istikrarsızlık kaynağı olmaktadır. Çünkü kontrolsüz sermaye akışları bir ülkenin makro ekonomi dengesini, ücret politikalarını ve mali istikrarını bozmaktadır (Rodrik, 2011: 85-93).

Reformcu anlayışa göre küreselleşmenin önemli aktörleri olan IMF gibi örgütlerin yönetim yapısı eleştirisi konusudur. Çünkü yönetim mekânizmasının oluşturulma şekli alınan

kararların niteliğini belirlemektedir. IMF'ye hâkim olan gelişmiş ülkelerin siyasi seçkinleri ve büyük firma yöneticilerinin kapalı kapılar ardında aldığı kararlar sonucunda birçok ülke zarar görmekte ve bu durum bize bu kurumların oluşum biçimi ile ilgili fikir vermektedir. Örneğin bir Washington uzlaşmasında alınan kararlar çoğunluğun aleyhine iken azınlığın lehinedir. Bir ülkenin sosyo-ekonomik yapısı hakkında bilgi sahibi olmadan alınan seçkinler kararların gelişmekte olan bir ülkenin faydasına olduğunu söylemek mümkün değildir (Stiglitz, 2002: 46). Kararların çoğunun kapalı kapılar arasında alınmış olması, kamuoyu tartışmalarından uzak tutulması ve alınan kararların IMF'nin özel çıkarlarına hizmet etmesi tavsiye edilen reçetelerin sağlıklı olmamasının nedenidir. Bu sebeple IMF kurumu, son yıllarda ciddi bir güven erozyonuna uğramaktadır (Ünay, 2014: 6). Çünkü bir dönemler IMF'nin de içinde olduğu Bretton Woods çağıının başarısı devletlere ticaret kontrol izni vermesi ve ulusal ekonomileri dikkate almasında yatmaktaydı. Bunun sonucunda orta çıkan tam istihdam, ekonomik büyüme, eşitlik, sosyal sigorta uygulamaları ve refah devleti uygulamaları ılımlı bir küreselleşmeye varlık kazandırdı (Rodrik, 2011: 61-63).

Reformist anlayışa göre küreselleşmenin kurumsal yapısını teşkil eden IMF, Dünya Bankası gibi kurumların gelişmekte olan ülkelere faydalı olabilmesinin yolu o ülkelerin sosyo-ekonomik yapılarının yakından bilinmesi ve ona göre davranılmasından geçer. Ülkenin gerçeklerinden uzak seçkinler ve dayatmacı politikaların o ülkeye zarar vermektedir. Belirlenen kalkınma stratejilerinin başarıya ulaşması o stratejilerin ülkenin gerçeğiyle örtüşmesine bağlıdır. Bu noktada fonlarını iyi bir şekilde kullanan ülkelere daha fazla destek verilmesi gerekmektedir. Kendi tercihlerini bu fonların katkısı ile hayata geçirmeye çalışan ülkelerin motive edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Zira ülke şartları bilinmeden dayatılan kalkınma reformlarının ülkenin aleyhine işleyeceği kesindir. Komünizmden kapitalizme geçişi büyük oranda özelleştirme yolu ile gerçekleştirilen ülkelerin ekonomisinin kötüleşmesi bundan kaynaklanmaktadır. Yangından mal kaçıran gibi uygulamaya sokulan özelleştirme yasaları bir ülkenin hem çalışanlarına hem de tüketicilerine zarar vermektedir. Çünkü çoğu zaman özelleştirme yeni iş alanları yaratmaz bilakis onları ortadan kaldırmaktadır (Stiglitz, 2002: 71-78). Özellikle dayatılan özelleştirme şartları yüzünden askıya alınan kamu yatırımları tasfiye edilince devletler vatandaşına iş sağlayabilecek politika izleme olanağını yitirdilerdir. Bu kurumların politikalarını belirleyenler reel ücretler ve sosyal harcamaların düşürülmesi yoluyla işsizliğe çözüm bulacaklarını kuramlaştırdılar. Oysa durum sanıldığından farklı gelişerek işsizlik artmaya başladı (Kazgan, 2009: 305).

21. yüzyılın ilk on yılında küreselleşmenin ihtiyaçları doğrultusunda dizayn edilen küresel kentler, yeni yönetim karar koordinasyon rolünün getirildiği yüksek vasıflı ve yüksek gelirli yeni bir küresel azınlık meydana getirirken sanayi üretiminin kenti terk etmesiyle işsiz kalan vasıfsız kesim yeni ekonomiye dahil olmadığından gereksiz görülmekte ve yoksullaşmaktaydı. Bir de sanayileşmiş ülkelerde özelleştirme sonucunda çıkarılan işçilerin durumu buna eklenince sorunlar daha bir ağırlaşmaktadır. Bunların kayıpları işsizlik sigortalarıyla kısmen giderilmeye çalışılsa da ortaya çıkan toplumsal maliyet çok ağırdır. Bu durum kentsel şiddetin, artan suç oranlarının, ahlaki çöküntünün ve nedenidir. Buna karşı tedbir alan küresel kentlerin yeni üst sınıfı kendini diğer insanlardan ayırıştırarak kendi içinde homojenize bir cemaat oluşturmaktadır. Her geçen gün televizyon ekranlarını işgal eden site reklamları bu üst sınıf için kültürel sermayenin gücünü göstermektedir. Yeni alanlar içinde kalan elit kesim kendisini diğer insanların hayatlarından sürekli uzak tutarak kendini güvene almaya çalışmaktadır (Aksoy-Danış, 2011: 150-161). Bu sorunların altında yer alan özelleştirmenin sağlıklı bir şekilde işlemesi daha ayrıntılı bir programın parçası olması ile mümkündür. Böyle bir programın özelleştirmenin neden olduğu işsizliği dengeleyeceği ve yeni iş alanlarını yaratacağı düşünülmektedir. Bu minvalde bunun farkında olan Doğu Asya'nın geliştirmekte olan ülkeleri özelleştirme politikalarını yavaş ve sıralı bir şekilde yaptılar. İhracatlarını artırmak için küresel pazara giren bu ülkeler korumacı uygulamalarını yeni işler yarattıktan sonra aşama aşama kaldırdılar. Küreselleşme savunucularının Doğu Asya ülkelerinin başarılarını Washington Uzlaşması'na bağlamaları bundan dolayı doğru değildir. Aksine bu ülkelerin başarılı olmaları, bu uzlaşmanın gereklerine uymamasından kaynaklanmaktadır. Zaten küreselleşmenin bu kadar olumsuz sonuçlara yol açması IMF'in hız ve sıralama konusunda yaptıkları hatalardan ve toplumsal şartlara göre davranamama basiretsizliğinden kaynaklanmaktadır. Sosyal güvenlik ağları oluşturulmadan, uygun yasalar yapılmadan piyasanın insafına bırakılan ülkeler olumsuz yönde etkilenmektedir. Piyasa sisteminin istenilen yönde işlemesi net bir şekilde oluşturulmuş mülkiyet haklarına, bunları uygulayacak mahkemelere ve mükemmel bilgi akışına bağlanmaktadır (Stiglitz, 2002: 81-96).

IMF'nin devlet düzenlemelerini kaldırması sonucunda baş gösteren bankacılık krizinin sonuçları da gelişmiş ülke lehine olurken geliştirmekte olan ülkelerin aleyhine olmaktadır. Ticaret alanında yapılan serbestleştirme politikalarının bilinçsizce ve kötü yönetilerek uygulanması neticesinde ortaya çıkan krizler daha ağır sonuçlara neden olmaktadır. Sermaye piyasalarının serbestleşmesi, ülkeye para girişini ve çıkışını kolaylaştırmaya dönük olsa da spekülasyon para akışının kumar gibi işleyen mantığı uzun vadeli yatırımlar için uygun

görünmemektedir. IMF'in finans piyasalarının bu yönlü serbestleşmesinden yana tavrındaki mantık piyasaya olan güveninden kaynaklanmaktadır (Stiglitz, 2002: 87-88). Böyle bir güven ortadayken gerçek olan piyasaların kendi kendilerini üretemediği, düzenleyemediği, dengeleyemediği ve meşru kılamadığıdır (Rodrik, 2011: 19). Piyasaya olan güven üzerinden işleyen IMF'nin politikaları içinde toplumsal koşulları düzeltecek kaynaklar bulmak mümkün görünmemektedir. Bu cümleden olmak üzere işçilerin çalışma koşulları, kadınların ve çocukların eğitimi, fakirlerin yaşayacağı riskler söz konusu edilmemektedir.

Doğrudan yabancı yatırımlar bir ülkede istihdam yaratmaya, teknik kapasitenin transfer edilmesine, işsizliği azaltmasına ve kalkınmayı sağlamasına imkân tanıdığı gibi tekelleşmeye yol açmak, yerli üreticiyi haksız rekabet koşullarından dolayı ezmek gibi olumsuz durumlara da yol açmaktadır. ÇUŞ'ların çalışma koşullarına bakıldığında bu olumsuzlukları önleyebilecek düzenlemeler yapılmadıkları görülmektedir. ÇUŞ'lar, özellikle yerli üreticinin fiyat politikasını dönemsel olarak düzenleme gücünü elinden aldıkları için ona zarar vermektedir (Stiglitz, 2002: 90).

Ekonomi kurumu duygusuz bir toplumsal kurum olarak görülse de rekabetçi ortamda yoksulları gözeten politikaların uygulanmasında olumlu etkiye sahiptir. Beri yandan özelleştirme kötü görülse de şirketlerin tüketici fiyatlarını düşürmesinin uygun olabildiği ve piyasaların rekabetçi olması durumunda güçlü rekabet politikalarının izlenebileceği belirtilmektedir (Stiglitz, 2002: 11).

Küreselleşmenin dünyadaki birçok ülkenin yararına çalıştığını söylememiz mümkün değildir. Küresel piyasa ekonomisine geçiş çabalarının çok kötü yönlendirildiği birçok Doğu Avrupa ülkesinde yoksulluk artmaktadır. Durum her ne kadar bu olsa da küreselleşmeden vazgeçilmesi doğru görülmemektedir. Küreselleşme potansiyel olarak ciddi katkılar sağlayabilecek düzeydeyken olumsuz sonuçlar üretmesi bilinçsiz ve kontrolsüz bir şekilde yönlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Küreselleşme demokrasi, sağlık ve sosyal adaleti sağlama ve küresel sivil toplum örgütlerini teşvik etmesi açısından önemlidir. Bu olumlu sonuçların yaratıcısı olan küreselleşmenin olumsuz bir mecraaya kaymasının nedeni onu yönlendiren IMF, DTÖ ve Dünya Bankası gibi kuruluşların genelde gelişmekte olan ülkeler değil de gelişmiş sanayi ülkeleri ve özel çıkar sahipleri lehine hizmet etmesinden kaynaklandığı vurgulanmaktadır. Bunun önlenmesi halinde küreselleşmenin olumlu yöndeki potansiyelinin ortaya çıkacağı varsayılmaktadır (Stiglitz, 2002: 242). Burada asıl mesele serbest ticaretin toplumsal ve kültürel yönden yıkıcı gücünün önlenmesidir (Giddens, 2000: 75).

Küreselleşmenin olumlu yöndeki potansiyelinin ortaya çıkarılması çevre konusunun önemsenmesi, gelişmekte olan ülkelerin kendi ekonomik politik kararlarını alması, demokrasinin ve adil ticaretin güvenceye alınması gibi durumlar sayesinde olabilir. Küreselleşmeyi yönlendiren kafaların olumlu tarafları görüp olumsuz tarafları görmemeleri adil bir tutum değildir. Böyle düşünen küreselleşme savunucuları, küresel finans diktatörlüklerinin istedikleri yönde düşünce ürettikleri için demokrasinin altını oymaktadırlar. Demokrasinin olmadığı bu küreselleşme sürecinde insanların yurttaşlık hakları elinden alınmaktadır (Stiglitz, 2002: 273-274). Küreselleşme, ulus hükümet ve kendi kaderini tayin hakkının çatıştığı bir dönemde ulusal demokrasiyi faal kılmak önemlidir. Bu sayede küreselleşme süreci denetlenebilir bir hale getirilebilir. Hiper küreselleşmenin demokrasi karşıtı tavrının çeşitli sorumluluk mekanizmalarınca demokratik yollarla kontrolü gereklidir (Rodrik, 2011: XVII-XVIII).

Bu anlayışa göre devletin piyasa başarısızlıklarını hafifletme ve toplumsal adaleti sağlama konusunda her zaman önemli bir rolü vardır. Piyasanın insafına bırakılmış insanların sefaletle duçar olacağı kesindir. En başarılı ülkeler Amerika ve Doğu Asya ülkelerinde devlet piyasanın başarısızlıklarını gidermede başarılı olmuştur. Reformcu anlayışta devlet ile piyasanın dengeli bir şekilde işletilmesi gerektiği öne sürülmektedir (Stiglitz, 2002: 246-247).

Kaçınılmaz bir süreç olarak görülen küreselleşmenin olumlu yönde kullanılması için yapılması gereken reformların başında yönetimde değişiklik gelmektedir. Bu sacde DTÖ ile IMF gibi kuruluşlarda değil bütün uluslararası kuruluşlarda bir değişikliği gerektirir. Afrika ülkeleri gibi geri kalmış ülkelerin seslerini duyurabilecekleri çeşitli reformlar yapılması zorunludur. Çünkü yönetimde yapısal bir reforma gidilmediği takdirde uluslararası ekonomik kuruluşların yoksullar, çevre ve daha birçok toplumsal olguların aleyhine işleyeceği kesin görünmektedir. Bunu önlemenin önemli koşullarından biri yönetimde şeffaflık ve açıklıktır. Dünya Bankası, IMF VE DTÖ gibi kuruluşların başkanlarının seçimi belirli bir gizlilik içinde yapılmakta, böyle olunca da başkanların doğrudan sorumlulukları kaybolmaktadır. Başkanların gizli yollarla başkanlığa gelmesi gibi bir durum alınan kararlarda da ortaya çıkmaktadır. Gizlilik demokratik yönden meşru bir yönetim kurulmasının önündeki en büyük engel olmaktadır. Hâlbuki yönetimdeki yapısal reformlar sayesinde küreselleşmenin işleyişi olumlu yöne aktarılabilir (Stiglitz, 2002: 253-256). Bu, Çok taraflılık ile yani daha fakir ve küçük ülkelere daha önce olmadığı kadar söz hakkı verilmesi ile mümkün olabilir (Rodrik, 2011: 62).

Küreselleşmenin istenen yönde işlemesi için uluslararası kuruluşlarda reform yapılması elzem olmasına rağmen bazı kuruluşlar buna direnç göstermektedir. Küresel ekonomik istikrarı sağlama adına kurulan IMF'in sermaye piyasasını liberalleştirerek küresel istikrardan çok finans piyasasına uygun hareket etmesi uyumsuzlukların en ciddiisi olarak görülmektedir. Bu uyumsuzluğu meşru göstermek için akademi dünyasında sık sık ideolojiler üretilmektedir. IMF'in hatalarının büyük kısmı bu ideolojilere göre hareket etmesinden kaynaklanmaktadır. IMF'in güvenilirliğini yeniden kazanması için açık, şeffaf, ılımlı ve müzakereye açık bir şekilde yapılandırılması zorunludur. Bilimsel çalışma yaparak küresel ekonomiyi istikrara kavuşturması onun aslı görevidir (Stiglitz, 2002: 258-259). Oysa günümüze kadar IMF'nin uyguladığı politikalar gelişmekte olan ülkelerin sorunlarını büyütmekten başka bir işe yaramamıştı (Güvenç, 1998: 35).

Küreselleşmenin nimetlerinden yararlanılmasının önündeki en büyük engel olan küresel finans sisteminde bir dizi reformların yapılması elzem görünmektedir. Reformlar içinde yapılması gerekenler şu şekilde sıralanmaktadır (Öztürk, 2010: 160-161):

Sermaye piyasasının yarattığı tehlikelerin bilinmesi ve müdahale yöntemlerinin iyileştirilmesi istenmektedir. Kamu borçlarındaki ödeyememe durumlarında iflas reformları ve moratoryumlar önemlidir. Kredi veren bir kurum olan IMF'in aynı zamanda iflas konusunda yargı mercii olması doğru değildir. İflas alınan kredilerin ödenmemesi durumunda en iyi çözüm olmaktadır. Kurtarmaya daha az bel bağlanmasının sağlanması önerilmektedir. Sık sık başarısızlığa uğrayan ülkelerin desteklenmesi zengin ülkelerin lehine işleyen bir duruma yol açmaktadır. Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelere bankacılık sektöründe gelişmiş yasal düzenlemelerin yapılması önerilmektedir. Gelişmiş ülkelerde bankacılık sistemindeki zayıf yasal düzenlemeler krizlerin ihraç edilmesine neden olmaktadır. Gelişmiş risk yönetimlerinin yapılması önerilmektedir. Bu da ancak krizleri önlemeye dönük olmalı ve bununla sınırlı kalmalıdır. Gelişmiş güvenlik sistemlerinin oluşturulması tavsiye edilmektedir. Krizlerin yarattığı işsizlik sigortaları gibi güvenlik sistemleri önemli görünmektedir. Krizlere gelişmiş tepkilerin verilmesi sağlanmalıdır. Krizler sonucunda ortaya çıkan olumsuzlukların ortadan kaldırılması için daha tedbirli ve güvenilir güvenlik ağları oluşturulmalıdır. IMF'nin önerdiği programların dayatılması yerine ülkenin tercihi bırakılması gerektiği önerilmektedir. IMF'nin yönetim yapısının demokratikleştirilmesi için eşit oy hakkının üye olan ülkelere verilmesi tavsiye edilmektedir. IMF'nin demokratik mekanizmalarla hesap verebilir bir hale getirilmesi gerektiği belirtilmektedir.

Reformcu anlayış Dünya Bankasında ve kalkınma yardımlarında da bazı reformlar önererek küreselleşmenin olumlu yönde seyretmesini sağlamak gerektiğini ifade ederler. Bu reformlar üç alandaki düşünce sisteminde değişiklik içermektedir: Kalkınma, genel olarak yardım ve özelden Dünya Bankasının yardımları. Yardımın ülkelerin katılımının sağlanması yolu ile yapılması önerilmektedir. Yardımlar yapıldığında genelde ülkelere dayatılan şartların o ülkeler için kötü sonuçlar doğurduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla şartlılığın yerine seçiciliğin öne çıkarılması gerektiği belirtilmektedir. Gelişmekte olan ülkelere yapılan yardımların kalkınmayı ve büyümeyi artıracak seviyede olması gerekmektedir. Ülkeyi her yönden kalkındırmak için verilen yardımların etkili sonuçlar vermesi için borçların silinmesi veya ertelenmesi gerektiği ifade edilmektedir (Stiglitz, 2002: 268-270).

Dünya Ticaret Örgütü'nün içinde etkili olan durumlardan biri de ticaret alanında yapılan ikiye yönlü politikalarıdır. Gelişmekte olan ülkelerin pazarlarını zorla açanların kendi pazarlarını geliştirmekte olan ülkelere kapatması küresel sefaletten neden olmaktadır. Bu, tarihte sömürge imparatorluklarının gösterdiği tepkinin bir benzeridir. Örneğin sömürge imparatorluklarına bağlı şirketler de sömürgelerde “mare clausum” uyguluyordu. Başka bir ifadeyle başka devletlere ait şirketlere ticaret yapmayı yasaklıyordu. Kendi sömürgesinde “mare clausum” uygulayan bu şirketler başka yerlerde serbestlik (mare liberum) ilkesini savunmaktaydılar (Beaud, 2003, 31). Bu dengesizliğin önlenmesi için adil ticaret uygulamalarının öne çıkarılması gerekmektedir. Reformcu anlayışa göre bu örgütün içinde alınan fikri mülkiyet haklarıyla ilgili de reform yapılması zorunludur. Fikri mülkiyet haklarındaki aşırı sertlikler geliştirmekte olan ülkelere gerekli olan bilim ve teknolojilerin transfer edilmesine engel olmaktadır. Aynı sıkıntılar ilaç sektöründe de gözlemlenmektedir. Fikri mülkiyet hakları önemli olsa da bunların geliştirmekte olan ülkeler lehine dengelenmesi gerekmektedir (Stiglitz, 2002: 271-273). Küreselleşmenin daha adil olması ve özellikle fakirlerin yaşam standartlarının artırılmasına dönük bu reformların yapılması daha insani bir küreselleşmeye yol açması beklenmektedir.

Sonuç:

Yüzyıllardan beri var olan ama 15. yüzyılda başlayan büyük sıçramalarla ilerleyen bilgi ve bilim devrimine eşlik eden coğrafi yayılmayla birlikte dünya daha bir küreselleşmektedir. Küreselleşme denilen mefhum dünyanın farklı yerlerinde yaşayan insan, toplum, topluluk ve devletlerin birbirleriyle kurduğu sosyal, ekonomik, kültürel ilişkileri ve etkileşimleri ifade ediyorsa böyle bir olgu insanoğlu tarihi kadar eskidir diyebiliriz. Bu geniş anlamdaki küreselleşme olgusunu izah eden yaklaşımın yanında asıl ilgilenen konu, dünyayı büyük boydan orta boya, orta boydan küçük boya düşüren değişimlerin ardındaki belirleyici neden daha fazla biriktirmeyi ve kazanmayı esas alan kapitalizmdir. Bugün birçok teknolojik gelişme bu distemin içindeki kaygılardan neşet etmiştir. Örneğin buharlı makinelerin kullanılmaya başlamasıyla ortaya çıkan sanayi devrimi daha dar bir alanı kapsarken, bunu takip eden içten yanmalı motorların icadı mevcut ticaret ve ulaşım alanını genişletmiş, günümüzdeki enformasyon teknolojilerinin varlığı da siber-uzay çağını başlatmış ve dünyayı mesafelerin olmadığı bir yer haline getirmiştir. Diyebiliriz ki 21. yüzyılın ilk on yılları içinde bulunan bizler, mekân ve zaman devriminin zirve yaptığı dönemlere tanıklık etmekteyiz. Üçüncü sanayi devrimini mümkün kılan, karı maksimize etme endişesinden doğan ve kapitalist birikime alan açan enformasyon teknolojileri dünyayı küre boyutunda küçültmektedir.

Bu gelişmeleri ifade eden küreselleşme kavramının kendisi her ne kadar akademik dünyaya özellikle 1970'lerden sonra hızla girmeye başlamışsa da daha geniş anlamda onun ifade ettiği birçok gelişme insanlık tarihi kadar eskidir. Çünkü insanoğlu varolduğundan beri çeşitli dini, ekonomik, maceraperest motivasyonlarla sürekli yer değiştirmiş, daha iyi bir hayata kavuşma arzularını tatmin etmek için yeni arayışların peşinde koşmuştur. Küreselleşmeyi insan doğasına bağlayan bu anlayış geniş bir anlamda kullanılmış olsa da etkisi de bir o kadar dar bir alanı kapsaması bakımından bir paradoksu içinde barındırır. Kıtliklarla yüzyüze kalan insanların göçlerinden din adamlarının misyonerlik faaliyetine, maceraperestlerin heyecan dolu arayışlarından imparatorlukların yayılma istekleri ve tacirlerin kazanma arzularına kadar birçok gelişme içinde bulunduğumuz çağın makro küreselleşmesinden farklı olarak mikro küreselleşmenin motivasyon kaynağıydı. Kapitalist biriktirme ve kazanma arzusundan farklı olarak insan doğasından kaynaklı bu eğilimlerin ortaya çıkardığı gelişmelerin sonucunda meydana gelen mikro globalitenin şekillenmesine birçok tarihi olay ve olgu örnek olarak gösterilebilir. Bunlar arasında Büyük İskender'in

Hellenistik tecrübesi, ilk tek tanrı dinlerin yaygınlaşmaya başlaması, Kavimler Göçü, uzak diyarları deniz yoluyla keşfe çıkan Fenike tacirleri ve Coğrafi Keşifler bulunmaktadır.

Bunlar içinde en önemlisi ve günümüz kapitalizmle ilişkili olan makro küreselleşmesinin ilk nüvesi niteliğinde olan Coğrafi Keşifler'dir. Bir keşiften ziyade bir işgali ifade eden bu tarihsel olay kapitalizme yataklık eden en önemli gelişmelerden biridir. Coğrafi Keşifler, 15. ve 16. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğu Akdeniz ticaret yollarına sahip olmasından ötürü daralan ekonomik hayatlarına alan açmak isteyen Avrupalılar tarafından yeni ticaret yollarının bulunması amacıyla başlatılan ve birçok yeni yerlerin bulunmasıyla sonuçlanan "keşifleri" ifade eder. Ekonomik kaygıların esas olduğu bu ilk keşif denemeleri dünyaya ilişkin yeni bir algı kırılmasının sonucunda gerçekleşmiş oldu. Her ne kadar bu denemelerin ardında coğrafi bilgiler, gemicilik sanatı, pusulanın ve maceraperest kişilerin varlığı yadsınılmaz bir gerçeklik olsa da dünyanın küre şeklinde düşünölmeye başlanması en önemli nedenlerdendir. Dünya Antik Çağ ve Hristiyan dini inanışına göre Asya, Afrika ve Avrupa'dan ibaret, tek insan gerçekliği üzerinde kurulmuştu. Bu anlayışa göre dünyanın farklı bölgeleri olduğunu ve orada başka insanların yaşadığını söylemek hem teknik olarak hem dinen mümkün görünmemekteydi. Okyanusların başladığı ve bilinen dünyanın bittiği Herkül Sütunları bu anlayışı ifade etmekteydi. Bu sütunlardan sonrası ölüm ve karanlıktı. Bunların ötesinde bir hayat tasavvur etmek kutsal kitabın kendisini yalanlamak demektir. Çünkü dünya Nuh'un üç çocuğun yerleştiği yerden ibaretti. 15. Yüzyıldan itibaren bu algının kırılmaya başladığını söylemek mümkündür. Özellikle eski coğrafi kaynakların Latince'ye çevrilmesinden sonra dünyanın fiziki ve beşeri haritasıyla ilgili yeni anlayışlar türemeye ve dünyanın bilinen sınırları gizemli havasını kaybetmeye başladı. Dünya artık üç bölgeden ibaret bir yer olmaktan çıkmıştı. Herkül sütunları artık anlamsızlaşmıştı. Francis Bacon'un Yeni Atlantis adlı ütopyası bunu somutlaştırmıştı. Bacon, eserin ön yüzündeki resimle ifade edilenleri -herkül sütunlarını bodan boya aşan bir gemi- kâşif, tacir, misyoner ve devlet adamlarının kulağına fısıldamıştı. Dünyanın "keşfi" artık plus ultra (daha ötelere) sloganıyla teknik olarak mümkün olmuştu. Bundan sonra dünyanın her bir bölgesi sermaye ve sömürüye konu olabilecek bir noktadan ibaret bir küre olarak algılanmaya başlanmıştı.

Bugün Batı zenginliğinin kaynağında büyük payı olan "Coğrafi Keşifler" ticaret adı altında madun ölkelerin kaynaklarının talanına sebebiyet vermiştir. Tonlarca ağırlığında gümüş ve altın başta olmak üzere sermaye birikimini sağlayabilecek her türlü hammadde batıya taşınmış oldu. İspanyollar ve Portekizliler'in başlatmış olduğu bu keşiflere sonraki

zamanlarda daha birçok ülke katılmış oldu. 20. Yüzyıl itibariyle çizilecek bir sömürgecilik haritasında batının hemen hemen her ülkesini görmek mümkündür. Altın, gümüş, baharat ürünleri, porselen, çeşitli madeni zenginlikler onlar için cezbedici ürünler olmuştu. Bugün mevcut küreselleşmeye öncülük edenlerin yine aynı ülkeler olması tesadüf değildir. Çünkü Batının tarihindeki bu deneyim olmamış olsaydı ekonomik getiri anlamında küreselleşme denilen tek taraflı süreç de olmazdı. Bu sebepten coğrafi keşiflerin kapitalizm ve onunla ilişkili olan küreselleşmeden bağımsız düşünülemez.

16. yüzyıldan itibaren yoğunlaşmaya başlayan sömürgecilik ve ondan elde edilen zenginlik kaynaklarını garantiye almak için çeşitli meşrulaştırıcı söylemler dile getirildi. Doğal Mülkiyet Teorisi, Adil Savaş Teorisi ve Emek Teorisi gibi düşüncelerle at başı giden dinsel düşünceler sömürgeciliği haklılaştırmak üzere ortaya konuldu. Yerlilerin avcı ve toplayıcı toplumlar olması bu teorilerin ana çıkış noktasıydı. Uzamı kendi emelleri doğrultusunda sahiplenmek isteyen Batı bu toprakların işletilmediği için sahipsiz kaldığını belirterek onun üstünde yaşayanları doğal sahipleri olarak görmediğini sömürgecilik tecrübesinde ortaya koydu. Sömürgeciliğin dini motiflerinde de benzer düşünceler bulunmaktadır. İsa'nın ruhani temsilcileri olduğunu iddia eden ilk denizciler hem Kudüs'ü yeniden ele geçirmek hem de dini tebliğ amacıyla hareket ettiklerini ifade etmişlerdi. Katolik dünyasının lideri konumunda olan papa bizzat coğrafi keşiflerin teşvik edicisiydi. Coğrafi keşiflerin ilk yıllarında aktif olarak yer alan cizvitler medenileştirme misyonu altında yerlileri terbiye edilmesi gereken çocuklar olarak görmekteydi. Bu çalışmaların sonucunda yerli kültür onların sahipleriyle birlikte ortadan kaldırıldı. Bugün sömürge topraklarında yapılan nüfus çalışmaları ne türden bir kitlesel kıyım yapıldığının göstergesidir.

İlk elden batıya taşınan zenginlik kaynakları İspanyol ve Portekiz topraklarında yatırıma dönüştürülse de bu uzun sürmedi. Özellikle İspanya tekstil atölyeleri kurarak binlerce insanını istihdam ederek zengin bir ülke konumuna kavuşmuş oldu. İspanya kısa süre içinde elde ettiği bu zenginliği şatafata harcayınca mevcut sermaye kaynaklarını heba etti. Sonraki yıllarda İspanyol tembelliği olarak adlandırılan bu durumdan ders çıkaran Hollanda ve İngiltere aynı hatalara düşmemeye özen gösterdi. Kuzey Batı Avrupa'da Hollanda elde ettiği kaynakları yatırıma çekmek suretiyle bir dönem Avrupa'nın finans merkezi oldu. Kapitalist usülde kazanma araçlarını hayata geçiren brokerler kurdukları şirketlerle ekonomik kazançlarını artırmışlardı. 16.yüzyıllardan başlamak üzere Kuzey Batı Avrupa sömürgeciliğin yeni yükselen gücü olmaya başladı. Hollanda denizlerdeki üstünlüğünü zamanla İngiltere'ye kaptırınca güç İngiltere'ye geçmiş oldu. Denizlerdeki

üstünlüğüne ek olarak kıta Avrupa'nın karmaşasından uzak, merkezi sisteme uygun siyasal yapısı ve zengin maden yatakları İngiltere'yi günümüze kadar yükselen güçlerden biri yaptı.

Hollanda ve İngiltere'yi avantajlı kılan başka bir unsurda Fransa'dan gelen sermaye kaynağıydı. Özellikle İngiltere'nin ilk dönem küreselleşmesine öncülük etmesinde bu kaynağın rolü yadsınmaz. 15. yüzyılın başlarında Fransa kralı tarafından lağvedilen tapınakçılar ellerinde kalan sermayeyi İngiltere ve Hollanda'ya taşımış oldular. Tapınakçılar ellerindeki sermaye kaynaklarıyla birlikte geldikleri bu yerlerde kapitalist gelişmenin öncüsü oldular. Bugün küreselleşmeye öncülük eden birçok yapının ardında bunların örgütlenmesine benzer kuruluşlar bulunmaktadır. Özellikle İspanya ve Portekizden göç ederek İngiltere ve Hollanda'ya yerleşen Yahudiler ile bu teşkilatların kurduğu ortaklıklar kapitalist sermayeye alan açmakla meşguldüler. İngiltere ile Yahudilerin kurduğu bu ortaklık birçok yeni düşüncenin de gelişmesine kaynaklık etmekteydi. Birey fikrinden mülkiyet özgürlüğüne kadar birçok düşünceyi içeren liberalizmin İngiltere menşeli olması bir tesadüf değildir. Ticari kapitalizmle zenginleşmeye başlayan yeni tüccarlarla aristokratların mücadelesi sırasında ortaya çıkan mülkiyet kaynaklı liberal fikirler hem toplumsal yapıyı kavgalardan uzak tutmak hem de yeni zenginleşmeye başlayan sınıfa özgür bir ortam sunmak için ortaya atılmıştı. Çünkü bu fikirlere öncülük eden J. Locke gibi klasik liberaller böyle bir sınıfın varlığı ve hakları için düşüncelerini geliştirmişlerdi. Ticaretlerinin niteliği konusunda dışlanan Yahudi tacirler bu düşünceler sayesinde zenginleşmenin yollarını bulmuş oldular. Çünkü 17. yüzyıl İngilteresi ve parlamentosu onlara yakın isimler tarafından yönetilmeye başlanmıştı. Onlarsız bir küreselleşme tarihi düşünmek doğru değildir.

Bir devletin gücü zenginliğiyle doğru orantılıdır. Bunun farkında olan devlet yöneticileri günümüze kadar her dönemde, benzer bir şekilde kendi yatırımcılarını ve şirketlerini korumuş, kollamışlardır. Liberaller, özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle bu doğrultudaki çabaları eleştirdiler. Sömürgeci varlık gösteren ÇUŞ'ların atası olan ilk company'lerin küresel çapta büyük bir güç olmasıyla bu eleştirilerin varlık göstermesi arasında doğrudan bir ilişki vardır. Örneğin Mutlak Üstünlükler Teorisi ve Karşılatırmalı Üstünlükler Teorisi bunların başında gelmektedir. Adam Smith tarafından 1776 yılında kaleme alınan Ulusların Zenginliği adlı eseri serbest dış ticaretin erdemleri üzerine şekillenmiştir. İngiltere'nin rakipsiz kaldığı bir dönemde rekabetin erdemlerine vurgu yapılması aşına olduğumuz bir yöntemdir. Bu eserde devlet gücüyle zenginleşen şirketlerin emekleme çağlarını bitirip büyümeye başladığında her türü desteğin çekilmesi gerektiği kanaatine varılmaktadır. Şirketleri güçlendikten sonra yapılacak yardımların zararına

değinen ilk liberaller piyasanın müdahalesiz kendi kendini doğru ve adil bir şekilde yönlendirebileceğine inanmışlardı. Her nedense müdahayı şirketlerin emekleme çağlarında olumsuzlamayan bu zihniyet gücü eline geçince piyasayı doğal bir varlık gibi göstermenin telaşı içinde olmuştur. Yine aynı zihniyetin temsilcisi olan Ricardo ve onun Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi sömürgeciliğe giydirilen başka bir kılıftı. Adam Smith'in Mutlak Üstünlükle Teorisini başka bir düzlemde açımlayan bu teori dış ticarete uzmanlaşmayı ve işbölümünün gerkliliğini öne sürer. Bu modele göre bir ülke hangi malı daha ucuza üretiyorsa o malın üretiminde uzmanlaşmalıdır. Sonuç olarak Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi az gelişmiş ülkeler açısından uygun bir model değildir. Çünkü bir ülke sadece emek yoğun bir malın üretiminde uzmanlaşırsa sanayileşmesini kendi eliyle önleyeceği gibi sanayileşen bir ülke karşısında madun durumda kalabilme tehlikesi yaşar.

Küreselleşmeyi insan doğasının temel itkileriyle izah eden yaklaşımlardan ziyade onu kapitalist gelişmeyle ilişkilendiren her yaklaşım birinci büyük küreselleşme dalgası, ardındaki ana fail güç İngiltere ve onun birinci elden eseri olan endüstri devriminden bağımsız düşünürmez. 19. Yüzyılın ikinci yarısı itibariyle dünyayı düzleştirmeye çalışan küreselleşme makinesinin en önemli gücü finans kapitaldi. Mal ve hizmet ticaretini takip eden finans kapitale hareket alanı açan ve bundan faydalanan İngiltere'ydi. İngiltere, asıl gücünü dünya tarihine yön verebilecek güçteki Sanayi Devrimi'ni gerçekleştirerek kazanmıştı. Sanayi Devrimi gibi siyasal, toplumsal ve ekonomik anlamda büyük dönüşümlere öncülük eden böyle bir olgunun gerisinde İngiltere'nin olması bir tesadüf değildir. Avrupa'da 18. ve 19. yüzyıllarda yeni buluş ve keşiflerin üretimi artırarak sermaye birikimini artırmasını ifade eden Sanayi Devrimi'nin ardında siyasal, düşünsel, ekonomik, teknolojik ve dinsel birçok gelişme bulunmaktadır. Siyasal olarak İngiltere merkezileşme eğilimleri en güçlü olan anayasal monarşik bir düzene sahipti. Bu anayasal monarşik yapı ekonomik anlamda birçok serbestliği içeren yasaların çıkartılmasını kolaylaştırmıştı. Düşünsel anlamda ticari kapitalizme yol açan birçok teori anayasal bir norm haline getirilmişti. Parlamento serbest piyasa ekonomisine giden yoldaki bütün engelleri kaldıran bir kurumdu. İngiltere 17. Yüzyıl itibariyle birçok değerli madenin taşındığı bir ülke konumuna da gelmişti. Bu zenginlik Yahudi tacirlerin katkılarıyla yeni bir takım kazanç usüllerini temel araç haline getirmişti. Hollanda'nın varlığını etkisiz hale getiren İngiltere, Amsterdam'ın elinde bulundurduğu finans gücünü eline geçirmiş ve uzun süre bankacılığın merkezi haline gelmiş oldu. İngiltere'yi finans güç haline getiren bu kaynakların aracısı konumunda olanlar ise büyük şirketlerdi. Doğu şirketleri olarak adlandırılan bu şirketler devletin dışardaki gücünün de simgesiydi. İngiltere sömürgeci elde ettiği hammaddeleri

işletebilecek teknolojik imkânlarla sahip oluşu onu avantajlı kılmıştı. Elde ettiği askeri güce eşlik eden ekonomik güç teknolojinin gücüyle birleşince dünyanın en büyük pazar gücüne sahip olmuştu. Buhar teknolojisini üretim ve ulaşımda hayata geçiren İngiltere mesafeleri daraltarak dünyanın geniş pazarlarına girme olanağı elde etmiş oldu. İngiltere kıta Avrupa'sının mezhep çatışmalarından uzak kalmayı başarması, bir ada ülke olması ve herşeyden önemlisi Yahudi düşüncesiyle Protestan anlayışı kendi bağrında sentezleyebilmesi yatırım alanını genişletmesine vesile oldu. Kapitalizme ruh veren Protestan ahlak anlayışın ortaya çıkardığı bireysellik, yatırım anlayışı ve sermaye birikiminden faydalanan İngiltere hem sanayi devrimine hem de ondan kaynaklı finans kapitalin gelişmesine öncülük eder oldu.

İngiltere 18. yüzyılda ekonomik gelişmesini ticaretten sanayi alanına kaydırmayı başarmıştı. Merkantalist politikalar sonucunda elde edilen sermaye birikimi, ihracatı artırıp ithalatı düşürme, gümrük tarifeleri yoluyla ekonomisini devlet eliyle güçlendirme, teknolojiye büyük ilerlemeyi üretim alanında pratize etme başarısını gösteren İngiltere kapitalist gelişmenin sacayaklarını oturtmuş oldu. İçeride tarımsal alanları köylülerden boşaltıp meraya çeviren yeni orta sınıf bu sayede kentteki aşırı ucuz emeğin önünü açmış oldu. Kentlerde kurulan yeni fabrikaların iş gücünü temin eden bu işçiler emek yoğun sermayenin en temel kaynağı oldular. Ekonomide yoğun korumacı politikaları uygulayan İngiltere sanayileşmenin gücünü de arkasına alarak dünya pazarlarını farklı uygulamalarla işgal etmenin yollarını aradı. Çin pazarlarına Afyon savaşlarıyla giren İngiltere, Osmanlı topraklarına da azınlık haklarını bahane ederek girmişti. İngiltere'nin girdiği pazarlarda kendi çıkarına uygun yeni gümrük tarifeleri anlaşmaları yapması gücüne güç katıyordu. İngiltere elde ettiği bu güçle 1850'lerden sonra finans kapitalle baş gösteren ilk büyük küreselleşmenin ana faili oldu. Bu büyük dalga aynı zamanda büyük tekellerin doğmasının da nedeni oldu. Küresel çapta baş gösteren büyük finansal serbestliğin arttığı her dönem oligopist güçleri ekonomi sahnesinin temel aktörleri haline getirir. Bunların varlıkları ise çeşitli tepkilerle karşılanmıştır. Bu tekellerin varlığı 20. Yüzyılın başlarındaki büyük savaşın da nedeni konumundadır. Çünkü Afrika'dan Hint Adaları'na, Çin pazarlarına girme arzusundan Latin Amerika'nın stratejik önem kazanmasına ve yeni enerji kaynakları üzerindeki anlaşmazlıklara kadar bütün çatışmaların ardında bu tekellerin emperyalist eğilimleri yer almaktadır. Tekellerin varlığı sadece savaşların değil aynı zaman da içe kapalı ulusal tabanlı ekonomi modellerinin ortaya çıkmasına da neden oldu. Özellikle 20. Yüzyılın başlarında Almanya ve İtalya'da faşist yönetimlerin başa gelmesi, Sovyetlerde devlet müdahaleciliğini önceleyen ekonomi modelinin öne çıkması ve yine ülkemizde 1930'lardan

sonra kamu müdahaleciliğini öne çıkartan ekonomi anlayışının revaçta olması kapitalist tekelci eğilimlere gösterilen tepkinin bir sonucuydu. Büyük dünya savaşı ve kapitalist gelişmiş ülkelerde tekelci eğilimlere koşut aşırı talep yetersizliği ilk büyük ekonomik krizin nedeni oldu. Bu kriz, İngiltere öncülüğündeki ilk büyük küreselleşme dalgasının sonunu ilan etti.

Birinci dünya savaşıyla çözülemeyen ihtilafların yarattığı sorunlar yumağı ikinci büyük savaşa neden oldu. 20. Yüzyılı “mega ölümlerin” yaşandığı dönem olarak adlandırılmasına neden olan bu iki büyük savaş Amerika’yı tarih sahnesine çıkarmış oldu. Amerika kendini, iki dünya savaşının yarattığı karmaşadan görece olarak uzak tutmayı becermiş ve bu sayede içeride ekonomik büyümesini sağlamıştı. Amerika ikinci büyük küreselleşme dalgasının ardındaki güç olmaya bu dönemlerde başlamıştı. Amerika sanayi alanında iki önemli teoriyi pratize ederek büyük kitlesel üretimin önünü açmıştı. Taylor’un bilimsel yönetimin ilkeleri ile bu teorinin ayrıntılı işbölümünü ve parça başı üretimi esas alan Henry Ford’un montaj hattı üretimidir. Akademik dünyaya fordizm olarak giren bu üretim modeli bir malı hem çok sayıda hem en ucuza üretmenin yolu oldu. Bu model çalışan disiplinini öne çıkaran Bilimsel Yönetimin İlkeleri ile birleşerek çalışma hayatında aylıklığı, başboşluğu ve çalışan insiyatifini kaldırmayı esas almıştı. Ford’un seri üretimi üzerine kurduğu montaj hattında bir işçinin işi eskiye oranla daha bir standardize edilmişti. Fordist üretim işi aşırı standardize eden yapısından dolayı vasıfsız elamanlara iş olanağı sunmuş oldu. Çünkü bu modelde işin eğitim süresi kısa ve öğrenilmesi kolaydı. Fordizm üretim alanında tek bir üründen az çeşitlilikte ve fazlaca yapmayı esas aldığından tek tipleştirici bir üretim modeliydi. Fordist üretim modeli beri taraftan toplumsal hayatı yeniden dizayn eden de bir sistemdi. Fordizm daha krizin ilk yıllarında ‘sekiz saat, beş dolar’ ilkesini yürürlüğe sokarak işçinin hem ücretini hem de boş zamanını artırmıştı. Ford artırılan ücret ve boş zamanın yatırıma dönüşmesini arzuladığından toplumsal hayatın büyük korporasyonların öncülüğünde düzenlenmesinden yanaydı. Ford, bu sayede müreffeh ve ileri bir toplumsal düzene kavuşulacağını düşünmekteydi. Fordist sistemde büyük oranda elde edilen kitlesel mal üretimi daha sonraki yıllarda Sovyet tehlikesine karşı bir koz olarak kullanılacaktı. Amerika’nın ikinci dünya savaşından sonra dünya pazarlarını kendi ideolojik payandası haline getirmek için bu yardımlar çok işlevsel oldu.

Bu dönemlerde Amerika içeride krizin getirdiği sorunlarla boğuşmak için çeşitli çözüm yollarını deneyerek refah devleti uygulamalarını ana politik ve ekonomik görev haline getirdi. Bu politikaların baş mimarı da John Maynard Keynes’ti. J. M. Keynes’in

ekonomik düşünceleri özellikle Amerika'da çeşitli denemelerle yürürlüğe sokulmuştu. Diyebiliriz ki onun düşünceleri Amerika için yeni değildi. Örneğin, 1929 Ekiminde patlak veren krizin yarattığı sorunların çözümü noktasında Henry Ford'un önerileri bir müddet uygulama şansı bulduysa da işlevsizleşmeye başlamıştı. Henry Ford talep yetersizliğinden kaynaklı krizi önlemek için daha fazla üretim, ücret ve istihdam yanlısıydı. Belli bir zaman ücretleri ve işçi alımlarını artırmayı denedi. Krizin derinleşmesi Henry Ford'u bu fikirlerinden caydırmış oldu. Devlet politikası olarak Keynesyen ekonomik modeli önceleyen çalışmalar F. D. Roosevelt döneminde de gerçekleştirildi. F.D. Roosevelt büyük bunalımı atlattırmak için devlet müdahalesine dayalı bir iktisat politikasını yürürlüğe soktu. Amerika'yı girdiği ekonomik krizden kurtarmaya dönük önlemler paketi New Deal adı altında yasalaştırıldı. Küresel çapta seyreden krize üretilen çözümler ortak bir noktada birleşmekteydi. Kamu harcamalarını devlet eliyle artırmak. Bu minvalde İngiltere, başta olmak üzere birçok ülke ithalatı azaltıp ihracatı artırmanın yoluna girdi.

24 Ekim 1929'da borsanın çökmesi ve sonrasında yaşanan ekonomik krizin yarattığı tahribatına neden olarak arttan şirket birleşmeleri gösterildi. Amerika şirketlerinin büyük bir kısmının birleşerek yarattığı oligopist ve monopol yapılanmalar krizin nedeni olarak görüldü. Kapitalizmin yol sapması olarak gösterilen bu yapılanmalar, kapitalizm için tehdit olarak değerlendirildi. Bu sebepten kaynaklı kapitalizm yeniden rasyonelize edilerek rayna sokulmak istendi. Bunun en önemli düşünsel kaynakları Schumpeter ve Keynes'ti. Rasyonel kapitalizmin temsilcileri olan bu iki ekonomist kapitalist ekonomiyi yeniden yapılandırmanın çabası içinde oldular. Schumpeter daha çok rekabet alanının yeni teknoloji, üretim metodu, hammadde, mamüllerle genişletilmesinin önemine değindi. Dönemin öne çıkan ismi ise Keynes oldu. Keynes'in düşünceleri 1970'lerin ortalarına kadar ana ekonomik düşünce oldu. Öyle ki bu ekonomik modelinin bir daha yıkılamayacağına dair tezler bile öne sürülmüştü. Çünkü onun öne sürdüğü ekonomik politikalar konjoktürel olarak çok işlevseldi.

J. M. Keynes müdahalesiz bir piyasanın yaratacağı sorunlara dikkat çekmek amacıyla Genel İktisat Teorisi'ni ortaya attı. 1920'leri başında varlığını belli eden 1929 Ekiminde zirve noktasına çıkan, Amerika'da başlayıp küresel boyut kazanan büyük bunalım bu teorinin ana ilgi odağıydı. Yüksek üretime karşılık düşük tüketim bunalım belirleyici nedenlerindendi. Bunalım kendisini büyük ekonomik dar boğaz, sefalet ve yüksek işsizlikle göstermişti. Keynes dışa kapalı, emeğe ve istihdama dayalı bir ekonomik modelle bu sorunların aşılacağı vaadinde bulunmuştu. Bu ekonomik modelde devleti ekonomiye müdahil kılacak bir dizi tedbirlere karar kılmıştı. Devlet eliyle yapılacak kamu yatırımlarının

artırılması için para arzının genişletilmesi ve faiz oranlarının düşürülmesi öncelikli plandı. Bu sayede talep yetersizliğine çözüm bulunmuş olacaktı. Öyle ki talep yetersizliğin giderilmesi demek yeni istihdam alanlarının açılması ve yüksek ücret demektir. Devleti yeniden merkeze oturtan bu anlayışta birçok kurum ve kuruluş millileştirilmek suretiyle sanayi alanına ucuz girdi sağlandı. Böylece maliyetler düşürülerek yatırımlar artırıldı. Kapitalizmi devlet eliyle yeniden yapılandıran Keynesyen iktisat teorisi 1945 ile 1970'ler arasında kapitalizm ile sosyalizmin ortak noktası haline gelmişti.

Amerika'yı ikinci küreselleşme dalgasının ana aktörü haline getiren bu politikaların varlığı uluslararası bir dizi yeni düzenlemelerle sağlama alınmaya çalışıldı. Keynes'in politikaları doğrultusunda şekillenen refah devleti döneminde mal ve hizmet fazlası yaratan Amerika kapitalizmi hem yeniden yapılandıracak hem de bu sayede şirketlerine alan açmış olacaktı. Özellikle Amerika ve İngiltere daha İkinci Dünya Savaşı sürerken uluslararası imalat ve finans piyasalarını kendi menfaatleri doğrultusunda yeniden şekillendirmek amacıyla Bretton Woods diye bilinen kurumları kurdular. İçinde Dünya Bankası, IMF gibi kurumları barındıran Bretton Woods kurumları 20. Yüzyılın başlarında tekelci kapitalizmin yarattığı ekonomik bunalıma içe kapanarak tepki veren ülkelerin korumacı politikalarını önlemek ve bu sayede küreselleşmiş bir piyasa yaratmak için kurulmuştu. Çünkü ulus devletlerin kapalı ekonomik modelleri, yüksek gümrük tarifeleri, para birimleriyle oynamaları sonucunda ortaya çıkan belirsizlikler mevcut bunalımın nedeni olarak görüldü. Özellikle para kuru üzerindeki keyfi uygulamaların yarattığı belirsizliklerden endişe eden Amerika IMF'ye dâhil olan her ülkeden kendi para birimini sabit bit kura bağlamasını istedi. Üretim fazlası ile elde ettiği dünya altın rezervinin %80'lik avantajını iyi kullanan Amerika bu kur sistemini altına endeksledi. Amerika'nın para birimi olan dolar standartlaşan para birimi haline geldi. Kendi parasını değerleştiren ve markalaştıran Amerika bu sayede ticaret sınırlarını aşarak yeni pazarların hâkimi olma yolunda büyük bir adım atmış oldu. 1960'lı yıllarda küresel çapta iş yapan şirketlerin büyük çoğunluğunun Amerika menşeli olması bu durumu kanıtlar niteliktedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ikinci büyük bunalıma kadar küresel çapta en büyük güç olan Amerika ilk büyük küreselleşme dalgasına öncülük eden İngiltere kadar şanslı değildi. Çünkü bu dönemler ulusal ekonomiler günümüzden daha kapalı bir haldeydi. Amerika'nın küresel bir piyasa kurmasının önünde büyük engeller vardı. Bu engellerin büyük bir kısmı siyasi nedenlerden kaynaklıydı. Yalta Antlaşması'ndan sonra dünyayı iki ideolojik

kampa bölen Amerika ve Rusya'nın etkinliği ekonomi ve siyasetin yönünü belirlemektedir. İki tarafın danışıklı dövüşünden kaynaklı hâkimiyet arzuları ortak bir pazarın önündeki engellerdendi. Özellikle iki kampın dışında tarafsızlığıyla yer alan ve yeni sömürgeci kurtulan çeşitli ülkelerin kurduğu, sonradan sayıları yüze yaklaşan “bağlantısızlar hareketi” bu engeli daha bir aşılmaz kılmaktaydı. Soğuk savaşın varlığından yararlanan bu ülkeler kendi kalkınma programlarını uygulama şansları buldu. Bu ülkelerin kendi üreticisini sübvanses etmesi, gümrük tarifelerini kendileri belirleyebilmeleri, gelişmiş ülkelere çeşitli gümrük ve kota tavizleri koparmaları, yine aynı ülkelere yapılan ticaretin oranına bağlı olarak çeşitli yardımlar almaları sınırsız bir piyasa gücünün ortaya çıkmasını önlemişti. Amerika her ne kadar küresel bir güç olsa da istediği kazanımların önünde bunun gibi çeşitli faktörler vardı. Amerika'nın ana eksenini oluşturduğu merkezi güç bloku çeşitli anlaşmalarla, yardımlarla çevrenin taleplerine cevap vermek zorunda kalmıştı. Bu ülkelerin görece demokratik eşitliğinin ardında çeşitli savaşlar ve akabinde ortaya çıkan büyük petrol krizleri de vardı.

Savaşlar, petrol krizleri, daralan piyasa ekonomisi, refah devleti politikaları ve kar hadleri üzerindeki baskının varlığı toplamda büyük bunalım ve etkilerinin 1970'lerde kendini göstermesine neden olmuştu. Savaşlar petrol krizlerini tetikleyen en ciddi nedenlerden biriydi. Özellikle petrol anlaşmalarıyla kendi aralarında kartelleşen petrol ihraç eden ülkeler Arap-İsrail savaşında İsrail'e destek veren ülkelere petrol ihraç etmeyeceğini açıkladı. Bununla yetinmeyen OPEC ülkeleri petrolün varil fiyatını yükselterek gelişmiş olan ülkelerin sanayi alanlarını olumsuz yönde etkilemişti. Arap-İsrail savaşına benzer etkide bulunan diğer savaş Amerika-Vietnam savaşıydı. Amerika bu savaşın gelişimini ve sonuçlarını hesaplayamadı. Umuğundan uzun süren ve Amerika'nın altın rezervlerini tükettiren bu savaşa ek olarak müttefik arayışına bağlı olarak verilen çekler, Amerika dolarını altına endeksleyen, değerini sabitleştiren Bretton Woods'un sonunu getirdi. Paranın madeni değeri kâğıt değerine dönüştürülmüş oldu. Paranın madeni değerinden kopuşu para basımını hızlandırdı. Para arzının genişliği doların değerini düşürünce mevcut petrol krizi artarak büyüdü.

Büyük küresel krizi ortaya çıkaran diğer nedenler arasında sosyal devlet uygulamaları ve daralan piyasa bulunmaktaydı. Özellikle büyük eleştiri kampanyalarının hedefinde sosyal devlet uygulamaları vardı. 1945-1970 arasında devlet-sermaye sınıfı ve sendikal hareketler arasında varılan uzlaşma sonucunda birçok sosyal devlet uygulamaları

hayata geçirilmiş oldu. Sermayader sınıftan alınan artan oranlı vergilerle eğitim, sağlık, sosyal güvenlik hizmetleri özgürlük-eşitlik denkleminde eşitlik lehine refah devletinin yapı taşları oldu. Fordist üretim tarzına bağlı olarak kurulan büyük işletmelerin etrafında şekillenen sendikal hareketlere verilen tavizler de kar hadleri üzerinde ciddi baskı uygulamıştı. Yine İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişmiş ülkelerin ürettiği mallara pazar bulmada yaşadığı sorun ve buna bağlı olarak ortaya çıkan talep yetersizlikleri özel sektörün kad hadlerini düşürmüştü. Sonuç olarak krizin nedeni olarak görülen sosyal devlet tasfiyesine özel sektörü yeniden yapılandırılacak bir ekonomi ile karar verildi.

1970'lere kadar altın çağını yaşayan kapitalizmin girdiği kriz yeni bir yapılanmayı gerekli kılmıştı. Mikro-elektronik, enformasyon ve gen teknolojisindeki gelişmeler, üretim yapısındaki değişimler, yeni düşünce kuruluşlarının çabaları, yeni sağ hükümetlerin politik gücü ve onların ideolojisi olan neoliberal ilkelerin uluslararası anlaşmalara içerilmesi yeni yapılanmanın alt yapısını oluşturmaktaydı. Sanayisi büyük oranda petrol ürünlerine bağlı olan ülkeler, petrol krizine mikro elektronikteki gelişmelerle tepki verdi. Enerji krizini mikro elektronik alanındaki gelişmelerle aşan gelişmiş ülkeler yeni bir üretim modelinin de kapısını aralamıştı. Üretim girdilerini düşürmek suretiyle kar hadlerini teknolojik gelişmelere bağlı olarak artıran yeni üretim modeli postfordizm oldu. Fordizmin benzer maldan çok ve ucuz üretimi yerini sıfır stok-sfır hata ile çeşitlendirilmiş, nitelikli ve sipariş usulüne dayalı postfordist ütime bırakmış oldu. Postfordist üretim modeli imalat sektörünün gelişmiş ülkelerin olduğu bölgelere taşınmasını zorunlu kılmıştı. Gen ve tarım teknolojisi başta olmak üzere birçok bilim dalında ortaya çıkan gelişmeler sonucunda gelişmiş ülkeler çevre ülkelerine olan bağımlılıkları azaltmıştı. Denilebilir ki sermaye yoğunluklu teknoloji ve vasıflı emeğin kendini göstermesiyle çevre önemsizleşti. Çevre miadı dolmuş, emek yoğun teknolojinin transfer edildiği bir yer olmuştu. Çünkü sermayeye içsel teknoloji ile merkez ülkelerinin vasıfsız emeğe olan ihtiyacı düşmüş oldu. Bu aynı zamanda gelişmiş ülkelerdeki artan işsizliğin sebebiydi. Refah devletinin katı iş örgütlenmesi yerini küreselleşen kapitalist ekonominin esnek üretimine bırakmış oldu. Kar hadlerini yeniden yükselten postfordist üretim modeli postmodernizmin tüketicinin arzuları ve taleplerini kamçılayan ideolojisini de yedeğine alarak gelişme gösterdi. Çünkü postmodernizm farklılıkları kutsayarak tüketiciyi merkeze almaktaydı. Üretim artık tüketicinin taleplerine göre şekillendirilmişti. Teknoloji ve üretim modelindeki bu değişimler ticareti, gelişmiş ülkeler arasındaki bir bölgeye sıkıştırdı. Çünkü üretim modeli, tüketim kalıplarındaki benzerlik ve nakliyat masraflarını düşüren yakınlık bölgesel ekonomik yapıyı

gündeme getirmiş oldu. Bir şirket uzak bir bölgede üretim yapmayı bırakarak nakliyat masraflarını düşürmüş oldu. Böylece imalat sektöründe çevreye yapılan ihracatta yarı yarıya bir düşüş oldu. Yeni iş ve ticaret alanı finans, bankacılık, turizm, sigortacılık gibi hizmet sektörleri oldu. Böylece büyük şirketler yatırımlarını bu alanlara yapmaya öncelik verdi.

Küreselleşme baskısını artıran asıl unsur serbest piyasa ekonomisini hayata geçiren Washington Mutabakatı ve onun içerdiği neoliberal ilkelerdi. Devlet, işveren ve sendikaları biraraya getiren, devlet eliyle kapitalizmi görelî olarak dengede tutan örgütlü kapitalizm döneminin çözülüşü bu uzlaşılan maddelerle yakından ilgiliydi. Refah devleti döneminde devlet siyasi gücünü kullanarak yönlendirdiği ekonomi ile gelir dağılımını düzenlemekteydi. Bu sayede ulus devlet sosyalleştirici gücünü pekiştirmekteydi. Yine bu dönemde gelişmekte olan ülkeler dünyanın iki kampa ayrışmasından faydalanarak kendi gümrük tarifelerini ve yerli paralarının değerleriyle oynarak kendi iktisadi kalkınma programlarını uygulama şansı elde etmişlerdi. 1945 ile 1980 arasında bu ülkeler bağımsız bir ekonomi politika izleyebilmişlerdi. İşte içerde sosyal devletin, dışarda siyasi ve ekonomik sınırların varlığı bu mutabakatın hedefindeydi. Küreselleşmeye yön veren, ona ivme kazandıran Washington Mutabakatı'na içerilen neoliberal ilkeler ise şunlardı: Öncelikli olarak sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi, finansal hareketliliğin önündeki engellerin kaldırılması, kamu teşekküllerinin özelleştirilmesi, devlet müdahalesinin azaltılması, ekonomide mali disiplin, bütçenin dengeli hale getirilmesi, ticaretin dışa açılması ve döviz kurlarına serbesiyet kazandıran bir dizi dayatmaları içermekteydi. Bu ilkeler ile küreselleşme baskısı IMF, Dünya Bankası, DTÖ gibi kuruluşların eliyle artırılmış oldu. Denilebilir ki bu uzlaşmanın ideolojisi olan neoliberalizm çağdaş küreselleşmenin mantığıdır.

Küreselleşmeye dönük politikaların kamuoyunca kabul edilebilir hale getirilmesi için birçok yeni düşünce kuruluşu peyda olmaya başlamıştı. Özellikle Amerika'da serbest piyasa ekonomisini öne çıkaran düşünce kuruluşları yaptıkları çalışmalarla aynı zamanda küreselleşme politikalarını uygulamaya sokan yeni sağ hükümetlerin iktidarını da hazırlamış oldular. Bu yönde düşüncelerini geliştiren ekonomistlere nobel ödülleri verilmeye başlanmıştı. Bu düşünce kuruluşları ve ekonomistler refah devletinin varlığını komünizmle eş değer tutmaya, sosya devlet uygulamalarını da ahlaki sorunların kaynağı olarak göstermeye çalıştılar. Bu çabaların sonucunda Amerika'da Reagan, İngiltere'de Thatcher iktidara gelmişti. Örnek olarak Thatcher'in "toplum yoktur birey vardı" sözü kamu refahını tasfiye eden anlayışın mottosu olmuştu. Toplumsal refahı ifade eden her düşünce "meta

anlatı” olarak ve yahut “sosyal mühendislik” olarak algılanmaya başlanmıştı. Postmodernizm yeni sağ hükümetlerin bireyi kutsayan anlayışıyla aynı paralelde düşünceler geliştirerek ideolojik katkısını sunmuş olmaktadır.

Küreselleşme ile ortaya çıkan yeni ekonomik düzende küresel mal ve hizmet ticaretinin büyük bir çoğunluğu üç büyük ekonomik bölge olan ABD, AB ve Japonya arasında olurken finansal hareketlilik herhangi bir sınır tanımadan küreselleşti. Çünkü bu bölgeler her ne kadar Washington Mutabakatına sadık kaldıklarını gösterse de durum sanıldığından farklıydı. 1980’lere kadar tarım ve tekstil ürünlerinde ithalatçı konumda olan bu üç bölgenin gelişmiş ülkeleri gen teknolojisi sayesinde ihraççı ülkeler oldular. Devlet müdahalesini kâğıt üstünde olumsuzlayan merkez ülkeler ithalatı en aza indirmek için korumacı politikaları öne çıkardılar. Merkez ülkeler tarımsal destek adına kendi üreticilerini sübvansiyonla desteklemekten geri kalmadılar. Aslında olup biten aynı hikâyeydi. Merkez ülkeler güçlü olduğu sektörlerde serbestleşme ve küreselleşme arzusunu öne çıkarırken zayıf olduğu sektörlerde korumacı politikaları öne çıkararak küreselleşmeye sırtlarını dönmüşlerdir.

Bu sebepten kaynaklı küreselleşme çabaları ile ulus devlet gerilimli bir ilişki içerisindedir. Ulus Devlet kimi zaman küreselleşmeye ivme kazandıran kazandırırken kimi zaman da ona engel olduğu için tasfiye edilmek istenen katı bir yapı olur. Bugün gelişmiş ülkeler devlet müdahalesi, sübvansiyonlar, gümrük tarifeleri, özelleştirme gibi birçok konuda ikiye bölünmüş bir politika izlemektedirler. Buna tarihsel birçok örnek verilebilir. Örneğin İngiltere, Amerika başta olmak üzere gelişmiş merkez ülkelerin birçoğu emekleme çağındaki birçok şirketini koruma altına almışlardır. Bunların küresel ortamda iş yapmalarına izin verilmemiştir. Bu şirketler güçlendiklerinde ait oldukları ulus devlet küresel pazarların öneminden bahsetmeye başlar. Tarihte bu çelişkileri farkederek List, M. Carey, Fichte gibi düşünürler ekonomik yaşamın, üretimin ve tüketimin devletçe düzenlenmesinden taraf olur; dışarıya kapalı bir ekonomik modelin öneminden bahsederler. Hatta List, İngiltere’nin kalkınma merdivenini kullandıktan sonra onu başkalarına yasaklamalarını eleştirmişti. Bugün hala ulus devletinin ekonomik hayat için önemi devam etmektedir. İngiltere, Fransa, Almanya, Amerika, Japonya gibi ülkeler kendi batık banka ve şirketlerinin başka ülkeler tarafından satılmasını önlemeye ve yahut bunları kurtarmaya çalışarak varlığını belli etmişlerdir. Özellikle son yıllarda kamu devlet fonları biriken Çin, Rusya ve birkaç Ortadoğu ülkesinin önüne çeşitli engeller çıkarılmak istenmesi önemli bir noktadır. Rusya İngiltere’deki bir gaz şirketi, Çin de Amerika’daki bir liman şirketinin hisselerine talip

olunca güvenlik gerekçe gösterilerek devlet müdahalesi devreye girmektedir. İşin garip tarafı tersi durumlarda yaşanmaktadır. Kendi ulus devletinin varlığını önemseyen bu devletler, kendi özel şirketlerinin yapacağı yatırımları kolaylaştırmak için başka ulus devletlerin varlığını görmemezlikten gelirler. Hatta merkezi hükümetleri kendi şirketleri karşısında silikleştirmek için MIA, MIGA gibi anlaşmaları yürürlüğe sokmak isterler. Bu amaç doğrultusunda ulus devlet ara bir örgüt konumuna getirilmeye çalışılmaktadır. Merkezi hükümetlerin varlığı küresel piyasadan daha iyi yararlanmanın önündeki en büyük engel olarak gösterilir. Özellikle küreselleşme savunucuları yerel idari yapılanmaları esnek yapısı ve küresel piyasaya uyum sağlama yeteneğinden dolayı övmektedirler. Örneğin Dalian ve Hong Kong gibi bölge devletlerin zenginleşmelerini örnek olarak göstermektedirler. Bu sonuçlardan hareketle küreselleşme savunucuları ulus devleti sadece güvenlikten sorumlu bir yapıya indirgemektedir. Böylelikle ulus devlet “bekçi devlet” haline getirilmek istenmektedir.

Ekonomide hal böyleyken göç, çevre kirliliği, para aklama, silah kaçakçılığı, seks turizmi, uyuşturucu gibi küreselleşmenin ters akıntıları konusunda ortak bir kaygı sözkonusudur. Bunlar aynı zamanda küreselleşen kapitalizmin ortaya çıkardığı problemlerin bumerang etkileridir. Her ne kadar bu problemler madun ülke kaynaklı görünse bunların asli sebebi gelişmiş ülkelerin kurdukları dünyayı sefaletin eşiğine getiren, hergeçen gün gelir dağılım uçurumunu derinleştiren küresel düzendir. Ulus devletlerin tümü bu akıntıları önlemeye çalışsa da yetersiz kalmaktadır. Son yıllarda birçok ülke sınırlarını güçlendirme adına duvarlar ördüğü, sanal âlem çeşitli yasalarla kontrol edilmeye çalıştığı, yeni göçmen politikaları devreye sokmak istendiği halde bir türlü istenilen sonuçlar elde edememektedir.

Küreselleşme sürecinin ilişkide olduğu en önemli yapılardan biri kültürdür. Küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan global kültürün mahiyeti hakkında birçok tartışma yapılmaktadır. Birçok yerel kültürün kendi rengini verdiği evrensel düzeyde bir global kültürün varlığını öne çıkarılsa da global kültür diye birşeyin varlığını sosyolojik olarak imkânsız görünmektedir. Çünkü küresel çapta ortaya çıkan global kültür batının kendi kültürel kodları, tüketim kalıpları ve yaşam tarzından ibarettir. Her ne kadar yerel kültürler global kültür adı altında onure edilmeye çalışılsa da gerçek olan bir illüzyondur. Küresel kapitalizmin nesnesine indirgenen yerel kültürel öğeler içi boşaltılan, anlamsızlaştırılan bir tüketim unsurundan öte bir anlam taşımamaktadır.

Özellikle son otuz yıl içinde yapılan bir dizi sosyolojik çalışmalarla kültürel emperyalizm olgusuna çeşitli eleştiriler getirildi. Bu eleştiriler daha çok kültürlerin alımlayıcı ve yaratıcı tüketim yetenekleriyle ortaya çıktı. Bir kültürün farklı bir kültürün ürünlerini olduğu gibi değilde kendi kültürel imbiğinden süzerek kendi bünyesine kattığına dair kanıtlar öne sürüldü. Böylelikle kültürlerin küreselleşme süreciyle ortadan kaybolacağına dair karamsar düşünceler yumuşatılmaya çalışıldı. Özellikle bunu ifade eden melezleşme, küyerelleşme, alternatif küreselleşme ve alternatif modernleşme kavramları akademik dünyada yer etmeye başladı. Bunlar içerisinde ön plana çıkan küyerelleşme oldu. Kavram küresel değerlerin yerel değerleri bir arada uyum içinde yaşadıklarını göstermeye yöneliktir. Yerelin küresel entegrasyon süreciyle evrenselleşebileceğini ifade eden küyerelleşme kavramı aynı zamanda küreselleşmenin dolaylı yönden savunusu olmaktadır.

Her sosyal ve ekonomik değişimin meşrulaştırıcı güçleri bulunmaktadır. Bu yönden bakıldığında küreselleşme gibi büyük ekonomik ve toplumsal değişimleri ifade eden bir sürecin de savunusu bulunmaktadır. Küreselleşmeyi savunanlar onu bir takım getirileriyle ele almaktadır. Özellikle ekonomik, siyasal ve kültürel kazanımları üzerinde duranlar bunu bir takım teoriler ve düşüncelerle izah etmektedirler. Bu teori ve düşüncelerin ortak noktasını küreselleşmenin dolaylı ve yahut dolaysız yönden geri dönüşsüzlüğü ve kaçınılmazlığı oluşturmaktadır. Dolayısıyla böyle bir süreçten nasıl ve ne şekilde faydalanılacağı ile ilgili tavsiyelerde bulunulur. Dünya barışının sağlanmasından demokrasinin yükselmesine, bireysel özgürlüklerin artmasından kültürel değerlerin evrenselleşmesine, ekonomik verimliliğin artmasından beşeri refahın yükselmesine kadar bir dizi başlıkta küreselleşme savunulmaktadır.

Küreselleşme savunusu en çok güvenlik siyaseti üzerinden yapılmaktadır. Küreselleşme süreciyle bütünleşen ve içiçe geçen pazarların varlığından faydalanan ülkelerin birbirleriyle kurduğu ekonomik iş birliklerinin uzun vadede dünya barışını tesis ettiği inancı ortaya konmaktadır. Özellikle küresel iş ve ticaret hacminin yarattığı yüksek hayat standardı, jeopolitik maceracılığı önleyerek küresel istikrar ve barışın teminatı olarak görülür. Küresel piyasaya entegre olmuş yerlerin varlığı bireysel olarak insanların geleceğe dair umutlarını şekillendirdiği düşünülmektedir. Her hangi iki ülkenin bu yöndeki eğilimlerinin artışına bağlı olarak çatışmalarının azalması küreselleşme sürecine bağlanmaktadır. Dolayısıyla bunu ifade eden “Çatışmaları Önleyici Altın Kemerler Teorisi” küreselleşme süreciyle hayat bulan bir

tez olmaktadır. Küresel entegrasyonu fetişleştiren bu tezlerin pratik yansımalarının bu kadar parçalayıcı olması ilginç bir paradokstur.

Küreselleşmenin zorlayıcı, geri dönüşsüz ve kaçınılmazlığına ilişkin düşüncelerin varlığı da küreselleşmeyi savunmaya dönüktür. Bunu en iyi ifade eden tez Tarihin Sonu'dur. Soğuk savaş döneminden sonra dizayn edilen dünya düzenin ideolojik arka planını oluşturan tez liberal demokrasinin ve kapitalizmin alternatifsiz tek geçerli siyasal ve ekonomik model olduğunu öne sürmektedir. Neoliberal ilkeler doğrultusunda dünyayı yeniden şekillendiren güçlerin eseri olan küreselleşme sürecine dâhil olmanın tek geçer akçe olduğu vurgulanmaktadır. Her ne kadar küreselleşme kavramına dair bir vurgu bulunmasa da tez neoliberal düşüncelerle iktidara gelen siyasetçilere doğru yolda olduklarını hissettirme çabasıydı. Tez, ideal düzenin neoliberalizm etrafında şekilleneceğinden hareketle küreselleşmeyi doğrudan savunmaktadır. Tarihin sonunu ortaya çıkan yeni dünya düzeni ile ilan etmeye çalışan Fukuyama tarihsel olarak var olmayı küreselleşme sonucunda evrenselleşen kapitalizme ve liberalizme bağlamaktadır. Dolayısıyla küreselleşme ve Tarihin Sonu aynı doğrultuda hayata geçirilmiş süreç ve düşünceleri içerir.

1970'li yıllardan itibaren dünyadaki siyasal ve ekonomik krizler sonucunda yaşanan birikim soruna büyük çaptaki teknolojik gelişmelerle tepki verildi. Özellikle bilgisayar ve internet teknolojisinin hızla yayılmasına ek olarak merkezi güçlerin etkisiyle girilen küreselleşme çağı dünyayı orta boydan küçük boya düşürmüştür. Küreselleşmeyle birlikte küçülen ve düzleşen oyun sahasının her bireyi küresel bir aktör haline getirdiğini düşünen küreselleşme savunucuları bu sayede bireylerin istidadlarını geliştirme fırsatı elde ettiklerini düşünmektedirler. Bu düşüncelerini geliştirenler dünyayı düzleştiren bir dizi teknolojik gelişmeleri ve onun sonucunda ortaya çıkan ticari sistemleri kanıt olarak ortaya koymaktadırlar. İnternet teknolojilerinin ağ mimarisi, iş akışı yazılımların internet ortamında standart iletişim dili olması, internet vasıtasıyla bireylerin açık kanalları ortak kullanmaya başlaması, ticarete maliyeti düşüren offshore, insourcing, taşeronluk ve tedarik zincirlerinin varlığı küresel piyasa sahasını herkese açık hale getirerek rekabeti ve kaliteyi artırdığını düşünen savunucular, bu imkânların varlığını küreselleşmeye borçlu olduğumuzu ifade ederler.

Enformasyon ve bilişim teknolojilerinin ürünlerini dünyanın en ücra köşesine her yayan küreselleşme süreci sayesinde bireylerin iletişime daha serbest ortamlarda girdiğini, kendi tercihlerini ve ilgilerini hayata özgür bir şekilde geçirebildiğini ve böylelikle dikey

zeminde işleyen otoritenin gerileyerek yerini yatay düzlemde iletişime imkân tanıyan yatay bir topluma bıraktığı düşüncesi ortaya konulmaktadır. Yatay toplumda birey olma düşüncesinin ortaya çıkardığı sinerjinin demokrasi çitasını yükselterek insan hakları temelinde siyasal oluşumları desteklediği düşünülür. Yerel piyasaların entegrasyonun bu gelişmeleri zorladığını belirtmektedirler. Buna küresel piyasalara dâhil olan bireylerin ve şirketlerin yatırımlarına hukuksal güvence aramaları en önemli neden olarak gösterilir. Yapılacak doğrudan ve dolaylı yatırımların, bir ülkeyi basın özgürlüğünden tutun da insan haklarına, hukun üstünlüğünden mülkiyet özgürlüğüne kadar birçok hak ve hukuk özgürlüğü gözeteceği varsayılmaktadır. Küreselleşme savunucuları, küreselleşme sürecinin imkân tanıdığı bu yatırımlar ile demokrasinin doğru orantılı olduğunu ispatlamaya çalışırlar.

Küreselleşme sürecini sıfır toplamlı bir oyun olarak gören ve bu sürecin küresel düzeyde sınıfsal eşitsizlikleri artırdığını düşünenlerin yanıldığını belirten küreselleşme savunucuları küreselleşmeyle birlikte beşeri refahın yükseldiğini belirtirler. Küreselleşme sürecinde ortaya çıkan teknolojik, ekonomik ve finansal transferin ortalama yaşam süresini uzattığını, okur-yazarlık oranını artırdığını ve eğitim, sağlık gibi alanlarda iyileşmeler yarattığını düşürler. Küreselleşmenin dipten gelen bu olumlu dalgaları vesilesiyle birçok insanın yaşam umudunu koruduğunu ve bu sayede görelî olarak daha iyi bir hayat sürdürdüklerini ifade ederler. Küreselleşme savunucuları, Birleşmiş Milletler'in beşeri refah endekslerinden hareketle küreselleşmenin yaşam ümidini artırdığı kanaatine varırlar.

Küreselleşme savunulduğundan fazla tepki görülen bir süreç olmuştur. Küreselleşme birçok açıdan eleştiri konusu edilmiştir. Küresel eşitsizliklerin artmasından devlet ile ulusu arasındaki bağın koparılmasına, emperyalizmin yeni bir süreci olarak görülmesinden ekonominin siyasetten uzaklaşmasına, demokrasinin süblimleşmesinden ekolojik dengenin bozulmasına, kadın emeğinin sömürülmesinden etnik ve dinsel milliyetçiliklerin artmasına, uyuşturucu, silah ve insan kaçakçılığında dünyanın sefaletin eşğine getirilmesine, batı kültürünün yaygınlaşmasından ahlaki çöküntünün derinleşmesine, azınlıkların dışlanmasından yeni göç yasalarına, insan hakları ihlallerinin artmasından sosyal bütünlüğün bozulmasına, ulus devletin parçalanmasından yeni ulus devletlerin ortaya çıkmasına, GDO'lu ürünlerin artmasından tüketim çılgınlığına, kentlerin tarihi dokularının yitirilmesinden sınıfsal eşitsizliklere dayalı gettoların ortaya çıkmasına, özgürlük lehine eşitliğin saf dışı bırakılmasına kadar küreselleşme birçok sorunun kaynağı görünümündedir. Bu ve benzeri problemlerin dile getirilmesinde etkili olan birçok düşünsel ve sosyal hareket bulunmaktadır. Bunların her biri küreselleşme sürecinin ortaya çıkardığı problemleri dünya

gündemine taşımaktadır. Bu düşünsel ve sosyal hareketlerin bir kısmı daha aktif olup çeşitli kurumsal yapılanma içine girerken kimileri daha yerel kalmaktadır.

Küreselleşmenin kendisinden ziyade aldığı forma itiraz eden, dünya çapında eylemleriyle en çok ses getiren ve kurumsal yapılanmasıyla gündeme gelen hareket Aşağıdan Küreselleşme Hareketi'dir. Hareket kendisini tepeden küreselleşme olarak adlandırılan sürece karşı konumlandırmaktadır. İki tanımlama da Richard Falk'a aittir. Tepeden küreselleşme gelişmiş kuzey ülkelerinde kar haddinin düşüklüğüyle sonuçlanan ekonomik krize çözüm bulmak amacıyla Keynesçi ekonomik modelinin terkedilerek özellikle neoliberal ilkeler doğrultusunda finansal serbestliği önceleyen birtakım politikaların dayatılmasını ifade eden sürecin tümüne denir. Tepeden küreselleşme olarak adlandırılan süreç Anglo Sakson özgürlük anlayışı bağlamında eşitliğin, kamu yatırımlarına duyulan güvenin, imalat sanayinin, sosyal devlet anlayışının sonu anlamına gelmektedir. İşte Aşağıdan Küreselleşme Hareketi bu sürecin kendisine alternatif olmayı genel amaç olarak benimsemiş aktivistlerden oluşmaktadır. Küreselleşmenin bizzat kendisine değil de mevcut biçimine karşı çıkan bu hareket birçok sosyal hareket ve düşünce gruplarının kolajı niteliğindedir. Aralarında anarşist gruplar, kapitalizm karşıtı komünist ve sosyalist hareketler, genetiği değiştirilmiş organizmaların yarattığı tehlikeleri gündeme taşıyan çiftçiler, çevreciler, nükleer karşıtı göstericiler, yerli halk savunucuları, işçi sendikaları, savaş karşıtları, biyolojik çeşitlilik yanlıları, ABD karşıtları, çeşitli dini hareketler, radikal sağ partiler hatta liberal eğilimli gruplar da bulunmaktadır. Her ne kadar hareketi tanımlayanlar merkeze düşünsel bir hareketi koymuyor olsa bile marksist eğilimli sol grupların hareket içerisinde daha baskın olduğu göze çarpmaktadır. Hareket kendisini internet ortamında örgütlenerek organize ettiği eylemlerle tanıttı. Köln, Seattle, Cenova ve Cancun'da yapılan birçok DTÖ toplantılarını protesto etmişlerdir. Eylemleriyle elde ettiği kamusal gücün varlığı aktivistleri kurumsal bir yapılanmaya içine girmeye zorladı. Bu eylemlerden önce kurulan ATTAC ve onunla işbirliği içine giren birçok aktivist sonraki yıllarda Dünya Ekonomik Forumu'na alternatif Dünya Sosyal Forumu'nu topladı. Bu form çevresinde dünya çapında birçok bölgesel forum toplanmış oldu. Forumlarda yapılan atölye çalışmaları ve düzenlenen konferanslar küreselleşmenin kapitalist yüzü, getirdiği sorunlar tartışıldı. Emekçilerin haklarından çevreye, kadın haklarından GDO'lu ürünlere, yerli yaşamın korunmasından küresel finans piyasalarının verdiği zararlara kadar birçok konu küresel gündeme taşınmış oldu.

Küreselleşmenin yarattığı sosyal, siyasal ve ekonomik sorunlara Aydınlanma değerlerinin yeniden canlandırılmasıyla çözüm üretilebileceğini düşünen neo aydınlanmacılar küreselleşme eleştirilerinin önemli bir vechesini oluşturmaktadır. Neo aydınlanmacılar mevcut küreselleşmenin yarattığı düş kırıklıklarını hedeflerine almışlardır. Küreselleşme baskısı altında artan belirsizliğin ve endişenin bireyleri siyasetin dışına çıkarmakta olduğu düşüncesindedirler. Dolayısıyla onlar modernitenin eksik ve tek taraflı ilerleyen araçsal aklının ortaya çıkardığı kapitalist ekonominin, aydınlanma geleneğinin kazanımlarını ortadan kaldırdığı düşünmektedirler. Özellikle öne çıkardıkları husus; kamusal yapılanma çerçevesinde sorunları tartışabilme, müzakere edebilme, dialog geliştirebilme ve bu mekanizmalar çerçevesinde sorunlarını ortaklaştırıp hem kamusal iyinin ne olduğunu tanımlamak hem de bu tanım doğrultusunda yeni bir hayatın inşasını mümkün kılmaktadır. İşte onlar bu amaç etrafında demokratik siyaseti ve ulus devlet temelinde yer alan cumhuriyetçi değerleri yeniden canlandırmak, bireyi kamusal tartışmalara dâhil etmek, sivil toplum örgütlerinin etkin kılmak, müzakere, dialog ve uzlaşma gibi “agora” deneyimini günümüze taşımak, araçsal aklın “ben” merkezli bakış açısından iletişimsel eylemin “biz” merkezli bakış açısını hâkim kılmak ve sanayileşme yerine daha fazla modernleşmeye katkı sunmaktır. Neo aydınlanmacılar bu mekanizmalar sayesinde aşağıdan yukarıya doğru demokratik denetim imkânını ortaya çıkarmayı düşünmektedirler. Bu sayede onlar ekonomiyi yeniden siyasetin güdümüne sokmayı, küreselleşen riskleri en aza indirmeyi ve onlara meşruiyet sağlayan Tanrısal bilgi konumundaki bilimi sekülestirmek suretiyle kamusal tartışmalara açmaktır. Araçsal aklın ben merkezli, herşeyi yukarıdan dizayn eden aklını sorunsallaştırmak, cumhuriyetçi değerleri etrafında demokrasiyi işlevselleştirmenin önemine değinen neo aydınlanmacılar, küreselleşmenin kaygı yaratan belirsizliklerini, onun tüketimci anlayışını ve onun sonucunda ortaya çıkan yeni kabilecelikleri ortadan kaldırmak ve bireyi toplumsal sorunlara karşı duyarlı kılmayı amaçlamaktadırlar.

Üzerinde belli bir mutabakatın varılmasında ciddi sıkıntıların olduğu düşüncelerden biri islamcılıktır. Kimileri onu referansını öteki üzerine kuran bir ideoloji olarak görürken, kimileri dinsel milliyetçiliğin belli bir türü olarak görmekte kimi dinin istismarı yoluyla devletin ele geçirilmesi olarak görürken kimileri onu diğer ideolojilerden bir ideoloji olarak görmektedir. Bunların karşısında kendisini islamcı olarak tanımlayanlar, ana referansı islam olan ve bu referanstan hareketle yeni bir siyasal, toplumsal, ekonomik talepler doğrultusunda islami bir hayatı tesis etmeyi kendilerine hedef edinerek islamcılığı tanımlamaktadırlar. Eğitim, sağlık, ekonomi, siyasete kadar birçok kurumsal düzenlemeyi İslami kaynaklarla

yapmayı düşünen islamcılar, asıl tehdit olarak küreselleşme sürecini görmekte-dirler. İslamcılık düşüncesi, küreselleşmenin postmodernizmi de yedeğine alarak islam coğrafyasında yer alan toplumlara batının kültürel kodlarını zerketmek suretiyle toplumu dışardan bir müdahale gerek kalmadan, maliyeti en düşük yoldan dönüşüme uğratma çabalarını eleştiri konusu edinmektedirler. Bu dönüşümün önünde engel görülen İslam ve değerlerinin küreselleştirilen postmodernizmin eliyle görecelleştirilip merkezi bir düşünce olmaktan çıkarılmaya çalışılmaktadır. Yerelleşme, melezleşme adı altında izafileştirilen İslami değerleri asli kaynaklarıyla yeniden canlandırılmaya çalışılması islamcı düşünürler için elzem görünmektedir. Bununla birlikte islamcılığın küreselleşmeyle ilgili bir diğer ana problemi küreselleşmenin bünyesinde yer alan sömürücü zihniyettir. İslamcılar nazarında bu zihniyet, İslam coğrafyasında ortaya çıkardığı kaos ile ümmeti parçalamaya çalışmakta ve bu suretle buraların zenginlik kaynaklarını sömürmektedir. Bugünlerde bunu daha çok tüketim ideolojisiyle gerçekleştirilmeye çalışan küreselleşme projesi, İslami dokuyu zedeleyerek bir direnç merkezi olmaktan çıkarmaya çalışılmaktadır. Bu amaçla İslamcılar, islami referansla hareket eden tüm yapıların neoliberalizmle, kapitalizmle hemhal olmuş küreselleşmenin mevcut formuyla ilişkisinin kesilmesini istemektedirler.

Bugün küreselleşmenin kimlik üzerindeki aşındırıcı etkisini sadece siyasal islam değil farklı düşünce grupları da ele almaktadır. Son yıllarda Fransa başta olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde radikal sağ örgüt ve partilerin halkın nazarında politik olarak benimsenmesi tesadüf değildir. Fransa’da yapılan son belediye seçimlerinde aşırı sağcı Milliyetçi Cephe Partisi ülkenin kuzey bölgelerinde oyların neredeyse %50’sini almış bulunmaktadır. Aynı cephe Avrupa Birliği karşıtlığı noktasında İngiltere’deki Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi ile birlikte çalışmaya kararlı olduğunu belirtmektedir. Son yıllarda Amerika, Avrupa gibi gelişmiş ülkelerde sesleri gür çıkmaya başlayan radikal sağ örgüt ve partilerin belki de en önemli problemi küreselleşmedir. Küreselleşme politikaları sonucunda insan mobilitesinin artması bunlar için en büyük tehdittir. Özellikle küreselleşme bağlamında en çok tartışılmaya açılan konu göç ve göçmen sorunlarıdır. Göçmenler, mevcut iş alanlarını daralttığı, kayıt dışı ekonominin sebebi olduğu, refah seviyesini düşürdüğü ve kültürel bütünlüğü zedelediği için eleştirilmektedir. Hatta seçim zamanlarında göçmenlere hakaret eden, onları küçük gören afişler basılmaktadır. Küreselleşme bağlamında göçmenlerin etkisiyle birlikte en çok problem edilen mevzuların başında Amerika güdümündeki popüler kültürün yaygınlaşmasıdır. Kültürel homojenleşmenin faili olarak görülen Amerika patentli küreselleşme uygulamalarına tepki gösterilmektedir.

Küreselleşmenin kültürel değerleri anlamsızlaştırıp aşındırmanın yanında ekonomik çöküntünün de sebebi olarak görülmektedir. Radikal sağ örgütler, Amerika başta olmak üzere ve diğer birçok gelişmiş ülkelerde yatırımların dışarıya yapılmasına karşı da çıkmaktadırlar. Kendi halkının refahını önemsemeyen küresel şirketlerin varlığı tartışma konusu edilmektedir. Dolayısıyla onlar ulusal bütünlüğü muhafaz etme adına küreselleşmenin ortaya çıkardığı göç, kimlik ve ekonomik sorunları gündeme taşımaktadırlar.

1970’li yıllardaki yaşanan bir dizi siyasal ve ekonomik krizin sonucunda ortaya çıkan varlığını yeni sağ hükümetler nezdinde tek ekonomik ve politik seçenek olarak sunan neoliberalizm doğrultusunda ortaya çıkan küreselleşme kapitalist ekonomik sisteme alan açmaktadır. Kapitalizmin sınırsız ve engel tanımaksızın sermayeyi artırmaya ve biriktirmeye uygun doğası küresel çapta birçok ekolojik problemin ortaya çıkmasının nedenidir. Küreselleşmenin artan baskısı sonucunda doğa tahakkum altına alınmakta ve yaşamsal alanlar yok olmaktadır. Özellikle kapitalist küreselleşmenin yarattığı ekolojik problemler ekolojik bir toplumu inşa etme çabasında olan düşünür ve aktivistleri harekete geçirmektedir. Herşeyden evvel bu düşünür ve aktivistler insanında bir bütün olarak parçası olduğu eko sistemin çevre olarak değerlendirilmesini eleştirmektedirler. Onlara göre çevre tanımlaması doğanın nesneleştirilmesine neden olmaktadır. Çünkü çevre tanımlaması merkeze insanı alan bir anlayışı doğurur. Bu anlayışı Hristiyan düşüncesinden devralan batı düşüncesinin ortaya çıkardığı kapitalist ekonomik modelin bizzat kendisi aynı düşünceyi hâkim kılarak insan ile doğa arasındaki ontolojik bağı koparmaktadır. İnsanı eko sisteme yabancı kılan kapitalizm ve onun küresel yaygınlığı doğayı tahrip etmek suretiyle insanı ruhen ve fiziken hastalıklı hale getirmektedir. Özellikle küresel ekonomik sisteme zorla dâhil ettirilmeye çalışan madun ülkelerin kalkınma çabaları bu tahribatın en büyük nedenlerinden biridir. Bu ülkeler serbest piyasa ekonomisi içine hem çekilmekte hem de bu alan içerisinde borçlandırılmaktadır. Borçlandırılan ülkelerin ödeme şeklinin bedelini doğanın kendisi ve doğrusu bütün insanlık ödemektedir.

Bugün mevcut küreselleşme sistemin ekonomik modeli insan ihtiyaçlarının ötesinde tüketimi bir çılgınlık seviyesine getirerek “kullan at” kültürünü yaygınlaştırmaktadır. Bir çöp sepetine dönüşen toplumun yok etmeye yönelik tüketim hırsı ekolojik problemlerin ciddi nedenlerinden olmaktadır. Ekolojistler beri taraftan donanım olarak modası geçmiş teknolojilerin madun bölgelere yani çevre vergisinin olmadığı yerlere taşınmasını gündemlerine almışlardır. Kendi ülkelerinde birçok problem karşılan küresel ölçekte kimi şirketler zararlı ürünlerini hem bu bölgelerde üretmektedirler hem de bu ülkelere

satmaktadır. Bu ürünler bugün küresel ısınmanın altında yatan nedenlerden biridir. Bu ülkeler kendi şirketlerinin baskısı altında kaldığı zamanlarda da çevre ile ilgili birçok uluslararası protokolü iptal ettirmişlerdir. Küreselleşen piyasara büyük avantajlarla girmek isteyen şirketler maliyetlerini düşürmek için atıklarını yine madun bölgelere akıtmışlardır ve yahut bu konuyu hiç gündemlerine almamışlardır. Bu sorunların kaynağında yer alan küreselleşen kapitalizmle mücadele etme çabasında olan derin ekoloji düşüncesi doğayla insanı bir ve eşit gören, kullanım değerini önceleyen ekolojik bir toplum inşasını zorunlu görmektedirler.

Küreselleşme sonucunda ortaya çıkan sorunların en önemli mağdurlarından biri de kadınlardır. Küreselleşen kapitalizm kadınlar açısından yaşattığı problemler en çok feminist düşünür ve aktivistler tarafından dile getirilmektedir. Küreselleşmeyi bizzat erkek olarak tanımlayan feministler onu ataerkil bir düzenin kurucusu olarak görmektedirler. Feministler için serbest piyasa ekonomi toplumsal cinsiyeti pekiştiren bir güçtür. Küreselleşen kapitalist ekonomi kadın emeğini sömürmekte, kadını turizm adına cinsel bir obje haline getirmekte, iş verimliliği adına kısırlaştırılmakta, kayıt dışı ekonominin nesnesi haline getirilmekte, her türlü sosyal güvenceden mahrum etmekte, şiddete ve tacize açık hale getirmektedir. Günümüz kapitalist ve patriyikal küresel ekonominin dezavantajlı sınıfını kadınlar oluşturmaktadır. Özellikle gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde gelişen otomasyon teknolojilerine bağlı olarak ortaya çıkan hizmet sektörlerinin büyük kısmı kadınlar oluşturmaktadır. Bununla birlikte uluslararası iş yapan dünya çapındaki firmaların madun bölgelerde iş yapmasının gerekçesini de kadınlar oluşturmaktadır. Ucuz iş gücü ve sigortasız çalıştırılmaya daha müsait görülen kadınlar kapitalist küreselleşmenin avı konumundadır. Bugün el emeğine dayalı işlerin iş gücünü kadınların oluşturması “işin feminizasyonu” adlı yeni bir süreci ortaya çıkarmaktadır. Bu sektörlerde kadın hakları büyük oranda ihlal edilmektedir. Çünkü kadınlar aynı işi yapan erkeklerden daha az ücret almakta, sigortasız çalıştırılmakta ve daha rahat manipüle edilmektedir. Yine kentlerin küresel ekonomi açısından cazip getirilmesi için kadınlar kullanılmaktadır. Barlardan diskoteklere, masaj salonlarına kadar birçok turizm mekânlarında kadınlar cinsel bir obje haline getirilmektedir. Küreselleşme baskısını artıran gelişmiş ülkelerin madun bölgelerdeki zenginlik kaynaklarını sömürmek amacıyla çıkardıkları çatışma ve savaşların bedelini yine kadınlar ödemektedir. Bugün küreselleşmenin yarattığı sorunların çözümü noktasında öne çıkarılan husus kadını merkeze alan yeni bir insan hakları söylemidir. Batı felsefesi içinde ortaya çıkan liberal özgürlüklerin kadını dışlayan tarafını sorunlaştıran feministler yerel ve küresel çapta yeni sivil toplum örgütleriyle bir dizi kurumsal çalışmalar başlatmışlardır.

Küreselleşmenin gerçekliğiyle onun resmi tarihi arasındaki fark da eleştiri konusu edilmektedir. Kısmi küreselleşmeciler olarak tarif edilen düşünürler küreselleşmenin resmi tarihinin gerçekleri doğru yansıtmadığını düşünmektedirler. Onlar küreselleşmenin resmi tarihini üzerinde politika geliştirenleri ikiyüzlülikle suçlamaktadırlar. Çünkü kısmi küreselleşmeciler piyasaya koşulsuz bütünleşmeyi en doğru gelişme ve kalkınma modeli olarak gösteren serbest piyasa ekonomisi savunucularını tarihsel örneklerden yola çıkarak yanlışlama yoluna girmektedirler. Neoliberal iktisat politikalarının ortaya koyduğu ekonomik modeli eleştiri konusu edinen kısmi küreselleşmeciler sağlıklı kalkınma ve gelişmeyi korumacı politikalarda bulmuşlardır. Onlar hiçbir gelişme belirtisi gösterilmeden küresel piyasaya dâhil olmanın sakıncaları üzerinde durmaktadırlar. Bugün gelişmiş ülkelerin tarihine yakından bakıldığında bu sakıncaların gösterildiği hatta gösterilmeye devam ettirildiği de aşikârdır. Günümüz küresel ekonomisinin merkez ülkeleri olarak nitelendirilen Amerika, İngiltere, Japonya, Avrupa Birliği ülkeleri korumacı politikalarla gelişmiş ve kalkınmışlardır. Onların tarihi sübvansiyonlar, ithal ikamecilik, gümrük kotaları, para değeri ile oynama, teknolojiyi finanse etmenin, kendi şirketlerini içerde ve dışarda desteklemenin, hammaddeyi ihraç etmemenin gibi korumacı politikanın örnekleriyle doludur. Bu yolla zenginleşen, kalkınan sanayileşmiş ülkeler tıpkı kendileri gibi ulusalcı politikalar izleyen ve bu şekilde zenginleşen ülkeleri rakip olarak görmek istemedikleri için kendilerini yukarıya çıkaran merdiveni itmektedirler. Yine bu ülkeler kalkınma ve büyümenin küresel piyasa ekonomisine koşulsuz bütünleşme ile geleceğini salık vermektedirler. Oysa tarihsel gelişmeler onları yalanlamaktadır. Küreselleşmenin resmi tarihi dışında bir okuma yapıldığında varabileceğimiz hakikatin şu olduğunu söylemek mümkündür: Serbest ticaret uygulamaları kalkınmanın ve büyümenin nedeni değil sonucudur. Yine dolaylı ve doğrudan yatırımlarda bu kalkınma ve büyümenin sonucudur.

Genel itibariyle koşulsuz piyasa uyumun bir ülkeyi kalkındıracağını düşünen küreselleşme savunucuları aksine kısmi küreselleşmeciler küresel ekonomiye bir dizi tedbirler alındıktan sonra dâhil olmanın önemi üzerinde durmaktadırlar. Çünkü gelişmekte olan bir ülkenin doğrudan küresel ekonomiye dâhil olmasını zararlı bulan kısmi küreselleşmeciler korumacılıkla küresel uyumun bir arada dengeli bir şekilde yürütülmesinin önemine değinmektedirler. Küreselleşmecilerin iddia ettiğinin aksine gelişme ve kalkınmayı gösteren ekonomik büyümeler küresel ekonomiye “koşulsuz uyum” ile değil “seçici stratejik bütünleşme” ile gerçekleşmektedir. Seçici stratejik bütünleşme yolu ile küresel piyasaya dâhil olan ülkelerin ekonomik performanslarında ciddi gelişmeler olduğu gözlemlenmektedir. Bu stratejinin hayata geçirilmesi için her ülkenin kendi milli ekonomi politikalarını

izleyebileceği bir küresel piyasa oyun alanının varlığı gereklidir. Hâlihazırda kurulan oyun sahasının zenginleşen ülkeler lehine kurulduğunu belirten kısmi küreselleşmeciler oyun sahasının tüm oyuncuların katılabileceği bir şekilde yeniden düzenlenmesini istemektedirler. Milli kalkınma programlarının uygulanmasına ek olarak oyun sahasının meyilli olması kısmi küreselleşmeciler için kalkınmanın ve gelişmenin yoludur. Neoliberalizm doğrultusunda düzleştirilen oyun sahasının korumacılıkla zenginleşen gelişmiş ülkelerin belli bir güce ve olgunluğa kavuştuktan sonra kurulduğunu belirten kısmi küreselleşmeciler aslında küreselleşme tarihine ilişkin bir gerçeği de ortaya koymaktadırlar. Çünkü bu ülkeler kriz dönemlerinde ve yahut gelişme aşamasındayken düzleşen oyun sahasının varlığını problemlili bulmuşlardı. Sonuç olarak kısmi küreselleşmeciler, gelişmiş ülkelerin küreselleşmeye yönelik politikalarının söylem ve pratik düzeyinde nasıl çeliştiğini ortaya koyması açısından önemlidir.

Toplumcu-dayanışmacı-adil düzen düşünürleri ise küreselleşmeyi tarihsel olarak bir medeniyet terkiğine bağlamışlardır. Mevcut küreselleşmenin ana öznesi olarak da bu medeniyeti görmektedirler. Özellikle onlar için kapitalist ekonomiyi ve bireyselliği ortaya çıkaran yeni din dışı Batı felsefesinin zamanla Tanrının kendisini hayatın dışına ötelemek suretiyle ürettiği değerler üzerinden şekillendirdiği liberalizm ve onun güncelleştirilen biçimi olan neo-liberal iktisatla yakından bağlantılı, kar ve kazanç hırsıyla insan ve doğa yaşamını istila eden, kültürleri yok eden, insanı insana kul eden, dünyayı sefaletin eşliğine getiren hür sermayecilik bugün bütün kurumsal yapılanmasıyla 16. Yüzyıldan itibaren etkin olan İngiliz-Yahudi Medeniyeti'nin ürünüdür. Bugün haksız kazanç sağlayan yapıların ve büyük şirketlerin tekellerin varlığı bu medeniyetin bağrından türemektedir. Toplumcu-paylaşmacı dayanışmacı-maneviyatçı-adil düzen düşünürleri, böyle bir medeniyetin karşısında durabilecek ve yahut ona alternatif olabilecek tek gücün de İslam Medeniyeti olduğunu belirtmektedirler. Geçmişinde kadim bir gelenek ve tarih bulunan Çin ve Hint Medeniyeti bir alternatif olarak görülse de bunların gelişmişliğe bağlı olarak maneviyatlarını yitirme durumları olduğu için alternatif olma durumları zor görünmektedir. Hâlihazırda bunun farkında olan İngiliz-Yahudi Medeniyeti'nin en önemli hedefi kavmiyetçiliğe, sömürüye ve haksızlığa karşı duran İslam'ın cihad anlayışını ortadan kaldırmaktır. Günümüz dünyasında İslam Medeniyeti'nin bilim, fen, teknoloji, ekonomi ve askeri anlamda güçlenen İngiliz Yahudi Medeniyeti ile baş etmesi zor görünse de umut vardır. Tek makul çare ve umut da İslam Medeniyeti'nin bu medeniyetle diyalektik bir ilişkiye girmesi sonucunda onu manen İslamlaştırılmasındadır. Bunun yolu da dini suistimal eden siyasal İslam'dan ziyade her bir insana irade ve tutarlı düşünme kabiliyetini kazandırmaktır. İktisadi ve siyasi menfaatlerin

bir kenarı bırakılarak bireye tutarlı düşünme ve irade sağlamı kazandıracak bir eğitimin önemi öne çıkmaktadır. Bu eğitimin en önemli unsuru ise kadınlardır. Bir toplum bilinci ve onunla birlikte ahlaki yönden belli bir olgunluğa ulaşmış bir toplumun varlığı ilk terbiyecisi olan, rahman ve rahim sıfatının tecellisi olan anne ile mümkündür.

Toplumcu-paylaşımçı-adil düzen çabasında olan düşünürler bu donanıma sahip kadroların önünün ise bir şekilde kesildiğini belirtmektedirler. Özellikle 1900'lerden başlamak üzere Türkiye üzerinde oynanan oyunlar ile bu kadroların Türk kültür, tarih ve sosyal dinamiklerini hayata geçirmelerine engel olduğu kanaatindedirler. İngiliz-Yahudi Medeniyeti'nin eseri olan hür sermayecilik doğrultusundaki küreselleşmenin yarattığı ekonomik, sosyal, siyasal ve ahlaki çöküntünün maneviyatçı bir toplum olan paylaşımçı-toplumcu-adil düzen ile giderileceği düşüncesi ortaya konulmaktadır. Ürettiği insan ahlakı, fedakârlık, dürüstlük ile paylaşmayı, dayanışmayı, adaleti öne çıkaran ve bu sayede doğayı ve insanı kucaklama potansiyeline sahip olan bu toplum modeli yegane alternatif olarak görülür. Sonuç olarak maneviyatçı-toplumcu-paylaşımçı-adil düzen düşünürleri diğer küreselleşme eleştirilerine oranla daha yerel kalmışsa da herbir insanı yeni bir ahlakla şekillenmiş irade sağlamlılığı ile küreselleşmenin tüketimci ideolojisine karşı durmaya davet etmektedirler.

Küreselleşme eleştiri bağlamında ele alınması gereken başka bir düşüncede post modern neo-marksist bir tez olan İmparatorluk ve Çokluk'tur. Sol politik düşüncenin yeni küresel düzeni hem bir tanımlama hem çabası hem de ondan çıkışın arayışı olarak değerlendirilen bu iki tez son yıllarda en çok takip edilen tezlerden biri haline geldi. Birçok düşünürün övgüyle bahsettiği, ciddi satışları yapılan, büyük gazeteler tarafından ciddi övgüler alan birbirleriyle bağlantılı bu iki eser küreselleşme eleştirilerinin bir veçhesini oluşturma açısından önemlidir. Yeni bir ekonomi, emek, iktidar biçiminin yapılandığı küreselleşme çağında marksist düşünceyi değişimin yönüne ve içeriğine göre güncelleştiren, bundan sebep Komünist Manifesto'nun muadili olarak kabul edilen İmparatorluk küresel düzeni anlama çabasıyken Çokluk sınırsız ve dışarıyı olmayan bu imparatorluğa içeriden yapılabilecek muhalefetin hem yeni aktörlerini hem de bunun yapılma biçimini ele almaktadır. İlk tez olan İmparatorluk küreselleşme protestolarının somutlaştığı Seattle eylemlerinden önce kaleme alınması tezin popüleritesini daha bir arttı. Bundan sebep tezin içeriği doğrulanmış kabul edildi. İmparatorluk klasik emperyalizm ve kolonyalizmin sonunu getiren, sinsî ve görünmez stratejiler içeren, daha acımasız olan bir rejimi ifade etmektedir. Bugün bu rejim içerisinde küresel eşitsizlikler kapitalizmin hızlı dönen çarkları arasında

artmaktadır. Küresel ekonomi ve iktidar şemasının tümünü ifade eden imparatorluk rejimi bütün sınırları katederek her yere yayılmaktadır. Rejim herhangi bir coğrafya ile sınırlı tutulmaktadır. Bu rejimin diğer imparatorluklardan farklı olarak herhangi bir merkezi noktası da söz konusu değildir. İmparatorluk iktidarı hayatın kılcal damarlarına kadar işleyen yapısı ile bir biyo-iktidardır. Modern dönemin kurumsal yapılarıyla sınırlı kalan iktidar imparatorluk içerisinde bedenlerimiz ve ruhlarımız üzerinden yeni bir ağ kurmaktadır. İktidar bizleri hebirimizin gözündeki sinsi bir denetime tabi tutmaktadır.

Bunun sonucunda ortaya çıkan emperyal egemenlik tek bir yönetim mantığı altında birleşmiş ulusal ve ulus ötesi mekanizmaların eşgüdümlemiş işlevselliğinde somutlaşır. İmparatorluk rejimi bu gücünü siyasal, ekonomik, askeri ve teknolojik gücünden almaktadır. Amerika nezdinde Monarşiyi, ulus devletlet ve onların güvencesindeki DTÖ, IMF, DB, Davos, G7 gibi küresel kapitalizmin kurumları nezdinde oligarşiyi ve halkın çıkarları nezdinde demokrasiyi içeren küresel piramit imparatorluk rejiminin resmidir. Bugün emperyal egemenlik ve komuta küresel bir mantık içerisinde hayat bulmaktadır. Küreselleşme çağında emperyal komuta gücünü askeri olarak nükleer bomba, ekonomi olarak para, iletişim ve teknolojik güç olarak etherden almaktadır. Askeri gücün metaforik karşılığı Washington, ekonomik gücün Newyork, teknolojik gücün karşılığı ise Los Angeles'tir. Küreselleşme çağında emperyal komutanın gücü bu kaynaklar üzerinden her yere yayılmaktadır. Günümüz küreselleşen dünyasında emperyal komuta piramidinin tepe noktasında yer alan güçlerin sahip olduğu askeri güç modern egemenliğin doğasında bulunan savaşa ve barışa karar verme yetkisini ortadan kaldırarak bu insiyatifi piramidin tepe noktasına bırakmaktadır. Dışarı olmayan bir dünyada bu güç artık polisiye bir işlev görmektedir. Savaş artık bir iç çatışmadan öte bir anlam taşımamaktadır. Küreselleşmenin can damarı olan finans piyasaları yolu ile küresel düzen hem kurulmakta ve hem de bu yolla ona meşruiyet kazandırılmaktadır. Küresel kontrol kültürlerin, eğitim sistemlerinin düzenlenmesine de ihtiyaç duymaktadır. İmparatorluk rejimi içerisinde kültürler farklılıklarıyla yüceltilmekte, içeri alınmakta ve ekonominin nesnesi haline getirilmektedir.

Küresel emperyal ve komutanın kurduğu iktidarın olduğu her yerde bir direnişin imkânını ele alan ve merkezi olmayan gücün karşısına yine merkezi olmayan yeni bir muhalefet dilini geliştirmeyi amaçlayan Hardt ve Negri bu direniş ve muhalefeti Çokluk diye adlandırdılar. Çokluk tezi İmparatorluk eserinde tanımlanan küresel emperyaldan kurtuluşun rotası olarak gösterilmektedir. İktidarın değişen yapısına bağlı olarak onu elde etmenin yollarının da değiştiği vurgulanmaktadır. Eskisi gibi devlet aygıtını parti, halk ordusu gibi

oluşumlarla ele geçirme, merkezi örgütü alaşağı etme dönemi sona ermektedir. Çünkü emperyal komuta ve iktidarın herhangi bir yerin ele geçirilmesiyle ve yahut herhangi bir merkezi yapının ortadan kaldırılmasıyla zayıflayacağını beklemek doğru değildir. Her bir yerinin merkezi bir nokta olduğu bu rejimde mücadelenin yeri ve aktörleri de değişmektedir. Küreselleşmeye karşı ütöpik bir güç olarak görülen Çokluk küreselleşmenin yükseldiği yerden hayat bulan bir oluşumdur. İmparatorluk içinde yaratıcı bir güç potansiyeline sahip kaynak olan Çokluk direnişini ve mücadelesini ancak küresel ölçekte vermelidir. Kapitalizm nasıl işçi sınıfını üretmişse küreselleşme de Çokluk'u üretmektedir. Emperyal komutanın kendisine bir yer, merkez tayin edilemiyorsa Çokluk'un kendisine de bir yer, merkez, lider tayin edilmemektedir. Geleneksel siyaset felsefesinin üniter kavramlarına sığdırılması mümkün olmayan Çokluk maddi olmayan emeğin hegamonik varlığıyla daha görünür olmaktadır. Günümüz kapitalist ekonominin varlığını borçlu olduğu bu emek türü ile marksist felsefe de kendilerine fazla bir rol biçilmeyen lümpenlere yeni bir ortak dil üzerinden biraya gelmeleri tavsiye edilmektedir. Ortak sesin, tepkinin dili olan ve belli bir merkezi düşünceye, lidere ve örgüte hapsolmayan Seattle, Cenova eylemleri Çokluk'un somut tezahürü olarak okunmaktadır. Bu ve benzeri eylemlerinin varlığıyla popülerlik kazanan Çokluk'a, küresel kapitalizmin bağrından rızalarını çekmek, oradan geri çekilmek ve bütün yeryüzünü yurt edinmek suretiyle -imparatorluğun kalbi niteliğinde olan her yere saldırarak- tüm insanlığı sömürünün çarklarından kurtarma misyonu verilmektedir. Aslında çokluk aslında Aşağıdan Küreselleşme Hareketi'nin postmarksist felsefi bir açılamdır.

Kapitalizmle bağlantılı küreselleşmenin insani olmayan doğasını gündemine alan Bağımlılık Ekolü küreselleştirme eleştirileri açısından önemli bir yaklaşımı ifade eder. Bağımlılık ekolü kapitalsit gelişmiş kuzey ülkelerini batı dışındaki birçok ülkenin az gelişmişliğinden sorumlu tutar. 15. Yüzyıldan başlamak üzere ortaya çıkan kapitalist ekonomik sistemi "merkez" ve "çevre" arasındaki çatışma üzerinden ele alan bağımlılık düşünürleri bu sistemin şimdilerde küreselleşme adına dünyayı eşitsizliğin, sefaletin ve sömürünün yeri haline getirmesini gündemlerine almaktadırlar. İçlerinde sosyalist-marksist, bir kısmı milliyetçi, ulusalcı ve hatta islamcı çevrelerden düşünürler de yer almaktadır. Özellikle 1950'lilerden sonra birçok az gelişmiş ülkenin neden gelişemediklerine dair ortaya atılan moderleşme tezlerine yapılan itirazdan doğmuştur. Moderneşme teorisi az gelişmişliği o ülkenin geleneksel yapısına daha doğrusu onların kendi basiretsizliğine bağlamaktaydı. Bu tezi tartışmaya açan bağımlılık ekolü az gelişmişliği dışsal nedenlere yani merkezin sömürüsüne ve kontrollü baskısına dayandırmaktadır.

Birleşmiş Milletler bünyesinde kurulan ECLA (Latin Amerika için Ekonomik Komisyonu) ve UNCTAD (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı) başkanlığında yapılan birçok çalışma modernleşme tezlerini yalanlamaktaydı. Bu çalışmaların varlığı, yeni bağımsızlık hareketleri ile popülerliği artan marksizmin sentezinden doğan ekol geri bırakılmış ülkelerin nasıl gelişebileceklerine dair ortaya koydukları çözüm önerileri hem küreselleşen kapitalizmin eleştirisini içerir hem de ona alternatif olmaya çalışır. Sanayileşme çabalarının kesinlikle piyasaya bırakılmaması gerektiği kanaati üzerinden ithal ikameciliği, denetimli mali ekonomiyi, kamu teşekküllerini canlandırmayı, yerli üreticinin desteklenmesi gibi devlet müdahaleceği ile kalkınmanın sağlanacağını belirtmektedirler. Denilebilir ki 1960 ile 1970'li yıllar arasında bu tür ekonomik politikaları izleyen çeşitli Latin Amerika ülkeleri %4 ile %7 arasında yıllık büyüme göstermişlerdi. Aynı ülkeler küreselleşen piyasa ekonomisine dâhil olduğu yıllarda ise büyüme oranları sıfır ile negatif arasında yer seyretilmiştir. Çünkü gelişmiş ülkelerin ÇUŞ'ları küreselleşen piyasa ekonomisi üzerinden kimi zaman baskı kimi zaman da sinsice izlediği politikalar vasıtasıyla çevreyi hammadde ve yarı mamul mal ihracına zorlamakta, kasıtlı olarak geri bırakmakta ve sömürünün nesnesi haline getirmektedir. Finans sektörü başta olmak üzere birçok sektörde çevre merkezin sömürüsüne açık hale gelmektedir. Dolayısıyla Bağımlılık Ekolü eşitlik, adelet ve özgürlük temelinde izlenecek milli ekonomik politikaları kalkınma, gelişme ve büyümenin yolu olarak görmektedirler.

Küreselleşme ile olan ilişkilerin kesilmesi ile bir ülkenin kalkınacağını ve gelişeceğini düşünenlerin aksine onun mevcut formuna öncülük eden çeşitli kurumsal yapıların ve üzerinde anlaşmaya vardıkları çeşitli anlaşmaların içeriklerinde yapılacak reformlarla küreselleşmeden fayda sağlanabileceğini düşünenler de bulunmaktadır. Çoğunu bir dönem küreselleşme savunucusu olan reformistler olarak adlandırabileceğimiz bu düşünürler küreselleşmenin mevcut halini eleştirmekle birlikte adil ve eşit ekonomik programlarla sağlanacak serbest bütünleşmenin fakir ülkelerin ekonomisi üzerine olumlu etkileri olacağını düşünmektedirler. Özellikle küreselleşme sürecini yönlendiren IMF, DTÖ, Dünya Bankası gibi kurumlar yapıları gereği küreselleşmeyi yanlış yönlendirerek, zenginler lehine bir düzeni öngörmektedirler. Bu yapıların verdikleri yardımlar karşılığında gelişmekte olan ülkelere dayattıkları ekonomik politikalar sonucunda bu ülkeler kendi ayakları üzerinde duramamakta ve bu sebeple de gelişmemektedir. Örneğin, bir ülkenin gelişmekte olan bir sektörünün alelacele küresel piyasaya dâhil edilmesi kendine yeter ekonomik bağımsızlıklarını ciddi oranda zedelemektedir. IMF'in verdiği yardımlar karşılığında piyasanın devlet müdahalesinden muaf tutulması üzerindeki ısrarı toplumsal bütünlüğü

zedelemekte, doğayı tahrip etmekte, yoksulluğu artırmakta ve bunlar sonucunda şiddet tırmanmaktadır. Bunlar eliyle küreselleşmenin yanlış yönlendirilmesi dünya kaynaklarının gelişmiş ülkeler lehine kullanılmasına neden olmaktadır. Mesala doğrudan yatırımın bir ülkede istihdam yaratması, teknik kapasiteyi artırması, işsizliği azaltması gerekirken yanlış yönlendirme sonucunda tekelleşmeye ve haksız rekabete yol açmaktadır. Bunun gibi küreselleşme sürecini olumsuz yönde seyretmesine neden olan diğer bir faktör kumar sistemini andıran spekulatif para akışlarının yarattığı krizlerdir. Bir virüs gibi yayılan bu krizler sonucunda birçok ülkenin ekonomik dengesi alt üst olmaktadır. Devlet denetimini elemine eden küreselleşme kurumları geliştirmekte olan birçok ülkeyi krizlere açık hale getirmektedir. IMF, DTÖ ve Dünya Bankası gibi örgütsel yapıların demokratik olmayan yapılarının demokratik mekanizmalar eliyle reformize edilmesi sonucunda birçok küreselleşme problemini ortadan kaldırılacağına inanılır. Demokratik yapıya kavuşan bu yapılar bu sayede o ülkenin gerçekliğini gözetmek zorunda kalacaklardır. Çünkü verilen yardımların nasıl kullanılacağına o ülkenin kendi kararına bırakılması gelişme ve kalkınma yolunda atılacak önemli bir adımdır. Sonuç olarak reformistler sermaye piyasalarına müdahale yönetmelerinin iyi bilinmesini, yeni iflas ve moratoryum yasalarının çıkarılmasını, bankacılık düzenlemelerinin yapılmasını, yeni risk yönetimlerinin belirlenmesini, işsizlik sigortalarının yapılandırılmasını, IMF, DTÖ ve Dünya Bankası gibi örgütlerin aldığı kararların denetime açık tutulmasını, bunların yönetsel yapılarının demokratikleşmesini talep etmekte ve bu yönde reformları desteklemektedirler.

KAYNAKÇA

- ACAR, Mustafa (2009): **Düzeltilirici ve Özgürleştiririci bir süreç olarak Küreselleşme**, Orion Yayınları, Ankara.
- ADADAĞ, Özgür, C.YILDIZCAN (2011): “Küreselleşmenin Yüzleri”, **Küreselleşme ve Demokrasi**, (Derleyen: Özgür ADADAĞ, Cemil YILDIZCAN), Dipnot Yayınları, Ankara.
- ADADAĞ, Özgür (2011): “Dünya Algısının Küreselleşmesi ve Küreselleşmenin İlk Adımları”, **Küreselleşme ve Demokrasi**, (Derleyen: Özgür ADADAĞ, Cemil YILDIZCAN), Dipnot Yayınları, Ankara.
- ADALI, Serdar (2010): **Tapınak Şovalyeleri**, Kalipso Yayınları, İstanbul.
- AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali (2002): **Kent Devletinden İmparatorluğa**, İmge Yayınları, İstanbul.
- AĞAOĞULLARI, Mehmet A., F. ZABCI, R. ERGÜN (2004): **Kral-Devletten Ulus Devlete**, İmge Yayınları, İstanbul.
- AKSOY, Ceren, D. DANIŞ (2011): “Küreselleşme ve Kent”, **Küreselleşme ve Demokrasi**, (Derleyen: Özgür ADADAĞ, Cemil YILDIZCAN), Dipnot Yayınları, Ankara.
- ALİ, Subhashini (2006): “Hindistan’da Kadınların Neoliberalizme Karşı Örgütlü Direnişinden Bazı Örnekler”, **Küreselleşmeye Güney’den Tepkiler**, (Derleyen:Ceyhun GÜRKAN-Özlem TAŞTAN-Oktar GÜREL), Dipnot Yayınları, İstanbul.
- AMİN, Samir (2004): **Liberal Virüs**, Özgür Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- AMİN, Samir(2005): “Küreselleşçilik mi Yoksa Küresel Ölçekli Apartheid mi?” **Modern Küresel Sistem**, (Derleyen: Immanuel WALLERSTEİN), (Çeviren: M. Kürşad ATALAR), Pınar Yayınları, İstanbul.
- ARESTİS, Philip, M. SAWYER (2007): “Neoliberalizm ve Üçüncü Yol”, **Neoliberalizm: Bir Muhalif Seçki**, (Derleyen: Alfredo Saad FİLHO, Deborah JONSTON), (Çeviren: Şeyda BAŞLI-Tuncel ÖNCEL), Yordam Yayınları, İstanbul.

- ARESTİS, Philip, M. SAWYER (2007): “İngiltere’nin Neoliberal Deneyimi”, **Neoliberalizm: Bir Muhalif Seçki**, (Derleyen: Alfredo Saad FİLHO, Deborah JONSTON), (Çeviren: Şeyda BAŞLI-Tuncel ÖNCEL), Yordam Yayınları, İstanbul.
- ARSLAN, Abdurrahman (2004): **Yeni Bir Anlam Arayışı**, Bilge Adam Yayınları, Van.
- ARLI, Alim (2009): **Oryantalizm, Oksidentalizm ve Şerif Mardin**, Küre Yayınları, İstanbul.
- ATASOY, Fahri (2005): **Küreselleşme ve Milliyetçilik**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- ATİKER, İlhan (1998): **Modernizm ve Kitle Toplumu**, Vadi Yayınları, Ankara.
- AYDIN, Mustafa (2010): “Kültürcülük Sorunu: Kültürün Küresel, Evrensel ve Yerelliği”, **Yerlilik Özel Sayı**, Hece Aylık Edebiyat Dergisi, Ankara.
- BARBER, Benjamin J. (2003): **MCWorld’e Karşı Cihad Yeni Dünya Düzenini Biçimlendiren Güçler: Küreselcilik ve Kabilecilik**, (Çeviren: Eser BİREY), Cep Kitapları Yayınları, İstanbul.
- BARBER, Benjamin (2007): “Cihad McDünyaya Karşı: Küreselcilik ve Kabilecilik”, **Küreselleşme, Kültür, Medeniyet**, (Derleyen: Kudret BÜLBÜL), (Çeviren: Nasuh USLU), Orient Yayınları, Ankara.
- BARKUT, Batu (2009): “Tarihin Sonunda Jeopolitik”, **Batı’da Jeopolitik Düşünce**, (Derleyen: M.Serdar PALABIYIK), Orion Kitapevi, Ankara.
- BAUDRİLLARD, Jean: (2004), **Tüketim Toplumu**, (Çeviren: Hazal DELİCEÇAYLI-Ferda KESKİN), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BAUMAN, Zygmunt (2012): **Siyaset Arayışı**, (Çeviren: Tuncay BİRKAN), Metis Yayınları, İstanbul.
- BAUMAN, Zygmunt (2010): **Küreselleşme**, (Çeviren: Abdullah YILMAZ), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BAUMAN, Zygmunt (2003): **Yasa Koyucular ile Yorumcular**, (Çev: Kemal ATAKAY), Metsis Yayınları, İstanbul.
- BAŞDEMİR, Hasan Yücel (2009): **Liberalizm Ahlaki Temeller**, Liberte Yayınları, İstanbul.

- BAŞKAYA, Fikret (2010): **Çığırtısından Çıkmış bir Dünya**, Özgür Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- BEAUD, Michel (2003): **Kapitalizmin Tarihi**, (Çeviren: Fikret BAŞKAYA), Dost Yayınları, Ankara.
- BECK, Ulrich (2011): **Risk Toplumu**, (Çeviren: Kazım ÖZDOĞAN-Bülent DOĞAN), İthaki Yayınları, İstanbul.
- BECK, Ulrich (2009): “Küreselleşme Nedir?”, **Küreselleşme –Temel Metinler**, (Derleyen: Kudret BÜLBÜL),(Çeviren: Kudret BÜLBÜL), Orion Yayınları, Ankara.
- BERGER, L. Berger (2003): “Küreselleşmenin Kültürel Dinamikleri”, **Birküre Binbir Küreselleşme**, (Derleyen: L.Peter BERGER- Samuel HUNTINGTON), (Çeviren: Ayla Ortaç), Kitap Yayınları, İstanbul.
- BERİŞ, Hamit Emrah (2009): **Tek Parti Döneminde Devletçilik**, Liberte Yayıncılık, İstanbul.
- BOND, Patrick (2007): “Sahraaltı Afrika’da Neoliberalizm: Yapısal Uyumdan Nepada”, **Neoliberalizm: Bir Muhalif Seçki**, (Derleyen: Alfredo Saad FİLHO, Deborah JONSTON), (Çeviren: Şeyda BAŞLI-Tuncel ÖNCEL), Yordam Yayınları, İstanbul.
- BOUMAZA, Magali (2011): Küreselleşme, Demokrasi, Aşırı Sağ: Çözumsuz Bir Denklem mi?, **Küreselleşme ve Demokrasi**, (Derleyen: Özgür ADADAĞ-Özgür YILDIZCAN), (Çeviren: Tülin Yaylagül GÜRSEL), Dipnot Yayınları, Ankara.
- BOVE, Jose, F. DUFOUR (2001): **Dünya Satılık Değildir**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BOZKURT, Veysel (2005): **Endüstriyel ve Postendüstriyel Dönüşüm: Bilgi, Ekonomi, Kültür**, Aktüel Yayınları, İstanbul.
- BRAUDEL, Fernand (1996): **Medeniyet ve Kapitalizm**,(Çeviren: Mustafa ÖZEL), İz Yayıncılık, İstanbul.
- BRECHER, Jeremy, T. COSTELLO, B. SMİTH (2002):**Aşağıdan Küreselleşme** (Çeviren: Aysel Yıldırım-Berna Kurt-Zeynep Kutluata-Şirin Özgün), Aram Yayınları, İstanbul.
- BROWN,Wendy (2011): **Yükselen Duvarlar Zayıflayan Egemenlik**, (Çeviren: Emine AYHAN), Metis Yayınları, İstanbul.

- BULAÇ, Ali (1988): **Gündemdeki Konular**, Akabe yayınları, İstanbul.
- BULAÇ, Ali (2003): “Tarihin İkinci Vaktinde Tarihin Sonu”, **Tarihin Sonu mu?**, (Derleyen: Mustafa AYDIN-Ertan ÖZENSEL), (Çeviren: Yusuf Kaplan), Vadi Yayınları, Ankara.
- BÜLBÜL, Kudret (2009): “Bir Dikotomiler Süreci Olarak Küreselleşme”, **Küreselleşme–Temel Metinler**,(Derleyen: Kudret BÜLBÜL), Orion Yayınları, Ankara.
- CAMPBELL, Al (2007): “ABD’de Neoliberalizmin Doğuşu: Kapitalizmin Yeniden Örgütlemesi”, **Neoliberalizm: Bir Muhalif Seçki**, (Derleyen: Alfredo Saad FİLHO, Deborah JONSTON), (Çeviren: Şeyda BAŞLI-Tuncel ÖNCEL), Yordam Yayınları, İstanbul.
- CASTELLS, Manuel (2005): **Ağ Toplumunun Yükselişi Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür**, (Çeviren: Ebru KILIÇ), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- CASTELLS, Manuel (2008): **Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür,II.CİLT Kimliğin Gücü** (Çeviren: Ebru KILIÇ), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- CEVİZCİ, Ahmet (2001): **İlkçağ Felsefesi Tarihi**, Asa Yayınları, İstanbul.
- CHANDA, Nayan (2009): **Küreselleşmenin Sıradışı Öyküsü**, (Çeviren: ODTÜ Geliştirme Vakfı ve İletişim A.Ş), Ankara.
- CHANG, Ha-Joon (2012): **Sanayileşmenin Gizli Tarihi**, (Çeviren: Emin OKÇAOĞLU), Epos Yayınları, Ankara.
- CHOMSKY, Noam (2010): **Sömürgecilikten Küreselleşmeye**, (Çeviren: M. Erdem SAKINÇ), Ütopya Yayınları, Ankara.
- ÇAHA, Ömer (2006): “Feminizm”, **Siyaset**, (Derleyen: Mürteza TÜRKÖNE), Lotus Yayınları, İstanbul.
- COLAS, Alejandro (2007): “Neoliberalizm, Küreselleşme ve Uluslararası İlişkiler”, **Neoliberalizm: Bir Muhalif Seçki**, (Derleyen: Alfredo Saad FİLHO, Deborah JONSTON), (Çeviren: Şeyda BAŞLI-Tuncel ÖNCEL), Yordam Yayınları, İstanbul.

- CLARKE, Simon (2007): “Neoliberal Toplum Kuramı”, **Neoliberalizm: Bir Muhalif Seçki**, (Derleyen: Alfredo Saad FİLHO, Deborah JONSTON), (Çeviren: Şeyda BAŞLI-Tuncel ÖNCEL), Yordam Yayınları, İstanbul.
- DANIŞ, Didem (2011): “Küreselleşme, Ulusötesi Göç ve Ulus-Devlet”, **Küreselleşme ve Demokrasi**, (Derleyen: Özgür ADADAĞ-Özgür YILDIZCAN), Dipnot Yayınları, Ankara.
- DAVUTOĞLU, Ahmet (2011): **Küresel Bunalım**, Küre Yayınları, İstanbul.
- DERANİYAGALA, Sonali (2007): “Uluslararası Ticarete Neoliberalizm: Sağlam Bir İktisat Kuramı Mı Yoksa Bir İman Sorunu Mu?”, **Neoliberalizm: Bir Muhalif Seçki**, (Derleyen: Alfredo Saad FİLHO, Deborah JONSTON), (Çeviren: Şeyda BAŞLI-Tuncel ÖNCEL), Yordam Yayınları, İstanbul.
- DİCKEN, Peter (2009): “Yeni Jeo Ekonomi”, **Kudret Küreselleşme: Temel Metinler**, (Derleyen: Kudret BÜLBÜL), (Çeviren: Ahmet Ağca BÜLBÜL), Orion Yayınları, Ankara.
- DİRLİK, Arif (2009): **Kriz, Kimlik ve Siyaset Yazıları**, (Çeviren: Sami OĞUZ), İletişim Yayınları, İstanbul.
- DOĞAN, Aysel(2011): **Küresel Açlık Sorunu ve Sosyal Adalet**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- DOĞAN, İlyas (2008): **Devlet ve Toplum Kuramlarına Yeni Yaklaşımlar**, Yeni İnsan Yayınları, İstanbul.
- DOWD, Douglas (2006): **Kapitalizm ve Kapitalizmin İktisadı**, (Çeviren: Cihan GERÇEK), Yordam Yayınları, İstanbul.
- DUMÉNİL, Gérard, D. LÉVY (2007): “Neoliberal (Karşı) Devrim”, **Neoliberalizm: Bir Muhalif Seçki**, (Derleyen: Alfredo Saad FİLHO, Deborah JONSTON), (Çeviren: Şeyda BAŞLI-Tuncel ÖNCEL), Yordam Yayınları, İstanbul.
- DURALI, Ş. Teoman (2009): **Felsefe-Bilim Nedir**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- DURALI, Ş. Teoman (2010): **Çağdaş Küresel Medeniyet**, Dergâh Yayınları, İstanbul.

- EĞRİBEL, Ertan (2011): “ABD Merkezli Küresel İmparatorluk ve Devlete Karşı Demokratik Toplum Dayatması: Yönetici Devlet-Yönetilen Toplum İkiliğinden Küre-Yerel Doğrudan Yerinden Yönetim Modeline”, **Değişim Sosyolojisi: Dünyada ve Türkiye’de Toplumsal Değişim**, (Derleyen: Ertan EĞRİBEL-Ufuk ÖZCAN), Sosyoloji Yıllığı.21, Kitapevi Yayınları, İstanbul.
- EMİROĞLU, Kudret, S. AYDIN (2003): **Antropoloji Sözlüğü**, Bilim Sanat Yayınları, Ankara.
- ERBAŞ, Hayriye (2009): **Küreselleşme, Kapitalizm ve Toplumsal Dönüşümler**, Palme Yayınları, Ankara.
- ERBAŞ, Hayriye (2011): “Küresel Kriz ve Marjinalleşme Sürecinde Göç ve Göçmenler”, **Küreselleşme: Dünya Neyi Tartışıyor?**Sayı:18, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- ERDOĞAN, İrfan-EJDER, Nazmiye (1997): **Çevre Sorunları, Nedenler ve Çözümler**, Doruk Yayınları, Ankara.
- ERKİZAN, Hatice Nur(2011): “Küreselleşmenin Tarihsel ve Düşünsel Temelleri Üzerine”, **Küreselleşme: Dünya Neyi Tartışıyor?** Sayı:18, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- ESGİN, Ali (2008): **Anthony Giddens Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara.
- GALLİNO, Luciano (2012):**Küreselleşme ve Eşitsizlik**, (Çeviren: Durdu KUNDAKÇI), Dost Yayınları, İstanbul.
- GİDDENS, Anthony (2000): **Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi**, (Çeviren: Mehmet ÖZAY), Birey Yayıncılık, İstanbul.
- GİDDENS, Anthony (2005): **Modernliğin Sonuçları**, (Çeviren: Ersin KUŞDİL), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- GİDDENS, Anthony (2009): “Modernitenin Küreselleşmesi”, **Küreselleşme –Temel Metinler**, (Derleyen: Kudret BÜLBÜL), (Çeviren: Kudret BÜLBÜL), Orion Yayınları, Ankara.
- GÖLE, Nilüfer (2008): **Melez Desenler: İslam ve Modernlik Üzerine**, Metis Yayınları, İstanbul.

- GÖRMEZ, Kemal (2005): “Küreselleşme ve Yerelleşme”, **Küreselleşme ve Yerelleşme**, (Derleyen: Kemal GÖRMEZ), Odak Yayınları, Ankara.
- GRAY, John (2006): **Küresel Yanılgılar**, (Çeviren: Zerrin KOLTUKÇUOĞLU), Etkileşim Yayınları, İstanbul.
- GRAY, John (2003): **Liberalizmin İki Yüzü**,(Çeviren: Koray DEĞİRMENÇİ), Dost Yayınları, Ankara.
- GREFE, Christiane, M. GREFFRATH, H. SCHUMANN (2003): **ATTAC, Küreselleşmeyi Eleştirenler Ne İstiyorlar?**, (Çeviren: Ülkü HASTÜRK), Çitlembik Yayınları, İstanbul.
- GREİDER, William (2003): **Tek Dünya: Küresel Kapitalizmin Manik Mantığı**, (Çeviren: Yavuz ALAGON), İmge Kitapevi, İstanbul.
- GOODY, Jack (2008): **Kapitalizm ve Modernlik Büyük Tartışma**, (Çeviren: İhsan DURDU), Küre Yayınları, İstanbul.
- GOKLANY, M.Indur (2009): “Beşeri Refahın Yükselişi”, **Küreselleşme –Temel Metinler**, (Derleyen: Kudret BÜLBÜL), (Çeviren: Mustafa ACAR BÜLBÜL), Orion Yayınları, Ankara.
- GÜVENÇ, Nazım (1998): **İzm’ler Dizisi: Globalizm**, BDS Yayınları, İstanbul.
- FALK, Richard A. (2005) : **Dünya Düzeni Nereye? Amerikan Emperyal Jeopolitikası**, (Çeviren: Neşenur DOMANIÇ-Nusret ARHAN), Metis Yayınları, İstanbul.
- FALK, Richard (2001): **Yırtıcı Küreselleşme**, (Çeviren Ali ÇAKSU), Küre Yayınları, İstanbul.
- FERRO, Marc (2002): **Fetih Hareketlerinden Bağımsızlık Hareketlerine Sömürgecilik Tarihi**, (Çeviren: Muna CEDDEN), İmge Yayınları, İstanbul.
- FİLHO, Alfredo Saad, D. JONSTON (2007): “Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki”, **Neoliberalizm: Bir Muhalif Seçki**, (Derleyen: Alfredo Saad FİLHO, Deborah JONSTON), (Çeviren: Şeyda BAŞLI-Tuncel ÖNCEL), Yordam Yayınları, İstanbul.
- FOSTER, John Belamy (2006): **Emperyalizmin Yeniden Keşfi**, (Çeviren: Çiğdem ÇİDEMLİ), Kalkedon Yayınları, İstanbul.

- FOUCAULT, Michel (2004): **Toplumunu Savunmak Gerekir**, (Çeviren: Şehsuvar AKTAŞ), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- FRİEDMAN, Milton (2008): **Kapitalizm ve Özgürlük**, (Çeviren: Levent CİNEMRE) Boyner Yayınları, İstanbul.
- FRİEDMAN, M.Lawrence (2002): **Yatay Toplum**, (Çeviren: Ahmet FETHİ), Kültür Yayınları, İstanbul.
- FRİEDMAN, Thomas (2009): **Sıcak, Düz, Kalabalık**, (Çeviren: Levent CİNEMRE) Boyner Yayınları, İstanbul.
- FRİEDMAN, Thomas (2010): **Küreselleşmenin Geleceği: Lexus ve Zeytin Ağacı**, (Çeviren: Elif ÖZSAYAR), Boyner Yayınları, İstanbul.
- FRİEDMAN, Thomas(2012): **21.Yüzyılın Kısa Tarihi: Dünya Düzdür** (Çeviren: Levent CİNEMRE), Boyner Yayınları, İstanbul.
- FUKUYAMA, Francis (1999): **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, (Çeviren: Zülfü DİLELİ),Gün Yayınları, İstanbul.
- FUKUYAMA, Francis (2003): “Tarihin Sonu mu?”, **Tarihin Sonu mu?**, (Derleyen: Mustafa AYDIN-Ertan ÖZENSEL), (Çeviren: Yusuf Kaplan), Vadi Yayınları, Ankara.
- FUKUYAMA, Francis (2005): **Devlet İnşası**, (Çeviren: Devrim ÇETİNKASAP), Remzi Kitapevi, İstanbul.
- HABERMAS, Jurgen (2002a): **Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti**, (Çeviren: Medeni BEYAZTAŞ), Bakış Yayınları, İstanbul.
- HABERMAS, Jurgen (2002b): **“Öteki” olmak “Öteki”yle Yaşamak**, (Çeviren: İlknur AKA), YKY Yayıncılık, İstanbul.
- HABLEMİTOĞLU, Şengül (2005): **Küreselleşme: Düşlerden Gerçeklere**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.
- HALL, Stuart (1998): “Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik”, **Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi**, (Derleyen: Anthony D. King), (Çeviren:Ümit Hüsrev YOLSAL-Gülcan SEÇKİN), Bilim ve Sanat Yayınları, İstanbul.

- HARDT, Micheal, A. NEGRİ (2004): **Çokluk: İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi**, (Çeviren: Barış YILDIRIM), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- HARDT, Micheal, A. NEGRİ (2008): “İmparatorluk Olarak Küreselleşme”, **Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması**, (Derleyen: David HELD-Anthony McGREW), (Çeviren: Cemil BOYRAZ), Phoenix Yayınları, Ankara.
- HARDT, Micheal, A. NEGRİ (2012): **İmparatorluk**, (Çeviren: Abdullah YILMAZ), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- HARVEY, David (2007): “Zaman-Mekân Sıkışması ve Postmodern Durum”, **Küreselleşme, Kültür, Medeniyet**, (Derleyen: Kudret BÜLBÜL), (Çeviren: Nasuh USLU), Orient Yayınları, Ankara.
- HARVEY, David (2010): **Postmodernliğin Durumu**, (Çeviren: Sungur SAVRAN), Metis Yayınları, İstanbul.
- HELD, David, A. McGREW (2008): “Büyük Küreselleşme Tartışması”, **Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması**, (Derleyen: David HELD-Anthony McGREW), (Çeviren: Ali Serkan MERCAN, Eray SARIOT), Phoenix Yayınları, Ankara.
- HELD, David, A. McGREW, D. GOLDBLATT, J. PERRATON (2008): “Küreselleşmeyi Yeniden Düşünmek”, **Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması**, (Derleyen: David HELD-Anthony McGREW), (Çeviren: M.Celil ÇELEBİ), Phoenix Yayınları, Ankara.
- HELD, David, A. McGREW, D. GOLDBLATT, J. PERRATON (2010): “Küreselleşme”, **Sosyoloji: Başlangıç Okumaları**, (Derleyen: Anthony GIDDENS), (Çeviren: Günseli ALTAYLAR), Say Yayınları, İstanbul.
- HİLL, Christoper (1998): “Protestanlık ve Kapitalizmin Ortaya Çıkışı”, **Kapitalizmin Doğuşu**, (Derleyen: David LANDES), (Çeviren: Süleyman E. GÜNDÜZ), İnsan Yayınları, İstanbul.
- HIRST, Paul, G. THOMPSON (2009): “Küreselleşme Grekli bir Mit mi?” **Küreselleşme – Temel Metinler**, (Derleyen: Kudret BÜLBÜL), (Çeviren: Nasuh USLU-Kudret BÜLBÜL), Orion Yayınları, Ankara.

- HOBBSAWN, Eric (2008): **Küreselleşme, Demokrasi ve Terör**, (Çeviren: Osman AKINHAY), Agora Kitaplığı, Ankara.
- HOFFMAN, Stanley (2008): “Küreselleşmelerin Çarpışması”, **Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması**, (Derleyen: David HELD-Anthony McGREW), (Çeviren: M.Celil ÇELEBİ), Phoenix Yayınları, Ankara.
- HOPKİNS, Terence K., I. WALLERSTEİN (2000): **Geçiş Çağı: Dünya Sisteminin Yörüngesi(1945-2025)**, (Çeviren: Nuri ERSOY, Ender ABADOĞLU, Orhan AKALIN, Yücel KAYA), Avesta Yayınları, İstanbul.
- HUBERMAN, Leo (2005): **Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla**, (Çeviren: Murat BELGE), İletişim Yayınları, İstanbul.
- HUNTER, James Davison, J. YATES (2003): “Küreselleştirici Amerikan Dünyası”, **Birküre Binbir Küreselleşme**, (Derleyen: L. Peter BERGER-Samuel HUNTINGTON), (Çeviren: Ayla ORTAÇ), KitapYayınları, İstanbul.
- IKEDA, Satoshi (2000): “Dünya Üretimi”, **Geçiş Çağı: Dünya Sisteminin Yörüngesi (1945-2025)**, (Derleyen: Immanuel WALLERSTEİN-Terence HOPKİNS), (Çev: Nuri ERSOY, Ender ABADOĞLU, Orhan AKALIN, Yücel KAYA), Avesta Yayınları, İstanbul.
- JAMES, Selma (2010): **Cinsiyet, Irk, Sınıf: Kadınlardan Yeni bir Perspektif**, (Çeviren: Ayten SÖNMEZ, Nilgün ILGINCIOĞLU, Sezin GÜNDOĞAN), BGST yayınları, İstanbul.
- J.BYRES, Terence (2007): “Neoliberalizm ve Azkalkınmış Ülkelerde İlkel Sermaye Birikimi”, **Neoliberalizm: Bir Muhalif Seçki**, (Derleyen: Alfredo Saad FİLHO, Deborah JONSTON), (Çeviren: Şeyda BAŞLI-Tuncel ÖNCEL), Yordam Yayınları, İstanbul.
- JESSOP, Bop (2005): **Hegemonya, Post-Fordizm ve Küreselleşme Ekseninde Kapitalist Devlet**, (Derleyen: Alev ÖZKAZANÇ-Betül YARAR), İletişim Yayınları, İstanbul.
- JR. NYE, Joseph S. (2008): “Küreselleşme ve Amerikan Gücü”, **Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması**, (Derleyen: David HELD-Anthony McGREW), (Çeviren: Cemil BOYRAZ), Phoenix Yayınları, Ankara.

- KAÇMAZOĞLU, Bayram (2010): **Türk Sosyoloji Tarihi-I**, Kitapevi Yayınları, İstanbul.
- KAHRAMAN, Hasan Bülent (2007): **Modernite ile Postmodernite Arasında Türkiye**, Agora Yayınları, İstanbul.
- KALB, Don- V. D. LAND (2007): “Mozayik’in Ötesi: Küreselleşen bir Çağda Kültürel Kimliğin Sorgulanması”, **Küreselleşme, Kültür, Medeniyet**, (Derleyen: Kudret BÜLBÜL), (Çeviren: Zekeriya Tüysüz, Kudret BÜLBÜL), Orient Yayınları, Ankara.
- KARADELİ, Cem (2005): “Küreselleşme ve Dünya Düzenleri”, **Küreselleşme ve Alternatif Küreselleşme**, (Derleyen: Cem KARADELİ), Phonix Yayınları, Ankara.
- KARADELİ, Cem (2005): “Küreselleşme Karşıtlığının Sorunları ve Sonuçları”, **Küreselleşme ve Alternatif Küreselleşme**, (Derleyen: Cem KARADELİ), Phonix Yayınları, Ankara.
- KAZGAN, Gülten (2009): **Küreselleşme ve Ulus Devlet**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- KELLNER, Hansfried, H. G. SOEFNER (2003): “Almanya’da Kültürel Küreselleşme”, **Birküre Binbir Küreselleşme**, (Derleyen: L.Peter BERGER-Samuel HUNTINGTON), (Çeviren: Ayla ORTAÇ), KitapYayınları, İstanbul.
- KEOHANE, Robert O., J. JR NYE, Joseph S.(2008): “Küreselleşme: Yeni Olan Ne? Olmayan Ne?”, **Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması**, (Derleyen: David HELD-Anthony McGREW), (Çeviren: M.Celil ÇELEBİ), Phoenix Yayınları, Ankara.
- KEYMAN, Fuat (1997): “Globalleşme ve Türkiye: Radikal Demokrasi Olasılığı”, **Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam**, (Derleyen: Fuat KEYMAN –A.Yaşar SARIBAY), Vadi Yayınları, Ankara.
- KILIÇBAY, M.Ali (2011): “Kültür Çoğunluğu Sona Ererken”, **Küreselleşme: Dünya Neyi Tartışıyor?** Sayı:18, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- KIVISTO, Peter (2008): **Sosyolojinin Temel Kavramları**, (Çeviren: İhsan ÇAPÇIOĞLU-Sefer YAVUZ), Birleşik Yayınları, Ankara.
- KIZILÇELİK, Sezgin (2004), **Zalimler ve Mazlumlar: Kürselleşmenin İnsani Olmayan Doğası**, Ankara: Anı Yayınları.

- KIZILÇELİK, Sezgin (2002): **Sefaletin Sosyolojisi**, Anı Yayınları, Ankara.
- KIZILÇELİK, Sezgin (2011): **Batı Barbarlığı-1: Rousseau, Marx ve Nietzsche Üzerine**, Anı Yayınları, Ankara.
- KİNG, Anthony K. (1998): “Kültür Mekanları, Bilgi Mekanları”, **Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi**, (Derleyen: Anthony D. King), (Çeviren: Ümit Hüsrev YOLSAL-Gülcan SEÇKİN), Bilim ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- KİRAS, İbrahim (2010): “Tarihin Sonunu İslam Geciktiriyor: Dünya Sisteminin Alternatifi”, **Medeniyetler Çatışması**, (Derleyen: Murat YILMAZ), Vadi Yayınları, Ankara.
- KLEİN, Naomi, B. EPSTEİN, G. MONBOİT (2002): **Küreselleş-me! Küreselleşme Karşıtları Ne İstiyor?**, (Çeviren: Bilal GÖLGEÇEN), Yeni Hayat Yayınları, İstanbul.
- KOVEL, Joel (2005): **Doğanın Düşmanı: Kapitalizmin Sonu mu, Dünyanın Sonu mu?**, (Çeviren: Gürol KOCA), Metis Yayınları, İstanbul.
- KOZANOĞLU, Hayri (2011): “Küreselleşme ve Uluslarüstü Sermaye Sınıfı”, **Küreselleşme: Dünya Neyi Tartışıyor?** Sayı:18, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- KÖMEÇOĞLU, Uğur (2012): **Küreselleşme ve Batı Despotizmi**, Ufuk Yayınları, İstanbul.
- KÖMEÇOĞLU, Uğur(2011): “Küreselleşme, Modernleşme, Modernlik” **Küreselleşme: Dünya Neyi Tartışıyor?** Sayı:18, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- KUMAR, Krishan (2004): **Sanayi Sonrası Toplumdan Post-modern Topluma: Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları**, (Çeviren: Mehmet KÜÇÜK), Dost Yayınları, Ankara.
- KUMAR, Corinne(2006): “Güney Rüzgârı: Yeni Bir Siyasal Tasavvura Doğru”, **Farklılık ve Dialog: Feminizmler Küreselleşmeye Meydan Okuyor**, (Derleyen: Marguerite WALLER-Sylvia MARCOS), (Çeviren: Ahmet Fethi), Chivi Yayınları, İstanbul.
- LANDES, S.David (1998): **Kapitalizmin Doğuşu**, (Çeviren: Süleyman E. GÜNDÜZ), İnsan Yayınları, İstanbul.
- LAPAVİTSAS, Costas (2007): “Neoliberal Dönemde Anayolcu İktisat Kuramı”, **Neoliberalizm: Bir Muhalif Seçki**, (Derleyen: Alfredo Saad FİLHO, Deborah JONSTON), (Çeviren: Şeyda BAŞLI-Tuncel ÖNCEL), Yordam Yayınları, İstanbul.

- LYOTARD, J. F. (2000): **Postmodern Durum**, (Çeviren: Ahmet ÇİĞDEM), Vadi Yayınları, Ankara.
- MACGREGOR, Susanne (2007): “Refah Devleti ve Neoliberalizm”, **Neoliberalizm: Bir Muhalif Seçki**, (Derleyen: Alfredo Saad FİLHO, Deborah JONSTON), (Çeviren: Şeyda BAŞLI-Tuncel ÖNCEL), Yordam Yayınları, İstanbul.
- MACEWAN, Arthur (2007): “Piyasa İktidarına Karşı Demokratik İktidar”, **Neoliberalizm: Bir Muhalif Seçki**, (Derleyen: Alfredo Saad FİLHO, Deborah JONSTON), (Çeviren: Şeyda BAŞLI-Tuncel ÖNCEL), Yordam Yayınları, İstanbul.
- MARDİN, Şerif (2003): **Türkiye’de Toplum ve Siyaset**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MARDİN, Şerif (2002): **İdeoloji**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MARSHALL, Gordon (1999): **Sosyoloji Sözlüğü**, (Çeviren: Osman Akinhay-Derya Kömürçü), Bilim-Sanat Yayınları, Ankara.
- MARX, Karl (2013): **Kapital**, (Çevirenler: Mehmet SELİK-Nail SATLIGAN), 1.Cilt, Yordam Yayınları, İstanbul.
- MARX, Karl, F. ENGELS (2005): **Komünist Parti Manifestosu**, (Çeviren: Erkin ÖZALP) Gelenek Yayınları, İstanbul.
- MAZRUI, ALİ A. (2007): “Evrensellik İddiası: Küreselleşen bir Çağda Batı Kültürü”, **Küreselleşme, Kültür, Medeniyet**, (Derleyen: Kudret BÜLBÜL), (Çeviren: Hakan ARIKAN), Orient Yayınları, Ankara.
- McKENDRICK, Neil (1998): “Josiah Wedgwood ve Fabrika Disiplini”, **Kapitalizmin Doğuşu**, (Derleyen: David LANDES), İnsan Yayınları, İstanbul.
- MİLİOS, John (2007): “Neoliberal Hegemonyanın Bir Aracı Olarak Avrupa Bütünleşmesi”, **Neoliberalizm: Bir Muhalif Seçki**, (Derleyen: Alfredo Saad FİLHO, Deborah JONSTON), (Çeviren: Şeyda BAŞLI-Tuncel ÖNCEL), Yordam Yayınları, İstanbul.
- MODELSKİ, George (2008): “Küreselleşme”, **Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması**, (Derleyen: David HELD-Anthony McGREW), (Çeviren: Eray SONAT), Phoenix Yayınları, Ankara.

- MUNCK, Ronaldo (2007): “Neoliberalizm ve Siyaset: Neoliberalizmin Siyaset”, **Neoliberalizm: Bir Muhalif Seçki**, (Derleyen: Alfredo Saad FİLHO, Deborah JONSTON), (Çeviren: Şeyda BAŞLI-Tuncel ÖNCEL), Yordam Yayınları, İstanbul.
- NEUMAN, W. Lawrence (2007): **Toplumsal Araştırma Yöntemleri -1-**, (Çeviren: Sedef ÖZGE), Yayınodası Yayınları, İstanbul.
- OHMAE, Kenichi (2008): **Yeni Küresel Dünya**, (Çeviren: Leyla ASLAN), Optimist Yayınları, İstanbul.
- OHMAE, Kenichi (2009): “Ulus Devletin Sonu”, **Küreselleşme –Temel Metinler**, (Derleyen: Kudret BÜLBÜL), (Çeviren: Zülfü DİCLELİ), Orion Yayınları, Ankara.
- OKTİK, Nurgün (2011): “Globalleşme ve Yükseköğretim”, **Küreselleşme: Dünya Neyi Tartışıyor?** Sayı:18, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- ÖKE, Mim Kemal (2001): **Küresel Toplum**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara.
- ÖZBUDUN, Ergün, F. KEYMAN (2003): “Türkiye’de Kültürel Küreselleşme”, **Birküre Binbir Küreselleşme**, (Derleyen: L. Peter BERGER- Samuel HUNTINGTON), (Çeviren: Ayla ORTAÇ), KitapYayınları, İstanbul.
- ÖZBUDUN, Sibel (2011): “Kapitalist Küreselleşme Ataerkildir!”, **Liberalizm/Muhafazakarlık Kıskaçında Kadın**, (Derleyen: Sibel ÖZBUDUN-Temel TEMİRER), Kaldıraç Yayınları, İstanbul.
- ÖZDEMİR, Durmuş (2011): “Küreselleşme, Ekonomik Büyüme ve Çokuluslu Şirketler” **Küreselleşme: Dünya Neyi Tartışıyor?** Sayı:18, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- ÖZİPEK, Bekir Berat (2011): **Muhafazakarlık: Akıl, Toplum, Siyaset**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- ÖZKAZANÇ, Alev (2011): “Neo-Liberal Tezahürler: Vatandaşlık-Suç-Eğitim”, Dipnot Yayınları, Ankara.
- ÖZKUL, Osman (2008): **Kültür ve Küreselleşme**, Açılım Yayınları, İstanbul.
- ÖZTÜRK, Nazım, Y. BAYRAKTAR (2010): **IMF’in Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri**, Palme Yayınları, Ankara.

- ÖZYURT, Cevat (2011): “Küreselleşme ve Kimlik Etkileşimi: Modern, Postmodern ve Küresel Kimlik Sorunu”, **Değişim Sosyolojisi: Dünyada ve Türkiye’de Toplumsal Değişim**, (Derleyen: Ertan EĞRİBEL-Ufuk ÖZCAN), Değişim. Kitapevi Yayınları, Sosyoloji Yıllığı.21, İstanbul.
- PALLEY I. Thomas (2007): “Keynesçilikten Neoliberalizme: İktisat Biliminde Paradigma Kayması”, **Neoliberalizm: Bir Muhalif Seçki**, (Derleyen: Alfredo Saad FİLHO, Deborah JONSTON), (Çeviren: Şeyda BAŞLI-Tuncel ÖNCEL), Yordam Yayınları, İstanbul.
- PELİZZON, Schelia, J. CASPARİS (1999): “Dünya Beşeri Refahı”, **Geçiş Çağı: Dünya Sisteminin Yörüngesi (1945-2025)**, (Derleyen: Immanuel WALLERSTEİN-Terence HOPKİNS), (Çeviren: Nuri ERSOY, Ender ABADOĞLU, Orhan AKALIN, Yücel KAYA), Avesta Yayınları, İstanbul.
- RADİCE, Hugo (2007): “Neoliberal Küreselleşme: İmparatorlukların Olmadığı Bir Emperyaliz mi?”, **Neoliberalizm: Bir Muhalif Seçki**, (Derleyen: Alfredo Saad FİLHO, Deborah JONSTON), (Çeviren: Şeyda BAŞLI-Tuncel ÖNCEL), Yordam Yayınları, İstanbul.
- RİTZER, George (2011): **Küresel Dünya**, (Çeviren: Melih PEKDEMİR), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- RODRİK, Dani (2011): **Akıllı Küreselleşme**, (Çeviren: Burcu AKSU), Ayrıntı Basımevi, Ankara.
- SABİR, Hasan (2010): **Az gelişmiş Ülkelerde Rekabet ve Kalkınma**, Derin Yayınları, İstanbul.
- SARIBAY, Ali Yaşar (2004): **Modernitenin İronisi Olarak Küreselleşme**, Everest Yayınları, İstanbul.
- SARIBAY, Ali Yaşar (1997): “Küreselleşme, Postmodern Uluslaşma ve İslam Olasılığı”, **Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam**, (Derleyen: Fuat KEYMAN–A.Yaşar SARIBAY), Vadi Yayınları, Ankara.
- SCHOLTE, Jan Aart (2008): “Küreselleşmede ‘Küresel’ Olan NE?”, **Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması**, (Derleyen: David HELD-Anthony McGREW), (Çeviren: M.Celil ÇELEBİ), Phoenix Yayınları, Ankara.

- SEE, Henri (2001): **Modern Kapitalizmin Doğuşu**, (Çeviren: Turgut ERİM), Yöneliş Yayınları, İstanbul.
- SENNETT, Richard (2011): **Yeni Kapitalizm Kültürü**, (Çeviren: Aylin ONACAK), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- SERDAROĞLU, Selcan (2005): “Küreselleşme, Ticaret ve Uluslararası Düzenlemeler”, **Küreselleşme ve Alternatif Küreselleşme**, (Derleyen:Cem KARADELİ),Phonix Yayınları, Ankara.
- SHAİKH, Anwar (2007): “Neoliberalizmin İktisat Mitolojisi”, **Neoliberalizm: Bir Muhalif Seçki**, (Derleyen: Alfredo Saad FİLHO, Deborah JONSTON), (Çeviren: Şeyda BAŞLI-Tuncel ÖNCEL), Yordam Yayınları, İstanbul.
- SHİH, Shu Mei, S. MARCOS, O. NAEMEKA, M. WALLER (2006): “Feminist Emperyalizm ve Farklılık Siyaset Üzerine Sohbet”, **Farklılık ve Dialog: Feminizmler Küreselleşmeye Meydan Okuyor**, (Çeviren: Ahmet Fethi) (Derleyen: Marguerite WALLER, Sylvia MARCOS), Chivi Yayınları, İstanbul.
- SLATTERY, Martin (2010): **Sosyolojide Temel Fikirler**, (Çeviren: Ümit TATLİCAN-Gülhan DEMİRİZ-Hacer HARLAK-Cevdet ÖZDEMİR-Şebnem ÖZKAN-Özlem BALKIZ), Sentez Yayınları, Bursa.
- SLOTERDIJK, Peter (2008): **Kapitalist Dünyanın İç-Evreninde-Küreselleşmenin Felsefi Bir Kuramı**, (Çeviren: İlknur AKA), Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- SMİTH, Anthony (2007): “Global Kültüre Doğru”, **Küreselleşme, Kültür, Medeniyet**, (Derleyen: Kudret BÜLBÜL), (Çeviren: Zekeriya TÜYSÜZ), Orient Yayınları, Ankara.
- SMİTH, Philip (2005): **Kültürel Kuram**, (Çeviren: Selime GÜZELSARI-İbrahim GÜNDOĞDU), Babil Yayınları, İstanbul:
- SOMEL, Cem(2011): “Az Gelişmişlik Perspektifinden Küreselleşme”, **Küreselleşme: Dünya Neyi Tartışıyor?** Sayı:18, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- SOMBART, Werner (2008): **Burjuva**, (Çeviren: Oğuz ADANIR), Doğu-Batı Yayınları, Ankara.

- SOMBART, Werner (2008): **Kapitalizm ve Yahudiler**, (Çeviren: Sabri GÜRSES), İleri Yayınları, İstanbul.
- SRİVİNAS, Tulasi (2003): “Kültürel Küreselleşmede Hindistan Örneği”, **Birküre Binbir Küreselleşme**, (Derleyen: L.Peter BERGER- Samuel HUNTINGTON), (Çeviren: Ayla ORTAÇ), KitapYayınları, İstanbul.
- STİGLİTZ, Joseph E. (2002): **Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı**, (Çeviren: Arzu Taşçıoğlu-Deniz Vural), Plan B Yayınları, İstanbul.
- SWINGEWOOD, Alan (1998): **Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi**, (Çeviren: Osman AKINHAY), Bilim ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- ŞANSEVER, Levent (2003): **Dünya Sosyal Forumu Aşağıdan Küreselleşme Hareketi ve Küresel Direniş**, Metis Yayınları, İstanbul.
- ŞAYLAN, Gencay (2002): **Postmodernizm**, İmge Yayınları, İstanbul.
- ŞAYLAN, Gencay (2003): **Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**, İmge Yayınevi, İstanbul.
- ŞEN, Mustafa (2006): “Türk-İslamcılığının Neoliberalizmle Kutsal İttifakı”, **Küreselleşmeye Güney’den Tepkiler**, (Derleyen: Ceyhun GÜRKAN-Özlem TAŞTAN-Oktar GÜREL), Dipnot Yayınları, İstanbul.
- ŞENER, Sami (2006): “Medeniyetler Arası Çatışması Teorileri ve Tarihin Sonu Tezi Üzerine”, **Medeniyetler Çatışması**, (Derleyen: Murat YILMAZ), Vadi Yayınları, Ankara.
- TANRIVERDİ, Ezgi GERMEÇ (2008): “Sosyolojik Açıdan Küreselleşme Ve Ulus-Devlet (Giddens, Bauman Ve Habermas Örneği)”, **Küreselleşme Ekseninde Türkiye Çin Stratejik Öngörüler**, (Derleyen: Bilal KARABULUT), Platin Yayınları, Ankara.
- TARNAS, Richard (2012): **Batı Düşünce Tarihi Moderniteden Günümüze Kadar-II**, (Çeviren: Yusuf KAPLAN), Külliyyat Yayınları, İstanbul.
- TASLAMAN, Caner (2011): “**Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de İslam**”, İstanbul Yayınevi, İstanbul.
- TATAR, Taner (2008): **Kürede Dönen Siyaset**, Doğu Küyüphanesi Yayınları, İstanbul.

- TAYLOR, Charles (2011): **Modernliğin Sıkıntıları**, (Çeviren: Uğur CANBİLEN), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- TOFFLER, Alvin (1981): **Üçüncü Dalga**, (Çeviren: Ali SEDEN), Altın Kitaplar Yayınları, İstanbul.
- TOMLINSON, John (1999): **Kültürel Emperyalizm**, (Çeviren: Emrehan ZEYBEKOĞLU), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- TOPOROWSKI, Jan (2007): “Neoliberal Uluslararası Para Ve Finans Rüyası”, **Neoliberalizm: Bir Muhalif Seçki**, (Derleyen: Alfredo Saad FİLHO, Deborah JONSTON), (Çeviren: Şeyda BAŞLI-Tuncel ÖNCEL), Yordam Yayınları, İstanbul.
- TOPÇUOĞLU, Abdullah, Y. AKTAY (1999): “Giriş”, **Postmodernizm ve İslam, Küreselleşme ve Oryantalizm**, (Derleyen: Abdullah TOPÇUOĞLU-Yasin AKTAY), Vadi Yayınları, İstanbul.
- TÖZÜM, Haluk (2011): “Küreselleme: Gerçek mi, Seçenek mi?” **Küreselleşme: Dünya Neyi Tartışıyor?** Sayı:18, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- TUĞAL, Cihan (2010): **Pasif Devrim: İslami Muhalefetin Düzenle Bütünleşmesi**, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- TUNA, Bozkurt (2002): **Yeniden Sosyoloji**, Karakutu Yayınları, İstanbul.
- TUNA, Ozan Doğu (2005): “Küreselleşme Karşıtlığı Üzerine”, **Küreselleşme ve Alternatif Küreselleşme**, (Derleyen: Cem KARADELİ), Phonix Yayınları, Ankara.
- TURNER, Bryan (1999): “Benlik ve Düşünümsel Modernlik”, **Postmodernizm ve İslam, Küreselleşme ve Oryantalizm**, (Derleyen: Abdullah TOPÇUOĞLU-Yasin AKTAY), (Çeviren: Yasin AKTAY), Vadi Yayıncılık, İstanbul
- TURNER, Bryan (2003): **Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm**,(Çeviren: İbrahim KAPAKLIKAYA), Anka Yayıncılık, İstanbul.
- TUTAL, Nilgöl (2005): **Küreselleşme, İletişim, Kültürelarasılık**, Kırmızı Yayınları, İstanbul.

- TÜRKBAĞ, Ahmet Ulvi (2011): “Pasta Tarifleri Üzerine bir İnceleme: Küreselleşme ve Adelet”, **Küreselleşme: Dünya Neyi Tartışıyor?** Sayı:18, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- TÜZÜN, Özgür (2013): “Zaman-Mekân Sıkışması: Küreselleşme, Risk ve Belirsizlik”, (Derleyen: Zülküf Kara), **Bauman Sosyolojisi**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- ÜSTEL, Füsun (2011): “Küreselleşen Hangi Kültür? Ya da Kültürel Küreselleşmenin Demokrasi Sınırı”, **Küreselleşme ve Demokrasi**, (Derleyen: Özgür ADADAĞ, Cemil YILDIZCAN), Dipnot Yayınları, Ankara.
- VELTMEYER, Henry, J. PETRAS (2007): “Dış Yardım, Neoliberalizm Ve ABD Emperyalizmi”, **Neoliberalizm: Bir Muhalif Seçki**, (Derleyen: Alfredo Saad FİLHO, Deborah JONSTON), (Çeviren: Şeyda BAŞLI-Tuncel ÖNCEL), Yordam Yayınları, İstanbul.
- VERGARA, Francisco (2006): **Liberalizmin Felsefi Temelleri**, (Çev. Bülent ARIBAŞ), İletişim Yayınları, İstanbul.
- VERGİN, Nur (2007): **Siyasetin Sosyolojisi: Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- YAN, Yunşiang (2003): “Yönetimli Küreselleşme-Çin’de Devlet ve Kültürel Geçiş Süreci Örneği”, **Birküre Binbir Küreselleşme**, (Derleyen: L.Peter BERGER- Samuel HUNTINGTON), (Çeviren: Ayla ORTAÇ), KitapYayınları, İstanbul.
- YAVUZ, Hilmi (2012): **Avrupa’nın Zihin Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- YETİM, Nalan (2011): “Küresel Üretim Yapılanmasına Kültürel Yanıtlar: Ulusal-Yerel?”, **Küreselleşme: Dünya Neyi Tartışıyor?** Sayı:18, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- YILDIZCAN, Cemil (2011): “Küreselleşme Çağında Demokrasi Talebi: İyi Yönetişimin Kötü Çocukları”, **Küreselleşme ve Demokrasi**, (Derleyen: Özgür ADADAĞ, Cemil YILDIZCAN), Dipnot Yayınları, Ankara.
- YILMAZ, Aytakin (2001): **Çağdaş Siyasal Akımlar: Modern Demokrasilerde Yeni Arayışlar**, Vadi Yayınları, Ankara
- YILMAZ, Aytakin (2004): **İkinci Küreselleşme Dalgası**, Vadi Yayınları, Ankara.

YILMAZ, Aytekin (2007): **Romantizmden Gerçeğe: Küreselleşme**, Minima Yayıncılık, Ankara.

WALLERSTEİN, Immanuel (1998): “Ulusal ve Evrensel: Dünya Kültürü Diye Birşey Olabilir mi?”, **Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi**, (Derleyen: Anthony D. King), (Çeviren: Ümit Hüsrev YOLSAL- Gülcan SEÇKİN), Bilim ve Sanat Yayınları, İstanbul.

WALLERSTEİN, Immanuel (2009): “Kalkınmacılık ve Küreselleşmeden Sonra Ne?” **Küreselleşme –Temel Metinler**, (Derleyen: Kudret BÜLBÜL), (Çeviren: Yusuf Okan KAVUNCU), Orion Yayıncılık, Ankara.

WALLERSTEİN, Immanuel (2004): **Dünya Sistemleri Analizi: Bir Başlangıç**, (Çeviren Ender ABADOĞLU, Nuri ERSOY), Aram Yayıncılık, İstanbul.

WEBER, Max (2009): **Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu**, (Çeviren: Zeynep GÜRATA), Ayraç Yayıncılık, Ankara.

WOOD, Ellen Meiksins, N. WOOD (2008): **İsyan Borusu: Kapitalizmin Yükselişi ve Siyasal Teori 1509-1688**, (Çeviren: Fahri BAKIRCI), Epos Yayınları, Ankara.

WOOD, Ellen Meiksins (2003): **Sermaye İmparatorluğu**, (Çeviren: Sami Oğuz), Epos Yayınları, Ankara.

Yararlanılan İnternet Siteleri:

AKDOĞAN, Vefa (2012): “Geleneksel Toplum ve Modern Toplum Dikotomisi Bağlamında Modernliğin Eleştirisi”, www.toplumvesiyaset.com, (Erişim, 12/04/2012).

ARSLANOĞLU, İbrahim (2014): “Sosyal Bilimlerde Metod ve Araştırma Teknikleri”, <http://w3.gazi.edu.tr/~iarslan/arastek.doc>, (Erişim, 10/06/2014).

BULAÇ, Ali (2013): “Semantik Müdahale!”, <http://www.zaman.com.tr>, (Erişim, 12/04/2013).

BOZ, Cenk (2007): Zygmunt Bauman Bağlamında Küreselleşen Modernitenin Açmazları, <http://bliss.mu.edu.tr>, (Erişim, 10/08/2013).

CEBECİ, Kemal (2013): “Küreselleşme Bağlamında Ulus-Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü”, www.sayistay.gov.tr, (Erişim, 12/06/2013).

COŞTU, Yakup (2014): “Küreselleşme Üzerine Bazı Düşünceler”, www.academia.edu, (Erişim, 20/05/2014).

ÇELİK, Selim (2013): “Küreselleşme Sürecinde Ekonomik, Ekolojik ve Toplumsal Riskler”, <http://www.aid.sakarya.edu.tr>, (Erişim, 20/03/2013).

DEMİRDÖĞEN, M. Yasir (2013), “21. Yüzyıl “İmparatorluğu”nu Anlamak ya da A.negri & M.Hardt’ın “İmparatorluk”u”, <http://www.karakalyon.com>, (Erişim, 03/02 2013).

DURU, Bülent (2013): “Küresel Sermaye Birikimi ve Ekolojik Bunalım”, <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/1430/2047.pdf>, (Erişim 23/03/2013).

EKİNCİ, İsmail (2014): “Talcott Parsons”, www.ismailekinci.com, (Erişim: 27/05/2014).

GEDİKLİ, Ayfer (2013): “Çok Uluslu Şirketler Ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişmekte Olan Ülkelerin Kalkınması Üzerine Etkileri” <http://girisim.comu.edu.tr/dergi/2013/6in1/gedikli.pdf>, (Erişim,21/04/2013).

GÜLENER, Serdar (2014): “Türk Siyaseti’nde Merkez-Çevre İlişkilerinin Seyri ve 27 Mayıs 1960 Darbesi”, <http://www.bilgidergi.com/uploads/2007Gulener.pdf>, (Erişim: 20/05/2014).

GÜR, Nurullah (2013): “Para ile Oynanan Kur Savaşı”, www.sde.org, (Erişim, 09/05/2012)

HASPOLAT, Evren (2014): “Siyasal İslam ve İslamcı Kadının Kamusal Hayata Katılımı”, <http://www.egitimilimtoplum.com.tr/index.php/ebt/article>, (Erişim: 13/04/2014).

HOCAOĞLU, Durmuş (2013): “Küreselleşme ve Tarihin Sonu”, www.durmushocaoglu.com.tr, (Erişim, 05/08/2013)

HEGRE, Håvard, N. P. GLEDİTSCH (2013): “Globalization and Internal Conflict”, <http://www.storage.globalcitizen>, (Erişim, 10/08/2013)

J. MARQUARDT, Michael (2013): “Globalization: The Pathway to Prosperity, Freedom Peace. Human Development International”, <http://www.tandfonline.com>, (Erişim:

09/05/2013).

KARADUMAN, Sibel (2012): “Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü”, <http://joy.yasar.edu.tr.pdf>, (Erişim, 05/05/2012).

KARADAĞ, Ahmet, S. SABANCILAR (2013): “Toplumsal Cinsiyetten’ ‘Çoklu Kesişen Farklılıklar’a Küreselleşme ve Kadın”, <http://iys.inonu.edu.tr>, (Erişim, 04/07/2013).

KARPUZ, Hayri, E. SERT, G. AKGÜN, T. KAHRAMAN (2013): “Küreselleşme Sürecinde Değişen Kent Kavramı”, <http://www.planlama.org/index>, (Erişim, 04/05/2013).

KAYA, Mehmet (2013): “Küreselleşme Yaklaşımları”, www.zgefdergisi.com.tr, (Erişim, 04/06/2013).

KAZGAN, Gülten (2013): “Dünden Bugüne Küreselleşmenin Ekonomik Temelleri”, www.tek.org.tr/dosyalar/akdeniz_ekonomisi, (Erişim, 10/05/2013).

KENT, Muhtar (2013): “Küreselleşen Dünyada Sürdürülebilir Rekabet”, www.rekabet.gov.tr, (Erişim, 06/02/2013).

KENTEL, Ferhat (2014): “Düşünümsel Modernite: Küreselleşme”, www.hazargrubu.org, (Erişim: 15/05/2014).

KEVÜK, Süleyman (2014): “Bilgi Ekonomisi”, http://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2011/07/no4_vol1_03_kevuk.pdf, (Erişim: 28/05/2014).

KİBRİTÇİOĞLU, Aykut (2013): “Friedrich List's Infant Industry Argument”, mpra.ub.uni-muenchen.de, (Erişim, 20/03/2013).

KOLLAR, David, A. KRAAY (2013): “Spreading The Wealth”, <http://www.foreignaffairs.com/articles/57626/david-dollar-and-aart-kraay/spreading-the-wealth>, (Erişim, 18/04/2013).

KONAK, Nadide (2013): “Ekonomik Küreselleşme ve Ulus Devlet: Kuramsal Yaklaşımlar” www.edebiyatdergisi.hacettepe.edu.tr, (Erişim, 06/06/2013).

KÜRKCÜ, Duygu Dumanlı (2013): “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar”, <http://www.tojdac.org.files.pdf>, (Erişim, 24/03/2013).

- KUZEY, Pelin (2013): “Şeffaflık ve İyi Yönetişim”, <http://www.deu.edu.tr>. (Erişim, 20/03/2013).
- LEE, Jong Wha, J. H. PYUN (2013): “Globasation Prometes Peace”, <http://www.voxeu.org>., (Erişim: 24/03/2013).
- MAN, Fuat (2013): “Modernitenin “Çalışma İdeolojisi” ve Sosyal Haklar”. www.sosyalhaklar.net/2011/bildiri/man.pdf, (Erişim:17/02/2013).
- MOON, Bruce E. (2014): "The United States and Globalization", <http://www.lehigh.edu/~bm05/research/global15.htm>., (Erişim, 01/06/2014).
- MÜJGAN, İlhan (2014): “İngilizce ve Küreselleşme”, www.ingilish.com., (Erişim: 12/05/2014).
- OZANSOY, Ahmet (2013): “Küresel Krize Karşı Korumacılık Refleksleri”, <http://www.ahmetozansoy.com>., (Erişim: 20/04/2013)
- ÖRMECİ, Ozan (2013): “Francis Fukuyama ve Tarihin Sonu”, <http://www.academia.edu.tr>., (Erişim: 06/07/2013)
- ÖZEL, Mustafa (2013): “Bırakınız Yapsınlar-İdeolojiler Tarihi”, <http://www.filozof.net>., (Erişim: 14/07/2013)
- ÖZMAKAS, Utku (2012): “Çokluk: Yeni Ploreterya mı?” <http://www.edebiyatdergisi.hacettepe.edu.tr/index>., (Erişim: 16/05/ 2012).
- SARKAR, Sumilia (2013): “Globazation anda Women at Work: A Feminist Discourse”, www.feministagenda.org.au/pdf., (Erişim: 20/02/2013).
- SAVRAN, Sungur (2014): “Alternatif Küreselleşme mi, Proleter Enternasyonalizmi mi? İmparatorluk’a Reddiye”, <http://www.praksis.org>., (Erişim: 10/04/2014).
- ŞAHİN, KÖKSAL (2013): “Küreselleşme Demokrasiyi Güçlendiriyor mu?” <http://www.aid.sakarya.edu.tr>., (Erişim: 20/05/2013).
- ŞANLI, Fatma Bahar (2014): “Küreselleşme ve Ekonomik Entegrasyonlar”, web.firat.edu.tr., (Erişim: 23/05/2014).

- ŞEN, Bülent (2014): “Küreselleşme: Anlamlar ve Söylemler”, http://sablonsdu.edu.tr/dergi/sosbilder/dosyalar/18_9.pdf, (Erişim 29/05/2014).
- TATAR, Taner (2014): “Sömürgecilik Sosyolojisi”, iys.inonu.edu.tr/webpanel/dosyalar/, (Erişim: 11/05/2014).
- ÜNAY, Sadık (2014): “IMF ve Küresel Misyon Arayışı”, <http://file.setav.org/Files/Pdf/imf-ve-kuresel-misyon-arayisi.pdf>, (Erişim: 12/05/2014).
- YAŞLI, Fatih (2014): “Günümüzde İmparatorluk’u ve Çokluk’u Okumak”, <http://www.alternatifpolitika.com/>, (Erişim: 09/04/2014).
- YAYLA, Atilla (2013): Liberalizm, www.liberal.org/, (Erişim:05/06/2013).
- YILDIRIM, Cengizhan (2013): “Birinci ve İkinci Nesil Washington Uzlaşması”, <http://www.iibfdergi.ibu.edu.tr/index.php/ijesr/article>, (Erişim:06/06/2013).
- ŞEN, Zekai (2014). “Batı Bilimin Kökeni İslam Bilim ve Teknolojisidir”, <http://www.feyzdergisi.com/>, (Erişim: 14/05/2014).

Özgeçmiş

15.09.1980 Bingöl doğumluyum. İlk, orta ve lise öğrenimimi Bingöl'de tamamladıktan sonra 1998 yılında Fırat Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünü kazandım ve 2002 yılında mezun oldum. 2002 yılından 2008 yılına kadar sınıf öğretmeni olarak görev yaptım. 2008 yılında branş değişikliği yaparak felsefe grubu öğretmeni olarak Bingöl Anadolu TESK Lisesine tayin oldum. Sosyoloji bölümüne olan ilgimden kaynaklı 2011 yılında İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında Yüksek Lisansa başladım. Halen Bingöl Anadolu TESK Lisesinde felsefe grubu öğretmenliği yapmaktayım.